

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ – ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Π.Μ.Σ.)
«ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ και ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ – ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ
ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΗΜΝΟΥ.
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Τάτσης Κ. Αθανάσιος

Μεταπτυχιακή Εργασία η οποία υποβάλλεται για
μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για το
Διεπιστημονικό – Διατμηματικό Δίπλωμα Ειδίκευσης
του Δ.Π.Μ.Σ. του ΕΜΠ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη»

Αθήνα, Οκτώβριος 2017

Επιβλέπων: Ομ. Καθηγητής Δημήτρης Ρόκος

Περιβάλλον
και
Ανάπτυξη

Επιτροπή Παρακολούθησης:

Ομ. Καθηγητής Δ. Ρόκος
Καθηγήτρια Ε. Δημοπούλου
Αν. Καθηγητής Δ. Δαμίγος

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ – ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Π.Μ.Σ.) «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

«ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ –
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΗΜΝΟΥ.
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

Εκπόνηση Διπλωματικής: Αθανάσιος Κ. Τάτσης
Στρατιωτικός Μηχανικός της Σχολής Ικάρων/ Τμήμα Μηχανικών (Σ.Μ.Α.) με τον βαθμό του
Επισμηναγού (ΜΕ) της Πολεμικής Αεροπορίας

Επιβλέπων: Δημήτρης Ρόκος, Ομ. Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή:

.....
Δημ. Ρόκος
Ομ. Καθηγητής Ε.Μ.Π.

.....
Έφη Δημοπούλου
Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.

.....
Δημ. Δαμίγος
Αν. Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Αθήνα, Οκτώβριος 2017

Copyright © Αθανάσιος Κ. Τάτσης, 2017

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί πως αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί το επιστέγασμα των προσπαθειών σε ένα συναρπαστικό «ταξίδι», διάρκειας δύο ετών, στο Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Ένα ταξίδι που είχε οδηγό τον επαγγελματισμό των Καθηγητών/ -τριών του με σκοπό την μεταλαμπάδευση της γνώσης, την εκμάθηση της απαραίτητης μεθοδολογίας και την χρήση κατάλληλων εργαλείων για την διεκπεραίωση υποθέσεων εργασίας από τους μεταπτυχιακούς φοιτητές για την επίτευξη των στόχων. Στόχων που εκπίπτουν από το στενό θεωρητικό πλαίσιο, στόχων που αφορούν στην κοινωνία και εστιάζουν σε ζητήματα ανάπτυξης και περιβάλλοντος σε μια δύσκολη περίοδο για τη χώρα μας, μια περίοδο βαθιάς ύφεσης, κρίσης θεσμών και αξιών. Η χρονική αυτή συγκυρία κάνει το εν λόγω πρόγραμμα πιο απαραίτητο, πιο αναγκαίο, μια ουσιαστική πρόκληση για τον δυσκολότερο επιτεύξιμο στόχο, αποτελώντας ένα πραγματικό «σχολείο» για τον υποφαινόμενο, ένα ουσιαστικό εφόδιο για την μετέπειτα πορεία. Η ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την ουσιαστική συμβολή των κάτωθι, τους οποίους επιθυμώ να ευχαριστήσω θερμά:

- Τον ομότιμο καθηγητή κ. Δημήτριο Ρόκο για την μεταλαμπάδευση, πρωτίστως, των θεμελιωδών πανανθρώπινων αξιών, απαραίτητων για τον σχεδιασμό της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης ενός τόπου. Ιδιαίτερες ευχαριστίες και μνεία για το ήθος του, την συμπαράσταση, τις συμβουλές και την επίβλεψη της παρούσας εργασίας,
- Την καθηγήτρια και Διευθύντρια του ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» Κα Έφη Δημοπούλου για την άψογη συνεργασία και την τιμή που μου έκανε να αποτελεί μέλος της εξεταστικής επιτροπής,
- Τον αναπληρωτή καθηγητή Κο Δημήτρη Δαμίγο για την αμέριστη υποστήριξη και την τιμή που μου έκανε να αποτελεί μέλος της εξεταστικής επιτροπής,
- Την Κα Αγγελική Γεροντέλη, την Κα Έλσα Μιχαηλίδου και την Κα Ναταλί Δολόγλου για την πολύτιμες συμβουλές και την υποστήριξή τους σε όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος,
- Την Δήμαρχο του Αγίου Ευστρατίου Κα Κακαλή Μαρία για την αμέριστη βοήθεια στην παροχή στοιχείων για την διεκπεραίωση της παρούσας εργασίας, στην άμεση ανταπόκριση και φιλική της διάθεση,
- Τον πρώην, επί σειρά ετών, Δήμαρχο του Αγίου Ευστρατίου Κο Μακρή Χαράλαμπο για την παροχή πολύτιμων πληροφοριών σχετικά με τα ζητήματα της νήσου,
- Τον Πολιτιστικό Σύλλογο των απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο Άγιος Ευστράτιος» για την προσέγγιση και επικοινωνία με τα μέλη του σχετικά με τις προοπτικές του τόπου,
- Εκπροσώπους εμπλεκόμενων φορέων που συμβάλλουν στην αναπτυξιακή προοπτική του Αγίου Ευστρατίου για την παροχή πολύτιμων πληροφοριών, όπως τον Καθηγητή Κο Τσαγκαράκη του Γεωπονικού Πανεπιστημίου και τους, άξιους προς μίμηση, εθελοντές φοιτητές για την καταπολέμηση της ακρίδας, καθώς και τον Κο Ζορλό του Κέντρου Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας για το «Αη Στράτης – Πράσινο Νησί»,
- Την σύζυγο μου Χρύσα Πούλου για την αμέριστη υποστήριξη, καθώς και τα παιδιά μου Πάρη και Στεφάνια για την υπομονή τους, προκειμένου να ανταπεξέλθω στις απαιτήσεις του Μεταπτυχιακού,
- Τέλος αλλά, πρωτίστως, όλους τους ανθρώπους του Αη Στράτη, κατοίκους και προσωρινά διαμένοντες, με ειδική μνεία στον Βύρωνα Μανικάκη, θεματοφύλακα

μνήμης του νησιού, στους οποίους αφιερώνω την παρούσα εργασία και τους ευχαριστώ για την παροχή της όποιας βοήθειας και τη συνεργασία τους. Οι άνθρωποι του Αη Στράτη, στους οποίους εναπόκειται το μέλλον του νησιού.

Ευελπιστώ η εργασία αυτή, να αποτελέσει εφαλτήριο για ουσιαστική ενεργοποίηση όλων των ανθρώπων του Αγίου Ευστρατίου, κατοίκων και προσωρινά διαμενόντων, την επιδίωξη ουσιαστικής επικοινωνίας και συνεργασίας για αντιμετώπιση των προβλημάτων του νησιού και την δρομολόγηση δράσεων με έναν και μόνο σκοπό. Την ανάσχεση της συνεχιζόμενης συρρίκνωσης και την επίτευξη μιας ανάπτυξης διαφορετικής, μια ανάπτυξης άξια να την βιώσουν οι άνθρωποι του Αη Στράτη, ένα καλύτερο μέλλον για τις επερχόμενες γενιές προτού να είναι αργά...

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες	3
Πίνακας Περιεχομένων	5
Κατάλογος Εικόνων	11
Κατάλογος Πινάκων.....	16
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	17
Περίληψη.....	18
1. Σύνοψη.....	21
2. Εισαγωγή.....	24
3. Διαβούλευση	26
4. Καταγραφή Πραγματικής Πραγματικότητας Αγίου Ευστρατίου	31
4.1. Γενικά χαρακτηριστικά Περιοχής Μελέτης	31
4.2. Η ιστορία του νησιού	33
4.2.1. Ονοματολογία	33
4.2.2. Προϊστορικοί Χρόνοι	35
4.2.3. Μυκηναϊκοί Χρόνοι	35
4.2.4. Ιστορικοί Χρόνοι.....	36
4.2.5. Περίοδος της Αθηναϊκής Ηγεμονίας.....	37
4.2.6. Ρωμαϊκοί Χρόνοι.....	37
4.2.7. Βυζαντινή Περίοδος	37
4.2.8. Νεότεροι Χρόνοι	39
4.2.9. Ο Αη Στράτης ως τόπος Εκτόπισης Πολιτικών Κρατουμένων.....	40
4.2.10. Ο σεισμός – σταθμός της 20 ^{ης} Φεβρουαρίου 1968.....	43
4.2.11. Τουρκικές Αμφισβητήσεις και Άγιος Ευστράτιος	45
4.3. Πολιτική πραγματικότητα	51
4.3.1. Διοικητική Διάρθρωση.....	51
4.3.2. Εξαρτήσεις Αη Στράτη, Περιφερειακής Ενότητας Λήμνου και Περιφέρειας ...	52
4.3.3. Οργάνωση Τοπικής Αυτοδιοίκησης.....	53
4.3.4. Οικονομικά Στοιχεία Δήμου 2017	54
4.3.5. Πολιτική σε Εθνικό επίπεδο.....	56
4.3.6. Πολιτική σε επίπεδο περιφέρειας.....	59
4.3.7. Πολιτική σε επίπεδο Δήμου	61
4.3.8. Δομές Τοπικής Ανάπτυξης σε Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	62

4.4.	Οικονομική πραγματικότητα.....	64
4.4.1.	Απασχόληση.....	64
4.4.2.	Πρωτογενής Τομέας Παραγωγής.....	65
4.4.3.	Δευτερογενής Τομέας Παραγωγής.....	71
4.4.4.	Τριτογενής Τομέας Παραγωγής.....	72
4.5.	Κοινωνική πραγματικότητα	73
4.5.1.	Δημογραφικά Μεγέθη - Εξέλιξη.....	73
4.5.2.	Επίπεδο εκπαίδευσης	75
4.5.3.	Κοινωνικές Υποδομές.....	76
4.5.4.	Συλλογικότητες και ομάδες.....	77
4.6.	Πολιτισμική πραγματικότητα.....	78
4.6.1.	Αρχαιολογικοί Χώροι και Μνημεία.....	78
4.6.2.	Πολιτιστικά Δρώμενα και Σημερινή Παρακαταθήκη Εκτοπισμένων.....	80
4.6.3.	Μουσειακοί Χώροι Μνήμης	85
4.6.4.	Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική.....	87
4.6.5.	Φωτογραφική Παρακαταθήκη	88
4.6.6.	Τοπικές Παραδοσιακές Ενδυμασίες.....	89
4.6.7.	Φυσική Κληρονομιά.....	90
4.6.8.	Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά	91
4.7.	Ανθρωπογενές Περιβάλλον.....	99
4.7.1.	Προσεισμικό Οικιστικό Περιβάλλον	99
4.7.2.	Η «βίαιη» μεταβολή του οικιστικού χώρου	101
4.7.3.	Μετασεισμικό Οικιστικό περιβάλλον	103
4.7.4.	Σημερινή Οικιστική Φυσιognωμία	103
4.7.5.	Θεσμικό Πλαίσιο Ανθρωπογενούς Περιβάλλοντος.....	107
4.7.6.	Χρήσεις Γης	110
4.8.	Φυσικό Περιβάλλον	112
4.8.1.	Γεωμορφολογικά Χαρακτηριστικά	112
4.8.2.	Γεωλογικά Χαρακτηριστικά.....	113
4.8.3.	Κλιματολογικές Συνθήκες.....	115
4.8.4.	Σεισμική Επικινδυνότητα.....	115
4.8.5.	Ύδατα.....	116
4.8.6.	Ατμόσφαιρα.....	119

4.8.7.	Χλωρίδα	119
4.8.8.	Πανίδα	125
4.8.9.	Υδροβιότοποι	126
4.8.10.	Προστατευόμενες Περιοχές.....	127
4.8.11.	Σημεία Τοπικού Ενδιαφέροντος.....	132
4.9.	Τεχνική – Τεχνολογική πραγματικότητα	139
4.9.1.	Οδικό Δίκτυο	139
4.9.2.	Θαλάσσιες Μεταφορές	139
4.9.4.	Εναέριες Μεταφορές.....	140
4.9.5.	Ύδρευση.....	141
4.9.6.	Διαχείριση Λυμάτων.....	142
4.9.7.	Διαχείριση Αστικών Στερεών Αποβλήτων (Α.Σ.Α.)	143
4.9.8.	Μονάδες Παραγωγής Ενέργειας	144
4.9.9.	Λειτουργία Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας	145
4.9.10.	Δίκτυα Ευρυζωνικότητας και Τηλεφωνίας.....	147
5.	Ανάλυση Φυσικής και Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας Αγίου Ευστρατίου - Αντίληψη «Μέσης» Κοινωνικής Συνείδησης	149
5.1.	Κάτοικοι	150
5.1.1.	Γενικές Πληροφορίες Αντιπροσωπευτικού Δείγματος Κατοίκων.....	150
5.1.2.	Ζητήματα Αναπτυξιακής Προοπτικής του Αγίου Ευστρατίου από Κατοίκους ...	151
5.1.3.	Ερωτήσεις για τη Συμμετοχικότητα Κατοίκων	155
5.2.	Προσωρινά Διαμένοντες	157
5.2.1.	Γενικές Πληροφορίες Αντιπροσωπευτικού Δείγματος Διαμενόντων.....	157
5.2.2.	Ζητήματα Αναπτυξιακής Προοπτικής του Αγίου Ευστρατίου από Διαμένοντες.	158
5.2.3.	Ερωτήσεις για τη Συμμετοχικότητα Διαμενόντων	162
5.3.	Παρατηρήσεις και Σχόλια Κατοίκων και Προσωρινά Διαμενόντων	163
5.3.1.	Κάτοικοι.....	164
5.3.2.	Προσωρινά Διαμένοντες.....	165
6.	Ανάλυση Φυσικής και Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας Αγίου Ευστρατίου – Περιορισμοί & Προβλήματα, Δυνατότητες & Προοπτικές	167
6.1.	Εισαγωγή.....	167
6.2.	Πολιτική Πραγματικότητα	167
6.2.1.	Περιορισμοί και Προβλήματα.....	167
6.2.2.	Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές.....	173

6.3.	Οικονομική Πραγματικότητα.....	175
6.3.1.	Απασχόληση.....	175
6.3.2.	Πρωτογενής Τομέας Παραγωγής.....	176
6.3.3.	Δευτερογενής Τομέας Παραγωγής.....	185
6.3.4.	Τριτογενής Τομέας Παραγωγής.....	187
6.4.	Κοινωνική Πραγματικότητα	189
6.4.1.	Περιορισμοί και Προβλήματα.....	189
6.4.2.	Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές.....	194
6.5.	Πολιτισμική Πραγματικότητα.....	197
6.5.1.	Περιορισμοί και Προβλήματα.....	197
6.5.2.	Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές.....	199
6.6.	Ανθρωπογενές Περιβάλλον.....	205
6.6.1.	Περιορισμοί και Προβλήματα.....	205
6.6.2.	Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές.....	214
6.7.	Φυσικό Περιβάλλον	216
6.7.1.	Περιορισμοί και Προβλήματα.....	216
6.7.2.	Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές.....	224
6.8.	Τεχνική – Τεχνολογική Πραγματικότητα	228
6.8.1.	Οδικό Δίκτυο.....	228
6.8.2.	Θαλάσσιες Μεταφορές.....	229
6.8.3.	Εναέριες Μεταφορές.....	232
6.8.4.	Ύδατα και Ύδρευση.....	238
6.8.5.	Διαχείριση Λυμάτων	239
6.8.6.	Διαχείριση Στερεών Αποβλήτων.....	239
6.8.7.	Μονάδες Παραγωγής Ενέργειας	240
6.8.8.	Λειτουργία Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.....	241
6.8.9.	Δίκτυα Ευρυζωνικότητας και Τηλεφωνίας	244
7.	Το Όραμα για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγίου Ευστρατίου.....	245
8.	Διατύπωση Προτάσεων προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγίου Ευστρατίου...	247
8.1.	Προαπαιτούμενες Ενέργειες	247
8.2.	Εμπλεκόμενοι Φορείς.....	249
8.3.	Ενδεικτικά Χρηματοδοτικά Εργαλεία Προγραμ. Περιόδου 2014-2020.....	250
8.3.1.	Νέο ΕΣΠΑ 2014-2020	251

8.3.2.	CLLD / LEADER Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων	254
8.3.3.	Στρατηγική Έξυπνης Ειδίκευσης (RIS3) Βορείου Αιγαίου 2014-2020.....	254
8.3.4.	Πράσινο Ταμείο	255
8.3.5.	Πρόγραμμα Στήριξης Μικρών Νησιών του Αιγαίου Πελάγους	255
8.3.6.	HORIZON 2020	255
8.3.7.	LIFE 2014-2020	256
8.3.8.	Europe For Citizens (Ευρώπη για τους Πολίτες) 2014-2020.....	257
8.3.9.	URBACT III.....	257
8.3.10.	INTERREG IVC.....	257
8.3.11.	Πρωτοβουλία JESSICA.....	258
8.3.12.	Πρωτοβουλία “Έξυπνα Νησιά”	258
8.4.	Προτεινόμενες Ενδεδειγμένες Δράσεις ανά Διάσταση Πραγματικότητας	259
8.4.1.	Πολιτική Διάσταση	259
8.4.2.	Κοινωνική Διάσταση.....	261
8.4.3.	Οικονομική Διάσταση	268
8.4.4.	Πολιτισμική Διάσταση	278
8.4.5.	Ανθρωπογενές Περιβάλλον.....	285
8.4.6.	Φυσικό Περιβάλλον	288
8.4.7.	Τεχνική – Τεχνολογική Διάσταση.....	292
9.	Εφαρμογή Δράσεων, Συνεχής Παρακολούθηση, Έλεγχοι, Ανάδραση	299
10.	Γιατί ο Άη Στράτης...Αντί επιλόγου.....	300
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	302
11.	Ενδεικτικές Προσπάθειες Ενεργοποίησης Εμπλεκόμενων Φορέων.....	303
11.1.	Επιστολές σε Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας, Αγ. Διονυσίου & Καρακάλλου Αγίου Όρους 303	
11.2.	Ηλεκτρονικό Μήνυμα σε Υπουργό Εθνικής Άμυνας.....	307
11.3.	Ηλεκτρονικό Μήνυμα σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ).....	309
11.4.	Επικοινωνία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση	310
11.5.	E-mail σε Επαγγελματίες Χαρτογράφησης & Ανάδειξης Μονοπατιών	310
11.5.1.	Paths of Greece	310
11.5.2.	TERRAIN	312
12.	BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	314
12.1.	Ελληνόγλωσση	314

12.2.	Ξενογλώσση	320
12.3.	Διαδικτυακές πηγές	320

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1. Αεροφωτογραφία της νήσου Αγίου Ευστρατίου	25
Εικόνα 2. Επικοινωνία με Σύλλογο Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο Άγιος Ευστράτιος»....	30
Εικόνα 3. Γεωγραφική Θέση του Αγίου Ευστρατίου στον Ελλαδικό Χώρο	31
Εικόνα 4. Δορυφορική εικόνα νήσου Αγίου Ευστρατίου, 2017	32
Εικόνα 5. Άποψη τμήματος του Οικισμού από το Λιμάνι.....	33
Εικόνα 6. Χάρτα Λήμνου & Αγίου Ευστρατίου του 16ου αιώνα μ.Χ.....	34
Εικόνα 7. Ίχνη μεγαλιθικών τειχών στον λόφο του Αγίου Αλεξίου	35
Εικόνα 8. Αρχαιολογικά Ευρήματα σε νήσο Αγίου Ευστρατίου.....	36
Εικόνα 9. Το Χρυσόβουλλο Σιγίλλιο του Νικηφόρου Γ. Βοτανειάτη (1078 μ.Χ.)	38
Εικόνα 10. Το οστεοφυλάκιο των πολιτικών εξορίστων που πέθαναν στον Αη Στράτη	42
Εικόνα 11. Στήσιμο σκηνής στον Αη Στράτη (Δεξιά ο Κώστας Καλυβιώτης), 1951	42
Εικόνα 12. Κατράκης, Ρίτσος και άλλοι στην εξορία του Αη Στράτη.....	43
Εικόνα 13. Η είδηση του σεισμού τον Αη Στράτη. Εφημερίδα «Μακεδονία» 29/2/1968.....	44
Εικόνα 14. Ο οικισμός του νησιού την επομένη του καταστροφικού σεισμού του 1968.....	45
Εικόνα 15. Χάρτης Διχοτόμησης Αιγαίου Πελάγους από Τουρκία και Άγιος Ευστράτιος....	48
Εικόνα 16. Πετρελαιοπιθανές περιοχές στον Ελλαδικό χώρο	49
Εικόνα 17. Το μνημείο του Υποσμηναγού (Ι) Ν. Σιαλμά στον Άγιο Ευστράτιο.....	50
Εικόνα 18. Γεωγραφική Θέση Δήμου Αγίου Ευστρατίου σε Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου... 51	
Εικόνα 19. Πύλες – Πόλοι και Άξονες Ανάπτυξης της Χώρας	57
Εικόνα 20. Χάρτης Βασικών Κατευθύνσεων Χωρικής Οργάνωσης του Τουρισμού.....	59
Εικόνα 21: Χάρτης οικιστικού δικτύου & χωρικής δομής Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου	60
Εικόνα 22. Γεωργικές δραστηριότητες στον Αη Στράτη προ του 1968	66
Εικόνα 23. Τρύγος σταφυλιών στον Αη Στράτη. Τέλη δεκαετίας 1950	67
Εικόνα 24. Παραδοσιακή Τυροκομία από την οικογένεια Κουτσοουρίδη.....	70
Εικόνα 25. Επιστροφή τράτας. Τέλη δεκαετίας 1950.....	70
Εικόνα 26. Τοπική μύρα SAN STRATI.....	72
Εικόνα 27. Αγροτικό Ιατρείο Αγίου Ευστρατίου.....	76
Εικόνα 28. Ο Ναός του Αγίου Βασιλείου του 1727	78
Εικόνα 29. Το εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής	79
Εικόνα 30. Το κτίριο της Μαράσλειου - Λογοθέτειου Σχολής.....	80
Εικόνα 31. Γ. Φαρσακίδης: “Στο λιμάνι του Αη Στράτη”, “Από το λόφο του Μπούμπουνα” 81	
Εικόνα 32. Στιγμιότυπο από την παράσταση των <i>Περσών</i> στον Αη Στράτη (1951).....	83
Εικόνα 33. Η κατασκευή μόνιμου θεάτρου εξακοσίων (600) θέσεων στον Αη Στράτη, 1953 83	
Εικόνα 34. Ορχήστρα στον Αϊ Στράτη. Διευθύνει ο Κώστας Τριανταφύλλου.....	84

Εικόνα 35. Θρακιώτικος Παραδοσιακός χορός στον Αϊ Στράτη	85
Εικόνα 36. Το Μουσείο Δημοκρατίας στον Αη Στράτη	86
Εικόνα 37. Το Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Αη Στράτη στην Αθήνα.....	87
Εικόνα 38. Παραδοσιακή αρχιτεκτονική κτισμάτων Αγίου Ευστρατίου	88
Εικόνα 39. Ο Βύρων Μανικάκης, «φύλακας» μιας Κιβωτού μνήμης και πολιτισμού	89
Εικόνα 40. Παραδοσιακές ενδυμασίες Αγιοστρατιτών	90
Εικόνα 41. «Μασίδες» στις πλαγιές των λόφων του Αη Στράτη	98
Εικόνα 42. Απόψεις του προσεισμικού οικισμού του Αη Στράτη	99
Εικόνα 43. Απόψεις του οικισμού από σχολικές εκδηλώσεις και τελετές στο νησί.....	100
Εικόνα 44. Ο πρόχειρος καταυλισμός των σεισμόπληκτων κατοίκων του νησιού	101
Εικόνα 45. Εργασίες ισοπέδωσης του «τραυματισμένου» παραδοσιακού οικισμού	102
Εικόνα 46. Ανατίως κατεδαφισθέντα μνημεία από το Δικτατορικό Καθεστώς,	102
Εικόνα 47. Η κοιλάδα και ο οικισμός του Αγίου Ευστρατίου. Έτη 1945, 2007	103
Εικόνα 48. 1 ^{ος} τύπος σημερινού οικιστικού αποτυπώματος Αη Στράτη	104
Εικόνα 49. 2 ^{ος} τύπος σημερινού οικιστικού αποτυπώματος Αη Στράτη	104
Εικόνα 50. 3 ^{ος} τύπος σημερινού οικιστικού αποτυπώματος Αη Στράτη	105
Εικόνα 51. 4 ^{ος} τύπος σημερινού οικιστικού αποτυπώματος Αη Στράτη	105
Εικόνα 52. Εγκαταλελειμμένο αλώνι στο Αλονίτσι	107
Εικόνα 53. Περιοχή Παραδοσιακού Οικισμού και Ζώνη Προστασίας (ΦΕΚ 171/2005/Δ)..	108
Εικόνα 54. Προδιαγραφές ανέγερσης οικιών στον παραδοσιακό οικισμό του Αη Στράτη..	109
Εικόνα 55. Καλύψεις Γης Νήσου Αγίου Ευστρατίου, 2007	110
Εικόνα 56. Ισοϋψείς καμπύλες νήσου Αγίου Ευστρατίου	112
Εικόνα 57. Λιθοστρωματογραφική Στήλη νήσου Αγίου Ευστρατίου	113
Εικόνα 58. Γεωλογικός Χάρτης νήσου Αγίου Ευστρατίου (κατά Λατσούδα, 1983)	114
Εικόνα 59. Ο Άγιος Ευστράτιος στα όρια της τάφρου του Βορείου Αιγαίου.....	115
Εικόνα 60. Νέος Χάρτης Σεισμικής Επικινδυνότητας της Ελλάδας.....	116
Εικόνα 61. Χάρτης Υδροσημείων και σημείων παρακολούθησης Αγίου Ευστρατίου, 2010	117
Εικόνα 62. Κύρια ιόντα υπόγειων υδάτων Αγίου Ευστρατίου	118
Εικόνα 63. Χάρτης Απογραφής Ρυπογόνων Εστιών Αγίου Ευστρατίου.....	119
Εικόνα 64. Δάσος βελανιδιάς στην περιοχή Αυλάκια Αγίου Ευστρατίου.....	120
Εικόνα 65. Αστοιβή-Sarcopoterium spinosum, Αγκαθωτή Κενταύρεια-Centaurea spinosa.	120
Εικόνα 66. Ασφόδελος - Asphodelus fistulosus και Νάρθηκας - Ferula communis	121
Εικόνα 67. Φλώμος- Verbascum και Δενδρομολόχα - Lavatera arborea	121
Εικόνα 68. Ασπράγγαθο-Galactites tomentosa και Γαϊδουράγκαθο-Carduus corymbosus...	122
Εικόνα 69. Αγριόκρino-Ornithogalum umbelatum & Αγριοβιολέτα-Malcomia flexuosa.....	122

Εικόνα 70. Λυγαριά-Vitex agnus-castus και Πικροδάφνη-Nerium oleander	123
Εικόνα 71. Καλαμιές-Arundo donax και Ιτιά-Salix alba	123
Εικόνα 72. Θαλασσόκρινο - Pancratium maritimum και Βούρλα - Juncus maritimus.....	124
Εικόνα 73. Θαλάσσια Μηδική-Medicago marina και Γαλανάγκαθο-Eringium maritimum .	124
Εικόνα 74. Φώκια - monachus monachus & Σκαντζόχοιρος - Erinaceus concolor.....	125
Εικόνα 75. Θαλασσοκόρακες-Phalacrocorax aristotelis & Μαυροπετρίτης-Falco eleonora	126
Εικόνα 76. Χάρτης ΕΖΔ GR4110002. Άγιος Ευστράτιος & Παράκτια Θαλάσσια Ζώνη.....	128
Εικόνα 77. ΖΕΠ GR4110014. Νήσος Άγιος Ευστράτιος και Θαλάσσια Ζώνη.....	130
Εικόνα 78. Βιότοπος Corine A00020033. Νήσος Άγιος Ευστράτιος	131
Εικόνα 79. Η παραλία Λιδαριό με τον μικρό παράκτιο υδροβιότοπο	132
Εικόνα 80. Η τρύπια Σπηλιά	133
Εικόνα 81. Καταδυτική διαδρομή Νησιδάς Δώδεκα Αποστόλων Αγίου Ευστρατίου.....	134
Εικόνα 82. Ο λόφος του Αγίου Μηνά και το μνημείο των 36 πολιτικών εξορίστων	135
Εικόνα 83. Ο χώρος του στρατοπέδου εκτοπισμού και σκαλισμένες μαγειρικές εστίες.....	135
Εικόνα 84. Τα εξωκλήσια της Μικρής και Μεγάλης Παναγιάς.....	136
Εικόνα 85. Το σπήλαιο του Οσίου Ευστρατίου και ο όρμος Νεράκι	136
Εικόνα 86. Η περιοχή Αυλάκια και η Γερακοφωλιά	137
Εικόνα 87. Μνημείο Υπσγού (I) Ν. Σιαλμά και πετρώματα προς το Ακρωτήριο Τρυπητή..	137
Εικόνα 88. Πεζοπορικός Χάρτης Αγίου Ευστρατίου.....	138
Εικόνα 89. Οι νέες λιμενικές εγκαταστάσεις του Αγίου Ευστρατίου	140
Εικόνα 90. Το ελικοδρόμιο του Αγίου Ευστρατίου	140
Εικόνα 91. Πλατφόρμα Πρόσδεσης Υδροπλάνων στο Λιμάνι.....	141
Εικόνα 92. Υπόγεια Ύδατα και Υδροφόρα Συστήματα Αγίου Ευστρατίου	142
Εικόνα 93. Η μονάδα πρωτοβάθμιου καθαρισμού λυμάτων στο λιμάνι του Αη Στράτη	142
Εικόνα 94. Σταθμός Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (Σ.Μ.Α) στη θέση «Αγία Τριάδα»	143
Εικόνα 95. Ο αποκατεστημένος Χώρος Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ). 144	
Εικόνα 96. Ο Τοπικός Σταθμός Παραγωγής της ΔΕΗ. Στο φόντο ο οικισμός.....	145
Εικόνα 97. Ανεμογεννήτρια 100kW στον λόφο του Αη Γιάννη, 1994.....	145
Εικόνα 98. Τμήματα αποκαθλωμένης ανεμογεννήτριας στο λόφο άνωθεν του οικισμού ..	146
Εικόνα 99. Υπο αξιολόγηση αιολικοί σταθμοί σε νήσο Άγιο Ευστράτιο.....	146
Εικόνα 100. Κινητοποίηση Κατοίκων Αη Στράτη για Μη Κατάργηση Μειωμένου ΦΠΑ ...	169
Εικόνα 101. Καλλιέργεια παραδοσιακών ξερικών κουκιών από τον Γ. Πούλια, 2017	178
Εικόνα 102. Αμπελοκαλλιέργεια στο Αλονίτσι, 2017	178
Εικόνα 103. Μισθίο σε προϊόν για Μοναστηριακό Μετόχι Αγίου Όρους, 2017.....	181
Εικόνα 104. Σχέδιο Marisca του Παν. Αιγαίου για Θαλάσσια Χωροθέτηση του Αιγαίου....	183

Εικόνα 105. Παραδοσιακή Τυροκομία στον Αη Στράτη από τον Κο Καπέλα, 2017	186
Εικόνα 106. Λουκέτο στο βενζινάδικο του Αη Στράτη για το σύστημα εισροών - εκροών .	187
Εικόνα 107. Πληθυσμιακή Μεταβολή ανά νησί, 1951 – 2011	189
Εικόνα 108. Η Σύμπλευση στον Αη Στράτη, 2016	194
Εικόνα 109. Το μετέπειτα κατεστραμμένο χορηγηθέν φουσκωτό, 2003.....	195
Εικόνα 110. Η Aegean Regatta στον Αη Στράτη, 2016.....	196
Εικόνα 111. Κατεστραμμένες ξερολιθιές στην περιοχή Αλονίτσι στον Άγιο Ευστράτιο	198
Εικόνα 112. Φωτογραμμετρική Αναπαράσταση Παλαιού Οικισμού από το ΕΜΠ.....	200
Εικόνα 113. Η καταστροφή της προτελευταίας σκοπιάς ελέγχου των εκτοπισμένων	202
Εικόνα 114. Τοπόσημα οικισμού και στρατοπέδου Αη Στράτη την μεταπολεμική περίοδο	202
Εικόνα 115. Η ολοκληρωτική μεταβολή του οικισμού του Αγίου Ευστρατίου	206
Εικόνα 116. Κατασκευαστικά & λειτουργικά προβλήματα μετασεισμικών οικιών, 2017....	208
Εικόνα 117. Ο οικισμός το 1961 και τα όρια της μετέπειτα απαλλοτριωμένης έκτασης	210
Εικόνα 118. Δηλώσεις αποζημίωσης ιδιοκτητών με κτηματολογικό διάγραμμα 1979.....	210
Εικόνα 119. Οριοθέτηση του Οικισμού του Αγίου Ευστρατίου.....	212
Εικόνα 120. Πρόταση ρυμοτομικού σχεδίου οικισμού Αγίου Ευστρατίου	213
Εικόνα 121. Κοινόχρηστοι χώροι και περιοχή έργων αποκατάστασης παλαιού οικισμού ...	215
Εικόνα 122. Ορθόπτερο του είδους <i>Dociopterus maroccanus</i>	216
Εικόνα 123. Ημερολόγιο δράσεων καταπολέμησης ορθοπτέρων Κου Β. Μανικάκη, 1932 .	217
Εικόνα 124. Καταστροφή φυσικού περιβάλλοντος του Αη Στράτη από ορθόπτερα, 2017...	218
Εικόνα 125. Το βιολογικό εντομοκτόνο Laser 480SC.....	219
Εικόνα 126. 3 ^η Δράση εθελοντών καταπολέμησης ακρίδας σε Αη Στράτη, 2017	220
Εικόνα 127. Ο θαλάσσιος πλούτος του Αγίου Ευστρατίου	227
Εικόνα 128. Περίφραξη κτηνοτρόφων στο δημόσιο δίκτυο χωματόδρομων του νησιού.....	229
Εικόνα 129. Μετατόπιση τμήματος νέας προβλήτας λιμανιού Αγίου Ευστρατίου, 2017.....	231
Εικόνα 130. Μη λειτουργικότητα λιμανιού Αγίου Ευστρατίου για ιστιοπλοϊκά σκάφη.....	232
Εικόνα 131. Υδροπλάνο σε προβλήτα πρόσδεσης.....	233
Εικόνα 132. Διάγραμμα Ροής Διαδικασίας Αδειοδότησης Υδατοδρομίου	235
Εικόνα 133. Προβλεπόμενο Δίκτυο Κεντρικής Ελλάδας της Ελληνικά Υδροπλάνα Α.Ε. ...	236
Εικόνα 134. Υδροπλάνο με εξοπλισμό μεταφοράς ασθενούς	237
Εικόνα 135. Ο Τσεσμές (Κρήνη) στο Αλονίτσι.....	238
Εικόνα 136. Κατάσταση Σταθμού Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων, Φεβρουάριος 2017	240
Εικόνα 137. Χωροθέτηση Φ/Β & Α/Γ στα πλαίσια έργου «Αη Στράτης – Πράσινο νησί» ..	243
Εικόνα 138. Προτεινόμενα Καταδυτικά Πάρκα Αγίου Ευστρατίου.....	275
Εικόνα 139. Ο Ιερός Ναός των Πέντε Μαρτύρων στον Παλαιό Οικισμό	281

Εικόνα 140. Κόστος Παρεμβάσεων Εξάλειψης Ζητημάτων Ύδρευσης σε Αιγαίο 294

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Προβλεπόμενη και Υφιστάμενη Στελέχωση Δήμου Αγίου Ευστρατίου.....	53
Πίνακας 2. Συνοπτικός Πίνακας Π/Υ Εσόδων Εξόδων 2017 Δήμου Αγίου Ευστρατίου	54
Πίνακας 3. Κατανομή Πληθυσμού κατά Κατάσταση Ασχολίας, 2011	64
Πίνακας 4. Απασχολούμενοι κατά Τομέα Οικονομικής Δραστηριότητας 2011	64
Πίνακας 5. Απασχολούμενοι κατά επάγγελμα σε νήσο Άγιο Ευστράτιο	65
Πίνακας 6. Έκταση και Ποσότητες Μονοετών Καλλιιεργειών, 2014	66
Πίνακας 7. Ζωικό κεφάλαιο Αγίου Ευστρατίου, 2014	68
Πίνακας 8. Παραγωγή Γάλακτος σε νήσο Αγίου Ευστρατίου, 2014.....	69
Πίνακας 9. Μεταφορά Κρέατος για Σφαγή εκτός Αγίου Ευστρατίου, 2014.....	69
Πίνακας 10. Λοιπά Παράγωγα Προϊόντα σε νήσο Άγιο Ευστράτιο, 2014.....	69
Πίνακας 11. Πληθυσμιακή Εξέλιξη Νήσου Αγίου Ευστρατίου από το 1889 έως σήμερα.....	73
Πίνακας 12. Μόνιμος Πληθυσμός Αγίου Ευστρατίου κατά Φύλο και Ομάδες Ηλικίας.....	74
Πίνακας 13. Δημογραφικοί Δείκτες Αγίου Ευστρατίου (2011).....	74
Πίνακας 14. Οικογενειακή Κατάσταση Μόνιμου Πληθυσμού Αγίου Ευστρατίου, 2011	75
Πίνακας 15: Επίπεδο Εκπαίδευσης ανά ομάδα ηλικιών σε Νήσο Άγιο Ευστράτιο.....	75
Πίνακας 16: Υποδομές εκπαίδευσης σε νήσο Άγιο Ευστράτιο	77
Πίνακας 17: Χρήση Κτιρίων Αποκλειστικής Χρήσης σε Νήσο Άγιο Ευστράτιο	106
Πίνακας 18 : Περίοδος Κατασκευής Κτιρίων Οικισμού Νήσου Αγίου Ευστρατίου.....	106
Πίνακας 19. Χρήσεις Γης σε νήσο Άγιο Ευστράτιο (σε χιλιάδες στρέμματα)	111
Πίνακας 20. Μικροί Υγρότοποι νήσου Αγίου Ευστρατίου (ΦΕΚ ΑΑΠ 29/19.06.2012).....	126
Πίνακας 21. Βιότοπος Natura 2000 (SCI) GR4110002 Νήσου Αγίου Ευστρατίου	127
Πίνακας 22. Βιότοπος Natura Νήσου GR4110014 Αγίου Ευστρατίου	129
Πίνακας 23. Βιότοπος Corine A00020033 Νήσου Αγίου Ευστρατίου.....	131
Πίνακας 24. Κατανομή Χρηματοδοτικών Πόρων Περιόδου 2014-2020 ανά ΕΠ	252
Πίνακας 25. Κατανομή Δαπάνης ανά Άξονα Προτεραιότητας ΠΕΠ Β. Αιγαίου 2014-2020.....	253
Πίνακας 26. Οικονομικοί Πόροι RIS3 Βορείου Αιγαίου από το ΠΕΠ 2014-2020	254

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1. Προτεινόμενες Αναπτυξιακές Δράσεις Κατοίκων Αγίου Ευστρατίου	154
Διάγραμμα 2. Διάθεση Συνεισφοράς Κατοίκων Αη Στράτη	156
Διάγραμμα 3. Προτεινόμενες Αναπτυξιακές Δράσεις Διαμενόντων στον Άγιο Ευστράτιο..	161
Διάγραμμα 4. Διάθεση Συνεισφοράς Διαμενόντων στον Άγιο Ευστράτιο	163

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η προσέγγιση της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της νήσου Αγίου Ευστρατίου στο Βορειοανατολικό Αιγαίο, δηλαδή της ταυτόχρονα πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής, πολιτισμικής και τεχνικής / τεχνολογικής ανάπτυξης, η οποία θα τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο, όπως αυτός εντάσσεται ειρηνικά, παραγωγικά και δημιουργικά στο φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, ως αναπόσπαστο μέρος του και όχι ως κυρίαρχος, ιδιοκτήτης, «επενδυτής» και εκμεταλλευτής του (Ρόκος, 1998, 2003, 2005, 2007).

Η ολιστική μεθοδολογία που ακολούθησε ο γραφών για την περιοχή μελέτης, στηρίχθηκε στα επτά (7) βήματα ολοκληρωμένης ανάπτυξης, όπως αυτή διδάσκεται στο Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του ΕΜΠ. Ωστόσο, ελλείπει διεπιστημονικότητας, η μεθοδολογία προσαρμόστηκε στις εξής ενέργειες: διαβούλευση και αποδοχή της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης ως βέλτιστης επιλογής, εφαρμογή της μεθοδολογίας των ολοκληρωμένων αποδόσεων για την καταγραφή της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας του Αγίου Ευστρατίου, κριτική ανάλυση των περιορισμών, προβλημάτων αλλά και των δυνατοτήτων σε κάθε διάσταση, όπως αυτές απορρέουν από την καταγραφή της πραγματικότητας του νησιού, διερεύνηση της «μέσης» κοινωνικής συνείδησης και αντίληψης των Αγιοευστρατιτών σχετικά με τα προβλήματα, τις δυνατότητες, τις αναγκαίες δράσεις αλλά και την προθυμία για ίδια συμβολή προς ένα καλύτερο μέλλον του τόπου, ορισμός του οράματος για το νησί, διατύπωση προτάσεων και καθορισμός δράσεων, κατά την κρίση του συγγραφέα, προς την «εν δυνάμει» ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Αγίου Ευστρατίου, αναζήτηση κατάλληλων χρηματοδοτικών εργαλείων, καταγραφή των εμπλεκόμενων φορέων και, τέλος, επισήμανση της ανάγκης συνεχούς ανάδρασης στην προσπάθεια επίτευξης του στόχου, προκειμένου να αντιμετωπισθούν ανακύπτουσες δυσχέρειες κατά την εφαρμογή.

Για την υλοποίηση της παρούσας διπλωματική εργασίας, ο γραφών βασίστηκε σε επιτόπια έρευνα στο νησί του Αγίου Ευστρατίου, σε συνεντεύξεις με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, σε συμπλήρωση ερωτηματολογίων και επικοινωνία με κατοίκους αλλά και προσωρινά διαμένοντες προκειμένου να «αφουγκραστεί» τις αντιλήψεις τους, μέσω του Πολιτιστικού Συλλόγου των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο Άγιος Ευστράτιος» στην Αθήνα, σε βιβλιογραφικές αναφορές, σε στατιστικές έρευνες και ακαδημαϊκές μελέτες για το νησί, στα αναπτυξιακά προγράμματα του Δήμου και της Περιφέρειας και πληροφορίες που αντλήθηκαν από το διαδίκτυο, τον τύπο κ.ά.

Αποτελεί γεγονός ότι, το νησί του Αγίου Ευστρατίου, αντιμετωπίζει πολυδιάστατα προβλήματα και περιορισμούς που απορρέουν από την γεωγραφική του απομόνωση, την «διπλή» νησιωτικότητα, την πληθυσμιακή συρρίκνωση, την ελάχιστη αξιοποίηση των πόρων του και την έλλειψη συλλογικού πνεύματος των λιγιστών κατοίκων του. Ταυτόχρονα όμως, διακρίνεται από δυνατότητες οι οποίες επιβάλλεται να αξιοποιηθούν, ακόμα και στις σημερινές συνθήκες της πολυδιάστατης κρίσης, τόσο για να αποτρέψουν το ορατό ενδεχόμενο μελλοντικής ερήμωσης του νησιού όσο και για δημιουργία συνθηκών άξιου βίου των κατοίκων.

Ως εκ τούτου, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη για μια νέα, διαφορετική και καλύτερη από την προηγούμενη ανάπτυξη μια ανάπτυξη που δύναται να επιτευχθεί με την ενεργοποίηση και συμμετοχή των ίδιων των Αγιοευστρατιτών για το κοινό τους όφελος, αξιοποιώντας την αυτόχθονη γνώση και την παραδοσιακή σοφία. Αρωγός στην προσπάθεια οφείλει να είναι η Πολιτεία και οι συμπεριλαμβανόμενοι διαχειριστικοί φορείς, Πανεπιστημιακοί Φορείς, οι Ιερές Μονές Μεγίστης Λαύρας, Αγίου Διονυσίου και Καρακάλλου Αγίου Όρους που διαθέτουν μετόχια στο νησί, η Εκκλησία ενώ, καταλυτική θα είναι η ενδεχόμενη συνδρομή κοινωφελών ιδρυμάτων, οικονομικά ευπόρων της Διασποράς αλλά και η εθελοντική συνεισφορά πολιτών

που ενδιαφέρονται και οραματίζονται ένα καλύτερο αύριο για τον Άγιο Ευστράτιο και τη χώρα ευρύτερα.

Η πορεία προς την «εν δυνάμει» Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη είναι ανηφορική και δύσκολη, ωστόσο, αποτελεί μονόδρομο, όχι μόνο για την έξοδο από την σημερινή πολυδιάστατη κρίση, αλλά και για την καθιέρωση μια ανάπτυξης άξιας να βιωθεί από όλους τους ανθρώπους, όπου γης, από την μικρή κοινωνία του Άη Στράτη μέχρι την μεγαλύτερη σε παγκόσμια κλίμακα.

Λέξεις Κλειδιά: Άγιος Ευστράτιος, Άη Στράτης, Αϊ Στράτης, Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη, περιβάλλον, πληθυσμιακή συρρίκνωση, σεισμός 1968, εξορία, προβλήματα, επιτόπια έρευνα, δυνατότητες, προοπτικές.

Abstract

The aim of the present study is to approach the worth-living Integrated Development of the Island of Agios Efstratios in the Northeastern Aegean which is at the same time political, economic, social, cultural and technical / technological development, that will be performed in dialectic harmony and respect to people, in the way humans integrate peacefully, productively and creatively in their natural and cultural environment, as an integral part and not as sovereigns, owners, "investors" and exploiters (Rokos, 1998, 2003, 2005, 2007).

The holistic methodology followed by the writer for the study area was based on the seven (7) steps of Integrated Development, as taught in the NTUA's Interdisciplinary Postgraduate Studies Program "Environment and Development". However, due to the absence of interdisciplinarity, the methodology has been adapted to the following actions: consultation and acceptance of the worth – living Integrated Development as the best option, application of Integrated Surveys methodology for the assessment of physical and socioeconomic reality of Agios Efstratios island, critical analysis of the data obtained about the limitations, problems and possibilities in each dimension, investigation of Agios Efstratios islanders' "average" social consciousness and perception about restrictions, problems, the potentials of the island and their willingness for own contribution for a better future, setting the vision, making proposals and defining actions required for the "potential" Integrated development of the island according to the author's opinion, seeking appropriate financial tools, writing down the operators involved and, finally, labeling the necessary and continuous feedback in order to confront with the emerging difficulties in implementation. For the implementation of this diploma thesis, the author relied in field work on the island, interviews with local authorities, completing questionnaires and communicating with residents and temporary residents, through their Cultural Association "Agios Efstratios" in Athens, in order to listen to their perceptions, bibliographic references, statistical surveys and academic studies about the island, development projects of local and regional authorities and information from the internet, the local press etc.

It is a fact that the island of Agios Efstratios faces multidimensional problems and specific restrictions due to its geographical isolation, "double" insularity, population shrinking, minimum use of resources and lack of cooperation and unity of its few residents. At the same time, however, it presents perspectives, even in the current conditions of the multidimensional crisis, that must be exploited not only to prevent the possibility of future island devastation but also to create conditions of decent living for the inhabitants. Therefore, it becomes imperative for a new, different and better development than the previous one; a development that will be achieved through the active participation of the people of Agios Efstratios island for their common benefit, exploiting indigenous knowledge and traditional wisdom. The Government, as it is considered including any various operators, Universities, the Holy Monasteries of the Agia Lavra, Agios Dionysios and Karakallou of Mount Athos which own land on the island, the Church, can and should help to achieve that aim, while catalytic will be the eventual contribution of public benefit institutions, economically affluent of dispersion and the voluntary contribution of citizens who concern about Agios Efstratios and envision a better future for the island and the whole country.

The whole procedure to the "potential" worth - living Integrated Development is quite difficult, however, it is the only way not only to exit from the current multidimensional crisis but also to establish a development that is worth to be experienced by all people, from the small society of Agios Efstratios island to the largest society on a global scale.

Key words: Agios Efstratios island, worth – living Integrated Development, environment, depopulation, earthquake 1968, exile, problems, field work, possibilities, prospects.

1. Σύνοψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία υλοποιείται μια προσπάθεια προσέγγισης της «εν δυνάμει» ολοκληρωμένης και, ως εκ τούτου, αξιοβίωτης ανάπτυξης της νήσου Αγίου Ευστρατίου στο Βορειοανατολικό Αιγαίο, κατά τα οριζόμενα στην μεθοδολογία των επτά (7) σταδίων για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη ενός τόπου (Ρόκος, 2003, 2005, 2007), όπως αυτή διδάσκεται στο ΔΠΜΣ «Περιβάλλον & Ανάπτυξη» του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Για τον σκοπό αυτό, στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας, πραγματοποιείται διαβούλευση, όπως αυτή απορρέει από την επικοινωνία με τους κατοίκους του νησιού και την επιτόπια έρευνα που διενεργήθηκε σε τρεις (3) διαφορετικές χρονικές περιόδους στο νησί, την ανταλλαγή απόψεων με Αγιοευστρατίτες που διαμένουν στην Αθήνα ή αλλού, μέσω του Πολιτιστικού Συλλόγου των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο Άγιος Ευστράτιος», αλλά και την επικοινωνία είτε δια ζώσις είτε με επιστολές και ηλεκτρονικά μηνύματα που εστάλησαν σε φορείς που δύναται να συνδράμουν καταλυτικά στην αναπτυξιακή προοπτική του νησιού. Σε αυτούς τους φορείς συγκαταλέγονται οι Ιερές Μονές Μεγίστης Λαύρας, Καρακάλλου και Αγίου Διονυσίου Αγίου όρους που κατέχουν μετόχια στο νησί, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ) ως ενδεικτικό πολιτικό κόμμα της χώρας με ιστορικές μνήμες από το νησί, το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας (ΥΠΕΘΑ), το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ), το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΓΠΑ), η πρώην και νυν Τοπική Αυτοδιοίκηση και άλλοι φορείς. Στόχος της διαβούλευσης είναι να «αφουγκραστεί» ο συγγραφέας τις αντιλήψεις των κατοίκων αλλά και των προσωρινά διαμενόντων σχετικά με τα αντιμετωπιζόμενα προβλήματα, τους περιορισμούς αλλά και τις αναπτυξιακές δυνατότητες και προοπτικές που διακρίνουν ενώ, καταβλήθηκε προσπάθεια κατανόησης του πώς οραματίζονται το μέλλον του Αγίου Ευστρατίου και τι είναι διατεθειμένοι να κάνουν οι ίδιοι οι άνθρωποι του Αη Στράτη αλλά και οι εμπλεκόμενοι φορείς, ώστε να ανασχεθεί η ευρύτερη συρρίκνωση του νησιού και να διαγραφεί το μέλλον ευοίωνο για τις επερχόμενες γενιές Αγιοευστρατιτών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας καταταγράφεται συνοπτικά η ιστορία του νησιού και τα σημαντικά γεγονότα του 20^{ου} αιώνα που καθόρισαν καταλυτικά την σημερινή του εικόνα ενώ, ταυτόχρονα, υλοποιείται προσπάθεια αποτύπωσης της πραγματικότητας του νησιού και των μεταβολών του στο χρόνο σε όλες τις διαστάσεις, ήτοι στην πολιτική, στην οικονομική, στην κοινωνική, στην πολιτισμική, στο ολικό περιβάλλον, φυσικό και ανθρωπογενές, καθώς και στην τεχνολογική διάσταση. Η αποτύπωση της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας σε συνδυασμό με την φυσική πραγματικότητα και τις πολυδιάστατες σχέσεις, αλληλεξαρτήσεις, αλληλεπιδράσεις και τάσεις μεταβολών τους διαμέσου του χρόνου, αποτελεί το δεύτερο στάδιο ολοκληρωμένης ανάπτυξης ενός τόπου (Ρόκος, 2003). Το στάδιο αυτό είναι καταλυτικό, προκειμένου να εξασθούν ασφαλή συμπεράσματα για τις ολοκληρωμένες αποδόσεις της ολικής πραγματικότητας ενός τόπου δίνοντας, παράλληλα, την δυνατότητα ορθής και ρεαλιστικής αξιοποίησης του ολικού δυναμικού, με τελικό και αποκλειστικό σκοπό την επίτευξη της εν δυνάμει ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, άξιας να βιωθεί από τους κατοίκους της περιοχής μελέτης και, εν προκειμένω, τους ανθρώπους του Αγίου Ευστρατίου.

Στο πέμπτο κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξελίσσεται προσπάθεια αντίληψης της «μέσης» κοινωνικής συνείδησης της μικρής κοινωνίας του νησιού, κατοίκων και προσωρινά διαμενόντων, μέσω την συμπλήρωσης ερωτηματολογίων από ικανοποιητικό αντιπροσωπευτικό δείγμα, ως υποβοηθητικό εργαλείο της διαβούλευσης, με σκοπό να αποκρυσταλλωθεί το επιθυμητό όραμα και να καθοριστούν οι τομείς των δράσεων για την επίτευξή του. Το κεφάλαιο αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς πέραν από την τοποθέτηση των ίδιων των Αγιοευστρατιτών επί ζητημάτων αναπτυξιακής προοπτικής του νησιού, μάλιστα για πρώτη φορά σε μεγάλο ποσοστό δείγματος, διαπιστώνεται η ίδια πρόθεση

για συμμετοχικότητα και συνεισφορά με όχι τόσο ενθαρρυντικά αποτελέσματα, εάν ληφθεί υπόψη η ανάγκη συλλογικής αντιμετώπισης των σοβαρών ζητημάτων που διέπουν την πραγματικότητα του νησιού.

Στο έκτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας και σύμφωνα με το τρίτο στάδιο ολοκληρωμένης ανάπτυξη ενός τόπου, αναλύονται τα στοιχεία που συγκροτούν τη δυναμική της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας του Αγίου Ευστρατίου. Στο εν λόγω κεφάλαιο, υλοποιείται μια προσπάθεια κριτικής προσέγγισης από τον συγγραφέα επί των προβλημάτων και περιορισμών που διέπουν το νησί αλλά και των πλεονεκτημάτων που δύναται να προσδώσουν αναπτυξιακή προοπτική σε κάθε διάσταση. Η ανάλυση των στοιχείων που συγκροτούν τη δυναμική της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας του Αγίου Ευστρατίου, αποτελεί το «κλειδί» για την ορθή στόχευση των δράσεων που θα αμβλύνουν αποτελεσματικά τα προβλήματα και θα αναδείξουν τις πτυχές εκείνες της πραγματικότητας, ακόμα και τις μη εύκολα διακριτές, που δύναται να αξιοποιηθούν από τους εμπλεκόμενους φορείς για την ανέλιξη σε κάθε διάσταση.

Στο έβδομο κεφάλαιο της παρούσης, παρατίθεται το ενδεδειγμένο όραμα του γράφοντα για την αναπτυξιακή προοπτική του Αγίου Ευστρατίου και για ένα ευοίωνο μέλλον, βάσει των αρχών και των αξιών που πρεσβεύει η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη (Ρόκος, 2003). Το όραμα αυτό δεν είναι άλλο από το να αποτελέσει το νησί έναν αυτάρκη τόπο, άξιο να ζει κανείς. Για την επίτευξη του οράματος, επιδιώκεται η υλοποίηση δράσεων σε όλες τις διαστάσεις της πραγματικότητας με στόχο την επίτευξη ενεργειακής και διατροφικής επάρκειας, οργάνωσης της αυτοδιαχείρισης, ενεργοποίησης και συνεργασίας των ανθρώπων του νησιού, κατοίκων και προσωρινά διαμενόντων, ανάδειξης του πολιτισμικού πλούτου και αξιοποίησης των φυσικών και ανθρώπινων διαθεσίμων για τον επαναπροσδιορισμό της ταυτότητας του νησιού με εστίαση στην ανθρώπινη κλίμακα (Τάτσης, 2016). Το αναπτυξιακό μοντέλο αυτό, κρίνεται ότι, μπορεί να ανταποκριθεί με τον καλύτερο και πιο ολοκληρωμένο τρόπο στην επίλυση των πραγματικών προβλημάτων του νησιού, αξιοποιώντας τα ειδοποιά του χαρακτηριστικά, αξιολογώντας και ικανοποιώντας τις πραγματικές ανάγκες και τις εύλογες επιθυμίες των ίδιων των Αγιοευστρατιτών, όπως διαπιστώθηκε από επιτόπια έρευνα, τις συνεντεύξεις και τα συμπληρωθέντα ερωτηματολόγια. Μία ανάπτυξη από τη βάση, με σεβασμό στις τοπικές ιδιαιτερότητες, στις ανάγκες και επιθυμίες του τοπικού πληθυσμού (Τάτσης, 2016).

Για την επίτευξη του οράματος, στο όγδοο κεφάλαιο της παρούσης διπλωματικής και με τους περιορισμούς της μονοεπιστημονικότητας, καταγράφονται οι απαιτούμενες ενέργειες που πρέπει να προηγηθούν για να είναι ρεαλιστική η υλοποίηση του οράματος, αποτυπώνονται οι εμπλεκόμενοι φορείς που δύναται να συνδράμουν στην επίτευξη του στόχου, επισημαίνονται πιθανές πηγές και προγράμματα για χρηματοδότηση των δράσεων και τέλος, αναλύονται ενενήντα επτά (97) προτεινόμενες δράσεις σε όλες τις διαστάσεις της πραγματικότητας, κατά την προσωπική κρίση του συγγραφέα, για πραγμάτωση του στόχου.

Στο ένατο κεφάλαιο τονίζεται η σημασία της ανάδρασης, της συνεχούς παρακολούθησης και των ελέγχων του αναπτυξιακού σχεδιασμού, σύμφωνα με το έβδομο και τελευταίο στάδιο ολοκληρωμένης ανάπτυξης ενός τόπου, για την εξασφάλιση συνέπειας, συνέχειας και αναπροσαρμογής για την επιτυχία του εγχειρήματος. Με τον τρόπο αυτόν καθίσταται σαφές ότι, οι αρχές της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης και ο υπέρτατος στόχος, το να ζεί κανείς άξια στον τόπο του, σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον συνάνθρωπο, τις πανανθρώπινες θεμελιώδεις αξίες και το «όλο» φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, όπως αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά ως αναπόσπαστο και όχι ως κυρίαρχο μέρος του (Ρόκος, 2003, 2005, 2007), παραμένει αμετάβλητος, ανεπηρέαστος από κομματικές επιλογές, συμφέροντα και διακρίσεις.

Εν κατακλείδι, επισημαίνονται οι λόγοι που η Πολιτεία και οι ίδιοι οι άνθρωποι του Αγίου Ευστρατίου οφείλουν να ενεργοποιηθούν για την αποφυγή μελλοντικής ερήμωσης της νήσου, καθιστώντας αναγκαία την επιδίωξη αναστροφής της πορείας συρρίκνωσης, σε μια προσπάθεια διατήρησης της ελληνικότητας και της ζωής στο μικρό αλλά ιδιαίτερα σημαντικό απομονωμένο νησί του Αρχιπελάγους για εθνικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς, ιστορικούς και λόγους προστασίας του ολικού περιβάλλοντος, φυσικού και ανθρωπογενούς.

Τέλος, στο παράρτημα της διπλωματικής εργασίας, με γνώμονα το γεγονός ότι εφαλτήριο για την ενεργοποίηση ενός ανθρώπου μπορεί να αποτελέσει η δική μας, πρωτίστως, ενεργοποίηση, καταγράφονται ενδεικτικές ενέργειες του συγγραφέα προς παρακίνηση φορέων της τοπικής και ευρύτερης κοινωνίας οι οποίοι, κατά την κρίση του γραφόντα, δύναται να συμβάλλουν ουσιαστικά στο όραμα της ολοκληρωμένης ανάπτυξης της νήσου Αγίου Ευστρατίου.

2. Εισαγωγή

Περιοχή έρευνας της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η νήσος του Αγίου Ευστρατίου, νησί του Βορειοανατολικού Αιγαίου, που αποτελεί το πιο απομονωμένο του Αρχιπελάγους, απέχοντας 18 ναυτικά μίλια από τη Λήμνο, 38 ναυτικά μίλια από τη Σκύρο, 42 ναυτικά μίλια από τη Λέσβο και 48 ναυτικά μίλια από τη Χαλκιδική (Γιάννος, 1983, σελ.13).

Ο νησιωτικός Δήμος του Αγίου Ευστρατίου υπάγεται στην Περιφερειακή ενότητα Λήμνου της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Αποτελεί νησί μικρής γεωγραφικής έκτασης, περίπου 49,6km², με έναν και μοναδικό οικισμό, που χαρακτηρίζεται από σοβαρά προβλήματα, όπως η συνεχιζόμενη συρρίκνωση πληθυσμού, οι σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές και έναν ελάχιστο βαθμό αξιοποίησης των πόρων του (ποσοτικά και ποιοτικά). Ο πληθυσμός του ανέρχεται στους 270 κατοίκους, κατά την τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ, ενώ διακρίνεται από τους μεγαλύτερους δείκτες γήρανσης (2,81), υπερβαίνοντας κατά πολύ το μέσο όρο της Περιφέρειας (1,86) και της Χώρας (1,52) (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015).

Σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης των ουσιαστικών προβλημάτων του νησιού, η Τοπική Αυτοδιοίκηση κατήρτισε στρατηγικό και επιχειρησιακό σχέδιο με όραμα *«την προσέλκυση των νέων να ζήσουν και να δημιουργήσουν σε ένα καινοτομικά αναπτυσσόμενο νησί, με στόχο την ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, αξιοποιώντας τις επιχειρηματικές ευκαιρίες στο πλαίσιο εφαρμογής του Προγράμματος «Πράσινο Νησί – Αι-Στράτης, να αποτελέσει το νησί τόπο επιστροφής για τους απόδημους Αγιοστρατίτες και τόπος απόδρασης για επισκέπτες που αναζητούν τη γαλήνη στη φύση και στη θάλασσα του Αιγαίου»* (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015).

Κατά πόσον, όμως, αξιοποιούνται στον εν λόγω επιχειρησιακό σχεδιασμό οι πραγματικές προοπτικές και δυνατότητες του Αγίου Ευστρατίου και πως αντιμετωπίζονται τα θεμελιώδη ζητήματα του μικρού και απομονωμένου αυτού τόπου; Ενός τόπου που αδυνατεί να κρατήσει ανθρώπους του και που συρρικνώνεται επικίνδυνα, με ορατή την απειλή ερήμωσης στο μέλλον;

Σκοπός και στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αξιολογηθεί το ολικό δυναμικό του νησιού και με ρεαλιστικές προτάσεις και δράσεις – μέτρα, να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, να αποκατασταθεί η ιστορική μνήμη των κατοίκων από το χτύπημα του Εγκέλαδου το 1968 και των μετασεισμικών παρεμβάσεων του Δικτατορικού Καθεστώτος, να ανακτηθεί η πολιτιστική ταυτότητα του τόπου, να αποτελέσει η νεότερη ιστορία του νησιού μοχλό ανάπτυξης και όχι αποτρεπτικό αναπτυξιακό παράγοντα, να αναβιώσουν παραδοσιακές πρακτικές, να αξιοποιηθεί η αυτόχθονη γνώση των κατοίκων, με σεβασμό στον άνθρωπο και το περιβάλλον του, φυσικό και πολιτισμικό, κατά την προσέγγιση της μεθοδολογίας της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, όπως αυτή διδάσκεται στο ΔΠΜΣ του ΕΜΠ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη».

Ως Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορίζεται η ταυτόχρονα και διαχρονικά, σε πλανητικό, υπερεθνικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία μπορεί να υπάρξει, μόνο όταν τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό πάντα στον άνθρωπο, τις προαιώνιες ευγενείς του αξίες και το "όλο" φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, στο οποίο αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά ως αναπόσπαστο και όχι κυρίαρχο μέρος του. (Ρόκος 2003, 2005, 2007)

Η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί μόνο όταν οι ανθρώπινες κοινωνίες αποκτήσουν την πεποίθηση και διαμορφώσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ατομικής και συλλογικής μόρφωσης, βούλησης και δράσης όλων, ανεξαιρέτως, αξιοποιώντας την επιστημονική και διεπιστημονική μεθοδολογία, την τεχνολογική πρόοδο, την εργασία, τη

δημιουργικότητα, με βάση τις πανανθρώπινες αξίες της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της δημοκρατίας αλλά και της ηθικής, της δημιουργικής άμιλλας, του μέτρου και του σεβασμού στη φύση και τους πολιτισμούς των ανθρώπων, για μια καλύτερη ζωή σ' έναν καλύτερο κόσμο (Ρόκος 2003, 2005, 2007).

Εικόνα 1. Αεροφωτογραφία της νήσου Αγίου Ευστρατίου

Πηγή : Googlemaps, 2017

3. Διαβούλευση

Το άγνωστο, για πολλούς, νησί του Αγίου Ευστρατίου στο Βορειοανατολικό Αιγαίο, σε κοντινή απόσταση από τα στενά των Δαρδανελίων, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για τη χώρα μας, λόγω της θέσης του, της ιστορικής και πολιτικής του σημασίας καθώς και της πολιτιστικής του κληρονομιάς. Ωστόσο, σήμερα, αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα που απορρέουν από πληθώρα περιοριστικών παραγόντων που, αναμφισβήτητα, έχουν ενταθεί στα χρόνια της κρίσης που διανύει η χώρα. Η Ελλάδα συρρικνώνεται επικίνδυνα, με τις μελέτες να προβλέπουν μείωση του συνολικού πληθυσμού κατά 14,5% μέχρι το 2050 (Νέα Κρήτη, 2016), τα μικρά νησιά εγκαταλείπονται από τους κατοίκους τους, ως αποτέλεσμα πολύχρονης αδιαφορίας και στρεβλής πολιτικής, εγκυμονώντας τεράστιους εθνικούς κινδύνους με απρόβλεπτες συνέπειες, σε αντίθεση με την γείτονα Τουρκία που διακρίνεται από δημογραφική «έκρηξη» στην απέναντι όχθη, αναζητώντας ενεργά τον ολοένα και αυξανόμενο «ζωτικό» της χώρο (Σταυρόπουλος, 2015). Ένας «ζωτικός» χώρος που περιλαμβάνει το νησί του Αγίου Ευστρατίου και πληθώρα άλλων νησιών του Αιγαίου, όσον αφορά στην αποστρατικοποίησή τους, αλλά και πληθώρα άλλων διεκδικήσεων από την Τουρκία που σχετίζονται με τον εναέριο χώρο, τα χωρικά ύδατα, τις «γκρίζες ζώνες», τα όρια ελέγχου του FIR Αθηνών και της περιοχής έρευνας και διάσωσης, στα πλαίσια των γενικότερων αμφισβητήσεων της ελληνικής κυριαρχίας στο Αιγαίο. Διεκδικήσεις και αμφισβητήσεις που, ενίοτε, τυγχάνουν αποδοχής και από θεσμούς, όπως το NATO (Νέδος, 2017).

Στα περιοριστικά χαρακτηριστικά του Αγίου Ευστρατίου συγκαταλέγονται η σημαντική γεωγραφική του απομόνωση και το πολύ μικρό του μέγεθος, δεδομένου ότι βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση από γειτονικά νησιά και τα οικονομικά ή πολιτικά κέντρα λήψης αποφάσεων. Στα χαρακτηριστικά αυτά, προστίθεται και η φυσική απομόνωση, εξαιτίας της ασυνέχειας του χώρου. Πράγματι, στην περίπτωση του Αγίου Ευστρατίου, παρατηρείται στην μεγαλύτερή του ένταση το φαινόμενο της «διπλής νησιωτικότητας», δηλαδή των μικρότερων νησιών που κινούνται ως δορυφόροι των μεγαλύτερων (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, , 2015 σελ.26).

Επεξηγηματικά, η νησιωτικότητα είναι ένα διαρκές φαινόμενο που δημιουργεί κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα και αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα σε αναπτυξιακές διαδικασίες. Το φαινόμενο αυτό είναι ανάλογο της γεωγραφικής ασυνέχειας του χώρου και της απόστασης από την ηπειρωτική χώρα, ενώ είναι αντιστρόφως ανάλογο του μεγέθους των νησιών (Κουτσοπούλου, 2013). Ο όρος της νησιωτικότητας προσδιορίζεται από αλληλεπίδραση ανάμεσα σε φυσικούς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες. Τέτοιοι παράγοντες είναι η γεωγραφική ασυνέχεια, πληθυσμιακά - δημογραφικά προβλήματα, η κοινωνική απομόνωση, περιορισμοί σε υποδομές και μεταφορικά δίκτυα, περιορισμένοι παραγωγικοί πόροι, εξάρτηση από την εποχικότητα και περιορισμένες οικονομικές δραστηριότητες (ESPON, 2011α,β).

Για την αντιμετώπιση της νησιωτικότητας και των δυσκολιών που επιφέρει σε ζητήματα σχεδιασμού συστάθηκαν, σε εθνικό επίπεδο, Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες και προγράμματα. Ειδικό πλαίσιο του εθνικού σχεδιασμού αποτελεί το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον παράκτιο και νησιωτικό χώρο, στο οποίο ενέχονται στρατηγικοί στόχοι για όλες τις νησιωτικές περιοχές, σε τομείς όπως η ανάπτυξη, το περιβάλλον, οι συνδέσεις, οι φυσικοί πόροι, ο πολιτισμός, και άλλα κρίσιμα θέματα (ΦΕΚ 1138/Β'/2009). Ωστόσο, αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι, αφορούν σε γενικευμένες κατευθύνσεις χωρίς εστίαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε νησιού.

Το νησί του Αγίου Ευστρατίου, πέραν της ανωτέρω αναφερόμενης γεωγραφικής απομόνωσης στη μέση του Αρχιπελάγους, της διπλής νησιωτικότητας και της μικρής γεωγραφικής του έκτασης, καλείται να αντιμετωπίσει, σήμερα, τις ουσιαστικές μεταβολές του τοπίου που

επήλθαν στο νησί από τα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα τον 20^ο αιώνα. Μεταβολές που έχουν ηχηρό αντίκτυπο στο σήμερα, σε κάθε διάσταση της πραγματικότητας (Τάτσης και Λιόλιος, 2016).

Τα ιστορικά γεγονότα του περασμένου αιώνα που άφησαν ανεξίτηλο «αποτύπωμα» στον Άγιο Ευστράτιο είναι, αφενός, το γεγονός ότι αποτέλεσε τόπο εκτόπισης πολιτικών κρατουμένων με την πιο μακρά ιστορία στην Ελλάδα του 20ου αιώνα, αποκτώντας την «διάκριση» να παραπέμπει σε «νησί τιμωρημένων» και, αφετέρου, ο τρομερός σεισμός του 1968 και η μετέπειτα ανθρωπογενής παρέμβαση ισοπέδωσης, μετατόπισης και ανέγερσης νέου πρόχειρου οικισμού σε ακατάλληλη θέση από τα συνεργεία του Δικτατορικού Καθεστώτος, με σοβαρές επιπτώσεις σε κάθε διάσταση της ζωής των κατοίκων (Τάτσης, 2016). Επιπτώσεις που εξακολουθούν να δημιουργούν σημαντικούς περιορισμούς στην αναπτυξιακή προοπτική του νησιού, μεταξύ των οποίων η συνεχιζόμενη πληθυσμιακή συρρίκνωση [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.194, 213]. Μια συρρίκνωση που κάνει ορατή την απειλή της τρίτης, κατά σειρά, ερήμωσης, διαγράφοντας το μέλλον δυσόιο. Επισημαίνεται ότι ο Άγιος Ευστράτιος, κατά το παρελθόν, ερήμωσε δύο φορές ενώ κατοικείται, ανελλιπώς, από το 1540 μ.Χ. (Γιάννος, 1983, σελ. 86, 90).

Μια εκ των σημαντικών μεταβολών του τοπίου του Αη Στράτη αποτελεί, από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1970, η οριστική εγκατάλειψη της γεωργικής γης του νησιού, με ελάχιστες εξαιρέσεις καλλιέργειας κτημάτων στις περιοχές κοντά στον οικισμό, και η μετατροπή του προσεισμικού γεωργοκτηνοτροφικού μοντέλου οικονομίας σε μοντέλο, μετασεισμικά, στηριγμένο αποκλειστικά στην κτηνοτροφία και την αλιεία [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.189]. Ως εκ τούτου, δεν υφίστανται σήμερα οι καλλιέργειες σιτηρών, δημητριακών, τα φημισμένα όσπρια και η ιδιαίτερα ανεπτυγμένη αμπελοκαλλιέργεια του πρόσφατου παρελθόντος αλλά η γη του Αη Στράτη είναι χωρισμένη σε εννιά κτηνοτροφικές περιοχές, μέρος των οποίων αποτελούν μοναστηριακές εκτάσεις που ενοικιάζονται από τους κτηνοτρόφους, αποδίδοντας σε μοναστήρια του Αγίου Όρους (Μονή Μεγίστης Λαύρας, Μονή Καρακάλλου και Μονή Διονυσίου) μισθίο σε χρήμα ή σε είδος. Η συνολική έκταση που καταλαμβάνουν σήμερα τα μοναστηριακά μετόχια ανέρχονται σε 8.000 στρέμματα [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.188].

Επιπρόσθετα, ο Άγιος Ευστράτιος καλείται να αντιμετωπίσει σήμερα και τις σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές, τον ελάχιστο βαθμό αξιοποίησης των φυσικών και ανθρώπινων διαθεσίμων, την ανεργία και έλλειψη επαγγελματικών διεξόδων, την μείωση του ιχθυαποθέματος και την υπεραλίευση, την απουσία πολιτιστικών δρώμενων και ψυχαγωγίας αλλά και την ιδιαίτερα σοβαρή μάστιγα της ακρίδας που πλήττει το νησί, καταστρέφοντας το φυσικό περιβάλλον, την κτηνοτροφία του νησιού και οποιαδήποτε προοπτική τουριστικής ανάπτυξης.

Μέσα σε όλες τις ανωτέρω αντιξοότητες και τα ουσιώδη ζητήματα του μικρού αυτού τόπου, η ρεαλιστική αντιμετώπιση των προβλημάτων και η αναπτυξιακή προοπτική αποτελεί μια ουσιαστική πρόκληση για τους φορείς του αναπτυξιακού σχεδιασμού. Μια πρόκληση και ένα στοίχημα ενάντια στον χρόνο για την ανάσχεση της συρρίκνωσης. Ένα στοίχημα που αν κερδηθεί, θα αποτελέσει οδηγό για όλους τους απομονωμένους νησιωτικούς και ορεινούς προορισμούς της χώρας που αντιμετωπίζουν παρεμφερή ή ανάλογης βαρύτητας ζητήματα. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, απαιτείται ένας αναπτυξιακός σχεδιασμός που να μπορεί να ανταποκριθεί με τον καλύτερο και πιο ολοκληρωμένο τρόπο στην επίλυση των πραγματικών προβλημάτων του νησιού, αξιοποιώντας τα ειδοποιά του χαρακτηριστικά, αξιολογώντας και ικανοποιώντας τις πραγματικές ανάγκες και τις εύλογες επιθυμίες των ίδιων των κατοίκων, για ένα καλύτερο αύριο. Ένας αναπτυξιακός σχεδιασμός που να στοχεύει στην επανόρθωση ή απόσβεση των δεινών που προκάλεσε η ανθρώπινη μετασεισμική παρέμβαση με την χωρική μεταβολή του οικισμού και στην ανάκτηση της πολιτιστικής ταυτότητας των Αγιοευστρατιτών.

Και αυτό μπορεί να επιτευχθεί, μόνο, μέσω της οδού της ολιστικής προσέγγισης της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Το κυρίαρχο, σήμερα, νεοφιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο δεν έχει ανασχέσει την πληθυσμιακή συρρίκνωση του νησιού, ακόμα και σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Οι άνθρωποι του Αη Στράτη, όπως έγινε αντιληπτό από την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων και την διεξαγωγή συνεντεύξεων, ως συμμετέχοντες στην διαβούλευση που θα καθορίσει τον προτεινόμενο αναπτυξιακό σχεδιασμό του νησιού, δεν ζητούν κάτι ουτοπικό ή δεν οραματίζονται τον τόπο τους ως κοσμοπολίτικο προορισμό του Αιγαίου. Οραματίζονται έναν τόπο που θα μπορεί να κρατήσει τους ανθρώπους του, που δεν θα αναγκαστούν να τον εγκαταλείψουν, όπως έχει συμβεί κατά το παρελθόν. Έναν τόπο που θα έχουν ίσες ευκαιρίες και δυνατότητες, έναν τόπο κοινωνικής πρόνοιας και επαγγελματικής διεξόδου, ένα ανθρώπινο οικιστικό περιβάλλον, την πολιτιστική τους ταυτότητα.

Καθήκον όλων των εμπλεκόμενων μερών είναι να συμβάλλουν σε αυτό το σκοπό. Αυτές είναι οι πραγματικές προϋποθέσεις της ουσιαστικής ανάπτυξης, η οποία θα μπορέσει να σχεδιαστεί πάνω σε νέα θεμέλια, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα στους κατοίκους του Αγίου Ευστρατίου να αξιοποιήσουν το νησί τους. Ως εκ τούτου, ορίζονται οι αρχές της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης ως οι πλέον κατάλληλες για μία ολιστική μεθοδολογία η οποία θα οδηγήσει σε μία νέα προοπτική για την επίλυση των αναπτυξιακών προβλημάτων του Αγίου Ευστρατίου και θα δώσει μία εναλλακτική πρόταση, η οποία θα τοποθετεί τον άνθρωπο στο επίκεντρο, σε αρμονία με το συγκεκριμένο κάθε φορά φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον.

Στην ανάλυση και αξιολόγηση των δυνατοτήτων και στον προτεινόμενο σχεδιασμό, θα αναλυθούν και θα προταθούν κατευθυντήριες λύσεις σε βασικά ζητήματα, όπως η φορολογία, η εξομάλυνση των ανισοτήτων, η προσπελασιμότητα - μεταφορές, η υποστελέχωση του Δήμου, ο χωροταξικός - πολεοδομικός σχεδιασμός, το περιβάλλον, ο πρωτογενής τομέας, η διαχείριση των απορριμάτων - λυμάτων και η ενέργεια.

Για τις προτάσεις ολοκληρωμένης ανάπτυξης και τις προτεινόμενες δράσεις, θα υλοποιηθεί προσπάθεια στάθμισης των διαθέσιμων επιλογών ανάλογα με τις δυνατότητες ρεαλιστικής υλοποίησης, αναζήτησης κατάλληλων χρηματοδοτικών εργαλείων, κάλυψης κενών του θεσμικού πλαισίου αλλά και τα προαπαιτούμενα που θα καθορίσουν τις αναπτυξιακές επιλογές.

Ως μεθοδολογικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της νήσου Αγίου Ευστρατίου θα χρησιμοποιηθεί η ολιστική διεπιστημονική μεθοδολογία του Δ. Ρόκου (2004), όπως διατυπώθηκε στην εισήγησή του στο 4^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. στο Μέτσοβο με τίτλο: "Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου. Προβλήματα, Δυνατότητες και Περιορισμοί". Σύμφωνα λοιπόν με τον Κο Δημ. Ρόκο (1998, 2003, 2004, 2005, 2007): *«Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη ορίζεται η ταυτόχρονα και διαχρονικά, σε πλανητικό, υπερεθνικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία μπορεί να υπάρξει, μόνο όταν τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό πάντα στον άνθρωπο, τις προαιώνιες ευγενείς του αξίες και το "όλο" φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, στο οποίο αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά ως αναπόσπαστο και όχι κυρίαρχο μέρος του»*. Η ολιστική διεπιστημονική μεθοδολογία, οι διαδικασίες της και οι φάσεις των δράσεων για την ανάπτυξη μιας περιοχής, ακολουθεί τα παρακάτω βήματα:

1. Διεπιστημονική και ολιστική τεκμηρίωση, διαβούλευση, συμφωνία και αποδοχή της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης και των αρχών, των αξιών, των στόχων, των δράσεων και των ενεργημάτων της ως βέλτιστης επιλογής.
2. Διεξαγωγή των απαραίτητων ερευνών και μελετών Ολοκληρωμένων Αποδόσεων της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της περιοχής (αλλά και των

πολυδιάστατων σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεών τους) και συστηματική παρακολούθηση των τάσεων μεταβολών τους δια μέσου του χρόνου.

3. Ανάλυση των στοιχείων τα οποία συγκροτούν τη δυναμική της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας.
4. Διατύπωση και τεκμηρίωση εναλλακτικών αναπτυξιακών σεναρίων Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής.
5. Διερεύνηση των προβλημάτων, των δυνατοτήτων υλοποίησης και των αντικειμενικών περιορισμών κάθε σεναρίου.
6. Προεκτίμηση και αξιολόγηση του ισοζυγίου των θετικών και αρνητικών στοιχείων του κάθε σεναρίου και επιλογή του βέλτιστου για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της περιοχής.
7. Εφαρμογή του βέλτιστου σεναρίου Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης της περιοχής, συνεχής παρακολούθηση, συνεχείς έλεγχοι και ανάδραση (Ρόκος 2003, 2005, 2007).

Ωστόσο, ελλείπει διεπιστημονικότητα, τα στάδια 4, 5 και 6 θα συγχωνευτούν σε ένα στάδιο που θα περιλαμβάνει τις προτάσεις ολοκληρωμένης ανάπτυξης του Αγίου Ευστρατίου, με ενδεδειγμένες δράσεις, τα χρηματοδοτικά εργαλεία και τους εμπλεκόμενους φορείς.

Η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί από τίμιους και ηθικούς πολιτικούς, που προτάσσουν το κοινό συμφέρον, λαμβάνουν υπόψη επιστημονικές μεθόδους, πρακτικές και εργαλεία, αντιλαμβάνονται την ολιστική πραγματικότητα και από συλλογικότητες με ανησυχίες, ενδοιασμούς, κριτική, περιβαλλοντική ευαισθησία, ανεπτυγμένη κοινωνική συνείδηση και αίσθημα δικαιοσύνης.

Στην παρούσα εργασία, αποδέκτες του σχεδιασμού είναι η τοπική κοινωνία του Αγίου Ευστρατίου με σκοπό την κατανόηση της ανάγκης για ενεργοποίηση, για ίδια συμβολή, προκειμένου να αντιμετωπιστούν, επιτυχώς, τα μείζον ζητήματα του τόπου τους. Επιδιώκεται η προθυμοποίηση συμμετοχής τους σε συλλογικές διαδικασίες, στις οποίες να παρέχεται η δυνατότητα έκφρασης των αναγκών τους, των επιθυμιών τους και των πρακτικών βελτίωσης της πραγματικότητας του Αγίου Ευστρατίου.

Μεθοδολογικά εργαλεία για την προσέγγιση του ζητήματος αποτελούν, σαφώς, οι βιβλιογραφικές αναφορές, οι διαδικτυακές πηγές, τα στατιστικά δεδομένα που παρασχέθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ και εκπίπτουν εμπιστευτικότητας, το λεύκωμα του νησιού με τίτλο «Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη 1940-1970» που περιλαμβάνει σημαντικές πληροφορίες για την ζωή των κατοίκων και την ιστορία του Αη Στράτη, ενώ σημαντικό κεφάλαιο για την διερεύνηση αποτέλεσε η επιτόπια έρευνα που διεξήχθη από τον συγγραφέα στο νησί του Αη Στράτη αλλά και η συναναστροφή με τοπικούς φορείς, κατοίκους του νησιού και προσωρινά διαμένοντες, η επικοινωνία με τα ενεργά μέλη του πολιτιστικού συλλόγου των απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο Άγιος Ευστράτιος», καθώς κατέστη εφικτή η δια ζώσης ανταλλαγή απόψεων, η έκφραση των προβλημάτων τους, οι σκέψεις τους επί των επιθυμητών δράσεων για ένα καλύτερο μέλλον αλλά και η πρόθεση συνεισφοράς τους στην αντιμετώπιση των ζητημάτων του τόπου.

Εικόνα 2. Επικοινωνία με Σύλλογο Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο Άγιος Ευστράτιος»

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

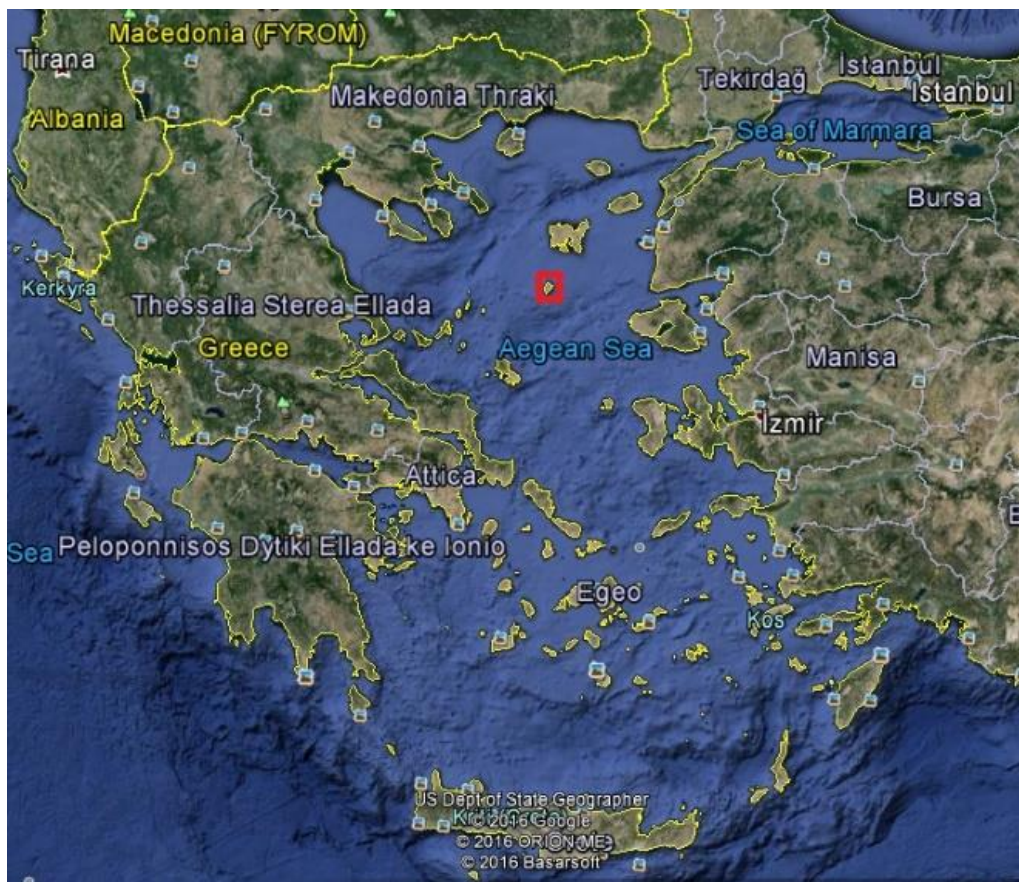
4. Καταγραφή Πραγματικής Πραγματικότητας Αγίου Ευστρατίου

Αποτελεί άδιαμφισβήτητο γεγονός ότι, η κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα ενός τόπου σε συνδυασμό με την φυσική πραγματικότητα και τις πολυδιάστατες σχέσεις, αλληλεξαρτήσεις, αλληλεπιδράσεις και τάσεις μεταβολών τους διαμέσου του χρόνου, επηρεάζουν καθοριστικά την αναπτυξιακή του πορεία (Ρόκος, 2003). Στην παρούσα ενότητα, πραγματοποιείται μια προσπάθεια καταγραφής των ανθρωπίνων και κοινωνικοοικονομικών διαθεσίμων της νήσου Αγίου Ευστρατίου, προκειμένου να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για τις ολοκληρωμένες αποδόσεις της ολικής πραγματικότητας της περιοχής μελέτης. Ένα ιδιαίτερα σημαντικό στάδιο, ώστε να εξευρεθούν λύσεις ορθής και ρεαλιστικής αξιοποίησης του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, με τελικό και αποκλειστικό σκοπό την επίτευξη μιας ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, άξιας να τη βιώσουν οι άνθρωποι του Αγίου Ευστρατίου.

4.1. Γενικά χαρακτηριστικά Περιοχής Μελέτης

Ο Άγιος Ευστράτιος (Αη Στράτης ή Αϊ Στράτης) είναι νησί του Βορείου Αιγαίου και θεωρείται το νοτιότερο νησί των Θρακικών Σποράδων. Οι γεωγραφικές του συντεταγμένες είναι 39°27' βόρειο γεωγραφικό πλάτος και 24°58' ανατολικό γεωγραφικό μήκος. Απέχει 18 ναυτικά μίλια από τη Λήμνο, 38 ναυτικά μίλια από τη Σκύρο, 42 ναυτικά μίλια από τη Λέσβο και 48 περίπου ναυτικά μίλια από τη Χαλκιδική, αποτελώντας το πιο απομονωμένο νησί του Αρχιπελάγους. (Γιάννος, 1983, σελ.13).

Εικόνα 3. Γεωγραφική Θέση του Αγίου Ευστρατίου στον Ελλαδικό Χώρο

Πηγή: Google maps, 2016

Το νησί έχει σχήμα άνισου τριγώνου με την υποτεινούσα προς τη Δύση, μήκος ακτογραμμής 37 χιλιόμετρα και εμβαδόν 49,6 τετραγωνικά χιλιόμετρα (Βικιπαίδεια, 2017). Το μήκος του είναι 11 χιλιόμετρα περίπου και το μέγιστο πλάτος του 6,5 χιλιόμετρα. Γύρω από το νησί υπάρχουν οι βραχονησίδες Δώδεκα Απόστολοι, Βέλια και Δασκαλιό (Γιάννος, 1983, σελ.13).

Το έδαφος του Αγίου Ευστρατίου είναι λοφώδες με υψηλότερη κορυφή το Σημάδι (298μ.). Ανάμεσα στους λόφους της δυτικής πλευράς σχηματίζονται μικρές κοιλάδες που τελειώνουν σε αμμουδερές παραλίες. Μεγαλύτερη απ' όλες, είναι η κοιλάδα του μοναδικού οικισμού του νησιού, εκτάσεως 600 περίπου στρεμμάτων (Γιάννος, 1983, σελ. 13).

Οι ανατολικές και νοτιοανατολικές ακτές είναι βραχώδεις και απότομες, ενώ το ανάγλυφο στις Βορειοανατολικές ακτές εμφανίζεται ομαλότερο. Η γεωλογική σύσταση του νησιού είναι ηφαιστιογενής (ηφαιστιακοί τόφφοι) και από ορυκτά συναντώνται ασβεστόλιθος, σιδηρούχα και αργιλώδη εδάφη (Γιάννος, 1983, σελ. 15). Το νησί διακρίνεται από έντονη σεισμική δραστηριότητα, καθώς βρίσκεται στην άκρη του ρήγματος της Ανατολίας (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου - Α Φάση, 2015).

Εικόνα 4. Δορυφορική εικόνα νήσου Αγίου Ευστρατίου, 2017

Πηγή: World Cruising Wiki
(http://www.cruiserswiki.org/wiki/Ayios_Efstratios)

Το νησί μαζί με τη θαλάσσια γύρω περιοχή και τις περιβαλλόμενες βραχονησίδες αποτελεί οικότοπο του δικτύου Natura 2000, ως τόπος κοινοτικής σημασίας. Στους βράχους των ακτών βρίσκουν καταφύγιο σημαντικά και απειλούμενα είδη θαλάσσιων πουλιών, όπως ο θαλασσοκόρακας και ο μαυροπετρίτης. Οι σχηματιζόμενες σπηλιές του νησιού με μικρές παραλίες αποτελούν ιδανικά καταφύγια για τη μεσογειακή φώκια (*Monachus monachus*). (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου - Α Φάση, 2015).

Επίγεια στάσιμα ή τρεχούμενα νερά δεν υπάρχουν. Ωστόσο, το νησί διαθέτει υπόγεια νερά τα οποία με γεωτρήσεις υδρεύουν τον μοναδικό οικισμό του νησιού που βρίσκεται στη βορειοδυτική πλευρά του νησιού (Γιάννος, 1983, σελ. 13).

Εικόνα 5. Άποψη τμήματος του Οικισμού από το Λιμάνι

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Η γεωγραφική απομόνωση του νησιού και ο χαρακτήρας ενός δυσπρόσιτου τόπου ήταν η αιτία να γίνει γνωστός ο Άγιος Ευστράτιος, κατά το παρελθόν, ως τόπος εκτόπισης πολιτικών κρατουμένων. (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου - Α Φάση, 2015).

Ο Άγιος Ευστράτιος υπάγεται διοικητικά μαζί με τη Λήμνο στην Περιφερειακή ενότητα Λήμνου, η οποία είναι μία από τις πέντε περιφερειακές ενότητες που συνθέτουν την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Κατά την τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ του 2011, ο πληθυσμός του Αγίου Ευστρατίου ανέρχεται σε 270 κατοίκους (Βικιπαίδεια, 2017).

4.2. Η ιστορία του νησιού

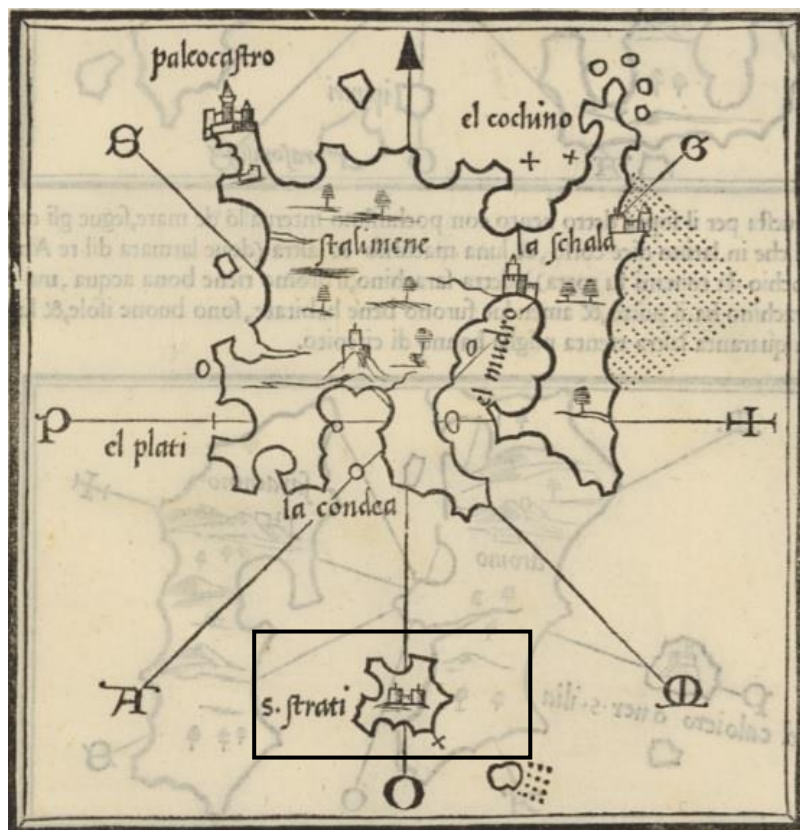
4.2.1. Ονοματολογία

Το νησί του Αγίου Ευστρατίου οφείλει το όνομά του, κατά μία εκδοχή, στον όσιο Ευστράτιο τον Θαυματουργό, από την Ταρσό της Κιλικίας, ο οποίος, μεταξύ 780 – 880 μ.Χ., μόνασε κατά

την τελευταία περίοδο της ζωής του και απεβίωσε στο νησί. Η χειρόγραφη βιογραφία του οσίου Ευστρατίου του θαυματουργού φυλασσόταν στον ναό των Πέντε Μαρτύρων (Αγίου Ευστρατίου) του νησιού μέχρι πριν λίγες δεκαετίες, όπου και απωλέσθηκε ή εκλάπη (Γιάννος, 1983, σελ. 59-61). Ο τάφος του λέγεται πως βρίσκεται στο νησί, ενώ τμήματα γης (μετόχια) στον Άγιο Ευστράτιο ανήκουν σε μοναστήρια του Αγίου Όρους και συγκεκριμένα στην Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου, στην Ιερά Μονή Καρακάλλου και κυρίως στη Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας, όπου φυλάσσεται η κάρα του Αγίου Ευστρατίου (Βικιπαίδεια, 2017).

Το νησί αναφέρεται για πρώτη φορά με το όνομα San Strati, στο νησολόγιο, το έργο του φημισμένου περιηγητή και γεωγράφου C. Buondelmondi (1420 μ.Χ. περίπου) (Γιάννος, 1983, σελ. 59). Στον άτλαντα του Laurenberg το 1656 καταγράφεται ως “Chryse S. Strati” (“Χρυσή – Άγιος Ευστράτιος”) (Αγιορείτικη Χαρτοθήκη, 2015). Στη «Χάρτα του Ρήγα», το έργο του Ρήγα Βελεστινλή που τυπώθηκε στη Βιέννη το 1797, το νησί αναγράφεται ως “Νέα Άγιος Ευστράτιος” (Βικιπαίδεια, 2017). Πιστεύεται ότι, το νησί του Αγίου Ευστρατίου ταυτίζεται με το νησί που σε ιστορικές και φιλολογικές πηγές απαντάται με τα ονόματα “Χρυσή”, “Νέαι” ή “Νέα”. Κατά μερικούς γεωγράφους, πάντως, είναι η αρχαία Αλόννησος (Γιάννος, 1983, σελ. 17-28, 43-57). Τη σπουδαιότητα της αρχαίας Αλοννήσου και τη σημαντική γεωγραφική θέση που κατείχε στον μεγαλύτερο εμπορικό θαλάσσιο δρόμο της αρχαιότητας, επισημαίνει ο ρήτορας Δημοσθένης στους Αθηναίους με τους «Φιλιππικούς» του λόγους (Βικιπαίδεια, 2007).

Εικόνα 6. Χάρτα Λήμνου & Αγίου Ευστρατίου του 16ου αιώνα μ.Χ.

Πηγή: John Carter Brown Map collection. (Bordone: Isolario, Venice, 1534 μ.Χ., σελ. LX)
(<http://jcb.lunaimaging.com>)

4.2.2. Προϊστορικοί Χρόνοι

Η νήσος του Αγίου Ευστρατίου πιθανολογείται πως κατοικήθηκε από την εποχή της Πρώιμης Χαλκοκρατίας (2.800 – 1.900 π.Χ.) (Γιάννος, 1983, σελ 65-66). Στην υπόθεση αυτή συνηγορεί το γεγονός ότι, κατά την εποχή του Χαλκού (3.000-1.100 π.Χ.), στο Βόρειο Αιγαιακό χώρο ακμάζει η αρχαιότερη πόλη της Ευρώπης, η Πολιόχνη της Λήμνου, στην ανατολική ακτή της Λήμνου κοντά στο χωριό Καμίνια, η οποία ήταν κατά δύο φορές μεγαλύτερη από τον πιο γνωστό οικισμό της πρώιμης Χαλκοκρατίας, την Τροία των ομηρικών επών (Θεοχάρης, 1975, σελ.89).

Μάλιστα, οι ιστορικοί εικάζουν ότι, αν όντως υπήρξε τέτοιος οικισμός στο νησί του Αγίου Ευστρατίου, θα ήταν εγκατεστημένος προς την Βορειανατολική πλευρά του νησιού, προς την κατεύθυνση της Πολιόχνης και της Τροίας και πιθανότατα στην πεδινή τοποθεσία Αλονίτσι. Ύψη μεγαλιθικών τειχών που διακρίνονται στην πλησιέστερη κορυφή του Αγίου Αλεξίου πιθανολογούν την τοποθέτηση οχύρωσης στην εν λόγω τοποθεσία (Γιάννος, 1983, σελ. 66).

Εικόνα 7. Ύψη μεγαλιθικών τειχών στον λόφο του Αγίου Αλεξίου

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου (<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/IstoriaNisiou.htm>)

Πολυάριθμοι Έλληνες συγγραφείς (Όμηρος, Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Στράβωνας, Διόδωρος ο Σικελιώτης κ.ά.) μνημονεύουν ως παλαιότερους κάτοικους των νησιών του Βόρειου Αιγαιακού χώρου τους Προελληνικούς λαούς των Πελασγών και των Λελέγων, ενώ λιγότερο συχνά αναφέρονται οι Κάρες, οι Τυρρηνοί, οι Φοίνικες και οι Κρήτες (Γιάννος, σελ. 66-69).

4.2.3. Μυκηναϊκοί Χρόνοι

Σύμφωνα με την μυθολογία, ο Ηρακλής, κατά την πρώτη εκστρατεία κατά της Τροίας, ίδρυσε βωμό στη νήσο Χρύση που, πιθανότατα, ταυτίζεται με τον Άγιο Ευστράτιο (Γιάννος, 1983, σελ, 71). Αν το νησί ήταν κατοικημένο κατά την Μυκηναϊκή περίοδο, ο οικισμός αυτός πιστεύεται ότι βρισκόταν στον λόφο του Αγίου Μηνά, ενώ δεν είναι γνωστό αν οι κάτοικοί του ήταν Σίντιες (οι κάτοικοι της Λήμνου, κατά τον Όμηρο) ή Κάρες (Γιάννος, 1983, σελ, 73). Στην

Μαράσλειο σχολή, ελλείπει ειδικού χώρου στο νησί, εναποτίθενται ευρήματα της Μυκηναϊκής περιόδου αλλά και ευρήματα των κλασικών και παλαιοχριστιανικών χρόνων.

Εικόνα 8. Αρχαιολογικά Ευρήματα σε νήσο Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

4.2.4. Ιστορικοί Χρόνοι

Η προέλευση των κατοίκων του νησιού, κατά την εν λόγω χρονική περίοδο, δεν μπορεί να καθοριστεί με βεβαιότητα. Κατά τους ιστορικούς χρόνους, η ευρύτερη περιοχή του Ελλαδικού χώρου διαιρείται σε τέσσερις κύριες φυλές, τους Ίωνες, τους Δωριείς, τους Αχαιούς και τους Αιολείς, ως αποτέλεσμα του πρώτου και δεύτερου ελληνικού αποικισμού εξαιτίας της δημογραφικής έκρηξης της περιοχής, της ανάπτυξης του εμπορίου, της αναζήτησης πρώτων υλών, των έριδων και πολιτικών γεγονότων αλλά και της ζωτικότητας των ελληνικών φυλών (Γιάννος, 1983, σελ. 73). Τον 8^ο αιώνα π.Χ., η Αττική, η Εύβοια, η Σκύρος και οι Κυκλάδες (εκτός Θήρας και Μήλου), η Χίος, η Σάμος, καθώς και το κεντρικό τμήμα της Μικράς Ασίας ανήκουν στους Ίωνες ενώ, η Βοιωτία, η Θεσσαλία, οι Σποράδες, η Λέσβος, η Τένεδος και τα απέναντι παράλια της Μικρασίας ανήκουν στους Αιολείς (Γιάννος, 1983, σελ. 73). Ωστόσο, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (4,145) (όπως αναφέρεται στο Γιάννο, 1983, σελ. 74), κατά την περίοδο 900 έως 600 π.Χ., στη Λήμνο εγκαθίστανται Πελασγοί που κατοικούσαν προηγουμένως στην Αττική ή ήταν Ετρούσκοι (σώζεται σχετική επιγραφή στα Καμίνια, την αρχαία Πολίχνη της Λήμνου). Ο Αργ. Μοσχίδης (1907, σελ. 65-66) αναφέρει ότι, οι Πελασγοί κατέλαβαν την Λήμνο και τις παρακείμενες νήσους για μεγάλο χρονικό διάστημα και κατέστησαν θαλασσοκράτορες, μέχρι να αναγκαστούν να υποκύψουν στους Αθηναίους.

Παρά ταύτα, η επικρατέστερη εκδοχή είναι ότι, κατά τους ιστορικούς χρόνους, η νήσος κατοικείται από τους Ίωνες. Υπήρχε, μάλιστα, μεγάλος ναός στο νησί από μάρμαρο που μεταφέρθηκε σε αυτό, υπολείμματα του οποίου (κίονες, κιονόκρανα) σώζονται μέχρι σήμερα (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, σελ. 10).

Λείψανα των ιστορικών χρόνων ανιχνεύονται σε όλη σχεδόν την δύσβατη έκταση του νησιού, μεταξύ των οποίων νομίσματα, θραύσματα αγγείων κ.ά. Ξεχωριστά δείγματα αυτής της περιόδου αποτελούν οι ελληνοιστικοί τάφοι γύρω από το λιμάνι και οι αναλημματικοί τοίχοι αρχαϊκών χρόνων πλησίον του κοιμητηρίου (Αρχοντίδου, 2005, σελ. 115).

4.2.5. Περίοδος της Αθηναϊκής Ηγεμονίας

Η νήσος του Αγίου Ευστρατίου κατοικήθηκε και εξελληνίστηκε, με βεβαιότητα, από τον 5^ο αιώνα π.Χ., όταν δηλαδή καταλήφθηκαν από τους Αθηναίους τα νησιά της Ίμβρου, της Λήμνου και της Σκύρου (Γιάννος, 1983, σελ. 74). Τούτο επιβεβαιώνεται από πολλά αρχαιολογικά ευρήματα επί του λόφου του Αγίου Μηνά, εκεί όπου υπήρχε αρχαίος οικισμός, μεταξύ των οποίων λείψανα και αρχαία νομίσματα της Ελληνοιστικής περιόδου (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, σελ. 10). Έκτοτε, το νησί του Αγίου Ευστρατίου ακολουθεί την ιστορική τύχη της Λήμνου (Γιάννος, 1983, σελ. 75).

4.2.6. Ρωμαϊκοί Χρόνοι

Στην περιοχή του Αγίου Ευστρατίου, σύμφωνα με τον Πλούταρχο και τον Αππιανό (όπως αναφέρεται στο Γιάννο, 1983, σελ. 80), έλαβαν χώρα πολεμικές αναμετρήσεις μεταξύ του βασιλιά του Πόντου Μιθριδάτη ΣΤ' και της Ρώμης, κατά τον Γ' Μιθριδατικό πόλεμο (74 – 63 π.Χ.). Από τα αρχαιολογικά ευρήματα της εν λόγω περιόδου, διαπιστώνεται ότι το νησί ήταν κατοικημένο, ενώ κατά τον 2^ο αιώνα μ.Χ. τα περισσότερα νησιά πρέπει να είχαν ερημώσει (Γιάννος, 1983, σελ. 80-83).

4.2.7. Βυζαντινή Περίοδος

Ευρήματα της περιόδου αποδεικνύουν ότι, κατά τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους, το νησί του Αγίου Ευστρατίου πρέπει να κατοικείτο, ενώ μάλλον ερημώθηκε από αραβικές πειρατικές επιδρομές κατά τη διάρκεια της μεσοβυζαντινής περιόδου. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο όσιος Ευστράτιος, όταν αποβιβάστηκε στο νησί το 813 μ.Χ., συνάντησε μόνο δύο ανθρώπους (Γιάννος, 1983, σελ. 83).

Τον Αύγουστο του 1021 μ.Χ., σύμφωνα με χρυσόβουλο του Βασιλείου Β' του Βουλγαροκτόνου, το νησί του Αγίου Ευστρατίου, το οποίο χαρακτηρίζεται σαν «νήσος των νέων», προσαρτήθηκε στη Μονή Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους (Γιάννος, 1983, σελ. 83).

Η προσάρτηση του νησιού στη Μονή Μεγίστης Λαύρας επαναδιατυπώνεται σε Χρυσόβουλλο σιγίλλιο του Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτη (1078 μ.Χ.), όπου επαναλαμβάνεται το προϋπάρχον φορολογικό καθεστώς και ανανεώνονται παραχωρηθέντα προνόμια. Ειδικότερα, σύμφωνα με τους Lemerle, et. al (1970), όπως αναφέρεται στην ηλεκτρονική σελίδα του Γυμνασίου Αγίου Ευστρατίου διατηρώτας τη διάστιξη, ορθογραφία και τα σημεία της διπλωματικής έκδοσης του εγγράφου (<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/IstoriaNisiou.htm>) :

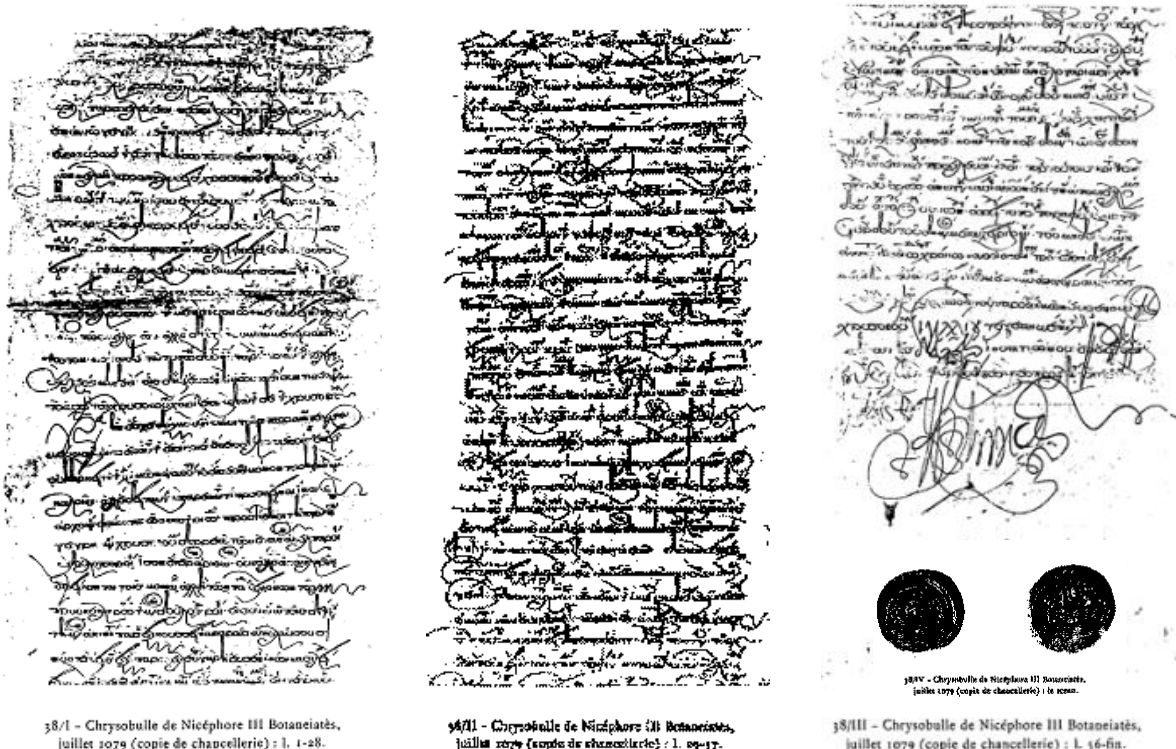
«Τὰ δὲ δ[ι]ήπ[ι]ου εἰσὶν ἐπικύρωσ(ις) τ(ῆ)ς ἐπὶ τῇ νήσῳ τῶν Νέων πρὸς {τὴν} μον(ῆ)ν τῶν Μελαν(ῶ)ν προαπολυθείσ(ης) χρυσοβούλλ(ου) δωρε(ᾶς), (καὶ) τ(ῆ)ς τοῦ δημοσίου τ(ῆ)ς τοιαύτ(ης) νήσου ἐκκοπ(ῆ)ς (καὶ) συμ[πα]θ(είας) ἐξιτήλου μὲν χρόνω γενομ(έ)ν(ης) καὶ διαρρυσείσ(ης), οὐδὲν δὲ ἤ[τ]τοζν ἀμφισθησι(μου) γενομ(έ)ν(ης) ὡς ἀκαταστρώτ(ου)

περιλειφθείς(ης), (καί) διζιά τ'οὔτο (καί) εἰς ἀζπαίζη(σιν) ἀπολυθείς(ης)· (καί) γὰρ ἐμμίνας ὁ βασιλ(εύς) τῆ [παλαι] γεζνζει δωρεα, (καί) τῆ πρό μακροῦ γεγεζνηζμ(έ)ν(η) ζσυμζπαθ(εία) τοῦ δημοσ(ίου), παρεκελεύσατο τ(ήν) μὲν νῆσον τῶν Νέ(ων) αὐθ(ις) εἶναι παρὰ τῆ μο(νῆ) τῶν Μελανῶν, ἀλλὰ δὴ (καί) τὴν συμπάθ(ειαν) μένειν ἀνεπόρθωτον, μόνα δὲ τὰ τυπωθ(έν)τ(α) δύο νο(μίσματα) παρὰ τ(ῆς) τοιαύτ(ης) μο(νῆς) τελείσθ(αι) (καί) πλεόν μηδέν» .

Η ονομασία του Αγίου Ευστρατίου ως «νήσος των νέων», σύμφωνα με τον βίο του Οσίου Αθανάσιου της Μονῆς Μεγίστης Λαύρας (ὅπως αναφέρει ο Γιάννος, 1983, σελ. 84), οφείλεται στο γεγονός ότι το νησί αποτέλεσε απαραίτητο φροντιστήριο και προγυμναστήριο των νέων αγένειων μοναχῶν της Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, για την μετέπειτα πορεία τους στο Ἅγιο Ὄρος. Την εν λόγω περίοδο, το νησί γνώρισε αξιοσημείωτη δημογραφική και οικονομική άνθηση, ἀνάλογη με τη Μονή, ενώ, πιθανότατα, την περίοδο αυτή τοποθετεῖται χρονικά και η δημιουργία του νεότερου προσεισμικού οικισμού του νησιού, καθὼς δείγματα βυζαντινῆς περιόδου ἔχουμε στον οικισμό του Αγίου Μηνά (Γιάννος, 1983, σελ. 85).

Μάλιστα, μέχρι και σήμερα, η Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας Αγίου ὄρους διατηρεῖ στο νησί ιδιόκτητο Μετόχι 2.200 στρεμμάτων που εκμισθώνει ἐδῶ και πολλά χρόνια σε ντόπιους γεωργοκτηνοτρόφους. Ομοίως, οι Ιερές Μονές Αγίου Διονυσίου και Καρακάλλου Αγίου ὄρους διατηροῦν Μετόχια 1.600 και 1.800 στρεμμάτων ἀντίστοιχα (Γιάννος, 1983, σελ. 85).

Εικόνα 9. Το Χρυσόβουλλο Σιγίλλιο του Νικηφόρου Γ. Βοτανειάτη (1078 μ.Χ.).

Πηγή: Ιστοσελίδα Γυμνασίου Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/IstoriaNisiou.htm>)

Κατά τον 13^ο και 14^ο αιώνα μ.Χ., περίοδο πειρατικών επιδρομών στο Αιγαίο αλλά και της πρώτης εμφάνισης των Οθωμανών Τούρκων στα μικρασιατικά παράλια, οι κάτοικοι κατέφευγαν για λόγους προστασίας σε κρύπτες, σπήλαια και άλλες ερημικές τοποθεσίες. Στο

νησί του Αγίου Ευστρατίου πάνω από την τοποθεσία Άγιος Κωνσταντίνος, στο Αλονίτσι σωζόταν σπήλαιο-κρύπτη που χαρακτηρίζεται ως «Καταφύγι» (Γιάννος, 1983, σελ. 86). Το εν λόγω σπήλαιο, σύμφωνα με επιτόπια έρευνα, καταπλακώθηκε στον μεγάλο σεισμό του 1968.

Στα μέσα του 14^{ου} αιώνα μ.Χ., τα νησιά του ΒΑ Αιγαίου περιήλθαν στην εξουσία των Γενουατών (1355-1479), όταν ο Γενουάτης Φραγκίσκος Κατελούτσι νυμφεύτηκε την αδελφή του Βυζαντινού αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου (1341-1391), Μαρία Παλαιολογίνα και δέχτηκε ως γαμήλιο δώρο το νησί της Λέσβου. Στο σύμπλεγμα των νησιών αυτών (Λέσβος, Λήμνος, Τένεδος, Ίμβρος, Σαμοθράκη, Θάσος) πιστεύεται ότι, συμπεριλαμβάνεται και ο Άγιος Ευστράτιος. Ένδειξη που ενισχύει την ανωτέρω υπόθεση είναι ότι το «Κάστρο» του χωριού και «Της χώρας το πηγάδι» αναφέρονται ως «Γενοβέζικα». Φαίνεται όμως ότι το νησί μέχρι και την τελευταία του ερήμωση από τους Τούρκους, μετά το 1400, εξακολουθούσε να ανήκει στη Μονή της Μεγίστης Λαύρας (Γιάννος, 1983, σελ. 86).

4.2.8. Νεότεροι Χρόνοι

Σύμφωνα με τον Ιταλό περιηγητή Benedetto Bordone (1476-1531) από την Πάδοβα, στο γνωστότερό του έργο Isolario (όπως αναφέρεται στο Γιάννο, 1983, σελ. 90), το νησί *Santo Strati* ήταν έρημο κατά τις πρώτες δεκαετίες του 16^{ου} αιώνα ενώ, ξανακατοικήθηκε με νέους κατοίκους άγνωστης προέλευσης το 1540 μ.Χ., όταν και συνομολογήθηκε ειρήνη μεταξύ των Βενετών και των Τούρκων και τα νησιά του Αιγαίου πέρασαν στους Τούρκους. Γνώση του εποικισμού του νησιού κατά το 1540 μ.Χ. έχουμε από την επιγραφή στη θύρα του ναού του Αγίου Ευστρατίου – Πέντε Μαρτύρων, όπου αναγράφονται τα εξής:

“ανοικοδομήθη το δεύτερον ο θείος ναός του μεγαλομάρτυρος Ευστρατίου κατά το αγχλ δια συνδρομής των ευλαβεστάτων ιερέων του τε Τζάνου και Γεωργίου επιστήμου δε της οικοδομής τούνομα Δαμαντίου και Μάρκου εκ Χίου κατά δε το αφμ οικίσθη η παρούσα νήσος”.

Από την ανωτέρω χρονολογία, το νησί κατοικείται ανελλιπώς (Γιάννος, 1983, σελ. 90).

Κατά την τουρκοκρατία, το νησί υπαγόταν Διοικητικά στο Βιλαέτι του Αρχιελάγους και ειδικότερα στο σαντζάκι της Λήμνου, ενώ ταυτόχρονα με τις οθωμανικές διοικητικές αρχές λειτουργούσε και ο θεσμός των δημογερόντων (Γιάννος, 1983, σελ. 98). Αποτελεί γεγονός ότι, στο νησί δεν κατοίκησαν ποτέ Οθωμανοί, διατηρώντας έτσι «άκραιφνη» την ελληνικότητά του, ωστόσο, δεν γνώρισε αξιόλογη οικονομική ανάπτυξη, καθώς οι κάτοικοί του δεν επιδόθηκαν στη ναυτιλία, ως αλίμενο και απομονωμένο που ήταν, αλλά στράφηκαν προς τη γεωργία και την κτηνοτροφία (Γιάννος, 1983, σελ. 94).

Κατά τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1821, δεν υφίσταται ουσιαστική συμβολή του νησιού, παρά μόνο μεμονωμένες περιπτώσεις ναυτικών που υπηρέτησαν σε πληρώματα πλοίων άλλων νησιών κατά τη διάρκεια της Επανάστασης (Γιάννος, 1983, σελ. 97).

Το 1904, οι κάτοικοι του νησιού ανέρχονται σε 1303, από τους οποίους οι 1.299 είναι Έλληνες, ενώ ως κύριες ασχολίες αναφέρονται και πάλι η γεωργία, η κτηνοτροφία αλλά και η ενασχόληση με βελανίδια βαφής όπως και με ξυλοκάρβουνα από το δάσος του βόρειου άκρου του νησιού (Γιάννος, 1983, σελ. 102-104).

Στα πλαίσια του Α΄ Βαλκανικού πολέμου το ελληνικό ναυτικό με το πλοίο εφοδιασμού «Κανάρης» κατέλαβε το πρωί της 18^{ης} Οκτωβρίου 1912 με μικρό άγημα πεζοναυτών το νησί του Αγίου Ευστρατίου. Η προσάρτηση του νησιού στο Ελληνικό Κράτος και τυπικά συντελέστηκε στις 14 Νοεμβρίου του 1913 με την συνθήκη ειρήνης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (Συνθήκη των Αθηνών). Ωστόσο, η ελληνική κυριότητα στα νησιά του ΒΑ Αιγαίου αναγνωρίστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις στις 31 Ιανουαρίου του 1914 (Γιάννος, 1983, σελ. 114-115).

Μετά την απελευθέρωση, ο αριθμός των μόνιμων κατοίκων του νησιού κυμαινόταν σταθερά κάτω από χίλιους, ενώ η υπερπόντια κυρίως μετανάστευση προς την Αυστραλία, την Αμερική, την Νότια Αφρική αλλά και ο σεισμός της 20^{ης} Φεβρουαρίου 1968 περιόρισε σημαντικά τον αριθμό των κατοίκων του (Γιάννος, 1983, σελ. 121-122).

4.2.9. Ο Αη Στράτης ως τόπος Εκτόπισης Πολιτικών Κρατουμένων

Σύνταγμα της Β' Αναθεωρητικής Βουλής, Άρθρον 4, 1911:

“Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστος Ουδείς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, ή άλλως πως περιορίζεται, ειμή οπότεν και όπως ο νόμος ορίζει”.

Σύνταγμα της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής, Άρθρον 5, 1975:

“Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστος Ουδείς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, ή άλλως πως περιορίζεται, ειμή οπότεν και όπως ο νόμος ορίζει. Ατομικά διοικητικά μέτρα, περιοριστικά της ελευθέρως κινήσεως ή εγκαταστάσεως εν τη Χώρα, ως και της ελευθέρως εξόδου και εισόδου εις αυτήν παντός Έλληνας απαγορεύονται”.

Εξήντα τέσσερα έτη, κατά τη διάρκεια των οποίων οι κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις στη χώρα στιγμάτισαν με μελανό χρώμα τις σελίδες της νεότερης ιστορίας, χωρίζουν τις ανωτέρω, σχεδόν ταυτόσημες, διατυπώσεις για το συνταγματικό δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας. Με την προσθήκη της συμπληρωματικής πρότασης του Συντάγματος του 1975, εξασφαλίζεται, πλέον, ότι το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας δεν μπορεί να παραβιάζεται από διοικητικές επιτροπές αστυνομικών ή στρατιωτικών αρχών κάθε περιοχής, παρά μόνον όταν ο Νόμος το ορίζει, ως ποινή επιβεβλημένη από τις αρμόδιες, για τον σκοπό αυτό, Δικαστικές αρχές (Μουσείο Δημοκρατίας - Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ. 23).

Η συστηματική εφαρμογή του μέτρου της προληπτικής διοικητικής εκτόπισης για πολιτικούς λόγους χρονολογείται από το 1915, την εποχή του «Εθνικού Διχασμού» μεταξύ Βενιζελικών και Βασιλικών. Ωστόσο, το νησί του Αγίου Ευστρατίου άρχισε να λειτουργεί ως τόπος εξορίας πολιτικών κρατουμένων από το 1929, έτος θέσπισης, από τον Ελ. Βενιζέλο, του Ν. 4229 της 24/25 Ιουλίου που όριζε ότι η επιδίωξη «*δια βίαιων μέσων ανατροπής του κρατούντος κοινωνικού συστήματος ή της αποσπάσεως μέρους εκ του όλου της Επικράτειας*» συνιστά «Ιδιώνυμο», δηλαδή ειδικό αδίκημα (Γιάννος, 1983, σελ. 124). Ο νόμος στόχευε στην καταστολή των κομμουνιστών, συνδικαλιστών και στην αποτροπή διάδοσης κομμουνιστικών ιδεών, οδηγώντας στο πρώτο κύμα φυλακίσεων και εκτοπίσεων στον Αη Στράτη, τη Γυάρο, τη Γαύδο, όπου οι συνθήκες ήταν εξαιρετικά αντίξοες για διαβίωση (Μουσείο Δημοκρατίας - Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ. 27).

Τον Οκτώβριο του 1935, μεταξύ των εκτοπισμένων, ήταν ο ποιητής Κώστας Βάρναλης και ο έγκριτος παιδαγωγός Δημήτριος Γληνός (Γιάννος, 1983, σελ. 124).

*«Μας σιδεροδέσανε τα χέρια
και μας κλείσαν ολούθε μαλινχέρια.*

*Μουδιάσανε σφιχτόδετα καιρό
χέρι δεξί με χέρι αριστερό.*

*Μουδιασμένο και τ' άλλο μας, που εκράτει
βαλίτσα ή δέμα για τον Αη Στράτη.*

*Τυχερέ, κείνο τ' άθλιο δειλινό
σε δέσαν με το Δάσκαλο Γληνό.*

*Μαζί μας, τελευταίοι, με το βαπόρι
πρεζάκηδες, αλάνια, λαθρεμπόροι,
ζεπίτηδες, για να φανεί, πως ίσια
λογιούνται η Λεφτεριά με τα χασίσια.»*

«Στην Εξορία»

(Κ. Βάρναλης, Οκτώβριος 1935)

Μία δεύτερη περίοδος πολιτικών εκτοπίσεων άρχισε μετά τη διάλυση της Βουλής και την αναστολή λειτουργίας του Συντάγματος από τον Ιωάννη Μεταξά, στις 4 Αυγούστου 1936, με τον αριθμό των εκτοπισμένων και των φυλακισμένων να φτάνει σε πρωτόγνωρα μεγέθη και τον Άγιο Ευστράτιο να δέχεται εκατοντάδες εκτοπισμένους (Μουσείο Δημοκρατίας - Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ. 33). Οι «Δηλώσεις Μετανοίας» του Καθεστώτος Μεταξά και η έκδοση «πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων» για την αποτελεσματικότερη, αδιακρίτως, δίωξη και χωρίς δυνατότητα προσφυγής στη Δικαιοσύνη των εχθρών του καθεστώτος, διαμόρφωσαν ένα ασφυκτικό πλέγμα από διατάξεις που τιμωρούσαν πεποιθήσεις και ιδέες, σηματοδύνοντας την κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας έως τη Μεταπολίτευση (Μουσείο Δημοκρατίας - Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ. 33).

Η δεύτερη περίοδος πολιτικών εκτοπίσεων συνεχίστηκε και κατά την περίοδο της Κατοχής και μέχρι τις 17 Ιουνίου 1943, οπότε το ΕΛΑΝ (Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Ναυτικό) ελευθέρωσε εξήντα (60) περίπου πολιτικούς εξόριστους που είχαν επιζήσει από την πείνα και τις κακουχίες στον Αη Στράτη και μαζί με όλους τους άνδρες της Φρουράς χωροφυλακής, τους αποβίβασε ελεύθερους από τους Γερμανούς στην Χαλκιδική (Γιάννος, 1983, σελ. 125) (atexnos.gr, 2015). Μια περίοδος όπου σηματοδεύτηκε από το «τελευταίο έγκλημα της 4^{ης} Αυγούστου», την απαγόρευση στους εκτοπισμένους, από τις αρχές ασφαλείας, υπεράσπισης της Πατρίδας από τον Γερμανικό εισβολέα και την παράδοσή τους ως ομήρους στις δυνάμεις κατοχής, παρά την έντονη επιθυμία των εκτοπισμένων και φυλακισμένων για πολιτικούς λόγους να πολεμήσουν στο αλβανικό μέτωπο και αργότερα να αντιμετωπίσουν την ναζιστική εισβολή (Μουσείο Δημοκρατίας - Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.39). Όπως αναφέρει ο Μανώλης Γλέζος (Εθνική Αντίσταση 1940-45, σελ. 147): “Από τους 1.870 κρατούμενους (κομμουνιστές, σοσιαλιστές, δημοκράτες, αντιφασίστες) που βρέθηκαν έγκλειστοι στα διάφορα στρατόπεδα στις 27 Απριλίου 1941, κατόρθωσαν να δραπετεύσουν οι 670. Από τους 1.200 που παραδόθηκαν στους ναζί κατακτητές, οι 677 εκτελέστηκαν από τους ναζί κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Τουλάχιστον άλλοι 64 πέθαναν από την πείνα και διάφορες ασθένειες. Τελικά, μόνο 459 διασώθηκαν. Εξήντα δύο από αυτούς λυτρώθηκαν σε επιχείρηση του ΕΛΑΝ στις 17 Ιουνίου 1943”. Το «τελευταίο έγκλημα της 4^{ης} Αυγούστου» είχε τραγικές συνέπειες για τους εκτοπισμένους του Αη Στράτη καθώς, τον Μαΐο του 1941, πριν την άφιξη των Γερμανών στο νησί, σε γενόμενη διαδήλωση με αίτημα απελευθέρωσης και συμμετοχής στον αγώνα κατά του κατακτητή, οι χωροφύλακες σκότωσαν τρεις (3) διαμαρτυρούμενους εκτοπισμένους (Μουσείο Δημοκρατίας - Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.41). Μετά την παράδοση του νησιού στους Γερμανούς, οι χωροφύλακες περιόρισαν τους εκτοπισμένους στο αναρρωτήριο, τον χώρο του σημερινού Μουσείου Δημοκρατίας, όπου τον χειμώνα του 1941-1942, τριάντα τρεις (33) εκτοπισμένοι έχασαν την ζωή τους από την πείνα (Μπόσης, 1977).

Εικόνα 10. Το οστεοφυλάκιο των πολιτικών εξορίστων που πέθαναν στον Αη Στράτη

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Η τρίτη και τελευταία περίοδος της ιστορίας των εκτοπίσεων στον Άγιο Ευστράτιο άρχισε κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου το 1947, ως «Στρατόπεδον Πειθαρχημένης Διαβίωσης Εκτοπισμένων», με τον Αναγκαστικό Νόμο 511 του 1947 (Α299), μέχρι και το 1963 [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.195].

Την περίοδο αυτή, στις δύο διακλαδώσεις της κοιλάδας του οικισμού, αριστερά και δεξιά του λόφου του Αγίου Μηνά, όπου διαρρέουν οι χείμαρροι Παραδείσης και Τενεδιώτης, μεγάλος αριθμός πολιτικών κρατουμένων, περί των τριών χιλιάδων (3.000) περίπου εκτοπισμένων, διέμεναν σε σκηνές και πλίνθινα κτίσματα (Γιάννος, 1983, σελ. 125).

Εικόνα 11. Στήσιμο σκηνης στον Αη Στράτη (Δεξιά ο Κώστας Καλυβιώτης), 1951

Πηγή: Πολιτι(στι)κός Χώρος Ηλιοτρόπιο (<http://squathost.com/hliotro/gr/aistratis.htm>)

Ανάμεσα στους εκτοπισμένους, εξέχουσες προσωπικότητες των γραμμάτων, των τεχνών και της διανοήσης, όπως οι ποιητές Γιάννης Ρίτσος, Τάσος Λειβαδίτης, Τίτος Πατρίκιος, οι λογοτέχνες Μενέλαος Λουντέμης, Δημήτρης Φωτιάδης και Θέμος Κορνάρος, οι ηθοποιοί Μάνος Κατράκης, Τζαβαλάς Καρούσος, Κώστας Μπαλαδήμας, αριστεροί πολιτικοί όπως ο Ηλίας Ηλίου, ο Γραμματέας του ΑΚΕ Κώστας Γαβριηλίδης, ο Στρατηγός του ΕΛΑΣ και βουλευτής της ΕΔΑ Στέφανος Σαράφης, μουσικοί και μουσικολόγοι, μεταξύ των οποίων οι Φοίβος Ανωγιανάκης και Νίκος Μάργαρης, ζωγράφοι και χαράκτες όπως οι Χρίστος Δαγκλής, Γιώργος Φαρσακίδης και πολλοί άλλοι (Μουσείο Δημοκρατίας Αγίου Ευστρατίου, 2017).

Εικόνα 12. Κατράκης, Ρίτσος και άλλοι στην εξορία του Αη Στράτη

Πηγή: Μηχανή του Χρόνου, 2017 (<http://www.mixanitouxronou.gr>)

Το 1963, ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας που έκρινε παράνομη την εκτόπιση χωρίς δίκη, αποχώρησαν και οι τελευταίοι εκτοπισμένοι από τον Αη Στράτη (Μουσείο Δημοκρατίας - Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ. 101). Το στρατόπεδο διαλύθηκε και δεν ξαναλειτούργησε. Παρά ταύτα, την περίοδο 1967-1974 εκτοπίστηκαν στο νησί τρεις πολιτικοί, ένας εκ των οποίων ο πρώην Πρόεδρος της Βουλής Γιάννης Αλευράς (Γιάννος, 1983, σελ. 126).

Εξήντα τέσσερα ολόκληρα χρόνια «αξιοποίησης» του νησιού ως τόπου εκτόπισης...Μια μακρόχρονη ιστορία που έδωσε την ατυχή διάκριση στον Αη Στράτη, παρά το γεγονός ότι και άλλα νησιά χρησιμοποιήθηκαν ως τόποι εκτοπισμού, να παραπέμπει σε «νησί τιμωρημένων» [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.194]. Ταυτόχρονα όμως, μια βαριά κληρονομιά που απέκτησε το νησί, η σημασία της οποίας συνοψίζεται στα λόγια του Κώστα Βάρναλη...«*Ο Άγιος Ευστράτιος ανάμεσα στους διάφορους τόπους εξορίας κατέχει μια ξεχωριστή θέση. Αποτέλεσε το μακροβιότερο τόπο εξορίας και έγινε σύμβολο του αγώνα του λαού για μια κοινωνία και καιρούς ευτυχισμένους...*» (Βάρναλης, 2014, σελ. 19).

4.2.10. Ο σεισμός – σταθμός της 20^{ης} Φεβρουαρίου 1968

Την νύχτα της 20^{ης} Φεβρουαρίου του 1968, σεισμός εντάσεως 7,1 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ διάρκειας 22 δευτερολέπτων, ταραξεί συθέμελα το νησί του Αγίου Ευστρατίου και την γύρω περιοχή. Δέκα εννιά (19) άνθρωποι χάνουν τη ζωή τους στα χαλάσματα και ένας (1) ακόμα κατά την μεταφορά στην Λήμνο, μεταξύ των οποίων και παιδιά, ενώ δεκάδες τραυματίζονται.

Οι λακωνικοί τίτλοι των εφημερίδων της εποχής, όπως «*Ισοπεδώθη ο Άγιος Ευστράτιος*», αποκάλυπταν την έκταση του δράματος που βίωνε το νησί (Βικιπαίδεια, 2017).

Εικόνα 13. Η είδηση του σεισμού τον Αη Στράτη. Εφημερίδα «Μακεδονία» 29/2/1968

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
 Η ΠΡΩΤΗ ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.

ΤΕΤΑΡΤΗ
 29 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1968
 Τιμή πώλησης 17 εφ. 0,80
 ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΤΥΠΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΙΣΧΥΡΟΤΑΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΑΝΤΟΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κατερειπάθη ο Άγιος Ευστράτιος
19 νεκροί, 18 τραυματίαι 700 άστεγοι

ΕΝΩ ΑΝΑΜΕΝΕΤΑΙ ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ
Μάχαι από οίμιας εις οίμιαν
εις τὰ προάστια τῆς Σαίγιμυδν'

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΗΜΝΟΝ
1.751 ΚΑΤΟΙΚΙΑΙ
ΕΧΟΥΝ ΖΗΜΙΑΣ
 Ειωντοποιήθησαν άμέσως
 προς παροχήν βοήθειας
 στρατός υαι ύπηρεσείαι

Σκληρός άγών εκ τού ουστάδην
επί τῆς άκροπόλεωσ τῆς Χούε
Η άστερόεσσα άνυψώθη
εις τμήμα τού άουρου

ΥΠΕΡΒΑΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣ
 Από 1η Μαρτίου
 θα λάθουν
 τό είπίδομα
 τας άδειας
ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ
ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ Ν.Π.Δ.
ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ

ΠΟΛΕΜΙΚΑ, ΑΕΡΟΠΛΑΝΑ,
ΠΛΟΙΑ, ΜΕΤΕΦΕΡΟΝ ΑΜΕ-
ΣΩΣ ΕΦΟΔΙΑ ΚΑΙ ΥΛΙΚΟΝ

ΠΡΕΣΒΕΙΟΝ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟΝ
ΒΑΤΕΡΙΣΣΕ

ΣΥΝΤΑΡΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΗΜΕΡΑ
Κλάματα καί έκδηλώσεις οδύνης
εις τήν δίκην διὰ τό ναυάχιον
 Όλοι οι ήρωτες άρηγούνται
 συγκλονιστικός Δεπτομερέας
ΕΝΤΟΝΩΤΑΤΟΙ ΔΙΑΞΕΦΙΣΜΟΙ
ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΥΝΗΓΟΡΩΝ

ΗΡΧΕΑΝ ΕΙΣ ΠΡΩΙΝΗ
ΔΙ ΤΥΦΗΜΑΙ
ΜΠΑΓΕΣ — ΒΑΝΘΑΗ
ΕΙΣ ΤΡΑΚΛΗΝΤΑΡΙΟΝ
ΕΙΣ ΔΕΚΑΜΕΝ ΟΜΑΔΑΝ

Πηγή: Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος
<http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html>

Ο σεισμός του Αγίου Ευστρατίου της 20^{ης} Φεβρουαρίου του 1968 είναι ο 9^{ος} ισχυρότερος και καταστροφικότερος σεισμός στην ιστορία της Ελλάδας (earthquakes.gr, 2017). Είχε ως αποτέλεσμα βαρύτατες ανθρώπινες απώλειες για τα δεδομένα του νησιού που ανήλθαν στο 4% του συνολικού πληθυσμού, ενώ 20% του συνολικού πληθυσμού ήταν βαριά ή ελαφρύτερα τραυματίες. Όλοι οι κάτοικοι, σχεδόν, του νησιού έμειναν άστεγοι (Λαλένης, 2010, σελ. 177)]. Επιπρόσθετα, ο σεισμός είχε ως συνέπεια την ολική καταστροφή εκατόν εβδομήντα πέντε (175) κτισμάτων του μοναδικού οικισμού του νησιού (katochika nea, 2016) από το σύνολο των πεντακοσίων (500) περίπου κτισμάτων παραδοσιακής Αιγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής (Γιάννος, 1983, σελ. 118).

Εικόνα 14. Ο οικισμός του νησιού την επομένη του καταστροφικού σεισμού του 1968

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη

Ένας σεισμός – σταθμός για την ιστορία του νησιού και την εξέλιξή του, όπως θα διαπιστωθεί, στα νεότερα χρόνια μέχρι και σήμερα. Ένα μεγάλο πλήγμα για το νησί, σε μια περίοδο που τα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα άλλαζαν ραγδαία. Ένα τρομερό συμβάν το οποίο, σε συνδυασμό με την ανθρωπογενή καταστροφή που ακολούθησε, έκαναν τον πόλεμο, την απομόνωση, την εξορία, την ανέχεια, όλα όσα οι άνθρωποι του ανεμοδαρμένου και άγονου αυτού τόπου είχαν περάσει τα προηγούμενα χρόνια, να μοιάζουν ανώδυνα [Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), σελ. 213].

4.2.11. Τουρκικές Αμφισβητήσεις και Άγιος Ευστράτιος

Αποτελεί γεγονός ότι, η Τουρκία, από τις αρχές τις δεκαετίας του 1970, υιοθέτησε μια συστηματική πολιτική διεκδικήσεων και αμφισβητήσεων σε βάρος της Ελλάδας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων της στο Αιγαίο. Η τουρκική πολιτική αυτή κατά της Ελλάδας συνέπεσε με την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο και την κατοχή του βόρειου τμήματός της (Ιούλιος 1974), που συνεχίζεται μέχρι σήμερα, αλλά και σε κλιμάκωση των αμφισβητήσεων και των διεκδικήσεων που οδήγησαν τις δύο χώρες ακόμη και στο χείλος ένοπλης σύγκρουσης (κρίση Μαρτίου 1987 και κρίση Ιμίων Ιανουαρίου 1996), με καθοριστικές επιπτώσεις στις σχέσεις των δύο χωρών (Υπουργείο Εξωτερικών, 2017).

Από το 1973, σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών, οπότε και ανέκυψε η διαφορά οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας των δύο χωρών, η Τουρκία άρχισε, σταδιακά, να θέτει προς υλοποίηση την τακτική των αυξανόμενων διεκδικήσεων και αμφισβητήσεων που σχετίζονται με:

1. Το εύρος του ελληνικού εθνικού εναέριου χώρου, προβαίνοντας σε συνεχείς παραβιάσεις από οπλισμένα τουρκικά μαχητικά,
2. Το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών μας υδάτων από τα έξι (6) στα δώδεκα (12) ναυτικά μίλια, βάσει του Δίκαιου της θάλασσας (Μοντέγκο Μπέι, 1982), απειλώντας για πόλεμο (*casus belli*) σε περίπτωση χρήσης του δικαιώματος από τη χώρα μας,

3. Το ζήτημα ελληνικής κυριαρχίας επί νησιών ακόμα και στην περίπτωση κατοικημένων περιοχών,
4. Τα θαλάσσια σύνορα των δύο χωρών,
5. Την περιοχή ευθύνης και τις αρμοδιότητες της Ελλάδας για θέματα έρευνας και διάσωσης (SAR – Search And Rescue),
6. Την περιοχή του FIR Αθηνών που η Ελλάδα ασκεί έλεγχο εναέριας κυκλοφορίας, βάσει αποφάσεων του ICAO (International Civil Aviation Organization),
7. Την αποστρατιωτικοποίηση των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου και του επιχειρησιακού έλεγχου του NATO στο Αιγαίο, επιχειρώντας μια συνολική ανατροπή του status quo σε αυτό.

Στο ανωτέρω πλαίσιο κλιμακούμενων διεκδικήσεων στο Αιγαίο, η Τουρκία έθεσε για πρώτη φορά, τον Φεβρουάριο του 2007, ζήτημα αποστρατιωτικοποίησης του Αγίου Ευστρατίου, γεγονός που οδήγησε στην ματαίωση εκτέλεσης της προγραμματισμένης Νατοϊκής άσκησης «Τολμηρός Τοξότης» που είχε αναγγείλει η Αθήνα στην περιοχή του Αγίου Ευστρατίου (tvxs, 2011). Σύμφωνα με εμπιστευτικά έγγραφα του Αμερικανού Πρέσβη στην Αθήνα Τσαρλς Ρις που δημοσιεύτηκαν το 2011 από τα Wikileaks με τίτλο «Ημικρανία στο Αιγαίο», οι Αμερικανοί, μετά από σχετική έρευνα, κατέληξαν ότι ο Άγιος Ευστράτιος δεν είναι αποστρατιωτικοποιημένη ζώνη, ωστόσο, αποφάσισαν να μην εμπλακούν στην αντιπαράθεση των δύο χωρών και ματαίωσαν την άσκηση με την δικαιολογία των δυσμενών καιρικών συνθηκών. Στο ίδιο έγγραφο επισημάνθηκε από τους Αμερικανούς ότι, στο παρελθόν, είχαν γίνει στρατιωτικές ασκήσεις στην περιοχή, αλλά προφανώς η Τουρκία δεν είχε διατυπώσει αντιρρήσεις (Palmografos.com, 2011). Ο Αμερικανός πρέσβης εξέφρασε τον προβληματισμό του, αναφέροντας ότι *«η επανενισχυμένη αντίληψη της ελληνικής κοινής γνώμης ότι το NATO είναι ανθελληνικό, δεν θα βοηθήσει στην επίτευξη του στόχου του NATO για μεγαλύτερη ελληνική συμμετοχή στο Αφγανιστάν και αλλού»*, διαμηνύοντας ότι η Ουάσιγκτον θα πρέπει να προβεί, όπερ και εγένετο, σε δήλωση ότι οι ΗΠΑ δεν θεωρούν ότι ο Άγιος Ευστράτιος είναι αποστρατιωτικοποιημένη ζώνη, βάσει όλων των συνθηκών, ενώ οφείλουν να ενημερώσουν την Τουρκία ότι αυτή η δήλωση δεν στρέφεται εναντίον της και την Ελλάδα ότι είναι απογοητευμένοι που η ελληνική κυβέρνηση δημοσιοποίησε λεπτομέρειες της υπόθεσης στον Τύπο μια μέρα πριν ενημερώσει τις ΗΠΑ για τις ανησυχίες της! (Wikileaks 07ATHENS459_a, 07ATHENS550_a , 07ATHENS559_a, 2007).

Στη Σύμβαση της Λωζάννης για τα Στενά του 1923, προβλεπόταν η αποστρατιωτικοποίηση των ελληνικών νησιών Λήμνου και Σαμοθράκης αλλά και των στενών των Δαρδανελίων, της θάλασσας του Μαρμαρά και του Βοσπόρου, καθώς και των τουρκικών νησιών της Ίμβρου (Gokceada), Τενέδου (Bozcaada) και Λαγουσών (Tavcan). Ωστόσο, τα ανωτέρω προβλεπόμενα, καταργήθηκαν με την Σύμβαση του Montreux του 1936, όπως ρητά μνημονεύεται στο προοίμιό της, αντικαθιστώντας στο σύνολό της την προαναφερόμενη Σύμβαση της Λωζάννης (Υπουργείο Εξωτερικών, 2017).

Το δικαίωμα της Ελλάδας για εξοπλισμό της Λήμνου και της Σαμοθράκης αναγνωρίστηκε και από την Τουρκία, σύμφωνα και με επιστολή που απηύθηνε στον Έλληνα Πρωθυπουργό στις 6 Μαΐου 1936, κατόπιν οδηγιών της κυβέρνησής του, ο τότε πρέσβης της Τουρκίας στην Αθήνα Roussen Esref. Η Τουρκική κυβέρνηση επανέλαβε στην Τουρκική Εθνοσυνέλευση το νόμιμο δικαίωμα της Ελλάδας να εξοπλίσει στρατιωτικά τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη μετά την κύρωση από την ίδια της Σύμβασης του Montreux, σύμφωνα με τα πρακτικά της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης , τεύχος 12, Ιούλιος 31/ 1936, σελ. 309 (Υπουργείο Εξωτερικών, 2017).

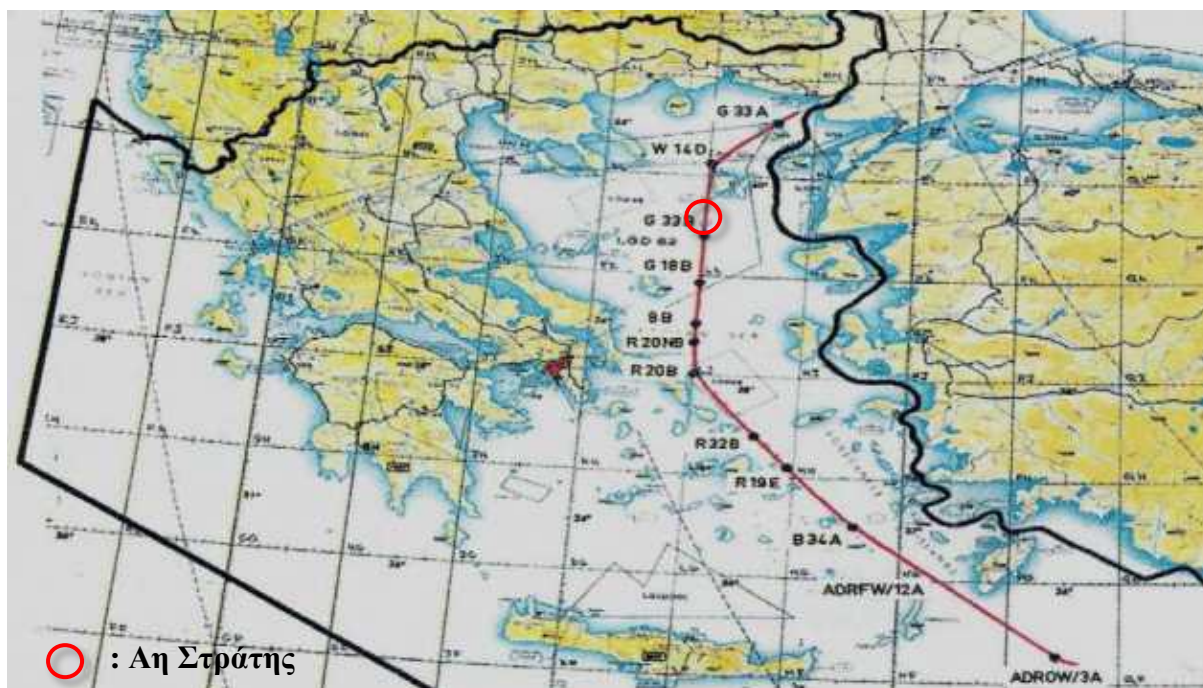
Σε κανένα διεθνές κείμενο ή διμερή διακρατική συμφωνία δεν υπάρχει αναφορά στον Άγιο Ευστράτιο και ουδέποτε στο παρελθόν η Τουρκία είχε θέσει ζήτημα αποστρατιωτικοποίησης του νησιού. Ως εκ τούτου, η ενέργεια αυτή, κρίνεται ιδιαίτερης στρατιωτικής και πολιτικής βαρύτητας και εντάσσεται στην γενικότερη επεκτατική και αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας εις βάρος της Ελλάδας, προσλαμβάνοντας μεγαλύτερες διαστάσεις αφού έχει την ανοχή του ΝΑΤΟ (Καπούτσης, 2011).

Όλες οι ενέργειες της Τουρκίας στο Αιγαίο στηρίζονται στη θεωρία του «ζωτικού χώρου», η οποία αποτελεί κυρίαρχο στοιχείο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής και αφορά στο σύνολο των επικαλούμενων από την Τουρκία νέων οριοθετήσεων θαλάσσιων και εναέριων ζωνών στο Αιγαίο, την υφαλοκρηπίδα, την περιοχή του FIR Αθηνών, τις ζώνες ευθύνης για έρευνα και διάσωση, τα όρια του εθνικού εναέριου ζώρου και τον εξοπλισμό των νησιών (Χειλαδάκης, 2008).

Σύμφωνα με τον Αχμέτ Νταβούτογλου, το Αιγαίο αποτελεί το σημαντικότερο θαλάσσιο κομβικό σημείο της Ευρασιατικής παγκόσμιας ηπείρου στην κατεύθυνση Βορρά – Νότου, έχοντας ιδιαίτερη στρατηγική σημασία όχι μόνο για την Ελλάδα και την Τουρκία, που διαθέτουν ακτές σε αυτή τη θάλασσα αλλά και για τις παρευξείνιες χώρες και για όλες τις παγκόσμιες και περιφερειακές δυνάμεις που έχουν ανάγκη ενός εμπορικού και μεταφορικού κόμβου (Στρατηγικό Βάθος – Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας, σελ. 267, 2010).

Ο πρώην Πρωθυπουργός της Τουρκίας, ακαδημαϊκός, διπλωμάτης και εκφραστής της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, επισημαίνει ότι: *«Το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα των νησιών του Αιγαίου βρίσκονται υπό ελληνική κυριαρχία αποτελεί το σημαντικότερο αδιέξοδο της πολιτικής της εγγύς θαλάσσιας περιοχής της Τουρκίας. Η βασική πηγή προβλήματος στο Αιγαίο είναι η αγεφύρωτη αντίφαση μεταξύ της γεωλογικής και γεωπολιτικής πραγματικότητας και του ισχύοντος καθεστώτος. Το γεγονός ότι τα νησιά του Αιγαίου είναι φυσική προέκταση της γεωλογικής δομής της χερσονήσου της Μικράς Ασίας και το ότι ο πολιτικός διαχωρισμός που έχει προκύψει, σε αντίθεση με τις γεωπολιτικές αναγκαιότητες, με τις διεθνείς συνθήκες έχει προσκυρωθεί υπέρ της Ελλάδας παρέχουν το κατάλληλο έδαφος, για να αναφύονται διάφορα ζητήματα, όπως η υφαλοκρηπίδα, τα χωρικά ύδατα, ο εναέριος χώρος, η ζώνη FIR, τα πεδία διοίκησης και ελέγχου και ο εξοπλισμός των νησιών. Η εγγύτητα ενός σημαντικού μέρους των ελληνικών νησιών στην μικρασιατική ακτή σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως επιχειρησιακή βάση εναντίον της Μικράς Ασίας, και η περικύκλωση των υδάτινων διαδρόμων, που εξασφαλίζουν το πέρασμα από την Προποντίδα στη Μεσόγειο, από αυτά τα νησιά, αξιολογούνται από την Τουρκία ως ένα πολύ σοβαρό κενό ασφαλείας... Η Τουρκία, για να γίνει μια πραγματική περιφερειακή δύναμη, είναι υποχρεωμένη να αυξήσει την πολιτική και οικονομική της επιρροή στις θαλάσσιες αρτηρίες που εκτείνονται από το Αιγαίο ως την Αδριατική και από το Σουέζ ως την Ερυθρά θάλασσα. Είναι αναπόφευκτο η Τουρκία να ακολουθήσει μια δραστήρια πολιτική σε κάθε σημείο που οδηγεί τον Εύξεινο Πόντο και το Αιγαίο στις ανοιχτές θάλασσες... Κάθε συμβιβασμός που θα γίνει μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες που ενδέχεται να φτάσουν ακόμη και ως την εξαφάνιση του ζωτικού χώρου της Τουρκίας στο Αιγαίο και, κατ' επέκταση, του χώρου που κινείται στον άξονα Μεσόγειος – Εύξεινος Πόντος.* (Στρατηγικό Βάθος – Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας, σελ. 268-272, 2010).

Εικόνα 15. Χάρτης Διχοτόμησης Αιγαίου Πελάγους από Τουρκία και Άγιος Ευστράτιος

Πηγή: Δημητρακόπουλος Γ. Οι αμφισβητήσεις – διεκδικήσεις της Τουρκίας στο Αιγαίο και οι ελληνικές θέσεις. <http://www.gdimitrakopoulos.gr>

Η γεωστρατηγική αξία του Αγίου Ευστρατίου είναι από τους βασικούς λόγους των νέων τουρκικών αξιώσεων. Το ιστορικό ελληνικό νησί βρίσκεται στο κέντρο σχεδόν του Αιγαίου και σε απόσταση ελέγχου της εξόδου των Στενών των Δαρδανελλίων ενώ, επισημως, καταγράφεται, μια ακόμη αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας σε νησί του Αιγαίου από την Τουρκία, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του NATO (Καπούτσης, 2011).

Οι απαράδεκτες αμφισβητήσεις της Τουρκίας έχουν θέσει τον Άγιο Ευστράτιο στο μάτι του κυκλώνα καθώς διαφαίνεται ότι, ακόμα και ελληνικά ερευνητικά σκάφη αναγκάζονται, με «εντολές άνωθεν», να διακόψουν το έργο τους στην εγγύς περιοχή του Αγίου Ευστρατίου (Γεωργούδης & Μπαλάσκας, 2010). Ως εκ τούτου, καθίσταται αδύνατη για πολιτικούς λόγους, η εξερεύνηση του πολλά υποσχόμενου υποθαλάσσιου πλούτου της ευρύτερης περιοχής του Αγίου Ευστρατίου (Κεμανέτζη, 2008) (energia.gr, 2010). Ένας πιθανός πλούτος όπου, ενδεχόμενα, εκπίπτει του αστικού μύθου, καθώς υφίστανται τόσο καταγραφές για πετρελαιώδη ουσία που αναβλύζει από το βυθό της θάλασσας σε απόσταση 2-3 μιλίων από το ακρωτήριο Τρυπητή στα νότια του νησιού (Γιάννος 1983, σελ.15) όσο και μαρτυρίες των αλιέων, κατά την επιτόπια έρευνα, που επισημαίνουν την εμφάνιση ιριδίζουσας ουσίας στην επιφάνεια της θάλασσας σε επικρατούσες συνθήκες άπνοιας, ενώ δεν απουσιάζουν και ενδεικτικά τοπωνύμια του νησιού, όπως ο όρμος και η παραλία Πίσσα στα Νοτιοανατολικά του νησιού.

Εικόνα 16. Πετρελαιοπιθανές περιοχές στον Ελλαδικό χώρο

Πηγή: Κεμανέντζη Στ. (2008). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:
http://www.ethnos.gr/koinonia/arthro/se_poies_perioxes_tis_elladas_myrizei_petrelαιο-986428/

Η στρατηγική των κλιμακούμενων αμφισβητήσεων στο Αιγαίο από την Τουρκία, έχουν οδηγήσει σήμερα στην εκμετάλλευση από τη γείτονα χώρα τόσο της παρουσίας του NATO αλλά και της προσφυγικής κρίσης, ώστε να νομιμοποιήσει μια σειρά από τις διεκδικήσεις της (Δημητρακόπουλος, 2016). Χαρακτηριστικό των τουρκικών απαιτήσεων είναι το απόρρητο έγγραφο δεκαεπτά (17) σημείων που κατέθεσε στο NATO, τον Φεβρουάριο του 2016, κλιμακώνοντας την προκλητικότητά της και την επιθετική της πολιτική στο Αιγαίο (Σιδέρης, 2016). Ένα έγγραφο που αμφισβητεί ανοιχτά την ελληνικότητα νησιών και που απορρίφθηκε άμεσα τόσο από την Ελληνική πλευρά όσο και από τους λοιπούς συμμάχους του NATO (zougla.gr, 2016).

Μετά το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 2016, η Τουρκία εισήλθε σε μια νέα φάση προκλήσεων και αμφισβητήσεων, γεγονός που διαγράφει το μέλλον δυσόιωνα στις σχέσεις των δύο χωρών. Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι έντεκα (11) νησιά του Αιγαίου, μεταξύ των οποίων ο Άγιος Ευστράτιος (αναφέρεται ως Bozbaba), αποτελούν αποστρατικοποιημένες περιοχές και δεν θα πρέπει να περιλαμβάνονται στον σχεδιασμό και τη διεξαγωγή ασκήσεων από τις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις (Καρβουνόπουλος, 2016).

Οι αμφισβητήσεις της Τουρκίας επί των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας δεν είναι αναίμακτες στο Αιγαίο. Ένας από αυτούς, ο Υποσμηναγός (Ι) Νικόλαος Σιαλμάς, κατέπεσε κοντά στον Αϊ – Στράτη, την 18^η Ιουνίου 1992, κατά τη διάρκεια εμπλοκής με τουρκικό F-16. Έπεσε στο καθήκον, προασπίζοντας τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας και την εθνική μας αξιοπρέπεια...

Στον Αϊ-Στράτη έχει στηθεί μνημείο προς τιμήν του πεσόντος Υποσμηναγού. Μια ασπίδα με δύο λέξεις χαραγμένες «Μολών Λαβέ». Ένα μνημείο που συμβολίζει, παράλληλα, τις προσπάθειες όλων των Ελλήνων χειριστών στις δεκαετίες του ακήρυκτου πολέμου στο Αιγαίο.

Εικόνα 17. Το μνημείο του Υποσμηναγού (Ι) Ν. Σιαλμά στον Άγιο Ευστράτιο

Πηγή: www.veteranos.gr

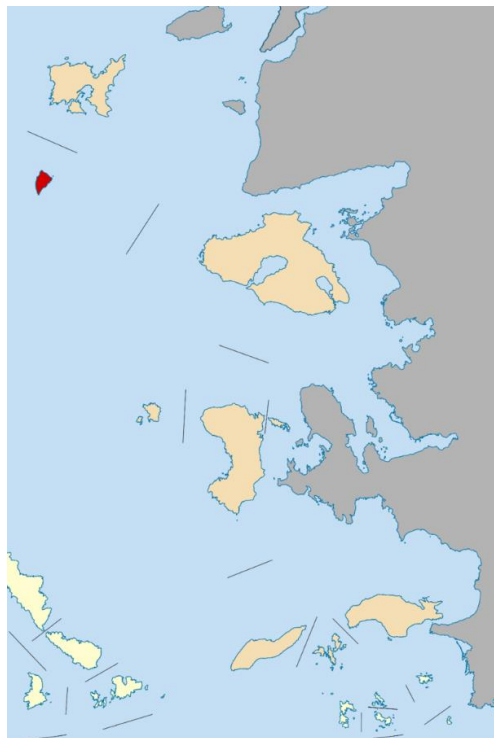
<http://veteranos.gr/nikolaos-sialmas-o-iposminagos-pou-anedixe-ta-miraz-video/>

4.3. Πολιτική πραγματικότητα

4.3.1. Διοικητική Διάρθρωση

Ο Δήμος Αγίου Ευστρατίου είναι νησιωτικός Δήμος του Βορειοανατολικού Αιγαίου. Διοικητικά ανήκει στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και ειδικότερα στην Περιφερειακή ενότητα Λήμνου. Έδρα του Δήμου είναι ο οικισμός του Αγίου Ευστρατίου, ενώ με το πρόγραμμα Καλλικράτης δεν επηρεάστηκε η αυτοτέλεια και τα σύνορα του Δήμου, καθώς προέκυψε από την αναγνώριση της προϋπάρχουσας ομώνυμης κοινότητας. Η έκταση του Δήμου είναι 49,6 τ. χλμ., περιλαμβάνει τη νήσο του Αγίου Ευστρατίου και τις νησίδες Άγιοι Απόστολοι και Ρούμπος με πληθυσμό τους 270 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 2011 (Βικιπαίδεια, 2017).

Εικόνα 18. Γεωγραφική Θέση Δήμου Αγίου Ευστρατίου σε Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Πηγή : Βικιπαίδεια, 2017

Ο Δήμος Αγίου Ευστρατίου μαζί με το Δήμο Λήμνου συνθέτουν την Περιφερειακή ενότητα Λήμνου και μαζί με τις υπόλοιπες τέσσερις (4) περιφερειακές ενότητες της Ικαρίας, Λέσβου, Σάμου και Χίου σχηματίζουν την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Αιγαίου. Η περιφερειακή ενότητα Λήμνου (νήσοι Λήμνος και Άγιος Ευστράτιος) και η Περιφερειακή ενότητα Λέσβου (νήσος Λέσβος) συνθέτουν το Νομό Λέσβου με πρωτεύουσα του νομού την Μυτιλήνη. Στην Μυτιλήνη έχει την έδρα της η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2017).

Η τρέχουσα διοικητική διαίρεση της Ελλάδας διαμορφώθηκε από το Πρόγραμμα Καλλικράτης και ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 2011 [Ν.3852/2010 (ΦΕΚ 87Α/7-1-2010)]. Σύμφωνα με αυτήν, η χώρα διαιρείται σε επτά (7) αποκεντρωμένες διοικήσεις, δεκατρείς (13) περιφέρειες και τριακόσιους είκοσι πέντε (325) δήμους. Οι περιφέρειες και οι δήμοι είναι αυτοδιοικούμενα νομικά πρόσωπα, δηλαδή οι αρχές τους εκλέγονται με καθολική ψηφοφορία από τους εγγεγραμμένους δημότες.

4.3.2. Εξαρτήσεις Αη Στράτη, Περιφερειακής Ενότητας Λήμνου και Περιφέρειας

Η «διπλή νησιωτικότητα» που διακρίνει τον Άγιο Ευστράτιο, η γεωγραφική και φυσική του απομόνωση, το εξαιρετικά μικρό του μέγεθος, η απόσταση από άλλα νησιά και την ηπειρωτική χώρα αλλά και ο μικρός του πληθυσμός επιφέρουν εγγενείς περιορισμούς και εξαρτήσεις σε όλους τους τομείς που διέπουν την πραγματικότητα (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ.26). Εξαρτήσεις και περιορισμοί που οξύνονται, περαιτέρω, την σημερινή εποχή της πολυδιάστατης κρίσης καθώς, οι εφαρμοζόμενες πολιτικές περιστολής των κρατικών δαπανών πλήττουν, ως επι το πλείστον, τις απομακρυσμένες και φτωχές ορεινές και νησιωτικές περιοχές της χώρας. Πράγματι, στον Άγιο Ευστράτιο διακρίνονται εξαρτήσεις από τον ευρύτερο γεωγραφικά χώρο που οφείλονται, μεταξύ άλλων, στις σοβαρές ελλείψεις σε κοινωνική μέριμνα, σε περίθαλψη, σε στελέχωση, σε συντήρηση - λειτουργία των δομών και παροχή, ευρύτερα, υπηρεσιών, γεγονός που καθιστά αναγκαία την θέσπιση ειδικών ρυθμίσεων που να διασφαλίζουν την ισονομία των κατοίκων του Αη Στράτη σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο ποιότητας ζωής (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ.27).

Οι εγγενείς περιορισμοί και οι εξαρτήσεις δεν περιορίζονται στα στενά όρια του Αγίου Ευστρατίου αλλά επεκτείνονται και στον ευρύτερο γεωγραφικά χώρο της Περιφέρειας. Αποτελεί γεγονός ότι, η Περιφερειακή Ενότητα Λήμνου, στην οποία υπάγεται διοικητικά ο Άγιος Ευστράτιος, αποτελεί το πιο απομακρυσμένο τμήμα της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, η οποία με τη σειρά της, αποτελεί μια από τις φτωχότερες Περιφέρειες της χώρας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λήμνου 2015 - 2019, σελ. 24).

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι, η γεωγραφική θέση και ο νησιωτικός χαρακτήρας της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου συντελούν στη δυσμενή χωροταξική της ένταξη στον Εθνικό και Ευρωπαϊκό χώρο, προσδίδοντας σ' αυτή διπλή περιφερειακότητα. Η Περιφέρεια παραμένει εκτός των κύριων αξόνων διαπεριφερειακού χαρακτήρα, ενώ ο νησιωτικός της χαρακτήρας με τα απομακρυσμένα μεταξύ τους νησιά περιορίζει τις δυνατότητες λειτουργικής ενοποίησης του χώρου της. Επιπλέον, η εμβέλεια της Περιφέρειας πέραν των συνόρων της Χώρας είναι περιορισμένη λόγω απουσίας κατάλληλου δικτύου συνδυασμένων μεταφορών (ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 2014-2020, σελ. 1).

Ωστόσο, παρά τις διαχρονικές αδυναμίες της Περιφέρειας που σχετίζονται με τον κατακερματισμό της, την οικονομική στενότητα και την απόλυτη εξάρτηση από τις κρατικές επιχορηγήσεις, η τοπική αυτοδιοίκηση των υπαγόμενων νήσων έχει παράδοση στη διαχείριση των τοπικών υποθέσεων (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λήμνου, σελ. 24).

Η σημερινή κατάσταση των εξαρτήσεων ή σχετικής αυτονομίας του Αγίου Ευστρατίου από τον ευρύτερο γεωγραφικά χώρο, όπως διαπιστώθηκαν από επιτόπια έρευνα και συσχετίστηκαν με τις αντίστοιχες εξαρτήσεις της Λήμνου, όπως αυτές καταγράφονται στο Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Λήμνου (2015-2019, σελ. 24), έχουν ως εξής:

Απονομή δικαιοσύνης: Εξάρτηση από τη Λέσβο (κυρίως για την απονομή δικαιοσύνης, την εποπτεία των υπηρεσιών και δευτερευόντως την τεχνική υποστήριξη),

Δημόσια τάξη: Σχετική αυτονομία με τον υπάρχοντα αστυνομικό σταθμό και το Λιμεναρχείο,

Τοπική Αυτοδιοίκηση: Εξάρτηση σε επίπεδο παροχής τεχνικής υποστήριξης από την Λήμνο (Τεχνική Υπηρεσία) και ελέγχου αποφάσεων από την Λέσβο (Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου). Χαρακτηριστικά αναφέρεται η Διαδημοτική Σύμβαση των Δήμων Λήμνου και Αγίου Ευστρατίου με την οποία ο Άγιος Ευστράτιος υποστηρίζεται τεχνικά και οικονομικά από την Ταμειακή Υπηρεσία του Δήμου Λήμνου, έναντι ποσού που ανέρχεται στις 10.000€ ετησίως.

Εκπαίδευση: Σχετική αυτονομία. Η εξάρτηση από τη Λέσβο εστιάζεται στο επίπεδο της εποπτείας και του ελέγχου, της πολιτικής προσωπικού και των χρηματοδοτήσεων,

Υγεία: Δυνατότητα μόνο πρωτοβάθμιας περίθαλψης. Εξάρτηση από Λήμνο και σε περίπτωση σοβαρών περιστατικών από την Αθήνα ή την Θεσσαλονίκη με διακομιδές δια θαλάσσης και αεροδιακομιδές,

Πρόνοια: Εξάρτηση από τη Λήμνο λόγω έλλειψης ανάλογων δομών στο νησί,

Τεχνική υποστήριξη, τροφοδοσία: Σημαντικές εξαρτήσεις από την Λήμνο, την Αττική και δευτερευόντως τη Θεσσαλονίκη. Σημαντικός και ο ρόλος της Καβάλας σε θέματα τροφοδοσίας.

Διάθεση τοπικών προϊόντων: Κύρια κατεύθυνση η αγορά της Λήμνου (γάλα, αλιεύματα, μαλλί, ζώντα αμνοερίφια) και των Αθηνών μέσω Λαυρίου, ενώ ανερχόμενη αγορά αποτελεί και η περιοχή της Θεσσαλονίκης. Δευτερεύουσες κατευθύνσεις, η Καβάλα και η Μυτιλήνη.

Προέλευση επισκεπτών - Τουρισμός: Κυρίως μέσω της ακτοπλοϊκής σύνδεσης με Λαύριο με κύρια περιοχή προέλευσης την Αττική. Τα τελευταία χρόνια υφίσταται αύξηση της τουριστικής κίνησης από την Βόρεια Ελλάδα.

4.3.3. Οργάνωση Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Τα όργανα Δημοτικής διοίκησης του Αγίου Ευστρατίου αποτελούνται από τον/ την Δήμαρχο, το Δημοτικό συμβούλιο (Πρόεδρος, Αντιδήμαρχος και 12 Δημοτικοί Σύμβουλοι) και την Οικονομική επιτροπή (Πρόεδρος η Δήμαρχος, 6 μέλη από τους Δημοτικούς Σύμβουλους και αναπληρωματικά μέλη εκ των Δημοτικών Συμβούλων). Η Δήμαρχος και οι Δημοτικοί σύμβουλοι που αποτελούν την Τοπική Αυτοδιοίκηση του Δήμου Αγίου Ευστρατίου έχουν τετραετή θητεία και οι αρμοδιότητές τους περιγράφονται στον Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας του Δήμου, σύμφωνα με την 50/08.07.2011 (Α.Π. 572/ 21.03.2013) Απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου και την υπ' αριθμ. 13982/167 (ΦΕΚ Β' 841/ 09.04.2013) έγκριση της Γενικής Γραμματέα Αποκεντρωμένης Διοίκησης Αιγαίου (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ.29).

Η υφιστάμενη στελέχωση του Δήμου και η προβλεπόμενη, βάσει του Οργανισμού Εσωτερικής Υπηρεσίας (ΟΕΥ), παρουσιάζεται στον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 1. Προβλεπόμενη και Υφιστάμενη Στελέχωση Δήμου Αγίου Ευστρατίου

Επίπεδο Εκπαίδευσης – Κλάδος και Ειδικότητα	Προβλεπόμενες Θέσεις βάσει ΟΕΥ	Υπηρετούντες Υπάλληλοι	Υπηρεσία
Οργανικές Θέσεις με Σχέση Εργασίας Δημοσίου Δικαίου			
ΠΕ Οικονομικού - Λογιστικού	2	1	Οικονομική διαχείριση – εντάλματα, υποστήριξη Δημάρχου, τήρηση αρχείου διοικητικών εγγράφων του Δήμου
ΠΕ Πολιτικών Μηχανικών	1	-	

ΠΕ Ψυχολόγων ή Κοινωνικών Λειτουργών	1		
ΤΕ Τεχνολόγων Μηχανολόγων Μηχανικών	1	-	
ΔΕ Διοικητικού – Λογιστικού	4	1	Πρωτόκολλο, Δημοτολόγιο, Άδειες καταστημάτων
ΔΕ Οδηγών Αυτοκινήτων	1	-	
ΔΕ Τεχνιτών Γενικά	1	-	
ΔΕ Διεκπεραίωσης Υποθέσεων Πολιτών	2	1	ΚΕΠ
ΥΕ Βοηθητικού Προσωπικού	1	-	
ΥΕ Εργατών Καθαριότητας	2	-	
Θέσεις με Σχέση Εργασίας Ιδιωτικού Δικαίου Αορίστου Χρόνου			
ΥΕ Καθαρίστρια σχολείων	1	-	
Θέσεις με Σχέση Εργασίας Ιδιωτικού Δικαίου Ορισμένου Χρόνου			
Διάφορες ειδικότητες για την ανάγκη εποχικών αναγκών	2	-	
Ειδικές Θέσεις			
Ειδικός Σύμβουλος ή Ειδικός Συνεργάτης ή Επιστημονικός Συνεργάτης	1	-	
Σύνολο	20	3	

Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ.31

4.3.4. Οικονομικά Στοιχεία Δήμου 2017

Η συνοπτική οικονομική κατάσταση του προϋπολογισμού εσόδων – εξόδων του Δήμου Αγίου Ευστρατίου για το έτος 2017, παρουσιάζεται στον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 2. Συνοπτικός Πίνακας Π/Υ Εσόδων Εξόδων 2017 Δήμου Αγίου Ευστρατίου

Κωδικοί Αριθμοί	Έσοδα και Εισπράξεις 2017	Προϋπολογισμός σε ευρώ
0	Τακτικά Έσοδα	306.650,52
1 (πλην 13)	Έκτακτα Έσοδα (πλην επιχορηγήσεις για επενδύσεις)	7.350,00
2	Έσοδα παρελθόντων ετών	7.000,00

31	Εισπράξεις από Δάνεια	0,00
32	Εισπρακτέα υπόλοιπα από βεβαιωθέντα έσοδα κατά παρελθόντα έτη	79.214,11
4	Εισπράξεις υπέρ Δημοσίου, Ασφ. Φορέων και Τρίτων	102.400,00
5	Χρηματικό υπόλοιπο προηγούμ. έτους	1.235.672,61
13	Επιχορηγήσεις για επενδύσεις	32.956,00
	Σύνολο Πόρων έτους 2017:	1.771.243,24
Κωδικοί Αριθμοί	Έξοδα και Πληρωμές 2017	Προϋπολογισμός σε ευρώ
60	Αμοιβές και έξοδα προσωπικού	148.524,48
61, 62	Αμοιβές και παροχές τρίτων	344.467,00
63, 64	Φόροι, Τέλη, Λοιπά γενικά έξοδα	52.199,32
651	Τοκοχρεολύσια δανείων	200,00
66	Προμήθειες – Αναλώσεις υλικών	48.384,90
67, 68	Μεταβιβάσεις σε τρίτους, Λοιπά έξοδα	60.027,44
81, 83	Επιχορηγούμενες και μη πληρωμές υποχρεώσεων Π.Ο.	39.283,92
82, 85	Λοιπές αποδόσεις και προβλέψεις	183.400,00
	Επενδύσεις έτους 2017	
71	Αγορές	55.551,00
73	Έργα	481.184,44
74	Μελέτες	282.520,74
75	Συμμετοχή και επιχειρήσεις	61.500,00
652	Τοκοχρεολύσια δανείων επενδύσεων	0,00
9111	Αποθεματικό	14.000,00
	Σύνολο εξόδων και πληρωμών έτους 2017:	1.771.243,24

Πηγή: Δήμος Αγίου Ευστρατίου, 2017

(<http://www.agios-efstratios.gov.gr/news/proypologismos/proypologismos-dimoy-2017/351/>)

Σύμφωνα με την Δήμαρχο του Αγίου Ευστρατίου Κα Κακαλή, το αποθεματικό κεφάλαιο του Δήμου για το 2017 ανέρχεται στο 1,5 εκατ. € περίπου (προσωπική επικοινωνία, 11 Μαΐου, 2017).

4.3.5. Πολιτική σε Εθνικό επίπεδο

Στη συγκεκριμένη ενότητα, επιχειρείται μία αποτύπωση των πολιτικών σε εθνικό επίπεδο που δύναται να επηρεάσουν διαδικασίες προγραμματισμού και σχεδιασμού στο νησί του Αγίου Ευστατίου.

4.3.5.1. ΕΣΠΑ 2014-2020

Το Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014 – 2020 αποτελεί το βασικό στρατηγικό σχέδιο για την ανάπτυξη της Ελλάδας με τη συνδρομή σημαντικών πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) (espa.gr, 2017). Το πρόγραμμα του ΕΣΠΑ επιδιώκει την αντιμετώπιση των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων που δημιούργησε η οικονομική κρίση και την διόρθωση των διαρθρωτικών αδυναμιών της χώρας μας. Συνδράμει στην επίτευξη των εθνικών στόχων της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020» που είναι η επίτευξη μιας ανάπτυξης:

1. Βιώσιμης, χάρη στην μετάβαση σε οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα,
2. Έξυπνης με αποτελεσματικές επενδύσεις στην έρευνα, στην καινοτομία και στην εκπαίδευση,
3. Χωρίς αποκλεισμούς, με έμφαση στην μείωση της φτώχειας και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Το αναπτυξιακό όραμα του νέου ΕΣΠΑ 2014 -2020 είναι η *«Συμβολή στην αναγέννηση της ελληνικής οικονομίας με ανάταξη και αναβάθμιση του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού της χώρας και τη δημιουργία και διατήρηση βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, έχοντας ως αιχμή την εξωστρεφή, καινοτόμο και ανταγωνιστική επιχειρηματικότητα και γνώμονα την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.»* (espa.gr, 2017)

Στις χρηματοδοτικές προτεραιότητες του νέου ΕΣΠΑ εντάσσεται η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, με αιχμή την καινοτομία, την ποιότητα και την αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας, η ανάπτυξη και αξιοποίηση των ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, η προστασία του περιβάλλοντος, η δημιουργία υποδομών για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης (espa.gr, 2017).

Το ΕΣΠΑ 2014 -2020 αποτελείται από είκοσι (20) Προγράμματα, εκ των οποίων δεκατρία (13) είναι Περιφερειακά (ένα για κάθε Περιφέρεια της χώρας) και επτά (7) Τομεακά με γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής όλη τη χώρα.

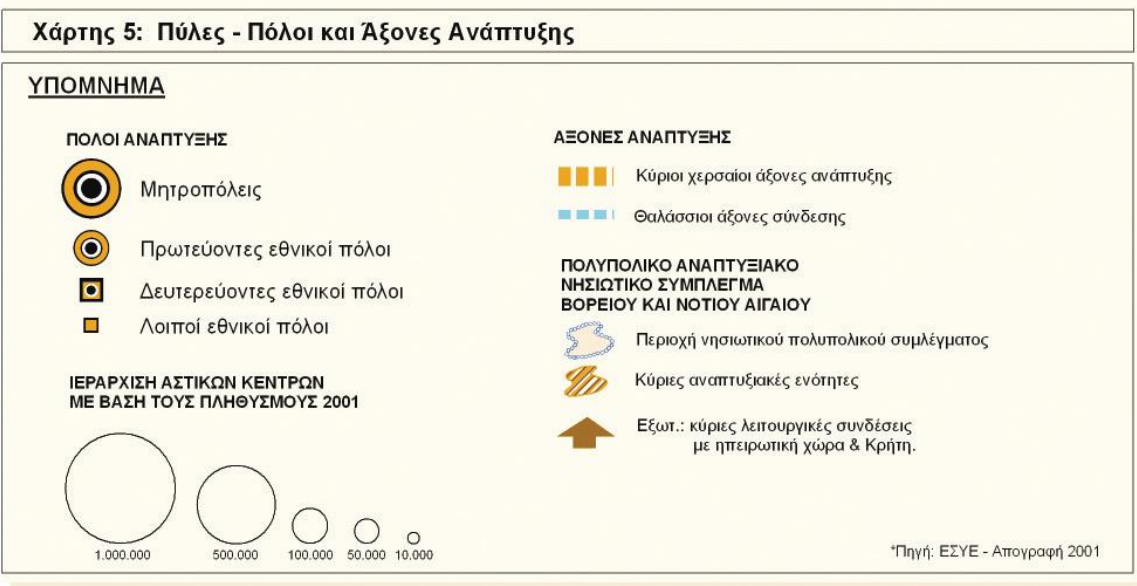
4.3.5.2. Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης (Γ.Π.Χ.Σ.Α.Α.)

Με το ΦΕΚ 128/Α'03.07.2008 (Αριθμ. Αποφ. 6876/4871) εγκρίθηκε το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Γ.Π.Χ.Σ.Α.Α.) της χώρας με σκοπό τον προσδιορισμό στρατηγικών κατευθύνσεων για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και την αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου για τα επόμενα 15 χρόνια, ήτοι μέχρι το 2023.

Στο εν λόγω Γ.Π.Χ.Σ.Α.Α. τονίζεται, μεταξύ άλλων, η σημασία της αειφόρου, ισόρροπης και σφαιρικά ανταγωνιστικής ανάπτυξης στον ελληνικό νησιωτικό και παράκτιο χώρο και του χωροταξικού σχεδιασμού για συντονισμένες πολιτικές. Εμπεριέχονται κατευθύνσεις αναφορικά με την ανάπτυξη οικιστικού δικτύου, υποδομών και δραστηριοτήτων με δράσεις που θα προάγουν την περιβαλλοντική προστασία σε χερσαία και θαλάσσια οικοσυστήματα και θα άρουν, ευρύτερα, την απομόνωση των νησιών του Βορείου και Νότιου Αιγαίου,

αξιοποιώντας το πολιτιστικό απόθεμα, τον τουρισμό και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών καθώς και τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα.

Εικόνα 19. Πύλες – Πόλοι και Άξονες Ανάπτυξης της Χώρας

4.3.5.3. *Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης*

Τα Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης αποτελούν κείμενα τα οποία εξειδικεύουν και συμπληρώνουν τις κατευθύνσεις του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Γ.Π.Χ.Σ.Α.Α.) σχετικά με την οργάνωση και ανάπτυξη του εθνικού χώρου και κυρίως τις παράκτιες και νησιωτικές περιοχές, τις ορεινές και προβληματικές ζώνες, τις προστατευόμενες περιοχές και αυτές που παρουσιάζουν κρίσιμα κοινωνικά, αναπτυξιακά και περιβαλλοντικά προβλήματα (ΥΠΕΚΑ, 2017). Τα Ειδικά Πλαίσια που δύναται να επηρεάσουν τον προγραμματισμό στην περιοχή μελέτης, είναι τα κάτωθι:

4.3.5.3.1. *Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον παράκτιο και νησιωτικό χώρο (Ε.Π.Χ.Σ.Α.Α.)*

Οι στρατηγικοί στόχοι του ΕΠΧΣΑΑ για τον παράκτιο και νησιωτικό χώρο εστιάζουν στην:

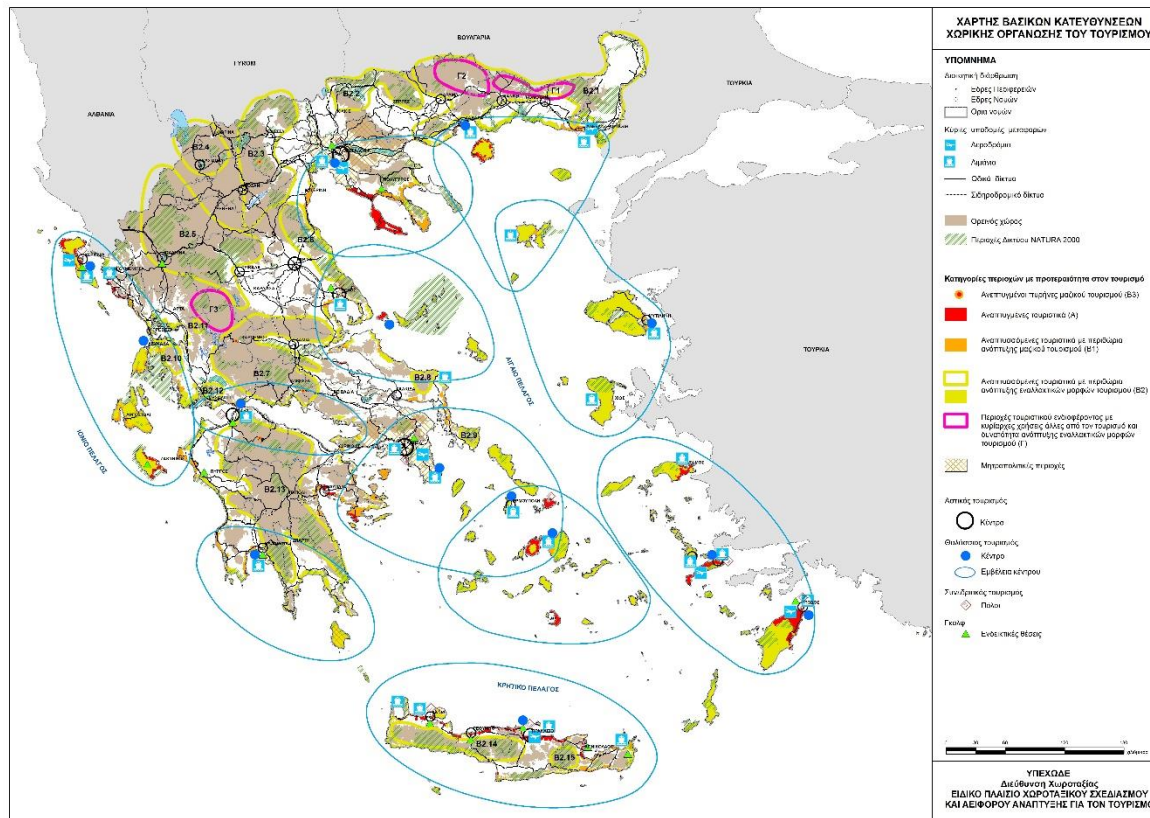
- Συγκράτηση ενός βιώσιμου πληθυσμιακού μεγέθους,
- Προστασία και αξιοποίηση των πόρων,
- Αναγνώριση των νησιών ως αναπόσπαστο κομμάτι της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας,
- Αναγνώριση της οικολογικής τους μοναδικότητας,
- Αποκλειστική προώθηση της ποιοτικής ανάπτυξης.

Ο σχεδιασμός αποσκοπεί στην ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού σε επίπεδο νησιού και νησιωτικής περιφέρειας, καλλιεργώντας ένα αίσθημα κοινωνικής ευθύνης. Τονίζονται η ιδιαίτερη γεωμορφολογία, η σπουδαιότητα των παραδοσιακών οικισμών, η περιβαλλοντική προστασία, η διατήρηση των οικοσυστημάτων και η ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος κάθε νησιού. Προβάλλονται δράσεις βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας και της συνοχής, με ενίσχυση των συνεργασιών ανάμεσα στα νησιά και ανάδειξης των νησιωτικών οικιστικών κέντρων τοπικής εμβέλειας.

4.3.5.3.2. *Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον τουρισμό*

Στο Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, όπως αυτό εγκρίθηκε με το ΦΕΚ 1138/Β/11.06.2009 (Αρ. Αποφ. 24208), υπογραμμίζεται η ενίσχυση της τουριστικής δραστηριότητας, με βασική προϋπόθεση την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, για την επιβίωση και την ανταγωνιστικότητα του τομέα, διατυπώνοντας ένα ρεαλιστικό πρόγραμμα δράσης για την δεκαετία 2009-2024. Επιπρόσθετα, υποστηρίζεται η άποψη για εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος με επιπλέον εναλλακτικές μορφές τουρισμού και τέλος, η βελτίωση της προσπελασιμότητας. Στο εν λόγω πλαίσιο, ο Άγιος Ευστράτιος εντάσσεται στην ομάδα Ι, ως νησί με σχετικά μικρή γεωγραφική έκταση που αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης, μεταξύ των οποίων η συνεχής μείωση πληθυσμού, οι σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές, ο ελάχιστος βαθμός αξιοποίησης των πόρων ή περιορισμένους (ποιοτικά και ποσοτικά) πόρους και αισθητή γεωγραφική απομόνωση, καθορίζοντας γενικές δράσεις αντιμετώπισης, ανά τομέα, της συρρίκνωσης (ΥΠΕΚΑ, 2017).

Εικόνα 20. Χάρτης Βασικών Κατευθύνσεων Χωρικής Οργάνωσης του Τουρισμού

Πηγή: ΦΕΚ 1138/Β/11.06.2009, σελ. 14363 - 14364

4.3.5.3.3. Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις ΑΠΕ

Στο Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις ΑΠΕ, εγκεκριμένο με το ΦΕΚ 2464/ Β/ 03.12.2008 (Αποφ. 49828) δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη φιλικών προς το περιβάλλον μορφών ενέργειας, όπως η αιολική, η ηλιακή κ.ά, για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών των κατοίκων και επισκεπτών (παρατηρούνται αυξημένες ενεργειακές ανάγκες κατά τη θερινή περίοδο λόγω τουρισμού), αξιοποιώντας το χερσαίο και το θαλάσσιο περιβάλλον (Αλατζάς κ.α, 2016).

4.3.6. Πολιτική σε επίπεδο περιφέρειας

4.3.6.1. Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου (Π.Π.Χ.Σ.Α.Α.)

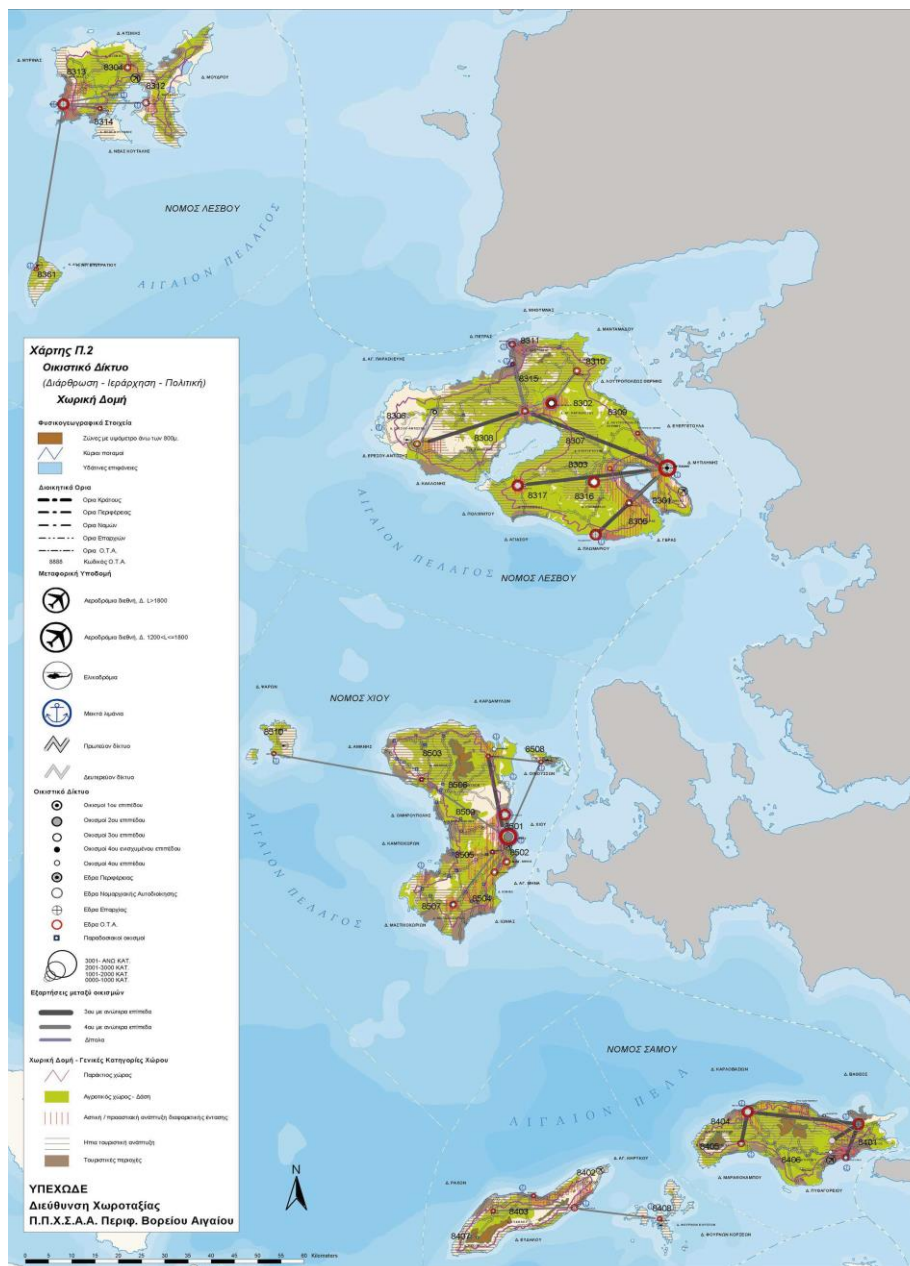
Με το ΦΕΚ 1473/ Β/ 09.10.2003 (Αρ. Αποφ. 26297), εγκρίθηκε το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, με το οποίο αξιολογείται η υφιστάμενη κατάσταση των νησιών της Περιφέρειας και οι αναπτυξιακές τους δυνατότητες. Παράλληλα, καθορίστηκαν αναπτυξιακές δράσεις για την επίτευξη των κάτωθι στόχων:

- Συγκράτηση/ σταθεροποίηση του νησιωτικού πληθυσμού, μέσω της άρσης και απομόνωσης, βελτίωσης της προσπελασιμότητας και της εξασφάλισης υποδομής και παροχής υπηρεσιών,

- Ολοκληρωμένη οικονομική ανάπτυξη, με διεύρυνση των δυνατοτήτων απασχόλησης και διαφοροποίησης της οικονομικής βάσης των νησιών (συγκριτικά πλεονεκτήματα) και τη στήριξη εναλλακτικών μορφών ήπιας ανάπτυξης,
- Προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς με την αιεφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων και της ποικιλότητας του τοπίου και με την ανάδειξη των ιστορικών πολιτιστικών μνημείων.

Στο εν λόγω ΠΠΧΣΑΑ της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου σχετικά με την χωροταξική οργάνωση και την διάρθρωση του οικιστικού δικτύου, ο Άγιος Ευστράτιος ιεραρχείται ως οικιστικό κέντρο 5^{ου} επιπέδου ενισχυμένου και εντάσσεται στις περιοχές ειδικών χωρικών παρεμβάσεων (ΠΕΧΠ) (άρθρο 11, Ν.2742/99), διότι αναγνωρίστηκε ο έντονος βαθμός απομόνωσης που διέπει το νησί.

Εικόνα 21: Χάρτης οικιστικού δικτύου & χωρικής δομής Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

Πηγή: ΥΠΕΧΩΔΕ – Π.Π.Χ.Σ.Α.Α Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου (ΦΕΚ Β' 1473/9.10.2003)

4.3.6.2. ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 2014-2020

Το επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου για την πενταετία 2014-2020, λαμβάνοντας υπόψη τα βασικά χαρακτηριστικά που συνθέτουν την φυσιογνωμία της Περιφέρειας, καθόρισε ένα πλαίσιο στρατηγικών στόχων και προτεραιοτήτων που εξειδικεύονται σε συγκεκριμένες δράσεις, για την ενίσχυση της απασχόλησης και της τοπικής ανάπτυξης, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την παροχή αναβαθμισμένων υπηρεσιών στους πολίτες των νησιών αρμοδιότητας από την ίδια την Περιφέρεια, ως οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης β' βαθμού. Στο εν λόγω ΠΕΠ αναγνωρίζεται ο κίνδυνος ερήμωσης επτά μικρών νησιών της Περιφέρειας, λόγω σημαντικής μείωσης του πληθυσμού τους, μεταξύ των οποίων ο Άγιος Ευστράτιος, θέτοντας επί τάπητος την ανάγκη άμεσης παρέμβασης για αποτροπή αυτού του ενδεχομένου. Ως εκ τούτου, ο Στρατηγικός Στόχος της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου για την προγραμματική περίοδο 2014 – 2020, διαμορφώνεται στην «*Αναστροφή της φθίνουσας αναπτυξιακής πορείας των νησιών της ΠΒΑ & επιδίωξη της πραγματικής οικονομικής & κοινωνικής σύγκλισης με τις αναπτυγμένες περιφέρειες της Ε.Ε., διασφαλίζοντας τις προϋποθέσεις εσωτερικής & εξωτερικής χωρικής & κοινωνικής συνοχής & διατήρησης της ιδιαίτερης νησιωτικής φυσιογνωμίας κάθε νησιού*» (espa.gr, 2017).

Ο συνολικός προϋπολογισμός του ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου για την προγραμματική περίοδο 2014 – 2020 ανέρχεται σε 301.669.499 ευρώ, εκ των οποίων 241.335.599 ευρώ είναι η συμμετοχή της Ε.Ε. και 60.333.900 ευρώ η Εθνική Συμμετοχή (ΥΠΕΚΑ, 2017).

4.3.6.3. Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής

Η Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής δραστηριοποιείται στα νησιά της περιφέρειας Βορείου και Νοτίου Αιγαίου, αναπτύσσοντας πρωτοβουλίες σε τομείς όπως το περιβάλλον, οι μεταφορές, η υδροδότηση, οι κοινωνικές δομές και δράσεις πολιτισμού. Παραδείγματα υλοποιούμενων προγραμμάτων στους ανωτέρω τομείς αποτελούν το INTERREG 2 και 3, το πρόγραμμα «Αστερίας» (εξυπηρέτηση πολιτών, παροχή βελτιωμένων υπηρεσιών κ.ά.), επισκευές, αναπλάσεις, διαμορφώσεις χώρων κλπ., αποσκοπώντας στην ανάπτυξη και στην ανάδειξη του φυσικού και δομημένου χώρου των νησιών (Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, 2017).

4.3.7. Πολιτική σε επίπεδο Δήμου

Τα Επιχειρησιακά Προγράμματα Δήμων αποτελούν στρατηγικά πλαίσια αντιμετώπισης των προβλημάτων του τοπικού πληθυσμού, συμβάλλουν στην αναπτυξιακή διαδικασία της περιοχής μελέτης, προωθούν την ισόρροπη ανάπτυξη, συμβάλουν στην κοινωνική συνοχή και προσπαθούν να διαμορφώσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης για τους κατοίκους (Φαναριώτης, 1999).

Η διάρθρωση αυτών των επιχειρησιακών προγραμμάτων αποτελείται από ανάλυση της περιοχής του δήμου, περιγραφή της στρατηγικής, των προτεραιοτήτων και των κατευθυντήριων γραμμών που θα ακολουθηθούν, εξειδικεύουν τη στρατηγική τους σε ειδικούς στόχους και δράσεις, αποβλέπουν στην υλοποίηση έργων, διαθέτουν οικονομικό σχεδιασμό και έχουν πρόγραμμα παρακολούθησης και εφαρμογής των διατάξεών τους (Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε.-Οδηγός Κατάρτισης Επιχειρησιακού Προγράμματος. Ο.Τ.Α, Παπαδασκαλόπουλος, Χριστοφάκης, 2009)

Στα πλαίσια αυτά, η τοπική αυτοδιοίκηση του Αγίου Ευστρατίου, αντιλαμβανόμενη τα σοβαρά ζητήματα που αντιμετωπίζει το νησί σε κάθε διάσταση της πραγματικότητας, προέβη σε καθορισμό θεσμικού πλαισίου και διαμόρφωση κατευθύνσεων αναπτυξιακού σχεδιασμού, με

στόχο την ανάσχεση της συνεχιζόμενης πληθυσμιακής συρρίκνωσης αλλά και βελτίωσης της ελκυστικότητας του Αγίου Ευστράτιου, ως τόπου διαμονής και επίσκεψης (Λιόλιος και Τάτσης, 2016).

Όραμα του νέου Στρατηγικού και Επιχειρησιακού Προγράμματος του Δήμου για την περίοδο 2015-2019 είναι «η προσέλκυση των νέων να ζήσουν και να δημιουργήσουν σε ένα καινοτομικά αναπτυσσόμενο νησί, με στόχο την ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, αξιοποιώντας τις επιχειρηματικές ευκαιρίες στο πλαίσιο εφαρμογής του Προγράμματος «Πράσινο Νησί – Αι-Στράτης, να αποτελέσει το νησί τόπο επιστροφής για τους απόδημους Αγιοστρατίτες και τόπος απόδρασης για επισκέπτες που αναζητούν τη γαλήνη στη φύση και στη θάλασσα του Αιγαίου». Στην προσπάθεια αυτή, επιδιώκεται η αξιοποίηση Ευρωπαϊκών κονδυλίων ή άλλων πόρων, με στόχο την υλοποίηση μεγάλων έργων. Πρόσφατα, ολοκληρώθηκε η κατασκευή του νέου λιμανιού (Limnos Report.gr, 2016), Π/Υ 19εκ. ευρώ, ενώ σε εξέλιξη βρίσκεται προσπάθεια υλοποίησης του προγράμματος «Αη Στράτης - Πράσινο νησί», προϋπολογισμού 9εκ. ευρώ (Σπυριδάκη, 2014), καθώς και αποκατάστασης των κοινοχρήστων χώρων του ιστορικού οικισμού, προϋπολογισμού 3 εκ. ευρώ (Σπυριδάκη, 2014), με προσδοκία να μετατραπεί το νησί σε υπόδειγμα ενεργειακών, συγκοινωνιακών και οικιστικών υποδομών στον Ελλαδικό χώρο (Λιόλιος και Τάτσης, 2016).

4.3.8. Δομές Τοπικής Ανάπτυξης σε Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

4.3.8.1. Αναπτυξιακές Δομές

Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, με το Εργαστήριο Τοπικής & Νησιωτικής Ανάπτυξης του Τμήματος Περιβάλλοντος και το Εργαστήριο Χαρτογραφίας & Γεωπληροφορικής του Τμήματος Γεωγραφίας, συμβάλλει καθοριστικά στην θεωρητική τεκμηρίωση των ιδιαιτεροτήτων του νησιωτικού χώρου και των πολιτικών αντιμετώπισης των ζητημάτων τους, καθώς και στην συστηματική τεκμηρίωση των φυσικών χαρακτηριστικών τους, τις κοινωνικοοικονομικές τους εξελίξεις αλλά και την κατάσταση του περιβάλλοντος για την προστασία του, όπως το πρόγραμμα ΜΑΡΙΣΚΑ για την διατήρηση του θαλάσσιου οικοσυστήματος (Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2017). Αποτέλεσμα των ανωτέρω προσπαθειών ήταν να συγκεντρωθεί και να αναλυθεί η βιβλιογραφία στα βασικά θέματα νησιωτικότητας με την δημιουργία ενός ηλεκτρονικού αποθετηρίου και ενός ιδιαίτερα διαφωτιστικού συστήματος χαρτογράφησης (<http://archipelago.aegean.gr:8090/webgis/>), καθώς και η δημιουργία του Άτλαντα των νησιών της χώρας με αποτύπωση των ουσιαστικών ζητημάτων και των μεταβολών τους στο χρόνο με πίνακες, χάρτες, δεδομένα και αναλύσεις, παράγοντας χρήσιμη χωρική πληροφορία για τα νησιά (Σπιλάνης & Κίζος, 2015).

Το Επιμελητήριο Λέσβου αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΙΔ) που δραστηριοποιείται σε οικονομικές και αναπτυξιακές δραστηριότητες στο Νομό Λέσβου και στην κατεύθυνση αξιοποίησης των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στις δράσεις του επιμελητηρίου περιλαμβάνεται η εκπαίδευση επιχειρηματιών σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, συμμετέχει σε πρωτοβουλίες και προτάσεις υποστήριξης των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων – μελών του Επιμελητηρίου, αλλά και σε πρωτοβουλίες και προτάσεις που στοχεύουν στην ανάπτυξη του Νομού Λέσβου (Επιμελητήριο Λέσβου, 2017).

Η Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης Λέσβου ΕΤΑΛ α.ε. είναι ο υπεύθυνος φορέας σχεδιασμού και υλοποίησης για τη Λέσβο της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας για την Αγροτική Ανάπτυξη «LEADER» και ενδιάμεσος φορέας Διαχείρισης της κεντρικής δομής στήριξης των ολοκληρωμένων προγραμμάτων ανάπτυξης του αγροτικού χώρου για το σύνολο των περιοχών της Περιφέρειας Αιγαίου (ΕΤΑΛ α.ε., 2017). Σημαντική συνεργασία της αναπτυξιακής εταιρείας είναι η ανάδειξη δικτύου καταδυτικών διαδρομών στον Άγιο Ευστράτιο, τη Λήμνο,

τη Λέσβο, την Κάλυμνο και την Κύπρο, στα πλαίσια της διακρατικής συνεργασίας Ελλάδας – Κύπρου (Δίκτυο Καταδυτικών Διαδρομών, 2017).

Η Αναπτυξιακή Λήμνου Α.Ε. – Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία ΟΤΑ (ΑΝ.Ε.Λ. Α.Ε.) αποτελεί εταιρεία με αντικείμενο την υλοποίηση κοινοτικών προγραμμάτων, με περιοχή δραστηριοποίησης τα νησιά της Λήμνου και του Αγίου Ευστρατίου. Μέχρι σήμερα έχει εκπονήσει πληθώρα μελετών που σχετίζονται με την περιοχή δράσης και έχει προβεί σε υλοποίηση έργων στα πλαίσια των προγραμμάτων LEADER I, LEADER II, LEADER PLUS, ΕΠΠΕΡ, EQUAL, Αλιεία, άξονα 3 ΠΑΑ 2007 -2013, INTERREG IVC/ Ελλάδα – Κύπρος, Ολοκληρωμένα Σχέδια Αστικής Ανάπτυξης κ.ά. (Αναπτυξιακή Λήμνου Α.Ε., 2017).

4.3.8.2. Κοινωνικές Δομές

Το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.) Βορείου Αιγαίου με έδρα τη Χίο, παρέχει ένα πλήρες φάσμα υπηρεσιών στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων για την ανάπτυξη και αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού αλλά και την επαγγελματική κατάρτιση στην Περιφέρεια (ΚΕΚ Βορείου Αιγαίου, 2017).

Το κέντρο πρόληψης των εξαρτήσεων και προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας Λήμνου και Αγίου Ευστρατίου «Πολιόχνη» αποτελεί μια αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία και είναι ένα από τα εβδομήντα τέσσερα (74) κέντρα πρόληψης που έχουν συσταθεί από τον ΟΚΑΝΑ σε συνεργασία με φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Το κέντρο πρόληψης απευθύνεται στο γενικό πληθυσμό της Λήμνου και του Αγίου Ευστρατίου και παρέχει τις υπηρεσίες του δωρεάν. Το έργο του κέντρου εκτός από πρόληψη των εξαρτήσεων επεκτείνεται και στην προγωγή της ψυχοκοινωνικής υγείας. Το κέντρο χρηματοδοτείται ισόποσα από το Υπουργείο Υγείας και το Υπουργείο Εσωτερικών (Πολιόχνη Κέντρο Πρόληψης, 2017).

4.3.8.3. Περιβαλλοντικές Δομές

Το Ινστιτούτο Θαλάσσιας Προστασίας “Αρχιπέλαγος” είναι μια μη κερδοσκοπική, μη κυβερνητική οργάνωση που δραστηριοποιείται στην πολυεπίπεδη έρευνα και σε δράσεις προστασίας στην ευρύτερη περιοχή των ελληνικών θαλασσών και νησιών. Με ερευνητικές βάσεις και σταθμούς σε νησιά του Ανατολικού Αιγαίου (Σάμος, Ικαρία, Οινούσες, Λέρος, Λειψοί, Αρκοί) μελετά θαλάσσια θηλαστικά, υλοποιεί εργαστηριακή έρευνα στην ποιότητα του νερού, του εδάφους, στην παρουσία μικροπλαστικών και ταυτόχρονα προβαίνει σε δράσεις θαλάσσιας προστασίας (αλιεία, κοραλλιογενείς ύφαλοι και λιβάδια ποσειδωνίας) αλλά και χερσαίας προστασίας για την νησιωτική πανίδα, τα δάση και τη γλωρίδα τους, τα οικοσυστήματα εσωτερικών υδάτων. Ξεχωριστή δράση του Ινστιτούτου είναι η δημιουργία Τράπεζας σπόρων των νησιών του Αιγαίου για την προστασία των ελληνικών καλλιεργήσιμων ποικιλιών που απειλούνται με εξαφάνιση (Ινστιτούτο Αρχιπέλαγος, 2017α).

Το Δίκτυο Αειφόρων Νήσων «ΔΑΦΝΗ» αποτελεί μια μη κερδοσκοπική εταιρεία, συνεργάζεται με την Περιφέρεια Βορείου και Νοτίου Αιγαίου και με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, προωθώντας την αειφορική διαχείριση και ανάπτυξη των νησιών – μελών του δικτύου. Το δίκτυο συμβάλλει στην διατήρηση και προστασία του αιγαιοπελαγίτικου περιβάλλοντος, στην δημιουργία βάσεων για συνεργασία των νησιών του Αιγαίου σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και της ανάπτυξης των τοπικών κοινοτήτων. Ακόμα, στηρίζει την ενδυνάμωση του ρόλου της τοπικής κοινωνίας και της αυτοδιοίκησης των νησιών για την βέλτιστη λήψη αποφάσεων σε ζητήματα που αφορούν την οικονομική τους ανάπτυξη, την προστασία του περιβάλλοντος και την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής τους (Δίκτυο Αειφόρων Νήσων ΔΑΦΝΗ, 2017).

4.4. Οικονομική πραγματικότητα

4.4.1. Απασχόληση

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ του 2011, από το σύνολο των διακοσίων εβδομήντα (270) κατοίκων του Αγίου Ευστρατίου, οικονομικά ενεργοί είναι ογδόντα επτά (87) κάτοικοι εκ των οποίων εβδομήντα εννιά (79) απασχολούμενοι και οκτώ (8) αναζητούσαν εργασία (τέσσερις εκ των οποίων για πρώτη φορά), ενώ οι υπόλοιποι εκατόν ογδόντα τρεις (183) ανήκουν στους οικονομικά μη ενεργούς κατοίκους του νησιού (μαθητές, σπουδαστές, συνταξιούχοι, οικιακά, λοιπά), σύμφωνα με τον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 3. Κατανομή Πληθυσμού κατά Κατάσταση Ασχολίας, 2011

Σύνολο Μόνιμου Πληθυσμού	Κατάσταση Ασχολίας					
	Απασχολούμενοι	Ζητούσαν εργασία	Μαθητές/ Σπουδαστές	Συνταξιούχοι	Οικιακά	Λοιπά
270	79	8	32	85	46	20
Ποσοστό πληθυσμού (%)	29,26%	2,97%	11,85%	31,48%	17,04%	7,41%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Όπως αποτυπώνεται στον ανωτέρω πίνακα, ποσοστό 29,26% ανήκει στους απασχολούμενους, 2,97% στους αναζητούντες εργασία και το υπόλοιπο 67,77% σε οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό (Μαθητές / Σπουδαστές, Συνταξιούχοι, Οικιακά, Λοιπά). Ειδικότερα, σύμφωνα με τον κατωτέρω πίνακα από στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ που εκπίπτουν εμπιστευτικότητας, ποσοστό 33% περίπου του απασχολούμενου πληθυσμού σχετίζεται με τον πρωτογενή τομέα παραγωγής, ποσοστό 16% περίπου με τον δευτερογενή τομέα, ενώ με τον τριτογενή τομέα ποσοστό περίπου 50%. Συνεπώς, το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων απασχολείται στον τριτογενή τομέα και ακολουθούν ο πρωτογενής και ο δευτερογενής τομέας οικονομικής δραστηριότητας.

Πίνακας 4. Απασχολούμενοι κατά Τομέα Οικονομικής Δραστηριότητας 2011

Σύνολο Μόνιμου Πληθυσμού	Απασχολούμενοι	Τομέας Οικονομικής Δραστηριότητας		
		Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής
270	79	26	13	40
Ποσοστό (%)	100,00%	32,91%	16,46%	50,63%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Οι τομείς ενασχόλησης παρουσιάζονται αναλυτικά στον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 5. Απασχολούμενοι κατά επάγγελμα σε νήσο Άγιο Ευστράτιο

Απασχολούμενοι Αγίου Ευστρατίου	Επάγγελμα												
	1. Γεωργία, Κτηνοτροφία, Αλιεία	2. Μεταποίηση	3. Παροχή ηλεκτρικής ρεύματος	4. Κατασκευές	5. Εμπορία – επισκευή οχημάτων, μοτοσυκλετών	6. Μεταφορά και Αποθήκευση	7. Υπηρεσίες εστίασης – παροχής καταλύματος	8. Τεχνικές δραστηριότητες	9. Διοικητικές δραστηριότητες	10. Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα	11. Εκπαίδευση	12. Δραστηριότητες σχετικές με Υγεία και Μέρμνα	12. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών
79	26	X	X	10	6	6	9	X	X	11	3	X	X

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011 (X: προσωπικά δεδομένα)

4.4.2. Πρωτογενής Τομέας Παραγωγής

4.4.2.1. Αγροτικές Καλλιέργειες

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970, η οικονομία του νησιού ήταν γεωργοκτηνοτροφική [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.189]. Τα βασικότερα παραγόμενα προϊόντα ήταν σιτηρά (κριθάρι, σιτάρι) και δημητριακά για ζωοτροφές, καθώς και ορισμένες κατηγορίες οσπρίων, όπως κουκιά και φάβα. Ειδικά τα κουκιά ήταν εξαιρετικά και περιζήτητα στο Βόρειο Αιγαίο [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.189]. Επιπρόσθετα, παράγονταν σταφύλια και είδη κηπευτικών. Οι ετήσιες αποδόσεις της γεωργικής παραγωγής, ως προς τα βασικά προϊόντα, προπολεμικά, ανέρχονταν σε: α) σιτάρι 40-50.000 οκάδες (51-64 τόνους), β) κριθάρι 150-180.000 οκάδες (192-230 τόνους), γ) κουκιά 100-120.000 οκάδες (128-154 τόνους), ε) πεπονοειδή 50-70.000 οκάδες (64-90 τόνους) (Ευσταθίου, 1971, σελ. 18).

Μετά τον πόλεμο, οι καλλιέργειες μειώνονται σταδιακά και πολλά απομακρυσμένα από τον οικισμό εδάφη εγκαταλείπονται ή περνούν σε αποκλειστική κτηνοτροφική χρήση. Οι αγροτικές εργασίες στο νησί πραγματοποιούνταν, μέχρι τότε, με χειρωνακτικό τρόπο και με τη βοήθεια ζεύξης βοδιών, ως το κύριο μέσο για το όργωμα των χωραφιών. Όμως, το υψηλό κόστος παραγωγής και οι σχετικά χαμηλές αποδόσεις των λεπτών εδαφών, η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση του νέου και ενεργού πληθυσμού μεταπολεμικά, καθώς και η μεγάλη απαιτούμενη ανθρώπινη εργασία, συνέβαλαν στο να εγκαταλειφθεί σταδιακά η τοπική γεωργία [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.189].

Εικόνα 22. Γεωργικές δραστηριότητες στον Αη Στράτη προ του 1968

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, η γεωργική γη του νησιού εγκαταλείπεται οριστικά, με ελάχιστες εξαιρέσεις καλλιέργειας κτημάτων, ως επί το πλείστον, στην κοιλάδα που γειτνιάζει στον οικισμό. Στις απογραφές του 1981 και 1991, το νησί διέθετε 100 στρέμματα καλλιεργούμενη γη, 4.600 στρέμματα δασική έκταση, 7.600 βραχώδεις και δύσβατες εκτάσεις και 31.000 στρέμματα βοσκότοπους (Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 189). Στην Ετήσια Γεωργική Στατιστική Έρευνα του έτους 2014 από την ΕΛΣΤΑΤ, καταγράφεται η παραγωγή στον Άγιο Ευστράτιο των κάτωθι κηπευτικών με τις αντίστοιχες ποσότητες:

Πίνακας 6. Έκταση και Ποσότητες Μονοετών Καλλιεργειών, 2014

Περιγραφή Είδους	Καλλιεργήσιμη έκταση (στρέμματα)	Παραγόμενη Ποσότητα (κιλά)
Κριθάρι	2	600
Κουκιά	5	1.300
Καρπούζια	1	400
Πεπόνια	1	300
Πατάτες άνοιξης	7	6.500
Σύνολο εκτάσεων μονοετών καλλιεργειών	16	

Πηγή: Ετήσια Γεωργική Στατιστική Έρευνα ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Η σημερινή πραγματικότητα, όπως καταγράφεται στο Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου (2015), αποτυπώνει κάλυψη του μεγαλύτερου μέρους του νησιού από θαμνώδεις και χορτολιβαδικές εκτάσεις. Μόλις 7,5 στρέμματα κατατάσσονται ως αμιγώς γεωργικές για καλλιέργειες, γύρω από τον οικισμό, με τις υπόλοιπες εκτάσεις (20.629,5στρ.) να κατατάσσονται ως κτηνοτροφικές ή γεωργοκτηνοτροφικές (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 11).

Βελανιδιές

Οι βελανιδιές κατείχαν πάντα ξεχωριστή θέση στην οικονομία του Αη Στράτη. Εντοπίζονταν στο Βόρειο τμήμα του νησιού και είχαν γίνει από νωρίς αντικείμενο συστηματικής καλλιέργειας. Τα βελανίδια αποτελούσαν εμπορικό προϊόν, καθώς χρησιμοποιούνταν ως βασική πρώτη ύλη για την επεξεργασία του δέρματος στη βυρσοδεψική βιοτεχνία και βιομηχανία. Στον Ευσταθίου (1971, σελ. 20), αναφέρεται συγκέντρωση από τον συνεταιρισμό, το 1943, βελανιδιών ποσότητας 205.000 οκάδων (262 τόνους περίπου). Ωστόσο, μεταπολεμικά, η βυρσοδεψία έπαυσε να χρησιμοποιεί βελανίδια ως πρώτη ύλη για την επεξεργασία δερμάτων, με αποτέλεσμα την παρακμή και εγκατάλειψη της καλλιέργειάς τους [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.189].

Ελιές

Τα ελαιόδεντρα, κατά τη δεκαετία του 1960, υπολογίζονταν σε έξι με επτά χιλιάδες (6.000 - 7.000). Από αυτά, μόνο ένας μικρός αριθμός ήταν εμβολιασμένος και παρήγαγε βρώσιμες ελιές. Διαφαίνεται πως, η καλλιέργεια της ελιάς δεν παρουσίασε την αναμενόμενη απόδοση και εγκαταλείφθηκε ή παρέμεινε περιθωριακή [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.189 και Ευσταθίου, 1971, σελ. 20].

Αμπελουργία

Η αμπελοκαλλιέργεια ήταν σημαντικό τμήμα της αγροτικής οικονομίας και αποτελούσε αντικείμενο ιδιαίτερης φροντίδας. Τα αμπέλια ήταν συγκεντρωμένα στην πεδιάδα Αλονίτσι και τις περιοχές Σωληνάρι και Αυλάκια. Παράγονταν δύο είδη σταφυλιών, κρασοστάφυλα και επιτραπέζια. Η ετήσια παραγωγή, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960, ανερχόταν σε 75.000 - 100.000 οκάδες (96-128 τόνοι) επιτραπέζια σταφύλια, 25.000 - 30.000 οκάδες κρασί (32-38,5 τόνοι) και 12.000 - 14.000 οκάδες (15-19 τόνοι) αποσταγμένο ούζο. Η αμπελοκαλλιέργεια, όπως και άλλες καλλιέργειες, εγκαταλείπεται σταδιακά μετά τον σεισμό του 1968. Κατά τη δεκαετία του 1970 η ανωτέρω παραγωγή μειώνεται στο μισό και τη δεκαετία του 1980 γίνεται μηδενική [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.190].

Σήμερα, στην Ετήσια Γεωργική Στατιστική Έρευνα 2014 της ΕΛΣΤΑΤ, καταγράφεται η καλλιέργεια δύο (2) στρεμμάτων αμπέλων οινοπαραγωγής στο νησί με παραγωγή 1.800 κιλών.

Εικόνα 23. Τρύγος σταφυλιών στον Αη Στράτη. Τέλη δεκαετίας 1950

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη

4.4.2.2. Κτηνοτροφία

Πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1912-1914), καταγράφονται στον Αη Στράτη δεκά πέντε χιλιάδες (15.000) αιγοπρόβατα και περίπου ενενήντα με εκατό (90 – 100) ποιμνιοστάσια, η οποία αποτέλεσε και τη μέγιστη κτηνοτροφική εκμετάλλευση του νησιού, βάσει των υπαρχόντων στοιχείων. Τη δεκαετία του 1960, καταγράφονται έξι χιλιάδες (6.000) περίπου αιγοπρόβατα, από τα οποία πεντέμιση χιλιάδες (5.500) περίπου πρόβατα και πεντακόσιες (500) αίγες, ενώ υπήρχαν 30 ποιμνιοστάσια. Το 1991, στο νησί υπήρχαν είκοσι πέντε (25) αιγοπροβατοτροφικές εκμεταλλεύσεις με τον αριθμό των ζώων να ανέρχεται σε τέσσερις χιλιάδες (4.000), παρά την αύξηση των διαθέσιμων εδαφών προς κτηνοτροφία [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.190].

Την τρέχουσα περίοδο, σύμφωνα με επιτόπια έρευνα, η κτηνοτροφία παραμένει βασική απασχόληση για εννέα (9) με δέκα (10) οικογένειες στο νησί, οι οποίες απαριθμούν 400 – 600 αιγοπρόβατα έκαστη και το συνολικό δυναμικό ανέρχεται περί τα 4.500 - 5.000 αιγοπρόβατα, με τάση μείωσης των ζωντανών και ειδικά των αιγοπροβάτων ελευθέρως βοσκής από την έλλειψη τροφής, εξαιτίας του παγετού του τρέχοντος έτους και των ακρίδων, όπως αναλύεται σε επόμενα κεφάλαια. Σε πολύ μικρότερους αριθμούς συναντώνται βοοειδή, χοίροι και πουλερικά. Δεν έχουν γίνει προσπάθειες τυποποίησης των παραγόμενων προϊόντων. Πέραν από τις ανάγκες ιδιοκατανάλωσης, διακινούνται ζώντα ζώα προς Αθήνα, Λήμνο και Βόρεια Ελλάδα και το γάλα προς την Λήμνο για την παραγωγή παραδοσιακών τυροκομικών προϊόντων της Λήμνου (καλαθάκι, μελίγλωρο Λήμνου κ.ά.), λόγω έλλειψης σφαγείου και τυροκομείου στο νησί (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α΄, 2015, σελ. 18). Στην Λήμνο καταλήγει και το μαλλί από τα πρόβατα του Αγίου Ευστρατίου.

Στον κάτωθι πίνακα, καταγράφονται τα τελευταία επίσημα στοιχεία του ζωικού κεφαλαίου του Αγίου Ευστρατίου, του παραγόμενου γάλατος και του κρέατος, καθώς και άλλων παράγωγων προϊόντων, σύμφωνα με την Ετήσια Γεωργική και Κτηνοτροφική Στατιστική Έρευνα έτους 2014 της ΕΛΣΤΑΤ:

Πίνακας 7. Ζωικό κεφάλαιο Αγίου Ευστρατίου, 2014

Περιγραφή Είδους	Ποσότητα αρχές 2014 (τεμ.)	Ποσότητα τέλος 2014 (τεμ.)
Ίπποι Άρρενες	3	17
Ίπποι Θήλεις	5	18
Όνοι, Ημιόνοι Άρρενες	7	13
Όνοι, Ημιόνοι Θήλεις	2	7
Βοοειδή Κρεοπαραγωγής Άρρενα	8	4
Βοοειδή κρεοπαραγωγής Θήλεα	8	16
Χοίροι αναπαραγωγής	5	10
Χοίροι κρεοπαραγωγής	80	45
Πρόβατα Κοπαδιάρικα	3.900	4.400
Αίγες Οικόσιτες	30	20
Αίγες Κοπαδιάρικες	2.200	2.000
Όρνιθες χωρικής εκτροφής	350	700

Χήνες	10	10
Πάπιες	30	30
Γαλοπούλες (Ινδιάνοι)	90	50

Πηγή: Ετήσια Γεωργική και Κτηνοτροφική Στατιστική Έρευνα ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Πίνακας 8. Παραγωγή Γάλακτος σε νήσο Αγίου Ευστρατίου, 2014

Περιγραφή Είδους	Γέννησαν (τεμ.)	Αρμέχτηκαν (τεμ.)	Ποσότητα Γάλακτος (kgr)
Πρόβατα κοπαδιάρικα	3.700	3.600	360.000
Αίγες Οικόσιτες	15	15	1.950
Αίγες Κοπαδιάρικες	1.780	1.750	175.000

Πηγή: Ετήσια Γεωργική και Κτηνοτροφική Στατιστική Έρευνα ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Πίνακας 9. Μεταφορά Κρέατος για Σφαγή εκτός Αγίου Ευστρατίου, 2014

Περιγραφή Είδους	Ποσότητα (τεμ.)	Βάρος (kgr)
Αρνιά κάτω του έτους	3.800	30.400
Ζυγούρια και Πρόβατα	100	2.500
Κατσίκια κάτω του έτους	2.200	17.600
Βιτούλια και Αίγες	100	2.500
Μοσχάρια κάτω του έτους	13	3.250
Δαμάλια, αγελάδες και βόδια	5	2.000
Χοίροι πάνω από 20 κιλά καθαρό βάρος	80	4.800
Πουλερικά	900	1.950

Πηγή: Ετήσια Γεωργική και Κτηνοτροφική Στατιστική Έρευνα ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Πίνακας 10. Λοιπά Παράγωγα Προϊόντα σε νήσο Άγιο Ευστράτιο, 2014

Περιγραφή Είδους	Ποσότητα (τεμ.)	Βάρος (kgr)
Τυρί μαλακό (φέτα, τελεμές, τουλουμοτύρι)		60.000
Τυρί σκληρό		45.000
Μαλλιά Προβάτων		600
Δέρματα νωπά μικρών ζώων (αιγοπροβάτων, χοίρων)	6.280	
Αυγά	120.000	

Πηγή: Ετήσια Γεωργική και Κτηνοτροφική Στατιστική Έρευνα ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Εικόνα 24. Παραδοσιακή Τυροκομία από την οικογένεια Κουτσοϋρίδη

Πηγή: (Μαντάς, n.d.), Φωτό Μήλας Ηρ. (<http://www.thetravelbook.gr/>)

4.4.2.3. Αλιεία

Η αλιεία, κατά το παρελθόν, αποτελούσε μια δευτερεύουσα δραστηριότητα των κατοίκων και κάλυπτε μόνο ανάγκες αυτοκατανάλωσης. Απασχολούσε στις αρχές του 1960 σαράντα έως πενήντα οικογένειες, χωρίς αποκλειστικότητα.

Εικόνα 25. Επιστροφή τράτας. Τέλη δεκαετίας 1950

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη

Μετασεισμικά, σε αντίθεση με άλλες δραστηριότητες της πρωτογενούς παραγωγής, οι οποίες συρρικνώθηκαν ή έπαψαν να υφίστανται, η αλιεία σταδιακά, άρχισε να αποτελεί μια σχετικά προσοδοφόρα ενασχόληση. Τα αλιεύματα, βαθμιαία, δεν προορίζονταν μόνο για εγχώρια κατανάλωση αλλά αποστέλλονταν και στη Λήμνο, Καβάλα, Χαλκίδα, Αθήνα και Κόρινθο και η αλιεία μετατράπηκε, τη δεκαετία του 1990, σε αποκλειστική ενασχόληση είκοσι οκτώ (28) οικογενειών του νησιού με είκοσι (20) παράκτια αλιευτικά σκάφη. Στο γεγονός αυτό, συνέβαλε

καθοριστικά η σταδιακή αύξηση της αξίας του αστακού, μετατρέποντας την αλίευσή του σε εξαιρετικά προσοδοφόρα, σε σημείο οι αστακοί να καλύπτουν το 21% της συνολικής αλιευτικής παραγωγής του νησιού [Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 190].

Σήμερα, σύμφωνα με την Ετήσια Γεωργική Στατιστική Έρευνα του έτους 2014 από την ΕΛΣΤΑΤ, δραστηριοποιούνται δεκαπέντε δέκα πέντε (15) επαγγελματίες αλιείς στο νησί. Τα σκάφη τους είναι μικρότερα των 12 μέτρων με μηχανή κινήσεως μικρότερη των 19Hp. Η παραγωγή αλιευμάτων το 2014, σύμφωνα με την ανωτέρω έκθεση, ανήλθε σε 17.100 κιλά.

Η αλιευτική περίοδος αρχίζει τον Μάρτιο και τελειώνει τον Σεπτέμβριο. Τα αλιεύματα διακινούνται προς Αθήνα και Κόρινθο, μέσω των πλοίων της γραμμής. Η διάθεση της παραγωγής γίνεται μέσω εμπόρων με καθορισμό τιμών ανά είδος σε ετήσια βάση [Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 18].

Στο νησί υφίσταται αλιευτικό καταφύγιο, το οποίο πρόσφατα επεκτάθηκε με την κατασκευή του νέου λιμανού. Δραστηριότητες που σχετίζονται με την τυποποίηση και τη μεταποίηση αλιευτικών προϊόντων σε εμπορική κλίμακα δεν υφίστανται στο νησί.

4.4.2.4. *Μελισσοκομία*

Πριν το 1950, υπήρχαν στο νησί χίλιες (1000) κυψέλες. Ο πολυπράγμων Βασίλης Μανικάκης ήταν ο πρώτος που εισήγαγε την μελισσοκομία στον Άη Στράτη, αποτελώντας εξαιρετο πτυχιούχο μελισσοκόμο. Συνέβαλε στην διάδοση της μελισσοκομίας στο νησί και, μάλιστα, είχε δωρίσει μια κυψέλη στο Δημοτικό σχολείο για να εξασκούνται οι μαθητές στο μάθημα της μελισσοκομίας και να εξοικειώνονται με την τέχνη [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.17].

Το 2010, οι κυψέλες είχαν μειωθεί στις τριάντα πέντε (35) (Λαλένης, 2010). Σήμερα, δραστηριοποιούνται ερασιτεχνικά δύο (2) κάτοικοι του νησιού, ένας εκ των οποίων ο Βύρων Μανικάκης συνεχίζοντας την ιστορία, όπως διαπιστώθηκε από επίτοπια επίσκεψη, με τον αριθμό των κυψελών να μην ξεπερνούν τις δέκα πέντε (15).

4.4.3. **Δευτερογενής Τομέας Παραγωγής**

Δεν υπάρχει καμία μεταποιητική επιχείρηση στο νησί. Υφίστανται δύο επιχειρήσεις στον κατασκευαστικό τομέα, η μία εκ των οποίων αναλαμβάνει και δημόσια έργα. Υπάρχει ελεύθερος επαγγελματίας υδραυλικός και ηλεκτρολόγος [Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 19]. Επιπρόσθετα, ερασιτεχνική μεταποιητική δραστηριότητα αποτελεί η εμφιάλωση περιορισμένου αριθμού μύρας (60 μπουκάλια ετησίως) από τοπικό παραγωγό που διατίθεται σε ταβέρνα του νησιού.

Εικόνα 26. Τοπική μύρα SAN STRATI

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

4.4.4. Τριτογενής Τομέας Παραγωγής

4.4.4.1. Επιχειρήσεις

Υπάρχουν συνολικά εννιά (9) επιχειρήσεις στον Άγιο Ευστράτιο οι οποίες δραστηριοποιούνται στον ευρύτερο τομέα του τουρισμού και της εστίασης [Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 18].

Τραπεζικές εργασίες μπορούν να πραγματοποιηθούν μόνο από τον ανταποκριτή του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου ή με μετάβαση στην Λήμνο (Μύρινα) [Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 19].

Στο νησί δεν λειτουργεί φαρμακείο, φούρνος ή άλλα εμπορικά καταστήματα πέραν των ειδών παντοπωλείου, ενώ πρόσφατα, όπως διαπιστώθηκε κατά την επιτόπια έρευνα, έπαυσε η λειτουργία του μοναδικού πρατηρίου καυσίμων ιδιοκτησίας του Δήμου, λόγω αλλαγών στις απαιτούμενες προδιαγραφές λειτουργίας.

4.4.4.2. Τουρισμός

Στο νησί δεν υπάρχουν ξενοδοχεία παρά μόνο ενοικιαζόμενα δωμάτια σε επτά (7) καταλύματα συνολικής χωρητικότητας περίπου διακοσίων (200) κλινών, όπως διαπιστώθηκε από επιτόπια έρευνα, που λειτουργούν κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες.

4.4.4.3. Εστίαση – Διασκέδαση

Στον Άγιο Ευστράτιο δραστηριοποιούνται δύο (2) επιχειρήσεις εστίασης και δύο (2) χώροι ως cafe - bar για την αναψυχή των κατοίκων και επισκεπτών.

4.4.4.4. Εμπόριο

Στο νησί υφίστανται δύο (2) καταστήματα παντοπωλείου. Τα καταστήματα προσφέρουν είδη διατροφής και οικιακής χρήσης για τις καθημερινές ανάγκες των κατοίκων και των επισκεπτών.

4.5. Κοινωνική πραγματικότητα

4.5.1. Δημογραφικά Μεγέθη - Εξέλιξη

Το νησί άρχισε να κατοικείται στα τέλη του 10^{ου} αιώνα μ.Χ. κατά την ακμή της Βυζαντινής Περιόδου. Από τον 14^ο αιώνα μ.Χ. έως και τα μέσα του 16^{ου} αιώνα μ.Χ. το νησί εγκαταλείπεται, λόγω των πειρατών που λυμαίνονταν τις θάλασσες κατά την Οθωμανική Περίοδο. Από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα μ.Χ. επανεγκαθίστανται νέοι κάτοικοι από διάφορες περιοχές, Έλληνες στο σύνολό τους, που είναι πρόγονοι των σημερινών κατοίκων. Έκτοτε, κατοικείται ανελλιπώς (Γιάννος, 1983, σελ.90).

Η εξέλιξη του πληθυσμού του Αγίου Ευστρατίου, από το 1889 έως και σήμερα, παρουσιάζεται στον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 11. Πληθυσμιακή Εξέλιξη Νήσου Αγίου Ευστρατίου από το 1889 έως σήμερα

ΕΤΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1889	1.000
1913	1.570
1920	894
1928	786
1940	1.131 (μαζί με τους εξόριστους)
1951	3.849 (μαζί με τους εξόριστους) (1.170 μόνιμοι κάτοικοι)
1961	1.061 (μαζί με τους εξόριστους) (952 μόνιμοι κάτοικοι)
1971	422
1981	296
1991	286
2001	307
2011	270

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ (απογραφές 1951 –2011), Ευσταθίου Εμμ. Η νήσος Άγιος Ευστράτιος. Αγ. Ευστράτιος Λήμνου 1971, σελ. 47, Χουλιάρáκης Μιχ. Γεωγραφική, διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξις Ελλάδος, Αθήνα, 1973, Κόμης Κ. Νησιώτικα, 2004, σελ. 95

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, ο μόνιμος πληθυσμός του νησιού, το 2011, ανέρχεται σε διακόσια εβδομήντα (270) άτομα, που κατανέμονται, κατά φύλο και ομάδα ηλικίας, ως εξής:

Πίνακας 12. Μόνιμος Πληθυσμός Αγίου Ευστρατίου κατά Φύλο και Ομάδες Ηλικίας

Ομάδες Ηλικιών	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
0-9	9	12	21
10-19	14	9	23
20-29	13	14	27
30-39	13	14	27
40-49	18	19	37
50-59	23	18	41
60-69	18	17	35
70-79	12	15	27
80+	10	22	32
Σύνολο	130	140	270

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Η πληθυσμιακή πυκνότητα του Δήμου Αγίου Ευστρατίου ανέρχεται σε 6,07 κατοίκους/τ. χλμ., ενώ ο μέσος όρος της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου ανέρχεται σε 51,94 κατοίκους/ τ. χλμ., κατατάσσοντας το νησί στους πιο αραιοκατοικημένους Δήμους της Περιφέρειας (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 7).

Οι δημογραφικοί δείκτες του Δήμου Αγίου Ευστρατίου, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ, συνοψίζονται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 13. Δημογραφικοί Δείκτες Αγίου Ευστρατίου (2011)

Δείκτες	Άγιος Ευστράτιος	Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	Ελλάδα
Γήρανσης ¹	2,81	1,59	1,34
Εξάρτησης ²	1,33	0,59	0,52
Αντικατάστασης ³	1,07	0,75	0,83

Πηγή: Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.7 ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 2014 – 2020, σελ. 11

Στο Δήμο Αγίου Ευστρατίου καταγράφονται, από την τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ του 2011, 125 νοικοκυριά με μέσο μέγεθος 2,05 άτομα και 76 οικογένειες.

¹ Ο λόγος του πληθυσμού της πληθυσμιακής κατηγορίας 65 ετών και άνω προς τον πληθυσμό της πληθυσμιακής κατηγορίας μέχρι 14 ετών.

² Ο λόγος του πληθυσμού που ανήκει στις πληθυσμιακές κατηγορίες 0-14 ετών και 65 ετών και άνω προς τον πληθυσμό 15-64 ετών.

³ Ο λόγος του πληθυσμού της ηλικιακής κατηγορίας 10-14 ετών προς τον πληθυσμό της ηλικιακής κατηγορίας 60-64 ετών.

Πίνακας 14. Οικογενειακή Κατάσταση Μόνιμου Πληθυσμού Αγίου Ευστρατίου, 2011

Σύνολο Μόνιμου Πληθυσμού	Οικογενειακή Κατάσταση				Νοικοκυριά - Οικογένειες		
	Άγαμοι	Έγγαμοι	Χήροι	Διαζευγμένοι	Αριθμός	Μέσο μέγεθος	Πυρηνικές Οικογένειες
270	87	143	36	4	125	2,05	76

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Το 97,04% (262 άτομα) του Δήμου Αγίου Ευστρατίου έχει Ελληνική υπηκοότητα και το 2,96% (8 άτομα) υπηκοότητα άλλων χωρών (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.8).

Όσον αφορά στις ευπαθείς και ειδικές ομάδες του πληθυσμού του Αγίου Ευστρατίου, καταγράφεται η υπαγωγή τριάντα έξι (36) κατοίκων από τους πενήντα έξι (56) αιτηθέντες, κατά το έτος 2013, στο Πρόγραμμα Δωρεάν Διανομής Τροφίμων (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ. 8).

Σχετικά με τις μεταναστευτικές ροές που δέχεται έντονα η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, στη νήσο του Αγίου Ευστρατίου καταγράφηκε η άφιξη 127 παράνομων μεταναστών κατά το 2015, προερχόμενοι από Συρία, Αφγανιστάν, Πακιστάν και Ιράκ, οι οποίοι μεταφέρθηκαν στη Λήμνο, ελλείπει χώρων πρώτης υποδοχής προσφύγων και μεταναστών (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.8).

4.5.2. Επίπεδο εκπαίδευσης

Το επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων του Αγίου Ευστρατίου, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ του 2011, παρουσιάζεται στον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 15: Επίπεδο Εκπαίδευσης ανά ομάδα ηλικιών σε Νήσο Άγιο Ευστράτιο

Σύνολο Πληθυσμού	Επίπεδο εκπαίδευσης														
	Κάτοχοι διδακτορικού	Κάτοχοι Μεταπτυχιακού	Πτυχιούχοι Παν/μίου	Πτυχιούχοι ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ	Πτυχ. επαγγ. σχολών	Πτυχ. Μεταδευτ/θμιας εκπ/σης (ΠΕΚ, κλπ.)	Απόφοιτοι Λυκείου	Πτυχ. Επαγγ. Λυκείου	Πτυχ. Επαγγ. Σχολών	Απόφοιτοι Γυμνασίου	Απόφοιτοι Δημοτικού	Εγκατέλειψαν Δημοτικό, γνωρίζουν γραφή - ανάγνωση	Ολοκλήρωσαν προσχολική αγωγή	Δε γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	Μη κατατασσόμενοι (άτομα γεννηθέντα μετά την 1/1/2005)
270	-	-	9	12	x	13	27	-	5	15	124	31	13	x	17

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011 (x : Εμπιστευτικό νόμμερο)

4.5.3. Κοινωνικές Υποδομές

4.5.3.1. Υποδομές Υγείας και Μέριμνας

Οι υποδομές υγείας στο νησί του Αγίου Ευστρατίου περιλαμβάνουν αποκλειστικά ένα αγροτικό ιατρείο που βρίσκεται στον οικισμό του νησιού. Το αγροτικό ιατρείο στελεχώνεται από έναν αγροτικό ιατρό και ένα άτομο νοσηλευτικό προσωπικό. Τα έκτακτα και σοβαρά περιστατικά αντιμετωπίζονται με διακομιδή είτε στο Γενικό Νοσοκομείο – Κέντρο Υγείας Λήμνου, είτε στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.8). Για την άμεση αεροδιακομιδή ασθενούς, υφίσταται ελικοδρόμιο στην κορυφή του λόφου του Αη Γιάννη, άνωθεν του οικισμού.

Εικόνα 27. Αγροτικό Ιατρείο Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2016

Στο νησί δεν λειτουργούν δομές Κοινωνικής Μέριμνας, όπως Κέντρο Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ), Κέντρο Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων (ΚΗΦΗ), Κέντρο Δημιουργικής Απαχόλησης (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.16).

4.5.3.2. Υποδομές Εκπαίδευσης

Στον Άγιο Ευστράτιο λειτουργεί Νηπιαγωγείο, Δημοτικό Σχολείο καθώς και Γυμνάσιο με Λυκειακές τάξεις. Το Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου λειτουργεί από το έτος 1991 – 1992 και οι λυκειακές τάξεις από το 1994 – 1995 (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.16). Το νηπιαγωγείο στεγάζεται στην αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου, ελλείπει κατάλληλου χώρου.

Κατά το σχολικό έτος 2016-2017, το Δημοτικό είχε δέκα τρεις (13) μαθητές/-τριες και στο Γυμνάσιο - Λύκειο, ομοίως, δέκα τρεις (13) μαθητές/ -τριες [Έξι (6) Γυμνάσιο και επτά (7) Λύκειο], ήτοι είκοσι έξι (26) παιδιά συνολικά. Το νηπιαγωγείο, την τρέχουσα σχολική χρονιά 2016 – 2017 δεν λειτούργησε, λόγω έλλειψης νηπίων.

Πίνακας 16: Υποδομές εκπαίδευσης σε νήσο Άγιο Ευστράτιο

Νησί	Νηπιαγωγεία	Δημοτικά	Γυμνάσια (με Λυκειακές Τάξεις)	ΕΠΑΣ ή ΕΠΑΛ
Άγιος Ευστράτιος	1	1	1	-

Πηγή: Περιφερ. Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Βορείου Αιγαίου
(<http://vaigaiou.pde.sch.gr/newsch/>)

4.5.3.3. Αθλητικές Υποδομές

Σύμφωνα με την Γενική Γραμματεία Αθλητισμού (gga.gov.gr, 2017), ο Δήμος Αγίου Ευστρατίου διαθέτει ένα γήπεδο καλαθοσφαίρισης στον αύλειο χώρο του σχολείου, ενώ δεν υφίστανται άλλες αθλητικές υποδομές στο νησί. Ωστόσο, σύμφωνα με επιτόπια έρευνα, στην παραλία του οικισμού υφίσταται ένα ακόμη γήπεδο καλαθοσφαίρισης.

4.5.3.4. Λοιπές Υποδομές

Στο νησί του Αγίου Ευστρατίου λειτουργούν σταθμός Λιμεναρχείου, Αστυνομίας και ταχυδρομείο. Υφίσταται Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ), ενώ δεν υπάρχει φούρνος, υποκατάστημα τράπεζας ή ΑΤΜ και, πρόσφατα, έκλεισε και το μοναδικό βενζινάδικο του νησιού, ελλείπει συστήματος εισροών – εκροών στο πρατήριο.

4.5.4. Συλλογικότητες και ομάδες

Κατά το παρελθόν, στο νησί δραστηριοποιούνταν συλλογικότητες αποδήμων και κατοίκων του νησιού με πλούσιο κοινωνικό έργο. Το 1873, ιδρύθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου η ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩ, κύριος σκοπός της οποίας ήταν η σύσταση και ανέγερση Δημοτικού σχολείου στο νησί και η αλληλοβοήθεια προς τους άπορους Αγιοστρατίτες είτε στην Ελλάδα είτε σε ξένες χώρες. Όπερ και εγένετο, λειτούργησε δημοτικό σχολείο και ανεγέρθηκε διδακτήριο. Αργότερα, το 1903, με γενναία χορηγία του Αρχιεπισκόπου Σιναίου Πορφυρίου Β' και του Γρηγόριου Μαρασλή θεμελιώθηκε η Μαρασλείος και Λογοθέτειος Σχολή, η οποία αποπερατώθηκε το 1909. Επιπρόσθετα, το 1892, ιδρύθηκε στο νησί η Γεωργική Αδελφότης «Ο ΑΓΙΟΣ ΜΟΔΕΣΤΟΣ», η οποία λειτούργησε μέχρι το 1921, ενώ το 1920 ιδρύθηκε συνεταιρισμός, ο πρώτος στην επαρχία της Λήμνου (Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 14). Στο παρελθόν, λειτούργησε και κτηνοτροφικός συνεταιρισμός.

Σήμερα στο νησί, δεν υφίσταται αγροτικός ή κτηνοτροφικός συνεταιρισμός στο νησί παρά μόνο αλιευτικός συνεταιρισμός με τυπική υπόσταση. Επιπρόσθετα, δεν δραστηριοποιείται κάποιος αθλητικός ή γυμναστικός σύλλογος. Ενεργός είναι μόνο ο πολιτιστικός σύλλογος των απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο Άγιος Ευστράτιος» που προτίθεται να μεταφέρει, σύμφωνα με πρόσφατο καταστατικό, την έδρα του από την Αθήνα στον Αη Στράτη. Ο Σύλλογος του Αγίου Ευστρατίου είναι ενεργό μέλος της Ομοσπονδίας Λημνιακών Συλλόγων (ΟΛΣΥ). Στο άμεσο μέλλον, αναμένεται να δημιουργηθεί σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων για συνδρομή στα ζητήματα που αφορούν το σχολείο και την εκπαίδευση, ευρύτερα, των παιδιών στο νησί.

4.6. Πολιτισμική πραγματικότητα

Τα στοιχεία της νήσου του Αγίου Ευστρατίου που συνθέτουν την πολιτισμική πραγματικότητα που διέπει το νησί και τεκμηριώνουν το πολιτιστικό του απόθεμα, καταγράφονται στις επόμενες παραγράφους.

4.6.1. Αρχαιολογικοί Χώροι και Μνημεία

Τα αρχαιότερα ίχνη ανθρώπινης παρουσίας στο νησί χρονολογούνται την ίδια εποχή με την Πολιόχνη της γειτονικής Λήμνου, ενώ λείψανα των ιστορικών χρόνων βρίσκονται σε όλη σχεδόν την έκταση του νησιού (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.16). Ειδικότερα, καταγράφονται:

- Λείψανα προϊστορικού οικισμού της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ. στη θέση Άγιος Αλέξιος,
- Ερείπια της αρχαίας πόλης στον λόφο του Άγιου Μηνά,
- Κατάλοιπα της αρχαίας νεκρόπολης στην περιοχή Εβραϊκή.

Επιπρόσθετα, διακρίνεται πληθώρα θρησκευτικών μνημείων σε όλο το νησί:

- Ο ναός του Αγίου Βασιλείου που οικοδομήθηκε το 1727 και αποτελεί τον δεύτερο παλαιότερο ναό του νησιού, αποτελώντας το μοναδικό δείγμα μεταβυζαντινής μνημειακής αρχιτεκτονικής που σώθηκε από τον καταστρεπτικό σεισμό του 1968. Πρόκειται για δίχωρη εκκλησία ρυθμού βασιλικής με τρούλο, διαστάσεων 7x3 m χωρίς την αψίδα, κατασκευασμένη από αργούς λίθους και πλίνθους. Η στέγη είναι δίρριχη, καλυμμένη με σχιστολιθικές πλάκες και φέρει μικρό κεραμοσκεπή τρούλο, που πατά σε ψηλό τύμπανο (Γουλιάμου κ.συν., 2007). Έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με την ΥΑ ΥΠΠΟ/ ΑΡΧ/ Β1/ Φ39/ ΚΗΡ/ 3225/ 89/ 12-5-2000 – ΦΕΚ708/Β/8-6-2000, με περιβάλλοντα χώρο 200μ γύρω του, για την μοναδικότητά του ως ναός μεταβυζαντινής περιόδου στη νήσο (<http://listedmonuments.culture.gr/>, 2017).

Εικόνα 28. Ο Ναός του Αγίου Βασιλείου του 1727

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

- Ο ναός των Πέντε Μαρτύρων, είναι ο παλαιότερος ναός, ο οποίος ανοικοδομήθηκε, εκ νέου, στην περιοχή του παραδοσιακού οικισμού το 1693 και διαθέτει δομικά υλικά από αρχαίο ελληνικό ναό.
- Πληθώρα μικρών εκκλησιών και εξωκκλησιών, όπως του Αγίου Μηνά στον ομώνυμο λόφο κτισμένο σε σημείο όπου προϋπήρχε αρχαίος ναός, το λαξευμένο σε βράχο εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής στο τέλος της κοιλάδας του στρατοπέδου εκτοπισμού ανάμεσα σε βελανιδιές, το αναπαλαιωμένο εξωκλήσι της Μικρής Παναγιάς και μετά από ένα χιλιόμετρο το εξωκλήσι της Μεγάλης Παναγιάς, του Αγίου Αντωνίου, του Προφήτη Ηλία, της Αναλήψεως, του Αγίου Δημητρίου, της Αγίας Βαρβάρας, του Αγίου Αθανασίου και Αγίου Γεωργίου ανάμεσα στο Μικρό και το Μεγάλο Μουρούλι (Γουλιάμου κ.συν., 2007) .

Εικόνα 29. Το εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Επιπρόσθετα, αναφέρονται μνημεία της νεότερης ιστορίας του νησιού, σύμφωνα με το Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.17, όπως:

- Το εγκαταλελειμμένο κτίριο της Μαρασλείου - Λογοθέτειου Σχολής, το οποίο λειτούργησε ως σχολείο από το 1912 έως τον σεισμό του 1968. Έχει χαρακτηριστεί ως νεότερο μνημείο και ιστορικό διατηρητέο κτίριο και ορίστηκε ζώνη προστασίας του κτιρίου 30 μέτρα γύρω από αυτό, με την ΥΑ ΥΠΠΟ/ ΔΙΛΑΠ/ Γ/ 3450/ 57134/ 23-10-1995, ΦΕΚ 1001/Β/5-12-1995, διότι έχει ιδιαίτερο μορφολογικό και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον και είναι σημαντικό για την μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής (<http://listedmonuments.culture.gr>, 2017).

Εικόνα 30. Το κτίριο της Μαράσλειου - Λογοθέτειου Σχολής

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

- Τα διατηρητέα κτίρια που βρίσκονται εντός του οικισμού ιδιοκτησίας Μαίρης Καλπασέα, Γεώργιου Πούλια και Δημητρίου Αζαρλή, σύμφωνα με την ΥΑ ΥΠΠΟ/ ΔΙΛΑΠ/ Γ/ 8182/ 487/ 4-4-1988, ΦΕΚ 259/Β/2-5-1988, που αποτελούν ένα οικοδομικό τετράγωνο, καθώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τις ιστορικές μνήμες των κατοίκων (<http://listedmonuments.culture.gr/>, 2017)
- Το κτίριο του παλαιού Διδακτηρίου – Νοσοκομείου στο νησί, που στεγάζει σήμερα το Μουσείο Δημοκρατίας του Αη Στράτη, με την ΥΑ ΥΠΠΟ/ ΔΙΝΕΣΑΚ/ 92683/ 2611/ 7-11-2006 (ΦΕΚ 138/ΑΑΠ/24-11-2006), χαρακτηρίστηκε ως μνημείο, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 6, παρ. 1γ. του ν.3028/2002, διότι με την χρήση του ως διδακτήριο και νοσοκομείο επί εβδομήντα περίπου χρόνια, έχει συνδεθεί στενά με τις μνήμες των κατοίκων του νησιού, αποτελώντας κτίριο με ιδιαίτερη κοινωνική και ιστορική αξία,
- Το παλιό τμήμα του οικισμού, το οποίο έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός οικισμός με το Προεδρικό Διάταγμα της 16.2.2005 (ΦΕΚ 171 Δ'), όπου βρίσκονται τα ερείπια των προσεισμικών κατοικιών του νησιού (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.17).

4.6.2. Πολιτιστικά Δρώμενα και Σημερινή Παρακαταθήκη Εκτοπισμένων

Οι εκτοπίσεις πολιτικών κρατουμένων στον Άγιο Ευστράτιο, σημάδεψαν, αναμφισβήτητα, το έργο σπουδαίων λογοτεχνών και εικαστικών δημιουργών της Χώρας μας. Είναι ιστορικά γνωστό ότι, μεταξύ των εκτοπισμένων, στον Αη Στράτη βρέθηκαν σημαντικές προσωπικότητες του θεάτρου, όπως οι Τζαβαλάς Καρούσος, Μάνος Κατράκης, Φάνης Καμπάνης, Κώστας Μπαλαδήμας, καθώς και λογοτέχνες, όπως οι Γιάννης Ρίτσος, Τίτος Πατρίκιος, Τάσος Λειβαδίτης, Άρης Αλεξάνδρου, Μανώλης Φουρτούνης, Μενέλαος Λουντέμης, Νίκος Παπαπερικλής. Πολλοί ήταν οι μουσικοί και οι μουσικολόγοι, όπως οι Νίκος Μάργαρης, Κώστας Τριανταφύλλου, Φοίβος Ανωγειανάκης και Στάθης Αλημίσης. Υπήρχαν επίσης χαράκτες και ζωγράφοι, όπως ο Χρίστος Δαγκλής και οι μετέπειτα διακριθέντες στη ζωγραφική

και χαρακτηριστική ο Γιώργος Φαρσακίδης, ο Τάκης Τζανετέας και πολλοί άλλοι (Φωτοπούλου, 2008, σελ.87). Οι εικαστικοί αυτοί καλλιτέχνες, όχι μόνο υπήρξαν δημιουργικοί καλλιτεχνικά στις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης που επικρατούσαν στο νησί αλλά και πολλοί απ' αυτούς μετέδωσαν την τέχνη και τις γνώσεις τους στους συνεκτοπισμένους και τους μύησαν στα μυστικά της τέχνης τους, όπως συνέβη με τους Φαρσακίδη και Τζανετέα, οι οποίοι εξελίχθηκαν σε αξιόλογους καλλιτέχνες (Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Άη Στράτη, 2017).

Πολλοί από τους δημιουργούς αυτούς εμπνεύστηκαν από τον Άη Στράτη κατά την εξορία και δημιούργησαν έργα τέχνης (ποιήματα, ζωγραφιές, σχέδια) που αποτελούν σήμερα στοιχεία της πολιτιστικής ζωής της χώρας («Γειτονιές του κόσμου» και «Ο άνθρωπος με το γαρύφαλλο» του Γ. Ρίτσου κ.α.) (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση, 2015, σελ. 17). Μάλιστα, το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου, η «Σονάτα του Σεληνόφωτος», εκδόθηκε το 1956 στον απόηχο της εξορίας και τιμήθηκε με το Α' Κρατικό Βραβείο Ποίησης (Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Άη Στράτη, 2017). Τραγούδια γραφτήκαν για τους τόπους εξορίας, όπως το «Βράχο βράχο τον καημό μου...» το 1961 σε στίχους του Δημήτρη Χριστοδούλου και μουσική του Μίκη Θεοδωράκη, εμπνευσμένα και από τους βράχους του Άη Στράτη (LimnosReport.gr, 2012). Ο Τίτος Πατρίκιος αναφερόταν συχνά στον τόπο εξορίας του. Ο μεγάλος εικαστικός Γ. Φαρσακίδης, με τα έργα του να κάνουν τον γύρο του κόσμου, έχουν στην θεματολογία τους την αντίθεση της σκληρότητας της εξορίας στον Άη Στράτη και της φυσικής ομορφιάς του νησιού. Παλιοί εξόριστοι έγραψαν βιβλία στα οποία αναφέρουν τις συνθήκες διαβίωσης στον Άη Στράτη, σκιαγραφώντας, ταυτόχρονα, τα πρόσωπα και τη δύσκολη ζωή των κατοίκων του νησιού, όπως οι Α. Φλούντζης, Β. Βαρδινογιάννης, ο Κ. Πουρνάρας (Μπόσης) με το μνημειώδες έργο του «Άη Στράτης, η μάχη της πείνας των πολιτικών εξορίστων στα 1941», ο Τ. Τσουκνίδα, κ.ά. (Τα νέα του Άη Στράτη, τεύχος 4, σελ.11, 2009).

Εικόνα 31. Γ. Φαρσακίδης: “Στο λιμάνι του Άη Στράτη”, “Από το λόφο του Μπούμπουνα”

Πηγή: Τα νέα του Άη Στράτη, τεύχος 5, Ιούνιος 2010

Ο πολιτιστικός πλούτος αυτός, ο οποίος έλαβε σάρκα και οστά τόσο κατά την εξορία των δημιουργών του όσο και μετέπειτα, ήταν απόρροια της ανάγκης για έκφραση που στερούνταν οι άνθρωποι των γραμμάτων και των τεχνών, από την πίεση των Αρχών και την επιβαλλόμενη λογοκρισία. Πράγματι, κατά τα χρόνια της εξορίας, η ανάγκη για πολιτιστικές διεξόδους ήταν πολύ έντονη καθώς, παρά τις απαγορεύσεις και τους περιορισμούς, έδιναν την δυνατότητα έκφρασης, ψυχαγωγίας, διαπαιδαγώγησης και επικοινωνίας στους εκτοπισμένους (Παπαϊωάννου, 2014, σελ. 96). Τα πολιτιστικά δρώμενα στην εξορία βοήθησαν τους εκτοπισμένους να μην χάσουν τα λογικά τους και μετέπειτα να ανακτήσουν την αξιοπρέπειά τους και να συνεχίσουν το δημιουργικό τους έργο (Παπαϊωάννου, 2014, σελ. 96-97).

Κατά την δεκαετία του 1950, οπότε και στον Αη Στράτη βρισκόταν ο πολυπληθέστερος αριθμός εκτοπισμένων, οι πολιτιστικές δραστηριότητες ήταν πολλές και σημαντικές. Οι εκτοπισμένοι οργάνωναν θεατρικές παραστάσεις, «ποιητικές απογευματινές» στις οποίες οι κρατούμενοι απήγγειλαν ποιήματα και κλασικών και καταξιωμένων ποιητών, ενώ δεν απουσίαζαν σκετς και χορωδίες με επιθεωρησιακό χαρακτήρα (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.87).

Οι «εθνοτοπικές» ομάδες των εκτοπισμένων παρουσίαζαν, επιπρόσθετα, παραδοσιακούς χορούς. Τα χριστούγεννα, οι Απόκριες, το Πάσχα και οι εθνικές εορτές αποτελούσαν ευκαιρία για πολιτιστικές εκδηλώσεις και δρώμενα (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.87).

Στον Άγιο Ευστράτιο, η πολιτιστική ζωή των εκτοπισμένων μνημονεύεται με θέρμη, τόσο από τους εκτοπισμένους όσο και από κατοίκους του νησιού, που έκαναν ότι ήταν δυνατό για να παρακάμπτουν τα μέτρα ασφαλείας και τις απαγορεύσεις της Χωροφυλακής, προκειμένου να παρακολουθήσουν τα πολιτιστικά δρώμενα των εκτοπισμένων (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.89).

4.6.2.1. Θέατρο

Οι θεατρικές παραστάσεις των εκτοπισμένων στον Αη Στράτη ξεπέρασαν τις πενήντα (50). Οι Κατράκης, Καρούζος και μετέπειτα οι Τσέλλος, Μπαλαδήμας και Καμπάνης αποτέλεσαν εμψυχωτές και οργανωτές υποδειγματικών παραστάσεων που έμειναν στην ιστορία του νησιού, όπως τους «Πέρσες του Αισχύλου», τον «Έμπορο της Βενετίας» και τον «Οθέλλο» του Σαίξπηρ, την «Βαβυλωνία του Βυζαντίου» κ.ά. (Παπαϊωάννου, 2014). Με μακέτες και σκηνικά σχεδιασμένα από τους Δαγκλή αρχικά και Φαρσακίδη αργότερα αλλά και κουστούμια, περούκες φτιαγμένα από τους εκτοπισμένους κατέστη εφικτή η υλοποίηση των παραστάσεων, καθώς η δημιουργικότητα και η εφευρετικότητά τους μετέτρεπε τα άχρηστα ρούχα και κουρέλια σε ένα πλήρες θεατρικό βεστιάριο. Μάλιστα, οι εκτοπισμένοι εκπαιδεύτηκαν και ερμήνευσαν απαιτητικούς θεατρικούς ρόλους με μεγάλη επιτυχία (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.89).

Εικόνα 32. Στιγμιότυπο από την παράσταση των *Περσών* στον Αη Στράτη (1951)

Πηγή: Μουσείο Δημοκρατίας Αγίου Ευστρατίου, 2017

Το 1953, οι εκτοπισμένοι κατασκεύασαν μόνιμο στεγασμένο θέατρο, ώστε να επιλύσουν ζητήματα καιρικών συνθηκών, φωτισμού και ακουστικής που αντιμετώπιζαν μέχρι πρότινος με το υπαίθριο θέατρο (Παπαϊωάννου, 2014, σελ. 87). Δημοφιλείς ήταν, επιπρόσθετα, οι παραστάσεις με σκετς επιθεωρησιακού ή σατυρικού χαρακτήρα στον Αη Στράτη, με τα νούμερα να γράφουν οι Τσέλλος, Παπαπερικλής, Μοσχοβάκης, Αυδίκος, Στεφάνου ο οποίος έγραψε πολλά τέτοια νούμερα, καθώς και το ηθογραφικό μονόπρακτο «Μιτζί» κ.ά. (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.89).

Εικόνα 33. Η κατασκευή μόνιμου θεάτρου εξακοσίων (600) θέσεων στον Αη Στράτη, 1953

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Γ. Φαρσακίδη

4.6.2.2. Μουσική

Η πρώτη χορωδία εκτοπισμένων στον Αη Στράτη δημιουργήθηκε από τον Νίκο Μάργαρη (1922-2004), ο οποίος εκπαίδευσε τα μέλη της και παρουσίασε ποικιλία μουσικών έργων, με

μεγάλη επιτυχία. Επιπρόσθετα, ο Κώστας Τριανταφύλλου, μελοποίησε ποιήματα που γραφήκαν στο στρατόπεδο του Αη Στράτη από τους Τσέλλο και Στεφάνου, τα οποία ερμηνεύτηκαν από τις χορωδίες των εκτοπισμένων (Φωτοπούλου, 2008, σελ.91). Τα μουσικά όργανα - μεταξύ των οποίων κιθάρες, μαντολίνα, βιολιά, μάντολες κ.ά. - κατασκευάζονταν από τους ίδιους τους εξόριστους και, συγκεκριμένα, από το συνεργείο των ξυλουργών και του επιπλοποιού Ιορδάνη (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.91).

Οι μαντολινάτες και οι χορωδίες συνόδευαν, πολλάκις, τις απαγγελίες στις «Ποιητικές Απογευματινές» που λάμβαναν χώρα μια φορά το μήνα στον Αη Στράτη, μέχρι το 1955, με την διδασκαλία της απαγγελίας να πραγματοποιείται από τους Τσέλλο και Καμπάνη σε ομάδες εκτοπισμένων (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.97).

Εικόνα 34. Ορχήστρα στον Αϊ Στράτη. Διευθύνει ο Κώστας Τριανταφύλλου.

Πηγή: Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)

4.6.2.3. Χορός

Σύμφωνα με τον Τσέλλο (2002, σελ.35), «Υπήρξε περίοδος στα 1952-1953 που το στρατόπεδο στην κυριολεξία χόρευε μέρα και νύχτα, ανεξάρτητα από ηλικία». Οι χοροί περιελάμβαναν τους παραδοσιακούς από όλες τις περιοχές της Ελλάδας, κατά τις οποίες παρουσιάζονταν από τις «εθνοτοπικές» ομάδες των εκτοπισμένων, αλλά και Ευρωπαϊκούς, όπου οι άνδρες χόρευαν και ως ντάμες και ως καβαλιέροι, μέχρι τον ερχομό των γυναικών από το Τρίκερι (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.97).

Σημειώνεται ότι, εκατόν είκοσι (120) χορευτικοί σκοποί που είχε καταγράψει με νότες και ενορχηστρώσει ο Κώστας Τριανταφύλλου στον Αη Στράτη, καταστράφηκαν μια νύχτα που πλημμύρισε το στρατόπεδο των εκτοπισμένων (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ.97).

Εικόνα 35. Θρακιώτικος Παραδοσιακός χορός στον Αϊ Στράτη

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Γιώργου Φαρσακίδη

4.6.3. Μουσειακοί Χώροι Μνήμης

4.6.3.1. Μουσείο Δημοκρατίας Αγίου Ευστρατίου

Το Μουσείο Δημοκρατίας στον Άγιο Ευστράτιο είναι το μοναδικό του νησιού και το πρώτο δημόσιο ελληνικό μουσείο για μια ιδιαίτερα κρίσιμη περίοδο της νεότερης ιστορίας της χώρας μας, τόσο από πολιτική όσο και από κοινωνική άποψη (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση, 2015, σελ. 17). Στόχος του Μουσείου Δημοκρατίας είναι να παρουσιαστεί με νηφαλιότητα η ταραγμένη αυτή περίοδος της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας, ο απόηχος της οποίας φτάνει μέχρι το σήμερα (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ. 9).

Το κτίριο στο οποίο στεγάζεται το «Μουσείο Δημοκρατίας» χτίστηκε με δαπάνες της «Εν Αλεξανδρεία Αδελφότητος «Ο Άγιος Ευστράτιος»», στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Αποτέλεσε το πρώτο διδακτήριο του νησιού έως την ανέγερση της Μαρασλείου – Λογοθετείου Σχολής (1909). Το 1912 έπαυσε να λειτουργεί ως σχολείο. Χρησιμοποιήθηκε ως αναρρωτήριο των εκτοπισμένων, τις περιόδους 1930 - 1943 και 1948 – 1963, αλλά και ως αγροτικό ιατρείο. Το Αναρρωτήριο ή «Θάλαμος», όπως το ονόμαζαν οι εκτοπισμένοι, υπήρξε ο τόπος που εκτυλίχθηκε ένα από τα μελανότερα περιστατικά στην ιστορία των εκτοπίσεων: ο εγκλωβισμός από την διοίκηση της Χωροφυλακής και ο θάνατος από την πείνα τριάντα τριών (33) πολιτικών εξοριστών, τον πρώτο χρόνο της Γερμανικής κατοχής, όπως αναφέρθηκε στην ιστορία του νησιού, πολλοί από τους οποίους είχαν συλληφθεί κατά την εργατική εξέγερση τον Μαΐο του 1936 στη Θεσσαλονίκη (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ. 19).

Το 1951, οι εκτοπισμένοι διαμόρφωσαν εσωτερικά το χώρο του Αναρρωτηρίου και λειτουργούσαν εξεταστήριο, αναρρωτήριο με είκοσι κρεβάτια, χειρουργείο, μαγειρείο. Μετά την αναχώρηση των πολιτικών εξοριστών, στις αρχές του 1963, χρησιμοποιήθηκε ως αγροτικό ιατρείο, έως τον σεισμό του 1968, οπότε και εγκαταλείφθηκε το κτίριο λόγω εκτεταμένων ζημιών. Παρέμεινε ερειπωμένο μέχρι την έναρξη εργασιών αναστήλωσής του από την Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνιών Έργων Βορείου Αιγαίου το 2005.

Αποκαταστάθηκε με τον βέλτιστο τρόπο και παραδόθηκε με όλες τις υποδομές προς χρήση το Νοέμβριο 2007 (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ. 19).

Η μουσειακή συλλογή περιλαμβάνει υλικά και άυλα τεκμήρια, στην συγκρότηση της οποίας συνέβαλλαν τα μέγιστα οι ίδιοι οι εκτοπισμένοι που χάρισαν για την διατήρηση της μνήμης φωτογραφίες, προσωπικά τους αντικείμενα από την εξορία, μαρτυρίες από τη διαβίωση στο στρατόπεδο συγκέντρωσης, χαρακτηριστικά, έγγραφα, βιβλία, για την ουσιαστικότερη κατανόηση της ιδεολογικά φορτισμένης αυτής περιόδου (Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, 2008, σελ. 11). Τη συγκέντρωση των εκθεμάτων και την οργάνωση του Μουσείου ανέλαβε η Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση, 2015, σελ. 17).

Εικόνα 36. Το Μουσείο Δημοκρατίας στον Αη Στράτη

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

4.6.3.2. Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Αη Στράτη

Το Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Αη Στράτη στην Αθήνα, αποτελεί τον πρώτο μουσειακό και ερευνητικό χώρο με ειδίκευση σε θέματα εξορίας και πολιτικής καταστολής. Στις συλλογές του Μουσείου φιλοξενείται πλούσιο φωτογραφικό υλικό, γραπτές ή προφορικές καταγεγραμμένες μαρτυρίες (oral library), αρχαιακά τεκμήρια, ιστορικά κειμήλια, ανασκαφικά ευρήματα από τόπους εξορίας, έργα καταξιωμένων Ελλήνων καλλιτεχνών και νέων καλλιτεχνών εμπνευσμένων από φυλακές και εξορίες, σπάνιες εκδόσεις, αντικείμενα καθημερινού βίου και καλλιτεχνικής έκφρασης των εκτοπισμένων και φυλακισμένων στον Αη Στράτη και άλλους τόπους εξορίας, κράτησης και φυλάκισης. Το αρχαιακό και εκθεσιακό υλικό υπερβαίνει τις οκτακόσιες χιλιάδες (800.000) τεκμήρια (Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Αη Στράτη, 2017). Παράλληλα, λειτουργεί βιβλιοθήκη για την ενημέρωση των ερευνητών και του

κοινού. Το «Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Αη Στράτη» εγκαινιάστηκε το 2006 από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, σε νεοκλασικό κτίριο της οδού Ασωμάτων στην Αθήνα (Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Αη Στράτη, 2017).

Κάθε χρόνο, τα μέλη και οι φίλοι του μουσείου διοργανώνουν επίσκεψη και περιήγηση στον Άγιο Ευστράτιο, συνδυάζοντας πολιτιστικά δρώμενα, ώστε να μην χαθεί η μνήμη, προβάλλοντας, ταυτόχρονα, την ιστορία και την σημασία του νησιού.

Εικόνα 37. Το Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Αη Στράτη στην Αθήνα

Πηγή: Περιοδικό «Τα νέα του Αη Στράτη», τεύχος 4, σελ.11, 2009

4.6.4. Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική

Τα είκοσι (20) περίπου κτίσματα του παλαιού οικισμού του νησιού που σώζονται σήμερα από τον καταστρεπτικό σεισμό του 1968, διακρίνονται από την παραδοσιακή Αιγαιοπελαγίτικη αρχιτεκτονική, μοναδική ίσως στο Βόρειο Αιγαίο. (Γιάννος, 1983, σελ. 118). Τα σπίτια αυτά είναι πετρόχτιστα, διώροφα ή τριώροφα οικήματα, κεραμοσκεπή, με πολλές σάγιες, ξύλινα μπαλκόνια και χαγιάτια που στηρίζονται με ξύλινα υποστυλώματα για την αντιμετώπιση έλλειψης χώρου (Γιάννος, 1983, σελ. 119). Οι κεραμοσκεπές είναι δίρριχτες ή τετράρριχτες με κόκκινα κεραμίδια, τα σπίτια επιχρισμένα με λευκό χρώμα και τα κουφώματα μονόχρωμα σε μπλέ ή πράσινο. Τα πορτοπαράθυρα σε σχήμα ορθογώνιου παραλληλογράμμου καταλαμβάνουν μικρό ποσοστό στην όψη του τοίχου (Σιγάλας, 2011). Χαρακτηριστικό των παραδοσιακών αυτών σπιτιών αποτελεί η περίφημη αρχιτεκτονική προεξοχή, το «σαχισίνι», είτε σε γωνία είτε σε δυο γωνίες, δίδοντας βιοκλιματικό χαρακτήρα στις οικίες των κατοίκων. Η εν λόγω προεξοχή των άνω ορόφων των κατοικιών συνέβαλε στην επέκταση του ωφέλιμου χώρου και έφερε πολλά ανοίγματα για τον εξαερισμό και τον φωτισμό των δωματίων. Το σαχισίνι στηρίζεται σε ξύλινες κεκλιμένες αντηρίδες και αποτελεί σημαντικό δείγμα της αρχιτεκτονικής του Αγίου Ευστρατίου (Σιγάλας, 2011).

Εικόνα 38. Παραδοσιακή αρχιτεκτονική κτισμάτων Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

4.6.5. Φωτογραφική Παρακαταθήκη

Με τον όρο φωτογραφία αναφερόμαστε στην επιστήμη δημιουργίας οπτικών εικόνων μέσω αποτύπωσης του φωτός, με την χρήση κατάλληλων συσκευών (φωτογραφικές μηχανές). Η φωτογραφία, πέραν από την τεχνολογική της διάσταση, αναγνωρίζεται ως μια μορφή τέχνης συγγενική με την ζωγραφική και ως ένα από τα ευρέως διαδεδομένα μέσα επικοινωνίας του 20^{ου} αιώνα (Βικιπαίδεια, 2017). Αποτελεί γεγονός ότι, η φωτογραφία, σήμερα, αναδεικνύεται ολοένα και περισσότερο σε βαρύνουσα σημασίας ανθρωπολογικό και ιστορικό τεκμήριο, που παρέχει μια ανεκτίμητη γνώση για το παρελθόν [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 11].

Αυτή η ιστορική τεκμηρίωση στον Άγιο Ευστράτιο, που έκανε ορατή την αδιόρατη εκδοχή της καθημερινότητας του παρελθόντος στο νησί και κατέστη ιστορικός μάρτυρας και φορέας κοινωνικής μνήμης, οφείλεται, αποκλειστικά, στο φωτογραφικό αρχείο του πολυπράγμωνος Αγιοστρατίτη Βασίλη Μανικάκη (1907 – 1998).

Ο Βασίλης Μανικάκης, αποτυπώνοντας με τον φωτογραφικό του φακό στιγμές του καθημερινού βίου των ανθρώπων του νησιού, των εκτοπισμένων που έζησαν τα χρόνια που ακολούθησαν τον Εμφύλιο Πόλεμο, αλλά και σημαντικά γεγονότα για το νησί, όπως ο καταστρεπτικός σεισμός του 1968 και οι δραματικές αλλαγές που ακολούθησαν, έκανε εφικτή την αποτύπωση της πραγματικής εικόνας του Αη Στράτη και των ανθρώπων του, σε μια περίοδο από τα χρόνια του πολέμου έως το 1970, μιας περιόδου που λαμβάνουν χώρα σημαντικά ιστορικά γεγονότα και ο Αη Στράτης γίνεται τόπος αναφοράς ιστορικού και εθνικού ενδιαφέροντος [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 11].

Η πολιτιστική παρακαταθήκη αυτή, μέρος του οποίου διατέθηκε για την δημιουργία ενός σημαντικού Λευκώματος του νησιού με τίτλο «Αη Στράτη, Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970)», διατηρείται σήμερα από τον γιο του Βασίλη, Βύρωνα Μανικάκη, στο νησί του Αη Στράτη. Ένα ιστορικό αρχείο με πάνω από 10.000 αρνητικά, το οποίο, σε συνδυασμό με πληθώρα άλλα σωζόμενα αντικείμενα του παρελθόντος, αποτελούν αξιόλογα λαογραφικά στοιχεία, τεκμήρια αλλά και κοινωνικά ντοκουμέντα μιας σημαντικής περιόδου του Αη Στράτη (Μαντάς, 2017).

Εικόνα 39. Ο Βύρων Μανικάκης, «φύλακας» μιας Κιβωτού μνήμης και πολιτισμού

Πηγή: Travelbook, Γιάννης Μαντάς
(<http://www.thetravelbook.gr/article.asp?catid=29870&subid=2&pubid=64207352>)

4.6.6. Τοπικές Παραδοσιακές Ενδυμασίες

Μεχρι και τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1970, σύμφωνα το Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (χφ. 03641, 1972, σελ. 30), τα τοπικά στοιχεία της ενδυμασίας που εξακολουθούσαν να διατηρούνται, εστιάζονται στα κάτωθι :

α. Οι γέροντες ντύνονταν με ιδιαίτερη ενδυμασία αποτελούμενη από μαύρη «βράκα», πλεκτές μαύρες κάλτσες, μαύρα υποδήματα χωρίς κορδόνια, μαύρο γιλέκο (γίλετσ'), ζωνάρι (ζ'ναρ), λευκό πουκάμισο χωρίς περιλαίμιο και μαύρο βελούδινο κάλυμα της κεφαλής,

β. Οι γεωργοποιημένες στην εργασία τους στην ύπαιθρο φορούσαν τα «τσαρούχια», αποτελούμενα παλαιότερα από δέρμα χοίρου και μεταγενέστερα από κομμάτι ελαστικού αυτοκινήτου, το οποίο έφερε κάλυμμα από δέρμα ή λωρίδα δέρματος για τον ταρσό του ποδιού (ψίδι ή λουριά). Η «κουκούλα» (ποιμενική κάπα) υφαινόταν στον αργαλειό από χοντρό ύφασμα, το οποίο λεγόταν «τσούκνα»,

γ. Οι αλιείς στην εργασία τους φορούσαν ψηλά πλαστικά υποδήματα, χειροποίητες πλεκτές φανέλες και πλεκτό σκούφο στην κεφαλή,

δ. Οι υπερήλικες γυναίκες στον καθημερινό τους βίο φορούσαν «τσεμπέρι», χρώματος φαιού ή μαύρου, καθώς και «ποδιά» στη μέση. Η πλεκτή εσάρπα λεγόταν «μαλλίνα».

Οπωσδήποτε, η ανδρική και γυναικεία ενδυμασία κατασκευαζόταν από υφαντό ύφασμα σε τοπικό αργαλειό, κατάλληλο για τον σκοπό που προορίζεται (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 63).

Εικόνα 40. Παραδοσιακές ενδυμασίες Αγιοστρατιτών

Πηγή: Τα νέα του Άη Στράτη, Τεύχος 5, Ιούνιος 2010, σελ.13

4.6.7. Φυσική Κληρονομιά

Η φυσική κληρονομιά αποτελεί σημαντικό σκέλος της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου. Περικλείει την ύπαιθρο, το τοπίο, το φυσικό περιβάλλον, όπως χλωρίδα και πανίδα, καθώς και γεωλογικά στοιχεία, υπό τον επιστημονικό όρο της «γεωποικιλότητας» (Βικιπαίδεια, 2017γ). Τα στοιχεία που συνθέτουν το φυσικό περιβάλλον και το τοπίο του Αγίου Ευστρατίου αναλύονται, εκτενώς, σε επόμενες παραγράφους. Ωστόσο, στην παρούσα, αναφέρεται η ύπαρξη απολιθωμένου δάσους στον Άγιο Ευστράτιο που καθιστά το νησί ιδιαίτερα ενδιαφέρον από γεωλογική άποψη (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.8).

4.6.8. Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ένα από τα τρία (3) είδη πολιτιστικής κληρονομιάς και αφορά σε ζωντανές εκφράσεις ή παραδόσεις που κληροδοτήθηκαν από τους προγενέστερους ενός τόπου με τον προφορικό λόγο, όπως οι γορτές και οι τελετές, οι λαϊκές παραδόσεις, η μουσική και οι χοροί, οι γνώσεις και τεχνικές κ.ά.. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά συνίσταται στα μη ψηλαφητά χαρακτηριστικά ενός πολιτισμού, τα οποία διατηρούνται, ως επί το πλείστον, από τα κοινωνικά ήθη και έθιμα μιας χρονικής περιόδου και τον τρόπο συμπεριφοράς μιας κοινωνίας σε ένα καθορισμένο πολιτιστικό κλίμα, όπως οι αξίες, οι πνευματικές αντιλήψεις, η γλώσσα, η καλλιτεχνική έκφραση και άλλες πτυχές της ανθρώπινης πολιτιστικής δραστηριότητας (Βικιπαίδεια, 2017).

Στις επόμενες παραγράφους, πραγματοποιείται μια προσπάθεια καταγραφής των στοιχείων αυτών που συνθέτουν τον άυλο πολιτιστικό πλούτο του Αγίου Ευστρατίου, ο οποίος αναπτύχθηκε και διατηρήθηκε προσεισμικά και ο οποίος, σήμερα, τείνει προς εξάλειψη.

4.6.8.1. Ήθη και Έθιμα

Από την παρατήρηση των λαογραφικών στοιχείων του Αγίου Ευστρατίου, διαπιστώνεται ότι τα αναφερόμενα στον ποιμενικό βίο, ήθη, έθιμα, ονομασίες ζώων και αντικειμένων προσιδιάζουν μάλλον προς αυτά της Ηπείρου – Θεσσαλίας, τα του γεωργικού βίου προς αυτά των Θεσσαλών και τα του κοινωνικού βίου γαμήλια άσματα, έθιμα για την γέννηση, τον γάμο κ.λ.π. τυγχάνουν, μάλλον, Μικρασιατικής προελεύσεως. Καμία λαογραφική συγγένεια δεν παρουσιάζει η νήσος του Αγίου Ευστρατίου με τη γειτονική Λήμνο, παρά το γεγονός ότι μοιράστηκε, σε πολλές περιπτώσεις, την ίδια τύχη (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 13). Χαρακτηριστικά, αναφέρονται ορισμένα έθιμα γεννήσεως και γάμου, που τηρούνταν παλαιότερα στο νησί.

4.6.8.1.1. Έθιμα Γεννήσεως

Όταν ένα παιδί γεννιόταν, το αλάτιζαν. Έβαζαν μια κατσαρόλα νερό και έριχναν αλάτι μέσα. Ύστερα με το νερό αυτό πλέναν το παιδί. Το αλάτιζαν για να μην ιδρώνει και να μην μυρίζει. Όταν το έκαναν μπάνιο μέσα σε πήλινη σκάφη στο σπίτι έπρεπε να είναι όλοι οι συγγενείς και φυσικά, ο πατέρας και η μητέρα. Μέσα στη σκάφη έριχναν χρυσές λίρες και άλλα νομίσματα σιδερένια, για να είναι και το παιδί σιδερένιο, όπως τα νομίσματα. Οι συγγενείς έλεγαν τότε την εξής ευχή στους γονείς: «Άντε να 'ναι σιδερένιο, να γίνει παληκάρι» αν είναι αγόρι ή «να το χαίρεται η μητέρα και ο πατέρας», αν είναι κορίτσι. Επίσης, μέσα στην πήλινη σκάφη έριχναν το κλειδί του σπιτιού ή ένα καρφί. Το παιδί δεν τα έβγαζαν από το σπίτι μέχρι να σαραντίσει. Την ημέρα που θα σαράντιζε το παιδί, το έπαιρνε η μητέρα μαζί με μια κανάτα νερό και πήγαινε στην εκκλησία. Ο παπάς θα ευλογούσε και θα αγίαζε το νερό. Ύστερα η μητέρα, έπαιρνε το παιδί και το νερό και επέστρεφε στο σπίτι. Στο δρόμο σκόρπιζε τον αγιασμό. Επιπρόσθετα, έπειτα από την γέννηση του παιδιού, η μητέρα δεν έπρεπε να βγεί έξω, για να μη τη βασκάνουν. Αν και καμιά φορά τη νύχτα αναγκαζόταν να βγεί έξω, έπαιρνε μαζί της ένα κομμάτι ψωμί, γιατί έτσι πιστευόταν ότι δεν θα τη «ματιάξουν» (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 04109, 1979, συλλογέας Ιωάννης Καντρούλης, ετών 11, τάξη Ε', επιτηρητής εκπ/κος Δεληνικόλαος Γεώργιος, πληροφοριοδότης : Καλμούτης Νικόλαος του Δημητρίου, Άγιος Ευστράτιος, γεωργός, 70 ετών, απόφοιτος Δημ. Σχολείου, Ε' Δημοτικού).

4.6.8.1.2. Έθιμα Γάμου

Μια βδομάδα πριν τον γάμο, άρχιζαν οι προετοιμασίες. Την πρώτη μέρα της εβδομάδας, πήγαιναν τα κορίτσια του χωριού και έπλεναν τα προικιά της νύφης. Τη δεύτερη μέρα φτιάχναν τα γλυκίσματα, κουραμπιέδες, μπακλαβάδες κ.λ.π.. Την Τετάρτη και την Πέμπτη ζύμωναν τα ψωμιά του γάμου, που τα έλεγαν «κλίκια». Την Παρασκευή τα κορίτσια μαζεύονταν στο σπίτι της νύφης, το ξεσκόνιζαν, το στόλιζαν και σιδέρωναν τα προικιά. Το Σάββατο έσφαζαν τ' αρνιά, τα καθάριζαν και τα κρέμαγαν πάνω σε μακριά χοντρά ξύλα και τα περνούσαν ύστερα από το σπίτι της νύφης για να τα δει. Τους συνόδευαν οργανοπαίχτες. Το πρωί της Κυριακής, οι συμπέθεροι έκοβαν τα κρέατα σε μερίδες και τα ετοιμάζαν για το βραδινό φαγητό των καλεσμένων. Το απόγευμα της Κυριακής, στο σπίτι της νύφης, μαζεύονταν τα κορίτσια του χωριού για να τη στολίσουν. Καθώς τη στόλιζαν, έλεγαν το παρακάτω τραγούδι:

*«Μήτε κοντή, μήτε ψηλή, μήτε λιγνή στο μπόϊ,
μον' είσαι σαν τη λεμονιά, πώχεις στο περιβόλι.
Κοντετσιανή μου λεμονιά, με τ' άνθη στολισμένη
η μάνα σ' έχει μοναχή, σ' έχει και χαϊδεμένη.
Όμορφη είναι η νύφη μας, όμορφο και το ταίρι
σαν το γυαλένιο μαστραπά, με τ' ασημένιο χέρι.
Σήκω και ο Χριστός περνά, κάτι έχει να σου δώσει
Στεφάνι ολόχρυσο βαστά για να σε στεφανώσει.
Άνθη θα στρώσω στα στενά και καντιφέ στην άμμο,
Της νύφης μας τα στέφανα διαμάντια θα τα ράνω.
Τρία γαρύφαλλα ανοιχτά, καρσί στη τραμουντάνα
Τα δυό είν' η νύφη κι ο γαμπρός και τ' άλλο η κουμπάρα.»*

Ο γαμπρός περνούσε σε λίγο από το σπίτι της νύφης, με πομπή, έπαιρνε τη νύφη και όλοι μαζί πηγαίνανε στην εκκλησία. Εκεί γινόταν η στέψη, τους έρριχναν με ρύζι, κουφέτα και ροδοπέταλα. Με αυτό τους ευχόταν να ριζώσουν στο σπίτι τους και να ευτυχήσουν. Μετά τη στέψη, πήγαιναν στο καφενείο, όπου μοίραζαν τις μπουμπουνιέρες, τα γλυκίσματα και άρχιζαν το φαγοπότι (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 04109, 1979, Δημοτικό Σχολείο Αγίου Ευστρατίου, συλλογέας Ιωάννης Καντρούλης, ετών 11, τάξη Ε', επιτηρητής εκπ/κος Δεληνικόλαος Γεώργιος, πληροφοριοδότης : Καλμούτης Νικόλαος του Δημητρίου, Άγιος Ευστράτιος, γεωργός, 70 ετών, απόφοιτος Δημ. Σχολείου).

4.6.8.2. Θρύλοι και Παραδόσεις

Ο λαός στερείται ιστορικής μνήμης και γι' αυτό η λαϊκή ιστορία του Αγίου Ευστρατίου είναι κυρίως μυθική (Γιάννος, 1972). Παράδοση αναφέρει ότι οι πρώτοι των σημερινών κατοίκων του νησιού ήταν διωκόμενοι που τυχαία αποβιβάστηκαν στο νησί για νερό και, βρίσκοντάς το έρημο, το κατοίκησαν μόνιμα (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 60).

Άλλη παράδοση αναφέρει ότι, στον Αη Στράτη, στο ύψωμα ενός λόφου στο Αλονίτσι, ήταν λαξευμένο από τους παλιούς κατοίκους ένα καταφύγιο. Οι κάτοικοι του νησιού το χρησιμοποιούσαν για να προφυλάγονται από τους πειρατές του Αιγαίου. Κάποτε, φάνηκαν πειρατικά καράβια, που αγκυροβόλησαν στο λιμάνι του νησιού. Οι κάτοικοι φοβισμένοι, έτρεξαν στο καταφύγιο για να κρυφτούν. Μια γριούλα όμως, έμενε πίσω τελευταία απ' όλους. Στα χέρια της κρατούσε μία ρόκα κι ένα κουβάρι νήμα. Καθώς έτρεχε για να κρυφτεί, το κουβάρι της έπεσε, ενώ η άκρη, μπλεγμένη στο σώμα της ξετύλιγε το κουβάρι, ώσπου η γριά έφτασε στο καταφύγιο. Αυτό έγινε αιτία, που προδόθηκε το καταφύγιο στους πειρατές που μπήκαν σε αυτό και τους έσφαζαν όλους, όσοι ήταν κρυμμένοι. Μια σεισμική δόνηση έγινε

αιτία, που ένας μεγάλος βράχος κύλησε και έφραξε την είσοδο του καταφυγίου (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 04109, 1979, Δημοτικό Σχολείο Αγίου Ευστρατίου, συλλογέας Βλαστός Φώτιος, ετών 10, τάξη Δ', επιτηρητής εκπ/κος Δεληνικόλαος Γεώργιος, πληροφοριοδότης : Θεοδοσίου Δημοσθένης του Ηλία, , Άγιος Ευστράτιος, γεωργός, 88 ετών, Δημ. Σχολείο, Δ' Δημοτικού).

4.6.8.3. Παροιμίες – Παροιμιακές εκφράσεις

Χαρακτηριστικές παροιμίες και παροιμιακές εκφράσεις που αναφέρονταν στον Αη Στράτη, όπως καταγράφονται στο Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (χφ. 04109, 1979, Δημοτικό Σχολείο Αγίου Ευστρατίου, Συλλογέας Γκέκα Ελευθερία, ετών 12, τάξη ΣΤ', Επιτηρητής εκπ/κος Δεληνικόλαος Γεώργιος, Πληροφοριοδότης : Γκέκας Ιωάννης του Γεωργίου, Άγιος Ευστράτιος, γεωργός, 60 ετών, Δημ. Σχολείο, Δ' Δημοτικού), είναι οι κάτωθι:

- Πρωί στην δλειά'ς, νωρίς στον οντά σ'.
- Κεφάλι δίχως βάσανα, μοιάζει με κολοκύθι.
- Ο ανήφορος θα δειξ' του γέρου τα παινέματα.
- Του φτωχού τ' αρνί, κριάρ' δε γίνεται.
- Το πονεμένο το ποδάρ' ολοένα και σκονταφτ'.
- Το πολύ νταμάχ' χαλάει το στομάχ'.
- Η καλή νοικοκυρά, είναι δούλα και κυρά.
- Πολλοί караβοκύρηδες, βουλιάζουν το καράβι.
- Όποιος δεν έχ' μυαλό, έχ' ποδάρια.
- Άπλωσε τα ποδάρια σου κατά τ' ανάστημά σου.
- Άνθισαν τ' αγριόχορτα και βγάλαν πικραγκούρια.
- Όποιος γυρίζ' μυρίζ' και όποιος κάθεται βρωμίζ'.
- Όποιος ακούει καλά, όμορφα κουβεντιάζει.
- Οι ξερές οι λάσπες, στο τοίχο δεν κολλούν.
- Το κλειστό στόμα, δεν πιαν' μύγες.
- Ο Θεός είναι ψηλά, μα βλέπ' χαμηλά.
- Όσο βιάζεται η γριά, τόσο κόβει η κλωστή.

4.6.8.4. Γλώσσικό Ιδίωμα (Τα Αγιοστρατί'κα)

Γλωσσολογικώς, οι κάτοικοι του Αγίου Ευστρατίου ανήκουν στην Βόρεια διαλεκτική ομάδα, βορείως του 38^{ου} παραλλήλου (Στερεά Ελλάδα, Β. Εύβοια, Β. Σποράδες, Θεσσαλία, κ.λ.π., κατά Γ. Χατζηδάκη) (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 13). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το νησί δεν παρουσιάζει καμία γλωσσική συγγένεια με τη γειτονική Λήμνο, την τύχη της οποίας συμμερίζεται μέχρι και σήμερα (Γιάννος, 1983, σελ. 97).

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά του γλωσσικού ιδιώματος των κατοίκων του Αη Στράτη, σύμφωνα με τα καταγεγραμμένα στο Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (χφ. 03641, 1972, σελ. 50), είναι:

- Ο τσιτακισμός του ουρανίσκου Κ προ των φωνηέντων και διφθόγγων (καιρός: τσιρός, αρνάκι: αρνατσ')
- Τα άτονα Ε και Ο προφέρονται ως Ι και ΟΥ (παιδί: πιδί, τρώγω: τρώγου)
- Τα άτονα Ι και ΟΥ αποβάλλονται (φιλώ: φ'λώ, κουτί : κ'τι)
- Η γενική πληθυντική των σε –ι ουδετέρων σχηματίζεται με την κατάληξη –ώνες (των παιδιών : τσ' πιδιώνες, των πουλιών : τσ' πλιώνες)

- Προ των τοπικών επιρρημάτων τίθεται σα- (σακατ', σαπαν', σαμπρός, σαπέρα, σαόξου)
- Συνίζηση: φορεσιά : φορισά, νησιά: ν'σα, ανίψια: ανίψα, κεράσια: τσιράσα, άξιος : άξος
- Τροπή του αρκτικού β σε δ : (Άγιο Βήμα : Άγιο Δήμα, βιόλα : διόλα, βιολί: διολί)
- Χρήση ναυτικών όρων από την Ιταλική Γλώσσα: αλάργα, βίρα, -άρω, βόλτα, κάβος, λάσκα, τέζα, μόλα, όρτσα, σινιάλο, μαϊνα, -άρω κ.λ.π.
- Παράδειγμα κλίσεως ρήματος: φέρνους, φερν'ς, φερν', φέρνουμι, φέρνιτι, φερ'νι.
Υποτακτική : να φέρου, να φέρ'ς, να φερ', να φέρουμι, να φέριτι, να φερ'νι ή άλλο παράδειγμα : κ'νώ, κ'νεις, κ'νει, κ'νουμι, κ'νείτι, κ'νούνι
- Υποτακτική ενεργ. Αορίστου: να χτ'πήσου, να χτ'πήσης, να χτ'πησ', να χτ'πήσουμι, να χτ'πήσιτι, να χτ'πήσ'νι.

Χαρακτηριστικό δείγμα λεξιλογίου εμπειρικής αποτύπωσης της ντοπιολαλιάς των κατοίκων του Αη Στράτη, του τοπικού γλωσσικού ιδιώματος, επηρεασμένο από κατακτητές, μετανάστες, ναυτικούς και το εμπόριο, σύμφωνα με τον Πολιτιστικό Σύλλογο των Απανταχού Αγιοευστρατιτών, όπως καταγράφεται στο έντυπο «Τα νέα του Αη Στράτη» (Τεύχος 7, Ιούνιος 2011, σελ. 6), παρατίθεται κατωτέρω:

Ατσάχνη: αλμύρα

Αντριβόλια: τμήματα αγριόχορτων που μπαίνουν στα ρούχα και τα παπούτσια

Αστουβιά: αγκαθωτός θάμνος

Αυραντινίζω: μουρμουρίζω, μονολογώ

Βίτσα: λεπτή ελαστική βέργα

Βορινός: η πλαγιά την οποία χτυπάει ο βοριάς,

Βτζιρώ: πετάω άτσαλα και με δύναμη κάτι

Γιαράς: πληγή

Καναπίτσα: λυγαριά

Καπάνι: στόμα

Καρσί: απέναντι

Καρτσακλώνω: σκαρφαλώνω

Κατασίγτος: ανήσυχος

Κατίνα: Πλάτη

Κατσαμάκια: κόλπα

Κατσουγκρίδ: αυτοσχέδιο μάνταλο πόρτας

Κλίσματα: κλεισμένες περιμετρικά αγροτικές περιοχές με ξεροτράχαλους τοίχους

Κνεύομαι: τεμπελιάζω

Κουμδιά: φύκια ξεβρασμένα στην ακτή

Κουρμπας: δερμάτινη σκληρή βέργα για το άλογο

Κρεπάρω: όταν κάτι καταρρεεί κάτω από υπερβολική πίεση

Κτσόδεντρο: κοντή βελανιδιά βουνού

Λαλάρια: βότσαλα

Λάσκα: φύγε μακριά, κάνε πέρα,

Λασκάρω: αφήνω χαλαρό (για σχοινί)

Μασίδα: τεχνητή αναβαθμίδα βουνού για γεωργική χρήση

Μέλαγκας: πηλός από την περιοχή Αλονίτσι

Μολάω: αφήνω χαλαρώ (για σχοινί)

Μόλια : πετραδάκια που χρησιμεύουν ως δομικό υλικό

Μπακράτς: Μικρή κατσαρόλα

Μπκομασιά: Μπουκιά

Μσοκαλίκι: μπουκάλι ούζου χωρητικότητας μισού λίτρου

Νταγιαντώ: μπορώ, αντέχω

Ξεροπτάρια: είδος τηγανίτας

Ξεροτρόχαλος: τοίχος χτισμένος με παραδοσιακό τρόπο χωρίς λάσπη και συνδετικά υλικά
Ξεστρεματίζω: αναστατώνω
Παντέχω: περιμένω
Περκλάρω: φροντίζω
Ρεμπαμπέτσα: πράγματα χαμηλής αξίας
Σάλια – μπάλια: βλακείες, ασυναρτησίες
Σούρτια – μούρτια: αντικείμενα μικρής αξίας
Στυλιάρι: ξύλινη λαβή εργαλείων
Ταχιά: πρωί.
Τζαναμπέτης: ιδιότροπος, δύσκολος άνθρωπος
Τζούμ: δοχείο μεταφοράς γάλακτος
Τναχτή: μικρό ψωμί που ψηνεται πάνω στη στάχτη
Τριμύστερα: ζημιές
Τσάγρα: χερούλι πόρτας
Τσακάς: σουγιάς
Φγου: τζάκι
Φερμάρω: τεντώνω

4.6.8.5. Τοπικοί Μουσικοί Χοροί και Τραγούδια

Η δημώδης ποίηση του Αγίου Ευστρατίου, περιλαμβάνει πληθώρα παιδικών τραγουδιών (νανουρίσματα, ταχταρίσματα), γαμήλιων (της νύφης και του γαμπρού) αλλά και τραγούδια ερωτικά και της ξενιτιάς, αποτελώντας ένα σημαντικό χαρακτηριστικό λαϊκής λογοτεχνίας του νησιού (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 38-49). Ενδεικτικά, αναφέρεται το κατωτέρω τραγούδι «Της ξενιτειάς»:

*«Φεύγω και σ' αποχαιρετώ
Τόπο μου γύρω γύρω
Δωσ' μου και το χεράκι σου,
μανούλα μου θα φύγω.*

*Μισεύω κι αποχαιρετώ
Τη γειτονιά ένα γύρο
Κι' αφήνω τη μανούλα μου
Σαν μαραμένο φύλλο.*

*Ανάθεμά σε ξενιτειά
Εσύ και τα καλά σου,
Που πήρες τα παιδάκια μου
Και τά καμες δικά σου.*

*Ξενιτεμένο μου πουλί
Και παραπονεμένο
Η ξενιτειά σε χαίρεται
Και 'γω σε περιμένω.*

*Εσείς πουλάκια του Θεού,
Κι εσείς περιστεράκια
Βρείτε και τα παιδάκια μου
Και πέστε δυο λογάκια.*

*Ο Θάνατος με ζύγωσε
Τα μάτια μου θα κλείσω
Γύρνα παιδί μου γρήγορα
Κι απ' τη ζωή θα σβύσω.*

*Μαύρισαν τα ματάκια μου
Τη θάλασσα να βλέπω
Τον ταχυδρόμο να ρωτώ
Και γράμμα να μην έχω.*

*Γράμμα στα χέρια που θα πάς
Σκύψε και φιλησέ τα
Κι ό,τι κι αν σε ρωτήσουνε,
Όλα μαρτυρησέ τα.*

*Στα μακρινά και αν βρίσκεσαι,
Ο νούς μου είναι κοντά σου
Μια ώρα από τα χείλη μου
Δεν βγαίνει τ' ονομά σου.*

*Ο ξένος μεσ' την ξενητειά
Σαν το πουλί γυρίζει,
Σαν τον βασιλικό ανθεί
Μα όμως δε μυρίζει.*

*Ο μισεμός είναι καημός,
Το κατευόδιο ζάλη,
Και το καλωσωρίσατε
Είναι χαρά μεγάλη.»*

Πηγή: Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (χφ. 03641, 1972, Άγιος Ευστράτιος, σελ.66)

Ο χαρακτήρας των δημοδών τραγουδιών του νησιού δεν ήταν θρηνώδης. Οι παραδοσιακοί χοροί ήταν, ως επι το πλείστον, χοροί διασκέδασης. Ήταν, κυρίως, ομαδικοί και κυκλικοί, με πιο χαρακτηριστικούς, τον συρτό (7/8) και τον πηδηκτό (6/8) (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ.66).

Ο «συρτός» ήταν ομαδικός κυκλικός χορός, αγόμενος από άνδρα και ενίοτε από γυναίκα, με τους υπόλοιπους χορευτές, μόνο γυναίκες, κρατημένες από τα χέρια με μαντήλια. Ο κορυφαίος δημιουργούσε σχήματα, οι δε λοιποί εκτελούσαν τα τυπικά βαδίσματα και συνέβαλαν στην θεαματική όψη του χορού από τον αριθμό και την έντεχνη ομαδική κίνηση (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ.66).

Ο «πηδηκτός». Από την κατηγορία των πηδηκτών χορευόταν ο «απάν'ς» (επάνω). Χορευόταν με πηδηκτά σταυρωτά βήματα με γοργότητα, με τους χορευτές να κρατιούνται από τον ώμο, όπως ο «χασάπικος». Στο χορό αυτό, οι χορευτές χορεύαν σε ημικύκλιο, παρακολουθώντας τον κορυφαίο και εκτελώντας τα ίδια βήματα. Ο κορυφαίος χορευτής, μετά από λίγο, αποσπόταν και καταλάμβανε την ουρά του ημικυκλίου, έως ότου, όλοι οι χορευτές να διέλθουν από την θέση του κορυφαίου (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ.67)

Χορευόταν επίσης και ο τούρκικος ζεϊμπέκικος από έναν ή δύο χορευτές (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ.67).

Η μουσική των γαμήλιων ασμάτων ήταν, μάλλον, Μικρασιάτικης προελεύσεως. Η ενόργανη μουσική που συνόδευε τους νεόνυμφους στο ναό προς στέψη, έμοιαζε με αυτήν της Κέρκυρας. Παλιότερα, το μόνο μουσικό όργανο στο νησί που συνόδευε τα τραγούδια ήταν η λύρα.

*«Τούτην τ' λύρα τώρα τα' πήρα
απ' τουν Αντριγιά Μυτήλια...»*

Αργότερα (από το 1915 και έπειτα), έγινε χρήση βιολιού με συνοδεία κιθάρας και μαντολίνου τα οποία αντικατέστησαν την πατροπαράδοτη λύρα (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 66).

Σήμερα, όπως διαπιστώθηκε κατά την επιτόπια έρευνα, η Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει ηχογραφήσει, δημιουργώντας ένα CD, δεκα τρία (13) παραδοσιακά τραγούδια του νησιού για την διατήρηση της μουσικής παράδοσης του Αγίου Ευστρατίου.

4.6.8.6. Εκδηλώσεις - Πανηγύρια

Προσεισμικά, σημαντικές εκδηλώσεις λάμβαναν χώρα στο νησί, οι οποίες πλέον έπαψαν να υφίστανται. Στις σημαντικότερες κοινωνικές εκδηλώσεις του νησιού συγκαταλέγονταν οι κάτωθι:

α. Της Γεννήσεως του Χριστού. Με συνεισφορά των κτηνοτρόφων και άλλων συνδρομητών του νησιού, παρασκευαζόταν ανήμερα των Χριστουγέννων ψητό και μαγειρεμένο κρέας συνοδευόμενο από πλιγούρι σίτου και ρυζιού, το οποίο διανεμόταν σε κάθε σπίτι απόρων και χήρων του χωριού. Ακολουθούσε πανηγύρι με συνοδεία μουσικών οργάνων μέχρι τις εσπερινές ώρες, όπου οι χωριανοί αποχωρούσαν για να δειπνήσουν στα σπίτια τους (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 30).

β. Του Αγίου Ιωάννου στις 29 Αυγούστου, της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο μετόχι της μονής Καρακάλλου, του Αγίου Παντελεήμονος και του Αγίου Κωνσταντίνου στα κατά τόπους εορτάζοντα, αντιστοίχως, εξωκλήσια, οπότε και λάμβανε χώρα πανηγύρι με ολονύκτιους χορούς (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 30).

γ. Κατά το πανηγύρι του Αγίου Γεωργίου του Φράγκου και του Αγίου Γεωργίου του Μεσιανού (στο κέντρο του νησιού) οι κτηνοτρόφοι της περιοχής των εξωκκλησιών πρόσφεραν σφάγια (αμνούς, ερίφια) για την παρασκευή φαγητών και μετά το δείπνο ακολουθούσε χορός μέχρι πρωίας (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 30).

δ. Εκτός των ανωτέρω, εορτάζονταν από τους κατοίκους όλες οι Χριστιανικές γιορτές, Δεσποτικές, Θεομητορικές και Αγίων, καθώς και των Αποκριών (Μικρές και Μεγάλες) (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 30).

Μετασεισμικά, οι πολιτιστικές εκδηλώσεις στον Αη Στράτη ατόνησαν αισθητά και σήμερα είναι ιδιαίτερα περιορισμένες. Οι εκδηλώσεις περιλαμβάνουν, ενίοτε και όχι σε σταθερή βάση, κάποιες πολιτιστικές δραστηριότητες, κατά την καλοκαιρινή περίοδο, όπως κουκλοθέατρο, μουσικές βραδιές και σπανιότερα θεατρικές παραστάσεις, ενώ τα τελευταία τέσσερα (4) χρόνια έχει αναβιώσει, σύμφωνα με την Δήμαρχο του νησιού Κα Κακαλή, το πανηγύρι της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στις 6 Αυγούστου (προσωπική επικοινωνία, 11 Μαΐου, 2017).

4.6.8.7. Παραδοσιακή Γαστρονομία

Ο Άγιος Ευστράτιος έχει να επιδείξει σημαντικά δείγματα τοπικής παραδοσιακής γαστρονομίας χάρη στα αγνά τοπικά προϊόντα και τις παραδοσιακές συνταγές των κατοίκων του. Στα τοπικά προϊόντα του νησιού, περιλαμβάνονται τα αλιεύματα (ψάρια, αστακοί, καλαμάρια, κ.λ.π), τα οστρακοειδή, τα τυροκομικά προϊόντα, τα φημισμένα - κατά το παρελθόν - κουκιά του Αη Στράτη, τα ντόπια κρεατικά (κατσίκι & αρνί ελευθέρως βοσκής), τα χειροποίητα ζυμαρικά, τοπικά γλυκά και διάφορα κουλούρια/παξιμάδια. Στις παραδοσιακές συνταγές συγκαταλέγονται τα ξερά κουκιά με λάδι και δυόσμο, οι πεταλίδες με ρύζι και σκόρδο, οι καβουρομάνες γεμιστές με ρύζι, τα κουφωτά μακαρόνια, το γεμιστό αρνί, τα φλομάρια (σπιτικά ζυμαρικά) και παλαιότερα το γλυκό βελανίδι, κ.ά. (www.limnosgreece.gr/el/agios-efstratios/gastronomia, 2017)

4.6.8.8. Ξερολιθιές ή Μασίδες

Η τέχνη της ξερολιθιάς, δηλαδή της κατασκευής τοιχείων αντιστήριξης με λίθους χωρίς κανένα συνδετικό υλικό, αποτελεί σημαντικό στοιχείο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας μας. Αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο η αξία της για το φυσικό περιβάλλον και την συγκρότηση των τοπικών ταυτοτήτων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί μια ορατή μαρτυρία του ανθρώπινου μόχθου, κατά το παρελθόν, στον καθημερινό αγώνα για επιβίωση (Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, 2017).

Στην ύπαιθρο του Αγίου Ευστρατίου είναι εμφανείς, σε κάθε πλαγιά λόφου, οι τεχνητές αναβαθμίδες συγκράτησης του χώματος και του νερού για τις καλλιέργειες, που ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένες στο νησί, κατά το παρελθόν, οι λεγόμενες «μασίδες».

Εικόνα 41. «Μασίδες» στις πλαγιές των λόφων του Αη Στράτη.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Τάτση Αθ., 2017

4.7. Ανθρωπογενές Περιβάλλον

4.7.1. Προσεισμικό Οικιστικό Περιβάλλον

Ο προσεισμικός οικισμός του νησιού ήταν χτισμένος στην πλαγιά του λόφου του Αη Γιάννη ή λόφο του Μπούμπουνα ή «του Τρότσκι», όπως τον έλεγαν οι εξόριστοι (Επτακοίλη, 2015). Η τοποθέτηση του οικισμού στη δυτική αυτή γωνία του νησιού, η οποία ανάγεται στο 1540, οπότε και επανακατοικήθηκε το νησί μετά την τελευταία ερήμωσή του (Γιάννος, 1983, σελ. 91), δεν ήταν καθόλου τυχαία. Σύμφωνα με τον Γερμανό αρχαιολόγο Carl Fredrich (1871-1930) που επισκέφτηκε τον Άγιο Ευστράτιο το 1904, όπως καταγράφεται στο Γιάννο (1983, σελ. 104), «*Η εύφορη γη και ο μεγάλος κόλπος που είναι και ο μοναδικός ο οποίος προστατεύεται από τους Βοριάδες και τους Ανατολικούς ανέμους, πρέπει να έδινε σ' όλες τις εποχές το χαρακτηριστικό σημείο για την πρωτεύουσα του νησιού...*».

Ο οικισμός ήταν παραδοσιακός, πεντακοσίων περίπου σπιτιών με νότιο προσανατολισμό, Αιγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής, μοναδικής ίσως στο Βόρειο Αιγαίο. Τα σπίτια ήταν πετρόχιστα, διώροφα ή τριώροφα οικήματα, κεραμοσκεπή, με ξύλινα μπαλκόνια και χαγιάτια που στηρίζονταν σε ξύλινα υποστυλώματα για την αντιμετώπιση έλλειψης χώρου, την περίφημη αρχιτεκτονική προεξοχή, το «σαχνισίνι», δίδοντας βιοκλιματικό χαρακτήρα στις οικίες των κατοίκων (Γιάννος, 1983, σελ. 118 -119).

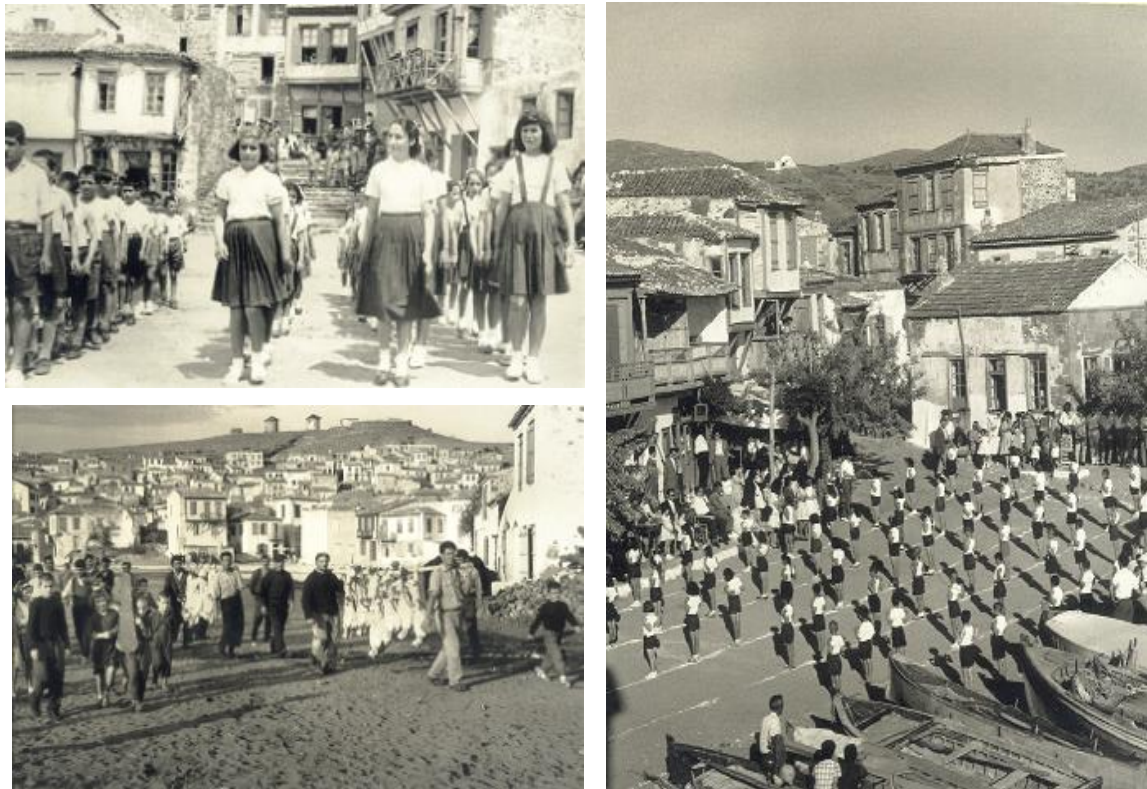
Εικόνα 42. Απόψεις του προσεισμικού οικισμού του Αη Στράτη

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη

Ο συνήθης τύπος οικίας της νήσου ήταν η διώροφος, η οποία είχε μεσοτοιχία σε άλλες οικίες κατά τις δύο ή και τρεις πλευρές. Το ισόγειο ήταν διαιρεμένο σε δύο διαμερίσματα. Στο μεγαλύτερο διαμέρισμα υπήρχε επί του τοίχου η «φ'γου» (φουγού, τζάκι). Σε πολλές οικίες, κάτωθεν του ξύλινου δαπέδου του ισογείου, υπήρχε χώρος μικρού ύψους, το κατώγι, που χρησιμοποιούσε για την αποθήκευση ξύλων. Το «επάνω» τμήμα της οικίας ήταν και αυτό διηρημένο σε δύο χώρους, την «σάλα» και την «κρεβατοκάμαρα». Η όλη οικία ήταν λασπόχτιστος, επιχρισμένη με ασβέστη, συνήθως με κεραμοσκεπή είτε μονόκλινη (με μία σάγια) είτε αμφίκλινη. Στις φτωχότερες οικίες, η στέγη ήταν από αργιλώδες χώμα, επίπεδη και λεγόταν «λιακός». Συνήθως η οικία είχε μπαλκόνι για το άπλωμα των ρούχων και την ηλίαση ξηρών καρμών. Πολλές φορές ο δεύτερος όροφος προεξείχε κατά την πρόσοψη του ισογείου, το προεξέχον δε μέρος στηριζόταν σε χονδρά ξύλινα υποστηλώματα, που δημιουργούσε μια γραφική εξωτερική όψη της οικίας ευάρεστη σε θέα (Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, 1972, σελ. 21).

Εικόνα 43. Απόψεις του οικισμού από σχολικές εκδηλώσεις και τελετές στο νησί

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη

Διαπιστώνεται ότι, από πολύ παλιά, στο νησί συγκροτείται ένας διπλός τύπος εγκατάστασης, που προϋπέθετε τη «Χώρα» ως συγκροτημένο οικισμό, όπου κάθε οικογένεια διέθετε την «επίσημη» κατοικία της, ενώ είχε ταυτόχρονα και μια δεύτερη εγκατάσταση στην ύπαιθρο, με τη μορφή «καλυβιού», της διάσπαρτης κατοικίας, όπου διεξαγόταν και η κύρια απασχόληση της οικογένειας. Το μοντέλο αυτό αποτέλεσε την κύρια μορφή εγκατάστασης, αξιοποίησης και εκμετάλλευσης του χώρου και διατηρήθηκε έως τα τέλη της δεκαετίας του 1960, περίοδο κατά την οποία η αγροτική οικονομία του νησιού συρρικνώθηκε δραματικά και κατέρρευσε [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.188].

4.7.2. Η «βίαιη» μεταβολή του οικιστικού χώρου

Το γεγονός που σημάδεψε, από κάθε άποψη, την νεότερη ιστορία του Αη Στράτη, όπως έχει αναφερθεί, ήταν ο καταστροφικός σεισμός της 20ης Φεβρουαρίου του 1968 και οι δραματικές αλλαγές που ακολούθησαν. Άμεση επίπτωση ήταν επτακόσιοι (700) κάτοικοι να μείνουν άστεγοι και να υποστούν τη μοίρα των εκτοπισμένων ως σκηνιτές καταυλισμού σεισμοπλήκτων στο ίδιο σημείο που βρισκόταν το στρατόπεδο των εξόριστων [Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 213].

Εικόνα 44. Ο πρόχειρος καταυλισμός των σεισμόπληκτων κατοίκων του νησιού

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη

Για την άμεση επίλυση του σοβαρού ζητήματος στέγασης των κατοίκων μετά τον σεισμό, επιλέχθηκε από το Δικτατορικό καθεστώς, η κατασκευή νέου οικισμού στην παρακείμενη επίπεδη κοιλάδα του χωριού. Ο νέος οικισμός περιλάμβανε εκατόν ογδόντα πέντε (185) τυποποιημένα σπίτια, καταλαμβάνοντας το μεγαλύτερο μέρος της γειτνιαζουσας εύφορης κοιλάδας, όπου είχαν τα περιβόλια τους οι κάτοικοι (Γιάννος, 1983, σελ. 121).

Εικόνα 4. Ο μετασεισμικός οικισμός του Αη Στράτη, 1971

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη

Οι αποφάσεις του Δικτατορικού Καθεστώτος, δεν περιορίστηκαν στην επιλογή θέσης και την ανέγερση του νέου οικισμού. Προέβησαν στην άμεση απαλλοτρίωση του παλαιού οικισμού (Υπ. Αποφ. Υ704/ 4106 - ΦΕΚ 91/ 27-5-1968/ Δ' αναγκαστική απαλλοτρίωση 63.600m²) και την δέσμευση μεγάλου μέρους της έκτασης που καταλάμβανε το παλιό χωριό στην πλαγιά του λόφου του Αη Γιάννη. Απαγορεύτηκε η δόμηση οικιών στην εν λόγω περιοχή, η οποία μετατράπηκε σε ερείπια από τα συνεργεία κατεδάφισης [Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 213)].

Μόλις τριάντα έξι (36) κτίσματα από τα πεντακόσια (500) του παλαιού παραδοσιακού οικισμού δεν κατεδαφίστηκαν (31 κατοικίες, 2 διδακτήρια, 2 ναοί και το αρτοποιείο) (Γιάννος, 1983, σελ. 118, 123).

Εικόνα 45. Εργασίες ισοπέδωσης του «τραυματισμένου» παραδοσιακού οικισμού

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη

Από το έργο των συνεργείων κατεδάφισης, δεν εξαιρέθηκαν ούτε ιστορικά μνημεία του οικισμού. Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι περιπτώσεις του καμπαναριού της Μητρόπολης του Αη Στράτη, ενός σημαντικού μνημείου που ανοικοδομήθηκε με ευεργεσίες μεταναστών της διασποράς, στην οποία χρησιμοποιήθηκε δυναμίτιδα για την κατεδάφιση, αλλά και της «Χώρας το πηγάδι», του 17^{ου} ή 18^{ου} αιώνα, με επτά (7) πέτρινες κολώνες που στήριζαν στέγη και εξυπηρετούσε τις ανάγκες των κατοίκων σε νερό μέχρι το 1958, οπότε και έγινε το δίκτυο ύδρευσης (Γιάννος, 1983, σελ. 93).

Εικόνα 46. Αναίτιως κατεδαφισθέντα μνημεία από το Δικτατορικό Καθεστώς.

Το κωδωνοστάσιο της Γέννησης του Χριστού - Της Χώρας το Πηγάδι

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη

Ένας σεισμός και μια ανθρώπινη παρέμβαση που σηματοδότησε το τέλος μια εποχής για τον Αη Στράτη [Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 213].

4.7.3. Μετασεισμικό Οικιστικό περιβάλλον

Το κατεπείγον στέγασης του πληθυσμού οδήγησε στην δημιουργία ενός αρχιτεκτονικά αδιάφορου οικισμού 185 οικημάτων. Τα κτίσματα ήταν ισόγεια, ομοιόμορφα, δύο συγκεκριμένων μεγεθών ανάλογα με το μέγεθος της οικογένειας με τοιχοποιία τσιμεντόλιθων και τσιμεντένια πλάκα, μη ικανά να παραλάβουν το βάρος άλλου ορόφου. Ο βαθμός λειτουργικότητας των κατοικιών ήταν σημαντικά χαμηλός, ενώ λόγω της θέσης τους, στις εκβολές των χειμάρρων Παραδείση και Τενεδιώτη, αλλά και της χρήσης ποταμίσιας άμμου ως συνδετικού υλικού, προσβάλλονταν από την υγρασία. Βρίσκονταν σε μικρά οικόπεδα με περιορισμένης έκτασης άγριο χώρο εμπρός και πίσω, σε κανονικοποιημένη διάταξη (Γιάννος, 1983, σελ. 121).

Τα σπίτια κατασκευάστηκαν με φτηνά και πρόχειρα υλικά, χωρίς μονώσεις και άλλες ενισχύσεις, χωρίς στέγες, με αποτέλεσμα να είναι υπερβολικά ζεστά το καλοκαίρι και ιδιαίτερα κρύα το χειμώνα. Η χωρητικότητά τους ήταν μικρή (30-50τ.μ.) και δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες των κατοίκων, ενώ για πολλά χρόνια απαγορευόταν οποιαδήποτε προσθήκη ή επέκταση (Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 213).

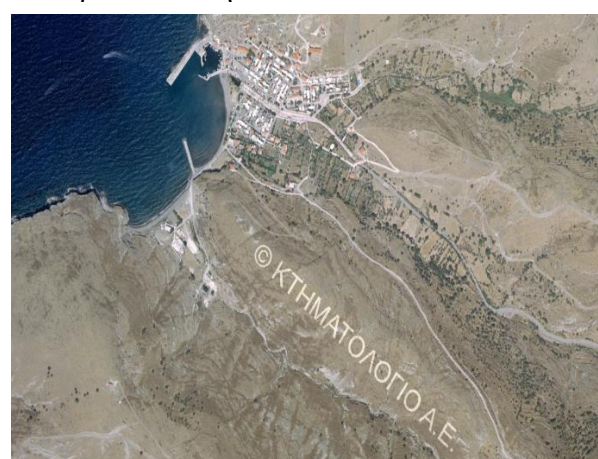
4.7.4. Σημερινή Οικιστική Φυσιογνωμία

Καθοριστικό παράγοντα για την σημερινή διαμόρφωση του δομημένου περιβάλλοντος του Αγίου Ευστρατίου διαδραμάτισε αφενός η μεταγενέστερη της Δικτατορίας, μόλις το 1995, άρση των απαγορεύσεων προσθήκης και επέκτασης των αρχικών κατασκευών και αφετέρου η άρση απαλλοτρίωσης τμήματος των εκτάσεων του οικισμού. Στα χρόνια που ακολούθησαν, έλαβε χώρα επέκταση του οικισμού σε τμήμα της υπολειπόμενης, γειτνιάζοντας εύφορης κοιλάδας, γεγονός που επέφερε περαιτέρω μείωση της αμιγούς καλλιεργήσιμης γης (Λιόλιος και Τάτσης, 2016).

Εικόνα 47. Η κοιλάδα και ο οικισμός του Αγίου Ευστρατίου. Έτη 1945, 2007

Πηγή: Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού (1945)

Πηγή: Κτηματολόγιο Α.Ε. (2007)

Το σημερινό οικιστικό περιβάλλον του Αγίου Ευστρατίου είναι πολυσύνθετο και διακρίνεται από τέσσερις τύπους κτισμάτων που δομούν την φυσιογνωμία του. Διακρίνονται οικήματα που

παρέμειναν στην αρχική τους μορφή, όπως αυτά ανεγέρθηκαν αμέσως μετά το σεισμό, οικήματα που τροποποιήθηκαν, ώστε να καταστούν λειτουργικά και σύμφωνα με τις σύγχρονες ανάγκες, τα αναστηλωμένα αρχιτεκτονικά κτίσματα του παλαιού οικισμού που διατηρήθηκαν και αναδεικνύουν στον επισκέπτη την παραδοσιακή Αιγαιοπελαγίτικη αρχιτεκτονική με τις επιβλητικές αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες, όπως το «σαχνισίνι» (Σιγάλας, 2011), καθώς και τα χαλάσματα ή παλαιά διατηρητέα κτίσματα του παλαιού οικισμού που «αναμένουν», ενάντια στο χρόνο, την δική τους αναστήλωση. Μια αναστήλωση που δύναται να επανακαθορίσει την πολιτιστική ταυτότητα του νησιού και να προσδώσει αναπτυξιακή προοπτική (Λιόλιος και Τάτσης, 2016).

Εικόνα 48. 1^{ος} τύπος σημερινού οικιστικού αποτυπώματος Αη Στράτη

Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Τάτση Αθ. - Λιόλιου Μιχ., 2016

Εικόνα 49. 2^{ος} τύπος σημερινού οικιστικού αποτυπώματος Αη Στράτη

Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Τάτση Αθ. - Λιόλιου Μιχ., 2016

Εικόνα 50. 3^{ος} τύπος σημερινού οικιστικού αποτυπώματος Αη Στράτη

Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Τάτση Αθ. - Λιόλιου Μιχ., 2016

Εικόνα 51. 4^{ος} τύπος σημερινού οικιστικού αποτυπώματος Αη Στράτη

Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Τάτση Αθ. - Λιόλιου Μιχ., 2016

Στον οικισμό του Αγίου Ευστρατίου συγκεντρώνεται το σύνολο των οικιστικών χρήσεων και των έργων υποδομής. Έχει γίνει ανάπλαση της κεντρικής πλατείας του χωριού και των δημοτικών κτιρίων για την εξυπηρέτηση πολιτών και τη στέγαση των υπηρεσιών του Δήμου (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 11).

Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο για την επέκταση του οικισμού δεν έχει ολοκληρωθεί, καθώς πληθώρα ενστάσεων σε προγενέστερο στάδιο, δυσχεραίνει την διαδικασία υλοποίησης της σχετικής Πράξης Εφαρμογής (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 11). Ο οικισμός έχει κτηματογραφηθεί, αλλά δεν έχει ενταχθεί στο Εθνικό Κτηματολόγιο, ενώ το υπόλοιπο νησί δεν έχει κτηματογραφηθεί (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 11). Σε ότι αφορά στον παλιό οικισμό, σημειώνεται ότι τμήμα της έκτασής του εξακολουθεί και ανήκει στο Ελληνικό Δημόσιο⁴, ενώ το μεγαλύτερο τμήμα είναι ιδιόκτητο και σημειακά φαίνεται να επιχειρείται

⁴ Από την Μεγάλη Ρούγα (δρόμος παλαιού οικισμού) και χαμηλότερα. Άρση απαλλοτρίωσης απαιτεί τριπλευρική απόφαση καθώς η έκταση ανήκει στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και το Υπουργείο Οικονομικών.

επανακατοίκηση με επισκευή των υπαρχόντων ή οικοδόμηση νέων σπιτιών (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 11). Ωστόσο, το ιδιοκτησιακό καθεστώς τμήματος του παλαιού οικισμού είναι ιδιαίτερα περιπλεγμένο, όπως θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο, δυναμιτίζοντας την όποια προσπάθεια αναστήλωσης του παλαιού παραδοσιακού οικισμού.

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται αναλυτικά στοιχεία σχετικά με τον τύπο, τη χρήση και την περίοδο κατασκευής των κτιρίων του οικισμού του Αγίου Ευστρατίου.

Πίνακας 17: Χρήση Κτιρίων Αποκλειστικής Χρήσης σε Νήσο Άγιο Ευστράτιο

Σύνολο Κτιρίων	Χρήση Κτιρίων Αποκλειστικής Χρήσης								
	Κατοικία	Εκκλησία - Μοναστήρι	Ξενοδοχείο	Εργοστάσιο - Εργαστήριο	Σχολικό Κτίριο	Κατάστημα - Γραφείο	Σταθμός Αυτοκινήτων	Νοσοκομείο - Κλινική	Άλλη Χρήση
406	258	19	6	0	2	9	1	1	104

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ – Απογραφή 2011

Πίνακας 18 : Περίοδος Κατασκευής Κτιρίων Οικισμού Νήσου Άγιο Ευστρατίου

Σύνολο Κτιρίων	Περίοδος Κατασκευής Κτιρίων			
	Πρό του 1960	1961 - 1985	1986 - 2000	2001 και μετά
406	50	235	63	58

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ – Απογραφή 2011

Σχετικά με το ανθρωπογενές δομημένο περιβάλλον της υπαίθρου, αυτό διακρίνεται από τους λίθινους τοίχους συγκράτησης του εδάφους, τις «μασίδες», στις εκτάσεις των λόφων του νησιού. Το υπαίθριο τοπίο του Αγίου Ευστρατίου συμπληρώνεται από εγκαταλελειμμένες πετροκατασκευές αγροτικού χαρακτήρα (αλώνια, πηγάδια, βρύσες, κ.ά.), κτίσματα

λατρευτικού χαρακτήρα (εξωκλήσια), καθώς και από ένα δίκτυο χωματόδρομων και μονοπατιών που, ακολουθώντας το ανάγλυφο, διαγράφουν το νησί στο σύνολο του.

Εικόνα 52. Εγκαταλελειμμένο αλώνι στο Αλονίτσι

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Τάτση Αθ., 2017

4.7.5. Θεσμικό Πλαίσιο Ανθρωπογενούς Περιβάλλοντος

Τα σημαντικότερα ρυθμιστικά και θεσμικά πλαίσια που διέπουν το ανθρωπογενές περιβάλλον του Αγίου Ευστρατίου και τα οποία καθορίζουν ή θέτουν περιορισμούς για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων, υποδομών και γενικότερα αποτελούν τη βάση ή την αναφορά για χάραξη πολιτικής στη νήσο, είναι τα κάτωθι:

4.7.5.1. Χωροταξικό Πλαίσιο

Με την Υπουργική Απόφαση 26297/ 1.7.2003 (ΦΕΚ 1473/Β/9.10.2003) εγκρίθηκε ο χωροταξικός σχεδιασμός της Περιφέρειας Β. Αιγαίου στην οποία υπάγεται και ο Άγιος Ευστράτιος και ο οποίος, μεταξύ άλλων, προσδιορίζει, σε επίπεδο 15 ετών, βασικές προτεραιότητες και στρατηγικές επιλογές για την ολοκληρωμένη και αειφόρο ανάπτυξη του χώρου στο επίπεδο της Περιφέρειας. Στο εν λόγω ΠΠΧΣΑΑ της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου σχετικά με την χωροταξική οργάνωση και την διάρθρωση του οικιστικού δικτύου, ο Άγιος Ευστράτιος ιεραρχείται ως οικιστικό κέντρο 5^{ου} επιπέδου ενισχυμένου και εντάσσεται στις περιοχές ειδικών χωρικών παρεμβάσεων (ΠΕΧΠ) (άρθρο 11 ν. 2742/99), διότι αναγνωρίστηκε ο έντονος βαθμός απομόνωσης που διέπει το νησί.

Επιπρόσθετα, με το ΦΕΚ 1138 Β/ 11-6-2009 εγκρίθηκε το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό στον ελληνικό χώρο και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού, με σκοπό την παροχή κατευθύνσεων, κανόνων και κριτηρίων για τη χωρική διάρθρωση, οργάνωση και ανάπτυξη του

τουρισμού και των αναγκαίων προς τούτο υποδομών, διατυπώνοντας ένα ρεαλιστικό πρόγραμμα δράσης για την δεκαετία 2009-2024. Σύμφωνα με το εν λόγω πλαίσιο, ο Άγιος Ευστράτιος εντάσσεται στην ομάδα Ι, ως νησί με σχετικά μικρή γεωγραφική έκταση που αντιμετωπίζει κατά κανόνα σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης, μεταξύ των οποίων η συνεχή μείωση πληθυσμού, οι σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές, ο ελάχιστος βαθμός αξιοποίησης των πόρων του ή περιορισμένους (ποιοτικά και ποσοτικά) πόρους και αισθητή γεωγραφική απομόνωση, καθορίζοντας γενικές δράσεις αντιμετώπισης, ανά τομέα, της συρρίκνωσης.

Με το ΦΕΚ 402/ 17-5-02/ Δ', ο Άγιος Ευστράτιος και άλλα είκοσι τέσσερα (24) νησιά της Χώρας (Κίμωλος, Δονούσα, Άνω Κουφονήσι, Ηρακλειά, Σχοινούσα, Αμοργός, Ανάφη, Σίκινος, Φολέγανδρος, Τήλος, Νίσυρος, Χάλκη, Μεγίστη, Κάσος, Τέλενδος, Ψέριμος, Αστυπάλαια, Λειψοί, Αγαθονήσι, Αρκοί, Οινούσες, Ψαρά, Φούρνοι, Θύμιανα), χαρακτηρίστηκαν περιοχές που έχουν ανάγκη ιδιαίτερης προστασίας, καθορίζοντας περιορισμούς και ειδικούς όρους δόμησης στις εκτός σχεδίου και εκτός οικισμών περιοχές.

Με το ΦΕΚ 171/ 16-2-2005/ Δ', κατόπιν πάγιου αιτήματος των Αγιοστρατιτών, το παλιό χωριό χαρακτηρίστηκε παραδοσιακός οικισμός και εκδόθηκε στις 13/1/2005 το Π.Δ. με τίτλο «Χαρακτηρισμός τμήματος του οικισμού του Αγίου Ευστρατίου της νήσου του Αγίου Ευστρατίου του Νομού Λέσβου παραδοσιακού, θέσπιση ζώνης προστασίας στο υπόλοιπο τμήμα του οικισμού και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών». Στο εν λόγω Π.Δ., καθορίζονται ειδικοί όροι και περιορισμοί δόμησης στο παραδοσιακό κομμάτι του οικισμού αλλά και ζώνη προστασίας, πέραν του ορίου του χαρακτηριζόμενου παραδοσιακού τμήματος του οικισμού του Αγίου Ευστρατίου, η οποία περιλαμβάνει όλη την εντός σχεδίου περιοχή του οικισμού, θέτοντας περιορισμούς για αποφυγή αλλοίωσης του παραδοσιακού της χαρακτήρα.

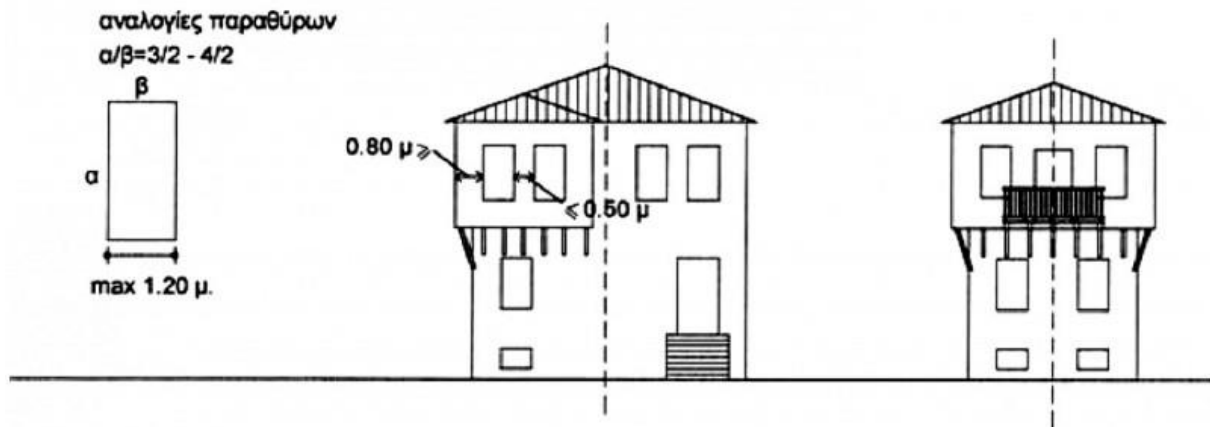
Εικόνα 53. Περιοχή Παραδοσιακού Οικισμού και Ζώνη Προστασίας (ΦΕΚ 171/2005/Δ)

Πηγή: Τεχνικό Γραφείο Δαμιανίδη και Συνεργάτες, 2016

Ταυτόχρονα, στο άρθρο 2 του Π.Δ., ορίζεται η διατήρηση, ανάδειξη και επισκευή των παλαιών κτισμάτων που διασώζονται και συγκροτούν το παλαιό τμήμα του οικισμού, ο καθαρισμός και η ανασκαφή των κατεστραμμένων κτισμάτων, έτσι ώστε να αναδειχθούν και να οριοθετηθούν οι παλαιοί δρόμοι, οι ελεύθεροι χώροι και οι ιδιοκτησίες, βάσει τοπογραφικών μελετών και αρχαιακού υλικού αποτύπωσης (φωτογραφίες, χαρακτηριστικά κ.ά.) του παλαιού χωριού.

Εικόνα 54. Προδιαγραφές ανέγερσης οικιών στον παραδοσιακό οικισμό του Αη Στράτη.

Πηγή: ΦΕΚ 171/ 16-2-2005/ Δ'

Τέλος, σημειώνεται ότι το νησί του Αγίου Ευστρατίου είναι ενταγμένο στο ευρωπαϊκό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών NATURA 2000. Συγκεκριμένα, το σύνολο της έκτασης του νησιού του Αγίου Ευστρατίου, καθώς και οι παρακείμενες βραχονησίδες και η θαλάσσια ζώνη έχουν ενταχθεί στον Ευρωπαϊκό κατάλογο Natura 2000 ως Τόπος Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ) με κωδικό και ονομασία: GR4110002: ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ. Το θεσμικό πλαίσιο που διέπει το φυσικό περιβάλλον θα καταγραφεί εκτενώς σε επόμενες παραγράφους, ωστόσο, επισημαίνεται στην παρούσα παράγραφο ως παράμετρος που επηρεάζει και το ανθρωπογενές περιβάλλον του νησιού.

4.7.5.2. Πολεοδομικό Πλαίσιο Οικισμού

Ο οικισμός πολεοδομείται σαν οικισμός κάτω των δύο χιλιάδων (2000) κατοίκων, σύμφωνα με τις διατάξεις του Π.Δ. 20.8.1985, ΦΕΚ 414/Δ (Λαλένης, 2010, σελ.173). Αποτελείται από ένα πολεοδομημένο τμήμα, έκτασης 55 περίπου στρεμμάτων και από ένα τμήμα που περιβάλλει το πολεοδομημένο και που έχει οριοθετηθεί με απόφαση Νομάρχη. Το πολεοδομημένο τμήμα εγκρίθηκε, μετασεισμικά, με την με αριθμ. Ε.5301/5537/14-2-1969 απόφαση Υπουργού Δημοσίων Έργων. Το σύνολο του οριοθετημένου τμήματος έχει συνολική έκταση περίπου τριακόσια σαράντα πέντε (345) στρέμματα, σύμφωνα με τις διατάξεις των 14-2/23-2-87 ΦΕΚ 133 Δ' και την υπ' αριθμ. 745 οικ./4-2-1988 Απόφαση του Νομάρχη Λέσβου (Advent Μελετητική, 1994).

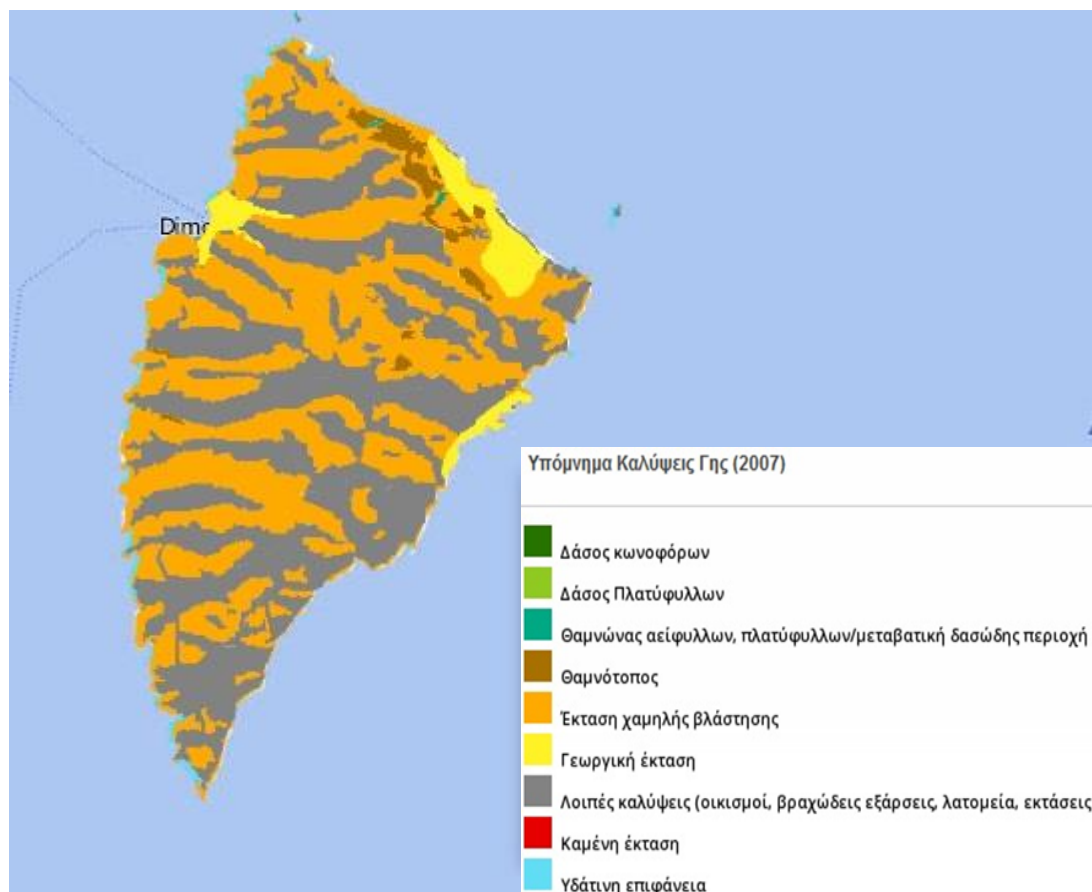
Μετά τον σεισμό του 1968 και την ανεγέρση του νέου οικισμού, οι όροι δόμησης που τέθηκαν ήταν, σχετικά με την αρτιότητα των οικοπέδων, όπως παραχωρήθηκαν, η θέση και το μέγεθος, όπως ορίστηκαν στο διάγραμμα εφαρμογής, τα κτίσματα ενός ορόφου και μέγιστου ύψους 4,00

μέτρων με προσθήκη δύο δωματίων σε καθορισμένες διαστάσεις. Η ποιοτική ανεπάρκεια και η έλλειψη χώρου του νέου οικισμού, καθιστούσε αναγκαία την τροποποίηση των όρων δόμησης. Οι πρώτες προσπάθειες άρχισαν από το 1981 αλλά η σχετική τροποποίηση τελικά εγκρίθηκε με την από αρ. 261/ 12-1-95 απόφαση Νομάρχη Λέσβου (ΦΕΚ 50/ 1-2-95/ Δ'). Σύμφωνα με αυτήν, οι οικοδομικές γραμμές μετατοπίστηκαν στην θέση των ρυμοτομικών στα οικοδομικά τετράγωνα όπου προβλέπεται η ανέγερση κατοικιών για να μπορούν να κατασκευαστούν υποστυλώματα για δεύτερο όροφο, έξω από το περίγραμμα των υφιστάμενων κτισμάτων. Το ποσοστό κάλυψης ορίστηκε στο 60%, ο συντελεστής δόμησης στο 1,20, ο αριθμός ορόφων σε δύο (2) και το μέγιστο επιτρεπόμενο ύψος σε 7,50 μέτρα συν την υποχρεωτική κατασκευή στέγης. Ελάχιστες άλλες τροποποιήσεις πολεοδομικού σχεδίου έγιναν μέχρι σήμερα και όσες έγιναν, δεν είχαν αποφασιστική επίδραση στην μορφή του οικισμού (Λαλένης, 2010).

4.7.6. Χρήσεις Γης

Η γενική κατανομή των εκτάσεων στο νησί του Αγίου Ευστρατίου, κατά βασικές κατηγορίες χρήσης γης, παρουσιάζονται στον κατωτέρω χάρτη και αναλύονται στον κάτωθι πίνακα:

Εικόνα 55. Καλύψεις Γης Νήσου Αγίου Ευστρατίου, 2007

Πηγή: oikoskopio.gr, WWF, 2017

Το μεγαλύτερο μέρος του νησιού καλύπτεται από θαμνώδεις και χορτολιβαδικές εκτάσεις, οι οποίες χρησιμεύουν ως βοσκότοποι. Πολύ μικρό μέρος του νησιού, κυρίως στην γεινιάζουσα

κοιλάδα του οικισμού χρησιμοποιείται για καλλιέργειες. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ και του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης, σε έκταση 20.629,5 στρ. που χρησιμεύει για αγροτοκτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις στο νησί, μόνο 7,5 στρ. κατατάσσονται ως αμιγώς γεωργικές, με τις υπόλοιπες να κατατάσσονται ως κτηνοτροφικές ή ως γεωροκτηνοτροφικές (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 11).

Ωστόσο, στην Ετήσια Γεωργική Στατιστική Έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ για το έτος 2014, καταγράφεται γεωργική έκταση 54 στρεμμάτων στον Άγιο Ευστράτιο, 15.000 στρέμματα λιβαδικής έκτασης για βοσκότοπους και 15.000 στρέμματα άγονοι βοσκότοποι (Ε.Γ.Ε. ΕΛΣΤΑΤ, 2014).

Η χρήση γης στον οικισμό του νησιού, είναι σχεδόν αποκλειστικά η οικιστική (α' και β' κατοικίας). Στο αδόμητο τμήμα του οικισμού παρατηρούνται και γεωργικές χρήσεις (κυρίως σπυροφόρα και λαχανόκηποι) προς το νότιο και ανατολικό τμήμα, ενώ στο βόρειο τμήμα, πέρα από την πλαγιά του παλαιού οικισμού, συναντώνται και κτηνοτροφικές χρήσεις (μαντριά για αμνοερίφια) (Advent, 1994).

Πίνακας 19. Χρήσεις Γης σε νήσο Άγιο Ευστράτιο (σε χιλιάδες στρέμματα)

Χρήση Γης Άγιος Ευστράτιος	Έκταση (χιλιάδες στρέμματα)			
	1971	1981	1994	1999 – 2000
Καλλιεργούμενη γη	1,3	0,1	0,055	0
Κοινοτικοί Βοσκότοποι	-	-	-	-
Ιδιωτικοί Βοσκότοποι	35	37,3	38,045	24
Δάση	6,1	5,0	4,3	7,5
Χείμαρροι κτλ.	0,2	0,2	0,2	
Εκτάσεις Οικισμών	0,4	0,4	0,4	0,1
Άλλες εκτάσεις				10,5
Σύνολο	43	43	43	42,1

Πηγή: 1971,1981 (ΕΣΥΕ, Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης ΥΧΟΠ 1984), 1994 (Advent Μελετητική, 1994), 1999-2000 ΕΛΣΤΑΤ

Από τον ανωτέρω πίνακα, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός διαφοροποίησης της συνολικής έκτασης του νησιού με την ΕΣΥΕ, ΥΧΟΠ 1984 και Advent (1994) να την αναφέρουν 43km², την ΕΛΣΤΑΤ να την καταγράφει 42,1Km², ενώ στο Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α' (2015, σελ. 6) να αναφέρεται 49,6Km². Όξυμωρο είναι, σχετικά με το ίδιο ζήτημα, το γεγονός ότι στην ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια της Wikipedia για το νησί του Αγίου Ευστρατίου (https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%95%CF%85%CF%83%CF%84%CF%81%CE%AC%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82,2017) η επιφάνεια του νησιού αναφέρεται 49,6Km² και στο ένθετο πινακάκι της ίδιας ιστοσελίδας αναφέρεται 43,3 Km², ενδεικτικό της μη αποσαφήνισης της ακριβούς επιφάνειας του νησιού και, κατ' επέκταση, της μη ρεαλιστικής αποτύπωσης των χρήσεων γης στην παρούσα φάση.

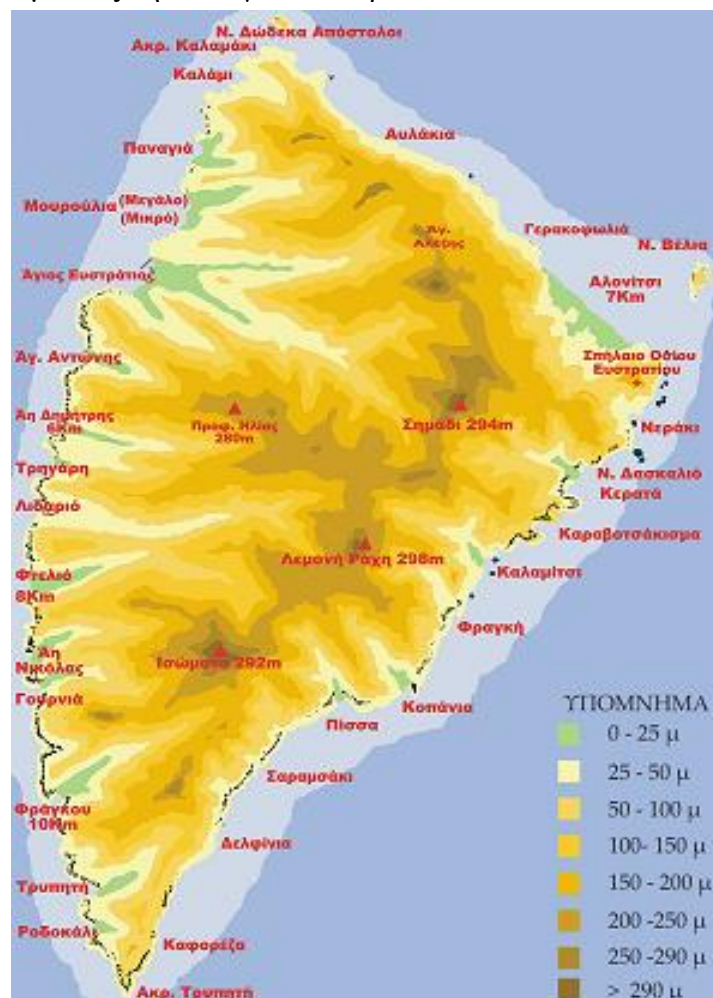
4.8. Φυσικό Περιβάλλον

4.8.1. Γεωμορφολογικά Χαρακτηριστικά

Το έδαφος του νησιού μπορεί να χαρακτηριστεί ως ημιορεινό και εκατέρωθεν της κορυφογραμμής που διασχίζει το νησί από Βορρά προς Νότο σχηματίζονται λόφοι που προχωρούν προς τη θάλασσα με γκρεμούς πιο απότομους κατά την ανατολική πλευρά του νησιού (Βικιπαίδεια, 2017α). Οι υψηλότερες κορυφές είναι η Λεμονή Ράχη (298m), το Σημάδι (294m), τα Ισώματα (292m) και ο Προφήτης Ηλίας (280m).

Ανάμεσα στους λόφους της δυτικής πλευράς σχηματίζονται μικρές κοιλάδες που τελειώνουν σε γραφικές αμμουδερές ακρογιαλιές. Μεγαλύτερη απ' όλες είναι η κοιλάδα, όπου βρίσκεται και το μοναδικό χωριό. Στη ΒΑ πλευρά του νησιού απλώνεται μια επικλινή πεδινή ζώνη μήκους ενός χιλιομέτρου περίπου (Βικιπαίδεια, 2017α). Οι Ανατολικές - Νοτιοανατολικές ακτές του νησιού είναι απότομες και βραχώδεις, όπως διαπιστώνεται από την εγγύτητα των ισούψων στην πλευρά αυτή και πιθανώς να οφείλεται στη δράση ρηγμάτων με παράλληλη διεύθυνση στις ακτές. Αντίθετα οι Δυτικές ακτές είναι πιο ομαλές, με τα ρήγματα κάθετα σ' αυτές, κατά μήκος των οποίων δημιουργήθηκαν οι μικρές κοιλάδες (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2017).

Εικόνα 56. Ισοϋψείς καμπύλες νήσου Αγίου Ευστρατίου

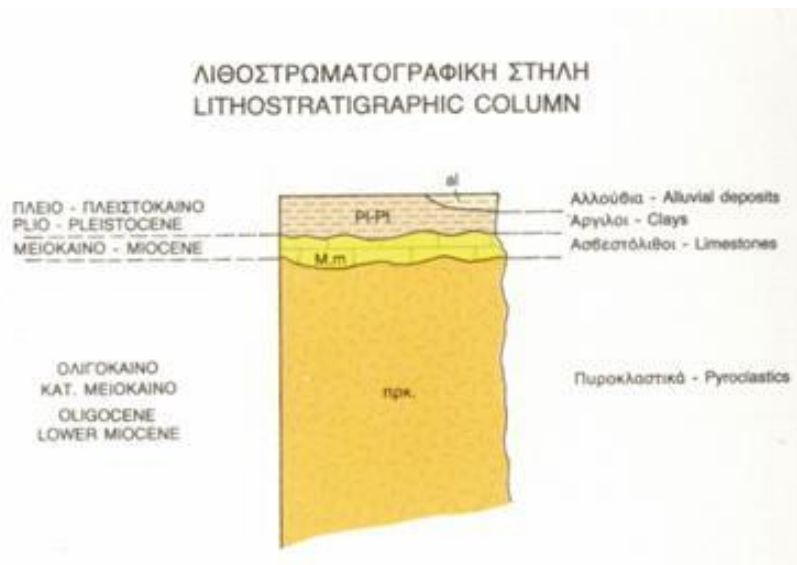
Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

4.8.2. Γεωλογικά Χαρακτηριστικά

Η γεωλογική σύσταση του Αγίου Ευστρατίου είναι ηφαιστιογενής (Βικιπαίδεια, 2017α). Η γεωλογία του Αγίου Ευστρατίου είναι όμοια με αυτή των νησιών Λήμνου, Λέσβου και Σαμοθράκης με το νησί να είναι έντονα τεκτονισμένο (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.11).

Ως προς τη σύσταση των πετρωμάτων, όπως προκύπτει από την κατωτέρω Λιθοστρωματογραφική Στήλη του Ινστιτούτου Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.), παρατηρείται ότι, τα αρχαιότερα πετρώματα είναι πυροκλαστικοί σχηματισμοί (τόφφοι), στο εσωτερικό των οποίων περιλαμβάνονται ακανόνιστα τμήματα ηφαιστειακών πετρωμάτων, ηλικίας δεκαοκτώ (18) έως είκοσι τριών (23) εκατομμυρίων ετών (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2017). Σε μεταγενέστερη περίοδο, πάνω από το προηγούμενο στρώμα, εναποτέθησαν ιζηματογενή πετρώματα περιβάλλοντος αβαθούς θαλάσσης μέσα στα οποία βρέθηκαν απολιθώματα θαλάσσιων οργανισμών (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2017). Στο Βορειοανατολικό τμήμα του νησιού (περιοχή Αλονίτσι) ακολούθησε απόθεση αργιλομαργαϊκού υλικού, λιμναίας προέλευσης, που στα βαθύτερα τμήματά του έχει σχηματιστεί, από απανθράκωση οργανικού υλικού, μικρού πάχους λιγνιτική ενστρωμάτωση. Τα νεότερης ηλικίας πετρώματα είναι αλλουβιακές αποθέσεις, δηλαδή προϋπάρχοντα υλικά που μεταφέρθηκαν και σχηματοποιήθηκαν σε καινούργια θέση (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2017).

Εικόνα 57. Λιθοστρωματογραφική Στήλη νήσου Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου από Ι.Γ.Μ.Ε.
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

Στον κάτωθι γεωλογικό χάρτη του Ινστιτούτου Γεωλογικών & Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.) παρουσιάζονται τα επιφανειακά πετρώματα και τα ρήγματα του Αη Στράτη. Κύριο τεκτονικό χαρακτηριστικό αποτελούν τα κανονικά ρήγματα μεγάλης κλίσεως (ΙΓΜΕ, 2010).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το μεγάλο ρήγμα που ξεκινά σχεδόν από το Βόρειο ακρωτήριο και καταλήγει στο Βορειοανατολικό άκρο του νησιού (Ακρ. Θάσκολοι) και είναι υπεύθυνο για τη δημιουργία ενός απότομου σκαλοπατιού (γκρεμού) κατά μήκος όλου του ρήγματος, με το βορινό τμήμα του εδάφους να καταβυθίζεται, όπως φαίνεται στις θέσεις

4.8.3. Κλιματολογικές Συνθήκες

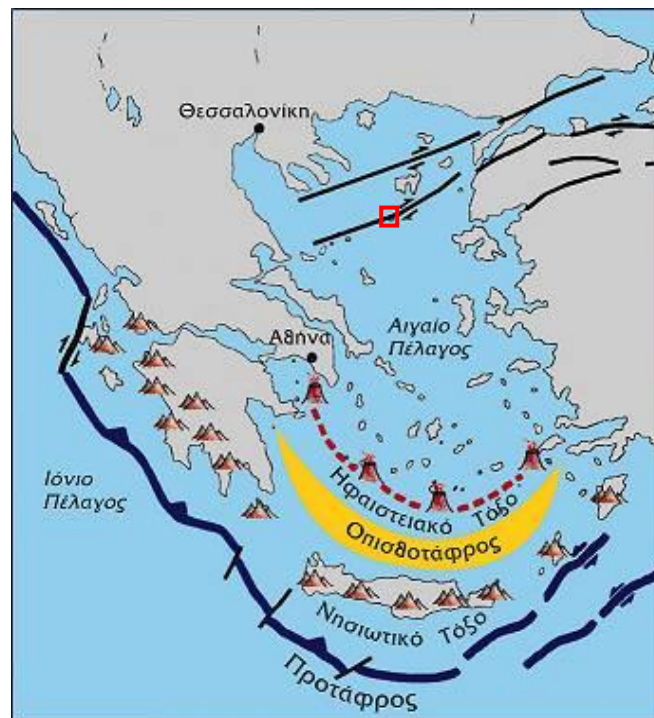
Το κλίμα του Αγίου Ευστρατίου κατατάσσεται στα ημίυγρο με μέτριες βροχές και σπάνια χιόνια (βικικπαίδεια, 2017) και χαρακτηρίζεται ως ασθενώς θερμο-μεσογειακό (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.11).

Οι χειμώνες είναι σχετικά ήπιοι και τα καλοκαίρια όχι ιδιαίτερα θερμά. Η θερμή περίοδος διαρκεί από τον Ιούνιο μέχρι τον Σεπτέμβριο και η ψυχρή από τον Οκτώβριο μέχρι τον Μάιο. Οι βροχοπτώσεις είναι σχετικά περιορισμένες, με μέσο ετήσιο ύψος βροχοπτώσεων 475,1 mm και μέση θερμοκρασία από 7,4 °C το χειμώνα έως 25,9 °C το καλοκαίρι. Η ένταση των ανέμων κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα αλλά συνεχώς υπάρχουν άνεμοι προς κάποια κατεύθυνση με επικρατέστερη την Βορειοανατολική (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.11). Ισχυροί άνεμοι (πάνω από 7 beaufort) σημειώνονται συχνά, τόσο τον χειμώνα όσο και το καλοκαίρι (Λαλένης, 2014).

4.8.4. Σεισμική Επικινδυνότητα

Ο Άγιος Ευστράτιος βρίσκεται στην απόληξη του βόρειου κλάδου του ρήγματος της Ανατολίας, που διασχίζει εγκάρσια την Ασιατική Τουρκία, γεγονός που ερμηνεύει σε συνδυασμό με τα πολλά εμφανή ρήγματα του νησιού, την σεισμική επικινδυνότητα της περιοχής (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2017).

Εικόνα 59. Ο Άγιος Ευστράτιος στα όρια της τάφρου του Βορείου Αιγαίου

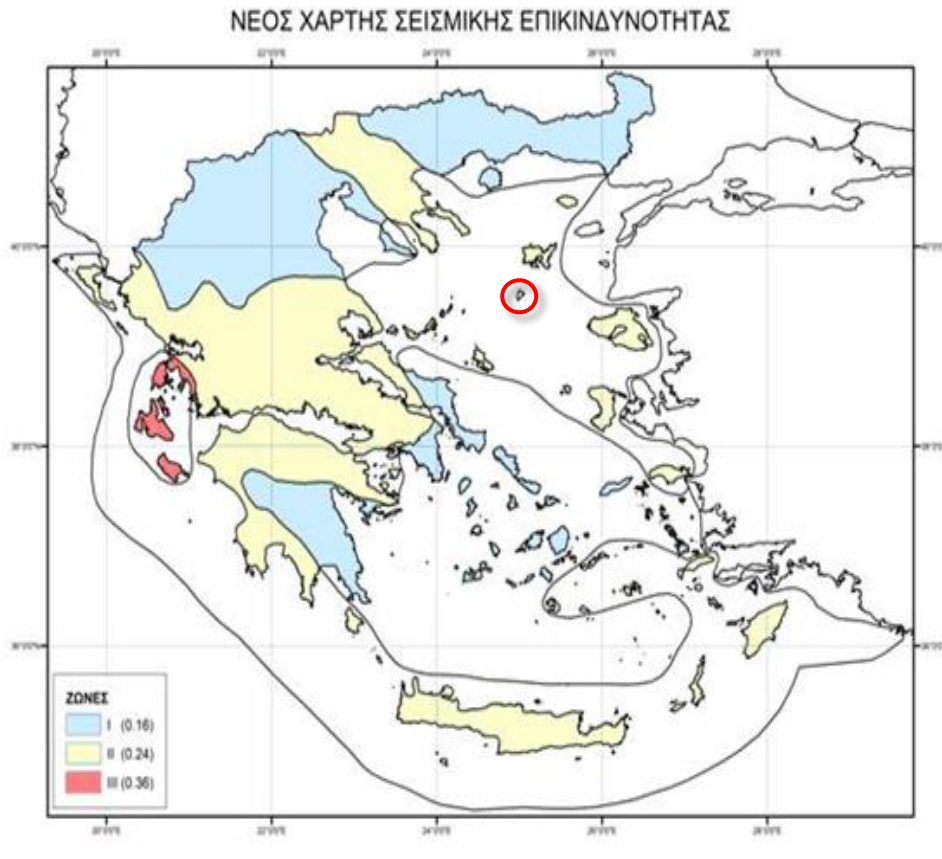

Πηγή: Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας (ΟΑΣΠ)
(<http://www.oasp.gr/node/207>)

Σύμφωνα με τον χάρτη σεισμικής επικινδυνότητας της χώρας μας για τον σχεδιασμό κατασκευών, η Ελλάδα υποδιαιρείται σε τρεις Ζώνες Σεισμικής Επικινδυνότητας I, II, III (Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας, 2017). Όπως παρουσιάζεται στον

κατωτέρω χάρτη, ο Άγιος Ευστράτιος ενσωματώνεται στη Ζώνη ΙΙ, που σημαίνει ότι η σεισμική επιτάχυνση εδάφους $A=a \cdot g$ (g : επιτάχυνση βαρύτητας) που χρησιμοποιείται στον σχεδιασμό κατασκευών, λαμβάνεται ίση με $0,24g$ (ποσοστό της επιτάχυνσης της βαρύτητας g) (ΦΕΚ 1154/Β/12-08-2003).

Εικόνα 60. Νέος Χάρτης Σεισμικής Επικινδυνότητας της Ελλάδας

Πηγή: ΟΑΣΠ (<http://www.oasp.gr/node/87>)

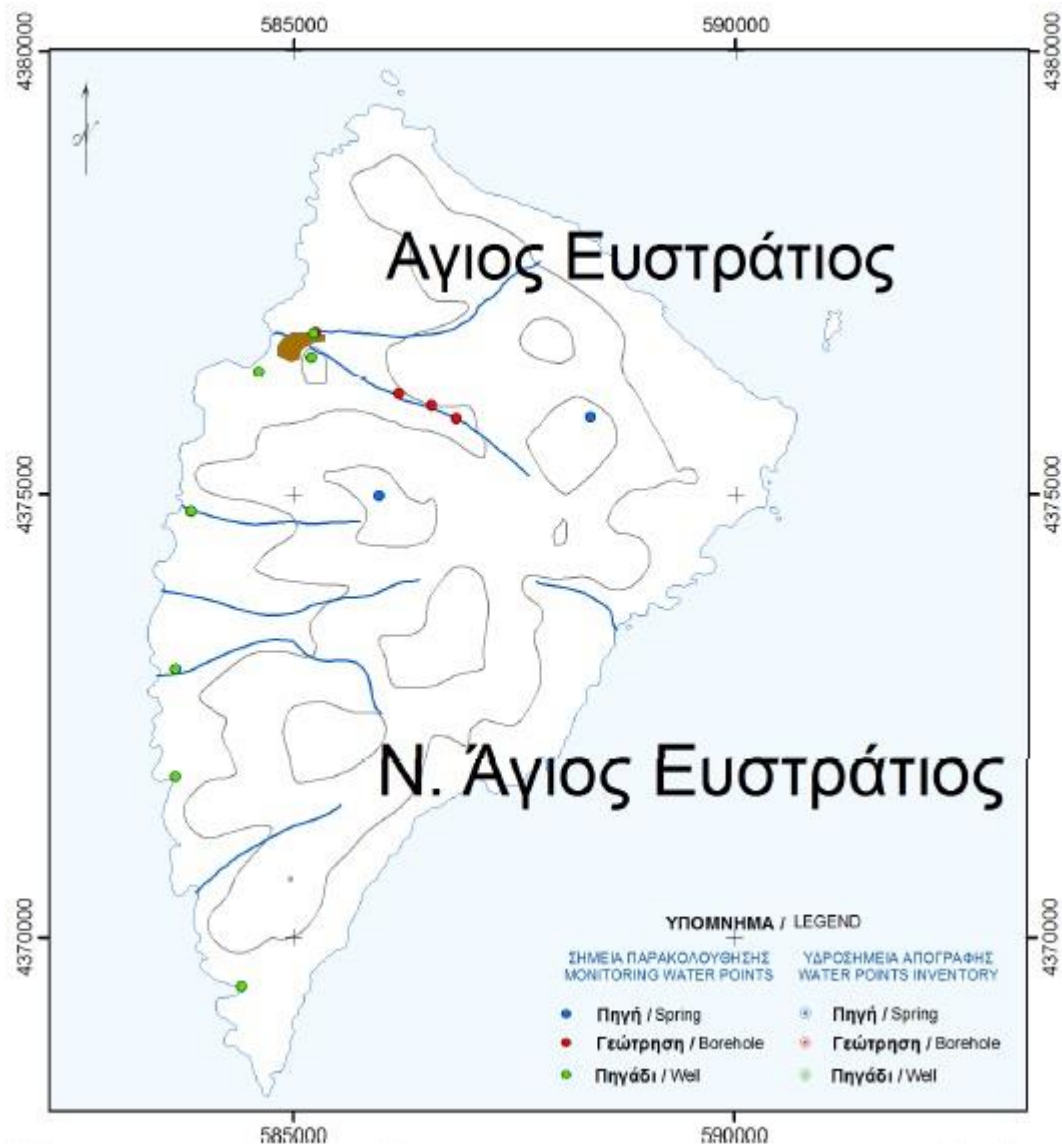
4.8.5. Ύδατα

Το υδρογραφικό δίκτυο του Αγίου Ευστρατίου αποτελείται στο σύνολο του από υδατορεύματα 1^{ης} και 2^{ης} τάξης, παροδικής ροής (ΠΓΜΕ, 2010). Χωρίζεται σε 23 κύριες υδρογεωλογικές λεκάνες, με άξονα διαχωρισμού Β - Α - Δ. Στα ορεινά συγκροτήματα διαμορφώνονται περίπου 20 λεκάνες επιφανειακής απορροής, ενώ το σύνολο των υδρευτικών αναγκών του νησιού καλύπτεται από 4 γεωτρήσεις (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.11).

Στο νησί υπάρχουν πολλοί χείμαρροι με τον μεγαλύτερο να διασχίζει τον οικισμό, κατεβάζοντας πολλές φερτές ύλες. Ο χείμαρρος αυτός έχει, κατά το παρελθόν, προκαλέσει πλημμύρες και ζημιές στο νότιο κυρίως τμήμα του νέου οικισμού (Advent, 1994).

Επίγεια τρεχούμενα ή στάσιμα νερά δεν υπάρχουν, μόνο υπόγεια, σε μικρό βάθος. Η μεγαλύτερη πηγή βρίσκεται στην Μεγάλη Παναγιά ανατολικά του χωριού (Βικιπαίδεια, 2017α).

Εικόνα 61. Χάρτης Υδροσημείων και σημείων παρακολούθησης Αγίου Ευστράτιου, 2010

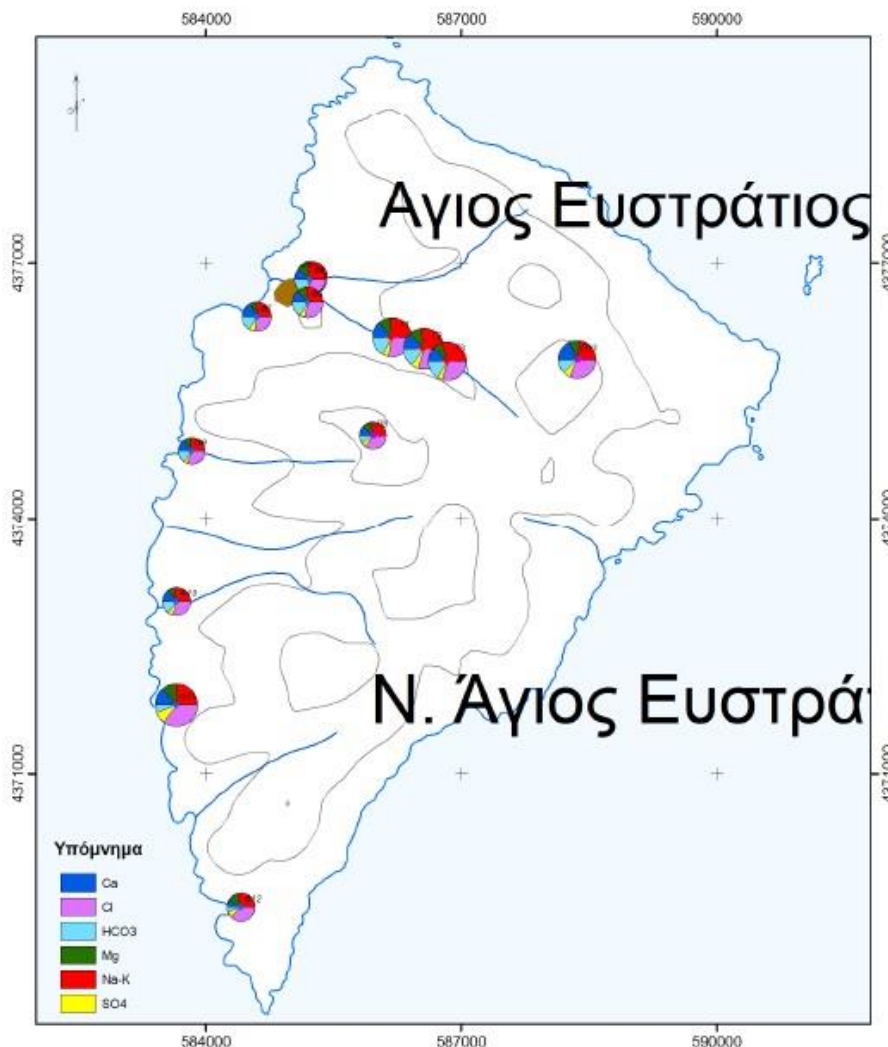

Πηγή: Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.),
Τομέας Υδατικών Πόρων και Περιβάλλοντος, 2010

Όσον αφορά στα ποσοτικά χαρακτηριστικά του υπόγειου ύδατος του Αγίου Ευστράτιου, σύμφωνα με μελέτη του ΙΓΜΕ, η πλειονότητα των γεωλογικών σχηματισμών του Αγίου Ευστράτιου είναι μέτριας έως χαμηλής απόδοσης με την υδροφορία να αναπτύσσεται, ως επί το πλείστον, στους πυροκλαστικούς σχηματισμούς του νησιού. Οι γεωτρήσεις που έχουν ανορυχθεί σε βάθη περίπου 80m, παρουσιάζουν στάθμες που κυμαίνονται από 3,5m έως 8,5m, με τις παροχές των γετρήσεων να μην ξεπερνούν το 12m³/h, αποδεικνύοντας τη χαμηλή υδροπερατότητα και υδροδυναμικότητα του υδροσυστήματος του Αγίου Ευστράτιου. Από τους σχετικούς υπολογισμούς του ΙΓΜΕ, τα συνολικά ετήσια, δυνητικά, ανανεώσιμα υδατικά αποθέματα των υπόγειων νερών του υδροσυστήματος του Αγίου Ευστράτιου ανέρχονται σε **300.000m³** (ΙΓΜΕ,2010). Η ημερήσια κατανάλωση αιχμής νερού δικτύων, σύμφωνα με το προσχέδιο διαχείρισης λεκανών απορροής ποταμών του υδατικού διαμερίσματος νήσων Αιγαίου GR14 (2015, σελ. 30) στον Άγιο Ευστράτιο, ανήλθε το έτος 2012 σε 150m³ και το 2013 σε 170m³ και η συνολική παραγωγή νερού δικτύων ανήλθε το 2012 σε 25.000 m³ και το 2013 σε 30.000m³.

Σχετικά με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των υπόγειων υδάτων του Αγίου Ευστρατίου, σύμφωνα με μελέτη του Ι.Γ.Μ.Ε. (2010, σελ. 69), επισημαίνεται ότι τείνουν να γίνουν υφάλμυρα, λόγω θαλάσσιας διείσδυσης, ενώ χαρακτηρίζονται ως νερά υψηλού κινδύνου αλατότητας και χαμηλού κινδύνου αλκαλίωσης. Ο γενικός υδροχημικός τύπος για την πλειονότητα των υπόγειων υδάτων του νησιού, είναι Mg – Cl έως Na – Cl, ως αποτέλεσμα της υφαλμύρωσης των παράκτιων υδροφορέων. Σύμφωνα με το Ι.Γ.Μ.Ε., σημαντικό πρόβλημα στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του νερού οφείλεται στην ποσότητα των χλωριόντων, εξαιτίας της υπεράντλησης του υδροφορέα κατά τη θερινή περίοδο που οδηγεί σε φαινόμενα υφαλμύρωσης, ενώ οι υψηλές τιμές των νιτρικών ιόντων, αποδίδονται στις αγροκτηνοτροφικές δραστηριότητες. Τοπικά, ανιχνεύονται και υπερβάσεις τιμών σε ιχνοστοιχεία, όπως το μαγγάνιο (Mn), το νικέλιο (Ni) και ο σίδηρος (Fe), που οφείλεται σε φυσικές διεργασίες, εξαιτίας των ηφαιστειακών πυροκλαστικών πετρωμάτων που συναντώνται στον Αη Στράτη. Τα κυριότερα ιόντα, σε διάγραμμα πίτας, για τα υπόγεια ύδατα του Αγίου Ευστρατίου, παρουσιάζονται στον κατωτέρω χάρτη:

Εικόνα 62. Κύρια ιόντα υπόγειων υδάτων Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.),
Τομέας Υδατικών Πόρων και Περιβάλλοντος, 2010

4.8.6. Ατμόσφαιρα

Στην περιοχή του Αγίου Ευστρατίου εκλείπουν σημαντικά ρυπογόνες δραστηριότητες (όπως βιομηχανικές μονάδες κ.ά.), με εξαίρεση το θερμοηλεκτρικό εργοστάσιο παραγωγής ρεύματος, που δημιουργεί μια τοπική ρύπανση (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.11). Έστια ρύπανσης, μέχρι πριν λίγα χρόνια, αποτελούσε και ο Χώρος Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ) στις παρυφές του οικισμού, σύμφωνα με το Ι.Γ.Μ.Ε., που πλέον έχει καταργηθεί και αποκατασταθεί ο χώρος.

Εικόνα 63. Χάρτης Απογραφής Ρυπογόνων Εστιών Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.)
Τομέας Υδατικών Πόρων και Περιβάλλοντος, 2010

4.8.7. Χλωρίδα

Από φυτογεωγραφική άποψη, ο Άγιος Ευστράτιος κατατάσσεται στην Ευμεσογειακή ζώνη βλάστησης. Η χλωρίδα του νησιού συνίσταται, ως επί το πλείστον, από θαμνώνες αιφυλλών πλατυφύλλων και φρύγανα χαμηλού και μέσου υψομέτρου (maquis). Σημαντικό είδος χλωρίδας στο νησί αποτελεί το εκτεταμένο δάσος βελανιδιάς *Quercus macrolepis*, ένα από τα ελάχιστα αν όχι το μοναδικό στο χώρο του Αιγαίου (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.10). Ειδικότερα, στη νήσο του Αγίου Ευστρατίου, συναντώνται τα κατωτέρω κυριότερα είδη χλωρίδας:

4.8.7.1. Δάση

Στο βόρειο τμήμα του νησιού στην περιοχή Αυλάκια, υπάρχει εκτεταμένο δάσος Μακρολέπιου Βελανιδιάς ή Αιγαιακής Δρυός (*Quercus macrolepis*), είδος σπάνιο στο Αιγαίο που καλύπτει έκταση περί τα 4.300 στρέμματα (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.9) (Λαλένης, 2014). Διάσπαρτες συστάδες Αιγαιακής Δρυός συναντώνται, επιπρόσθετα, σε ρεματιές του νησιού, στις παραλίες των δυτικών ακτών και κοντά στον οικισμό (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.9).

Εικόνα 64. Δάσος βελανιδιάς στην περιοχή Αυλάκια Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ. Η ιστοσελίδα του συλλόγου των απανταχού Αγιοστρατιτών (<http://aistratisphotos.blogspot.gr/>)

4.8.7.2. Θαμνότοποι

Οι θαμνότοποι του νησιού αποτελούνται κυρίως από φρύγανα εξαιτίας της εξαιρετικής ικανότητας προσαρμογής που εμφανίζουν σε όλα τα εδάφη, καταλαμβάνοντας είτε γυμνά εδάφη είτε εκτάσεις που καλλιεργούνταν στο παρελθόν αλλά πλέον έχουν εγκαταλειφθεί. Εμφανίζουν, συνήθως, μεγάλη πυκνότητα, ενώ σε κάποιες περιοχές είναι αραιότερα ή διακόπτονται από λιβαδικές εκτάσεις (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004). Το επικρατέστερο είδος στο νησί είναι η Αστοιβή ή κατά την τοπική ονομασία Κοκκιναστουβιά (*Sarcopoterium spinosum*) αλλά συναντώνται και θάμνοι του είδους Κενταύρεια η αγκαθωτή ή Αστουβιά για τους ντόπιους (*Centaurea spinosa*), ενώ σε ορισμένες περιοχές συναντώνται και Αλογοθύμαρα (*Anthyllis hermanniae*) (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004).

Εικόνα 65. Αστοιβή-*Sarcopoterium spinosum*, Αγκαθωτή Κενταύρεια-*Centaurea spinosa*

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

Σε ελεύθερες περιοχές ή σε κενά των θάμνων, ευδοκimoύν οι Ασφόμελοι (*Asphodelus fistulosus*), οι οποίοι συχνά καταλαμβάνουν ολόκληρα λιβάδια, ο Νάρθηκας ή Άρτικα όπως τον αποκαλούν στο νησί (*Ferula communis*), ο Φλώμος (*Verbascum*), η Δενδρομολόχα

(*Lavatera arborea*), το Ασπράγκαθο (*Galactites tomentosa*), το Γαϊδουράγκαθο (*Carduus corymbosus*) και τα Αμάραντα (*Limonium sinuatum*) (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004).

Εικόνα 66. Ασφόδελος - *Asphodelus fistulosus* και Νάρθηκας - *Ferula communis*

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

Εικόνα 67. Φλώμος- *Verbascum* και Δενδρομολόχα - *Lavatera arborea*

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

Εικόνα 68. Ασπράγγαθο-Galactites tomentosa και Γαϊδουράγκαθο-Carduus corymbosus

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

Στο νησί αναπτύσσονται επίσης πολλά ψυχανθή, όπως Αγριόκρινα (*Ornithogalum umbelatum*), τα Αγριομάρουλα (*Leontodon tuberosus*), οι Αγριοβιολέτες (*Malcomia flexuosa*), το Αγριοτρίφυλλο (*Trifolium uniflorum*) και διάφορα αγριόχορτα, όπως σπαράγγια, ραδίκια, κ.ά. (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004).

Εικόνα 69. Αγριόκρινο-*Ornithogalum umbelatum* & Αγριοβιολέτα-*Malcomia flexuosa*

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

Σε περιοχές που είναι ελεύθερες από θάμνους, αλλά και μέσα στον οικισμό, συναντώνται επίσης διάφορα Αγροστώδη, Μολόχες (*Malva sylvestris*), Ξυνίθρες (*Oxalis perscarpae*), Πικραγγουριές (*Ecballium elaterium*), Παπαρούνες (*Papaver rhoeas*), Αγριομαργαρίτες (*Anthemis arvensis*), Στεφανωτά χρυσάνθεμα (*Chrysanthemum coronarium*), χαμομήλι και διάφορα αγριολούλουδα (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004).

4.8.7.3. Ρεματιές

Στις ρεματιές κυριαρχεί η Λυγαριά ή καναπίτσα κατά την τοπική ονομασία (*Vitex agnus-castus*), η Πικροδάφνη (*Nerium oleander*), οι Καλαμιές (*Arundo donax*), η Ιτιά (*Salix alba*), η

Λεύκα, οι Αγριοτριανταφυλλίες, και οι Βατομουριές. Κάτω από τους θάμνους ή τα δένδρα κυριαρχούν τα Αγριοσέλινα (*Smyrniium olusatrum*), ενώ γύρω από τις όχθες βρίσκουμε Φασκομηλίες (*Salvia fruticosa*), Ανεμώνες (*Anemone ranonina* var. *Purpureo violacea*), Νεραγκούλες (*Ranunculus bullatus*), Ίριδες, Ρίγανη και διάφορα άλλα αγριολούλουδα και αγριόχορτα (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004). Επιπρόσθετα, στο νησί συναντάται και το είδος *Melilotus elegans* (φαρμακευτικό βότανο) το οποίο έχει καταγραφεί αποκλειστικά στον Άγιο Ευστράτιο σε εθνικό επίπεδο (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.10).

Εικόνα 70. Λυγαριά-*Vitex agnus-castus* και Πικροδάφνη-*Nerium oleander*

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

Εικόνα 71. Καλαμιές-*Arundo donax* και Ιτιά-*Salix alba*

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

4.8.7.4. Αμμώδεις ακτές

Σε περιοχές με αμμώδεις ακτές, συναντώνται η Θαλάσσια Μηδική ή αρμυρήθρα (*Medicago marina*), τα Γαλανάγκαθα (*Eryngium maritimum*), το Θαλασσόχορτο (*Salsola aegaea*), τα

Θαλασσόκρινα (*Pancratium maritimum*) και στις εκβολές των ρεμάτων Βούρλα (*Juncus maritimus*) (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004). Επισημαίνεται ότι, ο κρίνος της θάλασσας (*Pancratium maritimum*) απειλείται από τη αυξανόμενη καταστροφή του ενδιαιτήματός του στη Μεσόγειο (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.10).

Εικόνα 72. Θαλασσόκρινο - *Pancratium maritimum* και Βούρλα - *Juncus maritimus*

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

Εικόνα 73. Θαλάσσια Μηδική-*Medicago marina* και Γαλανάγκαθο-*Eringium maritimum*

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

4.8.7.5. Βραχώδεις Ακτές

Στις βραχώδεις ακτές συναντώνται Κάππαρη (*Carraris spinosa*), περικοκλάδες και διάφορα σαρκόφυτα (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004).

4.8.8. Πανίδα

Στον Άγιο Ευστράτιο βρίσκεται καταφύγιο ικανοποιητικός αριθμός προστατευόμενων ειδών πανίδας. Έχουν παρατηρηθεί μικροί πληθυσμοί της μεσογειακής φώκιας *Monachus monachus*, που αποτελεί είδος προτεραιότητας, σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ (Παράρτημα ΙΙ της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ) και σκαντζόχοιρου της Ανατολικής Ευρώπης (*Erinaceus concolor*), ο οποίος προστατεύεται από το Π.Δ. 67/81 (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.10).

Εικόνα 74. Φώκια - *monachus monachus* & Σκαντζόχοιρος - *Erinaceus concolor*

Πηγή : WWF και Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004

(<http://www.wwf.eu/natureup/naturemap/>, <http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

Στο νησί έχουν καταγραφεί έξι (6) είδη ερπετών (Strachinis & Roussos, 2016), ενώ δύο (2) από αυτά προστατεύονται από τη συνθήκη της Βέρνης, ο ζαμενής ή βαλκανοφίδο και ο τυφλίτης ή φιδόσαυρα, ενώ έχει καταγραφεί το ασπόνδυλο *Rhacocleis agiostratica*, το οποίο είναι ενδημικό στον Αη Στράτη και τη Λήμνο (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.10).

Στην περιοχή έχουν παρατηρηθεί 35 είδη πουλιών, σχεδόν όλα μεταναστευτικά, από τα οποία εννιά (9) είδη συμπεριλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι της Οδηγίας 79/409 (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.10). Στον Άγιο Ευστράτιο φωλιάζουν και αναπαράγονται 280-300 ζευγάρια του γερακιού Μαυροπετρίτη (*Falco Eleonora*) (Κακαλής, 2009, σελ.10) και 50 – 60 ζευγάρια Θαλασσοκόρακα (*Phalacrocorax aristotelis*) (Κακαλής, 2009, σελ.11) που ικανοποιούν τις ελάχιστες απαιτήσεις για τον καθορισμό Ζώνης Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) στο νησί. Επιπρόσθετα, παρατηρούνται πουλιά όπως, ο Ασημόγλαρος, η νησιωτική πέρδικα, η Τυπώ, το Αγριοπερίστερο, η Κουρούνα, η Λευκοσουσουράδα, ο Κότσυφας, το Βραχοκιρκίνεζο και αποδημητικά όπως, φλαμίνγκο, κορμοράνοι, νερόκοτες, σταχτόχηνες, πρασινοκέφαλες πάπιες, τσαλαπετεινοί, μελισσοφάγοι, Σταχτοτσικνιάδες, Καστανολαίμηδες, Φαλαρίδες, Καλαμοκανάδες, Αλκύνες και πλήθος άλλων (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.10).

Εικόνα 75. Θαλασσοκόρακες-Phalacrocorax aristotelis & Μαυροπετρίτης-Falco eleonorae

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AgiosEfstratios-ToNisiMas.htm>)

Επιπρόσθετα, η ευρύτερη περιοχή του Αγίου Ευστρατίου παρουσιάζει ιδιαίτερη ιχθυοπανίδα και βιοποικιλότητα στο θαλάσσιο οικοσύστημά της, που αναπτύσσεται στα λιβάδια Ποσειδωνίας (*Posidonia Oceanica*) που περιβάλλουν το νησί (Ακριτοπούλου et al, 2008).

4.8.9. Υδροβιότοποι

Στον Άγιο Ευστράτιο καταγράφονται τέσσερις (4) υδροβιότοποι, η θεσμοθέτηση της προστασίας των οποίων πραγματοποιήθηκε με το Π.Δ. «Έγκριση καταλόγου μικρών νησιωτικών υγροτόπων και καθορισμός όρων και περιορισμών για την προστασία και ανάδειξη των μικρών παράκτιων υγροτόπων που περιλαμβάνονται σε αυτόν» (ΦΕΚ ΑΑΠ 229/19.06.2012). Τα χαρακτηριστικά των μικρών αυτών οικοσυστημάτων μεγάλης σημασίας για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, συγκεντρώνονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 20. Μικροί Υγρότοποι νήσου Αγίου Ευστρατίου (ΦΕΚ ΑΑΠ 29/19.06.2012)

Α/ Α	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΚΩΔΙΚΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΘΕΣΗ	ΕΚΤΑΣΗ (m ²)	ΣΥΣΧΕΤΙΖΟΜΕ ΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA
1	Εκβολή όρμου Φτελιό	Y411AEF003	Εκβολή	Παράκτιος	10.519,3	GR 4110014 GR4110002
2	Εκβολή όρμου Φράγκου	Y411AEF002	Εκβολή	Παράκτιος	3.107,77	GR 4110014 GR4110002
3	Εκβολή Φραγκούλη Ράχη	Y411AEF004	Εκβολή	Παράκτιος	13.855,4	GR 4110014 GR4110002
4	Εκβολή Όρμου Μουρούλια	Y411AEF008	Εκβολή	Παράκτιος	2.082,47	GR 4110014 GR4110002

Πηγή: Σχ. Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών ΥΔ Νήσων Αιγαίου (GR14), σελ. 102

4.8.10. Προστατευόμενες Περιοχές

Το Δίκτυο Natura 2000, σύμφωνα με το σχέδιο διαχείρισης λεκανών απορροής ποταμών ΥΔ Νήσων Αιγαίου (2015, σελ.96), είναι ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, όπου φιλοξενούνται φυσικοί οικοτόποι και οικοτόποι ειδών ιδιαίτερης σημασίας. Αποτελείται από δύο κατηγορίες περιοχών:

α. Τους "Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ)" (Sites of Community Importance-SCI), όπως ορίζονται στην Οδηγία 92/43/ΕΟΚ, η οποία ενσωματώθηκε στο Εθνικό Δίκαιο με την Κ.Υ.Α. 33318/3028/1998 και τις περιοχές προστασίας να χαρακτηρίζονται με το Ν.3937/2011 ως Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ) (Special Areas of Conservation) και

β. Τις "Ζώνες Ειδικής Προστασίας για την Ορνιθοπανίδα (ΖΕΠ)" (Special Protection Areas - SPA), όπως ορίζονται στην Οδηγία 79/409/ΕΚ, η οποία ενσωματώθηκε στο Εθνικό Δίκαιο με την ΚΥΑ 414985/ 757Β/ 18.12.1985.

Στον Ελλαδικό χώρο, σήμερα, έχουν χαρακτηριστεί 151 Ζώνες Ειδικής Προστασίας (SPA) και 239 Τόποι Κοινοτικής Σημασίας (SCI) (Γουλιάμου Α. & συν., 2007). Ωστόσο, αποτελεί γεγονός ότι, οι εν λόγω κατάλογοι περιοχών παρουσιάζουν μεταξύ τους επικαλύψεις με αποτέλεσμα 31 περιοχές να έχουν οριστεί ταυτόχρονα ως SPA και ως SCI, όπως πραγματοποιείται και στον Άγιο Ευστράτιο. Ειδικότερα, Οι βιότοποι Natura στην περιοχή μελέτης, είναι οι ακόλουθοι:

4.8.10.1. GR4110002: ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ

Το σύνολο της έκτασης του Αγίου Ευστρατίου, καθώς και οι παρακείμενες βραχονησίδες και η θαλάσσια ζώνη έχουν ενταχθεί στον Ευρωπαϊκό κατάλογο Natura 2000 ως Ειδική Ζώνη Διατήρησης (ΕΖΔ) με κωδικό και ονομασία: GR4110002: ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.10).

Πίνακας 21. Βιότοπος Natura 2000 (SCI) GR4110002 Νήσου Αγίου Ευστρατίου

Κωδικός Τόπου	Ονομασία	Συνολική Περίμετρος (km)	Συνολική έκταση (ha)	Χερσαία έκταση (ha)	Μέγιστο - Ελάχιστο Υψόμετρο (m)	Παρατηρήσεις
ΒΙΟΤΟΠΟΣ NATURA 2000						
GR4110002	ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ	37,4	6.283,75	4.209,93	200 – 0	Σημαντική περιοχή για μεταναστευτικά πουλιά, ενδημικά είδη και θαλάσσια ζωή.

Πηγή: Φιλότης, 2017 (<http://filotis.itia.ntua.gr/biotopes/c/GR4110002/>)

Εικόνα 76. Χάρτης ΕΖΔ GR4110002. Άγιος Ευστράτιος & Παράκτια Θαλάσσια Ζώνη

Πηγή: Οικοσκόπιο της WWF, 2017
(<http://www.oikoskopio.gr/map/>)

Αξία Βιοτόπου (ΕΖΔ) GR4110002 “Άγιος Ευστράτιος & Παράκτια Θαλάσσια Ζώνη”

Σύμφωνα με τη βάση δεδομένων για την ελληνική φύση (ΦΙΛΟΤΗΣ, 2017), οι απολήξεις των λόφων του Αγίου Ευστρατίου στη θάλασσα σχηματίζουν σπηλιές με αμμώδεις παραλίες οι οποίες αποτελούν ιδανικά καταφύγια για τον πληθυσμό της μεσογειακής φώκιας που αναπτύσσεται στο νησί. Ο Μαυροπετρίτης (*Eleonora's falcon*) αλλά και σημαντικά θαλασσοπούλια (*Puffinus puffinus*, *Phalacrocorax aristotelis*) φωλιάζουν στους λόφους. Οι σχηματιζόμενοι υγρότοποι είναι σημαντικοί για τα είδη των μεταναστευτικών πουλιών και για σπάνια είδη φυτών, όπως τα *Isoetes duriei*, *Pilularia minuta*, *Crassula vaillantii*, *Myosurus sessilis* ssp. *Heldreichii* και το *Lythrum borysthenticum*. Υπάρχουν επίσης σημαντικές συστάδες της βελανιδιάς *Quercus macrolepis*, ένα σπάνιο είδος για το χώρο του Αιγαίου. Το είδος *Panocratum maritimum*, που αναπτύσσεται στις αμμώδεις παραλίες του νησιού, βρίσκεται σε κίνδυνο εξαιτίας της καταστροφής των οικοτόπων του στη Μεσόγειο. Τονίζεται η παρουσία της *Melilotus elegans* καθώς είναι η πρώτη φορά που έχει παρατηρηθεί το είδος στην Ελλάδα. Τα λιβάδια θαλάσσιας Ποσειδωνίας (*Posidonia oceanica*) βρίσκονται σε εξαιρετική κατάσταση. Τέλος, το γεωλογικό ενδιαφέρον του νησιού στηρίζεται στην ύπαρξη απολιθωμένου δάσους. Άλλα σημαντικά είδη προς προστασία είναι το *Anthemis cretica* ssp. *cretica* το οποίο είναι ενδημικό της περιοχή των Βαλκανίων (περιλαμβάνει τα είδη *A. panachaica* και *A. meteorica* τα οποία περιλαμβάνονται στην λίστα IUCN των απειλούμενων φυτικών ειδών σαν σπάνια και προστατεύονται από την ελληνική Νομοθεσία με το Προεδρικό Διάταγμα 67/81, ΦΕΚ 23/Α/30-01-1981). Το *Callitriche brutia* είναι ένα Ευρωπαϊκό είδος, το οποίο υπάρχει μόνο στην περιοχή της Ψαθούρας και του Αγίου Ευστρατίου στην Ελλάδα. Το *Anthemis wernerii* ssp. *wernerii* περιλαμβάνεται στην κόκκινη λίστα απειλούμενων φυτικών

ειδών της IUCN (1993) χαρακτηριζόμενο ως "ασαφές" και προστατεύεται από την Ελληνική Νομοθεσία (Προεδρικό Διάταγμα 67/81, ΦΕΚ 23Α/30-01-1981).

Τρωτότητα Βιοτόπου GR4110002 (SCI) “Άγιος Ευστράτιος & Παράκτια Θαλάσσια Ζώνη”

Γενικά, το νησί του Αη Στράτη δεν είναι έντονα απειλούμενο από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Τα περισσότερα λιβάδια είναι εγκαταλελειμένα, αλλά η βοσκή δεν είναι ελεγχόμενη αλλά ούτε και έντονη. Τα ιχθυαποθέματα της περιοχής και τα θαλάσσια λιβάδια Ποσειδωνίας απειλούνται από την αλιεία με τράτες, η οποία ασκείται κυρίως από αλιείς της Βόρειας Ελλάδας. Η παράνομη αλιεία με δυναμίτιδα και το ψαροτούφεκο λαμβάνουν χώρα στην περιοχή. Οι παράκτιοι αλιείς, αν και δεν επηρεάζουν τα ιχθυαποθέματα αρνητικά, εν τούτοις κυνηγούν την μεσογειακή φώκια για το λόγο ότι το ζώο προκαλεί ζημιές στα δίχτυα τους. Οι σεισμοί που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή, όπως ο σεισμός του 1968 που κατέστρεψε τον οικισμό του νησιού, αποτελούν συνεχή κίνδυνο για την δομή των καταφυγίων της μεσογειακής φώκιας. Στη γειτονική θαλάσσια περιοχή υπάρχει μια διαδρομή για τα πετρελαιοφόρα. Ο κίνδυνος ατυχήματος και ενδεχόμενη συνακόλουθη πετρελαιοκηλίδα αποτελεί συνεχή απειλή για την περιοχή (ΦΙΛΟΤΗΣ, 2017).

4.8.10.2. GR4110014: ΝΗΣΟΣ ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ

Επιπρόσθετα, το σύνολο της έκτασης του νησιού του Αγίου Ευστρατίου, καθώς και οι παρακείμενες βραχονησίδες και η θαλάσσια ζώνη έχουν ενταχθεί στον Ευρωπαϊκό κατάλογο Natura 2000 ως Ζώνη Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) με κωδικό και ονομασία GR4110014: ΝΗΣΟΣ ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ.

Πίνακας 22. Βιότοπος Natura Νήσου GR4110014 Αγίου Ευστρατίου

Κωδικός Τύπου	Ονομασία	Συνολική Περίμετρος (km)	Συνολική έκταση (ha)	Χερσαία έκταση (ha)	Μέγιστο - Ελάχιστο Υψόμετρο (m)	Παρατηρήσεις
ΒΙΟΤΟΠΟΣ NATURA 2000						
GR4110014	ΝΗΣΟΣ ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ	42,4	11.299,12	4.209,93	296 – 0	Σημαντική περιοχή για μεταναστευτικά πουλιά, ενδημικά είδη και θαλάσσια ζωή.

Πηγή: ΦΙΛΟΤΗΣ, 2017 (<https://filotis.itia.ntua.gr/biotopes/c/GR4110014/>)

Εικόνα 77. ΖΕΠ GR4110014. Νήσος Άγιος Ευστράτιος και Θαλάσσια Ζώνη

Πηγή: Οικοσκόπιο της WWF, 2017
(<http://www.oikoskopio.gr/map/>)

Αξία ΖΕΠ GR4110014 «Νήσος Άγιος Ευστράτιος και Θαλάσσια Ζώνη»

Σύμφωνα με τη βάση δεδομένων για την ελληνική φύση (ΦΙΛΟΤΗΣ, 2017), η διεθνής σημασία της περιοχής μελέτης προκύπτει από την ύπαρξη αξιόλογου αναπαραγόμενου πληθυσμού του Μαυροπετρίτη *Falco eleonora* (280 με 300 ζευγάρια) και του διαχειμάζοντα πληθυσμού του Θαλασσοκόρακα *Phalacrocorax aristotelis* (50 με 60 ζευγάρια) (Κακαλής, Ε., 2009). Η περιοχή είναι επίσης σημαντική για πολλά αποδημητικά είδη, συμπεριλαμβανομένων των ερωδιών.

Τρωτότητα ΖΕΠ GR4110014 «Νήσος Άγιος Ευστράτιος και Θαλάσσια Ζώνη»

Σε γενικές γραμμές, το νησί δεν είναι έντονα απειλούμενο από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Τα περισσότερα λιβάδια είναι εγκαταλελειμένα, αλλά η βόσκηση είναι ανεξέλεγκτη, αν και δεν είναι έντονη. Τα ιχθυαποθέματα της περιοχής και τα θαλάσσια λιβάδια Ποσειδωνίας απειλούνται από την αλιεία με τράτες, η οποία ασκείται κυρίως από αλιείς της Βόρειας Ελλάδας. Η παράνομη αλιεία με δυναμίτιδα και το ψαροτούφεκο λαμβάνουν χώρα στην περιοχή. Στη γειτονική θαλάσσια περιοχή υπάρχει μια διαδρομή για τα πετρελαιοφόρα. Ο κίνδυνος ατυχήματος και ενδεχόμενη συνακόλουθη πετρελαιοκηλίδα αποτελεί συνεχή απειλή για την περιοχή (ΦΙΛΟΤΗΣ, 2016).

4.8.10.3. Βιότοπος Corine A00020033 Νήσος Άγιος Ευστράτιος

Στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος CORINE (CORINE 1991) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η προσπάθεια που επιχειρήθηκε από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (Ομάδα έρευνας 1994) για την πλήρη καταγραφή περιοχών με αξιόλογο φυσικό περιβάλλον επισήμανε 430 τόπους οικολογικής σημασίας σε όλη την Ελλάδα. Ανάμεσα στους βιότοπους CORINE περιλαμβάνεται και το σύνολο περίπου των υγρότοπων Ράμσαρ και των περιοχών της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ. Η ένταξη αυτή σηματοδότησε την οικολογική αξία των τόπων αυτών,

καθιστώντας αναγκαία την ορθή διαχείρισή τους και την αποφυγή δραστηριοτήτων, οι οποίες δεν συνάδουν με την ιδιαίτερη ευαισθησία τους (Γουλιάμου Α. & συν., 2007).

Στον Άγιο Ευστράτιο, το σύνολο της έκτασης του νησιού καθώς και οι παρακείμενες βραχονησίδες αποτελούν βιότοπο Corine με κωδικό και ονομασία: A00020033: ΝΗΣΟΣ ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ (ΦΙΛΟΤΗΣ, 2017).

Πίνακας 23. Βιότοπος Corine A00020033 Νήσου Αγίου Ευστρατίου

Κωδικός Τόπου	Ονομασία	Συνολική Περίμετρος (km)	Συνολική έκταση (ha)	Χερσαία έκταση (ha)	Μέγιστο - Ελάχιστο Υψόμετρο (m)	Παρατηρήσεις
ΒΙΟΤΟΠΟΣ CORINE						
A00020033	ΝΗΣΟΣ ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	37,8	4.600,00	4.208,05	292 – 0	Σημαντική περιοχή για μεταναστευτικά πουλιά, ενδημικά είδη και θαλάσσια ζωή.

Πηγή: ΦΙΛΟΤΗΣ, 2017 (<https://filotis.itia.ntua.gr/biotopes/c/A00020033/>)

Εικόνα 78. Βιότοπος Corine A00020033. Νήσος Άγιος Ευστράτιος

Πηγή: ΦΙΛΟΤΗΣ, 2017 (<https://filotis.itia.ntua.gr/biotopes/c/A00020033/>)

Αξία Βιότοπου Corine A00020033 «Νήσος Άγιος Ευστράτιος»

Ο εν λόγω βιότοπος, σύμφωνα με το ΦΙΛΟΤΗΣ, αποτελεί ενδιαίτημα κατάλληλο για τη Μεσογειακή Φώκια (*Monachus monachus*). Το νησί είναι σημαντικό για θαλασσοπούλια, μεταναστευτικά πουλιά και τον Μαυροπετρίτη (*Falco eleonora*). Επιπρόσθετα, γεωλογικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το απολιθωμένο δάσος.

Τρωτότητα Βιότοπου Corine A00020033 «Νήσος Άγιος Ευστράτιος»

Κρίνεται αναγκαίος ο προσδιορισμός με ακρίβεια των ζωνών προστασίας (ΦΙΛΟΤΗΣ, 2017).

4.8.10.4. Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους

Με το ΦΕΚ 1389/ Β' / 14.11.2000 (Αριθ. ΔΠΑ/ 10910) χαρακτηρίστηκαν ως τόποι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους οι νησίδες Ρούμπος και Άγιοι Απόστολοι της Νήσου Αγίου Ευστρατίου του Νομού Λέσβου, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.2831/2000, με στόχο την αποτελεσματική προστασία, διατήρηση και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος του νησιωτικού αυτού συμπλέγματος που διακρίνεται με την αξιόλογη φυσική παρουσία του στον ευαίσθητο θαλάσσιο χώρο της περιοχής αυτής του Αιγαίου.

4.8.11. Σημεία Τοπικού Ενδιαφέροντος

4.8.11.1. Ακτές, Παραλίες και Σπήλαια

Οι περισσότερες παραλίες βρίσκονται στη δυτική πλευρά του νησιού (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004). Από τις πιο δημοφιλείς αμμουδιές είναι ο Άγιος Δημήτριος, με το ομώνυμο εκκλησάκι στην άκρη της. Η πρόσβαση σε αυτή είναι ευκολότερη από άλλες παραλίες, γι' αυτό και συγκεντρώνει το μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών. Νότια του Αγίου Δημητρίου βρίσκεται η παραλία Τρυγάρη, ενώ λίγο μακρύτερα οι αμμουδερές παραλίες Φτελιό και Λιδαριό. Πολύ κοντά μεταξύ τους, υπάρχουν οι παραλίες Παναγιά, το Καλάμι και του Γκουρνιά (Μαντάς, n.d.). Νοτιότερα υπάρχουν ακόμη δύο παραλίες, η παραλία του Φράγκου και η Τρυπητή, στο νοτιότερο άκρο του νησιού. Επιπρόσθετα, στις Βορειοανατολικές ακτές, βρίσκεται η μεγαλύτερη παραλία του νησιού μήκους 7km, το Αλονίτσι, η οποία διακρίνεται από αμμοθίνες, με ρηγά και διαυγή νερά, στις παρυφές της οποίας απλώνεται δάσος βελανιδιών (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004). Πληθώρα άλλων παραλιών συνθέτουν το ανάγλυφο της ακτογραμμής του νησιού.

Εικόνα 79. Η παραλία Λιδαριό με τον μικρό παράκτιο υδροβιότοπο

Πηγή: (Μαντάς, n.d.), Φωτό Μήλας Ηρ. (<http://www.thetravelbook.gr/>)

Στα σημεία τοπικού ενδιαφέροντος κατατάσσονται οι ενάλιες σπηλιές που σχηματίζονται στις απόκρημνες ακτές του νησιού, με χαρακτηριστική την Τρύπια σπηλιά, που βρίσκεται στο ακρωτήριο Πούντα, νότια του λιμανιού. Αποτελεί ένα μοναδικό γεωλογικό φαινόμενο θαλασσινής σπηλιάς με δύο εισόδους και ευρύχωρο εσωτερικό που καθιστά δυνατή τη διέλευση με βάρκα ή μικρο καϊκι (Τα νέα του Άη Στράτη, Τεύχος 3, 2009, σελ.9). Τέλος, πάνω από τον πανέμοργο ορμίσκο Νεράκι, στις ανατολικές ακτές του νησιού, υψώνεται ο βράχος στον οποίο βρίσκεται το σπήλαιο του Οσίου Ευστρατίου, μέρος του οποίου έχει καταρρεύσει από το σεισμό του 1968 (Terrainmaps, 2009).

Εικόνα 80. Η τρύπια Σπηλιά

Πηγή: Τα νέα του Άη Στράτη, τεύχος 3,, σελ. 9, 2009

4.8.11.2. Καταδυτικές Διαδρομές

Στη νησίδα Δώδεκα Απόστολοι, στο Βόρειο άκρο του Αγίου Ευστρατίου, καταγράφεται μια ενδιαφέρουσα καταδυτική διαδρομή που διακρίνεται από έντονη εναλλαγή αναγλύφου και βάθους με ποικιλία υποστρώματος και οικοτόπων (ύφαλοι, θαλάσσια λιβάδια, μικρά σπήλαια, αμμώδεις εκτάσεις, ναυάγιο, ξέρα, τοίχος, κ.λ.π.) (Δίκτυο Καταδυτικών διαδρομών, 2017).

Εικόνα 81. Καταδυτική διαδρομή Νησίδα Δώδεκα Αποστόλων Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Δίκτυο Καταδυτικών Διαδρομών (<http://www.diveinourislands.com>)

4.8.11.3. Περιπατητικές διαδρομές

Ο Άγιος Ευστράτιος προσφέρεται τόσο για μικρούς περιπάτους όσο και για μεγαλύτερης διάρκειας περιηγήσεις, με χρήση του υφιστάμενου δικτύου χωματόδρομων, που συνδυάζει την επίσκεψη σε τόπους ιστορικής μνήμης, εξωκλήσια αλλά και περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Όλοι οι χωματόδρομοι που διασχίζουν το νησί αποτελούν ενδιαφέρουσες πεζοπορικές διαδρομές, αφού δεν έχουν κίνηση από οχήματα, διασχίζοντας ερημικά τοπία, ενώ οι περισσότεροι από αυτούς καταλήγουν σε ωραίες παραλίες. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του Γυμνασίου του Αγίου Ευστρατίου (2004) και την Terrainmaps, χαρακτηριστικές πεζοπορικές διαδρομές του νησιού, αποτελούν οι κάτωθι:

1. Λιμάνι - Λόφος Άγιου Μηνά

Με εκκίνηση το λιμάνι και κινούμενοι παραπλεύρως των όχθων του χειμάρρου Τενεδιώτη και Παραδείση που καταλήγουν στον οικισμό, ο πεζοπόρος ακολουθεί μια ανάβαση για τον λόφο του Αγίου Μηνά, όπου είναι χτισμένο το ομώνυμο εξωκλήσι σε προϋπάρχον αρχαίο κτίσμα, του οποίου σώζονται οι μαρμάρινες πλάκες στήριξης των θυροφύλλων. Σε χώρο κοντά στο ναό, στέκει το οστεοφυλάκιο των εκτοπισμένων που έχασαν την ζωή τους στον Άγιο Ευστράτιο.

Εικόνα 82. Ο λόφος του Αγίου Μηνά και το μνημείο των 36 πολιτικών εξορίστων

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου (2004), Τζανίνης Γ. (<http://www.offroader.gr/>)

2. Λιμάνι - Κοιλάδα στρατοπέδου εκτοπισμού και Αγία Παρασκευή

Μονοπάτι που διέρχεται από την εύφορη κοιλάδα και τα περιβόλια των κατοίκων του νησιού που οδηγεί στο χώρο του στρατοπέδου εκτοπισμού των εξορίστων. Οι εκτοπισμένοι διέμεναν σε αντίσκηνα, τα οποία προσπαθούσαν να προστατεύσουν από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες φτιάχνοντας πλευρικά πέτρινα τοιχεία, τα οποία είναι ακόμη ευδιάκριτα στο χώρο. Στον ίδιο χώρο, στην νότια πλευρά της κοιλάδας, είναι ευδιάκριτες οι σκαλισμένες στο βράχο εσοχές από τη Μυκηναϊκή εποχή που χρησίμευαν ως μαγειρικές εστίες για τους εκτοπισμένους. Ανάμεσα σε βελανιδιές, το μονοπάτι οδηγεί στο εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής.

Εικόνα 83. Ο χώρος του στρατοπέδου εκτοπισμού και σκαλισμένες μαγειρικές εστίες

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004

3. Λιμάνι - Εξωκλήσια Μικρής και Μεγάλης Παναγιάς (2,5km, ½ h περπάτημα)

Σε χωματόδρομο που ξεκινά από το λιμάνι και παρακάμπτοντας το λόφο του Αγίου Μηνά ο περιπατητής οδηγείται στο αναπαλαιωμένο εξωκλήσι της Μικρής Παναγιάς μέσα από

διαδρομή με συστάδες βελανιδιών. Συνεχίζοντας τον χωματόδρομο, μετά από ένα χιλιόμετρο, καταλήγουμε στο εξωκλήσι της Μεγάλης Παναγιάς.

Εικόνα 84. Τα εξωκλήσια της Μικρής και Μεγάλης Παναγιάς

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004

4. Λιμάνι - Σπήλαιο του Οσίου Ευστρατίου (7km, 1 ½ h περπάτημα)

Ακολουθώντας πορεία 4 χλμ. μέσω του χωματόδρομου που οδηγεί στο Αλωνίτσι, καταλήγουμε σε ύψωμα στη βορειοανατολική πλευρά του νησιού με θέα στην ομώνυμη και μεγαλύτερη παραλία του νησιού και στην απέναντι βραχονησίδα Βέλια. Συνεχίζοντας σε μονοπάτι μέσα από δάσος βελανιδιάς για 2,5 χλμ. συναντάμε τον όρμο Νεράκι και τον βράχο που βρίσκεται το σπήλαιο του Οσίου Ευστρατίου. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Όσιος Ευστράτιος, έφτασε εξόριστος στο νησί κατά τις αρχές του 9^{ου} αιώνα, όπου πέρασε τα τελευταία χρόνια της ζωής του μονάζοντας στο σπήλαιο.

Εικόνα 85. Το σπήλαιο του Οσίου Ευστρατίου και ο όρμος Νεράκι

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004

5. Λιμάνι - Αυλάκια (2,2km – 40 λεπτά)

Από τον οικισμό, κινούμαστε βόρεια προς το ελικοδρόμιο και ακολουθούμε χωματόδρομο που οδηγεί σε διάσελο ανάμεσα στους λόφους Μικρό και Μεγάλο Μουρούλι. Μετά το εξωκλήσι του Αη Γιώργη φτάνουμε στο βόρειο τμήμα του νησιού και στην περιοχή Αυλάκια. Το μονοπάτι οδηγεί στην άκρη του βράχου με μαγευτική θέα προς τη Λήμνο, το νησάκι των Δώδεκα Αποστόλων και το πανέμορφο, πυκνό δάσος από βελανιδιές στην περιοχή Μικρά

Αυλάκια. Το πλακόστρωτο μονοπάτι διασχίζει όλο το δάσος με σημεία υπέροχης θέας, παλιά εγκαταλειμμένα χωράφια και αγροκίεες δίπλα από καλοχτισμένες πέτρινες πεζούλες και καταλήγει στην παραλία. Ένα δεύτερο πλακόστρωτο μονοπάτι, παλαιότερα, συνέχιζε μέχρι τη Γερακοφωλιά και ανέβαζε στο λόφο του Αγίου Αλέξη, μια περιοχή με άφθονη ρίγανη.

Εικόνα 86. Η περιοχή Αυλάκια και η Γερακοφωλιά

Πηγή: Άγιος Ευστράτιος. Η ιστοσελίδα του συλλόγου των Απανταχού Αγιοευστρατιτών

6. Λιμάνι - Μνημείο Υπσγού (Ι) Νικόλαου Σιαλμά και Ακρωτήριο Τρυπητή (16Km)

Ακολουθώντας τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο και πριν το ύψωμα του Προφήτη Ηλία συναντάμε τον χωματόδρομο που καταλήγει, μετά από 13χλμ., στο μνημείο του πιλότου της Πολεμικής Αεροπορίας Ν. Σιαλμά που κατέπεσε στην περιοχή μετά από αερομαχία με τούρκικα μαχητικά το 1992. Το μνημείο με την επιγραφή «ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ» διακρίνεται από αέρος για να θυμίζει τη θυσία του στους συναδέλφους πιλότους της Πολεμικής Αεροπορίας. Το μονοπάτι συνεχίζει μέχρι το φάρο στο ακρωτήριο με έντονη την ιδιαίτερη μορφολογία που συνίσταται στα ηφαιστειογενούς προέλευσης πετρώματα και στους απότομους γκρεμούς, ενώ η θέα είναι απεριόριστη στο Αιγαίο Πέλαγος.

Εικόνα 87. Μνημείο Υπσγού (Ι) Ν. Σιαλμά και πετρώματα προς το Ακρωτήριο Τρυπητή

Πηγή: Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004

4.9. Τεχνική – Τεχνολογική πραγματικότητα

4.9.1. Οδικό Δίκτυο

Το ασφαλτοστρωμένο οδικό δίκτυο του νησιού είναι μικρής εμβέλειας και καλύπτει μόνο τον οικισμό και 2,5 χλμ. εκτός του οικισμού, το οποίο είναι επιστρωμένο με άσφαλτο ανοικτού τύπου. Η πρόσβαση στα υπόλοιπα τμήματα του νησιού υλοποιείται με δίκτυο χωματόδρομων. Το υφιστάμενο οδικό δίκτυο επιτρέπει την πρόσβαση στο μεγαλύτερο τμήμα των αγροκτηνοτροφικών περιοχών αλλά και στις παραλίες του νησιού (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.14). Ωστόσο, η κατάσταση των χωματόδρομων είναι σχεδόν απαγορευτική για τα απλά επιβατικά ΙΧ αυτοκίνητα και η πρόσβαση γίνεται, ουσιαστικά, μόνο με αγροτικά αυτοκίνητα, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη βελτίωση των οδικών χαρακτηριστικών τους (Γουλιάμου Α. κ.συν., 2007). Θέματα επάρκειας χώρων στάθμευσης, ιεράρχησης οδικού δικτύου και επάρκειας λοιπών στοιχείων του συγκοινωνιακού δικτύου δεν τίθενται, διότι ο αριθμός των οχημάτων στο νησί είναι ιδιαίτερα περιορισμένος. Ο αριθμός των οχημάτων δεν αυξάνεται ιδιαίτερα ούτε το καλοκαίρι, διότι η έλλειψη οδικού δικτύου για τις περιοχές έξω από τον οικισμό, τα καθιστά άχρηστα (Advnet, 1994).

4.9.2. Θαλάσσιες Μεταφορές

Ο Άγιος Ευστράτιος διαθέτει σύγχρονο λιμάνι το οποίο συνδέεται ακτοποϊκά με την εταιρεία Hellenic Seaways τρεις φορές την εβδομάδα με τη Μύρινα της Λήμνου σε χρονικό διάστημα μιάμισης ώρας, την Καβάλα σε διάστημα επτά ωρών και σαρανταπέντε λεπτών καθώς και το Λαύριο σε διάστημα οκτώμιση ωρών. Επίσης, υπάρχει καθημερινή, αυθημερόν (εκτός Κυριακής) ακτοποϊκή σύνδεση διάρκειας δύομιση ωρών με το πλοιάριο "ΑΙΟΛΙΣ" με τη Λήμνο. Η μεταφορά των μόνιμων κατοίκων του Αγίου Ευστρατίου γίνεται δωρεάν, καθώς η τοπική ακτοποϊκή σύνδεση είναι επιδοτούμενη (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.14).

Η ανακατασκευή των λιμενικών εγκαταστάσεων του Αγίου Ευστρατίου ολοκληρώθηκε το 2016, ώστε να αντιμετωπισθούν οι δυσλειτουργίες του παλαιού λιμένα, να βελτιωθούν οι συνθήκες ελλιμενισμού πλοίων και να εξασφαλισθεί η δυνατότητα προσέγγισης επιβατηγών και οχηματαγωγών πλοίων καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Η αναβάθμιση του λιμένα του Αγίου Ευστρατίου, προϋπολογισμού 19.000.000,00€ και σύμβασης 13.698.855,22 ευρώ, χρηματοδοτήθηκε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κρήτη & Νήσοι Αιγαίου» (2012 ΕΠ 08880043). Οι νέες λιμενικές εγκαταστάσεις περιλαμβάνουν την κατασκευή προσήνεμου μώλου 325μ. με εσωτερικό κρηπίδωμα 175m, παραλιακό κρηπίδωμα 105,25m., χερσαία ζώνη 7.500 m² περίπου, μώλο προστασίας του αλιευτικού καταφυγίου 84,85m., πύλαρ εξυπηρέτησης σκαφών και πλωτή προβλήτα υδροπλάνων 20m (limniakifoni.gr, 2016).

Για την πλήρη λειτουργικότητα του νέου λιμένα, εκκρεμεί η υλοποίηση και των χερσαίων εγκαταστάσεων, όπως επιβατικό σταθμό, αποθήκες, χώρους στέγασης υπηρεσιών, η μελέτη των οποίων έγκειται στην αρμοδιότητα του Δήμου (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.14).

Εικόνα 89. Οι νέες λιμενικές εγκαταστάσεις του Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Limniakifoni.gr, 2016 (<http://limniakifoni.gr/?p=58053>)

4.9.4. Εναέριες Μεταφορές

Στο νησί δεν υφίσταται αεροδρόμιο. Ωστόσο, υφίσταται ελικοδρόμιο στο λόφο του Αη Γιάννη άνωθεν του οικισμού, για την εξυπηρέτηση επειγόντων περιστατικών αεροδιακομιδής ασθενών είτε στο Γενικό Νοσοκομείο – Κέντρο Υγείας Λήμνου είτε στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, όποτε αυτό κριθεί αναγκαίο. Το ελικοδρόμιο του νησιού, σύμφωνα με το Επιχειρησιακό πρόγραμμα του Δήμου Αγίου Ευστρατίου (2015, σελ. 15) είναι επιχειρησιακό και οι αεροδιακομιδές δύναται να εκτελεστούν ανεξαρτήτως καιρικών συνθηκών.

Εικόνα 90. Το ελικοδρόμιο του Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Panoramio, Google maps, 2017

Σχετικά με τη σύνδεση του νησιού με δίκτυο υδροπλάνων, αναφέρεται ότι δεν έχει υλοποιηθεί έως σήμερα προγραμματική σύμβαση από το αρμόδιο Δημοτικό Λιμενικό Ταμείου Λήμνου και την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου για τη μελέτη και κατασκευή υδατοδρομίου στο νησί, ωστόσο, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη παράγραφο, έχει ολοκληρωθεί η κατασκευή της προβλήτας πρόσδεσης υδροπλάνων στο λιμάνι, στα πλαίσια αναβάθμισης των λιμενικών εγκαταστάσεων του νησιού.

Εικόνα 91. Πλατφόρμα Πρόσδεσης Υδροπλάνων στο Λιμάνι

Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

4.9.5. Ύδρευση

Όπως επισημάνθηκε στην παράγραφο 4.8.5. της παρούσας, επίγεια τρεχούμενα ή στάσιμα νερά δεν υπάρχουν, μόνο υπόγεια. Το σύνολο των υδρευτικών και αρδευτικών αναγκών του νησιού καλύπτεται από 4 γεωτρήσεις, από τις οποίες, οι τρεις βρίσκονται στη θέση «Μεγάλη Παναγιά» και μία στην «Αγία Παρασκευή».

Το νερό συγκεντρώνεται σε δεξαμενή 100 m³, σε υψόμετρο 45m, άνωθεν του οικισμού και δίπλα στο ελικοδρόμιο, με παροχή που ανέρχεται στα 10 m³/ώρα (Advent, 1994).

Τα νερά προς ύδρευση από τις γεωτρήσεις ελέγχονται κάθε 4 μήνες με δείγματα που συλλέγονται και αποστέλλονται στη Λέσβο, στα εργαστήρια νερού της ΠΕΔ για χημική και μικροβιολογική ανάλυση. Από τους περιοδικούς ελέγχους αυτούς, σύμφωνα με το Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου (Φάση Α', 2015, σελ.14) και σε αντίθεση με τα αναφερόμενα σε μελέτη του Ι.Γ.Μ.Ε. (2010, σελ.69), όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο 4.8.5. της παρούσας εργασίας, καταγράφεται ότι δεν υφίστανται προβλήματα υφαλμύρισης ή ρύπανσης των υδάτων που χρησιμοποιούνται για την ύδρευση του οικισμού.

Εικόνα 92. Υπόγεια Ύδατα και Υδροφόρα Συστήματα Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: ΙΓΜΕ – Τομέας Υδάτινων Πόρων και Περιβάλλοντος, 2010

4.9.6. Διαχείριση Λυμάτων

Ο μοναδικός οικισμός του νησιού καλύπτεται από δίκτυο αποχέτευσης, το οποίο διοχετεύει τα λύματα στην κατασκευασμένη μονάδα πρωτοβάθμιου καθαρισμού (Εγκατάσταση Επεξεργασίας Λυμάτων - ΕΕΛ). Τα επεξεργασμένα λύματα διατίθενται στη συνέχεια στη θάλασσα με υποθαλάσσιο αγωγό (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.13). Σύμφωνα με επιτόπια έρευνα, σήμερα, εξακολουθούν να υπάρχουν δέκα (10) περίπου οικίες μη συνδεδεμένες στον βιολογικό καθαρισμό και το σύστημα αποχέτευσης των εν λόγω οικιών εξακολουθεί να πραγματοποιείται με βόθρους που όμως δεν αδειάζονται συχνά, λόγω υψηλού κόστους μεταφοράς βυτιοφόρου από την Λήμνο.

Εικόνα 93. Η μονάδα πρωτοβάθμιου καθαρισμού λυμάτων στο λιμάνι του Αη Στράτη

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Τάτση Αθ., 2017

4.9.7. Διαχείριση Αστικών Στερεών Αποβλήτων (Α.Σ.Α.)

Σε ό,τι αφορά στην διαχείριση των Αστικών Στερεών Αποβλήτων, ο Δήμος Αγίου Ευστρατίου εξυπηρετείται από τον Χώρο Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΥΤΑ) της Λήμνου. Η αποκομιδή των απορριμμάτων γίνεται σε τακτική βάση από εργολάβο καθαριότητας και τα απορρίμματα μεταφέρονται δια θαλάσσης στην Λήμνο, προκειμένου να απορριφθούν στον ΧΥΤΑ. Σύμφωνα με στοιχεία ζυγολογιών του ΠΕΣΔΑ (2015), η παραγωγή Α.Σ.Α. το 2013 στον Αη Στράτη ανήλθε σε 114,57 τόνους ενώ, για το έτος 2014, ανήλθε σε 132,22 τόνους (Στρατηγικό & Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.13).

Στο νησί προγραμματίστηκε, χρηματοδοτήθηκε και υλοποιήθηκε πρόσφατα η κατασκευή Σταθμού Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (Σ.Μ.Α.) στη θέση "Αγ. Τριάδα". Το έργο περιλαμβάνει την κατασκευή Σ.Μ.Α. Οικιακών Αποβλήτων ή Υπολειμμάτων, εξυπηρετούμενου Ισοδύναμου Πληθυσμού (Ι.Π.) ίσου με 550 άτομα, την εγκατάσταση προσωρινής αποθήκευσης και μεταφόρτωσης ανακυκλώσιμων υλικών και οργανωμένο χώρο απόθεσης αποβλήτων από εκσκαφές, κατασκευές και κατεδαφίσεις (ΑΕΚΚ) και αδρανών αποβλήτων. Ο ΣΜΑ υλοποιήθηκε σε έκταση περίπου δέκα τριών (13) στρεμμάτων στη θέση «Αγία Τριάδα», με σκοπό την διαλογή των ανακυκλώσιμων υλικών, ενώ τα υπολείμματα του Δήμου Αγίου Ευστρατίου να οδηγούνται για τελική διάθεση στον κεντρικό ΧΥΤΑ/ΧΥΤΥ, στη Λήμνο δια θαλάσσης (Στρατηγικό & Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.13).

Από τον Περιφερειακό Σχεδιασμό, έχει προταθεί η εγκατάσταση ενός (1) επιπλέον κινητού σταθμού ΣΜΑ στον πρώην ΧΑΔΑ του οικισμού του Αη Στράτη, ενώ έχει ενταχθεί σε Ευρωπαϊκό πρόγραμμα για υλοποίηση, η προμήθεια εξοπλισμού μεταφόρτωσης για το νησί, ποσού 904.022 € (Στρατηγικό & Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.13).

Εικόνα 94. Σταθμός Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (Σ.Μ.Α) στη θέση «Αγία Τριάδα»

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Ταυτόχρονα, ο μέχρι πρότινος Χώρος Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ) του νησιού είναι πλέον ανενεργός, σύμφωνα με το ολοκληρωμένο και οριστικά παραληφθέν έργο με τίτλο «Αποκατάσταση ΧΑΔΑ στη Θέση “Μύλοι” του Δήμου Αγίου Ευστρατίου», Π/Υ 129.000€ και σύμβασης 124.369,78€, με χρηματοδότηση από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κρήτη & Νήσοι Αιγαίου (2011ΕΠ08880014), κατά το οποίο αποκαταστάθηκε η έκταση της ρυπασμένης επιφάνειας τεσσεράμισι (4,5) στρεμμάτων περίπου (limniakifoni.gr, 2016).

Εικόνα 95. Ο αποκατεστημένος Χώρος Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ)

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

4.9.8. Μονάδες Παραγωγής Ενέργειας

Ενεργειακά, ο Άγιος Ευστράτιος είναι αυτόνομος, με Τοπικό Σταθμό Παραγωγής (ΤΣΠ) της ΔΕΗ, ο οποίος αποτελείται από πέντε (5) νηζελογεννήτριες με συνολική ισχύ 840KW και συγκεκριμένα 3x220kW και 2x90kW. Η παραγόμενη ενέργεια ανήλθε το 2015 σε 1.170MWh με αιχμή τα 317kW (ΚΑΠΕ, 2017, σελ. 4). Ο σταθμός χρησιμοποιεί ως πρωτογενές καύσιμο πετρέλαιο τύπου diesel κίνησης, το οποίο αποθηκεύεται σε τρεις δεξαμενές συνολικής χωρητικότητας 63.000 λίτρων (Advent, 1994). Η ζήτηση σε ηλεκτρικό ρεύμα, ιδιαίτερα κατά τους χειμερινούς μήνες είναι αυξημένη, καθώς οι ανάγκες θέρμανσης καλύπτονται σε μεγάλο μέρος από ηλεκτρισμό (air condition ή άλλα μέσα), με τις αντικειμενικές ανάγκες θέρμανσης των κατοίκων να εκτιμώνται σε 1.200 με 1.400 MWh/ έτος περίπου (ΚΑΠΕ, 2017, σελ. 4).

Ο ΤΣΠ καλύπτει τις ανάγκες του οικισμού και απομονωμένους καταναλωτές εκτός οικισμού (στρατός, αναμεταδότες). Ο αγροτικός εξηλεκτρισμός, που αφορά κυρίως κτηνοτροφικές μονάδες, είναι ανύπαρκτος καθώς το μικρό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων και η έλλειψη πόρων σε συνδυασμό με την χαμηλή ζήτηση δεν συνέβαλλαν στο παρελθόν στην υλοποίηση των αναγκαίων έργων. Ως εκ τούτου, οι κτηνοτροφικές μονάδες λειτουργούν με αυτόνομους σταθμούς παραγωγής ρεύματος από ντίζελ (ΚΑΠΕ, 2017, σελ.4).

Εικόνα 96. Ο Τοπικός Σταθμός Παραγωγής της ΔΕΗ. Στο φόντο ο οικισμός.

Πηγή: ΚΑΠΕ, 2016, Τεχνική Περιγραφή έργου «Πράσινο Νησί - Αη Στράτης»

4.9.9. Λειτουργία Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας

Στο νησί σήμερα, δεν υπάρχει καμία εγκατάσταση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Κατά το παρελθόν, υπήρχε εγκατεστημένη ανεμογεννήτρια σε τοποθεσία δίπλα στο ελικοδρόμιο, όπου υπάρχουν συνεχείς και ισχυροί άνεμοι, με ισχύ λειτουργίας 100 kW (Advent, 1994).

Εικόνα 97. Ανεμογεννήτρια 100kW στον λόφο του Αη Γιάννη, 1994

Πηγή: Λαλένης, 2003. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Πολεοδομία II

Η εν λόγω ανεμογεννήτρια, ελλείψει συντήρησης, αποκαθλώθηκε προ πολλών ετών, ωστόσο, τμήματα της εξακολουθούν να παραμένουν στην ίδια τοποθεσία, αποτελώντας εστία ρύπανσης.

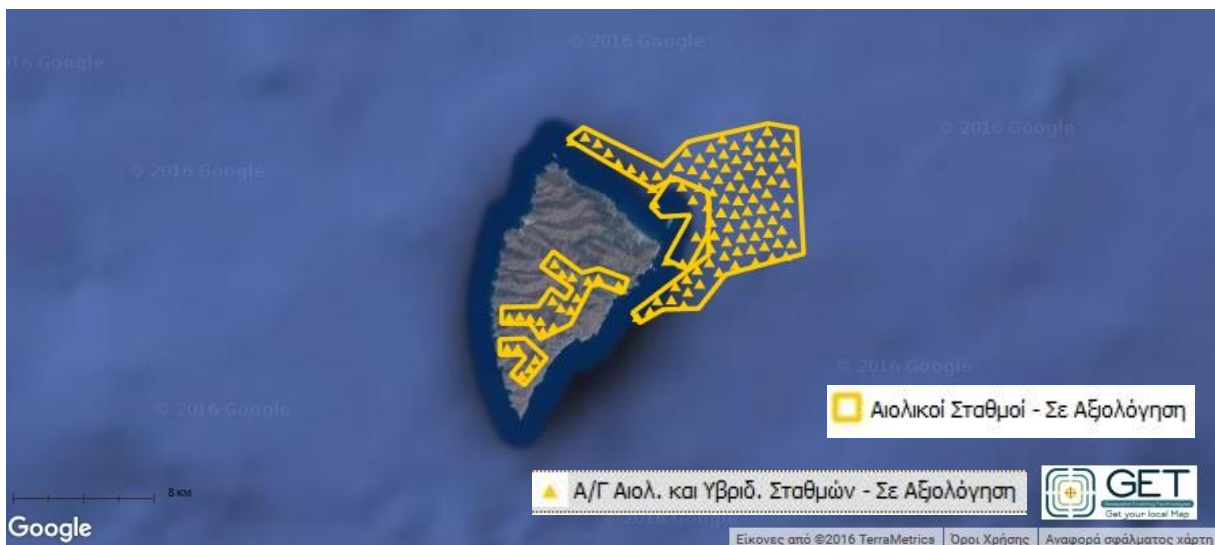
Εικόνα 98. Τμήματα αποκαθλωμένης ανεμογεννήτριας στο λόφο άνωθεν του οικισμού

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Στην περιοχή Αλονίτσι του Αγίου Ευστρατίου, έχει τοποθετηθεί όργανο μέτρησης ανέμων για τον υπολογισμό του αιολικού δυναμικού του νησιού. Ο μετρητής αυτός, σύμφωνα με επιτόπια έρευνα, αφορούσε σε πρόταση της εταιρείας ΤΕΡΝΑ για τη διασύνδεση του νησιού με τη δημιουργία ενός μεγάλου θαλάσσιου αιολικού πάρκου αλλά και τοποθέτηση ανεμογεννητριών σε κορυφές λόφων του νησιού, με σκοπό την αξιοποίηση του πλούσιου δυναμικού στο νότιο, κεντρικό και ανατολικό τμήμα του. Η εν λόγω πρόταση, σύμφωνα με την Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, εξακολουθεί να βρίσκεται υπο αξιολόγηση, όπως αναπαριστά ο γεωπληροφοριακός χάρτης του νησιού (ΡΑΕ, 2017).

Εικόνα 99. Υπο αξιολόγηση αιολικοί σταθμοί σε νήσο Άγιο Ευστράτιο

Πηγή: ΡΑΕ, 2017

Σήμερα, αποτελεί σημαντική καινοτομία το προγραμματισμένο έργο ανάδειξης του Αϊ Στράτη σε «πράσινο» νησί, με τη συγχρηματοδότηση του ΕΣΠΑ και Φορέα Υλοποίησης το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ). Το έργο με προϋπολογισμό 8,9 εκατ. ευρώ

φιλοδοξεί να δημιουργήσει το πρώτο μη διασυνδεδεμένο νησί της Ελλάδος, το οποίο καλύπτει το σύνολο των αναγκών του σε ηλεκτρική ενέργεια, μέσω αξιοποίησης Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.14). Η καινοτομία του έργου αφορά κυρίως στην μεγάλη διείσδυση των ΑΠΕ (>85% με τελικό στόχο το 100%) (ΚΑΠΕ, 2016, σελ.2). Πρόκειται για ερευνητικό και πιλοτικό έργο, λόγω του ολοκληρωμένου χαρακτήρα και του υψηλού στόχου διείσδυσης των ΑΠΕ, με προβλεπόμενες παρεμβάσεις στην ηλεκτρική ενέργεια, στην θέρμανση, στις μεταφορές και στην εξοικονόμηση ενέργειας στον κτιριακό τομέα του νησιού. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Τεχνική Περιγραφή της 2^{ης} φάσης του έργου «Πράσινο Νησί – Αη Στράτης» (2^η έκδοση, 15.11.2016) του ΚΑΠΕ, πρόκειται να υλοποιηθούν οι εξής κατηγορίες παρεμβάσεων:

1. Κατασκευή Υβριδικού Σταθμού (ΥΒΣ) Ηλεκτροπαραγωγής από ΑΠΕ με εγκατάσταση στο νησί ανεμογεννητριών (Α/Γ) ισχύος 800 – 1.000 kW και Φωτοβολταϊκού Σταθμού (Φ/Β) συνολικής ισχύος 100 - 250 kW_p σε συνδυασμό με μονάδες αποθήκευσης της περίσσειας ενέργειας που παράγεται σε συσσωρευτές Li – ion ή παρόμοιων χαρακτηριστικών, χωρητικότητας 2.500 – 3.000 Kwh,
2. Κατασκευή ολοκληρωμένου συστήματος τηλεθέρμανσης με χρήση ΑΠΕ με κατασκευή σταθμού παραγωγής και αποθήκευσης θερμότητας, υπόγειου δικτύου διανομής, υποσταθμούς σύνδεσης για την κάλυψη των αναγκών θέρμανσης σε Δημοτικά κτίρια (Μαράσλειος Σχολή, Σχολικό Συγκρότημα, Δημοτικό Κατάστημα και Δημοτικό καφενείο) και σε πενήντα (50) κατοικίες που διαθέτουν κεντρική θέρμανση, με στόχο την υποκατάσταση 85 τόνων πετρελαίου θέρμανσης ετησίως και την επίτευξη μείωσης των εκπομπών CO₂ κατά 270 τόνους περίπου,
3. Ενεργειακή αναβάθμιση πέντε δημοτικών κτιρίων του οικισμού (Μαράσλειος Σχολή, σχολικό συγκρότημα, δημοτικό κατάστημα, δημοτική αγορά, δημοτικό καφενείο) με θερμομόνωση κελύφους, αντικατάσταση εξωτερικών κουφωμάτων με νέα, αποδοτικά ενεργειακά κουφώματα και αναβάθμιση τεχνητού φωτισμού,
4. Παρεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας στις μεταφορές με προμήθεια δύο (2) ηλεκτρικών οχημάτων, τριών (3) ηλεκτρικών σκούτερ, δύο (2) ηλεκτρικών γουρούνων και ένα (1) ηλεκτρικό όχημα για ΑΜΕΑ, καθώς και την κατασκευή σταθμού φόρτισης με ενέργεια προερχόμενη από φωτοβολταϊκό σύστημα επί στεγάστρου.

Το έργο περιελάμβανε αρχικά την τοποθέτηση, επιπρόσθετα, στο νησί συσσωρευτών υδρογόνου, την προμήθεια οχημάτων υδρογόνου και την κατασκευή σταθμού ανεφοδιασμού οχημάτων με υδρογόνο («υδρογονάδικο»), το οποίο θα αποτελούσε τον πρώτο σταθμό που θα κατασκευαζόταν στην Ελλάδα, το οποίο στην δεύτερη φάση του έργου αφαιρέθηκε από το συμβατικό αντικείμενο.

Το πακέτο μέτρων περιελάμβανε αρχικά και με μια σειρά από άλλες παρεμβάσεις, όπως υδροπονικά θερμοκήπια, βιολογική γεωργία, αλιεία και κτηνοτροφία, τα οποία στην ανανεωμένη και επικαιροποιημένη μελέτη του έργου δεν περιλαμβάνονται. Με την ολοκλήρωση του έργου «Αϊ Στράτης – Πράσινο νησί» αναμένεται από τον Δήμο να σταματήσει η λειτουργία της αυτόνομης μονάδας παραγωγής της ΔΕΗ (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.14), κάτι το οποίο δεν θα πραγματοποιηθεί στην πραγματικότητα, όπως αναλύεται στην παράγραφο 6.8.8. της παρούσης.

4.9.10. Δίκτυα Ευρυζωνικότητας και Τηλεφωνίας

Δίκτυα κινητής τηλεφωνίας όλων των εταιρειών καλύπτουν το νησί, ενώ τα δημόσια κτίρια είναι εξοπλισμένα με σύνδεση ADSL. Το σταθερό τηλεπικοινωνιακό δίκτυο βασίζεται σε

συμφωνία με την COSMOTE σταθερή τηλεφωνία, καλύπτοντας τις ανάγκες επικοινωνίας. Ευρυζωνικότητα στο νησί δεν υφίσταται ενώ, σύμφωνα με την Δήμαρχο του νησιού Κα Κακαλή, ο Δήμος αναμένει την υλοποίηση υπόσχεσης του Πρωθυπουργού, κατά την επίσκεψή του στο νησί την 28^η Οκτωβρίου 2016, για άμεση υλοποίηση έργου ευρυζωνικότητας στον Άγιο Ευστράτιο (προσωπική επικοινωνία, 21 Φεβρουαρίου, 2017).

Στον οικισμό, υφίσταται επιπλέον ασύρματο δίκτυο Wi – Fi που παρέχεται δωρεάν στους κατοίκους και επισκέπτες, μέσω COSMOTE με χρέωση του Δήμου, ωστόσο, η ταχύτητα του δικτύου είναι πολύ μικρή και δεν μπορεί να ανταποκριθεί ακόμα και σε απλές απαιτήσεις.

5. Ανάλυση Φυσικής και Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας Αγίου Ευστρατίου - Αντίληψη «Μέσης» Κοινωνικής Συνείδησης

Στην παρούσα ενότητα, πραγματοποιείται μια προσπάθεια αντίληψης και κατανόησης, από τον συγγραφέα, της «μέσης» κοινωνικής συνείδησης των ανθρώπων του Αγίου Ευστρατίου, σχετικά με τα αντιμετωπιζόμενα προβλήματα, τις δυνατότητες και προοπτικές του νησιού αλλά και τις επιθυμητές δράσεις για ένα καλύτερο μέλλον, το μέλλον τους. Επιπρόσθετα, διερευνάται η πρόθεση συμμετοχής και η διάθεση συνεισφοράς τους, ως αναγκαία και απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου, που δεν είναι άλλος από την αντιμετώπιση της ευρύτερης συρρίκνωσης και την αναστροφή της πορείας προς την «εν δυνάμει» ολοκληρωμένη ανάπτυξη του νησιού.

Η «ανίχνευση» της μέσης κοινωνικής συνείδησης για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό του Αγίου Ευστρατίου αλλά και κάθε τόπου, κρίνεται αναγκαία προϋπόθεση για τον καθορισμό ενός μοντέλου απόλυτα προσαρμοσμένου στις ανάγκες και επιθυμίες της τοπικής κοινωνίας, για την αποδοχή, υιοθέτηση και ενεργή συμμετοχή των κατοίκων. Σκοπός του αναπτυξιακού σχεδιασμού είναι η ταύτιση του πραγματικού μέλλοντος με το επιθυμητό και αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς ένα κοινώς αποδεκτό πλάνο και όραμα από τους ανθρώπους της περιοχής μελέτης για τους ίδιους και τα παιδιά τους.

Για την αντίληψη της μέσης συνείδησης της μικρής κοινωνίας του Αη Στράτη, έγινε προσπάθεια προσέγγισης, κατά το δυνατόν, ευρύτερου αντιπροσωπευτικού δείγματος. Το δείγμα αυτό περιλαμβάνει τους μόνιμους κατοίκους και εργαζόμενους (καθηγητές, ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, λιμενοφύλακες, αστυνομικοί, κ.ά.) που διαβιούν στο νησί την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, εφεξής «**κάτοικοι**», καθώς και τους ανθρώπους που έχουν καταγωγή ή άλλη σχέση με το νησί αλλά κατοικούν μόνιμα σε άλλη περιοχή της Ελλάδας ή του Εξωτερικού και επισκέπτονται ανα διαστήματα το νησί για ολιγοήμερη ή μεγαλύτερη περίοδο, εφεξής «**διαμείνοντες**». Στην προσπάθεια αυτή, αρωγός ήταν ο Πολιτιστικός Σύλλογος των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «ο Άγιος Ευστράτιος» για την προσέγγιση κατοικούντων στην Αθήνα, καθώς και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενώ, στο νησί, καθοριστικό παράγοντα αποτέλεσε η θετική διάθεση των κατοίκων να ανοίξουν τα σπίτια τους, ως επί το πλείστον, αφιερώνοντας λίγο χρόνο στην επιτόπια έρευνα που διεξήγαγε ο γραφών της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Εργαλείο στην εν λόγω προσπάθεια, αποτέλεσε η συμπλήρωση ανώνυμων ερωτηματολογίων με θεματικές ενότητες που σχετίζονται με γενικές πληροφορίες για τον καθορισμό του προφίλ των ερωτηθέντων, ερωτήσεις σχετικές με την αναπτυξιακή προοπτική του Αη Στράτη, καθώς και ερωτήσεις για την συμμετοχικότητα. Για την αντίληψη της «μέσης» κοινωνικής συνείδησης του Αγίου Ευστρατίου συνέβαλλε η διενέργεια συνεντεύξεων από την νυν Δήμαρχο Κα Κακαλή Μαρία και τον πρώην, επί σειρά ετών, Δήμαρχο Κο Μακρή Χαράλαμπο. Ωστόσο, καταλυτική συμβολή είχε, πρωτίστως, η επικοινωνία και ανταλλαγή απόψεων με τους μόνιμους και προσωρινούς κατοίκους του Αγίου Ευστρατίου, τους κτηνοτρόφους, τους αλιείς, τους απεσπασμένους για εργασία καθηγητές/ -τριες, την γιατρό και νοσηλεύτρια, τους λιμενικούς, τον αστυνομικό και ανθρώπους «κλειδιά», κατά την κρίση του συγγραφέα, για την αξιοποίηση του πολιτιστικού πλούτου, των παραδοσιακών τεχνικών και της αυτόχθονης σοφίας του τόπου, τον Βύρωνα Μανικάκη, τον Γιώργο Πούλια αλλά και άλλους που προβληματίζονται για το νησί και το μέλλον του.

Ο αριθμός των ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν από διαμείνοντες στον Αη Στράτη ανέρχεται σε εβδομήντα (70), ποσοστό που αντιστοιχεί σε 60% περίπου των ενεργών εγγεγραμμένων μελών του πολιτιστικού συλλόγου «ο Άγιος Ευστράτιος» στην Αθήνα, ενώ ο αριθμός των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων από κατοίκους του νησιού, κατά την επιτόπια

έρευνα που διεξήχθη στο νησί από 21/2 έως και 27/2 του 2017, ανέρχεται σε πενήντα εννιά (59), με οκτώ (8) ακόμη να αρνούνται την συμπλήρωση, ελλείπει χρόνου ή διάθεσης την χρονική στιγμή που προσεγγίστηκαν, γεγονός που ανεβάζει τον συνολικό αριθμό ερωτηθέντων κατοίκων στους εξήντα επτά (67), ήτοι ποσοστό που αντιστοιχεί σε 40% περίπου του μόνιμου πληθυσμού στο νησί, κατά την χειμερινή περίοδο, λαμβάνοντας υπόψη ότι ο συνολικός πληθυσμός τον χειμώνα ανέρχεται, σύμφωνα με εκτιμήσεις της τοπικής κοινωνίας, σε εκατόν εβδομήντα (170) περίπου άτομα. Επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (2011), ο μόνιμος πληθυσμός του Αγίου Ευστρατίου ανέρχεται σε διακόσια εβδομήντα (270) άτομα, ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα επίσημα στοιχεία ίσως απέχουν από την πραγματικότητα, καθώς η τάση απογραφής των Αγιοευστρατιτών στο νησί τους είναι αυξημένη, ώστε να εξασφαλίσουν περισσότερα οφέλη από κεντρικές χρηματοδοτήσεις (Λαλένης, 2010, σελ.170). Γεγονός που λαμβάνει χώρα σε όλες σχεδόν τις μικρές κοινότητες της χώρας μας, κατά τις περιόδους απογραφής.

Ανακεφαλαιωτικά, ο συνολικός αριθμός των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων (κατοίκων και διαμενόντων) ανέρχεται σε εκατόν είκοσι εννιά (129), γεγονός που κρίνεται από τον γραφόντα, σε συνδυασμό με τις συνεντεύξεις και τις προσωπικές συζητήσεις, ως ικανοποιητικό δείγμα των ανθρώπων του Αη Στράτη για την αντίληψη της «μέσης» κοινωνικής συνείδησης.

5.1. Κάτοικοι

5.1.1. Γενικές Πληροφορίες Αντιπροσωπευτικού Δείγματος Κατοίκων

Συμπληρωθέντα ερωτηματολόγια: 59
Μόνιμος πληθυσμός (χειμώνα): ~ 170

Αρνήθηκαν Συμπλήρωση: 8
Ποσοστό αντιπροσωπευτικού δείγματος: ~ 40%

Φύλο: Άνδρας **44,07%** Γυναίκα **55,93%**

Ηλικιακή ομάδα: =<18: **1,7%** 19-35 : **18,64%** 36-50: **37,29%** 51-65 : **23,73%**
66-75: **10,17%** >= 76 : **8,47%**

Εκπαιδευτικό επίπεδο: Δημοτικό: **32,20%**, Γυμνάσιο/Λύκειο: **25,42%**, ΑΕΙ/ΤΕΙ : **25,42%**
Μεταπτυχιακό : **11,86%** Διδακτορικό : **0%** Άλλο: **5,08%**

Επάγγελμα: Δημόσιος Υπάλληλος: **30,51%** Ιδιωτ. Υπάλληλος : **6,78%**
Ελεύθ. Επαγγελματίας: **18,64%** Συνταξιούχος : **20,34%**
Οικιακά : **16,95%** Μαθητής/-τρια : **3,39%**
Άνεργος/-η : **0%,** Άλλο : **3,39%**

Είστε παντρεμένος/-η; Ναι: **74,58%** Όχι : **25,42%**

Έχετε παιδιά; Ναι: **76,27%** Όχι : **23,73%**

Έχετε συμπληρώσει άλλη φορά ερωτηματολόγιο; Ναι: **69,49%** Όχι : **23,73%**

Σχέση με Άγιο Ευστράτιο: Καταγωγή : 54,24% Διαμονή : 61,02% Άλλο : 16,95%

Ποια είναι δύο (2) βασικά χαρακτηριστικά που έρχονται στο μυαλό σας όταν αναφέρεστε στο νησί;

1. Θετικά σχόλια	72	2. Αρνητικά σχόλια	31
------------------	----	--------------------	----

Από το δείγμα των ερωτηθέντων κατοίκων του Αγίου Ευστρατίου, παρατηρείται ότι τηρήθηκε μια σχετική ισορροπία μεταξύ ανδρών και γυναικών στην συμπλήρωση ερωτηματολογίων, ενώ στην ηλικία των ερωτηθέντων, επικράτησε το εύρος των 36-50 ετών με το εύρος 51-65 ετών και 19-35 ετών να ακολουθούν. Δυστυχώς, η προσέγγιση ηλικιών μικρότερων ή ίσων των 18 ετών στο σχολείο του νησιού απαιτούσε ειδική άδεια του Υπουργείου Παιδείας και ως εκ τούτου δεν κατέστη εφικτή η συμπλήρωση ερωτηματολογίων από τα δεκα τρία (13) παιδιά του Γυμνασίου και Λυκείου που ήταν επιθυμητό. Προσεγγίστηκε μόνο ένα (1) που συνοδευόταν από τους γονείς του σε ωράριο εκτός σχολείου.

Σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης διακρίνεται ότι, υψηλότερο ποσοστό των ερωτηθέντων είναι απόφοιτοι του Δημοτικού, με την Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια εκπαίδευση να ακολουθούν ισόποσα και επτά (7) άτομα, ως επί το πλείστον οι καθηγητές/-τριες του σχολείου, να κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών. Το υψηλότερο ποσοστό των ερωτηθέντων είναι δημόσιοι υπάλληλοι (Σχολείο, ΚΕΠ, Δήμος, Λιμενικός σταθμός και Αστυνομία) και, βέβαια, συνταξιούχοι και νοικοκυρές με ασχολία τα οικιακά, ενώ ακολουθούν οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι ιδιωτικοί υπάλληλοι. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων είναι παντρεμένοι με παιδιά που έχουν συμπληρώσει στο παρελθόν ερωτηματολόγιο, ενώ σε ποσοστό 24% περίπου των κατοίκων ουδέποτε, κατά το παρελθόν, έχει ζητηθεί η γνώμη τους επί ζητημάτων που αφορούν τους ίδιους και το νησί τους.

Σε μία προσπάθεια εμπειρικής κατανόησης της ψυχολογίας των κατοίκων του Αγίου Ευστρατίου, μέσω καταγραφής δύο (2) βασικών χαρακτηριστικών που έρχονται πρώτα στο νου σχετικά με το νησί, τα αποτελέσματα δια φωτίζουν την αντίληψή τους σχετικά με τις συνθήκες της καθημερινότητας και την κατάσταση που βιώνουν. Τα θετικά σχόλια υπερτερούν στο διπλάσιο περίπου των αρνητικών (72 έναντι 31) με κύρια θετικά να καταγράφονται τα «πατρίδα», «οικογένεια», «ζωή», «επάγγελμα», «ηρεμία», «ποιότητα ζωής», «ξεγνοιασιά», «παιδικά χρόνια», «παλαιός οικισμός», «θάλασσα», «ήλιος», «αγάπη για το νησί», «ψάρια», «κτηνοτροφία», «ιστορία» και στα κύρια αρνητικά γνωρίσματα να καταγράφονται τα «απομόνωση», «ερημιά», «καράβι που δεν πιάνει λιμάνι», «αποξένωση», «δύσκολη ζωή», «λιγοστοί κάτοικοι», «εγκαταλελειμμένα κτίρια», «έλλειψη γιατρού», «δυστροπία», «ατομικισμός», «μοναξιά», «ακρίδες» κ.ά.

5.1.2. Ζητήματα Αναπτυξιακής Προοπτικής του Αγίου Ευστρατίου από Κατοίκους

Σημασία αρίθμησης : 1= καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = αρκετά, 5 = πολύ

1. Πόσο συνδεδεμένος/-η αισθάνεστε με το νησί σας;

1 : 0% 2 : 10,17% 3 : 8,47% 4 : 20,34% 5 : 59,32%

2. Είστε ικανοποιημένος/-η από την διαβίωσή σας στο νησί;

1: 6,78% 2: 16,95% 3: 35,59% 4: 27,12% 5: 11,86%

3. Είστε ικανοποιημένος/-η από την άσκηση της δραστηριότητάς σας στο νησί;

1 : 6,78% 2 : 13,56% 3 : 32,20% 4 : 16,95% 5 : 8,47%

4. Ποια πιστεύετε ότι είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί σήμερα; [Μπορείτε και παραπάνω από μια επιλογές, αν τις κρίνετε σημαντικές]

1.	Ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό υγείας, πρόνοιας	66,10%
2.	Ανύπαρκτη αγροτική παραγωγή και διάθεση προϊόντων	52,54%
3.	Ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό εκπαίδευσης	25,42%
4.	Γήρανση πληθυσμού	49,15%
5.	Ανεργία και έλλειψη επαγγελματικών διεξόδων	76,27%
6.	Μη ικανοποιητικό οικιστικό περιβάλλον	35,59%
7.	Έλλειψη σε τεχνικές - τεχνολογικές υποδομές (οδικό δίκτυο, ATM, γρήγορο internet, κ.λ.π.)	66,10%
8.	Μη ικανοποιητικές ακτοπλοϊκές συνδέσεις	38,98%
9.	Έλλειψη πολιτιστικών δρώμενων και ψυχαγωγίας	52,54%
10.	Άλλο: (Παρακαλώ προσδιορίστε) 1. Ακρίδες	27,12%
	2. Έλλειψη ενότητας, συνεργασίας, χαμηλή παιδεία	25,42%

5. Πιστεύετε ότι το νησί έχει δυνατότητες Ανάπτυξης;

Σημασία αρίθμησης : 1= καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = αρκετά, 5 = πολύ

1 : 1,69% 2 : 20,32% 3 : 32,20% 4 : 25,42% 5 : 20,34%

6. Ποια θεωρείτε ότι αποτελούν πλεονεκτήματα του νησιού που μπορούν να συμβάλουν στην αναπτυξιακή του προοπτική; [Μπορείτε και παραπάνω από μια επιλογές, αν τις κρίνετε σημαντικές]

1.	Φυσικό περιβάλλον	66,10%
2.	Αιολικό και Ηλιακό Δυναμικό	61,02%
3.	Κτηνοτροφία	55,93%
4.	Μνημεία και Αξιοθέατα	32,20%
5.	Αλιεία	47,46%
6.	Πολιτιστική παρακαταθήκη πολιτικών εξόριστων	49,15%
7.	Ανθρωπογενές περιβάλλον (Παλιός οικισμός κ.ά.)	44,07%
8.	Ήθη, έθιμα και παραδόσεις	37,29%
9.	Άλλο: (Παρακαλώ προσδιορίστε)	10,17%

7. Αν ήταν στο χέρι σας, ποιες δράσεις (έργα ή ενέργειες) κρίνετε ότι θα συντελούσαν σε ένα ευοίωνο μέλλον για τον Αη Στράτη; [Μπορείτε και παραπάνω από μια επιλογές, αν τις κρίνετε σημαντικές]

1.	Αναστήλωση παλαιού παραδοσιακού οικισμού	66,10%
2.	Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού	74,58%
3.	Ανάδειξη τοπικής ιστορίας και πολιτισμού	59,32%
4.	Επίτευξη διατροφικής αυτάρκειας	45,76%
5.	Επίτευξη ενεργειακής αυτάρκειας	40,68%
6.	Παραγωγή και πιστοποίηση τοπικών προϊόντων	50,85%
7.	Ανάκτηση προσεισμικής πολιτιστικής «ταυτότητας» (ήθη, έθιμα, τραγούδια, παράδοση, κ.λ.π.)	61,02%
8.	Αναβίωση πολιτιστικών δρώμενων πολιτικών εξόριστων και καθιέρωση φεστιβάλ	44,07%
9.	Αναβίωση παραδοσιακών ή νέων καλλιεργειών (π.χ. αμπελουργία, κουκιά, υδροπονικές, ξερικές, κ.λ.π.)	55,93%
10.	Δημιουργία υποδομών ή αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων (για υγεία, πρόνοια, άθληση, κ.λ.π.)	55,93%
11.	Προσέλκυση ξένου πληθυσμού για απόκτηση αναγκαίου πληθυσμιακού μεγέθους του νησιού	52,54%
12.	Άλλη: (Παρακαλώ προσδιορίστε)	8,47%

Όσον αφορά στα ζητήματα αναπτυξιακής προοπτικής του νησιού που τέθηκαν στους κατοίκους του νησιού, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αισθάνεται ιδιαίτερα συνδεδεμένο με τον τόπο, ωστόσο, μόλις 39% αισθάνεται αρκετά ικανοποιημένο ή πολύ ικανοποιημένο από την διαβίωση στο νησί. Σχετικά με την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας των κατοίκων, το υψηλότερο ποσοστό, που αντιστοιχεί σε 32,2%, είναι μερικώς ικανοποιημένοι ενώ ποσοστό 20% είναι καθόλου ή λίγο ικανοποιημένοι.

Σχετικά με τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί, σύμφωνα με την κρίση των κατοίκων, η ανεργία και η έλλειψη επαγγελματικών διεξόδων υπερτερεί, κατά κόρον, με ποσοστό 76,27% ενώ, οι ελλείψεις σε υποδομές, προσωπικό υγείας και πρόνοιας αλλά και η έλλειψη τεχνικών – τεχνολογικών υποδομών ακολουθούν με ποσοστό 66,10%. Ποσοστό άνω των μισών ερωτηθέντων θεωρούν σημαντικό πρόβλημα την ανύπαρκτη αγροτική παραγωγή και διάθεση προϊόντων στο νησί, καθώς και την έλλειψη πολιτιστικών δρώμενων και ψυχαγωγίας. Σημαντικό πρόβλημα για το νησί αποτελεί, επιπρόσθετα, η γήραση του πληθυσμού, το μη ικανοποιητικό οικιστικό περιβάλλον και οι μη ικανοποιητικές ακτοπλοϊκές συνδέσεις αλλά και ένας στους τέσσερις κατοίκους θεωρεί ως ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα τις ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό εκπαίδευσης, την εξαφάνιση της χλωρίδας και των σπόρων από τις ακρίδες, την έλλειψη ενότητας, συνοχής και συνεργασίας μεταξύ των κατοίκων, την αδιαφορία και την νοοτροπία τους και την χαμηλή παιδεία. Αναφέρθηκαν, επιπρόσθετα, σε μικρότερα ποσοστά, προβλήματα όπως ο λιγιστός πληθυσμός, η λανθασμένη κατασκευή λιμένος, η αδιαφορία από την Πολιτεία, η έλλειψη φούρνου, ψαράδικου,

κρεοπωλείου, φαρμακείου, η φορολογία, η έλλειψη εμπορικών ικανοτήτων από τους κατοίκους. Είναι ολοφάνερο ότι, τα ουσιαστικά ζητήματα του Αγίου Ευστρατίου, όπως τα αντιλαμβάνονται οι κάτοικοι, σχετίζονται με όλες τις διαστάσεις της πραγματικότητας, γεγονός που καθιστά αναγκαία την καθολική και όχι μονόπλευρη αντιμετώπιση, όπως ακριβώς ορίζουν οι αρχές και η μεθοδολογία της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης που διδάσκεται στο ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του ΕΜΠ.

Ιδιαίτερα ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι, ποσοστό περίπου 46% των κατοίκων του νησιού πιστεύει είτε πολύ ή αρκετά στις δυνατότητες ανάπτυξης του Αγίου Ευστρατίου, με ποσοστό μόλις 1,69% να πιστεύει ότι το νησί δεν έχει καθόλου δυνατότητες ανάπτυξης και ποσοστό 20,32% λίγες δυνατότητες, τεκμαίροντας το συμπέρασμα ότι οι κάτοικοι πιστεύουν πως υφίστανται σημαντικά περιθώρια βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης που βιώνουν.

Τα πλεονεκτήματα που διακρίνουν οι κάτοικοι του Αγίου Ευστρατίου, τα οποία πιστεύουν ότι μπορούν να συμβάλουν στην αναπτυξιακή προοπτική του νησιού είναι κυρίως το φυσικό περιβάλλον, το αιολικό και ηλιακό δυναμικό του νησιού σε ποσοστό 66,10% και 61,02% αντίστοιχα, η κτηνοτροφία σε ποσοστό 54% περίπου ενώ, ένας στους δύο κατοίκους θεωρεί πως σημαντικό πλεονέκτημα αποτελεί η πολιτιστική παρακαταθήκη των πολιτικών εξορίστων, η αλιεία, και το ανθρωπογενές περιβάλλον του νησιού (παλιός οικισμός κ.ά.). Ποσοστό 37 % και 32% περίπου, αντίστοιχα, θεωρεί πλεονέκτημα του νησιού τα μνημεία, αξιοθέατα και τα ήθη, έθιμα, παραδόσεις ενώ, ποσοστό 10% ανέφερε ως πλεονέκτημα του νησιού το δίκτυο μονοπατιών και τις κλασικές και βυζαντινές αρχαιότητες του Αη Στράτη.

Στο κατωτέρω διάγραμμα, αναπαριστώνται σχηματικά, οι επιθυμητές δράσεις των κατοίκων (έργα ή ενέργειες) που κρίνουν ότι θα συντελούσαν σε ένα ευοίωνο μέλλον για τον Αη Στράτη, αν ήταν στην διακριτική ευχέρεια υλοποίησης από μέρους τους:

Διάγραμμα 1. Προτεινόμενες Αναπτυξιακές Δράσεις Κατοίκων Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Είναι φανερό ότι, υπερτερούν οι δράσεις ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε ποσοστό 75% περίπου, με τις δράσεις αναστήλωσης του παλαιού οικισμού να ακολουθούν σε ποσοστό 66%. Οι κάτοικοι επιθυμούν την ανάκτηση της πολιτιστικής «ταυτότητας» του νησιού σε ποσοστό 61% και ποσοστό 59,3% την ανάδειξη της τοπικής ιστορίας και του πολιτισμού. Σημαντικές δράσεις για τους κατοίκους αποτελούν η αναβίωση παραδοσιακών ή νέων καλλιτεχνικών σε ποσοστό 56%, όπως και η αξιοποίηση των εγκαταλελειμμένων υποδομών και η αξιοποίηση των υφιστάμενων για στέγαση δομών που δεν υφίστανται στο νησί.

Η συρρίκνωση του πληθυσμού προβληματίζει τους κατοίκους, όπως αποτυπώνει η ανάγκη προσέλκυσης ξένου πληθυσμού, ωστόσο πολλοί είναι αυτοί που επισήμαναν την επιθυμία αυτοί να είναι Έλληνες και όχι αλλοδαποί. Ένας στους δύο κατοίκους θα υλοποιούσε δράσεις παραγωγής και πιστοποίησης τοπικών προϊόντων για την τόνωση της οικονομικής πραγματικότητας. Επιδίωξη για διατροφική αυτάρκεια έχει ποσοστό 46% περίπου των κατοίκων, ενώ ποσοστό 40% θα επιδίωκε την ενεργειακή αυτάρκεια. Τέλος, ποσοστό 44% θα αναβίωνε τα πολιτιστικά δρώμενα των εκτοπισμένων και ποσοστό 8,5% περίπου θα υλοποιούσε άλλες δράσεις, όπως η εξάλειψη ακρίδων, κ.λ.π..

5.1.3. Ερωτήσεις για τη Συμμετοχικότητα Κατοίκων

Σημασία αρίθμησης : 1= καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = αρκετά, 5 = πολύ

1. Πιστεύετε ότι είναι ικανοποιητικές οι ενέργειες της Πολιτείας για την αντιμετώπιση των ζητημάτων του Αη Στράτη;

1 : 32,20% 2 : 25,42% 3 : 27,12% 4 : 13,56% 5 : 0%

2. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι εθελοντικοί, πολιτιστικοί ή άλλοι φορείς μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις του Δήμου;

1 : 13,56% 2 : 23,73% 3 : 15,25% 4 : 28,81% 5 : 3,39%

3. Πόσο σημαντική κρίνετε την ενεργοποίηση των ανθρώπων του νησιού για την αντιμετώπιση των ζητημάτων του Αη Στράτη;

1 : 6,78% 2 : 6,78% 3 : 18,64% 4 : 16,95% 5 : 50,85%

4. Πιστεύετε ότι διαθέτετε χρόνο για συμμετοχή στα κοινά του νησιού;

1 : 18,64% 2 : 18,64% 3 : 23,73% 4 : 23,73% 5 : 15,25%

5. Με ποιο τρόπο κρίνετε ότι θα μπορούσατε να συνεισφέρετε στην αντιμετώπιση ζητημάτων του τόπου σας; [επιλέξτε έως (2) απαντήσεις]

1	Συνεισφορά σε γη	11,86%	6	Συνεισφορά σε εξοπλισμό	1,69%
2	Συνεισφορά σε υποδομές	6,78%	7	Συνεισφορά σε κεφάλαιο	1,69%

3	Συνεισφορά σε γνώση	32,30%	8	Συνεισφορά σε εργασία	47,46%
4	Συνεισφορά σε δεξιότητες	22,03%	9	Άλλο : Συμμετοχή σε πολιτιστικά δρώμενα	1,69%
5	Συμμετοχή σε Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚοινΣΕπ) για το νησί	18,64%			

Από τις ερωτήσεις που τέθηκαν στους κατοίκους σχετικά με την συμμετοχικότητα, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (~58%) θεωρεί ότι οι ενέργειες της Πολιτείας για την αντιμετώπιση των ζητημάτων του Αη Στράτη δεν είναι καθόλου ή είναι λίγο ικανοποιητικές ενώ, μόλις το 13% περίπου θεωρεί ότι είναι αρκετά ή πολύ ικανοποιητικές. Μοιρασμένες είναι οι απόψεις σχετικά με το κατά πόσο οι εθελοντικοί, πολιτιστικοί ή άλλοι φορείς μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις του Δήμου, καθώς 36% περίπου θεωρεί πως μπορεί να τις επηρεάσει καθόλου ή λίγο ενώ, ποσοστό 32% κρίνει πως μπορεί να τις επηρεάσει αρκετά ή πολύ. Ωστόσο, το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων θεωρεί πως είναι πολύ ή αρκετά σημαντική η συμβολή των ανθρώπων του νησιού (~68%) για την αντιμετώπιση των ζητημάτων του. Παρά ταύτα, ποσοστό άνω του 37% δεν έχει καθόλου ή διαθέτει λίγο χρόνο για συμμετοχή στα κοινά και μόλις 15% περίπου διαθέτει πολύ χρόνο για συμμετοχή, γεγονός που υποδηλώνει χαμηλό σθένος για ίδια συμμετοχή και συνεισφορά των κατοίκων του νησιού.

Οι πιθανοί τρόποι συνεισφοράς των κατοίκων στην αντιμετώπιση των ζητημάτων του Αη Στράτη, παρατίθενται στο κατωτέρω διάγραμμα:

Διάγραμμα 2. Διάθεση Συνεισφοράς Κατοίκων Αη Στράτη

Πηγή: Ίδια Επεξεργασία

Είναι ευδιάκριτο ότι, οι κάτοικοι παρουσιάζουν πρόθεση συνεισφοράς, ως επί το πλείστον, σε γνώση και εργασία σε ποσοστό άνω του 32% και 47% αντίστοιχα. Ακολουθεί πρόθεση συνεισφοράς σε δεξιότητες και συμμετοχή σε Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση με ποσοστά 22% και 18% περίπου. Μέρους των ερωτηθέντων κατοίκων δείχνει πρόθεση συνεισφοράς σε γη σε ποσοστό 12% περίπου και συνεισφορά σε υποδομές σε ποσοστό περίπου 7%. Επιπρόσθετα, διακρίνονται μεμονωμένες προθέσεις συνεισφοράς σε εξοπλισμό, σε κεφάλαιο και συμμετοχή σε πολιτιστικά δρώμενα από τους κατοίκους του Αη Στράτη.

5.2. Προσωρινά Διαμενοντες

5.2.1. Γενικές Πληροφορίες Αντιπροσωπευτικού Δείγματος Διαμενόντων

Συμπληρωθέντα ερωτηματολόγια: 70

Μέλη Πολιτιστικού Συλλόγου: ~250

Ενεργά εγγεγραμμένα μέλη: ~ 120

Ποσοστό αντιπροσωπευτικού δείγματος: ~ 60%

Φύλο: Άνδρας **47,14%** Γυναίκα **52,86%**

Ηλικιακή ομάδα: =<18: **5,71%** 19-35 : **15,71%** 36-50: **22,86%** 51-65 : **34,29%**
66-75: **17,14%** >= 76: **4,29%**

Εκπαιδευτικό επίπεδο: Δημοτικό: **22,86%**, Γυμνάσιο/Λύκειο: **35,71%**, ΑΕΙ/ΤΕΙ : **31,43%**
Μεταπτυχιακό : **4,29%** Διδακτορικό : **2,86%** Άλλο : **1,43%**

Επάγγελμα: Δημόσιος Υπάλληλος: **7,14%** Ιδιωτ. Υπάλληλος : **21,43%**
 Ελεύθ. Επαγγελματίας: **12,86%** Συνταξιούχος : **35,71%**
 Οικιακά : **11,46%** Μαθητής/-τρια : **7,14%**
 Άνεργος/-η : **4,29%**, Άλλο : **0%**

Είστε παντρεμένος/-η; Ναι: **75,71%** Όχι : **24,29%**

Έχετε παιδιά; Ναι: **67,14%** Όχι : **27,14%**

Έχετε συμπληρώσει άλλη φορά ερωτηματολόγιο; Ναι: **51,43%** Όχι : **37,14%**

Σχέση με Άγιο Ευστράτιο: Καταγωγή : **58,57%** Διαμονή : **11,43%** Άλλο : **31,43%**

Ποια είναι δύο (2) βασικά χαρακτηριστικά που έρχονται στο μυαλό σας όταν αναφέρεστε στο νησί;
1. Θετικά σχόλια **88** 2. Αρνητικά σχόλια **6**

Από το δείγμα των ερωτηθέντων διαμενόντων του Αγίου Ευστρατίου, παρατηρείται ότι τηρήθηκε μια σχετική ισορροπία μεταξύ ανδρών και γυναικών στην συμπλήρωση ερωτηματολογίων, ενώ στην ηλικία των ερωτηθέντων επικράτησε το εύρος των 51-65 ετών με το εύρος 36-50 ετών και 66-75 ετών να ακολουθούν. Σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης διακρίνεται ότι υψηλότερο ποσοστό των ερωτηθέντων είναι απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με την Τριτοβάθμια εκπαίδευση να ακολουθεί, ενώ σημαντικό ποσοστό κατέχει η Πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Το υψηλότερο ποσοστό των ερωτηθέντων είναι συνταξιούχοι ενώ, ακολουθούν οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι ιδιωτικοί υπάλληλοι. Το ποσοστό των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα είναι, σαφώς, υψηλότερο του αντίστοιχου δείγματος κατοίκων, γεγονός που φανερώνει ότι στο νησί δεν υπάρχουν ιδιαίτερες ευκαιρίες άσκησης ιδιωτικής εργασίας. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων είναι παντρεμένοι με παιδιά ενώ, σημαντικό ποσοστό, της τάξης του 37% περίπου των διαμενόντων κατοίκων, δεν έχει

ποτέ, κατά το παρελθόν, συμπληρώσει ερωτηματολόγιο, γεγονός που υποδεικνύει ότι δεν έχει ζητηθεί ποτέ η γνώμη του για ζητήματα που αφορούν τους ίδιους ή/και τον τόπο τους.

Σε μια προσπάθεια, εμπειρικής κατανόησης της ψυχολογίας των διαμενόντων κατοίκων, μέσω καταγραφής δύο (2) βασικών χαρακτηριστικών που έρχεται πρώτο στο νου σχετικά με τον Άγιο Ευστράτιο, διαπιστώνεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία αναφέρει θετικά σχόλια (88) σε σύγκριση με τα αρνητικά σχόλια (6), γεγονός που επιβεβαιώνει ότι στον απομακρυσμένο από τον τόπο καταγωγής, εσωτερικό ή εξωτερικό μετανάστη ή επισκέπτη, μένουν στην μνήμη τα θετικά στοιχεία και όχι τόσο τα αρνητικά από τον τόπο. Η διαφορά είναι έντονη σε σύγκριση με τα καταγεγραμμένα αρνητικά στοιχεία που καταγράφονται από το δείγμα των κατοίκων του νησιού. Ως κύρια θετικά σχόλια καταγράφονται τα «θάλασσα», «ηρεμία», «το παλιό χωριό», «φύση», «νοσταλγία», «φρέσκο ψάρι», «οικογένεια», «φυσικό κάλλος», «αναμνήσεις», «ομορφιά», «καλοκαίρι», «καθαρό περιβάλλον», «αγάπη για το νησί», «μαγευτικός προορισμός», «διασκέδαση» και στα κύρια αρνητικά γνωρίσματα καταγράφονται τα «ερημονήσι», «εξορία», «ερημιά», «έλλειψη γιατρού».

5.2.2. Ζητήματα Αναπτυξιακής Προοπτικής του Αγίου Ευστρατίου από Διαμένοντες

Σημασία αρίθμησης : 1= καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = αρκετά, 5 = πολύ

1. Πόσο συνδεδεμένος/-η αισθάνεστε με το νησί;

1 : 0% 2 : 4,29% 3 : 15,71% 4 : 20,00% 5 : 58,57%

2. Επισκέπτεστε συχνά το νησί;

1: 1,43% 2: 11,43% 3: 22,86% 4: 31,43% 5: 32,86%

3. Θα επιθυμούσατε να επιστρέψετε στο νησί για μόνιμη διαμονή;

1 : 27,14% 2 : 21,43% 3 : 12,86% 4: 10,00% 5 : 21,43%

4. Ποια πιστεύετε ότι είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί σήμερα;

1.	Ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό υγείας, πρόνοιας	78,57%
2.	Ανύπαρκτη αγροτική παραγωγή και διάθεση προϊόντων	45,71%
3.	Ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό εκπαίδευσης	37,14%
4.	Γήρανση πληθυσμού	70,00%
5.	Ανεργία και έλλειψη επαγγελματικών διεξόδων	62,86%
6.	Μη ικανοποιητικό οικιστικό περιβάλλον	18,57%
7.	Έλλειψη σε τεχνικές - τεχνολογικές υποδομές (οδικό δίκτυο, ATM, γρήγορο internet, κ.λ.π.)	72,86%
8.	Μη ικανοποιητικές ακτοπλοϊκές συνδέσεις	65,71%
9.	Έλλειψη πολιτιστικών δρώμενων και ψυχαγωγίας	35,71%
10.	Άλλο: (Παρακαλώ προσδιορίστε) 1. Ακρίδες	0,0 %
	2. Έλλειψη ενότητας, συνεργασίας, χαμηλή παιδεία	12,86%

5. Πιστεύετε ότι το νησί έχει δυνατότητες Ανάπτυξης;

Σημασία αρίθμησης : 1= καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = αρκετά, 5 = πολύ

1 : 7,14% 2 : 5,71% 3 : 17,14% 4 : 34,29% 5 : 27,14%

6. Ποια θεωρείτε ότι αποτελούν πλεονεκτήματα του νησιού που μπορούν να συμβάλουν στην αναπτυξιακή του προοπτική; [Πάνω από μια επιλογές, αν κρίνονται σημαντικές]

1.	Φυσικό περιβάλλον	68,57%
2.	Αιολικό και Ηλιακό Δυναμικό	60,00%
3.	Κτηνοτροφία	55,71%
4.	Μνημεία και Αξιοθέατα	35,71%
5.	Αλιεία	64,29%
6.	Πολιτιστική παρακαταθήκη πολιτικών εξόριστων	41,43%
7.	Ανθρωπογενές περιβάλλον (Παλαιός οικισμός κ.ά.)	51,43%
8.	Ήθη, έθιμα και παραδόσεις	54,29%
9.	Άλλο: (Παρακαλώ προσδιορίστε)	4,29%

7. Αν ήταν στο χέρι σας, ποιες δράσεις (έργα ή ενέργειες) κρίνετε ότι θα συντελούσαν σε ένα ευοίωνο μέλλον για τον Αη Στράτη;

1.	Αναστήλωση παλαιού παραδοσιακού οικισμού	82,86%
2.	Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού	64,29%
3.	Ανάδειξη τοπικής ιστορίας και πολιτισμού	47,14%
4.	Επίτευξη διατροφικής αυτάρκειας	28,57%
5.	Επίτευξη ενεργειακής αυτάρκειας	41,43%
6.	Παραγωγή και πιστοποίηση τοπικών προϊόντων	60,00%
7.	Ανάκτηση προσεισμικής πολιτιστικής «ταυτότητας» (ήθη, έθιμα, τραγούδια, παράδοση, κ.λ.π.)	58,57%
8.	Αναβίωση πολιτιστικών δρώμενων πολιτικών εξόριστων και καθιέρωση φεστιβάλ	40,00%
9.	Αναβίωση παραδοσιακών ή νέων καλλιεργειών (π.χ. αμπελουργία, κουκιά, υδροπονικές, ξερικές, κ.λ.π.)	54,29%
10.	Δημιουργία υποδομών ή αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων (για υγεία, πρόνοια, άθληση, κ.λ.π.)	60,00%
11.	Προσέλκυση ξένου πληθυσμού για απόκτηση αναγκαίου πληθυσμιακού μεγέθους του νησιού	51,43%
12.	Άλλη: (Παρακαλώ προσδιορίστε)	4,29%

Όσον αφορά στα ζητήματα αναπτυξιακής προοπτικής του νησιού που τέθηκαν στους διαμενόντες στο νησί, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αισθάνεται ιδιαίτερα συνδεδεμένο με τον τόπο και, μάλιστα, μεγάλο ποσοστό, άνω του 60%, επισκέπτεται αρκετά συχνά ή πολύ συχνά το νησί. Ωστόσο, μόλις 30% περίπου διακρίνεται από αρκετά μεγάλη ή πολύ μεγάλη επιθυμία επιστροφής στο νησί για κατοίκηση, γεγονός που υποδηλώνει τις δυσκολίες μόνιμης διαβίωσης στον Άγιο Ευστράτιο.

Σχετικά με τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί, σύμφωνα με την κρίση των διαμενόντων, κυριαρχεί η έλλειψη σε υποδομές και προσωπικό υγείας και πρόνοιας σε ποσοστό άνω του 78%, οι ελλείψεις σε τεχνικές και τεχνολογικές υποδομές (οδικό δίκτυο, ΑΤΜ, γρήγορο internet, κ.ά.) σε ποσοστό άνω του 72% και η γήρανση του πληθυσμού σε ποσοστό 70%. Ακολουθούν οι μη ικανοποιητικές ακτοπλοϊκές συνδέσεις σε ποσοστό 65% περίπου, με την ανεργία και την έλλειψη επαγγελματικών διεξόδων αλλά και την ανύπαρκτη αγροτική παραγωγή και διάθεση προϊόντων να ακολουθούν με ποσοστά 62% και 45% αντίστοιχα. Ποσοστό 37% περίπου, κρίνει ότι σημαντικό πρόβλημα αποτελούν οι ελλείψεις σε υποδομές και προσωπικό εκπαίδευσης ενώ, ποσοστό 35%, η απουσία πολιτιστικών δρώμενων και ψυχαγωγίας. Τέλος, 18% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι το οικιστικό περιβάλλον είναι μη ικανοποιητικό και ποσοστό 13% περίπου κρίνει πως σημαντικό πρόβλημα αποτελεί η έλλειψη ενότητας, συνεργασίας και η χαμηλή παιδεία των κατοίκων.

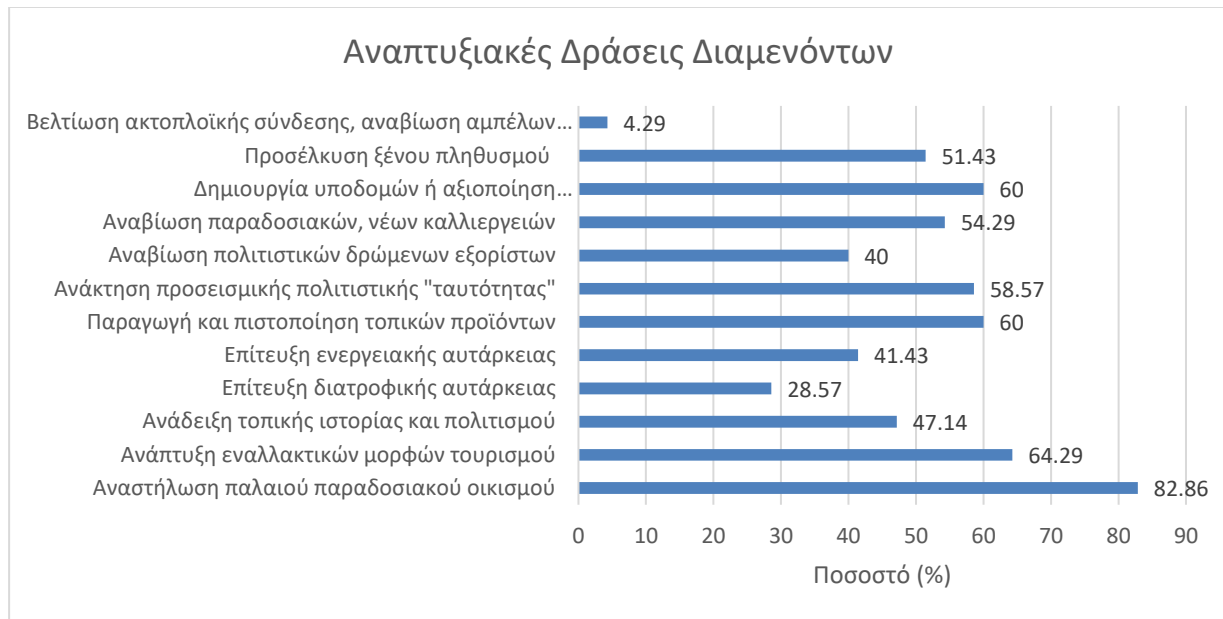
Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι, κανένας διαμείνων κατά περιόδους στο νησί, δεν επισήμανε το μείζων ζήτημα των ακρίδων, γεγονός που υποδεικνύει ότι, αν δεν βιώνεις ένα πρόβλημα, δεν δύναται να το αντιληφθείς ουσιαστικά. Είναι ολοφάνερο ότι, τα ουσιαστικά ζητήματα του Αγίου Ευστρατίου, όπως τα αντιλαμβάνονται και οι διαμενόντες στο νησί, σχετίζονται με όλες τις διαστάσεις της πραγματικότητας, γεγονός που καθιστά αναγκαία την καθολική και όχι μονόπλευρη αντιμετώπιση, σύμφωνα με τα οριζόμενα στις αρχές και την μεθοδολογία της αξιολογημένης ολοκληρωμένης ανάπτυξης που διδάσκεται στο ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Ιδιαίτερα ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι, ποσοστό περίπου 61% των διαμενόντων έναντι 46% των κατοίκων του νησιού, πιστεύει είτε πολύ είτε αρκετά στις δυνατότητες ανάπτυξης του Αγίου Ευστρατίου, με ποσοστό 7% να πιστεύει ότι το νησί δεν έχει καθόλου δυνατότητες ανάπτυξης και ποσοστό 5% λίγες δυνατότητες, τεκμαίροντας το συμπέρασμα ότι οι διαμενόντες πιστεύουν περισσότερο από τους κατοίκους, ότι υφίστανται σημαντικά περιθώρια βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης στο νησί.

Τα πλεονεκτήματα που διακρίνουν οι διαμενόντες στον Άγιο Ευστράτιο, τα οποία πιστεύουν ότι μπορούν να συμβάλουν στην αναπτυξιακή του προοπτική, είναι κυρίως το φυσικό περιβάλλον, η αλιεία, το αιολικό και ηλιακό δυναμικό του νησιού σε ποσοστά 68% περίπου, 64% και 60% αντίστοιχα, η κτηνοτροφία σε ποσοστό 56% περίπου ενώ, τα ήθη, έθιμα και οι παραδόσεις αλλά και το ανθρωπογενές περιβάλλον του νησιού σε ποσοστά 54% και 51% αντίστοιχα. Ποσοστό 41% θεωρεί ότι η πολιτιστική παρακαταθήκη των εκτοπισμένων μπορεί να συμβάλει στην αναπτυξιακή προοπτική του νησιού και μόλις ένας στους τρεις διαμενόντες τα μνημεία και τα αξιοθέατα του νησιού. Τέλος, ποσοστό 4% έκρινε σημαντική προοπτική την γεωργία με την αναβίωση της καλλιέργειας αμπέλου και κουκιών, καθώς και την φιλικότερη προσέγγιση του επισκέπτη με εξωραϊσμό των παραλιών του νησιού.

Στο κατωτέρω διάγραμμα, αναπαριστώνται σχηματικά, οι επιθυμητές δράσεις των διαμενόντων (έργα ή ενέργειες) που κρίνονται ότι θα συντελούσαν σε ένα ευοίωνο μέλλον για τον Αη Στράτη, αν ήταν στην διακριτική ευχέρεια υλοποίησης από μέρους τους:

Διάγραμμα 3. Προτεινόμενες Αναπτυξιακές Δράσεις Διαμενόντων στον Άγιο Ευστράτιο

Πηγή: Ίδια Επεξεργασία

Από τον ανωτέρω πίνακα είναι καθαρά ευδιάκριτο το πόσο στοίχισε στους Αγιοευστρατίτες η καταστροφή του χωριού τους και η μετέπειτα ανθρωπογενής παρέμβαση ισοπέδωσης του πληγωμένου οικισμού και η κατασκευή ενός τυποποιημένου, στρατιωτικού τύπου, συγκροτήματος οικιών στην γειτνιαζουσα κοιλάδα από το Δικτατορικό καθεστώς, στα περιβόλια τους, που αποτελούσαν πηγή ζωής των κατοίκων. Με ποσοστό άνω του 82%, οι διαμένοντες θα υλοποιούσαν δράσεις αναστήλωσης του παλαιού παραδοσιακού οικισμού για την επούλωση των πληγών και την μνήμη. Δράση πλήρως κατανοητή, αν αντιληφθεί κανείς την συναισθηματική φόρτιση που εξακολουθεί να υφίσταται. Δεν είναι λίγοι οι άνθρωποι του Αη Στράτη, ιδιαίτερα αυτοί που ζήσαν τα γεγονότα, όπως έγινε πλήρως κατανοητό κατά τις συζητήσεις ή συνεντεύξεις, που αγωνιούν να δούν ξανά το χωριό να ζωντανεύει...

Ποσοστό 64% των διαμενόντων θα υλοποιούσε δράσεις ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού καθώς κρίνει ότι το νησί ενδείκνυται για τέτοιες δράσεις, ενώ ποσοστό 60% θα προωθούσε δράσεις παραγωγής και πιστοποίησης τοπικών προϊόντων και θα δημιουργούσε ή θα αξιοποιούσε τα εγκαταλελειμμένα κτίρια για στέγαση δομών που δεν υπάρχουν στο νησί. Η ανάκτηση της προσεισμικής πολιτιστικής «ταυτότητας» του Αη Στράτη αποτελεί κίνητρο για δράσεις σε ποσοστό 58% περίπου ενώ, ποσοστό 54% θα προσπαθούσε να αναβιώσει παραδοσιακές ή νέες καλλιέργειες. Ένας στους δύο περίπου διαμένοντες θα υλοποιούσε δράσεις προσέλκυσης ξένου πληθυσμού, κατά προτίμηση Έλληνες, για την ανάσχεση της πληθυσμιακής συρρίκνωσης και ποσοστό 47% θα αναδείκνυε την τοπική ιστορία και τον πολιτισμό. Η επίτευξη ενεργειακής αυτάρκειας θα ενεργοποιούσε για δράσεις ποσοστό 41% περίπου και η επίτευξη διατροφικής αυτάρκειας ποσοστό 29%. Τέλος, ποσοστό 40% θα υλοποιούσε δράσεις αναβίωσης των πολιτιστικών δρώμενων των εκτοπισμένων για συνεισφορά στην πολιτιστική πραγματικότητα του νησιού και ποσοστό 4% θα επιδίωκε την βελτίωση των ακτοπολιτικών δρομολογίων ή θα τόνωνε την αμπελοκαλλιέργεια.

5.2.3. Ερωτήσεις για τη Συμμετοχικότητα Διαμενόντων

Σημασία αρίθμησης : 1= καθόλου, 2 = λίγο, 3 = μέτρια, 4 = αρκετά, 5 = πολύ

1. Πιστεύετε ότι είναι ικανοποιητικές οι ενέργειες της Πολιτείας για την αντιμετώπιση των ζητημάτων του Αη Στράτη;

1 : 21,43% 2 : 34,29% 3 : 31,43% 4 : 2,86% 5 : 1,43%

2. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι εθελοντικοί, πολιτιστικοί ή άλλοι φορείς μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις του Δήμου;

1 : 1,43% 2 : 12,86% 3 : 27,14% 4 : 21,43% 5 : 28,57%

3. Πόσο σημαντική κρίνετε την ενεργοποίηση των ανθρώπων του νησιού για την αντιμετώπιση των ζητημάτων του Αη Στράτη;

1 : 4,29% 2 : 12,86% 3 : 17,14% 4 : 18,57% 5 : 38,57%

4. Πιστεύετε ότι διαθέτετε χρόνο για συμμετοχή στα κοινά του νησιού;

1 : 24,29% 2 : 21,43% 3 : 25,71% 4 : 17,14% 5 : 2,86%

5. Με ποιο τρόπο κρίνετε ότι θα μπορούσατε να συνεισφέρετε στην αντιμετώπιση ζητημάτων του τόπου σας;

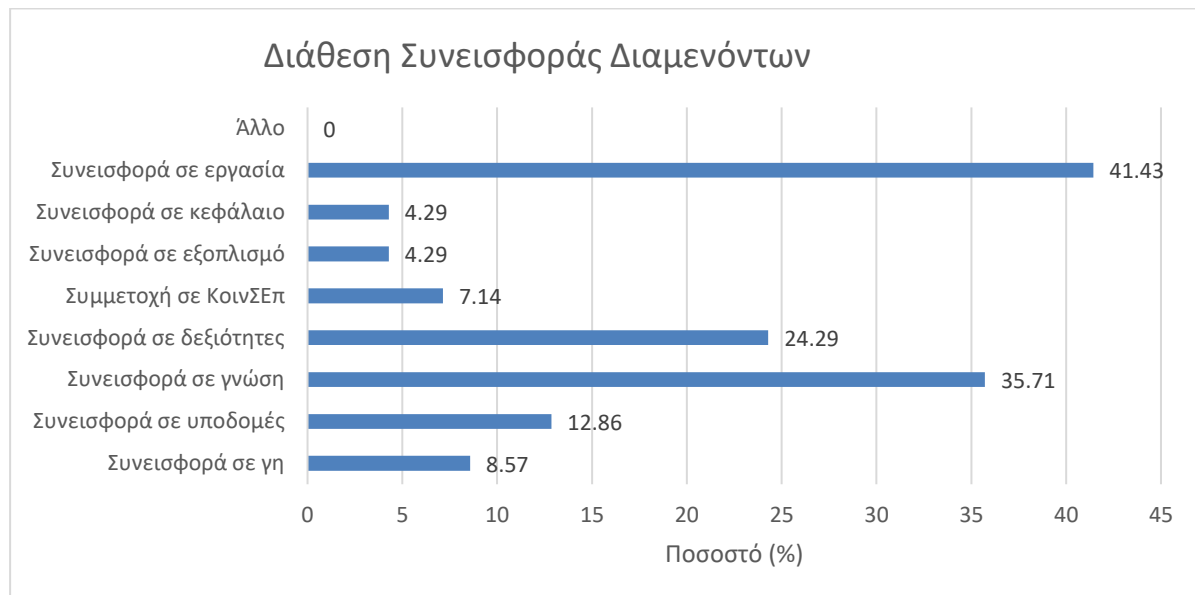
1	Συνεισφορά σε γη	8,57%	6	Συνεισφορά σε εξοπλισμό	4,29%
2	Συνεισφορά σε υποδομές	12,86%	7	Συνεισφορά σε κεφάλαιο	4,29%
3	Συνεισφορά σε γνώση	35,71%	8	Συνεισφορά σε εργασία	41,43%
4	Συνεισφορά σε δεξιότητες	24,29%	9	Άλλο :	0,00%
5	Συμμετοχή σε Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚοινΣΕπ) για το νησί	7,14%			

Από τις ερωτήσεις που τέθηκαν στους διαμένοντες σχετικά με την συμμετοχικότητα, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό (~55%) θεωρεί ότι, οι ενέργειες της Πολιτείας για την αντιμετώπιση των ζητημάτων του Αη Στράτη δεν είναι καθόλου ή είναι λίγο ικανοποιητικές ενώ, μόλις το 4% περίπου θεωρεί ότι είναι αρκετά ή πολύ ικανοποιητικές. Η πλειοψηφία των διαμενόντων στο νησί θεωρεί ότι, οι εθελοντικοί, πολιτιστικοί ή άλλοι φορείς μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις του Δήμου πολύ έως μέτρια, σε ποσοστό 76% περίπου ενώ, μόλις 14% περίπου κρίνει πως μπορεί να τις επηρεάσει καθόλου ή λίγο. Το μεγαλύτερο ποσοστό των διαμενόντων προσωρινά στο νησί θεωρεί πως είναι πολύ ή αρκετά σημαντική η συμβολή των ανθρώπων του νησιού (~57%) για την αντιμετώπιση των ζητημάτων του. Παρά ταύτα, γεγονός

που προβληματίζει είναι ότι, ποσοστό άνω του 45% δεν έχει καθόλου ή διαθέτει λίγο χρόνο για συμμετοχή στα κοινά και μόλις 3% περίπου (έναντι 15% των κατοίκων) διαθέτει πολύ χρόνο για συμμετοχή στα ζητήματα του νησιού, γεγονός που, όμοια με τους κατοίκους, υποδεικνύει χαμηλό ζήλο και σθένος για ίδια συμμετοχή και συνεισφορά των διαμενόντων στην αντιμετώπιση ζητημάτων του Αγ Στράτη.

Οι πιθανοί τρόποι συνεισφοράς των προσωρινά διαμενόντων στον Άγιο Ευστράτιο στην αντιμετώπιση των ζητημάτων του νησιού, παρατίθενται στο κατωτέρω διάγραμμα:

Διάγραμμα 4. Διάθεση Συνεισφοράς Διαμενόντων στον Άγιο Ευστράτιο

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Είναι φανερό πως, οι διαμενοντες παρουσιάζουν πρόθεση συνεισφοράς, ως επί το πλείστον, σε γνώση και εργασία σε ποσοστό άνω του 35% και 41% αντίστοιχα. Ακολουθεί πρόθεση συνεισφοράς σε δεξιότητες και συμμετοχή σε υποδομές με ποσοστά 24% και 13% περίπου. Μέρους των ερωτηθέντων, δείχνει πρόθεση συνεισφοράς σε γη σε ποσοστό 8,5% περίπου και συμμετοχής σε Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚοινΣΕπ) για το νησί, σε ποσοστό περίπου 7%. Επιπρόσθετα, διακρίνεται πρόθεση συνεισφοράς σε εξοπλισμό και σε κεφάλαιο με ποσοστό 4% έκαστο, γεγονός που, ίσως, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στον σχεδιασμό.

5.3. Παρατηρήσεις και Σχόλια Κατοίκων και Προσωρινά Διαμενόντων

Σημαντικό στοιχείο για την αντίληψη της «μέσης» συνείδησης της τοπικής κοινωνίας αποτέλεσε, επιπρόσθετα, ο σχολιασμός των κατοίκων και διαμενόντων του Αγίου Ευστρατίου στην τελευταία παράγραφο των ερωτηματολογίων, κατά την οποία αποτυπώνονται οι σκέψεις, οι ιδέες, οι προβληματισμοί και οι ανησυχίες τους για το μέλλον του νησιού, οι οποίες κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν, ως σημαντική πληροφορία που δεν πρέπει να αφήνει αδιάφορους τους μετέχοντες στον αναπτυξιακό σχεδιασμό του τόπου.

5.3.1. Κάτοικοι

Οι κάτοικοι παραθέτουν σχόλια που, κυριολεκτικά, προβληματίζουν για τις ελλείψεις που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητα και την ανάγκη που έχουν να βελτιωθεί η ζωή τους ως ισότιμα μέλη της ελληνικής κοινωνίας. Ωστόσο, καίριο ζήτημα αποτελεί η διαφανόμενη έλλειψη συνεργασίας και ενότητας που, αναμφισβήτητα, αποτελεί τροχοπέδη σε οποιαδήποτε αναπτυξιακή δράση. Χαρακτηριστικά είναι τα σχόλια των κατοίκων που αποτυπώθηκαν και παρατίθενται κατωτέρω:

- *Δεν υπάρχει κρεοπωλείο, ψαράδικο, φούρνος, φαρμακείο,*
- *Υπάρχει σημαντική έλλειψη συνεργασίας,*
- *Σημαντικό πρόβλημα η αδιαφορία από τους ντόπιους,*
- *Κατά την προσωπική μου άποψη, θεωρώ ότι είναι ένας τόπος ο οποίος με τις κατάλληλες γνώσεις και κεφάλαιο μπορεί να αναπτυχθεί. Ωστόσο, δεν υπάρχουν κίνητρα ώστε να γυρίσουν πίσω τα νέα παιδιά του νησιού,*
- *Ο λιγοστός πληθυσμός καθιστά αδύνατη οποιαδήποτε δραστηριότητα πολιτιστική κ.λ.π.,*
- *Άλλο πρόβλημα είναι η εξαφάνιση σπόρων από την ακρίδα. Τα θυμάρια εξαφανίστηκαν. Θα πρέπει να υπάρξει δράση για παραδοσιακές καλλιέργειες με σπόρους που υπάρχουν στην ΓΕΩΠΟΝΙΚΗ. Πλεονέκτημα του νησιού είναι τα μονοπάτια περιπάτου,*
- *Σημαντικό πρόβλημα είναι η χαμηλή παιδεία, δεν υπάρχουν εμπορικές ικανότητες και δεν κρατάει κόσμο το νησί. Οι δυνατότητες ανάπτυξης εξαρτώνται από τις διαθέσεις του κεφαλαίου. Στις αναπτυξιακές προοπτικές δεν θεωρώ την κτηνοτροφία λόγω φορολογίας και μείωσης παραγωγής. Σημαντικό μνημείο του νησιού το σπήλαιο Καταφύγι ή καταφύγιον. Η αναστήλωση του παλαιού παραδοσιακού οικισμού θα πρέπει να γίνει με σύγχρονες αντιλήψεις. Δεν υπάρχει διάθεση για συνεισφορά στην αντιμετώπιση ζητημάτων του νησιού,*
- *Έδωσα 15.000€ σε τροφές για 400 ζωντανά σε ένα χρόνο. Η παραγωγή και τυποποίηση τοπικών προϊόντων ήταν ασύμφορη για εμάς τους κτηνοτρόφους,*
- *Υπάρχει ανάγκη αλλαγής νοοτροπίας των κατοίκων. Να πάμε στο "εμείς" και όχι στο "εγώ". Να αναβιώσουν οι "ποιητικές απογευματινές". Αρχαιολογική έρευνα δεν έχει γίνει ποτέ μέχρι σήμερα στο νησί,*
- *Άλλο πρόβλημα είναι η έλλειψη κοινωνικής συνοχής και η λάθος κατασκευή λιμένος. Προσωπική συνεισφορά όχι λόγω ηλικίας,*
- *Χρειάζεται αλλαγή μυαλού. Όλα είναι στα χέρια μας. Από το 2012 δεν υπάρχουν νεογέννητα. Να καλλωπίσουμε το χώρο που ζούμε,*
- *Αδυναμία επιβίωσης. Η Πολιτεία μας θυμάται όταν χρωστάμε. Μας έχουν ξεχάσει. Με το παλιό λιμάνι ήμασταν καλύτερα. Δεν είναι κατάλληλο το αλιευτικό καταφύγιο. Από 5 μποφόρ και πάνω σε οποιαδήποτε άνεμο υπάρχει θέμα δεσίματος του σκάφους,*
- *Προσέλκυση ξένου πληθυσμού αλλά μόνο Έλληνες. Οι εκτοπισμένοι είχαν ανεβάσει Πέρσες του Αισχύλου, Αμλει του Σαίξπηρ, ο Χριστός ξανασταυρώνεται,*
- *Άλλο πρόβλημα η έλλειψη μόνιμου γιατρού για περίθαλψη και η έλλειψη φαρμακείου. Μια δράση είναι να μην υπάρχουν μεσάζοντες,*

- *Ο κόσμος να μαζευτεί και να ενεργοποιηθεί για την αντιμετώπιση των ζητημάτων του νησιού. Οι εθελοντικοί φορείς μπορούν να επηρεάσουν τον Δήμο μόνο αν είναι ενεργοί. Άλλο πρόβλημα είναι τα ζητήματα του λιμανιού,*
- *Πρόβλημα είναι και η έλλειψη φροντίδας ψυχικής υγείας πληθυσμού με σκοπό τη συγκράτησή του. Άλλο πλεονέκτημα του νησιού και δράση είναι η αξιοποίηση κλασικών και βυζαντινών αρχαιοτήτων καθώς και ο καθορισμός νέων εργασιακών στόχων (βιοτεχνικοί). Σχόλιο: ΕΡΗΜΩΣΗ ΕΛΛΕΙΨΗ ΕΜΨΥΧΟΥ...*
- *Σημαντική δράση είναι η προώθηση και υλοποίηση του προγράμματος "Πράσινο νησί", η προώθηση του αγροτουρισμού - αλιευτικού τουρισμού, χειμερινού προορισμού για trekking. Δράση η δημιουργία κέντρου πολιτιστικών δρώμενων στο Β.Α. Αιγαίο. Σχόλιο: Η Θεωρία από την πράξη απέχουν πολύ (οι ιδέες από την πραγματικότητα),*
- *Υπάρχει έλλειψη συλλογικής ευθύνης,*
- *Υπάρχει έλλειψη ενότητας και συνεργασίας. Επικράτηση του "εγώ" και όχι του "εμείς". Ο Αη Στράτης είναι καταδικασμένος εξαιτίας του ατομικισμού και της μόνης έγνοιας του κόσμου που είναι το κέρδος. Όλα τα άλλα, όπως η παιδεία, η μόρφωση, ο πολιτισμός δεν έχουν έννοια και γενικά κυριαρχεί η αδιαφορία,*
- *Να ενδιαφερθεί η τοπική κοινωνία πραγματικά για τον τόπο, ώστε να υπάρχει συνεννόηση και ενεργοποίηση χωρίς μικροσυμφέροντα,*
- *Μια δράση είναι η χρήση βάρκας για το γύρο του νησιού,*
- *Άλλο πρόβλημα είναι το γεγονός ότι οι άνθρωποι, εξαιτίας της θέσης του νησιού, δεν έχουν συχνή επαφή με άλλες πόλεις και δεν έχουν ενδιαφέροντα. Το μεγαλύτερο πρόβλημα του νησιού είναι η νοοτροπία. Οι άνθρωποι έχουν παραιτηθεί από τη ζωή και δεν ασχολούνται με τίποτα. Ίσως πρέπει να ξεκινήσουμε με την παιδεία του νησιού με σκοπό οι πιο νέες γενιές να είναι πιο ενεργές.*
- *Άλλη δράση η εξάλειψη των ακρίδων,*
- *Να υπάρχει ενότητα. Προνηπιάκια 4 και 2 μωρά 2 ετών. Μικρότερα παιδιά δεν υπάρχουν,*
- *Συνεννόηση και συνεργασία για αντιμετώπιση των ζητημάτων του νησιού. Η ακρίδα επιδεινώνει την όποια προσπάθεια καλλιέργειας. Κάποτε υπήρχαν 90 κτηνοτροφικές μονάδες και υπήρχε συνεννόηση. Τώρα 9 και δεν υπάρχει. Αλιευτικός και κτηνοτροφικός συνεταιρισμός χωρίς συνεννόηση και κοινή γραμμή. Η αλιεία ούτε τα καύσιμα πλέον δεν βγάζει.*
- *Οι γιατροί είναι μαθητευόμενοι.*

5.3.2. Προσωρινά Διαμένοντες

Οι διαμένοντες προσωρινά στον Άγιο Ευστράτιο εκφράζουν, ομοίως, την ανησυχία τους για το μέλλον του νησιού και τον προβληματισμό τους για τις σοβαρές ελλείψεις, οι οποίες καθιστούν ιδιαίτερα δύσκολη την επιστροφή τόσο των ίδιων όσο και των νεότερων γενεών στον τόπο καταγωγής τους. Προτείνουν δράσεις βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης και προοπτικές που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν. Πέραν των ανωτέρω, προβληματισμό επιφέρει η αποτυπώμενη δυσαρέσκεια από τον τρόπο αντιμετώπισής τους από τους κατοίκους, καθώς θεωρούνται «ξένοι» στο ίδιο τους το νησί, παρά το γεγονός ότι αποτελούν ένα σταθερό κεφάλαιο για τον τόπο. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα κάτωθι σχόλια των διαμενόντων προσωρινά στο νησί που φανερώνουν τις σκέψεις τους:

- *Σημαντικό πρόβλημα είναι η έλλειψη ομόνοιας και αγάπης μεταξύ των κατοίκων, ενώ πλεονέκτημα είναι ο τουρισμός και οι υποδομές τουρισμού. Αν και κατάγομαι από εκεί νομίζω ότι οι μόνιμοι κάτοικοι του νησιού πάντοτε κινούνται εχθρικά σε εμάς που δεν ζούμε μόνιμα. Εμείς όμως είμαστε ένα σταθερό κεφάλαιο για τον τόπο μας όταν είμαστε εκεί (προσωπική μου γνώμη),*
- *Οι άνθρωποι του νησιού ενδιαφέρονται μόνο για τους εαυτούς τους και όχι πραγματικά για το ίδιο το νησί και τα προβλήματά του. Να υπάρξουν σωστές και οργανωμένες τουριστικές επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις που ήδη υπάρχουν να βελτιωθούν με τις σωστές υποδομές και όχι με το τίποτα να θέλουν να κερδίζουν. Μακάρι να υπάρξουν και νέες, έτσι ώστε ο κόσμος να έχει επιλογές. Γενικότερα, να υπάρξει ανάπτυξη κυρίως για τον τουρισμό,*
- *Άλλη προοπτική η γεωργία με την αναβίωση αμπέλου και κουκιών. Η συνεισφορά μου είναι έμμεση σε κεφάλαιο με τη διαβίωσή μου στο νησί,*
- *Συνεισφέρω σε κεφάλαιο στο νησί λόγω της διαμονής μου πολλούς μήνες το έτος,*
- *Δεν υπάρχει συνεργασία τοπικών παραγόντων μεταξύ τους και με το σύλλογο "Άγιος Ευστράτιος",*
- *Πρόβλημα είναι η έλλειψη καθαρού μυαλού και λογικής από κάποιους ντόπιους άμεσα εμπλεκομένων στα δρώμενα του νησιού,*
- *Ενεργοποίηση νέων επισκεπτών με καινούριες ιδέες για να αλλάξει η νοοτροπία της μικρής κοινωνίας,*
- *Πρέπει να γίνουν επενδύσεις, ανάπτυξη και ολοκλήρωση του προγράμματος "Πράσινο νησί",*
- *Άλλο πρόβλημα είναι η έλλειψη χώρων εκδηλώσεων στο νησί,*
- *Απουσία κινήτρων για επαναπατρισμό,*
- *Μια σημαντική δράση θα ήταν η συχνότερη και πιο αξιόπιστη ακτοπλοϊκή σύνδεση με το νησί,*
- *Προβληματίζομαι για το αν αυτό το νησί μπορεί να βοηθηθεί. Μάλλον το μόνο που μπορεί να γίνει είναι η παράταση της διάρκειας ζωής, όμως παραμένει το deadline.*
- *Υπάρχει έλλειψη αλληλεγγύης. Αν δεν αλλάξουν νοοτροπία οι κάτοικοι και να μην επαναπαύονται στις συνήθειές τους και στην ησυχία τους, δεν πρόκειται να αλλάξει τίποτα στο νησί,*
- *Να ολοκληρωθεί το πρόγραμμα πράσινο νησί,*
- *Απαιτείται περισσότερη ενασχόληση των κατοίκων με τα κοινά και βελτίωση επιπέδου σκέψης και κοινωνικότητας. Να υπάρξει φιλικότερη προσέγγιση του επισκέπτη και εξωραϊσμός των παραλιών του νησιού. Στις δράσεις είναι η δημιουργία οικονομικών - επαγγελματικών υποδομών για παραμονή των νέων στο νησί. Βελτίωση παιδείας των νέων. Λιγότερος εγωισμός, ανάπτυξη συλλογικότητας και αγάπης για τον τόπο.*

6. Ανάλυση Φυσικής και Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας Αγίου Ευστρατίου – Περιορισμοί & Προβλήματα, Δυνατότητες & Προοπτικές

6.1. Εισαγωγή

Στο στάδιο ανάλυσης της «πραγματικής» πραγματικότητας του Αγίου Ευστρατίου, υλοποιείται μια προσπάθεια κριτικής προσέγγισης του συγγραφέα επί των προβλημάτων και περιορισμών που διέπουν το νησί αλλά και των πλεονεκτημάτων που δύναται να προσδώσουν αναπτυξιακή προοπτική. Το εν λόγω στάδιο, το οποίο αποτελεί το 3^ο στάδιο για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη ενός τόπου (Ρόκος, 2003, 2005, 2007) είναι ιδιαίτερα καθοριστικό, καθώς η ανάλυση των στοιχείων που συγκροτούν τη δυναμική της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, αποτελεί το «κλειδί» για την ορθή στόχευση των δράσεων που θα αμβλύνουν αποτελεσματικά τα προβλήματα και θα αναδείξουν τις πτυχές εκείνες της πραγματικότητας, ακόμα και τις μη εύκολα διακρίτες, που δύναται να αξιοποιηθούν από τους εμπλεκόμενους φορείς για την ανέλιξη σε κάθε διάσταση.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται αναγκαίο να τονιστεί ότι, η ανάλυση που πραγματοποιείται στην παρούσα ενότητα, αποτελεί την άποψη του γράφοντα και μόνο, διακρίνεται από αντικειμενικότητα, δεν διέπεται από κανένα συμφέρον και δεν έχει σκοπό να δημιουργήσει αντιπαράθεση στην μικρή κοινωνία του νησιού ή να καταλογίσει, αναρμόδια, ευθύνες για έργα ή ενέργειες που έχουν τελεστεί στο παρελθόν. Αποτελεί, ξεκάθαρα, την διατύπωση της κριτικής σκέψης του συγγραφέα στα πλαίσια της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής, όπως αυτή αποκρυσταλλώθηκε μετά από επιτόπια έρευνα στον Άγιο Ευστράτιο και συναναστροφή με την τοπική κοινωνία, τους ανθρώπους, ευρύτερα, του νησιού, αλλά και εμπλεκόμενους αναπτυξιακούς φορείς, με έναν και μόνο στόχο. Την επισήμανση των ουσιαστικών προβλημάτων προς αντιμετώπιση και την ανάδειξη των προοπτικών και δυνατοτήτων του νησιού για υποβοήθηση του έργου των φορέων του αναπτυξιακού σχεδιασμού στην χάραξη ορθής όδευσης προς την «εν δυνάμει» ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Αγίου Ευστρατίου.

6.2. Πολιτική Πραγματικότητα

Στη συγκεκριμένη ενότητα επιχειρείται η ανάλυση των περιορισμών - προβλημάτων αλλά και των δυνατοτήτων - προοπτικών της πολιτικής πραγματικότητας του Αγίου Ευστρατίου σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στο νησί.

6.2.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

6.2.1.1. Παρατεταμένη Πολυδιάστατη Κρίση και Μνημονιακές Πολιτικές

Σημαντικός περιορισμός για τις διαδικασίες σχεδιασμού και προγραμματισμού του Αγίου Ευστρατίου είναι η παρατεταμένη οικονομική, κοινωνική και ανθρωπιστική κρίση που διέπει την χώρα, χωρίς ορατό διέξοδο. Οι συνεχείς τροποποιήσεις νομοθετημάτων ως αποτέλεσμα του ρευστού πολιτικού σκηνικού, η μετέωρη θέση της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι συχνές αλλαγές της κεντρικής εξουσίας, οι καιροσκοπισμοί και τα συμφέροντα, οι πολιτικές λιτότητας από την κοινότητα προς τη χώρα, συνθέτουν, συνδυαστικά, ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο περιβάλλον και μια στασιμότητα για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (Αλατζάς κ.α., 2016).

Ενδεικτικό αποτέλεσμα των ανωτέρω πολιτικών, αποτελεί η διακοπή κονδυλίων όταν παρουσιάζεται δημοσιονομική απόκλιση στη χώρα, η φτωχή χρηματοδότηση σε σχέση με τις πραγματικές ανάγκες αλλά και το ιδιαίτερα μικρό ποσοστό επιλέξιμων εταιρειών ή επιχειρήσεων για την προγραμματική περίοδο 2014 – 2020 εξαιτίας των αυστηρών

προϋποθέσεων, όπως οι απαιτούμενες εγγυήσεις, η πρότερη τριετής κερδοφορία της επιχείρησης και η υψηλή συμμετοχή με ίδια κεφάλαια. Όπως είναι αντιληπτό, η εμβάθυνση της κρίσης και των δυσμενών συνεπειών αυτής επηρεάζει καταλυτικά τις μικρές κοινωνίες και τις ευαίσθητες τοπικές οικονομίες περιοχών της χώρας και ειδικά των απομονωμένων νησιών σαν τον Άγιο Ευστράτιο.

Επιπρόσθετα, τα περισσότερα υπερκείμενα πλαίσια αναπτυξιακού σχεδιασμού (Γενικό Χωροταξικό, Ειδικά Χωροταξικά) δεν λαμβάνουν υπόψη δεδομένα που έχουν προκύψει τα χρόνια της κρίσης στη χώρα, καθώς τα περισσότερα έχουν συνταχτεί προγενέστερα της εμφάνισής της στην Ελλάδα. Ως εκ τούτου, υφίσταται διαφορετική προσέγγιση, παρωχημένα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα, καθιστώντας αναγκαία την αναθεώρησή τους, προκειμένου να μην μεταφέρουν ετεροχρονισμένες και λανθασμένες κατευθύνσεις αλλά να αποτελούν ορθολογικό και ρεαλιστικό σχεδιασμό για την αντιμετώπιση ζητημάτων που άπτονται της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας (Αλατζάς κ.α., 2016).

6.2.1.2. *Απουσία Χάραξης Ουσιαστικής Νησιωτικής Πολιτικής ως Περιοχές που Χρήζουν Ειδικής Αντιμετώπισης και Διαχείρισης*

Σύμφωνα με την Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής του Υπουργείου Ναυτιλίας και Αιγαίου (2012), η ηθική βάση για την νησιωτική πολιτική βασίζεται στη ρήση: *"Treat equals equally and unequals unequally in proportion to their differences"*, ήτοι αποτελεί παραβίαση της αρχής της ισότητας το να αντιμετωπίζονται όσοι δεν είναι ίσοι με τον ίδιο τρόπο. Πράγματι, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει, κατά καιρούς, αποφανθεί ότι, ένας τέτοιος χειρισμός, αποτελεί μεροληψία και λανθασμένη πρακτική (απόφαση της 23/1/83 για την υπόθεση 08/82 και απόφαση της 26/10/93 για τις υποθέσεις 6/92 και 52/92). Ειδικότερα, αποτελεί διάκριση εις βάρος των νησιών η προσπάθεια εφαρμογής ίδιων πολιτικών και κανόνων σε περιοχές με διαφορετικά χαρακτηριστικά όταν, μάλιστα, τα χαρακτηριστικά αυτά είναι μόνιμα και φυσικά που δεν δύναται να μεταβληθούν. Τα χαρακτηριστικά των νησιών που θεωρούνται μόνιμα και αποτελούν στοιχεία της «νησιωτικότητας» είναι το μικρό μέγεθος που οδηγεί, αναπόφευκτα, σε μικρή διαθεσιμότητα φυσικών πόρων, ο μικρός πληθυσμός και η μικρή αγορά διάθεσης των προϊόντων, η απομόνωση και η περιφερειακότητα, αλλά και το ιδιαίτερο και εύθραυστο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον (Υπουργείο Ναυτιλίας και Αιγαίου, 2012).

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι, τα ανωτέρω χαρακτηριστικά επηρεάζουν αρνητικά την ελκυστικότητα των νησιών καθώς, η νησιωτικότητα δεν επιτρέπει οικονομίες κλίμακας και συγκέντρωση ούτε υψηλή προσπελασιμότητα, προκαλώντας υψηλό κόστος παραγωγής των επιχειρήσεων, υψηλό κόστος λειτουργίας του κράτους και διαβίωσης των κατοίκων, επηρεάζοντας, καταλυτικά, το μοντέλο ανάπτυξης που πρέπει να υιοθετηθεί από τα νησιά, ώστε να έχουν ανταγωνιστικές δράσεις. Τα παραπάνω καθιστούν αναγκαία την διαφοροποίηση των πολιτικών υπέρ των νησιών που θα πρέπει να εστιάζουν στον παράγοντα της ελκυστικότητας, μια αναγκαιότητα που έχει επισημανθεί τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και εθνικό επίπεδο (Υπουργείο Ναυτιλίας και Αιγαίου, 2012).

Πόσο μάλιστα, όταν ένα νησί, σαν τον Άγιο Ευστράτιο, καλείται να αντιμετωπίσει την διπλή νησιωτικότητα, τις σημαντικές ιδιαιτερότητες που οφείλονται στο μικρό του μέγεθος, την περιφερειακότητα, την απομόνωση, το εύθραυστο περιβάλλον του και κυρίως τις αδυναμίες και τα προβλήματα που σχετίζονται με τις διασυνδέσεις με την Λήμνο και τον ηπειρωτικό χώρο. Είναι επομένως λογικό, να καθίσταται σχεδόν αδύνατη η ανάπτυξη ανταγωνιστικότητας μέσα σ' ένα τέτοιο περιβάλλον.

Η επιδίωξη ύπαρξης ίδιων όρων ανταγωνισμού μεταξύ μητροπολιτικών και νησιωτικών περιοχών στις στρατηγικές πολιτικές της Ε.Ε. για τον νησιωτικό χώρο στα πλαίσια μιας ενιαίας αγοράς, με ταυτόχρονη κατάργηση ειδικών καθεστώτων που ίσχυαν για διάφορες νησιωτικές περιοχές, όπως τα ειδικά φορολογικά καθεστάτα, αγνοούν τις σημαντικές προβληματικές παραμέτρους που αφορούν τον νησιωτικό χώρο. Όπως επισημάνθηκε ανωτέρω, οι παράμετροι αυτοί έγκεινται στις συνθήκες κάτω από τις οποίες λειτουργούν μικρές και απομακρυσμένες περιοχές (υψηλό κόστος μεταφορών και επικοινωνιών, συνθήκες ατελούς λειτουργίας της αγοράς, κλπ), την ισχύ των δυνάμεων της αγοράς όταν λειτουργούν ελεύθερα, καθώς και της παγιομένης πλέον συσσώρευσης κεφαλαίων, ανθρώπων, υποδομών και τεχνογνωσίας στις κεντρικές περιοχές (Αλατζάς κ.α., 2016).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σταδιακή κατάργηση του μειωμένου ΦΠΑ στα νησιά και ειδικά σε απομονωμένα, επιφέροντας αδυναμία δημιουργίας συγκριτικών πλεονεκτημάτων που θα καταστήσουν εφικτή την ενεργή και ανταγωνιστική συμμετοχή των νησιών στην ευρωπαϊκή κοινωνία. Οι συνέπειες αγνόησης των αναγκών των μικρών κοινωνιών των νησιών και των χωρικών ιδιαιτεροτήτων που ο ίδιος ο νησιωτικός χώρος δημιουργεί, αναμένεται να είναι ανυπολόγιστες. Σε ένα τέτοιο κλίμα, μέσα σε ένα πολιτικό σκηνικό που ταλανίζεται και καθοδηγείται από εξωτερικές πολιτικές που οι κοινωνικές ανάγκες δεν λαμβάνονται υπόψη, διαπιστώνεται πως οι διαδικασίες σχεδιασμού και αναπτυξιακού προγραμματισμού επηρεάζονται αρνητικά σε πολύ μεγάλο βαθμό (Αλατζάς κ.α., 2016).

Στο όλο αυτό αρνητικό κλίμα, αποτελεί ιδιαίτερα θετική εξέλιξη η ενεργοποίηση και κινητοποίηση κατοίκων και φορέων των νησιών του Βορειοανατολικού Αιγαίου που μαστιζονται από την προσφυγική κρίση, χωρίς να μένει αδρανής ο Άγιος Ευστράτιος, για την αποτροπή αύξησης του υφιστάμενου ΦΠΑ από 17% σε 24%, μια συλλογική προσπάθεια που είχε θετική, προσωρινά, έκβαση, διατηρώντας τον ΦΠΑ στο 17% στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (Σκλάβος, 2016).

Εικόνα 100. Κινητοποίηση Κατοίκων Αη Στράτη για Μη Κατάργηση Μειωμένου ΦΠΑ

Πηγή: Δήμος Αγίου Ευστρατίου, 2016β

Πέραν των ανωτέρω, τονίζεται η ιδιαίτερη διαφοροποίηση μεταξύ των ίδιων των νησιών σε όλους τους αναπτυξιακούς τομείς, που καθιστούν αναγκαίο τον ορθολογικό σχεδιασμό των εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων (Αλατζάς κ.α., 2016). Πράγματι, καθίσταται ουτοπική η προσπάθεια επίτευξης κοινών στόχων του Αγίου Ευστρατίου και της Λέσβου με τόσες διαφορές στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική πραγματικότητα και διαφορετικές παραμέτρους του ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος. Εύλογα δημιουργείται το ερώτημα κοινής χάραξης και εφαρμογής πολιτικών σε τόσο διαφορετικά νησιά, με χαοτικές διαφορές στην σύνδεση και στην προσπελασιμότητα, στις κοινωνικές παροχές (υγείας, εκπαίδευσης, πρόνοιας, κ.ά.), στις διοικητικές υποδομές και άλλους τομείς, καθιστώντας απαραίτητη την μελέτη και γνώση των πραγματικών αναγκών και δυνατοτήτων κάθε νησιού, διακριτά, σε κάθε διάσταση της προαγματικότητας, ώστε να μην αποτελεί άλλη μια διεκπεραιωτική διαδικασία που απέχει, παρασάγγας, από τις πραγματικές ανάγκες του τοπικού πληθυσμού. Κάτι το οποίο μετουσιώνεται σε πράξη με τα επτά (7) στάδια ολοκληρωμένης ανάπτυξης, όπως αυτά διδάσκονται στο ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», καθώς η μεθοδολογία εστιάζει και σκιαγραφεί την πραγματικότητα που διέπει τον κάθε τόπο, το κάθε νησί, την κάθε περιοχή μελέτης, διακριτά, στην πραγματική της κλίμακα.

6.2.1.3. Απουσία Εξειδικευμένων Κατευθύνσεων Αναπτυξιακού Σχεδιασμού

Αναμφίβολα, περιοριστικό είναι το γεγονός πως ο εθνικός αναπτυξιακός σχεδιασμός και προγραμματισμός είναι, στην ουσία, μία μεταφορά ευρωπαϊκών κατευθύνσεων σε στρατηγικούς στόχους για το σύνολο της χώρας. Το Νέο ΕΣΠΑ, τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά και τα Τομεακά Προγράμματα διατυπώνουν κοινοτικές πολιτικές επιδιώξεις στην Ελλάδα, προτείνοντας δράσεις και μέτρα υλοποίησής τους. Η συγκεκριμένη διαδικασία δεν είναι μόνο μια «top down» προσέγγιση στη διακυβέρνηση της χώρας, αλλά ένα μοντέλο πολιτικής και σχεδιασμού από «έξω προς τα μέσα» και στη συνέχεια «από πάνω προς τα κάτω» (Αλατζάς κ.α., 2016).

Παρά το γεγονός ότι η ανάγκη διαφοροποιημένης προσέγγισης του νησιωτικού χώρου και ιδιαίτερα των μικρών νησιών έχει αναγνωριστεί από τη διεθνή κοινότητα, στην Ελλάδα έχουν γίνει πολύ μικρά βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση. Δεδομένου του νησιωτικού χαρακτήρα της χώρας, του μικρού μεγέθους της πλειοψηφίας των νησιών και της έντονης αναπτυξιακής υστέρησης που αυτά παρουσιάζουν, καθίσταται αναγκαία η διερεύνηση των ανασταλτικών παραγόντων και η διαμόρφωση ενός στρατηγικού προτύπου ολοκληρωμένης ανάπτυξης του μικρονησιακού χώρου (Κουτσοπούλου, 2013).

Ένα σημαντικό πρόβλημα το οποίο εντοπίζεται σε προγράμματα και πολιτικές, με σαφείς επιπτώσεις για το νησιωτικό και παράκτιο χώρο, είναι η ανάγκη για τόνωση της απασχόλησης και ενίσχυση της ανάπτυξης χωρίς, όμως, να προσμετρώνται κοινωνικές, περιβαλλοντικές παράμετροι και ιδιαιτερότητες του χώρου και του τοπικού πληθυσμού. Συγκεκριμένα νόμοι, όπως ο Ν.4179/2013 με τίτλο: «Απλούστευση Διαδικασιών για την Ενίσχυση της Επιχειρηματικότητας στον Τουρισμό» και ο Ν. 3894/2010 για την «Επιτάχυνση και Διαφάνεια Υλοποίησης Στρατηγικών Επενδύσεων» αποτελούν προσπάθειες για τόνωση της οικονομικής κατάστασης των νησιωτικών και παράκτιων περιοχών της χώρας, αλλά δεν εστιάζουν σε κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα των περιοχών αυτών. Αν και είναι κατανοητή η προσπάθεια για προσέλκυση επενδύσεων και βελτίωση της οικονομικής κατάστασης συνολικά, οι δράσεις πρέπει να είναι προς όφελος της τοπικής κοινωνίας, της τοπικής οικονομίας και του περιβάλλοντος (Αλατζάς κ.α., 2016).

Επιπρόσθετα, τα υπερκείμενα πλαίσια σχεδιασμού και ανάπτυξης διατυπώνουν χωρικές και αναπτυξιακές στρατηγικές χωρίς να προσμετρώνται παράμετροι, όπως το ανθρώπινο δυναμικό και οι πρωτοβουλίες που αυτό μπορεί να αναπτύξει. Δεν λογίζεται εάν οι

προτεινόμενες δράσεις μπορούν να στηριχτούν από τις τοπικές κοινωνίες θέτοντας, επί τάπητος, ζητήματα μη ρεαλιστικών και υλοποιήσιμων στρατηγικών σχεδιασμών. Ελάχιστες είναι οι αναφορές στις υπόλοιπες διαστάσεις της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, ενώ δεν συνυπολογίζονται οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στις διαστάσεις αυτές και η μεταβολή τους στο χρόνο, όπως διατυπώνει, ξεκάθαρα, ο ορισμός και η φιλοσοφία της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης (Ρόκος, 1998, 2003, 2004, 2005, 2007).

Στα υπερκείμενα πλαίσια αναπτυξιακού σχεδιασμού και προγραμματισμού της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, τονίζεται η ανάπτυξη καινοτόμων ιδεών, αξιοποίησης τεχνολογιών και τηλεπικοινωνιών και η ανάπτυξη της κοινωνίας της γνώσης, μέσω της ισχυροποίησης των δράσεων των Τμημάτων του Πανεπιστημίου Αιγαίου, προς τις τοπικές κοινότητες. Δεν προσμετρώνται, όμως, παράμετροι δεκτικότητας από τον τοπικό πληθυσμό. Ανασταλτικός παράγοντας είναι το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο που εμφανίζουν νησιά, όπως ο Αη Στράτης. Ακόμη, τα τμήματα του Πανεπιστημίου Αιγαίου εντοπίζονται χωρικά σε λιγιστά νησιά, χωρίς να προβλέπονται σχετικές δράσεις για νησιά που δεν διαθέτουν πανεπιστημιακές σχολές, όπως ο Άγιος Ευστράτιος. Τέλος, στα υπερκείμενα αναπτυξιακά σχέδια δεν γίνεται αναφορά σε ζητήματα αίσθησης ασφάλειας που πρέπει να καλλιεργείται στους κατοίκους των απομονωμένων νησιωτικών περιοχών από τον κεντρικό σχεδιασμό και την εθνική πολιτική, καθώς λόγω απομόνωσης, μειωμένων υποδομών, παροχών υγείας, κοινωνικής πρόνοιας και δυσκολιών στη μετακίνηση - ιδίως τους χειμερινούς μήνες - είναι εύλογο να υπάρχει έντονο αίσθημα ανασφάλειας των κατοίκων (Αλατζάς κ.α., 2016).

Ειδικότερα με τις στρατηγικές κατευθύνσεις σχεδιασμού του Αγίου Ευστρατίου, διαπιστώνονται κενά και ελλείψεις που θα πρέπει, οπωσδήποτε, να αντιμετωπιστούν. Συγκεκριμένα, οι αναπτυξιακοί άξονες που περιλαμβάνει τόσο το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου όσο και το Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Αγίου Ευστρατίου, δεν «εστιάζουν» στις τοπικές ιδιαιτερότητες του νησιού, ούτε επιλύουν τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι, όπως η έλλειψη νέων ανθρώπων ή οι περιορισμένες οικονομικές δραστηριότητες. Επιπλέον, δεν προτείνονται δράσεις αξιοποίησης και ανάδειξης του πολιτισμού και της ιστορίας του νησιού, δεδομένου ότι αποτέλεσε ιστορικό τόπο εξορίας ενώ, καμία στρατηγική κατεύθυνση δεν στοχεύει στην ενίσχυση του πρωτογενή τομέα παραγωγής. Επιπρόσθετα, δεν προβλέπεται ουσιαστική αξιοποίηση των φυσικών διαθεσίμων και, παρότι επισημαίνεται το πληθυσμιακό πρόβλημα του νησιού, με ιδιαίτερο ζήτημα την γήρανση πληθυσμού, δεν αναφέρονται ουσιαστικές δράσεις ή μέτρα αντιμετώπισής του. Το γενικότερο πρόβλημα εντοπίζεται στο τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται ο σχεδιασμός καθώς, όπως προαναφέρθηκε, «αναπαράγονται» οι αναπτυξιακές κατευθύνσεις που προωθούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και προσαρμόζονται στις ανάγκες κυρίως μεγάλων και τουριστικών νησιών, χωρίς να εξετάζονται οι ιδιαιτερότητες των μικροτέρων. Στα ανωτέρω, προστίθεται και η απουσία συμμετοχικού σχεδιασμού (Λιόλιος & Τάτσης, 2016).

Εν κατακλείδι, στον υφιστάμενο αναπτυξιακό σχεδιασμό του Αη Στράτη δεν λαμβάνονται υπόψη σημαντικά ζητήματα που ταλανίζουν το νησί, όπως η μείωση των διαθεσίμων εισοδημάτων, η έλλειψη σημαντικών υποδομών (φαρμακείο, ΑΤΜ, βιβλιοθήκη, φούρνος, βενζινάδικο, κ.ά.), η υποστελέχωση ενώ, απουσιάζουν μέτρα στήριξης και μέριμνα για τους ηλικιωμένους, μέτρα ενίσχυσης των δομών και των παροχών υγείας και παιδείας αλλά και κίνητρα προσέλκυσης πληθυσμού για μόνιμη εγκατάσταση στο νησί.

Αναμφισβήτητα, ο νησιωτικός χώρος ενέχει απομονωμένα νησιά, δυσπρόσιτες περιοχές, μεγάλες διαφοροποιήσεις σε κοινωνικές υποδομές, διαφορετική προσπελασιμότητα για κάθε ένα, σημαντικό πολιτισμικό απόθεμα, ευαίσθητα οικοσυστήματα, παραδοσιακούς οικισμούς, αρχαιολογικές περιοχές και άλλα που πρέπει να λαμβάνονται, πάντοτε, υπόψη στο σχεδιασμό

και στον αναπτυξιακό προγραμματισμό. Όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά και οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις εμπεριέχονται στις διαστάσεις της Αξιοβιώτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης και το πως αυτή μπορεί να υλοποιηθεί στα πλαίσια μίας περιοχής (Ρόκος, 2013).

6.2.1.4. *Ελλιπές Θεσμικό Πλαίσιο*

Στον Άγιο Ευστράτιο, το υφιστάμενο θεσμικό και ρυθμιστικό πλαίσιο που διέπει την δόμηση, τις χρήσεις γης, τις δραστηριότητες και υποδομές, αλλά και γενικότερα τις λειτουργίες στο νησί, παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις και, ταυτόχρονα, χρήζει σημαντικών επεμβάσεων και συμπληρώσεων μέσω μελετών και χαρτογραφήσεων, προκειμένου να αποτελέσει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο αναπτυξιακής προοπτικής του νησιού. Χαρακτηριστικά, αναφέρονται τα κάτωθι:

1. Δεν έχει προγραμματιστεί, σύμφωνα με την Δήμαρχο Κα Κακαλή, η κατάρτιση της Β' Φάσης του Στρατηγικού του Δήμου Αγίου Ευστρατίου για την πενταετία 2015 -2019, η οποία θα περιλαμβάνει, τους άξονες, τα μέτρα, τους στόχους, όπως έχουν καθοριστεί στην φάση κατάρτισης της Α' Φάσης του Στρατηγικού Σχεδίου. Το ζήτημα είναι καθοριστικής σημασίας, καθώς η Β' Φάση θα εμπεριέχει τις δράσεις που εξειδικεύουν τη στρατηγική του Δήμου, την ιεράρχηση και τον πενταετή προγραμματισμό τους, την εκτίμηση του προϋπολογισμού των δράσεων, εκτίμηση των εσόδων και των πηγών χρηματοδότησης, την κατανομή των εσόδων ανά έτος για κάλυψη των δαπανών των δράσεων αλλά και τον προσδιορισμό Δεικτών Παρακολούθησης (εισροών, εκροών και αποτελέσματος) και αξιολόγησης, βάσει των οποίων θα πραγματοποιείται η παρακολούθηση και η αξιολόγηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.4),
2. Δεν έχει ολοκληρωθεί η Πολεοδομική μελέτη με την αναγκαία Πράξη Εφαρμογής για τον οικισμό του Αγίου Ευστρατίου. Βρίσκεται, επί μακρόν, στην Γ' Φάση εκπόνησης, όπως αναφέρεται στην παράγραφο 6.6.1.3. της παρούσης εργασίας,
3. Παρά το γεγονός ότι το νησί έχει ενταχθεί σε πρόγραμμα Κτηματογράφησης, δεν έχει εκκινήσει, μέχρι την συγγραφή της παρούσης, η υποβολή δηλώσεων από τους ιδιοκτήτες ακίνητης περιουσίας του νησιού.
4. Δεν έχει πραγματοποιηθεί μελέτη βοσκοικανότητας ή μελέτη χορτολιβαδικής κατανομής,
5. Δεν έχει καταστεί εφικτή η επίλυση του περιπλεγμένου ιδιοκτησιακού καθεστώτος στον παλαιό οικισμό, δυναμιτίζοντας τις όποιες προσπάθειες αναστήλωσης, όπως αναφέρεται, εκτενώς, στην παράγραφο 6.6.1.2. της παρούσης.

Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι, αποτελεί θετικό το γεγονός ότι ο παλαιός οικισμός του νησιού έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός με το ΦΕΚ 171/ 16-2-2005/ Δ', καθώς και το ότι έχουν τεθεί ειδικοί όροι δόμησης στην ευρύτερη γειτνιάζουσα περιοχή, σε μια προσπάθεια διατήρησης και μη αλλοίωσης της πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου. Σημαντική, εξίσου, είναι η ένταξη του συνόλου του νησιού και της ευρύτερης περιοχής στις περιοχές NATURA και CORINE για την διατήρηση και ανάδειξη της πλούσιας βιοποικιλότητας.

6.2.1.5. *Ελλείψεις και Ανεπάρκειες του Δήμου Αγίου Ευστρατίου*

Στον Άγιο Ευστράτιο παρατηρείται σημαντική υποστελέχωση των υπηρεσιών του Δήμου, καθώς από τις είκοσι (20) προβλεπόμενες θέσεις του οργανογράμματος του Δήμου, σύμφωνα με την παράγραφο 4.3.3., καλύπτονται μόλις τρεις (3), ήτοι η στελέχωση ανέρχεται στο 15%

της προβλεπόμενης. Ουσιαστικό αίτιο της εν λόγω υποστελέχωσης εστιάζεται στην μη ύπαρξη ικανών κινήτρων για αποσπάσεις και μετατάξεις στο νησί (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.34). Εντοπίζονται ουσιαστικές ανεπάρκειες και ελλείψεις σε επιστημονικό/ καταρτισμένο προσωπικό, με αποτέλεσμα ο Δήμος να μην είναι σε θέση σήμερα να ασκήσει σημαντικό μέρος των αρμοδιοτήτων του στους τομείς της τοπικής ανάπτυξης, των κοινωνικών υπηρεσιών, της πρόνοιας, του πολιτισμού κ.λ.π. (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.36). Αποτελεί γεγονός ότι, η εφαρμογή του «Καλλικράτη», επέφερε σημαντικές οργανωτικές δυσχέρειες στην οργανωτική δομή και την λειτουργία στον Άγιο Ευστράτιο χωρίς, ωστόσο, να συνοδευτεί από την μεταφορά των αναγκαίων πόρων και προσωπικού (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.33). Η προγραμματισμένη ενίσχυση του Δήμου με δύο (2) επιπλέον άτομα Διοικητικού – λογιστικού, σύμφωνα με την Δήμαρχο του νησιού Κα Κακαλή, κρίνεται ότι, δεν θα βοηθήσει ουσιαστικά το έργο του Δήμου, καθώς οι ελλείψεις παρουσιάζονται σε άλλες ειδικότητες. Τα ανωτέρω αποτελούν τροχοπέδη για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό σε τοπικό επίπεδο και επιφέρουν μειωμένη εξυπηρέτηση στους κατοίκους του νησιού.

Επιπρόσθετα, η παροχή τεχνικής και ταμειακής στήριξης του νησιού από την Λήμνο επιβαρύνει τον Π/Υ του Δήμου Αγίου Ευστρατίου με δέκα χιλιάδες (10.000€) ετησίως, στα πλαίσια της Διαδημοτικής Σύμβασης του Δήμου Αγίου Ευστρατίου με το Δήμο Λήμνου. Ένα ετήσιο κονδύλιο που, πιθανότατα, θα μπορούσε να μειωθεί με την παρουσία μηχανικού στο νησί για την εκπόνηση μελετών των έργων του Δήμου. Στην απόδοση του υφιστάμενου προσωπικού για την εξυπηρέτηση των πολιτών και την ικανοποίηση των αυξημένων απαιτήσεων που διέπουν τις σημερινές γραφειοκρατικές διαδικασίες, θα συνέβαλλε και η περαιτέρω κατάρτιση του, μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, για χρήση πληροφορικών συστημάτων με απώτερο στόχο την διεκπεραίωση ηλεκτρονικών συναλλαγών στον Δήμο (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.34).

Η προσπάθεια μείωσης, στα μέτρα του εφικτού, της σημερινής εξάρτησης του Αγίου Ευστρατίου από την Λήμνο για την υλοποίηση των πάσης φύσεως διαδικασιών, θα οδηγούσε στην αποφυγή σημαντικών χρονικών καθυστερήσεων στην όλη διεκπεραίωση των υποθέσεων του Δήμου. Παράλληλα, η ουσιαστική ενεργοποίηση του Δήμου στην σύνταξη και προώθηση των μελετών των επιθυμητών έργων, θα είχε ως αποτέλεσμα την ετοιμότητά του στην υποβολή ολοκληρωμένων προτάσεων για τα μείζονα ζητήματα του νησιού, ώστε να αυξηθούν οι πιθανότητες ένταξης έργων σε ευρωπαϊκά προγράμματα. Στην παρούσα φάση, κανένα έργο ή επιθυμητή δράση του Αγίου Ευστρατίου δεν είναι ενταγμένο για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 του ΕΣΠΑ, στα πλαίσια του Π.Ε.Π. Βορείου Αιγαίου, σε αντίθεση με όλα τα άλλα νησιά της Περιφέρειας, γεγονός που προβληματίζει και καθιστά αναγκαία την λήψη δράσεων στον τομέα (Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, 2017).

6.2.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

6.2.2.1. Ύπαρξη Δομών Τοπικής Ανάπτυξης στην Περιφέρεια

Σημαντικό πλεονέκτημα αποτελεί η ύπαρξη στην επικράτεια της Περιφέρειας σημαντικών δομών τοπικής ανάπτυξης, όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο 4.3.8., οι οποίες δύναται να αξιοποιηθούν από τον Δήμο Αγίου Ευστρατίου, ως ενδιάμεσοι φορείς, στην προσπάθεια απορρόφησης Ευρωπαϊκών κονδυλίων σχετικά με αναπτυξιακές δράσεις, αξιοποιώντας την γνώση τους σε γραφειοκρατικές διαδικασίες και την εμπειρία στην πληρότητα υποβαλλόμενων φακέλων. Επιπρόσθετα, στην περιοχή συνδράμουν και δομές κοινωνικής στήριξης, εάν ζητηθεί, της τοπικής κοινωνίας του νησιού αλλά και δομές με ευρεία περιβαλλοντική απήχηση, όπως το «Αρχιπέλαγος», το οποία θα αποτελούσε αρωγό ακόμα και σε ζητήματα επί των

παραδοσιακών καλλιέργειών του νησιού με το αποθετήριο σπόρων που διατηρεί. Σημαντική αναπτυξιακή δομή της περιοχής αποτελεί και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου για ενσωμάτωση καινοτομιών και εφαρμογής ερευνών στις τοπικές κοινωνίες και οικονομίες, προσελκύνοντας παράλληλα ξένες επιχειρήσεις να επενδύσουν στην περιφέρεια και να αναπτυχθεί η «Κοινωνία της Γνώσης», δίνοντας έμφαση στο παραγωγικό και ανθρώπινο δυναμικό της περιοχής (Αλατζάς κ.α.,2016). Πάρα ταύτα, παραμένει άγνωστο το κατά πόσο έχουν αξιοποιηθεί μέχρι σήμερα οι εν λόγω δομές για ζητήματα του νησιού.

6.2.2.2. Σχετική Αυτονομία του Αγίου Ευστρατίου ως Νησί - Δήμος

Ένα, αδιαμφισβήτητο, πλεονέκτημα των νησιών που αποτελούν και αυτόνομους Δήμους, όπως ο Άγιος Ευστράτιος, είναι η ίδια χάραξη της επιθυμητής πολιτικής, σε αντίθεση με άλλα μικρά νησιά που υπάγονται σε μεγαλύτερα, τα οποία έχει παρατηρηθεί ότι χάνουν την τοπική σχετική τους αυτονομία (Αλατζάς κ.α., 2016). Το γεγονός αυτό προσδίδει σημαντικές δυνατότητες στο νησί οι οποίες, σε συνδυασμό με την παρατηρούμενες τάσεις μεταβίβασης, περαιτέρω, αρμοδιοτήτων στους ΟΤΑ Α' Βαθμού από την Κεντρική Διοίκηση και τους ΟΤΑ Β' Βαθμού (Περιφέρειες), θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν προς όφελος του νησιού και των κατοίκων.

Πράγματι, ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης έχει ενισχυθεί, καθώς έχει την αρμοδιότητα να προγραμματίζει, να συντονίζει, να εποπτεύει και να ελέγχει αναπτυξιακές δράσεις, συγκεκριμένα έργα σε ένα ευρύ πεδίο εφαρμογών για τον χώρο που ανήκει διοικητικά στο Δήμο. Επιπρόσθετα, παρέχεται η δυνατότητα προώθησης πολιτικών και στρατηγικών για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του τοπικού πληθυσμού, την κάλυψη των αναγκών, το σχεδιασμό με βάση τις τοπικές ιδιαιτερότητες και δυνατότητες (Αλατζάς κ.α., 2016).

Σημαντική αναπτυξιακή προοπτική αποτελεί η παρεχόμενη δυνατότητα στους Δήμους για τόνωση της εξωστρέφειας και της συνεργασίας με άλλους φορείς. Στους φορείς αυτούς εντάσσονται άλλοι Δήμοι του εσωτερικού ή του εξωτερικού, προτείνοντας αδελφοποιήσεις, προκειμένου να υπάρχει μια συνεργασία στην αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων και αναγκών. Μια τέτοια δυνατότητα έμεινε αναξιοποίητη, κατά την κρίση του γράφοντα, καθώς το νησί, κατά το παρελθόν, απέρριψε πρόταση αδελφοποίησης με την γειτονική Τένεδο, που μόνο οφέλη θα μπορούσε να έχει σε πολλαπλούς τομείς, όπως η χρήση των ΑΠΕ, δεδομένου ότι η Τένεδος αποτελεί ήδη «πράσινο» νησί, στον πολιτισμό, στην αμπελοκαλλιέργεια και άλλους τομείς με κοινά χαρακτηριστικά ή δυνατότητες (προσωπική επικοινωνία με Κο Μακρή, 22 Φεβρουαρίου, 2017).

6.2.2.3. Οικονομικά Υγιής Δήμος

Ο Δήμος Αγίου Ευστρατίου αποτελεί έναν οικονομικά υγιή Δήμο χωρίς ελλείμματα και υποχρεώσεις (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.35). Μάλιστα, διακρίνεται από υψηλό αποθεματικό για τα δεδομένα ενός μικρού νησιού, της τάξης του ενάμιση εκατομμυρίου ευρώ (1.500.000€), σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην παράγραφο 4.3.4. της παρούσης, το οποίο δύναται να καλύψει άμεσες και επείγουσες ανάγκες μέχρι την κινητοποίηση του κρατικού μηχανισμού, όπως έγινε με την αντιμετώπιση της ακρίδας κατά τις δράσεις του τρέχοντος έτους. Η οικονομική επάρκεια του Δήμου κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική, καθώς παρέχεται η δυνατότητα έγκαιρης αντιμετώπισης αρνητικών καταστάσεων που μπορεί να πλήξουν το νησί.

6.3. Οικονομική Πραγματικότητα

6.3.1. Απασχόληση

6.3.1.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

Από την κατανομή πληθυσμού του νησιού κατά κατάσταση ασχολίας, όπως αυτή παρουσιάζεται στην καταγραφή της οικονομικής πραγματικότητας του Αγίου Ευστρατίου, είναι διακριτό ότι ο απασχολούμενος πληθυσμός του νησιού ανέρχεται σε μικρό ποσοστό της τάξεως του 30% του συνόλου. Ως εκ τούτου, καθίσταται σαφές ότι βασικό πρόβλημα που εντοπίζεται στο Δήμο, αποτελώντας ταυτόχρονα και περιορισμό για την ανάπτυξη, είναι το υψηλό ποσοστό μη ενεργού οικονομικά πληθυσμού. Από τον πίνακα απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, προκύπτει ότι ο τριτογενής τομέας (τουρισμός, σίτιση, παροχή υπηρεσιών κ.ά.) υπερτερεί του πρωτογενή τομέα (κτηνοτροφία, αλιεία), ο οποίος κυριαρχούσε στο παρελθόν, ενώ ο δευτερογενής τομέας (μεταποίηση κ.ά.) κατέχει ιδιαίτερα μικρό ποσοστό. Επιπρόσθετα, παρατηρείται ενασχόληση αρκετών κατοίκων του νησιού με τον κατασκευαστικό κλάδο (ως οικοδόμοι, εργολάβοι, τεχνίτες κλπ.), ο οποίος έχει πληγεί ιδιαίτερα την τρέχουσα περίοδο που διανύει την χώρα.

Το ποσοστό των ατόμων που αναζητούσαν εργασία, κατά την απογραφή του 2011, ανέρχεται σε μικρό ποσοστό της τάξεως του 3% του συνολικού πληθυσμού, ωστόσο, αποτελεί κοινή διαπίστωση η έλλειψη επαγγελματικών διεξόδων στο νησί, όπως καταδεικνύεται από το 76% των κατοίκων και 63% των προσωρινά διαμενόντων στα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια.

6.3.1.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

Με δεδομένο το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού στον Άγιο Ευστράτιο και της απουσίας εξειδικευμένου και επιστημονικού προσωπικού, αποτελεί μια πραγματική δυνατότητα και προοπτική η προγραμματιζόμενη υλοποίηση πιλοτικών και ερευνητικών προγραμμάτων, όπως το «Αη Στράτης – Πράσινο νησί», για την προσέλκυση νέων ερευνητών και επιστημόνων στο νησί για μόνιμη διαμονή που δύναται να αποτελέσει αφορμή για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με πολλαπλασιαστικά οφέλη στην τοπική κοινωνία. Πράγματι, η υφιστάμενη κατάσταση στα αστικά κέντρα με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και εγκληματικότητας, προσδίδει προοπτικές μεταγκατάστασης πληθυσμού σε περιοχές ασφαλείς με χαμηλότερο κόστος ζωής, εφόσον υπάρξουν ευκαιρίες για απασχόληση και βελτιωμένη ποιότητα ζωής (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.26).

Σημαντική προοπτική για την απασχόληση και μετεγκατάσταση πληθυσμού στο νησί προσδίδει ο παντελώς αναξιοποίητος, σήμερα, τομέας των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο νησί, όπως ο περιπατητικός, ο καταδυτικός, ο τουρισμός παρατήρησης της ορνιθοπανίδας (birdwatching), ο οικοτουρισμός, ο εκπαιδευτικός τουρισμός με το ερευνητικό πρόγραμμα «Αη Στράτης – Πράσινο νησί», ο πολιτιστικός τουρισμός, που δύναται να αναδείξει το αναλλοίωτο φυσικό περιβάλλον του Αγίου Ευστρατίου, το πλούσιο οικοσύστημα του νησιού και την συνεχή αλληλεπίδραση του ανθρώπου με τα πολιτιστικά του μνημεία (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.26, 27).

Η απασχόληση στο νησί θα μπορούσε να ενισχυθεί, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθησης της Προγραμματικής περιόδου 2014-2020 (www.epanad.gov.gr, 2017) (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.27).

6.3.2. Πρωτογενής Τομέας Παραγωγής

6.3.2.1. Αγροτικές Καλλιέργειες

6.3.2.1.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

Οι αγροτικές καλλιέργειες στον Άγιο Ευστράτιο εμφανίζουν ιδιαίτερα σημαντικό βαθμό εγκατάλειψης με αποτέλεσμα να μην μπορούν, υπό τις παρούσες συνθήκες, να είναι ανταγωνιστικές ακόμη και σε παραδοσιακά προϊόντα τα οποία εξυπηρετούσαν, κατά το παρελθόν, τις ανάγκες διατροφής του τοπικού πληθυσμού, όπως σιτηρά, κριθάρι, κουκιά, φάβα, κ.ά. (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.18). Η εγκατάλειψη των γεωργικών καλλιεργειών διέκοψε την ανατροφοδότηση και τον εμπλουτισμό των εδαφών του νησιού, με αποτέλεσμα την σταδιακή υποβαθμισή τους σε βοσκότοπους (Λαλένης, 2010, σελ. 177).

Αποτελεί γεγονός ότι, η εγκατάλειψη των καλλιεργειών είχε εκκινήσει μεταπολεμικά με την σταδιακή εγκατάλειψη της χειρωνακτικής εργασίας και την χρήση μηχανικών μέσων, την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση που οδήγησε σε έλλειψη εργατικών χεριών για τη διαχείριση των καλλιεργειών [Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 189]. Ωστόσο, αποτελεί κοινή διαπίστωση και επισημαίνεται στην ανάλυση της κοινωνικής πραγματικότητας και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος του Αγίου Ευστρατίου στις παραγράφους 6.4. και 6.6. της παρούσας εργασίας ότι, ο σεισμός του 1968 και οι μετέπειτα ανθρωπογενείς παρεμβάσεις του Δικτατορικού καθεστώτος, συνέβαλλαν καθοριστικά (άμεσα ή έμμεσα) στην επιδείνωση της κατάστασης που οδήγησε στην οριστική εγκατάλειψη των αγροτικών καλλιεργειών στο νησί και στην συγκέντρωση ελαχίστων μόνο στην γειτνιάζουσα εύφορη κοιλάδα του οικισμού. Στην εναπομείνουσα αυτή πεδινή έκταση του οικισμού του Αγίου Ευστρατίου, εξακολουθούν να υφίστανται κάποια χωράφια που αρδεύονται από ιδιωτικά πηγάδια και γεωτρήσεις από άτομα μεγάλης, ως επί το πλείστον, ηλικίας, αποφέροντας μικρή ποσότητα οσπρίων, αμπελιών και κηπευτικών για ίδια κατανάλωση. Τα παραγόμενα προϊόντα δεν δύνανται να καλύψουν τις ανάγκες του νησιού με αποτέλεσμα να πραγματοποιείται προμήθεια γεωργικών ειδών με, σχεδόν, ολοκληρωτική εξάρτηση από την γειτονική Λήμνο.

Το φυσικό ανάγλυφο του νησιού χαρακτηρίζεται από την έλλειψη μεγάλων πεδινών εκτάσεων οδηγώντας, κατά το παρελθόν, στη δημιουργία και τη συνεχή συντήρηση αναβαθμίδων και ξερολιθιών - “μασίδες” στην τοπική διάλεκτο - στις λοφοπλαγιές για την καλλιέργεια και παραγωγή γεωργικών προϊόντων. Η σταδιακή εγκατάλειψη των καλλιεργειών στις αναβαθμίδες, οι οποίες στηρίζονταν σε έντονη ανθρώπινη εργασία με τη βοήθεια των ζώων, οδήγησαν στην παραμέληση και επακόλουθη πρόκληση σημαντικών φθορών σε αυτό το αξιόλογο στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του Αγίου Ευστρατίου, όπως αναφέρεται στην παράγραφο 6.5.1.3. της παρούσης, με την λειτουργική χρήση τους να περιορίζεται καθοριστικά. Ένα από τα αρνητικά αποτελέσματα της αποδιοργάνωσης των λίθινων τοιχείων αντιστήριξης είναι η μη συγκράτηση, πλέον, του γόνιμου εδάφους σε πολλά σημεία του νησιού και η εμφάνιση των υποκείμενων πετρωμάτων, αποτελώντας σημαντικό περιορισμό για ενδεχόμενη αναβίωση παραδοσιακών καλλιεργειών.

Το μικρός πάχος και η διάβρωση μεγάλου τμήματος των εδαφών, η απαιτούμενη εργασία, η μικρή απόδοση, το λοφώδες ανάγλυφο του νησιού και η έλλειψη ιδιαίτερων πεδινών εκτάσεων στο νησί, οι λιγοστές βροχοπτώσεις και η εξάλειψη των επιφανειακών υδάτων μετά τον σεισμό του 1968 αποτελούν σημαντικούς ανασταλτικούς παράγοντες για την αναγέννηση του σημαντικού αυτού τομέα στον Άγιο Ευστράτιο. Στην ήδη βεβαρυμένη κατάσταση για ενασχόληση με τις αγροτικές καλλιέργειες επήλθε και η καταστροφή των λιγοστών καλλιεργημένων χωραφιών από την επέλαση της ακρίδας των τελευταίων ετών, όπως αναφέρεται στην παράγραφο 6.7.1. της παρούσας, απογοητεύοντας τους κατοίκους και αποθαρύνοντας την όποια προσπάθεια αξιοποίησης ακόμα και μικρής καλλιεργήσιμης γης

στην γειτνιαζούσα κοιλάδα του οικισμού. Γεγονότα που αποτελούν σημαντικούς περιορισμούς για την επίτευξη διατροφικής επάρκειας του Αη Στράτη που αποτελεί επιθυμία ποσοστού 46% των κατοίκων και 28% των διαμενόντων προσωρινά, όπως αποτυπώθηκε στα ερωτηματολόγια.

6.3.2.1.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

Παρά τις παρουσιαζόμενες δυσκολίες και τις επικρατούσες συνθήκες στον Άγιο Ευστράτιο σήμερα, παρατίθενται δυνατότητες που ενδεχόμενη αξιοποίηση θα προσέδιδε προοπτικές αναγέννησης παραδοσιακών αλλά και νέων αγροτικών καλλιεργειών για την αναζωογόνηση του σημαντικού αυτού τομέα με πολλαπλασιαστικά οφέλη για το νησί, την τοπική κοινωνία και οικονομία. Επισημαίνεται ότι, σε μια προσπάθεια ρεαλιστικής αντιμετώπισης του ζητήματος με τα σημερινά δεδομένα, δεν επιδιώκεται οικονομική στήριξη της τοπικής κοινωνίας από τις αγροτικές καλλιέργειες η οποία, κατά την κρίση του γράφοντα, είναι ανέφικτη, αλλά μείωση της εξάρτησης των κτηνοτρόφων σε ζωοτροφές από τη Λήμνο, τη Θεσσαλονίκη και αλλού με υψηλά κόστη προμηθειών λόγω των μεταφορικών, την επίτευξη, κατά το δυνατό, διατροφικής επάρκειας των κατοίκων, αποκατάσταση «μασίδων» για συγκράτηση του εδάφους, ανατροφοδότηση των εδαφών για τον εμπλουτισμό τους και την καταπολέμηση της ακρίδας, καθώς η αναμόχλευση του εδάφους καταστρέφει την επώασή τους (Ιγνατιάδης, 2017), την δημιουργική ενασχόληση μαθητών και κατοίκων για την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης και, βέβαια, η αναβίωση τοπικών ειδών που, κατά το παρελθόν, είχαν εξέχουσα φήμη στο Βόρειο Αιγαίο, όπως τα φημισμένα κουκιά του Αγίου Ευστρατίου και η αμπελοκαλλιέργεια στο Αλονίτσι. Το παράδειγμα αξιοποίησης της αμπελοργιάς και απήχησης της οινοποιίας της γειτονικής Τένεδου (Κερκινέογλου Α., 2014) αλλά και η σημασία διαφύλαξης και αναβίωσης των παραδοσιακών επαγγελματιών για τη διαβίωση, πολιτιστική αξία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος (Yurtseven, 2010) θα μπορούσε να αποτελέσει οδηγό για την αναβίωση των σημαντικών αυτών, κατά το παρελθόν, δραστηριοτήτων (Τάτσης, 2016).

Μία από τις δυνατότητες του νησιού αποτελεί η ύπαρξη σημαντικής αυτόχθονης γνώσης στο νησί που μετουσιώνεται, ακόμα και σήμερα, σε πράξη με την καλλιέργεια παραδοσιακών καλλιεργειών. Στον τομέα αυτόν, αναξιοποίητη φυσιογνωμία του νησιού αποτελεί ο Γιώργος Πούλιας που εξακολουθεί, παρά την μαστιγα της ακρίδας, να καλλιεργεί ξερικά κουκιά και άλλα είδη, όπως και λιγοστοί ακόμα κάτοικοι, οι οποίοι θα μπορούσαν να συνεισφέρουν καταλυτικά στην μεταλαμπάδευση των παραδοσιακών τεχνικών και των μυστικών για καλύτερη απόδοση σε νέους ενδιαφερόμενους. Επιπρόσθετα, στο Αλονίτσι σήμερα, η ύπαρξη μιας και μοναδικής αμπελοκαλλιέργειας σε έναν παρατημένο, γεμάτο θάμνους (αστουβιές), κάμπο του πάλαι ποτέ περίφημου αμπελώνα του νησιού, δημιουργεί ανάμικτα συναισθήματα για τις υπαρκτές δυνατότητες που παραμένουν αναξιοποίητες. Δύο φωτεινές εξαιρέσεις της άλλοτε ακμάζουσας αγροτικής παραγωγής του Αη Στράτη που σήμερα τείνουν προς εξαφάνιση. Μια παραδοσιακή σοφία και, συνάμα, μια αυτόχθονη γνώση που δεν πρέπει να σβήσει, παρά τις σημερινές αντιξοότητες.

Εικόνα 101. Καλλιέργεια παραδοσιακών ξερικών κουκιών από τον Γ. Πούλια, 2017

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Εικόνα 102. Αμπελοκαλλιέργεια στο Αλονίτσι, 2017

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Στις αναπτυξιακές δυνατότητες που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την αναβίωση των παραδοσιακών καλλιεργειών του νησιού κατατάσσεται η ύπαρξη τράπεζας γενετικού υλικού παραδοσιακών ποικιλιών που διατηρείται σε ψυγεία του Γεωπονικού Πανεπιστήμιου Αθηνών (ΓΠΑ). Σύμφωνα με την Καθηγήτρια Κα Μπεμπέλη του Εργαστηρίου Βελτίωσης Φυτών & Γεωργικού Πειραματισμού του Τμήματος Επιστήμης Φυτικής Παραγωγής του ΓΠΑ, αν και δεν έχει πραγματοποιηθεί εξειδικευμένη έρευνα για τον Άγιο Ευστράτιο, ωστόσο, έχει πραγματοποιηθεί ενδελεχής έρευνα για την γειτονική Λήμνο (Thomas et al, 2012), όπου ενδέχεται να παρουσιάζει ομοιότητα στις παραδοσιακές ποικιλίες. Αντίστοιχα, η Επίκουρος Καθηγήτρια Κα Μπινιάρη του Εργαστηρίου Αμπελολογίας του Τμήματος Επιστήμης Φυτικής Παραγωγής του ΓΠΑ, ενημέρωσε ότι δεν διατηρούνται σπόροι για τα αμπέλια αλλά το ίδιο το είδος αμπέλου που καλλιεργείται στην Λήμνο και δίνει τον οίνο ΠΟΠ Μοσχάτος Λήμνου και παλαιότερα καλλιεργείτο στον Άγιο Ευστράτιο που είναι το Μοσχάτο Αλεξανδρείας, καλλιεργείται στα χωράφια του ΓΠΑ (τηλεφωνική επικοινωνία, 24 Απριλίου, 2017). Μια χρήσιμη πηγή αυθεντικών καλλιεργειών που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί σε ενδεχόμενη έκλειψη των παραδοσιακών καλλιεργειών στο μέλλον, όταν θα έχει αντιμετωπιστεί επιτυχώς η μαστίγα της ακρίδας στο νησί.

Στις δυνατότητες του νησιού καταγράφεται η ύπαρξη του σπάνιου, για τα δεδομένα νησιού, βελανιδόδασους Αιγαιακής Δρυός (*Quercus tihaburensis* spp *macrolepis*) που καταλαμβάνει το Βορειοανατολικό τμήμα του νησιού στην περιοχή Αυλάκια και το Αλονίτσι αλλά και η παρουσία συστάδων των σημαντικών αυτών δέντρων, κατά το παρελθόν, διάσπαρτα σε όλο το νησί. Η αξιοποίηση του ανεκμετάλλετου αυτού εκτεταμένου δάσους βελανιδιάς, ενός από τα λίγα εναπομείναντα στην περιοχή του Αιγαίου, θα μπορούσε να προσδώσει προοπτική στον τόπο. Νέες τεχνικές και μέθοδοι χρήσης βελανιδόκαρπου και κελύφους αναδεικνύονται, με τη δημιουργία παράγωγων προϊόντων, κατά τα πρότυπα της προσπάθειας που πραγματοποιείται στην νήσο Κέα (Τζιά), μιας προσπάθειας με σημαντική εθελοντική απήχηση (Oakmeal.com, (2017). Προϋπόθεση, βέβαια, αποτελεί η καταπολέμηση της κάμπιας που καταστρέφει τον καρπό του δέντρου, όπως αναλύεται στην παράγραφο 6.7.1.2. της παρούσης εργασίας.

Όπως τονίστηκε σε προηγούμενες παραγράφους, ο Άγιος Ευστράτιος διαθέτει έναν εγκαταλελειμμένο αναξιοποίητο θησαυρό που δεν είναι άλλος από τους πολλούς αναβαθμούς στις λοφοπλαγιές του νησιού, τις μασίδες, που δύναται να προσδώσουν μια αναπτυξιακή προοπτική στον αγροτικό τομέα και όχι μόνο. Η προοπτική μερικής ή ολικής αξιοποίησης, είναι άξια έρευνας τόσο για την ανάδειξη της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου ως σημαντική μαρτυρία του βίου των κατοίκων, όσο και για τον σημαντικό τους ρόλο στην συγκράτηση του εδάφους, την βιοποικιλότητα και την δημιουργία γόνιμων σημείων καλλιέργειας με χρήση μη αρδευόμενων καλλιεργειών (ξερικών καλλιεργειών) που έχει παράδοση το νησί. Καθώς οι αλλαγές στο κλίμα θα φέρουν ακόμα ξηρότερα και θερμότερα καλοκαίρια, θα πρέπει να υπάρξει ετοιμότητα με στρατηγικές και πολιτικές, ώστε να αντιμετωπιστούν έγκαιρα οι καινούργιες συνθήκες στη ζωή μας, στις συνθήκες, στις καλλιέργειες, διότι το νερό είναι πολύτιμος φυσικός πόρος που πιθανότατα θα αρχίζει να μειώνεται και να σπανίζει (Envifriends.blogspot.gr, 2017).

Τέλος, ένας παράγοντας που λογίζεται στις δυνατότητες ανάπτυξης παραδοσιακών καλλιεργειών για ζωοτροφές στον Άγιο Ευστράτιο είναι η συνειδητοποίηση από τους κτηνοτρόφους του υπερβολικού κόστους προμήθειας ζωοτροφών από άλλους προορισμούς εξαιτίας των υψηλών μεταφορικών από Λήμνο ή Θεσσαλονίκη. Το υψηλό κόστος προμήθειας ζωοτροφών από τους κτηνοτρόφους που ανέρχεται, στα χρόνια της ακρίδας, σύμφωνα με τον Αντιδήμαρχο και κτηνοτρόφο Κο Δημ. Κουτσοουρίδη, της τάξης των 20.000 – 25.000€ ετησίως για κάθε κτηνοτρόφο (προσωπική επικοινωνία, 9 Μαΐου, 2017), πιθανόν να δημιουργήσει αίσθημα εναλλακτικής προσέγγισης στο ζήτημα της τροφής των ζώων και, σε περίπτωση που θα ήταν συμφέρον, θα μπορούσε να οδηγήσει σε σταδιακή προσπάθεια αναβίωσης

καλλιιεργειών του παρελθόντος για την διακοπή των πολυέξοδων προμηθειών. Ίσως η ίδια η ανάγκη μελλοντικά, αποτελέσει αρωγό στην προσπάθεια ενεργοποίησης κατοίκων και φορέων του νησιού στο εν λόγω ζήτημα. Τα ερωτηματολόγια, εξάλλου, δείχνουν ότι η αναβίωση παραδοσιακών καλλιιεργειών αποτελεί επιθυμία και επιθυμητή δράση για το 56% των κατοίκων και 54% των προσωρινά διαμενόντων.

6.3.2.2. Κτηνοτροφία

6.3.2.2.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα που παρατηρείται στον Άγιο Ευστράτιο είναι η αλόγιση βόσκηση αιγοπροβάτων χωρίς την ύπαρξη οριοθετημένων βοσκοτόπων και η μη υλοποίηση ενεργειών από την Τοπική Αυτοδιοίκηση για μελέτη βοσκοϊκανότητας του νησιού. Η βόσκηση των αιγοπροβάτων είναι, ως επί το πλείστον, χωρίς επιτήρηση και υλοποιείται τόσο στις εκτάσεις ιδιοκτησίας των Ιερών Μονών Μεγίστης Λαύρας, Διονυσίου και Καρακάλλου Αγίου Όρους, επιφάνειας οκτώ χιλιάδων (8.000) περίπου στρεμμάτων, οι οποίες μισθώνονται στους κτηνοτρόφους σε χρήμα ή είδος [Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), σελ. 188], όσο και σε ιδιωτικές αγροτικές εκτάσεις που έχουν παραμεληθεί από τους ιδιοκτήτες τους αλλά και στις δασώδεις ή λοιπές εκτάσεις του νησιού που ξεπερνούν το 70% της συνολικής επιφάνειας αυτού (Λαλένης, 2010, σελ. 170). Από την συνολική επιφάνεια βόσκησης, μέρος μόνο είναι καταγεγραμμένο επίσημα ως βοσκοτόποι. Ουσιαστικά, το νησί είναι διαιρεμένο σε εννιά (9) κτηνοτροφικές περιοχές διακριτές από περιήραξη που δεν διακόπτεται ούτε στο δημόσιο οδικό δίκτυο αλλά ούτε και στις παραλίες, όπως αναφέρεται στην παράγραφο 6.8.1. της παρούσης.

Ο υπερπληθυσμός των αιγοπροβάτων όλα αυτά τα χρόνια έχει ως αποτέλεσμα αφενός την υποβάθμιση ποιοτικά των ίδιων των βοσκοτόπων και αφετέρου την πρόκληση δυσμενών επιπτώσεων στο ευρύτερο φυσικό περιβάλλον (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.24). Αναντίρρητα, το ανωτέρω γεγονός αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα στο νησί που χρήζει άμεσης επίλυσης. Λόγω της υπερεντατικής χρήσης των λιβαδιών κατά τις τελευταίες δεκαετίες και του αναχρονιστικού συστήματος βόσκησης, η παραγωγή βοσκήσιμης ύλης, σήμερα, είναι υποδεέστερη ποιοτικά και κάτω του παραγωγικού δυναμικού του τόπου. Παράλληλα, πιστεύεται ότι υφίσταται υπέρβαση των ορίων βοσκοϊκανότητας του νησιού χωρίς, ωστόσο, να επιτυγχάνεται ανάλογη εκμετάλλευση του κρέατος ή της παραγωγής γάλατος και τυροκομικών προϊόντων (Λαλένης, 2010, σελ. 170). Πέραν των ανωτέρω, η αλόγιση βόσκηση επιδρά αρνητικά στην μη φυσική αναγέννηση του δάσους της Αιγαιακής Δρυός, καθώς τα νεαρά δεντρύλλια είναι εκτεθειμένα στα ελεύθερα διακινούμενα ζώα ενώ, αναπτυξιακοί μελλοντικά τομείς του νησιού, όπως η ενδεχόμενη αξιοποίηση βοτάνων και αρωματικών φυτών, υποθάλπτονται από την μη ελεγχόμενη και αλόγιση βοσκή. Βέβαια, είναι γεγονός ότι ο παγετός της χειμερινής περιόδου 2016 – 2017, οι μειωμένες βροχοπτώσεις και η μάστιγα της ακρίδας οδήγησαν στην μείωση του συνολικού αριθμού των ζώων του νησιού την τρέχουσα χρονιά, ειδικά των αιγών ελευθέρας βοσκής που επλήγησαν από την έλλειψη τροφής. Οι κτηνοτρόφοι έχουν υποστεί σημαντική οικονομική ζημία από την ανάγκη προμήθειας ζωοτροφών σε πολλαπλάσια κόστη για την διατήρηση των κοπαδιών τους που οδήγησε, μετά από συνεχείς προσπάθειες των ίδιων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στο να κηρυχθεί το νησί σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης πολιτικής προστασίας για τρεις (3) μήνες, ήτοι από 17/5 έως 17/8 τρέχοντος έτους, που ανοίγει τον δρόμο για την διεκδίκηση αποζημιώσεων και την αποκατάσταση, ενδεχομένως, των ζημιών που έχουν υποστεί (Δήμος Αγίου Ευστρατίου, 2017).

Σημαντικός, επιπρόσθετα, περιορισμός είναι η έλλειψη ουσιαστικής συνεργασίας των εννέα (9) με δέκα (10) κτηνοτροφικών οικογενειών και η μη ύπαρξη κτηνοτροφικού συνεταιρισμού

στο νησί, με αποτέλεσμα μεμονωμένες προσπάθειες προώθησης ζώων στις αγορές της Λήμνου και άλλα μέρη της Ελλάδας με ότι αυτό συνεπάγεται σε δυσκολία και τις τιμές διακίνησης, ενώ δεν έχουν γίνει προσπάθειες τυποποίησης των εξαιρετικής ποιότητας τυροκομικών προϊόντων του νησιού. Εκτός της ιδιοκατανάλωσης και μιας πολύ μικρής κατανάλωσης στις ταβέρνες του νησιού, διακινούνται ζώντα ζώα, ελλείψει σφαγείου. Ομοίως, τα παράγωγα προϊόντα, όπως το γάλα και το μαλλί, ελλείψει τυροκομείου ή άλλων υποδομών, διακινούνται προς τη Λήμνο, όπου με το εξαιρετικής ποιότητας γάλα παράγονται τα φημισμένα τυριά της Λήμνου, όπως το ΠΟΠ καλαθάκι Λήμνου, το μελίγλωρο και το κασκαβάλι της Λήμνου (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.18). Επισημαίνεται ότι, στο νησί δεν υπάρχει ούτε κρεοπωλείο αλλά ούτε η δυνατότητα αγοράς των εξαιρετικών τυριών ακόμα και άμεσα από κτηνοτρόφους, καθώς όλη η παραγωγή προορίζεται σε παραγωγούς της Λήμνου και σε μισθία για τα μοναστηριακά μετόχια. Προφανές γεγονός την τρέχουσα περίοδο μείωσης της παραγωγής από την ακρίδα για την ικανοποίηση των συμφωνηθέντων ανταλλαγμάτων σε ιδιώτες και Μονές. Μάλιστα, κτηνοτρόφος του νησιού, ισχυρίστηκε ότι δέχτηκε πρόσφατα εξώδικο από Μοναστήρι του Αγίου Όρους που διατηρεί μετόχι στο νησί, την τρέχουσα περίοδο που οι κτηνοτρόφοι έχουν ιδιαίτερα πληγεί, για τήρηση των συμφωνηθέντων μετά από καθυστέρηση καταβολής του μηνιαίου ανταλλάγματος...

Εικόνα 103. Μισθίο σε προϊόν για Μοναστηριακό Μετόχι Αγίου Όρους, 2017

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

6.3.2.2.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

Η κτηνοτροφία του Αγίου Ευστρατίου αποτελεί, πράγματι, μια δυναμική με σημαντικά περιθώρια βελτίωσης, ως πηγή εσόδων και απασχόλησης του τοπικού πληθυσμού. Το εξαιρετικής ποιότητας κρέας και τα παράγωγα προϊόντα προσδίδουν αξιόλογη προοπτική παραγωγής οικολογικών προϊόντων ποιότητας και ονομασίας προέλευσης (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ.23). Μια δυναμική που θα μπορούσε να ξεπεράσει τις δυσκολίες διακίνησης προϊόντων στην αγορά από την προσπάθεια τυποποίησης των τοπικών προϊόντων στο νησί (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ.27). Ωστόσο, είναι αναγνωρισμένη η δυσκολία υλοποίησης πάσης φύσεως Ευρωπαϊκών προγραμμάτων ή ενισχύσεων στο νησί, λόγω του μικρού αριθμού δικαιούχων και των χαμηλών κινήτρων για την ίδρυση και εκσυγχρονισμό εκμεταλλεύσεων των μικρών επιχειρήσεων (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ. 24, 27) αλλά και της αναγκαίας μεγάλης συνεισφοράς σε κεφάλαιο, για τα δεδομένα του νησιού, που καθιστούν απαγορευτικές τις ατομικές προσπάθειες των

κτηνοτρόφων και επιτάσσουν, για αύξηση των πιθανοτήτων ένταξης και υλοποίησης επενδυτικών έργων, ενός κτηνοτροφικού συνεταιρισμού που θα λειτουργεί με διαφάνεια και θα αντιμετωπίσει, εκ των προτέρων, σφάλματα του παρελθόντος που οδήγησαν στην κατάργηση του παλαιού κτηνοτροφικού συνεταιρισμού.

6.3.2.3. Αλιεία

6.3.2.3.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

Ο Άγιος Ευστράτιος έχει μακρά παράδοση στην αλιεία. Μάλιστα μεγάλο μέρος της οικονομίας στηρίζεται και σήμερα στην αλιευτική δραστηριότητα, όπως μαρτυρά ο αριθμός των υπαρχόντων αλιευτικών σκαφών. Παρά ταύτα, ο κλάδος αντιμετωπίζει έναν σημαντικό περιορισμό για την ανάπτυξη που δεν είναι άλλος από την υπεραλίευση που μαστίζει την περιοχή (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ.18). Γεγονός που επιδεινώνεται, σύμφωνα με τοπικές μαρτυρίες, από παράνομες και καταστροφικές τεχνικές αλιείας, αποτελώντας, μια σημαντική απειλή για τα ιχθυαποθέματα και το θαλάσσιο οικοσύστημα του νησιού και της ευρύτερης περιοχής. Η μάστιγα αυτή, σύμφωνα με τον διευθυντή του Ινστιτούτου Θαλασσιών Ερευνών "Αρχιπέλαγος", οφείλεται στην έλλειψη ουσιαστικών ελέγχων από τις Λιμενικές Αρχές, στην μη έγκαιρη λήψη μέτρων προστασίας που οδήγησε στον περιορισμό των ιχθυοαποθεμάτων και στην αύξηση της έντασης της αλιείας για να ανταπεξέλθουν οι αλιείς, καθώς και στην βαθιά ριζωμένη οπισθοδρομική νοοτροπία στα νησιά, με αποτέλεσμα να αποβαίνει άκαρπη η όποια προσπάθεια ουσιαστικής αντιμετώπισης του προβλήματος (Γιάνναρου, 2012). Οι επιπτώσεις είναι ιδιαίτερα δυσάρεστες τόσο στο παράκτιο θαλάσσιο περιβάλλον όσο και στο οικονομικοκοινωνικό περιβάλλον των νησιών που στηρίζουν σημαντικό μέρος της οικονομίας τους στην αλιεία, μεταξύ των οποίων ο Άγιος Ευστράτιος. Για να αντιμετωπιστεί το ζήτημα αποτελεσματικά και να επιτευχθεί άρση του σημαντικού αυτού περιορισμού στην ανάπτυξη του ζωτικού τομέα της αλιείας, είναι επιτακτική η ανάληψη δράσεων τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο (Archipelagos, 2017β).

Αντικειμενικά, η καταστροφή στο ιχθυαπόθεμα του Αγίου Ευστρατίου δεν προκαλείται τόσο από τα μέχρι δώδεκα (12) μέτρων παράκτια αλιευτικά των Αγιοευστρατιτών αλλά από τα μεγάλα ελληνικά αλιευτικά άλλων περιοχών, τα γρι γρι, τις μηχανότρατες που καταπλέουν στην θαλάσσια περιοχή του νησιού, παραβιάζοντας τους κανονισμούς απαγόρευσης αλιείας σε απόσταση μικρότερη του ενάμισι μιλίου, ρίχνοντας και σέρνοντας τα δίχτυα μέχρι και πεντακόσια (500) μέτρα από την ακτή, με αποτέλεσμα να καταστρέφονται τα λιβάδια ποσειδωνίας που αποτελούν τόπο αναπαραγωγής των ψαριών (Τα νέα του Άη Στράτη, 2008, σελ. 9). Παραβιάσεις από τα μεγάλα αλιευτικά παρατηρούνται και στις χρονικές περιόδους απαγόρευσης της αλιείας, ήτοι τους καλοκαιρινούς μήνες για την ανάπτυξη των ψαριών, αλλά και από τουρκικά αλιευτικά που ψαρεύουν ακόμα και εντός των χωρικών υδάτων της χώρας (Τα νέα του Άη Στράτη, 2008, σελ. 9). Προβλέψεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για επιβολή μέτρων προστασίας και απαγόρευσης αλιείας σε απόσταση τριών (3) μιλίων από την παράκτια ζώνη του νησιού δεν έχουν δρομολογηθεί (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ.18), καθιστώντας το γεγονός σημαντικό αναπτυξιακό περιορισμό.

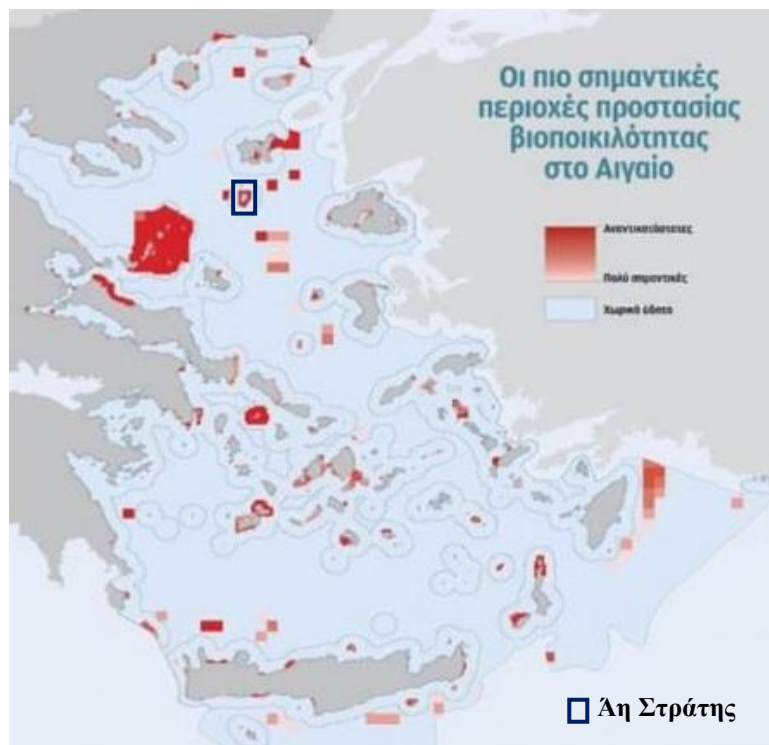
Πέραν των ανωτέρω, περιορισμό για την ανάπτυξη της αλιείας στον Άγιο Ευστράτιο, αποτελούν οι δυσχέρειες έγκαιρης και ταχείας μεταφοράς των αλιευμάτων αλλά και τα προβλήματα του νέου αλιευτικού καταφυγίου, όπως αυτά αναλύονται, εκτενώς, στην παράγραφο 6.8.2. της παρούσης και τα οποία χρήζουν αντιμετώπισης.

6.3.2.3.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

Η αλίευση και η προστασία του θαλάσσιου οικοσυστήματος, σε αντίθεση με ό τι πιστεύεται, είναι έννοιες που μπορούν να συμβαδίσουν αρμονικά και όχι να είναι αντικρουόμενες. Αρκεί η αλίευση να υπόκειται σε απαράβατους κανονισμούς που μπορεί να εξασφαλίζουν την βιωσιμότητά της. Μια σημαντική προοπτική για τον Άγιο Ευστράτιο στο ζήτημα της αλιείας και της προστασίας του θαλάσσιου οικοσυστήματος προδιαγράφεται από την πρόσφατη ενσωμάτωση στην εθνική Νομοθεσία της κοινοτικής οδηγίας 2014/89/ΕΕ, σύμφωνα με την οποία, το αργότερο μέχρι το 2021, πρέπει η χώρα να αποκτήσει χωρική στρατηγική για τον θαλάσσιο χώρο, είτε με ένα γενικό χωροταξικό σχέδιο είτε με τοπικά σχέδια τα οποία θα καλύπτουν όλα τα ελληνικά Πελάγη (EUR-Lex, 2014). Η χωρική στρατηγική για τον θαλάσσιο χώρο αποτελεί μια ευκαιρία για τον Αη Στράτη που δύναται να καθορίσει το μέλλον επιβίωσης των αλιέων αλλά και του πλούσιου θαλάσσιου οικοσυστήματος του νησιού. Ως εκ τούτου, η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να ενσκήψει στο θέμα και να καθορίσει το πλαίσιο του σχεδιασμού για τον Άγιο Ευστράτιο, στο μέτρο του εφικτού.

Μια πρόταση χωροταξικού σχεδίου για τον θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου αποτελεί το σχέδιο Marisca του Πανεπιστημίου Αιγαίου, του ΕΛΚΕΘΕ και του Ινστιτούτου Θαλάσσιας Έρευνας της Νορβηγίας που αποσκοπά στην διατήρηση της πλούσιας βιοποικιλότητας σε περιοχές προτεραιότητας του Αιγαίου Πελάγος. Σύμφωνα με το εν λόγω σχέδιο, το Αιγαίο χωρίζεται σε τέσσερις (4) ζώνες ανάλογα με την σημασία τους. Στην Α ζώνη εντάσσονται οι αναντικατάστατες περιοχές προστασίας της βιοποικιλότητας, όπου προτείνεται χαμηλή παρουσία και ένταση ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και αποκλείεται η αλιεία. Στην Β ζώνη για την προστασία της βενθικής βιοποικιλότητας, προτείνονται χρήσεις αλιείας μικρής κλίμακας (παράκτιας) και οι ήπιες τουριστικές δραστηριότητες. Στην Γ ζώνη για την προστασία της πελαγικής βιοποικιλότητας, προτείνεται η αλιεία με τράτα και ο τουρισμός. Στην Δ ζώνη προτείνονται διάφορες χρήσεις, όπως αλιεία μικρής και μεγάλης κλίμακας κ.ά. (Λιανός, 2017).

Εικόνα 104. Σχέδιο Marisca του Παν. Αιγαίου για Θαλάσσια Χωροθέτηση του Αιγαίου

Πηγή: Λιανός Γ. Άρθρο της 06/04/2017, Naxos Press

<https://www.naxospress.gr/arthro/perivallon/aigaio-apokta-shedio-kai-mpainei-se-taxi>.

Στην εν λόγω πρόταση, ο Άγιος Ευστράτιος και η ευρύτερη θαλάσσια ζώνη που ανήκει σε περιοχή Natura ιδιαίτερης οικολογικής σημασίας για την προστασία της μεσογειακής φώκιας, των λιβαδιών Ποσειδωνίας, των θαλασσοπουλιών κ.ά. εντάσσεται στην Ζώνη Α, όπου επιτρέπεται μόνο η ανάπτυξη ήπιων τουριστικών δραστηριοτήτων και απαγορεύεται η αλιεία. Όπως είναι αντιληπτό, η υιοθέτηση μιας τέτοιας πρότασης για τον Άγιο Ευστράτιο που στηρίζει σημαντικό μέρος της οικονομίας στην αλιευτική δραστηριότητα, θα σήμαινε αυτόματα την οικονομική καταστροφή δεκαπέντε (15) και πλέον οικογενειών και θα είχε τα αντίθετα αποτελέσματα από τα αναμενόμενα, καθώς θα εξάλειφε έναν βασικό πυλώνα της τοπικής οικονομίας με πολλές αρνητικές επιπτώσεις, σε ένα ήδη επιβαρυνόμενο νησί σε άλλους παραγωγικούς τομείς.

Μια πρόταση που θα ήταν ενδεδειγμένη, κατά τον γράφοντα, για την επιβίωση της αλιευτικής δραστηριότητας στον Αη Στράτη και, ταυτόχρονα, τον φυσικό εμπλουτισμό και την προστασία του ιχθυοποθέματος, θα ήταν η ένταξη του νησιού στη Ζώνη Β για την απαγόρευση αλιείας στα μεγάλα ξένα αλιευτικά στην ευρύτερη θαλάσσια ζώνη προστασίας του νησιού, όπως αυτή καθορίζεται από την ΖΕΠ GR4110014, σύμφωνα με την παράγραφο 4.8.10.2. της παρούσας εργασίας, αλλά και τον καθορισμό σημειακών ζωνών βαθμού προστασίας Α εντός της ΖΕΠ, γύρω από τις νησίδες δώδεκα απόστολοι, την νησίδα Βέλια, το ακρωτήριο Τρυπητή ή όπου κρίνουν ειδικοί ότι αποτελούν καταφύγια θαλάσσιας ζωής, στις οποίες ούτε οι ντόπιοι ψαράδες θα μπορούν να αλιεύσουν, με σκοπό την αναπαραγωγή των ψαριών και την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού, όπως θα αναπτυχθεί στις προτεινόμενες δράσεις για την εν δυνάμει ολοκληρωμένη ανάπτυξη του νησιού.

Μια σημαντική προοπτική για την αλιεία ευρύτερα και την ανάσχεση της μείωσης του ιχθυοποθέματος στο Αιγαίο αλλά και σε όλη την Μεσόγειο, αποτελεί το πρόγραμμα «Υπεύθυνη Αλιεία» που υλοποιείται από την WWF στην Καβάλα, στο Μπρίντιζι της Ιταλίας, στην Βαρκελώνη της Ισπανίας και στο Κάπο Νέγκρο της Τυνησίας, σε συνεργασία με ψαράδες, επιστήμονες, κρατικούς φορείς και επιχειρήσεις, προκειμένου να γίνουν βήματα προς μια αλιεία με σεβασμό στο περιβάλλον (KavalaNews.gr, 2016). Αναμφισβήτητα, η υιοθέτηση αυτών των φιλικών προς το περιβάλλον και την ιχθυοπανίδα πρακτικών, μόνο οφέλη θα επιφέρουν σε κάθε περιοχή και νησί της Μεσογείου για την αντιμετώπιση αυτής της σοβαρής απειλής που υποθάλλπει το μέλλον των αλιείων και των τοπικών οικονομιών των νησιών μας.

6.3.2.4. Μελισσοκομία

6.3.2.4.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

Η μελισσοκομία στον Άγιο Ευστράτιο είναι ένας τομέας που οδεύει προς εξαφάνιση εξαιτίας της ζημιάς που έχουν προκαλέσει οι ακρίδες στο φυσικό περιβάλλον του νησιού αλλά και η κάμψια στις βελανιδιές, όπως αναφέρεται αναλυτικά στην παράγραφο 6.7.1. της παρούσης περί των περιορισμών - προβλημάτων του φυσικού περιβάλλοντος. Για να αντιληφθεί κανείς την έκταση της ζημιάς, αναφέρεται ότι έχει, σχεδόν, εκλείψει το θυμάρι από το νησί που άλλοτε επικρατούσε κατά τόπους. Η παραγωγή μελιού αποτελεί ερασιτεχνική ενασχόληση δύο (2) κατοίκων για ιδιοκατανάλωση που οικονομικά τους επιβαρύνει παρά αποδίδει, αν ληφθεί υπόψη η ανάγκη παροχής τροφής στις μέλισσες, ιδιαίτερα την χειμερινή περίοδο, καθώς αδυνατούν να τραφούν ικανοποιητικά από το ευρύτερο περιβάλλον. Λαμβάνοντας υπόψη την κεφαλαιώδη σημασία των επικονιαστών στην διατήρηση της βιοποικιλότητας και την λειτουργία των οικοσυστημάτων (Πετανίδου, 2015), αντιλαμβάνεται κανείς ότι το γεγονός αποτελεί σημαντικό αναπτυξιακό περιορισμό.

6.3.2.4.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

Στις αναπτυξιακές δυνατότητες της μελισσοκομίας του νησιού λογίζεται η ύπαρξη σημαντικής αυτόχθονης γνώσης στον τομέα από τον Βύρωνα Μανικάκη, συνεχιστή της παράδοσης του μοναδικού, κατά το παρελθόν, μελισσοκόμου Βασίλη Μανικάκη με πλούσια εμπειρία στην τέχνη και τα μυστικά της. Η γνώση τόσο των παραδοσιακών μεθόδων όσο και των νέων τεχνολογιών στην μελισσοκομία που κατέχει ο Κος Βύρωνας Μανικάκης μπορεί να αποτελέσουν εφελτήριο, μετά την αποτελεσματική και, τονίζεται, βιολογική αντιμετώπιση των ακρίδων, για ένα νέο ξεκίνημα που μπορεί να αποδώσει τα μέγιστα στο νησί. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος του Αη Στράτη, όπως αυτά αναλύονται στην παράγραφο 6.7.2. της παρούσης, αποτελούν αναπτυξιακή ευκαιρία με σημαντικές προοπτικές του κλάδου.

Η διατήρηση των επικονιαστών για το μικροπεριβάλλον του Αγίου Ευστρατίου και την αναγέννηση του οικοσυστήματος θα πρέπει να αποτελέσει στόχο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με την λήψη ανάλογων μέτρων, ενώ η επανάληψη ενεργειών του παρελθόντος, όπως η δωρεά κυψέλης στο σχολείο για την μύηση στην τέχνη των μαθητών που είχε κάνει ο αείμνηστος Βασίλης Μανικάκης, από τον συνεχιστή του, θα εμφυσούσε, ενδεχόμενα, σε ένα νέο παιδί την επιθυμία για παραμονή και ενασχόληση με τον πολλά υποσχόμενο τομέα της βιολογικής μελισσοκομίας.

6.3.3. Δευτερογενής Τομέας Παραγωγής

6.3.3.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

Κατά την καταγραφή του δευτερογενούς τομέα στον Άη Στράτη, αναφέρθηκε ότι δεν υφίσταται καμία επαγγελματική μεταποιητική δραστηριότητα στο νησί, καθιστώντας το γεγονός ουσιαστικό αναπτυξιακό περιορισμό. Προβλήματα και περιορισμοί όπως, η απουσία ηλεκτρικής υποδομής και δικτύου στην ύπαιθρο για την ηλεκτροδότηση μιας πιθανής μεταποιητικής εγκατάστασης, οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν κάτοικοι, κατά το παρελθόν, στην λήψη επιδοτήσεων με αναγκαία μεγάλη συνεισφορά σε ιδιωτικό κεφάλαιο αλλά και η αυστηρή τήρηση χρονικών προθεσμιών για την μη διακοπή των προγραμμάτων, η μη ύπαρξη συνεταιρισμών στο νησί για την συλλογική αντιμετώπιση καταστάσεων, το μικρό ποσοστό οικονομικά ενεργού πληθυσμού, η έλλειψη επιχειρηματικού πνεύματος στην μικρή κοινωνία του νησιού, η απουσία εξειδικευμένων γνώσεων και κατάρτισης, ο οικολογικός χαρακτήρας του νησιού ενταγμένου στο σύνολο στο δίκτυο Natura, δημιουργούν σοβαρά εμπόδια για την ανάπτυξη του μεταποιητικού τομέα. Στα εμπόδια αυτά, προστίθεται και η διπλή νησιωτικότητα του Αγίου Ευστρατίου που, αναμφισβήτητα, πολλαπλασιάζει το κόστος μιας επένδυσης, τα μεταφορικά και τις διαδικασίες ευρύτερα, καθιστώντας, σε πολλές περιπτώσεις, απαγορευτική την υλοποίηση για τις δυνατότητες του τοπικού πληθυσμού.

Τα ανωτέρω προβλήματα και περιορισμοί, σε συνδυασμό με την συνεχιζόμενη οικονομική κρίση που πλήττει όλους τομείς και ιδιαίτερα τον κατασκευαστικό, αλλά και τα τοπικά ζητήματα, όπως η μείωση της κτηνοτροφικής παραγωγής από την ακρίδα και τον παγετό και η ελάττωση του ιχθυαποθέματος, γίνεται αντιληπτό ότι αποτελούν τροχοπέδη στην ανάπτυξη της οποιας δραστηριότητας. Στο νησί την τρέχουσα περίοδο υφίστανται σοβαρά προβλήματα επιβίωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων, με αποτέλεσμα να αποτελεί μοναδική διέξοδος η παραχώρηση των προϊόντων στην Λήμνο ή αλλού για περαιτέρω επεξεργασία και μεταποίηση.

6.3.3.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

Στην παρούσα παράγραφο καταγράφονται σημαντικά πλεονεκτήματα του νησιού, ενδεχόμενη αξιοποίηση των οποίων, θα μπορούσε να οδηγήσει στην δημιουργία μικρών μεταποιητικών μονάδων που δεν θα θίγουν αλλά θα αναδεικνύουν το τοπικό περιβάλλον.

Η γεωγραφική απομόνωση του νησιού και οι ελάχιστες ανθρωπογενείς παρεμβάσεις διατήρησαν αναλλοίωτο το φυσικό περιβάλλον του Αγίου Ευστρατίου (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ.26). Το γεγονός αποτελεί κύριο πλεονέκτημα στην εφαρμογή προγραμμάτων ολοκληρωμένης βιολογικής γεωργίας - κτηνοτροφίας και πιστοποίησης υψηλής ποιότητας προϊόντων. Το Τμήμα Επιστήμης Τροφίμων και Διατροφής του Πανεπιστημίου Αιγαίου θα μπορούσε να συνδράμει και να προσδώσει ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στα προϊόντα του Αγίου Ευστρατίου (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015, σελ.27). Η κατασκευή ενός μικρού αλλά οργανωμένου τυροκομείου και η μίσθωση ενός χώρου για διάθεση στους επισκέπτες και κατοίκους του νησιού που απουσιάζει την τρέχουσα περίοδο, αποτελεί μια ευκαιρία και αυξάνει σημαντικά την προστιθέμενη αξία των ιδιαίτερα ποιοτικών παραγόμενων προϊόντων. Μπορεί το καλαθάκι να αποτελεί, πλέον, προστατευόμενη ονομασία πορέλευσης της Λήμνου αλλά, το «Τυροβόλι του Αη Στράτη» θα μπορούσε να διεκδικήσει τον χώρο του στην αγορά βιολογικών προϊόντων.

Εικόνα 105. Παραδοσιακή Τυροκομία στον Αη Στράτη από τον Κο Καπέλα, 2017

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ.

Το φυσικό περιβάλλον του νησιού, όπως αναλύεται στην παράγραφο 6.7.2. της παρούσης, μετά την προαπαιτούμενη αντιμετώπιση των ορθοπτέρων και την οριοθέτηση των βοσκοτόπων, δύναται να προσφέρει γόνιμο έδαφος για την δημιουργία μιας μονάδας συλλογής, επεξεργασίας και τυποποίησης αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών, αποτελώντας αξιοσημείωτη αναπτυξιακή ευκαιρία. Σε αυτόν τον τομέα αλλά και άλλους τομείς του φυσικού περιβάλλοντος του Αγίου Ευστρατίου, θα μπορούσε να συνδράμει η δημιουργία μια Κοιν.Σ.Επ. που

απουσιάζει τόσο από τον Άη Στράτη όσο και τη Λήμνο, συνδράμοντας ουσιαστικά στην συγκεκριμένη αναπτυξιακή προοπτική και αυξάνοντας τις πιθανότητες επιτυχίας.

Η εξαιρετική στην γεύση μύρα “San Strati” ερασιτεχνικής παραγωγής για διάθεση σε ταβέρνα του νησιού, είναι άξια υποστήριξης και ευρύτερης απήχησης για την δημιουργία μιας μικρής εγκατάστασης παραγωγής ενός προϊόντος που θα προβάλλει το νησί και θα προσδώσει προοπτικές. Πόσο μάλιστα, όταν θα μπορούσε να αποτελέσει αφορμή για αναβίωση παραδοσιακών καλλιεργειών του κριθαριού και σιταριού στο νησί για την παραγωγή της βύνης.

Η δημιουργία ενός σφαγείου ή η δημιουργία υποδομής για την τυποποίηση κρεάτων ή αλιευμάτων που αποτελούν την κύρια παραγωγική δραστηριότητα του νησιού αποτελούν, σύμφωνα με πολλούς κατοίκους του Άη Στράτη, αναπτυξιακές δυνατότητες που θα αντιμετώπιζαν τις δυσκολίες διακίνησης την καλοκαιρινή περίοδο ζωντανών εξαιτίας των οσμών και την χειμερινή περίοδο με τις καιρικές συνθήκες, όταν απαγορεύεται ο απόπλους. Εν τούτοις, με δεδομένα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ανάλογες υποδομές σε άλλα νησιά από το ιδιοκτησιακό καθεστώς, τις περιβαλλοντικές αδειοδοτήσεις, το υψηλό κόστος λειτουργίας και άλλα (Enet.gr, 2011), κατά την κρίση του γράφοντα, θα πρέπει να έχουν αποσαφηνιστεί, πρωτίστως, όλα τα ζητήματα για να αποτελεί βιώσιμη και ρεαλιστική λύση.

6.3.4. Τριτογενής Τομέας Παραγωγής

6.3.4.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

Στους περιορισμούς και τα προβλήματα του τριτογενή τομέα, αναφέρεται η έλλειψη σημαντικών υποδομών παροχής υπηρεσιών στο νησί, όπως φούρνος, ψαράδικο, κρεοπωλείο, υποκατάστημα τράπεζας ακόμα και ΑΤΜ, φαρμακείο ενώ, πρόσφατα, έκλεισε και το μοναδικό βενζινάδικο του νησιού, λόγω αλλαγών στις προδιαγραφές ασφαλείας που αφορούσαν το σύστημα ειρών – εκρών, κόστους 28.000€ περίπου, σύμφωνα με επιτόπια έρευνα. Ως αποτέλεσμα της μη ύπαρξης καυσίμων στο νησί, οι κάτοικοι αναγκάζονται να μεταφέρουν τα οχήματα στην Λήμνο για ανεφοδιασμό ή να προμηθεύονται μπετόνια βενζίνης ή πετρελαίου, με ότι αυτό συνεπάγεται στην τήρηση προδιαγραφών ασφαλείας, στο κόστος προμήθειας πετρελαίου θέρμανσης για τις οικίες, στον ανεφοδιασμό των σκαφών που καταπλέουν στο νησί ή επισκεπτών που έρχονται με οχήματα για να ανακαλύψουν τις άγνωστες πτυχές του.

Εικόνα 106. Λουκέτο στο βενζινάδικο του Άη Στράτη για το σύστημα εισροών - εκρών

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Στα προβλήματα του τριτογενούς τομέα παραγωγής και συγκεκριμένα στην ανάπτυξη του τουρισμού και της επισκεψιμότητας, αναφέρεται η αρνητική προβολή του νησιού στα εθνικά και διεθνή μέσα ενημέρωσης για το ζήτημα της ακρίδας (BBC, 2017) που αποθαρρύνει τον υποψήφιο επισκέπτη, επιδεινώνοντας την αρνητική εικόνα που έχει, υποσυνείδητα, σχηματιστεί από την ατυχή διάκριση του νησιού να παραπέμπει σε «νησί τιμωρημένων», εξαιτίας της χρήσης του, κατά το παρελθόν, ως τόπου εκτόπισης κρατουμένων [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.194]. Μια προσπάθεια διεθνούς προβολής του νησιού από την Γαλλίδα σκηνοθέτη Ζαν Μαρί Τομασί, η οποία κατέγραψε το 2010 την καθημερινότητα και τις ιστορίες των κατοίκων καθώς, όπως ισχυριζόταν η ίδια, της θύμιζαν το νησί της, την Κορσική, με τους ανένταχτους επαναστάτες, μάλλον, δυσανασχέτησε παρά ικανοποίησε την τοπική κοινωνία, κρίνοντας από τις διαμαρτυρίες προς το Υπουργείο Πολιτισμού & Τουρισμού και την ΕΡΤ (Τα νέα του Αη Στράτη, Τεύχος 5, 2010, σελ. 5).

6.3.4.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

Στις καταλυτικές δυνατότητες του τομέα αναφέρεται η ήπια ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Το νησί ενδείκνυται, όπως αναφέρεται εκτενώς στην παράγραφο 6.7.2.6., για καταδυτικό τουρισμό, τον οποίο θα αξιοποιούσε η δημιουργία καταδυτικών πάρκων παρατήρησης του θαλάσσιου πλούτου, για περιπατητικό/ πεζοπορικό τουρισμό με την αναδειξη μονοπατιών σε διαδρομές φυσικού κάλλους ή ιστορικότητας, για τουρισμό παρατήρησης της πλούσιας ορνιθοπανίδας (birdwatching) αλλά και για πολιτιστικό τουρισμό στα μνημεία και φυσικά αξιοθέατα του νησιού. Πεδίο ανάπτυξης υπάρχει και στον γαστρονομικό τουρισμό, με τα αγνά προϊόντα και τις παραδοσιακές συνταγές των γυναικών του νησιού. Σημαντική προοπτική στο νησί θα έδινε και η ανάπτυξη οργανωμένου κατασκηνωτικού τουρισμού που θα επέτρεπε το ελεύθερο camping που πραγματοποιείται στο νησί, αν και απαγορεύεται αυστηρά από την νομοθεσία (Ν. 4403/2016, ΦΕΚ 125Α/ 7-7-16). Η δημιουργία ενός περιηγητικού/ πεζοπορικού οδηγού για τον Αη Στράτη που δεν υφίσταται σήμερα, θα αποτελούσε εφελτήριο για προβολή και αύξηση της επισκεψιμότητας στο νησί, δίνοντας την δυνατότητα να γνωρίσει κανείς καλύτερα τον τόπο, την ιστορία του και να διαβεί τα αξιόλογα μονοπάτια ή τις ενδιαφέρουσες χωμάτινες διαδρομές. Από τα ανωτέρω, καθίσταται αντιληπτό ότι το φυσικό ανάγλυφο και οι άγνωστες πτυχές του Αγίου Ευστρατίου αποτελούν αναμφισβήτητα αναπτυξιακή ευκαιρία που μπορεί να συνδράμει καταλυτικά στην ανάσχεση της συρρίκνωσης και στην προσέλκυση πληθυσμού στο νησί. Σε αυτό συνηγορεί και το 75% των κατοίκων και το 64% των προσωρινά διαμενόντων, οι οποίοι κρίνουν την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως σημαντική δράση για ένα ευοίωνα μέλλον.

Ο υφιστάμενος αριθμός κλινών των καταλυμάτων στον Αη Στράτη βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο για τα σημερινά δεδομένα, ωστόσο, υφίστανται σημαντικά περιθώρια βελτίωσης της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών για την ικανοποίηση των επισκεπτών και του αριθμού των καταλυμάτων για την κάλυψη μελλοντικών εποχιακών αναγκών. Ειδικότερα, σημαντική προοπτική στα υφιστάμενα καταλύματα θα προσέδιδε η δυνατότητα παροχής υπηρεσιών εναλλακτικής προσέγγισης της «all inclusive» παραμονής, μέσω μιας πρότασης ολοκληρωμένης διαμονής που θα ενσωματώνει γεύματα με παραδοσιακά υλικά του νησιού.

6.4. Κοινωνική Πραγματικότητα

6.4.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

6.4.1.1. Πληθυσμιακή Συρρίκνωση

Από τον πίνακα πληθυσμιακής μεταβολής του Αγίου Ευστρατίου, δύναται να παρατηρηθεί ότι ο πληθυσμός του νησιού από το 1951 ακολουθεί συνεχή πτωτική πορεία, με εξαίρεση μια μικρή αύξηση στην απογραφή του 2001 που ισοσκελίστηκε το 2011. Η μείωση του πληθυσμού από το 1951 (1.170 μόνιμοι κάτοικοι) έως και το 2011 (270 κάτοικοι) ξεπερνά το 75%, κατατάσσοντας τον Άγιο Ευστράτιο στα νησιά με την δυσμενέστερη μεταβολή στη χώρα, σύμφωνα με μελέτη του Πανεπιστημίου Αιγαίου (Σπιλάνης & Κίζος, 2015).

Εικόνα 107. Πληθυσμιακή Μεταβολή ανά νησί, 1951 – 2011

Πηγή: Λιάλιος Γ., Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 2017

Είναι γεγονός ότι, δύο (2) σημαντικά γεγονότα του 20^{ου} αιώνα, καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό την πληθυσμιακή μεταβολή στον Αη Στράτη. Η ύπαρξη πολιτικών εξόριστων στο νησί συγκράτησε, μερικώς, το μεταπολεμικό μεταναστευτικό κύμα, διατηρώντας τον μόνιμο πληθυσμό σε σχετικά σταθερό επίπεδο με μικρή πτωτική τάση. Αντίθετα, ο σεισμός του 1968, ενέτεινε την φυγή, με τον πληθυσμό να εμφανίζει ραγδαία πτώση, να υποδιπλασιάζεται το 1971 σε σύγκριση με την απογραφή του 1961, ακολουθώντας έκτοτε μια βαθμιαία πτωτική πορεία (Τάτσης, 2016).

Όσον αφορά στην δημογραφική φυσιογνωμία του Αγίου Ευστρατίου, αυτή διακρίνεται από τα υψηλά ποσοστά ατόμων τρίτης ηλικίας και τα χαμηλά ποσοστά νεαρού πληθυσμού. Το νησί αντιμετωπίζει ουσιαστικό πρόβλημα γήρανσης με έναν από τους μεγαλύτερους δείκτες γήρανσης (2,81), υπερβαίνοντας σε σημαντικό βαθμό το μέσο όρο της Περιφέρειας (1,59) και της Χώρας (1,34). Σύμφωνα με το επιχειρησιακό & στρατηγικό πρόγραμμα του Αγίου Ευστρατίου (2015, σελ. 7) και στοιχεία της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, ο δείκτης αντικατάστασης είναι ο δεύτερος μικρότερος (1,07) μεταξύ των νησιών της Περιφέρειας, ενώ ο δείκτης εξάρτησης (1,33) είναι ο μεγαλύτερος της Περιφέρειας, ξεπερνώντας τον μέσο όρο της (0,59) και τον αντίστοιχο δείκτη της χώρας (0,52), γεγονός που αποδεικνύει την επιβάρυνση του ώριμου – παραγωγικού πληθυσμού από τα άτομα νεαρής και τρίτης ηλικίας. Επιπρόσθετα, μεγάλο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού που ανέρχεται σε ποσοστό 20% περίπου ανήκει σε ευπαθείς και ειδικές ομάδες, καθώς αποτελείται από άτομα με έλλειψη εισοδημάτων διαβίωσης, δεδομένου ότι οι αιτήσεις που κατατέθηκαν στον Δήμο το 2013 για υπαγωγή στο Πρόγραμμα Δωρεάν Διανομής Τροφίμων αφορούσαν πενήντα έξι (56) άτομα με τελικούς ωφελούμενους τους τριάντα έξι (36) κατοίκους (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.8).

Η πληθυσμιακή συρρίκνωση εξακολουθεί και σήμερα να αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του νησιού, παρά την σχετική βελτίωση των ακτοπλοϊκών συνδέσεων και την ανάπτυξη που είχε η χώρα τις προηγούμενες δεκαετίες. Ως εκ τούτου, εξάγεται το συμπέρασμα ότι δεν υπάρχουν κίνητρα για την προσέλκυση, εγκατάσταση και διαβίωση νέων ανθρώπων στο νησί (Λιόλιος και Τάτσης, 2016). Αναμφισβήτητα, η γήρανση του πληθυσμού έχει ουσιαστικές συνέπειες στον προγραμματισμό παροχής υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας (ADVENT μελετητική, 1994). Ενδεικτικό της επιδεινούμενης πληθυσμιακής κατάστασης του Αγίου Ευστρατίου, είναι το γεγονός ότι, εδώ και τρία (3) χρόνια, δεν έχει καταγραφεί γέννηση στο νησί (HOPEgenesis, 2017). Μια ανησυχητική πραγματικότητα που προβληματίζει και καθιστά αναγκαία την λήψη μέτρων για την ανασχεση της πληθυσμιακής συρρίκνωσης.

6.4.1.2. Χαμηλό Επίπεδο Εκπαίδευσης

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης, στον Δήμο Αγίου Ευστρατίου παρατηρείται μεγαλύτερη συγκέντρωση στα χαμηλότερα εκπαιδευτικά επίπεδα. Ειδικότερα η πλειονότητα των κατοίκων είναι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας (45,93%) και μεταδευτεροβάθμιας (22,22%) εκπαίδευσης, ενώ σημαντικό είναι και το ποσοστό των ατόμων που έχουν εγκαταλείψει το δημοτικό και είναι αναλφάβητοι (23,33%). Οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτελούν μόλις το 8,52% του πληθυσμού του Δήμου, οι οποίοι υπολείπονται σημαντικά του μέσου όρου της Περιφέρειας (13,07%) (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση, 2015, σελ. 8). Αναμφίβολα, το υψηλό ποσοστό χαμηλού μορφωτικού επιπέδου των κατοίκων του Αγίου Ευστρατίου αποτελεί αναπτυξιακό περιορισμό, καθώς μειώνει την δυνατότητα συμμετοχής των κατοίκων σε επιμορφωτικά προγράμματα και σεμινάρια εκμάθησης νέων τεχνολογιών και εφαρμογής σύγχρονων μεθόδων στους παραγωγικούς τομείς.

6.4.1.3. Υποστελέχωση Αγροτικού Ιατρείου και Έλλειψη Υποδομών Πρόνοιας, Άθλησης και Εκπαίδευσης

Στο αγροτικό ιατρείο του Αγίου Ευστρατίου υφίστανται σοβαρά προβλήματα που εστιάζονται στην συστηματική έλλειψη ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού, στην μικρή εμπειρία του ιατρικού προσωπικού αλλά και στην συχνή του αντικατάσταση που έχει ως συνέπεια την μη γνώση του ιατρικού ιστορικού των κατοίκων του νησιού. Ειδικότερα, το οργανόγραμμα του ιατρείου προβλέπει την στελέχωση με έναν (1) γιατρό γενικής ιατρικής ή παθολόγο και έναν (1) αγροτικό ιατρό, καθώς και ένα (1) άτομο νοσηλευτικό προσωπικό. Ωστόσο, την τρέχουσα

περίοδο, στο ιατρείο υπηρετεί ένας οπλίτης αγροτικός ιατρός και μια νοσοκόμα (Καράμπελας, 2017).

Η συνεχής «απειλή» να μείνει ο Άγιος Ευστράτιος χωρίς προσωπικό πρωτοβάθμιας περίθαλψης, η οποία συχνά γίνεται πραγματικότητα, επιλύεται με προσωρινές αποσπάσεις στρατιωτικών για κάλυψη των αναγκών (Emprosnet.gr, 2015). Μια πραγματικότητα που εκτιμάται ότι θα επιδεινωθεί στο μέλλον αν τελικά δοθεί η δυνατότητα στους γιατρούς να αποκτήσουν ειδικότητα χωρίς υπηρεσία υπαίθρου ή μειωθούν, περαιτέρω, τα ήδη περικομμένα επιδόματα των άγονων περιοχών (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 15).

Η υποστελέχωση των δομών υγείας αποτελεί ένα οξύ ζήτημα που χαρακτηρίζει τόσο το νησί του Αγίου Ευστρατίου όσο και άλλα απομακρυσμένα μέρη της Ελλάδας και αναμφίβολα χρήζει επίλυσης για την αποτελεσματική αντιμετώπιση ιατρικών περιστατικών και την αποφυγή κοστοβόρων και χρονοβόρων αεροδιακομιδών. Επισημαίνεται ότι, τα έκτακτα και σοβαρά περιστατικά αντιμετωπίζονται με διακομιδή είτε στο Γενικό Νοσοκομείο – Κέντρο Υγείας Λήμνου, είτε στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Θετικό, τουλάχιστον, είναι το γεγονός ότι, το ελικοδρόμιο του νησιού είναι σε πλήρη επιχειρησιακή ετοιμότητα και η μεταφορά ασθενών είναι δυνατή ασχέτως καιρικών συνθηκών (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.8).

Στο νησί δεν υφίστανται δομές κοινωνικής μέριμνας, όπως ΚΑΠΗ ή ΚΗΦΗ ή Κέντρο Δημιουργικής Απαχόλησης ή κοινωνικό φαρμακείο, παρά το ποσοστό γηραιού πληθυσμού (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.16).

Στον Άγιο Ευστράτιο λειτουργούν νηπιαγωγείο, δημοτικό σχολείο καθώς και γυμνάσιο με λυκειακές τάξεις, τα οποία θεωρείται ότι καλύπτουν τις ανάγκες του νησιού. Ωστόσο, μετά την ολοκλήρωση του σχολείου, τα παιδιά αντιμετωπίζουν το δίλημμα εγκατάλειψης του τόπου τους για συνέχιση των σπουδών ή την εγκατάλειψη των σπουδών, λόγω αδυναμίας κάλυψης των οικονομικών απαιτήσεων. Η σχολική υποδομή είναι επαρκής αλλά απαιτείται η ανέγερση νηπιαγωγείου που φιλοξενείται στην αίθουσα εκδηλώσεων του Δημοτικού Σχολείου (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.16). Σχετικά με την στελέχωση του σχολείου, δεν παρατηρούνται ιδιαίτερα προβλήματα, πέραν από την έλλειψη ορισμένων ειδικοτήτων, όπως γυμναστής ή μουσικός, αλλά και την κάλυψη των αναγκών κυρίως με αναπληρωτές καθηγητές/ -τριες και όχι τακτικούς καθηγητές ή καθηγήτριες που κάθε χρόνο αλλάζουν, επιδρώντας, κατά την κρίση του γράφοντα, αρνητικά στην ψυχολογία και απόδοση των μαθητών αλλά και των ίδιων των καθηγητών.

Σχετικά με τις αθλητικές εγκαταστάσεις, αυτές περιορίζονται σε έναν εξωτερικό χώρο καλαθοσφαίρισης και ποδοσφαίρου στον αύλειο χώρο του σχολείου και ένα γήπεδο μπάσκετ στην παραλία του οικισμού, ενώ περιορισμό αποτελεί η μη ύπαρξη αθλητικού ή γυμναστικού συλλόγου στο νησί.

6.4.1.4. Έλλειψη Ουσιαστικής Συνεργασίας και Ενότητας Αγιοευστρατιτών. Απουσία Εθελοντισμού, Συμμετοχικότητας και Ενδιαφέροντος

Καθίσταται αντιληπτό από την επικοινωνία και συναναστροφή με κατοίκους και προσωρινά διαμένοντες πως, στον Άγιο Ευστράτιο, όπως αποτυπώνεται στα σχόλια των ερωτηματολογίων στην παράγραφο 5.3. της παρούσας εργασίας, υφίσταται έλλειψη ουσιαστικής συνεργασίας και ενότητας η οποία, αναμφισβήτητα, αποτελεί τροχοπέδη σε οποιαδήποτε αναπτυξιακή δράση. Διαφαίνεται ότι, η έννοια της συλλογικότητας και ομαδικής αντιμετώπισης των κοινών προβλημάτων είναι δευτερευούσης σημασίας για τους Αγιοευστρατίτες. Η επιτόπια έρευνα του γράφοντα διαπίστωσε την ουσιαστική έλλειψη ενεργοποίησης των κατοίκων του νησιού αλλά

και την αδράνεια των προσωρινά διαμενόντων ακόμα και σε σοβαρά ζητήματα του τόπου τους που καθορίζουν την μελλοντική του προοπτική, όπως η καταπολέμηση της ακρίδας.

Την σημερινή εποχή της πολυδιάστατης κρίσης αποτελεί γεγονός που κλονίζει την χώρα η επικράτηση του «εγώ» και όχι του «εμείς» και η αποτίμηση των πάντων σε οικονομικές ή υλικές απολαβές και προσωπικό όφελος. Το κοινωνικό όφελος, ο εθελοντισμός, η ανιδιοτέλεια, αποτελούν, κατά την κρίση του γράφοντα, άγνωστες λέξεις για την ευρύτερη ελληνική πραγματικότητα. Αναμφισβήτητα, υπάρχουν φωτεινές εξαιρέσεις. Δύναται, όμως, να αποτελέσουν μοχλό ανάπτυξης και κινητήριο δύναμη όταν δεν υπάρχει αναγνώριση, ενεργοποίηση των υπολοίπων ή στοιχειώδης βοήθεια και συμβολή τρίτων;

Είναι καταγεγραμμένο ιστορικά ότι, η κοινωνική συνοχή του Αγίου Ευστρατίου, όπως αναλύεται στην παράγραφο 6.5.1.1. και 6.6.1.1. της παρούσης, κλονίστηκε μετά τον καταστροφικό σεισμό του 1968 και τις μετέπειτα παρεμβάσεις του Δικτατορικού καθεστώτος. Το πλήγμα ήταν πολύ μεγάλο και έχει συμβάλει καθοριστικά στην διαμόρφωση της σημερινής κοινωνικής πραγματικότητας. Η μικρή κοινωνία του Αη Στράτη, κατά τον γράφοντα, αισθάνεται αδύναμη να καθορίσει τη μοίρα της και αναμένει την καταλυτική βοήθεια της κεντρικής εξουσίας, ως ο από μηχανής Θεός, που θα επιλύσει όλα τα προβλήματα του νησιού, δίχως να απαιτηθεί ενεργοποίηση από τους ίδιους τους Αγιοευστρατίτες για την επίλυση των δικών τους προβλημάτων. Αντικειμενικά, αποτελεί ευκολότερη διέξοδος η στασιμότητα, η θεωρία και η κριτική των άλλων από την προσπάθεια ενεργοποίησης, εργασίας, συνεισφοράς και ίδιας συμβολής για την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του τόπου διαμονής ή καταγωγής σου. Είναι όμως, έτσι; Μήπως ο γεωγραφικά απομονωμένος χαρακτήρας του νησιού και η εθνική, πολιτική, πολιτιστική σημασία του Αη Στράτη μπορεί να μετατραπεί σε εργαλείο για περισσότερες διεκδικήσεις από την Περιφέρεια και τις κεντρικές υπηρεσίες, παρά τις πληθυσμιακές προτεραιότητες που τίθενται; Μήπως η πραγματική συνεργασία και η αλληλοϋποστήριξη Δήμου και Πολιτιστικού Συλλόγου των απανταχού Αγιοευστρατιτών «ο Άγιος Ευστράτιος», αποτελεί ουσιαστικό μοχλό ανάπτυξης για το νησί σε όλους τους τομείς;

Ο γραφών της παρούσης εργασίας έχει ισχυρή πεποίθηση ότι, μόνο οφέλη για τον τόπο θα έχει η ουσιαστική συμβολή κατοίκων και προσωρινά διαμενόντων και η κοινή εργασία για τα ζητήματα του νησιού. Στον Ελλαδικό χώρο υφίστανται καλά παραδείγματα, όπου οι Πολιτιστικοί Σύλλογοι σε συνεργασία με τους τοπικούς Δήμους και την συνδρομή εθελοντών, συμβάλλουν τα μέγιστα στις τοπικές κοινωνίες και στην προβολή των νησιών τους. Πώς μπορεί να αμφισβητήσει κανείς την εξάισια προσπάθεια προβολής της Αμοργού από τον «Εξωραϊστικό & Πολιτιστικό Σύλλογο Γυναϊκών Θολαρίων Αμοργού» με την διοργάνωση του διεθνούς φεστιβάλ ΥΠΕΡΙΑ που αποδεικνύουν ότι η αγάπη, ο ζήλος, το όραμα, ο εθελοντισμός, η ενασχόληση, η προώθηση και εξωστρέφεια των δραστηριοτήτων μπορεί να υπερκεράσει δυσκολίες και το έργο να έχει διεθνή απήχηση. Πώς μπορούμε να αμφισβητήσουμε την προσπάθεια του Συλλόγου Σχοινοσιωτών, του Συλλόγου Δονουσιωτών και άλλων για συνεισφορά στον τόπο τους; Ίσως η εύκολη απάντηση σχετίζεται με την έλλειψη χρηματοδότησης. Ωστόσο, έχει γίνει ουσιαστική προσπάθεια αναζήτησης πηγών χρηματοδότησης; Έχει πραγματοποιηθεί εθελοντική δράση για ζητήματα του νησιού;

Η αγάπη των Αγιοευστρατιτών για τον τόπο τους είναι δεδομένη. Είναι αποδεδειγμένη στο παρελθόν, ιδιαίτερα σε δύσκολες περιόδους που διένυσε το νησί. Αντίστοιχα, σήμερα, καλούνται οι άνθρωποι του νησιού να υπερκεράσουν προσωπικές διαφορές και να μετουσιώσουν την αγάπη για τον τόπο τους σε δράση, σε συλλογική προσπάθεια, σε ενεργοποίηση από τη βάση της πυραμίδας και όχι αναμονή από την κορυφή.

Ίσως είναι πλέον καιρός να τονωθεί το ενδιαφέρον με σκοπό την βελτίωση των συνθηκών σε όλες τις διαστάσεις στον Αη Στράτη και να υπάρξει μια συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων για την προβολή του νησιού, όχι για αρνητικά γεγονότα που υποθάλλουν την επισκεψιμότητα,

όπως η διεθνής προβολή του προβλήματος των ακρίδων από το BBC (BBC News, 2017), αλλά ανάδειξης των πλεονεκτημάτων του. Σε αυτή την συλλογική προσπάθεια, όλοι όσοι αγαπούν πραγματικά το νησί θα είναι παρόντες.

6.4.1.5. *Μη τελική ενσωμάτωση του Αγίου Ευστρατίου στο Εθνικό Δίκτυο Τηλεϊατρικής*

Μια βαρύνουσα σημασία ευκαιρία που απώλεσε ο Άγιος Ευστράτιος, καθιστώντας το γεγονός σημαντικό αναπτυξιακό περιορισμό, είναι η μη ενσωμάτωση τελικά του νησιού, παρά τις αρχικές προβλέψεις, στο νέο Εθνικό Δίκτυο Τηλεϊατρικής (ΕΔΙΤ) των Περιφερειών Αττικής, Νοτίου και Βορείου Αιγαίου. Το έργο της 2^{ης} ΔΥΠΕ Πειραιώς και Αιγαίου, κόστους 4,2 εκ. € με ανάδοχο τον ΟΤΕ Α.Ε., υλοποιήθηκε στα πλαίσια του ΕΣΠΑ 2007- 2013 με συγχρηματοδότηση Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης και ξεκίνησε να λειτουργεί το 2016. Αφορά σε τριάντα (30) κέντρα υγείας σε νησιά, δώδεκα (12) σε περιφερειακά και κεντρικά νοσοκομεία και ένα (1) στο κέντρο επιχειρήσεων του υπουργείου Υγείας (Υπ. Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2^η ΔΥΠε Πειραιώς & Αιγαίου, Εθνικό Δίκτυο Τηλεϊατρικής, 2015).

Ο Άγιος Ευστράτιος ήταν ενταγμένος στα τριάντα (30) αυτά κέντρα υγείας για την τοποθέτηση του νέου συστήματος υψηλής ευκρίνειας που θα παρείχε, αναμφισβήτητα, σημαντικές δυνατότητες που θα μπορούσαν να ανατρέψουν ριζικά την αντιμετώπιση των ιατρικών περιστατικών και της πρόληψης. Δυνατότητες που ήδη αξιοποιούν σταδιακά άλλα απομακρυσμένα νησιά, μετά από εκπαίδευση στα νέα συστήματα (Τσιμιτάκης, 2015).

Σύμφωνα με τον Κο Κουκουλά της Διεύθυνσης Προγραμματισμού & Ανάπτυξης Πολιτικών Παροχής Υπηρεσιών Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης της 2^{ης} ΔΥΠΕ Πειραιώς και Αιγαίου, αρμόδιου χειριστή σε ζητήματα του Εθνικού Δικτύου Τηλεϊατρικής (ΕΔΙΤ), ο Άγιος Ευστράτιος προβλεπόταν στις θέσεις εγκατάστασης του νέου εξοπλισμού στην μελέτη του έργου, ωστόσο, στην Διακήρυξη της δημοπρασίας αναφερόταν ότι η οριστικοποίηση των θέσεων θα πραγματοποιείτο στην μελέτη εφαρμογής, κατόπιν αυτοψίας του αναδόχου στις επιλεχθείσες θέσεις. Στην μελέτη εφαρμογής, ο Άγιος Ευστράτιος δεν συμπεριλήφθηκε για λόγους που δεν έγιναν γνωστοί στον γράφοντα της παρούσας εργασίας! Κατέστη, απλώς, δυνατή η ενημέρωση από τον χειριστή του θέματος ότι, ο Άγιος Ευστράτιος αποτελεί προτεραιότητα για επέκταση του υφιστάμενου συστήματος σε μελλοντικό έργο, χωρίς στην παρούσα φάση να υπάρχει νέα σχετική μελέτη (προσωπική επικοινωνία, 1^η Ιουνίου, 2017).

Αποτελεί απορίας άξιο εάν η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου γνωρίζει το θέμα ή τους λόγους και τα κριτήρια αντικατάστασης του Αγίου Ευστρατίου με άλλο, προφανώς, νησί που οδήγησε σε τροποποίηση των θέσεων από τον Ανάδοχο στην μελέτη εφαρμογής. Ένα έργο που υλοποιήθηκε για τους απομονωμένους προορισμούς του Αιγαίου χωρίς, τελικά, να εμπεριέχει το πιο απομονωμένο νησί του Αρχιπελάγους! Γεγονός, πάντως, είναι ότι χάθηκε μια σημαντική ευκαιρία για το νησί που θα προσέδιδε αναπτυξιακή προοπτική και θα μπορούσε να μειώσει το αίσθημα ανασφάλειας των κατοίκων και προσωρινά διαμενόντων, όπως αποδεικνύεται στα ερωτηματολόγια, σύμφωνα με τα οποία, οι ελλείψεις σε υποδομές υγείας και πρόνοιας, επισημαίνονται ως το σημαντικότερο πρόβλημα του νησιού από το 66% των κατοίκων και το 79% των προσωρινά διαμενόντων.

Στον Άγιο Ευστράτιο παλαιότερα είχε τοποθετηθεί ένα σύστημα τηλεϊατρικής, το «Δήλος», το οποίο, σύμφωνα με τον Κουκουλά, δύναται να λειτουργήσει με την εφαρμογή Skype, χωρίς, ωστόσο, να μπορεί να συγκριθεί με τις δυνατότητες του νέου συστήματος του ΕΔΙΤ (προσωπική επικοινωνία, 1^η Ιουνίου, 2017). Όπως διαπιστώθηκε από την επιτόπια έρευνα, το σύστημα «Δήλος» είναι, παντελώς, αναξιοποίητο και άγνωστο προς χρήση στους γιατρούς του νησιού.

6.4.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

6.4.2.1. Δωρεές και Συνδρομή Ιδρυμάτων, Φορέων και Εθελοντών

Καθοριστικό κεφάλαιο που συνδράμει ουσιαστικά στο όραμα της ολοκληρωμένης ανάπτυξης του Αγίου Ευστρατίου αποτελούν οι μη κερδοσκοπικοί φορείς, οι ομάδες, τα ιδρύματα, οι σύλλογοι, οι εθελοντές που ενισχύουν με κάθε τρόπο τον Άγιο Ευστράτιο και τους κατοίκους του. Ο ρόλος τους είναι καταλυτικός καθώς καλύπτουν, περιοδικά, σημαντικά κενά σε όλους τους τομείς που διέπουν την πραγματικότητα του νησιού. Με ιδιαίτερα μεγάλο εύρος δραστηριοποίησης, όπως ο τομέας της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, της τέχνης, της παιδείας και της δημιουργικής απασχόλησης των νέων, του αθλητισμού, του πολιτισμού και άλλων, επιτελούν αξιόλογο έργο που χρήζει, περαιτέρω, προβολής και απήχησης.

Μερικά καλά παραδείγματα άξια μίμησης και αναφοράς επισημαίνονται κατωτέρω χωρίς, ωστόσο, να είναι τα μοναδικά. Ιδιαίτερο έργο στο νησί επιτελεί το ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος με την υποστήριξη σε ζητήματα υγείας, παιδείας, πρόνοιας και άθλησης. Με τις κινητές ιατρικές μονάδες του ιδρύματος που επισκέφτηκαν το νησί στις 14-15/ 11/2015 για παροχή δωρεάν ιατρικής φροντίδας στους κατοίκους (Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, 2015), την αποστολή ιδιώτη γυμναστή επί τριμήνου το 2017 για αθλοπαιδιές, δεδομένης της έλλειψης γυμναστή, όπως διαπιστώθηκε από την επιτόπια έρευνα, το πρόγραμμα «αθλητικά μονοπάτια» για την δημιουργική απασχόληση των παιδιών μετά το τέλος της σχολικής χρονιάς το 2016 (Δήμος Αγίου Ευστρατίου, 2016α), αποδεικνύει την ευαισθησία του Ίδρυματος για γεωγραφικά απομονωμένους προορισμούς της χώρας μας.

Σημαντικό ρόλο στον τομέα της πρόληψης υγείας και ενίσχυσης ευρύτερα του νησιού επιτελεί η ΜΚΟ “Σύμπλευση” η οποία στις 18-20/11/2016 βρέθηκε στο νησί με ομάδα επιστημόνων για την πραγματοποίηση προληπτικών εξετάσεων στους κατοίκους και, παράλληλα, δώρισε στο σχολείο ηλεκτρονικούς υπολογιστές, μηχανήματα, έπιπλα γραφείου, αναλώσιμα υλικά εκπαιδευτικού και μορφωτικού υλικού και έναν απινιδωτή στο αγροτικό ιατρείο (LesvosReport, 2016).

Εικόνα 108. Η Σύμπλευση στον Αη Στράτη, 2016

Πηγή: Σύμπλευση, 2016

Δωρεάν ιατρικές υπηρεσίες έχει προσφέρει και ο Όμιλος Φουσκωτών Σκαφών Θεσσαλονίκης το 2014 (LimnosFM100, 2014), ο φιλανθρωπικός οργανισμός «Αποστολή» της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών με δέματα τροφίμων, προσφορά βιβλίων, αποστολή φαρμακευτικού και υγειονομικού υλικού (iefimerida.gr, 2016), η ομάδα Ελληνίδων Μαμάδων του Βελγίου η οποία προσέφερε το 2016 εξοπλισμό παιδικής χαράς και σετ μπασκέτας για το σχολείο και χρηματοδότησε διήμερη πολιτιστική εκδήλωση για τα παιδιά του νησιού (Δήμος Αγίου Ευστρατίου, 2016), τα μέλη της Φυσιολατρικής Λέσχης Φίλων Φουσκωτού Σκάφους «ΝΑΥΤΙΛΟΣ» οι οποίοι πρόσφεραν το 2016, με την αποστολή «Σταγόνα Αγάπης» στο Αιγαίο, υλικά και εξοπλισμό, όπως ηλεκτρονικό εξοπλισμό για το ιατρείο, εξοπλισμό για το σχολείο (θρανία – καρέκλες), παιδαγωγικά παιχνίδια, μεταλλικές κουκέτες για το Λιμενικό Σταθμό, κρεβάτια, στρώματα και παιχνιδόσπιτο για το νηπιαγωγείο αλλά και παροχή υπηρεσιών υγείας από ιατρούς που μετέβησαν στο νησί και παρέιχαν δωρεάν εξετάσεις στους κατοίκους (Φυσιολατρική Λέσχη Φίλων Φουσκωτού Σκάφους «ΝΑΥΤΙΛΟΣ», 2017)

Το 2003, ο «Πατραϊκός Όμιλος Φουσκωτών Σκαφών» δώρισε στον Αη Στράτη ένα φουσκωτό σκάφος εννέα (9) μέτρων τύπου Laser με κινητήρα YAMAHA 200h.p. για τις ανάγκες επείγουσας μεταφοράς ασθενούς στη Λήμνο, το οποίο είχε άδοξο τέλος καθώς, βυθίστηκε στο λιμάνι από την κακοκαιρία, ελλείψει μέριμνας και ενδιαφέροντος για την απομάκρυνσή του από το νερό (Rib and Sea, 2012).

Εικόνα 109. Το μετέπειτα κατεστραμμένο χορηγηθέν φουσκωτό, 2003

Πηγή: LimnosReport.gr, (2016_γ)

Ένα πραγματικά ελπιδοφόρο μήνυμα για το μέλλον του νησιού είναι το γεγονός ότι πολλοί φορείς, ιδρύματα, ομάδες και εθελοντές επιδεικνύουν μια ιδιαίτερη ευαισθησία για τον Άγιο Ευστράτιο που, πιθανότατα, οφείλεται τόσο στον απομονωμένο χαρακτήρα του νησιού αλλά και στο ιστορικό του παρελθόν και του ρόλου που διαδραμάτισε στα χρόνια των εκτοπίσεων. Αυτός είναι ο λόγος που το Μουσείο Πολιτικών Εξορίστων Αη Στράτη στην Αθήνα προγραμματίζει κάθε χρόνο επίσκεψη στο νησί και πολιτιστικές δράσεις αλλά και, πιθανότατα, η υιοθεσία του Αη Στράτη από τον ιδιαίτερα ενεργό περιβαλλοντικό – οικολογικό σύλλογο «Φίλοι της Φύσης» (Naturefriends Greece) με σκοπό την στήριξη των προσπαθειών που καταβάλλουν η Δημοτική Αρχή και οι κάτοικοι, για να κρατήσουν το νησί παραγωγικό, δημιουργικό, επισκέψιμο, διατηρώντας τις αξίες και τις παραδόσεις (Καρβέλλη, 2016_γ).

Δυστυχώς όμως, δεν αξιοποιείται ούτε στο ελάχιστο και αυτό θα πρέπει να αλλάξει άμεσα προς όφελος του νησιού. Είναι, τουλάχιστον, αποκαρδιωτικό να έχει αντιληφθεί κάποιος τις ανάγκες του νησιού για συνεισφορά, όπως ο γραφών της παρούσας εργασίας, και σε γενόμενο ερώτημα προς τον εκπρόσωπο του δικτύου «Φίλοι της Φύσης» περί πρόθεσης συμβολής στο νησί στα πλαίσια «υιοθεσίας», να ενημερώνεται ότι δεν υπάρχει ανταπόκριση από την πλευρά των αρμαδίων του Αγίου Ευστρατίου, παρά την εκδηλωθείσα και ισχύουσα πρόθεση του δικτύου! Οι ευκαιρίες υποβοήθησης του έργου της Δημοτικής Αρχής και συνεισφοράς στο νησί δεν πρέπει να χάνονται αλλά, αντιθέτως, να παρακινηθούν και άλλοι φορείς και Πανεπιστήμια για συμμετοχή και δράση. Ένα είναι δεδομένο. Ο Άγιος Ευστράτιος, στο άμεσο μέλλον, θα έχει ανάγκη εθελοντικής εργασίας και συνεισφοράς σε όλους τους τομείς. Αποτελεί μια αναπτυξιακή δυνατότητα για την οποία η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να μεριμνήσει να παράσχει φιλοξενία και αμέριστη υποστήριξη. Ως εκ τούτου, δράσεις πρέπει να εστιάσουν και στον τομέα αυτό.

6.4.2.2. *Ναυταθλητικά Γεγονότα*

Στις αναπτυξιακές δυνατότητες του Αγίου Ευστρατίου συγκαταλέγεται η δυνατότητα φιλοξενίας ναυταθλητικών εκδηλώσεων με τις νέες υποδομές του λιμανιού, όπως πραγματοποιήθηκε, για πρώτη φορά στην ιστορία του θεσμού το 2016, στους αγώνες της Aegean Regatta. Ο διεθνής ιστιοπλοϊκός αγώνας που διοργανώνει κάθε χρόνο η Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής μαζί με την Επιτροπή Ανοιχτής Θαλάσσης της Ελληνικής Ιστιοπλοϊκής Ομοσπονδίας, είχε ως σταθμό το νησί και οι κάτοικοι υποδέχτηκαν με μεγάλη θέρμη τους περίπου εξακόσιους (600) ιστιοπλόους και τα εξήντα επτά (67) σκάφη που ξεκίνησαν στη Ρεγκάτα του Αιγαίου (Aegean Regatta, 2016). Μια δυνατότητα που προβάλλει το νησί και δύναται να το καθιερώσει μελλοντικά στα ναυταθλητικά δρώμενα.

Εικόνα 110. Η Aegean Regatta στον Άη Στράτη, 2016

Πηγή: Rib and Sea, 2016

6.5. Πολιτισμική Πραγματικότητα

6.5.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

6.5.1.1. *Αλλοίωση Πολιτιστικής Ταυτότητας από τον Σεισμό του 1968 και τις μετέπειτα Ανθρωπογενείς Παρεμβάσεις*

Το νησί του Αγίου Ευστρατίου, όπως αναφέρθηκε στην καταγραφή της πολιτισμικής πραγματικότητας, είχε να επιδείξει, προσεισμικά, πληθώρα πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Τα ήθη και έθιμα, οι θρησκευτικές εκδηλώσεις και τα πανηγύρια τηρούνταν με ευλάβεια, καθώς, πέραν του κινήτρου διατήρησης της παράδοσης και της πίστης, αποτελούσαν την μοναδική διέξοδο από τον καθημερινό μόχθο για επιβίωση της τοπικής κοινωνίας στον απομονωμένο αυτόν γεωγραφικά προορισμό.

Αποτελεί γεγονός ότι, η ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα προσεισμική πολιτισμική πραγματικότητα του Αγίου Ευστρατίου δέχτηκε ισχυρό πλήγμα, σύμφωνα με μαρτυρίες κατοίκων του νησιού, από τον καταστροφικό σεισμό του 1968. Μάλιστα, όπως αναλύεται στο ανθρωπογενές περιβάλλον της παραγράφου 6.6. της παρούσης, η ανθρώπινη παρέμβαση μετά τον καταστροφικό σεισμό, ήταν καθοριστική στην περαιτέρω όξυνση των δυσμενών επιπτώσεών του. Δεδομένων των «αντιλήψεων» που επικρατούσαν την περίοδο της δικτατορίας, χωρίς σεβασμό στην τοπική ταυτότητα, στην ιδιαιτερότητα της Αιγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής του νησιού, αποφασίστηκε η βίαιη ισοπέδωση του παλαιού χωριού και η καταστροφή μνημείων προκειμένου να επιτευχθεί ταχύτατα η κατασκευή ενός στρατιωτικού τύπου συγκρότηματος κατοικιών αλλοιώνοντας, άρδην, την πολιτιστική ταυτότητα των Αγιοευστρατιτών (Λιόλιος και Τάτσης, 2016).

Επιπρόσθετα, η λήψη μέτρων από τη Δικτατορία όπως, η απώλεια του δικαιώματος απόκτησης σπιτιού όσων απουσίαζαν από το νησί την ημέρα του σεισμού, όπως διαπιστώθηκε κατά την έρευνα, «ξεριζώνοντας» Αγιοευστρατίτες από την ιδιαίτερη πατρίδα, η χορήγηση σε κάθε ιδιοκτήτη ενός μόνο σπιτιού, ανεξαρτήτως των ιδιοκτησιών που μπορεί να είχε στο παλιό χωριό, καθώς και η τυχαιότητα της κλήρωσης που διεξήγαγε ο ίδιος ο Παττακός για την επιλογή ενός σπιτιού στο νέο οικισμό, αποδιοργάνωσαν την έννοια της γειτονιάς ή της οικογενειακής και συγγενειακής ομάδας που κατοικούσε στον ίδιο χώρο (Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 213). Γεγονός που ενέτεινε, μετασεισμικά, την φυγή των κατοίκων, οδήγησε στον μαρασμό της οικονομικής και πολιτιστικής ζωής στο νησί και συνέβαλε καθοριστικά στην διατάραξη της κοινωνικής συνοχής και των ανθρώπινων σχέσεων, μεταβάλλοντας άρδην το τοπίο του νησιού (Λιόλιος και Τάτσης, 2016).

6.5.1.2. *Έλλειψη Ουσιαστικού Ενδιαφέροντος για Πολιτιστικά Δρώμενα*

Σήμερα, όπως δύναται να διαπιστωθεί, τα πολιτισμικά δρώμενα έχουν ατονήσει, τα ήθη και έθιμα εξέλειψαν με ελάχιστες εξαιρέσεις, ενώ εκδηλώσεις λαμβάνουν χώρα περιστασιακά στον Άγιο Ευστράτιο. Κατά την κρίση του γράφοντα, η παρούσα πολιτισμική πραγματικότητα του νησιού δεν αποτελεί απόρροια μόνο των γεγονότων που έλαβαν χώρα το 1968 ή της έλλειψης πόρων του Πολιτιστικού Συλλόγου των απανταχού Αγιοευστρατιτών ή της σημερινής οικονομικής δυσπραγίας του Δήμου με την συντηρητική οικονομική πολιτική που αυτή συνεπάγεται στην διάθεση πόρων για πολιτιστικά δρώμενα. Αποτελεί, ουσιαστικά, αποτέλεσμα της δευτερευούσης σημασίας που δίνει η μικρή κοινωνία του Αγίου Ευστρατίου για δράσεις πολιτισμού συγκριτικά με άλλα ζητήματα που αντιμετωπίζει ως γεωγραφικά απομονωμένος προορισμός, σύμφωνα με τη θεωρία ιεράρχησης των αναγκών του Μάσλοου (Ντούνης, 2013), αλλά και η σημερινή αυταπάτη που επικρατεί ευρύτερα, ειδικά στην περίοδο κρίσης που διανύουμε, πως μόνο ό,τι είναι πηγή κέρδους είναι και χρήσιμο. Πώς μπορεί να αντιληφθεί, άραγε, ο σημερινός κάτοικος του Αγίου Ευστρατίου και γενικότερα ο σημερινός Έλληνας την

χρησιμότητα της μνήμης του παρελθόντος, της παιδείας, της φαντασίας, της τέχνης, των ανθρωπιστικών επιστημών, της κριτικής σκέψης και του πολιτιστικού ορίζοντα που θα έπρεπε να εμπνέει κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα τα οποία δολοφονούνται στο όνομα ενός αποκλειστικά οικονομικού συμφέροντος; Στο σύμπαν του ωφελιμισμού αυτού, ένα μαχαίρι αξίζει περισσότερο από ένα ποίημα, ένα σφυρί περισσότερο από μια μουσική συμφωνία, ένα γαλλικό κλειδί περισσότερο από έναν πίνακα· διότι είναι εύκολο να καταλάβει κανείς την αποτελεσματικότητα ενός εργαλείου, ενώ είναι ιδιαίτερα δύσκολο να κατανοήσει κανείς την χρησιμότητα της μουσικής, της τέχνης ή της λογοτεχνίας (Ordine, 2014, σελ. 13). Ίσως αυτό εξηγεί την διατήρηση περί των τριών χιλιάδων (3.000) τίτλων βιβλίων, δωρεά της ΜΚΟ «ΑΠοCΤολΗ», σε κούτες, επί μακρόν στο γραφείο του Αντιδημάρχου, χωρίς να έχουν γίνει ενέργειες δημιουργίας δημοτικής βιβλιοθήκης ή ανάλογου χώρου για την ελεύθερη πρόσβαση μαθητών, επισκεπτών και κατοίκων στην γνώση.

Η καθιέρωση πολιτιστικών δρώμενων σε ετήσια βάση θα προσέδιδε, αδιαμφισβήτητα, τη δυνατότητα στους Αγιοευστρατίτες να διευρύνουν τους ορίζοντές τους, να επικοινωνήσουν μεταξύ τους ή να βελτιώσουν, ενδεχόμενα, τις σχέσεις τους και τους νέους να αποκτήσουν ερεθίσματα και γνώσεις. Παράλληλα, θα αποτελούσε μια ευκαιρία για προβολή του νησιού με στόχο την προσέλκυση επισκεπτών και την γνωριμία με τον τόπο. Δεδομένης, ωστόσο, της απουσίας τους, κρίνεται αναγκαία η αντιμετώπιση αυτού του σημαντικού αναπτυξιακού περιορισμού μέσω αναβίωσης προσεισμικών πολιτιστικών δράσεων.

6.5.1.3. Καταστροφή των «Μασίδων», Σημαντικού Στοιχείου Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Όπως έχει αναφερθεί στην καταγραφή, η μορφολογία του εδάφους του Αγίου Ευστρατίου παρουσιάζει διαμόρφωση με χαμηλούς λόφους (250-300 μ.), ρεματιές και χείμαρρους. Οι πλαγιές είχαν διαμορφωθεί, κατά το παρελθόν, με παραδοσιακές "αναβαθμίδες", τις επονομαζόμενες «μασίδες», για την απαραίτητη συγκράτηση του εδάφους και του νερού για τις καλλιέργειες. Σήμερα, ωστόσο, η εγκατάλειψη των καλλιεργειών και της υπαίθρου έχει επιφέρει, σε μεγάλο ποσοστό, την καταστροφή τους.

Εικόνα 111. Κατεστραμμένες ξερολιθιές στην περιοχή Αλονίτσι στον Άγιο Ευστράτιο

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Αναντίρρητα, η εγκατάλειψη των καλλιεργειών από τους αγρότες που προέβαιναν στην συντήρηση των αναβαθμίδων και η επακόλουθη καταστροφή τους, οδήγησαν όχι μόνο στην εξαφάνιση ενός σημαντικού στοιχείου της άυλης πολιτιστικής μας κληρονομιάς και των μυστικών της τέχνης αυτής, αλλά και σε αλλοίωση του τοπίου από την απώλεια διατήρησης της δομής του, μέσω οριοθέτησης και αντιστήριξης που εξασφάλιζαν, αλλά και σε φυσικές απώλειες, όπως η διάβρωση του εδάφους και η εξαφάνιση βιοτόπων μεγάλης αξίας, καθώς προσέφεραν καταφύγιο σε πολυάριθμα είδη, μεταξύ των οποίων πουλιά, ερπετά και λεπιδόπτερα (Εγχειρίδιο Ξερολιθικών Κατασκευών - Τοίχοι, 2009, σελ. 12). Από τα ανωτέρω, τεκμαίρεται η ανάγκη λήψης μέτρων αποκατάστασης των μασίδων του Αγίου Ευστρατίου για την ανάδειξη του παρελθόντος και την διατήρηση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού (Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, 2017).

6.5.1.4. Έλλειψη Πολιτιστικών Υποδομών

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, δεν καταδεικνύονται σημαντικές ελλείψεις ή χαμηλό επίπεδο ποιότητας στο οικιστικό απόθεμα του νησιού (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 11). Ωστόσο, αυτό διαφαίνεται πως δεν υφίσταται καθώς, πέραν από το Μουσείο Δημοκρατίας, υφίσταται έλλειψη μουσειακών χώρων στο νησί για την έκθεση ευρημάτων ή ιστορικών στοιχείων, όπως ένα λαογραφικό μουσείο, όπου θα μπορούσαν να εκτεθούν και τα αρχαιολογικά ευρήματα, μία βιβλιοθήκη, ένας χώρος εκδηλώσεων.

Πέραν των αναφερομένων πολιτιστικών υποδομών, σημαντική έλλειψη, κατά την κρίση του γράφοντα αλλά και ανθρώπων του νησιού, αποτελεί η ολοκληρωτική καταστροφή των δεκατεσσάρων (14) ανεμόμυλων που δέσποζαν στην κορυφή του λόφου, άνωθεν του οικισμού του Αγίου Ευστρατίου. Όσοι από αυτούς είχαν απομείνει μέχρι το σεισμό του 1968, καταστράφηκαν μετασεισμικά από τις μπουλντόζες που κατεδάφισαν τον παλιό οικισμό, με τριγωνικές σωρούς πετρών να μαρτυρούν την άλλοτε παρουσία τους (Γιάννος, 1983, σελ. 118). Τα πραγματικά αυτά μνημεία της προβιομηχανικής τεχνολογίας είναι ιστορικής σημασίας για την κοινωνία της εποχής τους, καθιστώντας την αναστήλωση ενός (1) τουλάχιστον ανεμόμυλου ζωτικής σημασίας έργο για την μνήμη και τον τοπικό πολιτισμό, στην υλοποίηση του οποίου θα πρέπει να ενσκήψει η Τοπική Αυτοδιοίκηση.

6.5.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

6.5.2.1. Ιστορικό και Πολιτιστικό Απόθεμα Αγίου Ευστρατίου

Το νησί του Αγίου Ευστρατίου έχει να επιδείξει αξιόλογη ιστορία και πολιτιστική κληρονομιά, η οποία είναι συνδεδεμένη με την τοπική ταυτότητα σε αρμονία με το φυσικό τοπίο. Αυτό μπορεί να συντελέσει, αναμφισβήτητα, στην αναζωογόνηση και γενικότερα στην ανάπτυξη της περιοχής (Στρατηγικό & Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 16).

Η καλή ποιότητα του πολιτιστικού αποθέματος τεκμηριώνεται, μεταξύ άλλων, από σημαντικά μνημεία και αρχαιολογικά ευρήματα, ως απόρροια ανθρώπινης παρουσίας στο νησί επί πέντε (5) χιλιάδες και πλέον χρόνια. Ευρήματα των Προϊστορικών χρόνων στον λόφο του Αγίου Αλεξίου, των Μυκηναϊκών χρόνων και της Ελληνιστικής περιόδου στο λόφο του Αγίου Μηνά, το Αλονίτσι και αλλού αλλά και η ύπαρξη ενάλιων αρχαιοτήτων, αποδεικνύουν την σημασία του Αγίου Ευστρατίου κατά την αρχαιότητα αλλά και τις εμπορικές δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα με τις γειτνιάζουσες αρχαίες πόλεις της Πολιόχνης της Λήμνου, της Τροίας αλλά και της Αθήνας. Μεταγενέστερα ευρήματα των Ρωμαϊκών χρόνων, της Γενοατοκρατίας και της Οθωμανικής κυριαρχίας και, βέβαια, η ιστορικότητα του νησιού με την προσάρτηση

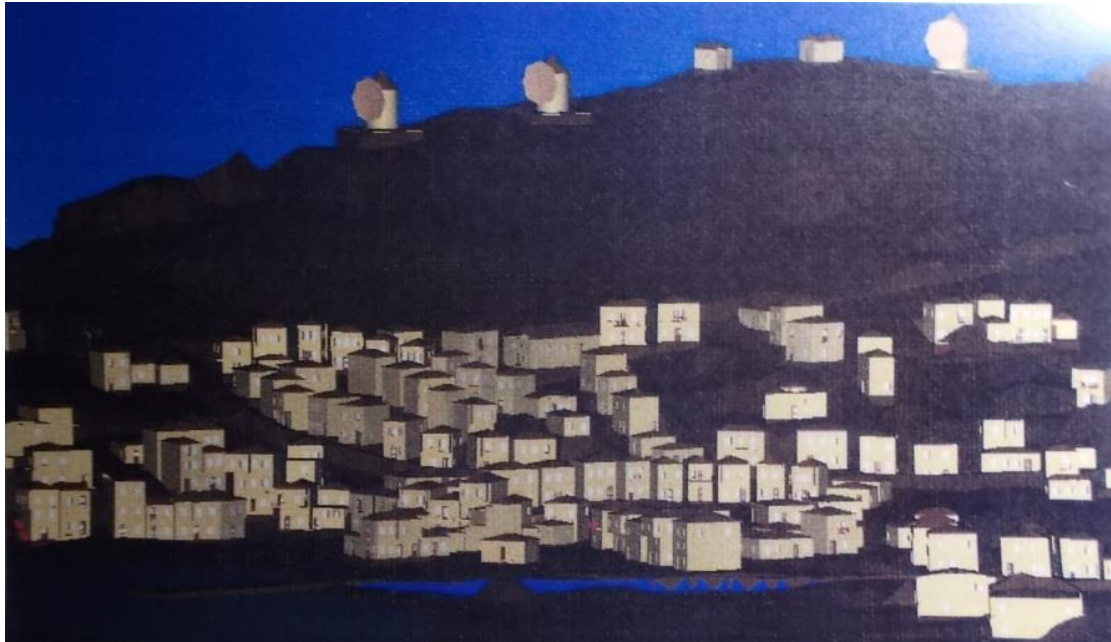
του νησιού στην Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας, ως «νήσος των νέων» αγένειων μοναχών, και τα μεταβυζαντινά μνημεία, όπως ο Ναός των Πέντε Μαρτύρων και ο Ναός του Αγίου Βασιλείου, αλλά και της νεότερης ιστορίας του Ελληνικού κράτους, συνθέτουν το πλούσιο πολιτισμικό παζλ του Αγίου Ευστρατίου.

Ένα παζλ που δεν έχει ολοκληρωθεί και έχει πολλά να προσδώσει, καθώς στο νησί δεν έχει πραγματοποιηθεί, κατά το παρελθόν, αρχαιολογική σκαπάνη αλλά ούτε και έρευνα του γειτνιάζοντα θαλάσσιου χώρου για ενάλιες αρχαιότητες. Η ίδια διαπίστωση ύπαρξης ενάλιων και άλλων ευρημάτων σε οικίες Αγιοευστρατιτών ως εκθέματα, κατά την επιτόπια έρευνα, καθιστούν αναγκαία την αρχαιολογική έρευνα και την δημιουργία κατάλληλου χώρου, προκειμένου να αξιοποιηθεί η ιστορικότητα του τόπου. Το άγνωστο, σε πολλούς, πλούσιο πολιτισμικό υπόβαθρο του νησιού θα αποτελέσει παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές και θα προσδώσει, χωρίς αμφιβολία, μια δυναμική ανάπτυξης και προβολής.

Στο παλιό τμήμα του οικισμού, το οποίο υπενθυμίζεται ότι έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός οικισμός με το Προεδρικό Διάταγμα της 16.2.2005 (ΦΕΚ 171 Δ'), υπάρχουν εγκαταλελειμμένα κτίρια αξιόλογης παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, ένα εκ των οποίων θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ως αρχαιολογικό και λαογραφικό μουσείο του Αγίου Ευστρατίου με ένεργειες παραχώρησης ή αγοράς από τον Δήμο, αναστήλωσης και προστασίας του.

Στην αξιοποίηση αυτή, δύναται να συνδράμει, το τμήμα Φωτογραμμετρίας της Σχολής Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών (Σ.Α.Τ.Μ) του ΕΜΠ με τον Αγιοευστρατίτη Καθηγητή Κο Γεωργόπουλο Αν., ο οποίος έχει, κατά καιρούς, σε συνεργασία με φοιτητές του τμήματος, αποτυπώσει φωτογραμμετρικά και γεωμετρικά τον παλαιό οικισμό, το αρχοντικό Μυτίλια που ενδείκνυται, σύμφωνα με τον πρώην Δήμαρχο Κο Μακρή, για την δημιουργία του λαογραφικού και αρχαιολογικού μουσείου στον παλαιό οικισμό, την κατεστραμμένη εκκλησία των Πέντε Μαρτύρων και το Κάστρο.

Εικόνα 112. Φωτογραμμετρική Αναπαράσταση Παλαιού Οικισμού από το ΕΜΠ

Πηγή: Αναστασοπούλου Α. & Καππάτου Γ., 1998

Πέραν από το υλικό πολιτιστικό απόθεμα του Αγίου Ευστρατίου, σημαντική αναπτυξιακή προοπτική προσδίδει η άυλη πολιτιστική κληρονομιά του νησιού, όπως οι παραδοσιακοί χοροί, τα τραγούδια και η τοπική γαστρονομία. Επιπρόσθετα, σημαντικό στοιχείο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του Αγίου Ευστρατίου είναι η τοπική ντοπιολαλιά. Αποτελεί ένα ζωντανό γλωσσικό ιδίωμα μπολιασμένο από τις επιδράσεις των κατακτητών, των μεταναστών, τους ναυτικούς και το εμπόριο, που στις μέρες μας φθίνει και τείνει να εξαφανιστεί από γενιά σε γενιά. Το νησί διαθέτει πλούσιο και πολυδιάστατο γλωσσικό ιδίωμα, το οποίο οφείλει ο τόπος να διασώσει και να μεταλαμπαδεύσει στις επόμενες γενιές (Τα νέα του Αη Στράτη, 2011, Τεύχος 7, σελ. 6).

6.5.2.2. Πολιτιστική Κληρονομιά Εκτοπισμένων

Η τέχνη που έγινε από πολιτικούς κρατούμενους κατά τη διάρκεια της εκτόπισης στον Αη Στράτη ή σε άλλα μέρη εξορίας ή φυλακής, είναι μια τέχνη που γεννήθηκε από ανθρώπους με ελεύθερο πνεύμα και σε κάθε βήμα στάθηκε δίπλα στα προβλήματα και τα οράματα της μεγάλης πλειοψηφίας του ελληνικού λαού. Μια τέχνη που οφείλουμε να μελετήσουμε και να διαφυλάξουμε για όλα όσα εμπνέει, για όλα όσα σηματοδοτεί και περιέχει.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, οι εκτοπισμένοι του Αγίου Ευστρατίου συνέβαλαν καταλυτικά σε κάθε έκφανση της πραγματικότητας του Αγίου Ευστρατίου κατά την παραμονή τους στο νησί. Η συμμετοχή των εκτοπισμένων σε κοινωνική εργασία και η μετάδοση των γνώσεων τους σε όλο το φάσμα των καθημερινών εργασιών, από την σπορά και συγκομιδή, την μελέτη και συμβολή στην κατασκευή δικτύου ύδρευσης του νησιού το 1958, τις μεταποιητικές δραστηριότητες, την ιατρική περίθαλψη των κατοίκων, έδρασε καταλυτικά στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον του νησιού και συνέδραμε ουσιαστικά στην πρόοδο της τοπικής κοινωνίας. Η συλλογική τους εργασία, ως αποτέλεσμα της αυτοοργάνωσής τους για την «επ' αόριστον» παραμονή στο νησί, αποσκοπούσε στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και στην εξασφάλιση τροφίμων από την καλλιέργεια λαχανικών, την αλιεία, την εκτροφή πουλερικών και άλλες ασχολίες, συντηρώντας, με τον τρόπο αυτό, την τοπική οικονομία του Αγίου Ευστρατίου. Ταυτόχρονα, η διεξαγωγή πληθώρας πολιτιστικών εκδηλώσεων, σημαντικών θεατρικών παραστάσεων και μουσικοχορευτικών δραστηριοτήτων, συνέβαλε καθοριστικά στην τόνωση του ηθικού και στην πνευματική ανέλιξη των εκτοπισμένων αλλά και των κατοίκων του νησιού, παρά τις απαγορεύσεις (Μουσείο Δημοκρατίας Αγίου Ευστρατίου, 2016).

Ο πολιτιστικός πλούτος αυτός, δύναται να συμβάλλει και πάλι τα μέγιστα στην αναπτυξιακή προοπτική του Αγίου Ευστρατίου, ως μια αξιόλογη πολιτιστική παρακαταθήκη. Ο ιστορικός πολιτιστικός πλούτος αυτός, ανεκμετάλλετος και αναξιοποίητος σήμερα, θα μπορούσε, κάλλιστα, να μετατρέψει την σημερινή παραπομπή του Αγίου Ευστρατίου από «νησί της εξορίας» σε νησί έμπνευσης ανθρώπων του αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη και την εδραίωσή του στον πολιτιστικό χάρτη της χώρας και όχι μόνο (Τάτσης, 2016).

Ένας πλούτος που η τοπική κοινωνία οφείλει να διαφυλάξει και να αναδείξει, αναγνωρίζοντας τα πραγματικά οφέλη και όχι να προβαίνει σε αναίτια και ανεύθυνη καταστροφή του, με σκοπό την εξάλειψη των τελευταίων ιχνών, όπως πραγματοποιήθηκε με την προτελευταία εναπομείνουσα σκοπιά, από το σύνολο των άλλοτε εννιά (9) σκοπιών, που επιτηρούσαν το στρατόπεδο των εκτοπισμένων στις κοιλάδες των χειμάρρων Παραδείση και Τενεδιώτη (athens.indymedia.org, 2006).

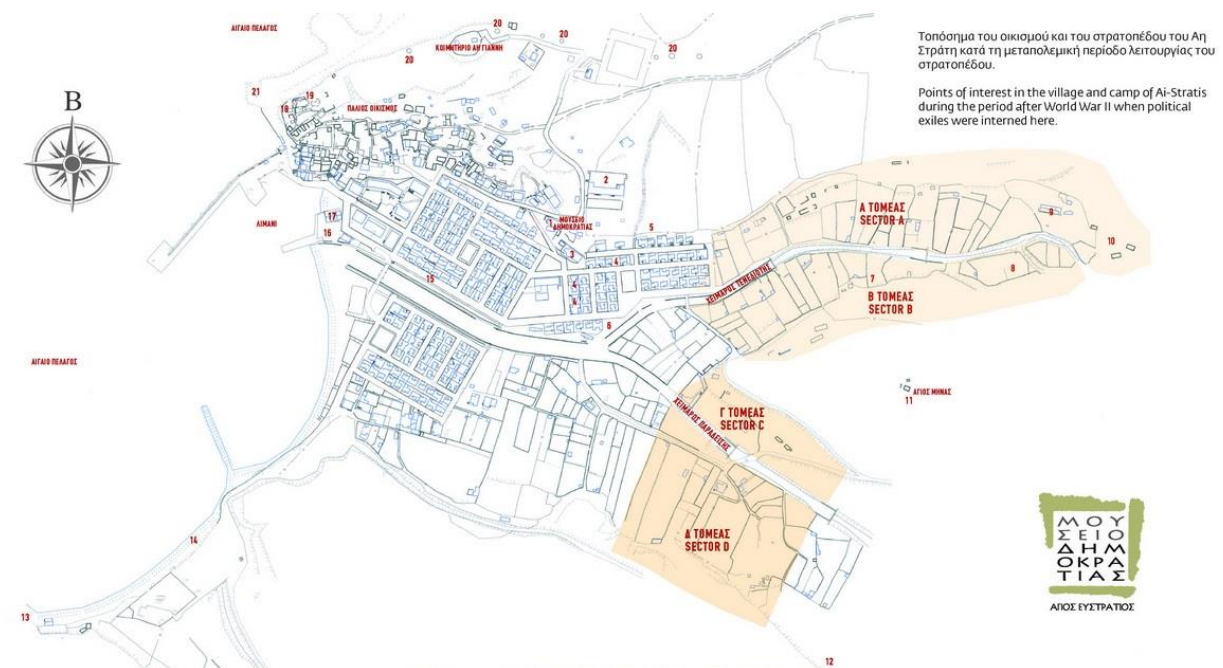
Εικόνα 113. Η καταστροφή της προτελευταίας σκοπιάς ελέγχου των εκτοπισμένων

Πηγή: athens.indymedia.org, 2006

Η αξιοποίηση της πολιτιστικής παρακαταθήκης των εκτοπισμένων κρίνεται από το 49,15% των κατοίκων και το 41,43% των διαμενόντων ως ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα του νησιού. Ταυτόχρονα, ποσοστό 44% των κατοίκων και 40% των διαμενόντων θα προέβιανε σε αναβίωση των πολιτιστικών δρώμενων των πολιτικών εξορίστων και θα καθιέρωνε φεστιβάλ για την ανάδειξη της νεότερης ιστορίας του νησιού. Μια ανάδειξη που θα μπορούσε, γενικότερα, να μετατρέψει τον οικισμό του νησιού και τον γειτνιάζοντα χώρο σε έναν ανοικτό χώρο πολιτιστικού ενδιαφέροντος στα ίχνη των εκτοπισμένων, ένα υπαίθριο μουσείο που θα δίνει την δυνατότητα στον επισκέπτη, με κατάλληλη σηματοδότηση, να περιδιαβεί την νεότερη ιστορία του νησιού, όπως αυτή παρουσιάζεται σε χάρτη του Μουσείου Δημοκρατίας.

Εικόνα 114. Τοπότητα οικισμού και στρατοπέδου Αη Στράτη την μεταπολεμική περίοδο

Υπόμνημα χάρτη

1. Αναρρωτήριο πολιτικών εξορίστων (σήμερα Μουσείο Δημοκρατίας)
2. Μαράσλειος - Λογοθέτειος Σχολή: Κοιτώνες ανδρών Χωροφυλακής κατά την περίοδο της λειτουργίας του στρατοπέδου πολιτικών εξορίστων στον Αη-Στράτη
3. Φούρνος του στρατοπέδου των εξορίστων
4. Λευκοσιδηρουργείο, συνεργεία επισκευής και κατασκευής υποδημάτων και άλλων αντικειμένων καθημερινής χρήσης των πολιτικών εξορίστων
5. Μαγειρεία του στρατοπέδου των πολιτικών εξορίστων
6. Καμίρι και σιδηρουργείο των πολιτικών εξορίστων
7. Θέατρο (στεγασμένο) των πολιτικών εξορίστων
8. Χώρος υπαίθριων εκδηλώσεων των πολιτικών εξορίστων
9. Σανατόριο των πολιτικών εξορίστων
10. Κτιστές βάσεις σκηνών πολιτικών εξορίστων
11. Άγιος Μηνάς και κοινό οστεοφυλάκιο των νεκρών του χειμώνα 1941-1942
12. Σκοπιά της Χωροφυλακής (μία από τις εννέα περίπου που περιέβαλλαν το στρατόπεδο των πολιτικών εξορίστων)
13. "Βράχος του Λένιν" (ονομασία που έδωσαν οι πολιτικοί εξορίστοι στο ακραίο σημείο της παραλίας του οικισμού του Αη Στράτη)
14. Αρκάρι, παραλία του οικισμού - "Σαχάρα" κατά τους πολιτικούς εξορίστους
15. Δρόμος κατά μήκος του ποταμού - "Λεωφόρος των Μπολσεβίκων" κατά τους πολιτικούς εξορίστους
16. Καφενείο Βασίλη Γερογιαννάκη (προτιμώμενο από τους πολιτικούς εξορίστους διότι διέθεται ραδιόφωνο)
17. Καπινοπωλεία οικισμού κατά την περίοδο λειτουργίας του στρατοπέδου των πολιτικών εξορίστων
18. Κατάλοιπα του μεσαιωνικού περιβάλλου του οικισμού ("Κάστρο")
19. Βυζαντινή εκκλησία των Πέντε Μαρτύρων
20. Ανεμόμυλοι
21. Μπούμπουνας - "Βράχος του Τρότσι" κατά τους πολιτικούς εξορίστους

Πηγή: Μουσείο Δημοκρατίας Αγίου Ευστρατίου, 2017

6.5.2.3. Η Μαράσλειος - Λογοθέτειος Σχολή

Το εντυπωσιακό αρχιτεκτονικό οικοδόμημα του σχολείου δεσπόζει στην Βορειοανατολική πλευρά του οικισμού και αποτελεί έμβλημα του Αγίου Ευστρατίου και σήμα κατατεθέν σε όλες τις φωτογραφικές αναπαραστάσεις του οικισμού. Λόγω της καλής κατασκευής του διασώθηκε από τον καταστρεπτικό σεισμό του 1968 και λειτούργησε αδιάλειπτα ως εκπαιδευτήριο από το 1912 μέχρι το 1969, οπότε και χτίστηκε το νέο σχολείο [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.192].

Η Μαράσλειος – Λογοθέτειος σχολή γνώρισε ημέρες άνθησης και αποτέλεσε σημείο αναφοράς για την τοπική κοινότητα. Υποστηρίχτηκε ενεργά από τους ανθρώπους του τόπου και τις κοινότητες των Αγιοευστρατιτών της διασποράς, καθώς συμβόλιζε τον κινητήριο μοχλό για την πρόοδο και ανανέωση της μικρής κοινωνίας του Αη Στράτη [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.193].

Σήμερα, το κτίριο είναι εγκαταλελειμμένο και παρά τις παλαιότερες προσπάθειες επισκευής και ανακαίνισης του εσωτερικού του για χρήση ως ξενώνας, αντιμετωπίζει ουσιαστικά ζητήματα και δεν χρησιμοποιείται, παρά μόνο ως αποθηκευτικός χώρος. Στο κτίριο βρίσκονται και τα αρχαιολογικά ευρήματα του νησιού, χωρίς ουσιαστική φύλαξη και προστασία.

Στα πλαίσια προτεινόμενων έργων για τον σχεδιασμό στρατηγικής της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου για τις Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ) της προγραμματικής περιόδου 2014-2020, ο Δήμος Αγίου Ευστρατίου υπέβαλε πρόταση αξιοποίησης της Μαρασλείου Σχολής με την διαμόρφωσή του ως πολυχώρου υποδοχής, ενημέρωσης και κατάρτισης ενδεικτικού προϋπολογισμού εκατόν πενήντα χιλιάδων ευρώ (150.000€) και, επιπρόσθετα, προμήθειας και εγκατάστασης ψηφιακού εξοπλισμού προβολής και εκπαίδευσης, στα πλαίσια μιας ευρύτερης πρότασης για ψηφιακή τεκμηρίωση πολιτιστικού, περιβαλλοντικού και ιστορικού αποθέματος του νησιού, προϋπολογισμού διακοσίων ογδόντα χιλιάδων ευρώ (280.000€). Προβλέπεται η δημιουργία χώρων υποδοχής επισκεπτών και ενημέρωσης σχετικά με τα σημεία ενδιαφέροντος και τις προτεινόμενες δραστηριότητες στο νησί, αίθουσα

προβολής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, αίθουσα διαλέξεων και 3D προβολών (60 ατόμων), αίθουσα συναντήσεων εργασίας (15 ατόμων), αίθουσα φωτογραφίας του Βασίλη Μανικάκη και βοηθητικοί χώροι υποστήριξης (γραφεία κ.λ.π.). Μια πρόταση που κρίνεται από τον γράφοντα, πέραν από την δημιουργία αίθουσας φωτογραφίας του Β. Μανικάκη, μια άστοχη επιλογή υψηλού κόστους με μικρές πιθανότητες ένταξης στις Ο.Χ.Ε. η οποία, ακόμα και αν ενταχθεί και υλοποιηθεί, δεν θα προσδώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα εξαιτίας τόσο του κόστους συντήρησης του σύγχρονου ηλεκτρονικού εξοπλισμού και της λειτουργίας του όσο και των ελαχίστων ωφελειών της τοπικής κοινωνίας. Πιθανότατα, η ανωτέρω προσέγγιση σχετίζεται με τον συνδυασμό της Μαρασλείου ως χώρου εκπαίδευσης για το πιλοτικό ενεργειακό έργο «Αη Στράτης – Πράσινο νησί». Ωστόσο, κρίνεται από τον γράφοντα πως, η μετατροπή του κτιρίου σε τύπου συνεδριακό κέντρο αλλοιώνει την ταυτότητα και την ιστορικότητα του κτιρίου και δεν προσφέρει τίποτα ουσιαστικό στην τοπική κοινωνία, η οποία στερείται σημαντικών υποδομών και πολιτιστικών διεξόδων. Ως εκ τούτου, θα μπορούσε να προωθηθεί η αναστήλωση του ιστορικού διατηρητέου κτιρίου της Μαρασλείου Σχολής, με στόχο να αξιοποιηθεί ως πολιτιστικό κέντρο και όχι ως πολυώροφος υποδοχής, ενημέρωσης και κατάρτισης, σύμφωνα με την νέα πρόταση στο ΟΧΕ του Δήμου, ή ως ερευνητικό ενεργειακό κέντρο για το έργο «Αη Στράτης – Πράσινο νησί» που προβλέπει το Στρατηγικό του Δήμου. Το νησί στερείται βιβλιοθήκης και χώρου μελέτης, στερείται ενός χώρου δραστηριοτήτων και δημιουργικής απασχόλησης των παιδιών με μουσικά όργανα, παραδοσιακούς χορούς ή μιας χορωδίας, μιας αίθουσας φωτογραφίας του Β. Μανικάκη, μιας εσωτερικής αίθουσας εκδηλώσεων ή φιλοξενίας μιας προσωρινής έκθεσης ή συλλογής, ενός χώρου συγκέντρωσης των πλούσιων λαογραφικών στοιχείων του νησιού που πολλοί κάτοικοι θα δώριζαν για την γνώση της παράδοσης από τις επόμενες γενιές, ενός χώρου έκθεσης των αρχαιολογικών ευρημάτων και ενάλιων αρχαιοτήτων. Το μικρό θεατράκι στη πίσω μεριά της Μαρασλείου θα αποτελούσε ενδεδειγμένο μέρος για την αναβίωση πολιτιστικών δρώμενων και την καθιέρωση σχολικών παραστάσεων. Τα γεμίσματα των τοιχείων αντιστήριξης στην εμπρόσθια όψη θα μπορούσαν να μετατραπούν σε έναν βοτανικό κήπο για τους μαθητές του σχολείου, όπως στο παρελθόν. Οι χώροι και οι δυνατότητες του κτιρίου είναι τέτοιοι που θα μπορούσαν να φιλοξενηθούν όλα τα ανωτέρω μέχρι να αναστηλωθεί κάποιο κτίριο του παλαιού οικισμού για λαογραφικό – αρχαιολογικό μουσείο και, επιπρόσθετα, να δεσμευτεί μια πτέρυγα του υπογείου για διαμονή εθελοντών που επιθυμούν να προσφέρουν εργασία για ζητήματα που θα αναπτυχθούν στις δράσεις. Οι χώροι ενημέρωσης, συσκέψεων και προβολής θα μπορούσαν, κάλλιστα, να δημιουργηθούν στα κενά γραφεία της Δημοτικής Αγοράς ιδιοκτησίας του Δήμου.

Αποτελεί ισχυρή πεποίθηση ότι, η εξάλειψη των προβλημάτων του ιστορικού κτιρίου, η μετατροπή του σε πολυχρηστικό χώρο πολιτισμού και η ανάδειξή του θα προσέδιδε ιδιαίτερη αναπτυξιακή προοπτική στον Άγιο Ευστράτιο και θα είχε πολλαπλασιαστικά οφέλη στην τοπική κοινωνία και στο νησί ευρύτερα.

6.5.2.4. Φωτογραφική Παρακαταθήκη του Βασίλη Μανικάκη

Η φωτογραφική παρακαταθήκη του Βασίλη Μανικάκη και το πλούσιο ιστορικό και πολιτιστικό αρχείο που διαθέτει στην κατοχή του ο γιός του Βύρωνας, σε συνδυασμό με πληθώρα άλλων αντικείμενων του παρελθόντος, αποτελούν αξιόλογα λαογραφικά στοιχεία και μοναδικά τεκμήρια της νεότερης ιστορίας του Αγίου Ευστρατίου. Ένας θησαυρός μνήμης που οφείλει να πάρει την θέση που του αρμόζει στην Μαρασλείου Σχολή ως, σπάνια για τα δεδομένα ενός μικρού νησιού, πολιτιστική παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές του Αγίου Ευστρατίου και της χώρας ευρύτερα. Μια σημαντική αναπτυξιακή δυνατότητα με σημαντικές προοπτικές για την μελέτη των πολιτιστικών στοιχείων του νησιού που πρέπει να αξιοποιηθεί περαιτέρω.

6.6. Ανθρωπογενές Περιβάλλον

6.6.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

6.6.1.1. Ο σεισμός του 1968 και ο Μετασεισμικός Οικισμός

Αποτελεί πραγματικότητα ότι, ο παλιός οικισμός του Αγίου Ευστρατίου, ήταν ένας από τους ομορφότερους και γραφικότερους οικισμούς του Βορείου Αιγαίου, χτισμένος δίπλα στη θάλασσα, σε πλαγιά λόφου με νότιο προσανατολισμό και, ταυτόχρονα, διακρινόταν από αξιόλογη αρχιτεκτονική των πεντακοσίων και πλέον (500) παραδοσιακών οικιών, των οκτώ (8) εκκλησιών, των σαράντα (40) εξωκκλησιών και του παλαιού σχολείου, της Μαρασλείου Σχολής (Λαλένης, 2001). Ο εν λόγω οικισμός εμφάνιζε ιστορική συνέχεια από τον τελευταίο εποικισμό το 1540 και οι κάτοικοι ήταν γηγενείς, δεδομένου ότι δεν εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες το 1923, γεγονός το οποίο συνέβαλε, σε συνδυασμό με την τοποθεσία του οικισμού και τον περιορισμό του από φυσικά όρια (λόφοι και ρέμα), στην διατήρηση της συνέχειας του αρχιτεκτονικού στυλ και στην ιδιαιτερότητα των πολεοδομικών και αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών του (Λαλένης, 2010).

Ο καταστροφικός σεισμός του 1968 και οι δραματικές αλλαγές που τον διαδέχτηκαν, σηματοδότησαν το τέλος μιας εποχής και σημάδεψαν, από κάθε άποψη, την εξέλιξη του νησιού στα νεότερα χρόνια [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.213]. Στα πλαίσια του οικιστικού προγράμματος αποκατάστασης των σεισμοπλήκτων που επέβαλε η στρατιωτική δικτατορία, καταστράφηκε ολοκληρωτικά ο «λαβωμένος» οικισμός, προκειμένου να κτιστεί νέος, ακαλαίσθητος, με σημαντικά προβλήματα, που ακόμη και σήμερα, αποτελεί έναν σημαντικό περιορισμό του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος του Αγίου Ευστρατίου.

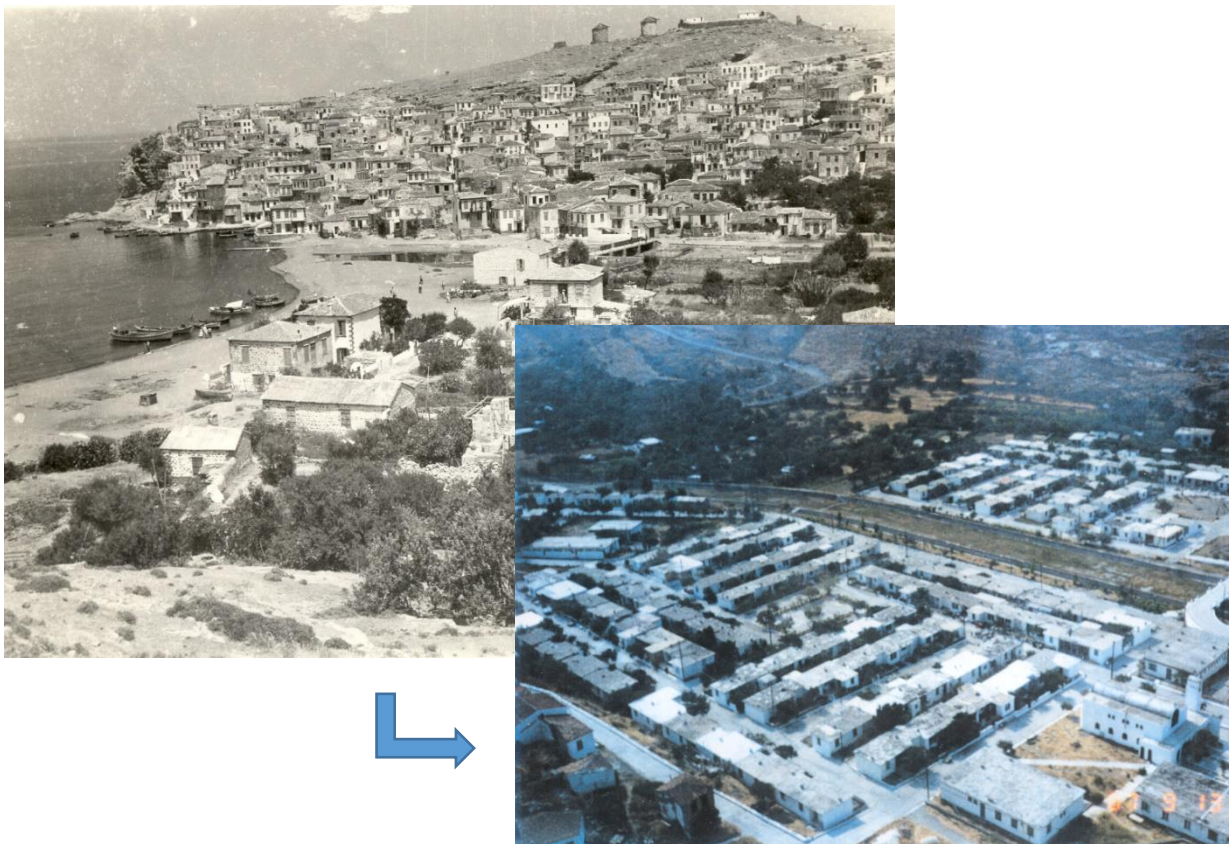
Πρέπει να τονιστεί ότι, ο παραδοσιακός οικισμός δεν είχε καταστραφεί ολοκληρωτικά από τον σεισμό και τα περισσότερα οικήματα δεν είχαν καταρρεύσει (Λαλένης, σελ. 160, 2010). Είναι καταγεγραμμένο ιστορικά πως, όπως επισημαίνεται και στην παράγραφο 4.2.10. της παρούσας εργασίας, από το σύνολο των πεντακοσίων (500) και πλέον κτισμάτων του παλαιού οικισμού, κατέρρευσαν από τον σεισμό τα εκατόν εβδομήντα πέντε (175), ήτοι ποσοστό 35% περίπου του συνολικού οικιστικού αποθέματος. Η απόφαση κατεδάφισης των υπολοίπων βλαμμένων από τον σεισμό κτισμάτων επιβλήθηκε από το δικτατορικό καθεστώς και υλοποιήθηκε, ως εκτελεστικό σώμα, από τις Μικτές Ομάδες Μηχανικού και Ανασυγκρότησης (MOMA) του στρατού. Με χρήση ερπυστριοφόρων μηχανημάτων και δυναμίτη, ισοπεδώθηκαν περίπου τετρακόσια (400) σπίτια και οκτώ εκκλησίες με τα υλικά από τις κατεδαφίσεις να συσσωρεύονται στην ακτή και να πετιούνται αργότερα στη θάλασσα (Λαλένης, σελ. 160, 2010). Το οδυνηρό αποτέλεσμα από τον καταστροφικό συνδυασμό του Εγκέλαδου και του χρόνου που έγινε, στην περίοδο της δικτατορίας, ήταν η ολοκληρωτική καταστροφή του παραδοσιακού οικισμού με ελάχιστες εξαιρέσεις, γεγονός που έχει αφήσει ανεξίτηλο σημάδι στην μνήμη όλων των Αγιοευστρατιτών, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γιάννος (1983, σελ. 118) και μας κάνει να αισθανθούμε την σοβαρότητα της απώλειας «...Βαρύ και σκληρό το πλήγμα της καταστροφής ενός ολόκληρου οικισμού έχει αφήσει στις ψυχές των κατοίκων ένα βαρύ και αμετακίνητο άλγος. Ένας παραδοσιακός οικισμός πεντακοσίων περίπου σπιτιών αιγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής, μοναδικής ίσως στο Β. Αιγαίο, χάθηκε. Θεμελιωμένος μετά την τελευταία ερήμωση του νησιού, κατά τον εποικισμό του 1540, ίσως και προγενέστερα. Δεμένος συναισθηματικά με βιώματα και αναμνήσεις, τα ανεξίτηλα βιώματα που μας δίνει η γενέθλια γη...».

Το γεγονός που, ακόμα και σήμερα, βασανίζει την μνήμη των ανθρώπων του νησιού είναι το ότι τους αφαιρέθηκε η δυνατότητα της αυτενέργειας από την ταχύτητα των ενεργειών του Καθεστώτος που στόχευαν στην άμεση αποκατάσταση και η αυστηρή υπαγωγή τους σε συγκεκριμένα μέτρα «πρόνοιας». Εάν είχε δοθεί η δυνατότητα και η ευκαιρία να ανασυγκροτηθεί η τοπική κοινότητα από το πλήγμα και είχαν αφεθεί ατομικές ή συλλογικές

πρωτοβουλίες, τα μέλη της, ίσως, θα είχαν κινητοποιηθεί και θα απέδιδαν διαφορετικά αποτελέσματα [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.213]. Πράγματι, πιστεύεται ότι ο οικισμός θα είχε διασωθεί, εάν είχαν δρομολογηθεί παρεμβάσεις αποκατάστασης βλαβών των κτιρίων με ενεργή συμμετοχή κατοίκων και την υποστήριξή τους (Λαλέλης, 2010). Μια υποστήριξη που ήταν δεδομένη τόσο από τις ενεργές κοινότητες των μεταναστών της διασποράς των Αγιοευστρατιτών και, πρωτίστως, από την Αδελφότης «Άγιος Ευστράτιος εν Αιγύπτω», ιδρυμένη τον 19^ο αιώνα, με συστηματικό ενδιαφέρον, κοινωφελή έργα και διαρκή σύνδεση των αποδήμων με τον τόπο καταγωγής τους [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.191] αλλά και πληθώρα φορέων και ιδιωτών που παρείχαν, μετασεισμικά, οικονομική στήριξη στο νησί για την επούλωση των πληγών, όπως έγινε γνωστό κατά την επιτόπια έρευνα που διεξήχθη στο νησί.

Όπως σημειώνεται στο φωτογραφικό λεύκωμα - αφιέρωμα στον Βασίλη Μανικάκη: «Φαίνεται όμως πως η δικτατορία, σαν συνέχεια του εμφυλιοπολεμικού κράτους, δεν μπορούσε να ξεχάσει ότι ο Αη Στράτης ήταν το ονομαστό στρατόπεδο των εκτοπισμένων και των πολιτικών εξορίστων, ένας τόπος απομόνωσης και τιμωρίας. Ο σεισμός έδωσε την ευκαιρία, σ' εκείνους που μετέτρεψαν αυτούς τους τόπους σε χώρους μαρτυρίου και ντροπής, να εξαφανίσουν, εκούσια ή ακούσια, τα υλικά ίχνη αυτού του εγκλήματος. Ο "εξαγνισμός" του χώρου και η *tabula rasa* που επέβαλαν, δεν οδήγησε στην επαγγελία της "εθνοσωτηρίου" αναγέννησης του τόπου, αλλά επέτεινε τη μετανάστευση και κατάφερε να διώξει, για πολλά χρόνια από το νησί, όλους εκείνους τους νέους και τις νέες που θα μπορούσαν να το αναζωογονήσουν» [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.191]. Η καταστροφή του παλαιού οικισμού του Αγίου Ευστρατίου θεωρείται αρχιτεκτονικό και λαογραφικό έγκλημα (Advent, 1994).

Εικόνα 115. Η ολοκληρωτική μεταβολή του οικισμού του Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Λαλένης, 2003. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Πολεοδομία II
(φωτ. Αρχείο Βασίλη και Βύρωνα Μανικάκη – φωτ. Αρχείο Κώστα Λαλένη)

Μετά τον καταστροφικό σεισμό του 1968 εγκαταλείπεται ο αξιόλογος, παραδοσιακός οικισμός του Αγ. Ευστρατίου και ο νέος οικισμός οικοδομείται με ενιαίες προδιαγραφές στο μοναδικό εκτεταμένο πεδινό τμήμα του νησιού. Κύρια χαρακτηριστικά του είναι η κακή ποιότητα κατασκευών, το ορθογώνιο τυπικό ρυμοτομικό σχέδιο και η υποβαθμισμένη αισθητική (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.11-12).

Σύμφωνα με τα Γιάννο (1983, σελ. 121), η γνώμη των γεωλόγων και τεχνικών έκριναν ότι έπρεπε να μεταφερθεί ο οικισμός σε νέα θέση. Ωστόσο, σύμφωνα με επιτόπια έρευνα που διεξήχθη στο νησί και επικοινωνία με κατοίκους που εργάστηκαν στα συνεργεία ανοικοδόμησης ή βίωσαν το γεγονός, η επίλυση του ζητήματος με τον ταχύτερο τρόπο, αποτελούσε ένα στοίχημα γοήτρου και προβολής του καθεστώτος, επιλέγοντας ως νέα θέση την κοιλάδα του χωριού που ήταν επίπεδη και εύκολα οικοδομήσιμη. Κάποιοι κάτοικοι, παρά τις αντιξοότητες της προσωρινής στέγασης σε σκηνές μετά το σεισμό, βρήκαν το σθένος να εκφράσουν δυσαρέσκεια για την ανέγερση του οικισμού στα περιβόλια τους, στη γόνιμη καλλιεργήσιμη γη, ωστόσο, απειλήθηκαν και φιμώθηκαν, σύμφωνα με μαρτυρία του Κου Γ. Πούλια, από το καθεστώς (προσωπική επικοινωνία, 16 Απριλίου, 2016).

Οι αρμόδιοι, σύμφωνα με μαρτυρία του Σπ. Βλαστού (1998), διαβεβαίωναν για άμεση στέγαση και σπίτια χωρίς οικονομική επιβάρυνση, διαβεβαιώσεις που αποδείχτηκαν ως προς το οικονομικό ζήτημα, αναληθείς, καθώς οι κάτοικοι κληθήκαν να αποπληρώσουν, μεταγενέστερα, μέσω στεγαστικών δανείων στην Κτηματική Τράπεζα του Δημοσίου, το 70% της συνολικής αξίας των κτισμάτων που ανερχόταν στις 120.000δρχ. για τα κτίσματα των 30m² και 170.000δρχ. για τα κτίσματα των 50m². Η κρατική συνεισφορά ποσοστού 30% αποτελούσε, ουσιαστικά, τις δωρεές του κόσμου από Αθήνα και εξωτερικό για αρωγή στα δεινά που υπέστη το νησί [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.217].

Ο νέος οικισμός οργανωμένης δόμησης, κατέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της παρακείμενης εύφορης κοιλάδας, πηγή ζωής των κατοίκων, αχρηστεύοντας ένα μεγάλο μέρος, ενώ, κατασκευάστηκε οικισμός εκτεθειμένος στις πλημμύρες του κεντρικού χειμάρρου, που συγκέντρωνε τα νερά μιας μεγάλης περιοχής του νησιού. Η σύγχρονη τεχνική αγνόησε τη σοφία των παλαιότερων και το νέο χωριό δοκίμασε γρήγορα την εμπειρία της πρώτης πλημμύρας, ιδίως τα παρόχθια και τα πενήντα τέσσερα (54) σπίτια της νότιας πτέρυγας του οικισμού (Γιάννος, 1983, σελ. 121). Μεταγενέστερη χρονικά γεωτεχνική μελέτη, σύμφωνα με τον πρώην Δήμαρχο Κο Μακρή, επιβεβαίωσε πως, η έδραση των κατοικιών του νέου οικισμού, πραγματοποιήθηκε σε πλέον ακατάλληλο έδαφος, στα φερτά των χειμάρρων Παραδείση και Τενεδιάτη της κοιλάδας, επιβεβαιώνοντας την αρχική υποψία ότι η επιλογή της νέας θέσης του οικισμού πραγματοποιήθηκε για λόγους ευκολίας και ταχύτητας και όχι κατόπιν γεωτεχνικής μελέτης μηχανικών (προσωπική επικοινωνία, 16 Απριλίου, 2016).

Η ταχύτητα κατασκευής που χαρακτήρισε την κατασκευή του νέου οικισμού, καθώς την άνοιξη του 1969 είχε ολοκληρωθεί, αλλά και οι κερδοσκοπικές τάσεις των εργολάβων, είχαν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση, σε σύντομο χρονικό διάστημα, σημαντικών κακοτεχνιών και σοβαρών κατασκευαστικών προβλημάτων (Λαλένης, σελ. 164, 2010). Τα νέα σπίτια χτίστηκαν με άμμο θαλάσσης με συνέπεια την διάβρωση του σιδηρού οπλισμού του σκυροδέματος και την καταστροφή των επιχρισμάτων, ενώ δεν απουσίαζαν οι ρωγμές και η κάμψη των πλακών σκυροδέματος. Ελλείπει πάσης φύσεως μονώσεων ή άλλων ενισχύσεων, τα σπίτια είχαν σοβαρά προβλήματα με την βροχή, την υγρασία, τη θερμοκρασία και το θόρυβο (Λαλένης, σελ. 164, 2010). Παράλληλα, διακρίνονταν από σημαντικά ζητήματα λειτουργικότητας, όπως το χαμηλό ύψος, την έλλειψη αποθηκών ή βοηθητικών χώρων και την μικρή τους χωρητικότητα (Λαλένης, 2010, σελ. 164). Επιπρόσθετα, για πολλά χρόνια, μέχρι το 1995, απαγορευόταν οποιαδήποτε προσθήκη ή επέκταση για βελτίωση της λειτουργικότητας. Τα ανωτέρω οδηγούν στο συμπέρασμα ότι, η ταχύτατη ανοικοδόμηση του οικισμού σε συνδυασμό

με την επιλογή ακατάλληλης θέσης όχι μόνο δεν έλυσαν τα προβλήματα που δημιούργησε ο καταστρεπτικός σεισμός, αλλά αντίθετα συσσωρεύσαν νέα δεινά [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.217]. Κατασκευαστικά και λειτουργικά προβλήματα των αρχικών μετασεισμικών κατοικιών που εξακολουθούν και στο παρόν, να αποτελούν σημαντικό περιορισμό του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος του Αγίου Ευστρατίου, όπως διαπιστώθηκε από την επιτόπια έρευνα.

Εικόνα 116. Κατασκευαστικά & λειτουργικά προβλήματα μετασεισμικών οικιών, 2017

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Τάτση Αθ., 2017

6.6.1.2. Περιπλεγμένο Ιδιοκτησιακό Καθεστώς Παλαιού Οικισμού

Ένας σημαντικός περιορισμός του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος του Αγίου Ευστρατίου είναι, αναμφισβήτητα, το περιπλεγμένο ιδιοκτησιακό καθεστώς του παλαιού οικισμού που δυναμιτίζει την όποια προσπάθεια αναστήλωσης. Η επιθυμία των κατοίκων του Αγίου Ευστρατίου για αναστήλωση του παλαιού παραδοσιακού οικισμού σε ποσοστό 66% περίπου και των προσωρινά διαμενόντων σε ποσοστό 83% περίπου, καθιστά την εν λόγω δράση κρίσιμη για το μέλλον του τόπου και, συνεπώς, κρίνεται απαραίτητη η διεξοδική διερεύνηση του ζητήματος, ώστε να αναζητηθούν ρεαλιστικές προτάσεις διευθέτησης και επίλυσης.

Το πρόβλημα σχετίζεται με την ασάφεια που υπάρχει ως προς τα όρια του απαλλοτριωμένου τμήματος του οικισμού. Ειδικότερα, ο οικισμός απαλλοτριώθηκε με την Υ.704/4106/1968 (ΦΕΚ 91/27-5-1968 Δ) κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Προνοίας για αποκατάσταση σεισμοπλήκτων στην περιοχή Αγ. Ευστρατίου και τις μετέπειτα Υ.1038/5633/18-7-1968 (ΦΕΚ 136/5-8-68 Δ) και Υ.263/1446/9-4-1970 (ΦΕΚ 77/18-4-1970Δ) υπουργικές αποφάσεις με τις οποίες απαλλοτριώθηκε έκταση αρχικά 63.600 τ.μ. και μετά από διορθώσεις, 59.915 τ.μ., όπως φαίνεται στο 148/9/2-1-1970 κτηματολογικό διάγραμμα και πίνακα της Υπηρεσίας Οικισμού του Υπουργείου Δημοσίων Έργων. Η απαλλοτριωμένη έκταση καταλήφθηκε με την Ζ/1967 Συντακτική Πράξη, πριν καταβληθεί αποζημίωση και ο

χώρος ισοπεδώθηκε - αφού κατεδαφίστηκαν όλα τα κτίσματα - κατά τρόπο που εξαφανίστηκαν τα όρια των ιδιοκτησιών (Λαλένης, σελ. 164, 2010).

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Λαλένη (σελ. 164-165, 2010), η κατεδάφιση δεν περιορίστηκε στην απαλλοτριωμένη έκταση αλλά περιέλαβε όλον τον παλαιό οικισμό, δημιουργώντας ασάφεια ως προς τα όρια του απαλλοτριωμένου τμήματος του οικισμού. Η αρχική αποζημίωση που καταβλήθηκε αφορούσε 44.046 τ.μ., σύμφωνα με την 16/1968 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Μυτιλήνης. Με την 772/1974 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Μυτιλήνης και ύστερα από επιτόπια έρευνα και μαρτυρίες των κατοίκων της περιοχής, αποζημιώθηκαν και άλλα 9.603 τ.μ. βάσει του από 2-7-73 κτηματολογικού πίνακα. Το 1979, ύστερα από αιτήσεις διακοσίων ενενήντα (290) ενδιαφερομένων, έγιναν νέοι κτηματολογικοί πίνακες, κατά προσέγγιση και κατά παραδοχή των στοιχείων που έδιναν οι ενδιαφερόμενοι - οι οποίοι αρχικά προέβαλαν απαιτήσεις για αποζημίωση 27.533 τ.μ. - και με βάση τους πίνακες αυτούς, η αποζημιωτέα έκταση προέκυψε 21.997 τ.μ.. Την αξίωση αυτή στήριζαν και οι 354/1981 και 57/1983 αποφάσεις του Μονομελούς και Πολυμελούς Πρωτοδικείου Μυτιλήνης αντίστοιχα, καθώς και η 191/1983 απόφαση του Εφετείου Αιγαίου. Η έκταση αυτή, ύστερα από το 5871/1985 πρακτικό των Νομικών Υπηρεσιών της Διοίκησης περιορίστηκε σε 17.909 τ.μ. (Λαλένης, σελ. 165, 2010). Έτσι, το Δημόσιο κατέβαλε αποζημίωση για έκταση $44.046+9.603+17.909=71.558$ τ.μ., που ήταν μεγαλύτερη κατά $71.558-59.915=11.643$ τ.μ. από την αρχικώς ορισθείσα. Η επιπλέον αυτή έκταση δεν έχει οριοθετηθεί έως σήμερα και τα όριά της παραμένουν ασαφή. Λόγω της ασάφειας αυτής απαγορεύτηκε η δόμηση εντελώς στην έκταση του παλαιού οικισμού που κατεδαφίστηκε (Λαλένης, σελ. 165, 2010).

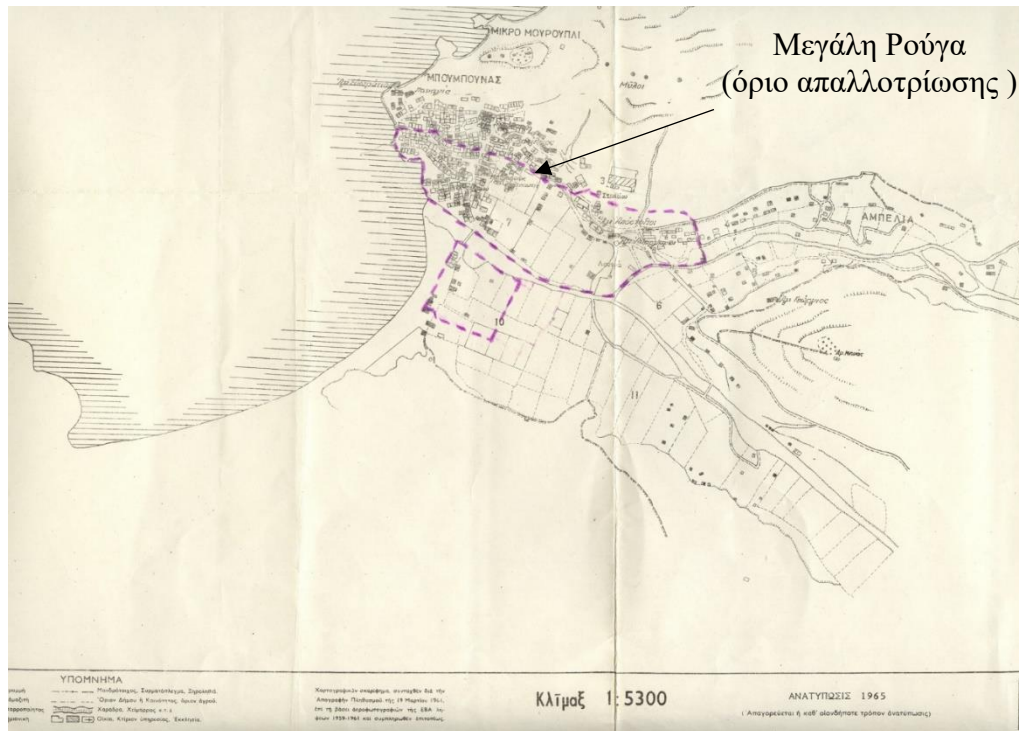
Για την χρήση τους, και με αφορμή διάφορες αιτήσεις περί άρσης της απαλλοτρίωσης που έγιναν κατά καιρούς από κατοίκους, σύμφωνα με το Λαλένη (σελ. 165, 2010), το Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων έχει δώσει αντιφατικές απαντήσεις. Έτσι, σε απάντηση ερωτήματος βουλευτών, με το Γ5α/700/63/3-6-1991 έγγραφο, η τότε Υπουργός Μαριέττα Γιαννάκου δήλωνε πλήρη άρνηση: *"...Συνεπώς, το στεγαστικό δικαίωμα αυτών (των σεισμοπαθών κατοίκων) εξαντλήθηκε με τις παροχές αυτές και η ισχύουσα νομοθεσία δεν παρέχει την δυνατότητα εφαρμογής εκ νέου στεγαστικού προγράμματος για την ίδια αιτία. Ύστερα λοιπόν από τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι δεν παρέχεται δυνατότητα στο Υπουργείο μας, για την εφαρμογή νέου στεγαστικού προγράμματος."* (Αρχείο Κοινότητας Αγίου Ευστρατίου). Αντίστοιχα, σε απάντηση, και πάλι, ερωτήματος βουλευτών, με το Π1β/915/256/6-5-1993 έγγραφο, η τότε Υπουργός Φάνη Πάλλη - Πετραλιά, δήλωνε την πρόθεση δημιουργίας προγράμματος Λαϊκής κατοικίας: *"...Όσον αφορά στην υπόλοιπη αδιάθετη έκταση μετά την εφαρμογή του παραπάνω προγράμματος, αφού το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. ολοκληρώσει τις διαδικασίες για την τακτοποίηση των οικοπέδων, θα εξεταστεί από το Υπουργείο μας η δυνατότητα εφαρμογής προγράμματος Λαϊκής Κατοικίας, για την παραχώρηση των οικοπέδων σε άστεγες οικογένειες της περιοχής ή στην Κοινότητα με σκοπό να τα διαθέσει αυτή σε άστεγους δημότες της."* (Αρχείο Κοινότητας Αγίου Ευστρατίου).

Τα τελευταία χρόνια διαφαίνεται ότι ανοίγει ο δρόμος για την διεκδίκηση των παλιών ιδιοκτησιών από τους κατοίκους, καθώς η Υπηρεσία Δημόσιων Κτημάτων του Νομού Λέσβου δήλωσε ότι δεν έχει καμία αξίωση για το πέραν της οργανωμένης δόμησης τμήμα του οικισμού. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε, με την κατεδάφιση απωλέστηκαν τα όρια των ιδιοκτησιών (Λαλένης, σελ. 165, 2010).

Στα κατωτέρω σχέδια, παρουσιάζεται η αναντιστοιχία των κατοικιών του παλαιού οικισμού του Αγίου Ευστρατίου το 1961 με τις δηλώσεις για αποζημίωση το 1979. Είναι εμφανές ότι, το 1961, οι μισές περίπου κατοικίες/ ιδιοκτησίες βρίσκονταν εντός των ορίων της (μετέπειτα) απαλλοτριωμένης έκτασης (διακεκομμένη γραμμή), ενώ στην εικόνα του 1979 όλες οι

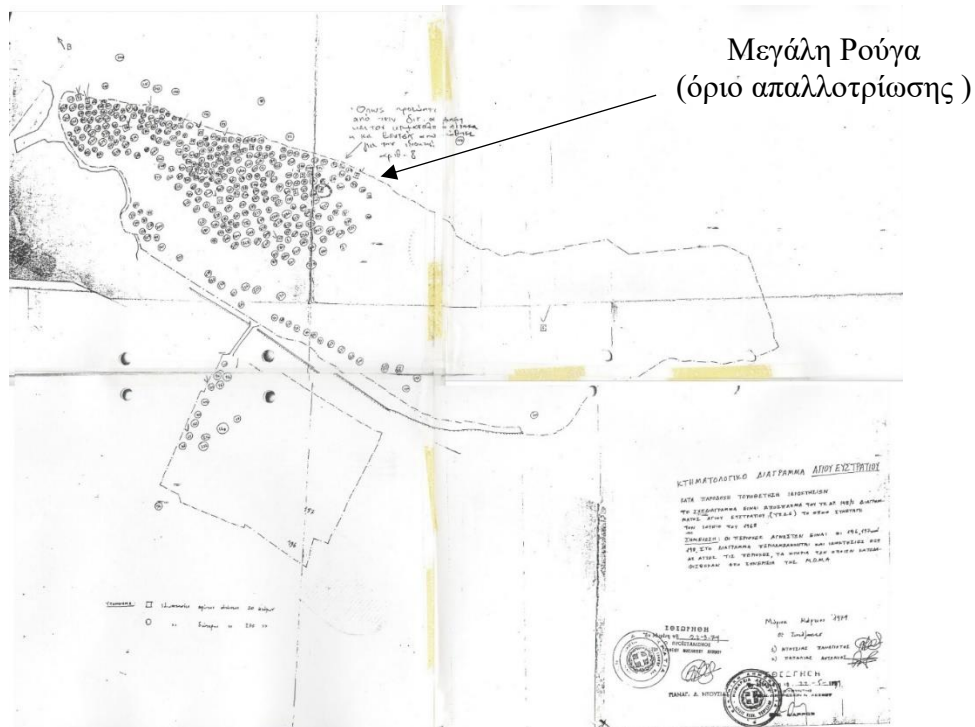
ιδιοκτησίες, εκτός από ελάχιστες, δηλώνονται μέσα στην ίδια απαλλοτριωμένη έκταση (διακεκομμένη γραμμή) (Λαλένης, σελ. 166, 2010).

Εικόνα 117. Ο οικισμός το 1961 και τα όρια της μετέπειτα απαλλοτριωμένης έκτασης

Πηγή: Αρχείο Κοινότητας Αγίου Ευστρατίου (Λαλένης, σελ. 166, 2010)

Εικόνα 118. Δηλώσεις αποζημίωσης ιδιοκτητών με κτηματολογικό διάγραμμα 1979

Πηγή: Αρχείο Κοινότητας Αγίου Ευστρατίου (Λαλένης, σελ. 167, 2010)

Για να γίνει κατανοητός ο σημαντικός αυτός περιορισμός του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, διευκρινίζεται ότι διακόσιοι ενενήντα (290) κάτοικοι – μετανάστες διεκδίκησαν αποζημίωση από το Κράτος, κάνοντας αγωγή για τις κατοικίες που γκρεμίστηκαν από το Δικτατορικό καθεστώς, που δεν ήταν εντός της απαλλοτριωμένης ζώνης. Οι μπουλντόζες, όπως αναφέρθηκε, γκρέμισαν και εντός και εκτός απαλλοτριωμένης ζώνης (πρώτα γκρέμισαν και μετά απαλλοτριώθηκε η έκταση). Στην απαλλοτριωμένη έκταση είχε τεθεί ένα όριο, ο δρόμος του παλαιού οικισμού με την ονομασία «μεγάλη Ρούγα», όμως είχε γκρεμιστεί το σύνολο του οικισμού (τόσο πάνω από τον δρόμο όσο και από κάτω). Οι κάτοικοι δικαιώθηκαν και η υπόθεση τελεσιδίκισε. Η Πολιτεία, ωστόσο, για να δικαιολογήσει την απόφαση αποζημίωσης, θεώρησε, εσφαλμένα, ότι όλες οι ιδιοκτησίες των ιδιοκτητών που προσέφυγαν βρίσκονταν εντός του απαλλοτριωμένου τμήματος. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τον πρώην Δήμαρχο Κο Μακρή, κάποιος στην ιδιοκτησία του βρίσκεται, πλέον, τρεις (3) έως τέσσερις (4) συνιδιοκτήτες που ποτέ δεν υπήρχαν στην πραγματικότητα. Για να μπορέσει κάποιος, σήμερα, σύμφωνα με τον Κο Μακρή, να προβεί σε άρση απαλλοτρίωσης, οι συνιδιοκτήτες θα πρέπει να αρνηθούν την ιδιοκτησία και άρα να επιστρέψουν, πιθανότατα, την αποζημίωση που τους κατεβλήθη (προσωπική επικοινωνία, 24 Φεβρουαρίου, 2017).

Όπως επισημαίνει και ο Λαλένης (2010, σελ 173), ο χώρος του παλαιού οικισμού έχει απελευθερωθεί ως ένα σημείο από τους περιορισμούς της απαλλοτρίωσης με μια οριοθέτηση που βασίζεται στην μεγάλη Ρούγα, έναν προϋπάρχοντα κύριο δρόμο του παλαιού οικισμού. Συγκεκριμένα, έχει απελευθερωθεί το κομμάτι από την μεγάλη Ρούγα και άνω προς το νεκροταφείο του οικισμού στην κορυφή του λόφου και εξακολουθεί να βρίσκεται απαλλοτριωμένο από την μεγάλη Ρούγα και κάτω. Η επιλογή των τοπικών αρχών, παρά τις προτάσεις για ένα πιλοτικό οργανωμένο οικιστικό πρόγραμμα, ήταν να αποδοθούν τα προϋπάρχοντα οικοπέδα στους αρχικούς ιδιοκτήτες. Με δεδομένη την ασάφεια των ορίων των παλιών ιδιοκτησιών, καθώς στο νησί δεν υπήρξαν διανομές, κτηματολόγιο ή παλιό μητρώο γεωργών, παρατηρήθηκε, στο πρόσφατο παρελθόν, προσπάθειας αποκάλυψης των θεμελίων των παλιών σπιτιών που θα κάνουν διακριτά τα όρια των ιδιοκτησιών τους (Λαλένης, σελ. 166, 2010). Η κατάσταση επιδεινώνεται, από το γεγονός ότι, ακόμη και ο προσδιορισμός ιδιοκτησιών με υπόδειξη από παλιούς ιδιοκτήτες έχει ως αποτέλεσμα μεγάλες υπερβάσεις και υπερκαλύψεις, δεδομένου ότι έχει μεσολαβήσει μεγάλο χρονικό διάστημα από τον σεισμό του 1968 και το ιδιοκτησιακό έχει περιπλακεί με κληρονομικά και μεταναστεύσεις. Ως εκ τούτου, ο λόφος παραμένει άκτιστος, με τα ερείπια των παλαιών κτισμάτων και των εκκλησιαστικών μνημείων να κυριαρχούν στην πλαγιά του λόφου του Αη Γιάννη και ελάχιστες μόνο αυθαίρετες αναστηλώσεις στα όρια του παλαιού παραδοσιακού οικισμού (Λαλένης, σελ. 166, 2010).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη συνάντηση του πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα με τη Δήμαρχο Αγίου Ευστρατίου κ. Μαρία Κακαλή (28 Οκτωβρίου 2016) υπήρξε δέσμευση από την πλευρά του Πρωθυπουργού για την παροχή βοήθειας στο θέμα της απαλλοτρίωσης του παλαιού οικισμού (προσωπική επικοινωνία, 23 Φεβρουαρίου, 2017).

6.6.1.3. Απουσία Πολεοδομικής Μελέτης και Πράξης Εφαρμογής Οικισμού

Όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο 4.7.5.2. της καταγραφής σχετικά με το πολεοδομικό πλαίσιο του οικισμού, αυτός πολεοδομείται ως οικισμός κάτω των 2.000 κατοίκων. Αποτελείται από το πολεοδομημένο τμήμα της οργανωμένης δόμησης, έκτασης περίπου πενήντα πέντε (55) στρεμμάτων, καθώς και ένα τμήμα που ενσωματώνει και περιβάλλει το πολεοδομημένο, η οριοθέτηση του οποίου έγινε με απόφαση Νομάρχη (745/ 4-2-1988), με το σύνολο της οικιστικής περιοχής να ανέρχεται σε τριακόσια σαράντα πέντε (345) περίπου στρέμματα. Σύμφωνα με τον Λαλένη (2010, σελ. 174), η επιφάνεια του οριοθετημένου τμήματος δεν δικαιολογείται από τα δημογραφικά και αναπτυξιακά δεδομένα του οικισμού.

Διαμορφώθηκε, έπειτα από αιτήσεις των κατοίκων και με επίκληση στην ανάγκη αρωγής των κρατικών φορέων προς ένα νησί που είχε σκληρά δοκιμαστεί. Θεωρήθηκε τότε πως, ο ορισμός της μεγαλύτερης δυνατής έκτασης ως οικιστικής αποτελούσε παροχή βοήθειας. Με τον τρόπο αυτό, η οριοθέτηση κάλυψε το λόφο του παλαιού οικισμού, το δομημένο τμήμα εκατέρωθεν του χειμάρρου, τις εκτάσεις των περιβολιών και γενικότερα όλο το τμήμα μεταξύ του λόφου του Αγίου Μηνά στα Ανατολικά, του λόφου του παλαιού οικισμού στα Βόρεια, του λόφου προς τη μονάδα της ΔΕΗ στα Νότια και της θάλασσας στα Δυτικά (Λαλένης, 2010, σελ. 174).

Εικόνα 119. Οριοθέτηση του Οικισμού του Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Αρχείο Κοινότητας Αγίου Ευστρατίου (Λαλένης, 2010, σελ. 174)

Τα κατασκευαστικά και λειτουργικά προβλήματα στις κατοικίες οργανωμένης δόμησης, όπως έχει αναφερθεί στην καταγραφή της παραγράφου 4.7.5.2., οδήγησαν στην τροποποίηση των όρων δόμησης στο τμήμα αυτό, με απόφαση Νομάρχη (αριθ. 261/ 12.1.1995). Η τροποποίηση είχε ως κίνητρο τη βελτίωση των χαρακτηριστικών των κατοικιών στο τμήμα οργανωμένης δόμησης με την προσθήκη ενός ορόφου και στέγης ή και τη σταδιακή αντικατάστασή τους με νέες, διώροφες κατασκευές (Λαλένης, 2010, σελ. 175).

Το 1997 προκηρύχθηκε και ανατέθηκε από το τέως ΥΠΕΧΩΔΕ Πολεοδομική Μελέτη και Πράξη Εφαρμογής για τον οικισμό του Αγίου Ευστρατίου, σύμφωνα με την κατωτέρω εικόνα. Σύμφωνα με το Λαλένη (2010, σελ. 175) η μελέτη έφτασε μέχρι την τελική Γ' Φάση εκπόνησης και προέβλεπε τη δημιουργία μνημειακών και πολιτιστικών χώρων για την ανάδειξη των αρχιτεκτονικών μνημείων του οικισμού (Μαράσλειος Σχολή) και του ιστορικού παρελθόντος του νησιού. Προτεινόταν στην περιοχή του παλαιού οικισμού η δημιουργία οικιστικής ζώνης μετά από ειδική μελέτη που θα αναδημιουργούσε την παραδοσιακή του μορφή. Επιπρόσθετα, προτεινόταν διαμόρφωση του χειμάρρου στο κέντρο του οικισμού και μέτρα αντισεισμικής προστασίας σε αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό επίπεδο. Η μελέτη αυτή διακόπηκε το 2001 για ζητήματα διαδικαστικού χαρακτήρα και εκκρεμεί μέχρι σήμερα (Λαλένης, 2010, σελ. 176).

Εικόνα 120. Πρόταση ρυμοτομικού σχεδίου οικισμού Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Αρχείο Κ. Λαλένης (Λαλένης, 2010, σελ. 176)

Στην παρούσα φάση, σε μια προσπάθεια διερεύνησης των απόψεων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η νυν Δήμαρχος Κα Κακαλή ενημέρωσε ότι η πολεοδομική μελέτη του οικισμού εξακολουθεί και βρίσκεται στην ίδια φάση, επισημαίνοντας τα προβλήματα που εμφανίζει, τα οποία καθιστούν αναγκαία την τροποποίηση ή και ακύρωσή της (προσωπική επικοινωνία, 21 Φεβρουαρίου, 2017).

6.6.1.4. Χρήσεις Γης

Σημαντικός αναπτυξιακός περιορισμός για τον Άγιο Ευστράτιο αποτελεί, κατά τον γράφοντα, η αποκλειστική χρήση της γης για την κτηνοτροφία των αιγοπροβάτων. Καλύπτει σχεδόν το 88,5% του συνόλου της γης του νησιού χωρίς, ωστόσο, μεγάλες αποδόσεις διότι γίνεται εντελώς άναρχα και ανοργάνωτα. Η αύξηση των εκτάσεων που χρησιμοποιούνται για κτηνοτροφική χρήση προέρχεται από την μείωση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων. Ο ρυθμός εγκατάλειψης της γης μετασεισμικά ήταν σημαντικός, με αποτέλεσμα να υπάρχει έως και σήμερα ένας μεγάλος αριθμός «αργών» και υποβαθμισμένων γαιών (Λαλένης, 2010, σελ.177).

Είναι χαρακτηριστικό ότι, σε μία περίοδο σχεδόν είκοσι (20) ετών, εγκαταλείφθηκαν χίλια διακόσια πενήντα (1.250) στρέμματα γης που καλλιεργούνταν. Τα 1200 εγκαταλείφθηκαν την δεκαετία 1971-1981 (Λαλένης 2010, σελ. 177). Η ιδιομορφία που παρουσιάζει η περίπτωση του Αγίου Ευστρατίου έγκειται στο ότι η εγκατάλειψη της γεωργίας και η ερήμωση της υπαίθρου δεν ήταν μια συνεχής διαδικασία με σταδιακά αποτελέσματα, όπως σε άλλα μικρά νησιά του Αιγαίου. Στον Άγιο Ευστράτιο η αλλαγή ήταν απότομη εξαιτίας του σεισμού, κατά την οποία το νησί πέρασε από μία κατάσταση σχετικά ακμάζουσας πρωτογενούς παραγωγής σε κατάσταση μαρασμού που με τον καιρό επιδεινώθηκε και είχε αλυσιδωτές αντιδράσεις (Λαλένης 2010, σελ. 177). Ο εκμηδενισμός της γεωργικής παραγωγής είχε επιπτώσεις και στις άλλες παραγωγικές δραστηριότητες, όπως αυτές της επεξεργασίας και εμπορίας προϊόντων. Προϊόντα που πρώτα εξάγονταν (σιτάρι, κριθάρι, όσπρια, σταφύλια, κρασί) μετασεισμικά δεν παράγονταν πλέον και με βία επαρκούσαν για τις τοπικές ανάγκες.

Σήμερα, όπως επισημάνθηκε στην οικονομική πραγματικότητα, οι γεωργικές εκτάσεις έχουν περιοριστεί στην κοιλάδα του οικισμού, ενώ η αλόγιστη βοσκή σε όλο το νησί καθιστά την φυσική αναγέννηση της χλωρίδας, σε συνδυασμό με το κρίσιμο πρόβλημα των ορθοπτέρων που αναλύεται στο φυσικό περιβάλλον, ιδιαίτερα δύσκολη, με αποτέλεσμα την αδυναμία επιβίωσης δεντρυλλίων που φύονται φυσικά στο νησί, τα οποία συνεισφέρουν, μεταξύ άλλων, στην αποφυγή διάβρωσης του εδάφους και την συγκράτηση του νερού, γεγονός που αποτελεί σημαντικό αναπτυξιακό περιορισμό.

6.6.2. Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές

6.6.2.1. Αποκατάσταση – Ανάπλαση Παλαιού Οικισμού

Ιδιαίτερα σημαντική αναπτυξιακή δυνατότητα τόσο για την μελλοντική χωροταξική οργάνωση όσο και για την γενικότερη φυσιογνωμία του Αγίου Ευστρατίου, αποτελεί η προσπάθεια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για αναζωογόνηση του παλαιού οικισμού, η επίλυση των ιδιοκτησιακών προβλημάτων, η δημιουργία βασικών υποδομών και η παροχή δυνατότητας ανέγερσης παραδοσιακών ιδιωτικών ή δημόσιων κτιρίων στον παλιό οικισμό (Στρατηγικό & Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.12).

Πράγματι, μια τέτοια προσπάθεια έχει ιδιαίτερο νόημα για τους ανθρώπους του Αγίου Ευστρατίου, όπως διαπιστώθηκε από την επικοινωνία, την επιτόπια έρευνα και την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Πέραν από το γεγονός ότι, ο υπάρχων οικισμός πάσχει από κάθε άποψη, καθώς αποτελεί ένα δομημένο περιβάλλον χωρίς αισθητική αξία και ταυτότητα, σημαντικές κακοτεχνίες και απουσία λειτουργικότητας, υπάρχει κάτι ισχυρότερο που καθιστά αναγκαία την αναστήλωσή του παλαιού οικισμού: η γεφύρωση της ιστορικής ασυνέχειας που προκάλεσε ο σεισμός και οι μετέπειτα ανθρωπογενείς παρεμβάσεις του δικτατορικού καθεστώτος. Ο παλιός οικισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τα βιώματα, τις αναμνήσεις, την παιδικότητα, την ζωή των παλαιότερων Αγιοευστρατιτών και είναι χρέος της Πολιτείας να δώσει τη δυνατότητα σε όλους αυτούς που βίωσαν τα γεγονότα να επουλώσουν τις πληγές τους, να διαβούν τα ίδια καλντερίμια, να αποκατασταθεί η μνήμη...

Το προγραμματισμένο έργο με τίτλο «Αποκατάσταση Κοινοχρήστων Χώρων στον Παλιό Οικισμό του Αγίου Ευστρατίου» Π/Υ 2,5 εκ. ευρώ είχε ενταχθεί στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κρήτη και Νήσοι Αιγαίου» για την περίοδο 2007 – 2013, ωστόσο, απεντάχθηκε λόγω αδυναμίας εμπρόθεσμης υλοποίησης. Την τρέχουσα περίοδο, υλοποιείται προσπάθεια ένταξης από την Τοπική Αυτοδιοίκηση της υπάρχουσας μελέτης στο σχεδιασμό της αναπτυξιακής στρατηγικής της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου για τις Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ) της νέας προγραμματικής περιόδου 2014 - 2020, μέσω υποβληθείσας εμπρόθεσμα πρότασης. Στόχος του έργου είναι η αποκατάσταση και ανάδειξη της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής ταυτότητας του Αγίου Ευστρατίου, ως δείγμα της πολιτιστικής κληρονομιάς του Αιγαίου. Ειδικότερα, με την υλοποίηση του έργου επιδιώκεται από τις τοπικές Αρχές η βελτίωση της ελκυστικότητας του Αγίου Ευστρατίου ως τόπου διαμονής και επίσκεψης, ώστε να αποκτήσει το κρίσιμο και αναγκαίο μέγεθος, η επανακατοίκησή του προς ικανοποίηση του πάγιου αιτήματος των παλαιών ιδιοκτητών περί αποκατάστασης της πατρογονικής εστίας μετά τη βίαιη παρέμβαση απομάκρυνσης τους από τις τότε πολιτικές "αρχές", η συνολική αναβάθμιση του οικισμού με την αποκατάσταση του ιστορικού του πυρήνα (παλιό χωριό) και η δημιουργία νέων αισθητικών προτύπων (παραδοσιακά κτίρια, αποκατάσταση κοινόχρηστων χώρων) και λειτουργικών (υπογειοποίηση δικτύων, πεζοδρομήσεις) για το σύνολο του οικισμού, καθώς και η προστασία και διατήρηση των στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς, με παράλληλη αναβάθμιση, ανάδειξη και αειφορική χρήση των νησιωτικών πολιτιστικών πόρων.

Η περιοχή παρέμβασης οριοθετείται από το ΦΕΚ 171/16-2-2005 Δ' με το οποίο κηρύχτηκε παραδοσιακός ο παλιός οικισμός για την προστασία του, όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο 4.7.5.1. της παρούσας εργασίας. Στο πλαίσιο της μελέτης προτείνεται, σύμφωνα με την υποβληθείσα πρόταση του Δήμου Αγίου Ευστρατίου στο πρόγραμμα ΟΧΕ της Περιφέρειας, η αποκάλυψη και η αποκατάσταση κοινόχρηστων χώρων σε μία έκταση περίπου δέκα οκτώ χιλιάδων διακοσίων τετραγωνικών μέτρων (18.200m²). Σκοπός του έργου είναι η απομάκρυνση των οικοδομικών υλικών που έχουν καθαιρεθεί και καταπλακωθεί στον παλιό οικισμό μετά τον σεισμό του 1968. Μετά την απομάκρυνση θα αποκαλυφθούν οι παλαιοί κοινόχρηστοι χώροι οι οποίοι, αφού αποτυπωθούν, θα αποκατασταθούν. Η αρχιτεκτονική αποτύπωση που θα προηγηθεί, ως ξεχωριστό στάδιο, θα συμπληρώνει την τοπογραφική αποτύπωση με τα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία, τα οποία δεν μπορούν να καταγραφούν μόνο με τοπογραφικές μεθόδους (απόδοση υλικών, σχήματα λίθων, οικοδομικές λεπτομέρειες κ.λπ.) (Προκαταρκτική Μελέτη του έργου – Τεχνικό Γραφείο Δαμιανίδη και Συνεργάτες).

Συνολικά, το εμβαδόν αποκατάστασης λιθόστρωτων υπολογίζεται σε τρεις χιλιάδες πεντακόσια τετραγωνικά μέτρα περίπου (3.500m²) και το συνολικό τρέχον μήκος σκαλοπατιών που θα κατασκευαστούν υπολογίζεται σε επτακόσια είκοσι πέντε μέτρα (725m), σύμφωνα με την υφιστάμενη τοπογραφική αποτύπωση του οικισμού. Για την αποκατάσταση των κοινόχρηστων χώρων, όπως και την ανακατασκευή των δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων, θα χρησιμοποιηθούν οι δομικοί λίθοι που θα απομακρυνθούν με το παρόν έργο. Για τον σκοπό αυτό θα δημιουργηθεί δανειοθάλαμος δομικών λίθων. Συνολικά υπολογίζεται ότι θα απομακρυνθούν δέκα χιλιάδες εξακόσια κυβικά μέτρα (10.600m³) μάζων περίπου, εκ των οποίων, το 50% αναμένεται να είναι χρήσιμοι δομικοί λίθοι (Προκαταρκτική Μελέτη του έργου – Τεχνικό Γραφείο Δαμιανίδη και Συνεργάτες).

Επιπρόσθετα, προβλέπεται η μελέτη και κατασκευή υπόγειων δικτύων αποχέτευσης, ύδρευσης και δημοτικού φωτισμού στον πυρήνα του παλιού χωριού του Αγίου Ευστρατίου και συνδέσεων με τα δίκτυα κοινής ωφελείας. Επίσης προβλέπεται η καθοδήγηση, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση πιθανών ενδιαφερομένων σχετικά με την ανάπλαση των ιδιωτικών ιδιοκτησιών και η δημοσιοποίηση και προβολή των εργασιών αποκατάστασης για τουριστικούς και πολιτιστικούς σκοπούς. Τέλος, προβλέπεται δαπάνη για τη διενέργεια αρχαιολογικής σκαπάνης στο βορειοανατολικό όριο του χώρου του έργου όπου βρίσκονται τα ερείπια του κάστρου του οικισμού (Προκαταρκτική Μελέτη του έργου – Τεχνικό Γραφείο Δαμιανίδη και Συνεργάτες).

Εικόνα 121. Κοινόχρηστοι χώροι και περιοχή έργων αποκατάστασης παλαιού οικισμού

Πηγή: Τεχνικό Γραφείο Δαμιανίδη και Συνεργάτες , 2016

6.7. Φυσικό Περιβάλλον

6.7.1. Περιορισμοί και Προβλήματα

6.7.1.1. Ορθόπτερα

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο Άγιος Ευστράτιος τα τελευταία χρόνια είναι η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος από τα ορθόπτερα της κλασσικής μεταναστευτικής Μαροκινής ακρίδας (*Dociostaurus maroccanus*), με σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις σε κάθε διάσταση της πραγματικότητας που διέπει το νησί.

1Εικόνα 122. Ορθόπτερο του είδους *Dociostaurus maroccanus*

Πηγή: Wikipedia, 2017a (https://en.wikipedia.org/wiki/Dociostaurus_maroccanus)

Η έκταση του προβλήματος είναι τέτοιων διαστάσεων, την τρέχουσα χρονική περίοδο, που το νησί κηρύχθηκε ακριδόπληκτο (Σκαπέτης, 2017) για να εκκινήσουν ψεκασμοί, ενώ η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, κήρυξε το νησί στις 17 Μαΐου σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης πολιτικής προστασίας για τρεις (3) μήνες, ήτοι έως 17 Αυγούστου 2017, για τον περιορισμό των επιπτώσεων στην ανθρώπινη υγεία, στο φυτικό και ζωικό κεφάλαιο από τον συνεχώς πολλαπλασιαζόμενο πληθυσμό των ορθόπτερων (Limnosreport.gr, 2017).

Ωστόσο, το φαινόμενο δεν είναι πρωτοεμφανιζόμενο στον Άγιο Ευστράτιο. Όπως επιβεβαιώνεται από τις Τοπικές Αρχές, τα ορθόπτερα έκαναν την εμφάνισή τους στο νότιο τμήμα του νησιού, στο Ακρωτήριο Τρυπητή, το έτος 2009 (Emprosnet, 2016). Έκτοτε, το φαινόμενο είναι διαρκώς αυξανόμενο για τους τέσσερις (4) μήνες που διαρκεί ο κύκλος ζωής των ακρίδων, από τον Μάρτιο έως και τον Ιούνιο εκάστου έτους.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, το πρόβλημα υποεκτιμήθηκε αρχικά από τις Τοπικές Αρχές, καθυστερώντας σημαντικά στην εφαρμογή μέτρων αντιμετώπισης όταν το πλήθος των ακρίδων ήταν ακόμα σε ελεγχόμενο επίπεδο, παρά το γεγονός ότι, η μάλιστα δεν είναι άγνωστη στο γεωγραφικά απομονωμένο αυτό νησί του Βορείου Αιγαίου. Κατά το παρελθόν, τουλάχιστον δύο (2) φορές είναι καταγεγραμμένος ο υπερπληθυσμός της ακρίδας στο νησί, γεγονός που δεν δικαιολογεί την καθυστέρηση καταπολέμησης του προβλήματος, υπογραμμίζοντας την ανάγκη γνώσης της ιστορίας και των διδαγμάτων της, για την αντιμετώπιση σημερινών καταστάσεων.

Σύμφωνα με αρχεία της Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας Αγίου όρους, τον 11^ο αιώνα μ.Χ. επιδρομή ακρίδων στο νησί προκάλεσε σημαντικές ζημιές στις καλλιέργειες και την κτηνοτροφία του νησιού ενώ, σύμφωνα με την θρησκευτική παράδοση, η σωτηρία του νησιού

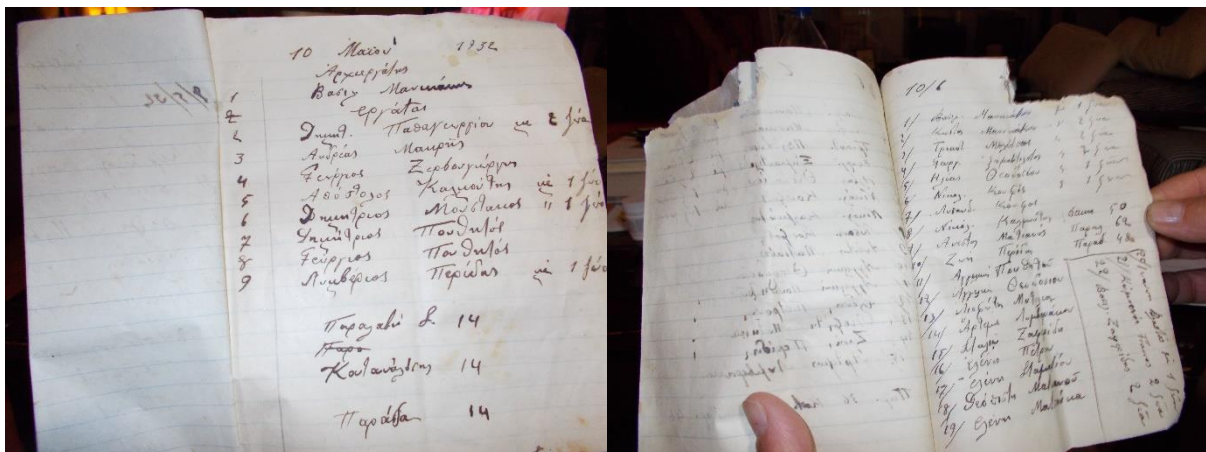
αποδίδεται σε θαύμα από σμήνος μεταναστευτικών πουλιών που ξεχειμωνιάζουν στην Ινδία και τους θερμούς μήνες έρχονται στον Άγιο Ευστράτιο, τα αποκαλούμενα Αγιοπούλια (*Sturnus Roseus*), που λέγονται και ακριδοθήρες από το ενδιαίτημά τους (Μηχανή του Χρόνου, 2016).

Στα νεότερα χρόνια, από το 1930 έως και το 1958, ήτοι είκοσι οκτώ (28) συναπτά έτη, το νησί είχε, επίσης, κηρυχθεί ακριδοπληκτο (Επτακοίλη, 2015). Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι, μεταξύ 1926 – 1929, η μάστιγα των ακρίδων που είχε πλήξει το νησί είχε καταστρέψει όλη τη γεωργική παραγωγή λόγω μη έγκαιρης καταπολέμησης, όπως και στο παρόν, με την κρατική μηχανή να αφυπνίζεται από τηλεγράφημα που έστειλε στον τότε Πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο ο νηογνώμονας Σόλων Βίκτωρ που εστάλη στο νησί το 1929, προκειμένου να διερευνήσει τα αίτια ναυαγίου του φορτηγού πλοίου Α/Π «Κίδαρις» στην ακτή Αρκάρι ως ασφαλιστής των Lloyd's [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 15]. Αντικρίζοντας την δραματική κατάσταση και τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι του νησιού, ο Σόλων Βίκτωρ διαμήνυσε στον τότε Πρωθυπουργό:

“Επτακόσια πενήντα δυστυχείς, εναπομείνασαι ψυχαί, εκπέμπουσιν ύστατην κραυγήν απελπισίας και πόνου...” (Ευσταθίου, 1971, σελ. 39)

Με τον τρόπο αυτόν, κατόρθωσε να κινητοποιήσει την κρατική μηχανή και να αποσταλεί βοήθεια, που είχε σαν αποτέλεσμα την εξόντωση των ακρίδων μετά από δύσκολο τριετή αγώνα [Αη Στράτης - Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 15]. Όμως τότε, οι κάτοικοι, σύμφωνα με τον Κο Βύρωνα Μανικάκη, θεματοφύλακα της νεότερης ιστορίας του νησιού, έδιναν καθημερινό αγώνα για να καταφέρουν να εξαλείψουν την μάστιγα που αφάνιζε τις καλλιέργειες και κατέστρεφε την γεωργία και κτηνοτροφία του Αη Στράτη. Η προσπάθεια ήταν αποτελεσματική καθώς ήταν συλλογική, είτε με ίδια θέληση είτε με επίταξη από την κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου, είχε κίνητρο την χορήγηση του βάρους των ακρίδων που εξάλειφαν σε αλεύρι, αλλά διακρινόταν και από μεθόδευση με τον διαχωρισμό των κατοίκων σε ομάδες και τον καθορισμό τομέων δράσης για την αποτελεσματική αντιμετώπιση (προσωπική επικοινωνία, 11 Μαΐου, 2017). Το ημερολόγιο του 7^{ου} τομέα, όπου ήταν επιστάτης ο Κος Βασίλης Μανικάκης, καταγράφοντας τα άτομα, τα ζώα, τις ποσότητες του δολώματος και την μέθοδο που ακολουθείτο για την καταπολέμηση της μαστίγας το 1932, αποτελεί ένα ιστορικό τεκμήριο και μια αναξιοποίητη αυτόχθονη γνώση του Αη Στράτη, καθοριστική για την αποτελεσματική αντιμετώπιση σήμερα, όπως θα αναλυθεί σε επόμενες παραγράφους.

Εικόνα 123. Ημερολόγιο δράσεων καταπολέμησης ορθοπτέρων Κου Β. Μανικάκη, 1932

Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Την σημερινή εποχή, όμως, οι καλλιέργειες έχουν εγκαταλειφθεί και οι μόνοι που χτύπησαν τα καμπανάκια του κινδύνου στην επανεμφάνιση των ορθοπτέρων, όπως κατέστη κατανοητό από

την επιτόπια έρευνα, ήταν οι κτηνοτρόφοι του νότιου τμήματος, όταν πλέον γίνεται έξαρση του φαινομένου το 2012. Ωστόσο, αποτελεί γεγονός ότι, ουσιαστική συνειδητοποίηση της έκτασης του προβλήματος από την τοπική κοινωνία πραγματοποιείται μόλις το 2016, οπότε και τα ορθόπτερα εισήλθαν στον μοναδικό οικισμό του νησιού, κατακλύζοντάς τον (LimnosReport.gr, 2016γ). Μόνο τότε, πλέον, οι αρμόδιοι αντιλαμβάνονται την βαρύτητα του ζητήματος και εκκινούν δράσεις αντιμετώπισης με επίγειους ψεκασμούς περιμετρικά του οικισμού με την καθοδήγηση της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Μια σημαντική χρονική καθυστέρηση και, ταυτόχρονα, ένα θλιβερό γεγονός που αποδεικνύει, περίτρανα, την έλλειψη ενδιαφέροντος, συνεργασίας και αλληλεγγύης που χαρακτηρίζει την σημερινή εποχή, όταν ένα γεγονός δεν έχει άμεσο αντίκτυπο σε εμάς τους ίδιους...

Στα χρόνια αυτά, το φυσικό περιβάλλον του νησιού έχει υποστεί ανεπανόρθωτη, ίσως, καταστροφή, ενώ, σύμφωνα με τον Αντιδήμαρχο και κτηνοτρόφο Κο Δημ. Κουτσουρίδη, οι κτηνοτρόφοι έχουν υποστεί σημαντική ζημία τόσο από την ανάγκη προμήθειας ζωοτροφών σε πολλαπλάσιο κόστος, έχοντας οικονομική επιβάρυνση της τάξεως των 20.000€ – 25.000€ έκαστος ετησίως, όσο και από την μείωση του ζωικού κεφαλαίου σε ποσοστό που αγγίζει και το 50% από το θάνατο των ελευθέρως βοσκής αιγοπροβάτων, ελλείψει τροφής (προσωπική επικοινωνία, 9 Μαΐου, 2017). Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, το φαινόμενο αποτελεί σημαντικό αποτρεπτικό παράγοντα και για αυτούς που επιθυμούν να γνωρίσουν τον Άγιο Ευστράτιο, πλήττοντας τον τουρισμό και την επισκεψιμότητα.

Εικόνα 124. Καταστροφή φυσικού περιβάλλοντος του Αη Στράτη από ορθόπτερα, 2017

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Σε γενόμενη διερεύνηση των αιτιών καθυστέρησης που οδήγησε στην σημερινή κατάσταση, ο πρώην Δήμαρχος Κος Χαρ. Μακρής, επί θητείας του οποίου έλαβε χώρα έξαρση του φαινομένου, επισήμανε ότι δεν υπήρχε διαβεβαίωση από τους αρμόδιους φορείς σχετικά με τις πιθανές επιπτώσεις των εντομοκτόνων στα ζώα, στο νερό, στους ανθρώπους και στο περιβάλλον του νησιού, δεδομένου ότι η περιοχή ανήκει στο δίκτυο Natura, γεγονός που προκαλούσε αντιδράσεις στην χρήση τους από την τοπική κοινωνία (προσωπική επικοινωνία, 23 Φεβρουαρίου, 2017). Τελικά, με δεδομένη την ανάγκη εύρεσης λύσης στο σημαντικό αυτό πρόβλημα του Αγίου Ευστρατίου, ο Δήμος υπέγραψε διμερή σύμβαση με το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο τον Αύγουστο του 2016 και τροποποιητική σύμβαση τον Ιανουάριο του 2017,

ποσού 14.500€, για την αγορά σκευασμάτων και εφαρμογή αυτών, με τις πρώτες ουσιαστικές δράσεις ψεκασμού να πραγματοποιούνται τον Απρίλιο του 2017, σύμφωνα με τον Δρ. Τσαγκαράκη του Εργαστηρίου Γεωργικής Ζωολογίας & Εντομολογίας του Τμήματος Επιστήμης Φυτικής Παραγωγής του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, ήτοι οκτώ (8) χρόνια μετά την πρώτη επανεμφάνιση των ορθοπτέρων στο νησί... Παράλληλα, υλοποιήθηκαν ενέργειες για την υπογραφή τριμερούς σύμβασης μεταξύ του Γεωπονικού Πανεπιστημίου, του Δήμου Αγίου Ευστρατίου και της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, ποσού 496.000€ από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, χωρίς, ωστόσο, μέχρι την συγγραφή της παρούσας, να έχει αποδεσμευτεί χρηματοδότηση για την εφαρμογή δράσεων περιορισμού ή αποτροπής του οξύτατου φαινομένου (προσωπική επικοινωνία, 5 Μαΐου, 2017).

Σύμφωνα με τον Κο Τσαγκαράκη, το μοναδικό εγκεκριμένο προϊόν στην χώρα μας για χρήση έναντι των ορθοπτέρων είναι το φάρμακο με εμπορική ονομασία KARATE και δραστική ουσία την Λ - cyhalothrin, ωστόσο η δραστικότητα του είναι τέτοια που αντενδείκνυται για ευρεία χρήση καθώς, εξουδετερώνει, χωρίς διάκριση, έντομα και επικονιαστές. Μάλιστα, ενδεχόμενος μαζικός αεροψεκασμός με το KARATE, θα “ισοπέδωνε”, κυριολεκτικά, έντομα και επικονιαστές και το νησί θα χρειαζόταν χρόνια για να επανέλθει στην πρότερη κατάσταση (προσωπική επικοινωνία, 5 Μαΐου, 2017). Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι, οι αεροψεκασμοί από την Ευρωπαϊκή Ένωση απαγορεύονται, σύμφωνα με το άρθρο 9 της οδηγίας 2009/128/EK σχετικά με τον καθορισμό πλαισίου κοινοτικής δράσης με σκοπό την επίτευξη ορθολογικής χρήσης γεωργικών φαρμάκων, με εξαίρεση ειδικές περιπτώσεις όπου δεν υπάρχουν βιώσιμες εναλλακτικές λύσεις στην ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον σε σύγκριση με την επίγεια εφαρμογή γεωργικών φαρμάκων (EUR-Lex, 2009).

Για την αποφυγή επιπτώσεων ή παρενεργειών στο φυσικό περιβάλλον του Αγίου Ευστρατίου, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο, σύμφωνα με τον Κο Τσαγκαράκη, προέβη σε εργαστηριακούς ελέγχους και έρευνα της αναγκαίας δοσολογίας για επίδραση στα ορθόπτερα εξ επαφής, χωρίς να επηρεάζονται λοιπά έντομα και επικονιαστές. Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε το βιολογικό εντομοκτόνο με εμπορική ονομασία Laser και δραστική ουσία την spinosad, η οποία εκκρίνεται από μύκητες. Το εν λόγω βιολογικό προϊόν έχει επίπτωση σε έντομα και επικονιαστές μόνο όταν υπάρχει άμεση επαφή και έκθεση στο φάρμακο ενώ, δεν έχουν καταγραφεί επιπτώσεις στο νερό, τον άνθρωπο, τα ζώα ή τα φυτά, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, κατόπιν ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο σε εργαστήρια όσο και στον αγρό. Ωστόσο, το κόστος του ανέρχεται στα 230€/ 0,5lt, με αποτέλεσμα την τρέχουσα χρονιά να περιοριστεί η εφαρμογή στο «καλιμπράρισμα» της απαιτούμενης δοσολογίας για ευρεία εφαρμογή την ερχόμενη, οπότε θα έχει αποδεσμευτεί μέρος των κονδυλίων της τριμερούς σύμβασης (προσωπική επικοινωνία, 5 Μαΐου, 2017).

Εικόνα 125. Το βιολογικό εντομοκτόνο Laser 480SC

Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Οι δράσεις του Γεωπονικού Πανεπιστημίου για το 2017, στα πλαίσια της διμερούς σύμβασης, πραγματοποιήθηκαν σε τρεις (3) φάσεις. Η 1^η δράση έλαβε χώρα στις 4-8 Απριλίου από πέντε (5) άτομα για το αναφερόμενο «καλιμπράρισμα» της δραστηκούς ποσότητας. Η 2^η δράση πραγματοποιήθηκε στις 25-28 Απριλίου από ομάδα είκοσι τριών (23) εθελοντών του Γεωπονικού, όταν πλέον το φαινόμενο ήταν σε έξαρση, κατά την οποία χρησιμοποιήθηκε το εντομοκτόνο KARATE, περιμετρικά του οικισμού και ευρύτερα, με σκοπό την αποτροπή εισόδου των ακρίδων στον οικισμό. Η 3^η δράση έλαβε χώρα από 9 – 11 Μαΐου από εννιά (9) εθελοντές του Γεωπονικού και (1) εθελοντή του ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του ΕΜΠ, τον γράφοντα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, σε μια προσπάθεια τόσο προσωπικής συμβολής στην αντιμετώπιση του ουσιαστικού αυτού ζητήματος, τονίζοντας την ανάγκη ενεργοποίησης όλων στο δύσκολο δρόμο προς αντιμετώπιση της συρρίκνωσης και την πορεία προς την «εν δυνάμει» ολοκληρωμένη ανάπτυξη του νησιού, όχι με θεωρία και λόγια αλλά με πράξεις και εργασία, όσο και για την διερεύνηση και ίδια γνώμη επί των δυσκολιών αντιμετώπισης, της έκτασης του προβλήματος αλλά και των ακολουθούμενων μεθόδων και πρακτικών των ειδικών του Γεωπονικού Πανεπιστημίου.

Εικόνα 126. 3^η Δράση εθελοντών καταπολέμησης ακρίδας σε Αη Στράτη, 2017

Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Σκοπός των δράσεων του Γεωπονικού Πανεπιστημίου, σύμφωνα με τον Κο Τσαγκαράκη, είναι η μείωση πληθυσμού των ορθοπτέρων σε επίπεδα κάτω από τα όρια της επιζήμιας πληθυσμιακής πυκνότητας και όχι η εξάλειψη τους από το νησί. Δεδομένης, όμως, της χρονικής καθυστέρησης στην έναρξη των δράσεων, ο στόχος για το 2017, περιορίστηκε στην αποτροπή εισόδου των ορθοπτέρων στον οικισμό και στον περιορισμό του πληθυσμού κατά ποσοστό περίπου 10% (προσωπική επικοινωνία, 5 Μαΐου, 2017).

Ο πληθυσμός των ακρίδων την τρέχουσα χρονιά είναι ιδιαίτερα μεγάλος, όπως διαπιστώθηκε από επιτόπια συμμετοχή και καταγράφηκε από εθνικά και διεθνή μέσα ενημέρωσης (BBC News, 2017), με αποτέλεσμα την είσοδο των ορθοπτέρων στον οικισμό, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες του Γεωπονικού Πανεπιστημίου και των εθελοντών φοιτητών του για αποτροπή

του φαινομένου. Ωστόσο, ο αριθμός των εισερχόντων ορθοπτέρων είναι αισθητά μικρότερος σε σύγκριση με τα περσινά δεδομένα, γεγονός που δεν δημιουργήσε ιδιαίτερα προβλήματα στην κοινωνική ζωή και την καθημερινότητα των κατοίκων του νησιού.

Η κατάκλιση του νησιού από τα ορθόπτερα και την τρέχουσα χρονιά αποτελεί ένα γεγονός προκαθορισμένο και αναμενόμενο, αρκεί κάποιος να ανατρέξει στην ιστορία του νησιού και τα διδάγματα του παρελθόντος, σχετικά με το φαινόμενο. Η σπουδαιότητα της αυτόχθονης γνώσης, της σοφίας των ανθρώπων του μόχθου, των παραδοσιακών πρακτικών που δείχνουν το δρόμο, πολλές φορές, στο σήμερα αλλά και στο αύριο. Μια αναγνωρισμένη σπουδαιότητα που λαμβάνεται σοβαρά υπόψη στον σχεδιασμό των επτά (7) βημάτων ολοκληρωμένης ανάπτυξης ενός τόπου, όπως διδάσκεται στο ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» (Ρόκος, 2003, 2005, 2007). Η αυτόχθονη γνώση σε συνδυασμό με τις επιστημονικές μεθόδους μπορούν να αντιμετωπίσουν ουσιαστικά το παρατεταμένο πρόβλημα υπερπληθυσμού της ακρίδας στον Αη Στράτη.

Ανατρέχοντας, λοιπόν, στα διδάγματα της ιστορίας, όπως έγιναν γνωστά στον γράφοντα από τον Βύρωνα Μανικάκη και τις καταγραφές του πατέρα του, θα διαπιστώσει κανείς ότι, κατά το παρελθόν, η αντιμετώπιση γινόταν στην φάση που οι ακρίδες είναι ακόμα νύμφες, ήτοι στην πρώτη ηλικία όπου δεν έχουν βγάλει φτερά, τοποθετώντας δολώματα (τροφή αναμεμειγμένη με δηλητήριο, το «φαρμάκι») δίπλα σε σημεία συγκέντρωσης. Δεδομένης της ανάγκης για θερμότητα που έχουν για την επιβίωσή τους, ειδικά στις αρχές της άνοιξης, όπου οι μεταβολές της θερμοκρασίας είναι μεγάλες, οι νύμφες συγκεντρώνονται στους βράχους και τις γυμνές εξάρσεις του τοπίου, που έχουν την ιδιότητα να απορροφούν την ηλιακή θερμότητα και να την διατηρούν κατά την διάρκεια της νύχτας. Η αντιμετώπιση εστίαζε στα νότια του νησιού στο ακρωτήριο Τρυπητή, όπου βρίσκεται σήμερα το μνημείο του Σγου (Ι) Ν. Σιαλμά, στην πηγή του προβλήματος. Οι ακρίδες πάνω στα βράχια τις πρώτες πρωινές ώρες και τις απογευματινές σταματούν την όποια δραστηριότητα και είναι ιδιαίτερα ευπρόσβλητες, καθώς σταματούν να κινούνται (προσωπική επικοινωνία, 11 Μαΐου, 2017). Το γεγονός αυτό, όπως διαπιστώθηκε και από επιτόπια συμμετοχή στους ψεκασμούς, δίνει την δυνατότητα αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης του προβλήματος.

Την τρέχουσα χρονιά, οι ψεκασμοί εκκίνησαν όταν στο μεσαίο τμήμα του νησιού ήταν νύμφες στην μέση της πρώτης ηλικίας αλλά στο νότιο ήταν μεγαλύτερων ηλικιών και είχαν αποκτήσει φτερά, οπότε με τους ανέμους μπορούσαν να καλύψουν μεγαλύτερες αποστάσεις και να αποφεύγουν τον γενόμενο ψεκασμό, ως επί το πλείστον, σε ώρες έντονης κινητοποίησης, προδιαγράφοντας την φετινή αποτελεσματικότητα των δράσεων.

Ευτυχές είναι το γεγονός ότι, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο γνωρίζει πολύ καλά την συμπεριφορά των ορθοπτέρων και την επόμενη χρονιά, υπάρχει αισιοδοξία ότι θα επιτύχει, με την ομαλή χρηματοδότηση του προγράμματος, την έγκαιρη εφαρμογή στις αρχές της Άνοιξης για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος. Ωστόσο, είναι βέβαιο ότι, θα απαιτηθούν τουλάχιστον τρία (3) χρόνια, σύμφωνα με τον Κο Τσαγκαράκη, για την πληθυσμιακή συρρίκνωση των ακρίδων και την επαναφορά σε φυσιολογικά επίπεδα (προσωπική επικοινωνία, 5 Μαΐου, 2017).

Πέραν όμως από την έγκαιρη δράση των ειδικών απαιτείται, σύμφωνα με την κρίση του γράφοντα, κάτι που υπήρχε στο παρελθόν και δεν παρατηρείται σήμερα, χωρίς να σημαίνει ότι δεν μπορεί να υπάρξει αν υπάρχει θέληση. Αυτό δεν είναι άλλο από την ενεργοποίηση των ανθρώπων του νησιού, τόσο των κατοίκων όσο και των προσωρινά διαμενόντων, για συνεισφορά, εθελοντισμό, υποστήριξη και παροχή βοήθειας στους Γεωπόνους, μια βοήθεια που έχει τόσο ανάγκη το νησί την τρέχουσα περίοδο. Η παρατηρούμενη αδιαφορία από τους Αγιοευστρατίτες, κατοίκους και μη, πέραν των μετρημένων στα δάχτυλα του ενός χεριού κατοίκων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης που πρόσφεραν βοήθεια, σε αντίθεση με τον ζήλο

και την αξιόπαινη προσπάθεια και εθελοντική συμμετοχή μη σχετικών με το νησί, όπως των φοιτητών της Γεωπονικής, δημιουργεί ένα αποκαρδιωτικό συναίσθημα στους συμμετέχοντες και έναν έντονο προβληματισμό για την αποτελεσματικότητα των δράσεων από δέκα (10) άτομα για τρεις ή τέσσερις ημέρες, όταν παλιότερα συμμετείχαν για μήνες, καθημερινά, τουλάχιστον δέκα πέντε (15) με είκοσι (20) άτομα ανά τομέα, με τους τομείς να ξεπερνούν τους επτά. Απαιτείται συνεισφορά και συμμετοχή για εργασία σε δύο βάρδιες, μία τις πρωινές ώρες και μια τις απογευματινές που τα ορθόπτερα είναι αδρανή, σε όλα τα μήκη και πλάτη του νησιού με εστίαση στο Νότο. Η καθημερινή δράση σε δυο βάρδιες είναι εξαντλητική, όταν πραγματοποιείται από την ίδια ομάδα, δεδομένου του ανάγλυφου του νησιού και δεν μπορεί να είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική, όπως διαπιστώθηκε. Απαιτούνται οχήματα και όχι μόνο δύο (ένα του Δήμου και ένα ιδιώτη), που εμφανίζουν σοβαρά προβλήματα λειτουργίας. Η προσδοκώμενη χρήση drones από το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο για ανίχνευση και ψεκάσμο την επόμενη χρονιά δεν κρίνεται, από τον γράφοντα, ότι θα επιφέρει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, δεδομένης της μορφολογίας του εδάφους, την πυκνή με θάμνους (αστουβιές) βλάστηση και τις διάσπαρτες βελανιδιές, το μέγεθος και την εξάπλωση των ακρίδων και τις δυσκολίες που συνοδεύουν τις νέες τεχνολογίες στην εμβέλεια χρήσης, στην ανάρτηση φορτίου και χειρισμού.

Εν κατακλείδι, επισημαίνεται η ανάγκη γενικευμένης χρήσης του βιολογικού φαρμάκου Laser στους μελλοντικούς ψεκασμούς και μόνο σε εστιασμένες μεγάλες συγκεντρώσεις, τις αποκαλούμενες «κηλίδες» ορθοπτέρων, του ισχυρού KARATE που χρησιμοποιήθηκε την τρέχουσα χρονιά για «πυροσβεστικούς» λόγους καθώς, όπως παρατηρήθηκε, επιδρά καταλυτικά σε επικονιαστές στο νησί. Σύμφωνα με τον Κο Μανικάκη που διατηρεί κυψέλες στο νησί, καθημερινά μετρούσε στην είσοδο κάθε μιας από τις δέκα πέντε (15) περίπου κυψέλες που διατηρεί επτά (7) με οκτώ (8) μέλισσες νεκρές, γεγονός που οφείλεται, σύμφωνα με τον ίδιο, σε αποβολή από το ίδιο το μελίσι των μολυσμένων με εντομοκτόνο μελισσών για λόγους συντήρησης της κυψέλης και μη μετάδοσης ασθενειών στις υπόλοιπες (προσωπική επικοινωνία, 11 Μαΐου, 2017).

Με την βοήθεια της επιστημονικής γνώσης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου στο θέμα, την αξιοποίηση των παραδοσιακών πρακτικών, την ομαδική εργασία και συνεισφορά των Αγιοευστρατιτών και όχι μόνο, την συνέχιση απαγόρευσης του κυνηγιού πουλιών και πέρδικας στο νησί αλλά και τη βοήθεια της φύσης, καθώς παρατηρείται ότι έχουν πολλαπλασιαστεί αριθμητικά οι γλάροι και άλλα είδη που τρέφονται με ακρίδες αλλά και τις ευχές των μοναχών του Αγίου Όρους, οι οποίοι κάθε χρόνο πραγματοποιούν αγιασμό και λιτανεία για τις ακρίδες στο νησί (Καρβέλλη, 2016α), είναι πολύ πιθανό, να λάβει χώρα ένα θαύμα στο νησί, πιο γρήγορα απ' ότι αναμένεται. Αρκεί να μην είναι πια πολύ αργά για τους κτηνοτρόφους, το περιβάλλον και το ίδιο το νησί.

6.7.1.2. Λοιπά Αρθρόποδα

Σχετικά με άλλα προβλήματα που αντιμετωπίζει το φυσικό περιβάλλον της νήσου Αγίου Ευστρατίου, αναφέρονται η εμφάνιση της κάμπιας που καταστρέφει τον βελανιδόκαρπο των δρυών του νησιού, γεγονός που στερεί στα αιγοπρόβατα ελευθέρως βοσκής ένα πλούσιο ενδιαίτημα αλλά και νέες δυνατότητες αξιοποίησης του βελανιδιού και του κελύφους που λαμβάνει χώρα σε άλλα νησιά του Αιγαίου, όπως στην Κέα (Ζιώγα, 2015). Η ενημέρωση από τη Δήμαρχο του νησιού Κα Κακαλή σχετικά με την ένταξη αντιμετώπισης της κάμπιας στην τριμερή προγραμματική σύμβαση μεταξύ του Δήμου Αγίου Ευστρατίου, της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου και του Γεωπονικού Πανεπιστημίου με τίτλο «Προστασία οικοπεριβάλλοντος» που έλαβε χώρα για την αντιμετώπιση της ακρίδας (προσωπική επικοινωνία, 21 Φεβρουαρίου, 2017) δεν επιβεβαιώνεται από το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο, σύμφωνα με τον Κο Τσαγκαράκη, που επισημαίνει ότι οι δράσεις της τριμερούς σύμβασης

αφορούν μόνο στην καταπολέμηση της ακρίδας (προσωπική επικοινωνία, 5 Μαΐου, 2017). Το γεγονός αυτό, καθιστά αναγκαία την επέκταση της συνεργασίας για την αντιμετώπιση της κάμπιας που καταστρέφει το μοναδικό δάσος και καθιστά αδύνατη την φυσική ανανέωση του. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη η λήψη αναγκαίων μέτρων για την αντιμετώπιση του, αναφερόμενου από κατοίκους του νησιού, προβλήματος των τσιμπουριών στις παραλίες, που προκαλούνται πιθανότατα από την ανεμπόδιστη διέλευση των μοσχαριών και αιγοπροβάτων, με την ενσωμάτωση δράσεων σε νέα συνεργασία που πρέπει να προβεί ο Δήμος με το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο ή άλλους φορείς.

6.7.1.3. *Αναρχη Βόσκηση*

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι, η ανεμπόδιστη κίνηση των ζωντανών των κτηνοτρόφων σε όλο το νησί, αποτελεί, ομοίως με την κάμπια, έναν σημαντικό περιορισμό για την αναγέννηση του δρυοδάσους και, κατ' επέκταση, των ειδών της πλούσιας χλωρίδας που είναι καταγεγραμμένα στο νησί, μεταξύ των οποίων αρωματικά φυτά και βότανα, γεγονός που συντελεί, αθροιστικά με την ζημιά που πραγματοποιείται από την ακρίδα, στην εξάλειψη του αξιόλογου φυσικού περιβάλλοντος του Αγίου Ευστρατίου και της βιοποικιλότητας.

Η άναρχη βόσκηση που λαμβάνει χώρα σε μέρη όπου, παλαιότερα, καλλιεργούνταν, σε συνδυασμό με την εγκατάλειψη των αναβαθμίδων που θα αναλυθεί στο ανθρωπογενές περιβάλλον, έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση σοβαρών προβλημάτων διάβρωσης των εδαφών και εμφάνιση των μητρικών πετρωμάτων. Επιπρόσθετα, η εγκατάλειψη της γεωργικής γης από το 1950 και έπειτα, καθώς και η αύξηση της κτηνοτροφίας, οδήγησε στην υπάρξη ενός σημαντικού περιορισμού σήμερα που αφορά στην μεγάλη ποσότητα υποβαθμισμένων "αργών" γαιών (Advent, 1994).

6.7.1.4. *Μείωση Βροχοπτώσεων και Ερημοποίηση*

Στα ανωτέρω προβλήματα και περιορισμούς του Αγίου Ευστρατίου, θα πρέπει να προστεθεί και ο σημαντικός περιορισμός που σχετίζεται με τις επιπτώσεις στην βιοποικιλότητα και το οικοσύστημα του νησιού, ως απόρροια της κλιματικής αλλαγής και της ερημοποίησης που συντελείται παγκοσμίως και δεν αφήνουν ανεπηρέαστα το νησί ή τη χώρα. Οι εκθέσεις της WWF σε συνεργασία με το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών με τίτλο «*Το αύριο της Ελλάδας*» που επιχειρεί μια πρόβλεψη για τις κλιματικές συνθήκες στην Ελλάδα την περίοδο 2021-2050 (WWF, 2017), καθώς και οι μελέτες - εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος για τις οικονομικές επιπτώσεις στη χώρα (Τράπεζα της Ελλάδος, 2011), δεν αφήνουν περιθώρια αμφιβολίας περί της ανάγκης προσαρμογής κάθε τύπου στις συντελούμενες αλλαγές για την μείωση των δυσμενών επιπτώσεων. Η αισθητή μείωση των βροχοπτώσεων στον Αη Στράτη και η ερημοποίηση που συντελείται στο Αλονίτσι με την επέκταση των αμμοθινών, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα των μεταβολών που λαμβάνουν τόπο στο νησί (Τα νέα του Αη Στράτη, τεύχος 4, 2009, σελ. 7). Η απειλή για την βιοποικιλότητα και το περιβάλλον του Αγίου Ευστρατίου σχετίζεται και με το υδάτινο στοιχείο του νησιού που το συντηρεί. Η εξάλειψη, μετά τον σεισμό του 1968, των επιφανειακών υδάτων, με εξαίρεση τους εποχιακούς υγροτόπους που σχηματίζονται στις απολήξεις ρεματιών την άνοιξη, οδήγησε στην συντήρηση του πλούσιου οικοσυστήματος, αποκλειστικά, στα υπόγεια ύδατα (Βικιπαίδεια, 2017α). Ωστόσο, η γεωμορφολογία του νησιού με την παρουσία στεγανού υπόβαθρου κάτω από έναν συνεχή μικρού πάχους υδροπερατό σχηματισμό δεν ευνοεί τη δημιουργία πλούσιου και συνεχούς υδροφόρου ορίζοντα (Αξιολόγηση, Αναθεώρηση & Εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Β. Αιγαίου – Στάδιο Β1, σελ. 152, 2015), γεγονός που εντείνει την αναγκαιότητα μελέτης και υλοποίησης δράσεων προσαρμογής για την μείωση της έκτασης ή έντασης αναμενόμενων προβλημάτων στο μέλλον.

6.7.1.5. *Ελάττωση του ιχθυοαποθέματος*

Σημαντικό περιορισμό αποτελεί, κατά κοινή ομολογία όσων ασχολούνται με την παράκτια αλιεία στο νησί, η ελάττωση του ιχθυοαποθέματος, γεγονός που εστιάζεται στην υπεραλίευση και μάλιστα με απαγορευτικές μεθόδους, όπως αναφέρθηκε στην ανάλυση της αλιείας στην οικονομική πραγματικότητα, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη δράση καθορισμού ζωνών προστασίας, επιτήρησης και ελέγχου της παράνομης αλιείας για την ανάσχεση του σημαντικού αυτού περιορισμού και την στήριξη του βασικού αυτού τομέα για το νησί και την τοπική οικονομία.

6.7.2. **Αναπτυξιακές Δυνατότητες και Προοπτικές**

6.7.2.1. *Αναλλοίωτο Οικοσύστημα*

Η ημιορεινή μορφολογία και η γεωμορφολογία του Αγίου Ευστρατίου, το πλούσιο χερσαίο και θαλάσσιο οικοσύστημα, η ύπαρξη αξιόλογης орνιθοπανίδας, η ένταξη του συνόλου του νησιού και της περιβάλλουσας θαλάσσιας περιοχής στο δίκτυο NATURA και στους βιότοπους CORINE ως οικότοποι ενδημικών ειδών, ο θαλάσσιος πλούτος του νησιού, οι περιπατητικές διαδρομές που διέρχονται από σημεία φυσικού κάλλους, εξωκλήσια και σημεία ιστορικής και πολιτιστικής αξίας, η ανεμπόδιστη θέα που φτάνει, σε συνθήκες διαύγειας της ατμόσφαιρας, μέχρι το όρος Άθως στα Βόρεια, τις νησίδες Πιπέρι και Ψαθούρα των Βορείων Σποράδων στα Δυτικά και τη Λήμνο στα Βορειοδυτικά, προσδίδουν σημαντική αναπτυξιακή δυνατότητα στο νησί. Το υψηλό επίπεδο διατήρησης του φυσικού χώρου αλλά και η αντικειμενική του αξία καθιστούν τον Άγιο Ευστράτιο ως ένα από τα καλύτερα διατηρημένα οικοσυστήματα στον χώρο του Αιγαίου (Βικιπαίδεια, 2017α).

6.7.2.2. *Χλωρίδα*

Ειδικότερα, το τοπίο του Αγίου Ευστρατίου είναι αξιόλογο, έχοντας κλασικό βορειοαιγαιακό μικρονησιακό χαρακτήρα. Διαθέτει μεγάλα τμήματα ημιορεινού άνυδρου τοπίου με φρυγανική γενικά βλάστηση, με βραχώδεις κυρίως ακτές με ιδιαίτερη ησυχία και φυσική ομορφιά χωρίς σημαντικές ανθρωπογενείς παρεμβάσεις (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 11). Η ύπαρξη ενός μοναδικού, για τα δεδομένα νησιού του Αιγαίου, δάσους της Αιγαιακής Δρυός σε μεγάλη έκταση και πυκνότητα στην περιοχή Αυλάκια και άλλα σημεία αποτελεί μια ιδιαιτερότητα του νησιού, προσδίδοντας ένα σημαντικό πλεονέκτημα που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ευρέως και ποικιλοτρόπως, όπως για δασική αναφυχή και παρατήρηση της ορνιθοπανίδας αλλά και εκμετάλλευση του βελανιδόκαρπου, αφού αντιμετωπιστεί το ζήτημα της κάμψιας που καταστρέφει τον καρπό.

Μεταξύ των λόφων δημιουργούνται ρεματιές, οι μεγαλύτερες σε μήκος στη Δυτική πλευρά του νησιού, που συγκροτούν βιότοπους υδρόφιλης χλωρίδας και πανίδας. Οι ρεματιές αυτές καταλήγουν σε παραλίες, δημιουργώντας εποχιακούς υγρότοπους, που αποτελούν τόπο ξεκούρασης για πληθώρα μεταναστευτικών υδρόβιων πουλιών στο ταξίδι τους προς Βορρά (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004).

Στις απολήξεις των ρεματιών και στις πλαγιές των λόφων του νησιού αναπτύσσεται μεγάλη ποικιλία αρωματικών φυτών και βοτάνων αλλά και προστατευόμενων ειδών βλάστησης. Δεν είναι γνωστό αν η πλούσια αυτή ποικιλία αρωματικών φυτών και βοτάνων και προστατευόμενων ειδών εξακολουθεί να υφίσταται στο νησί μετά το καταστροφικό έργο της ακρίδας για οκτώ (8) συναπτά έτη και την άναρχη βόσκηση των αιγοπροβάτων, ωστόσο, είναι καταγεγραμμένη και επισημαίνεται για την ανάγκη υλοποίησης δράσεων αναγέννησης και αξιοποίησης αυτού του πολλά υποσχόμενου και προσοδοφόρου τομέα. Προφανώς, η δράση αυτή προϋποθέτει την αποτελεσματική αντιμετώπιση της ακρίδας και την οριοθέτηση ζωνών απαγόρευσης της βόσκησης στο νησί.

Αναλυτικότερα, στο νησί καταγράφεται ο κρίνος της θάλασσας (*Pancreatium maritimum*), ο οποίος, όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο 4.8.7.4. της πραγματικότητας του φυσικού περιβάλλοντος, αποτελεί απειλούμενο είδος στην Μεσόγειο. Στο νησί συναντάται το είδος *Melilotus elegans*, όπως αναφέρθηκε 4.8.7.3. της καταγραφής του φυσικού περιβάλλοντος, το οποίο δεν φύεται σε άλλο μέρος της Ελλάδας και εμφανίζει εξαιρετικές φαρμακευτικές ιδιότητες. Το ακατέργαστο εκχύλισμα μεθανόλης του *Melilotus elegans*, ενός από τα δέκα εννιά (19) είδη Μελίλωτου (Wikipedia, 2017b) - που χρησιμοποιείται ευρέως στην παραδοσιακή ιατρική της Αιθιοπίας για την θεραπεία του άσθματος, των αιμορροΐδων και των τραυμάτων - αποδεικνύεται ότι εμφανίζει σημαντική αντιφλεγμονώδη δράση έναντι του οιδήματος των ποδιών, σύμφωνα με γενόμενες πειραματικές μελέτες (Asres et al, 2005).

Πέραν των ανωτέρω, σύμφωνα με τοπική έρευνα διδασκόντων και μαθητών του Γυμνασίου και Λυκειακών τάξεων του Αγίου Ευστρατίου με συνδρομή του Κου Μανικάκη και άλλων κατοίκων του νησιού, στα πλαίσια του προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης 2013 – 2014, συναντώνται στο νησί η άκανθος μοντρούνα (*Acanthus mollis*) που χρησιμοποιείται σε πληγές και εγκαύματα και περιέχει γλίσχροσμα και ταννίνες για την θεραπεία εξαρθρωμένων αρθρώσεων, ο Αδιάντος ή Πολυτρίχι (*Adiantum capillus – veneris*) που αποτελεί βότανο για τόνωση της τριχοφυΐας, ή Αγχουσα η κυματιστή (*Anchusa undulata subsp*), γνωστή από την αρχαιότητα καθώς αναφέρεται στη Λυσιστράτη του Αριστοφάνη σαν ψιμύθιο, δηλαδή καλλυντικό που χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες για να βάφουν κόκκινα τα μάγουλα, η ανθέμιδα του Βέρνερ (*Anthemis wernerii*) που περιλαμβάνεται στην κατηγορία των απειλούμενων ειδών του κόκκινου καταλόγου IUCN (1993, Ελλάδα), (1988, Ευρώπη), (1993, World) και προστατεύεται από την Ελληνική Νομοθεσία, όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο 3.8.10.1 της παρούσας εργασίας από το Π.Δ. 67/1981, το σέλινο (*Arium graveolens*) με αναγνωρισμένες διουρητικές ιδιότητες, τονωτικό του στομάχου, αντιπυρετικό διεγερτικό και δράση κατά των ρευματισμών και της νεφροπάθειας, το βότανο κάρδαμο (*Arabis thaliana*), ο αρωματικός Ασπάραγος ο οξύφυλλος (*Asparagus acutifolius*) με αντιφλογιστικές ιδιότητες, ο Ασφόνδελος (*Asphodelus aestivus*) που αποτελούσε, κατά τη μυθολογία, το έμβλημα του θεού Διόνυσου, ο Αστράγαλος (*Astragalus pelecinus*) με μαλακτικές και εφιδρωτικές ιδιότητες, η Καλεντούλα (*Calendula arvensis*) με αντισηπτικές, εφιδρωτικές, θεραπευτικές, ευεργετικές και αντιγηραντικές ιδιότητες, το Κενταύριο το οξύφυλλο (*Centaureum comatum*) το οποίο βρίσκεται υπό καθεστώς προστασίας (ΠΔ 67/1981), ο Κνίκος ή Αγιάγκαθο κάρδος (*Cnicus benedictus*) που περιέχει την ουσία κνικίνη με αντιβιοτικές και αντιφλεγμονώδεις ιδιότητες και βοηθά στις πεπτικές διαταραχές (Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Γυμνασίου – Λ.Τ. Αγίου Ευστρατίου, 2013 -2014). Η ποικιλομορφία των αρωματικών και θεραπευτικών βοτάνων του Αγίου Ευστρατίου περιλαμβάνει, επιπρόσθετα, το Κρίταμο *maritimum* (*Crithmum maritimum* L.), φυτό γνωστό από την αρχαιότητα για τις θεραπευτικές του ιδιότητες, το Μοσχάγκαθο (Ερύγγιο των αγρών ή αύτακα) (*Eryngium campestre* L.) με διουρητικές, επουλωτικές ιδιότητες και δράση κατά της ηπατικής ανεπάρκειας, η Φουμάρια η αίγαγρος (*Fumaria Capreolata* L.), με την περιεχόμενη ουσία φουμαρίνη να έχει εφαρμογή σε δερματικές παθήσεις, παθήσεις του πεπτικού συστήματος και την αϋπνία, το Βαλσαμόχορτο ή Σπαθόχορτο (*Hypericum Perfoliatum*), γνωστό για τις καταπληκτικές του ιδιότητες από την εποχή του Ιπποκράτη με το όνομα Υπερικό, το οποίο καλλιεργείται για εμπορικούς σκοπούς και χρήση στην βοτανολογία και την ιατρική, ο Αγούδορας (*Hypericum Triquetrifolium*), το οποίο περιέχει την ουσία υπερικίνη με σημαντικές φαρμακευτικές ιδιότητες σε εγκαύματα και άλλες δερματικές παθήσεις, γνωστές από τον Διοσκουρίδη και τον Ιπποκράτη, η Ακονιζέα ή Διττριχία η ιξώδης (*Inula Viscosa*), ένα κατεξοχήν φαρμακευτικό φυτό, με τον Διοσκουρίδη να αναφέρει ότι τα φύλλα του γίνονται αποτελεσματικό κατάπλασμα στα δαγκώματα από φίδια, στα τραύματα και στις νεοπλασίες, ο Αγριόκρινος ή Ίρις η γερμανική (*Iris Germanica*) με πολλές φαρμακευτικές ιδιότητες δρώντας ως καθαρτικό, διουρητικό, τονωτικό αλλά και ως σταθεροποιητικό στην αρωματοποιία, ο Λάθυρος Κλύμενο (*Lathyrus clymenum*) με σπουδαίες

θεραπευτικές ιδιότητες και θετική επίδραση σε χρόνιες παθήσεις και τύπους καρκίνου (προστάτη, στήθους, εντέρου), καρδιαγγεακές παθήσεις και τον διαβήτη, το Αγιόκλημα (*Lonicera etrusca*) ένα επούλωτικό και αντισηπτικό βότανο, πλούσιο σε σαλικυλικό οξύ που μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί ασπιρίνης και καταπραΰνει τον βήχα, την καταρροή και βοηθά στην καλή λειτουργία της χολής και του συκωτιού, το χαμομήλι (*Matricaria recurita* L.) με αγχολυτικές, αντιφλεγμονώδεις και αντισπασμωδικές ιδιότητες που βοηθά στην μείωση της χοληστερίνης, το κάρδαμο (*Nasturtium officinale* R. Br.) που χρησιμοποιείται για την παρασκευή μουστάρδας και ξεχωρίζει για την πικάντικη γεύση, η Ρίγανη (*Origanum heracleoticum* L.) πασίγνωστη για τα αρώμα αλλά και τις φαρμακευτικές ιδιότητες της, καθώς θεωρείται τονωτική, διουρητική, καθαρτική, αντιψωριακή και αντιεπιληπτική, το Πλουμβάγο το Ευρωπαϊό (*Iumbago europaea* I) με αντιοξειδωτική, αντιφλεγμονώδη, αντικαρκινική, αντιβακτηριακή και αντιμυκητιασική δράση, το Βατράχιο ή συκόρριζα (*Ranunculus ficaria* subssp), ένα βότανο ειδικό για την θεραπεία των αιμορροΐδων, το Κυνόροδο (*Rosa canina*) με αντιφλεγμονώδεις, τονωτικές και αντιοξειδωτικές ιδιότητες, βοηθώντας στην αντιμετώπιση του κρυολογήματος, της αναιμίας και της διάρροιας, η Ρούτα η χαλέπια ή Απήγανος (*Ruta chalepensis* L.) με χρήση ως αντίδοτο για δηλητήριο, εμμηναγωγό, εκκρωτικό αλλά και φάρμακο κατά της υστερίας, της επιληψίας και καταπραΰντικό στα αρθρικά, ρευματικά, της φλεβίτιδας και των κισσών, το φασκόμηλο (*Salvia fruticosa* Miller) με αντισηπτικές, αντιοξειδωτικές, σπασμολυτικές και στυπτικές ιδιότητες, η Σκροφουλάρια (*Scrophularia*), ένα βότανο με καθαριστικές ιδιότητες, ωφέλιμες για την αντιμετώπιση παθήσεων του δέρματος, όπως ακμή, ψωρίαση και έκζεμα, η Κολλιτσίδα (*Trifolium lappaceum* I), το οποίο αποτελεί ένα ισχυρότατο αντικαρκινικό, διουρητικό και αποτοξινωτικό βότανο, η Κνίδη η καυστηρά (Τσουκνίδα) (*Urtica urens* L.), το οποίο συνιστά διουρητικό και καθαρτικό και χρησιμοποιείται στην θεραπεία γάγγραινας, αιμορραγιών και πληθώρα άλλων, που αποδεικνύουν την σημασία του οικοτόπου Natura που περιλαμβάνει τη νήσο του Αγίου Ευστρατίου στο σύνολό της (Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Γυμνασίου – Λ.Τ. Αγίου Ευστρατίου, 2013 - 2014).

6.7.2.3. *Ορνιθοπανίδα*

Οι Νοτιοανατολικές ακτές και οι περιοχές του Δυτικού τμήματος του νησιού χαρακτηρίζονται από φτωγή βλάστηση και απότομα βράχια, ωστόσο, παρατηρείται πλούσια ορνιθοπανίδα, καθώς αποτελούν ιδανικό καταφύγιο για το φώλιασμα γερακιών, όπως ο μαυροπετρίτης, αλλά και πληθώρας θαλασσοπούλιων, όπως ο θαλασσοκόρακας. Εξαιρετικοί τόποι αναπαραγωγής για τα θαλασσοπούλια, επιπρόσθετα, αποτελούν οι προστατευόμενες βραχονησίδες Βέλια και Δώδεκα Απόστολοι αλλά και πολλές μικρότερες που υπάρχουν γύρω από το νησί (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004).

6.7.2.4. *Αμμοθινικό Σύστημα στο Αλονίτσι*

Άξιο αναφοράς είναι και το μικρό αμμοθινικό οικοσύστημα που σχηματίζεται στην περιοχή Αλονίτσι, στο οποίο υπάρχει μια μεγάλη αμμόδης ακτή που εκτείνεται σε μεγάλη απόσταση προς το εσωτερικό, προσδίδοντας δυνατότητα προβολής αντίστοιχης των αμμοθινικών οικοσυστημάτων της Λήμνου.

6.7.2.5. *Θαλάσσια βιοποικιλότητα*

Το θαλάσσιο οικοσύστημα περιμετρικά του νησιού χαρακτηρίζεται από σημαντική βιοποικιλότητα. Διαθέτει διάφορα είδη και σημαντικούς πληθυσμούς ιχθυοπανίδας, τα οποία χρησιμοποιούν ως ενδιαίτημα τα εκτεταμένα λιβάδια ποσειδωνίας των ακτών του νησιού (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 10). Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, όπως έχει αναφερθεί και αποτελεί κοινή ομολογία όσων

ασχολούνται με την παράκτια αλιεία, διαπιστώνεται τάση ελάττωσης των πληθυσμών των ψαριών (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004). Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι θαλασσοσπηλιές που υπάρχουν περιμετρικά του νησιού καθώς αποτελούν καταφύγιο για τις μεσογειακές φώκιες *monachus – monachus*, πιθανότατα, λόγω γειτνίασης με το θαλάσσιο πάρκο των Βορείων Σποράδων (Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου, 2004).

6.7.2.6. *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*

Η σταδιακή αύξηση ζήτησης τουριστικών προορισμών με αναλλοίωτο φυσικό περιβάλλον, όπως ο Άγιος Ευστράτιος προσδίδει σημαντικές προοπτικές στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως ο περιηγητικός / περιπατητικός, ο καταδυτικός τουρισμός, ο κατασκηνωτικός, ο τουρισμός με σκάφη αναψυχής, η ιστιοπλοΐα, ο θρησκευτικός και ιστορικός τουρισμός κ.ά. (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ. 26). Ειδικότερα, ένα εξαιρετικό δυναμικό αφορά στον καταδυτικό τουρισμό ο οποίος, προς το παρόν, δεν αξιοποιείται καθόλου και, αναμφίβολα, αποτελεί πεδίο περαιτέρω εξερεύνησης. Ωστόσο, σύμφωνα με σχετικές έρευνες, έχει διαπιστωθεί ότι ο Άγιος Ευστράτιος φιλοξενεί πλούσια θαλάσσια πανίδα και χλωρίδα και μοναδικά οικοσυστήματα (π.χ. σπήλαια). Επιπρόσθετα, ο βυθός και τα χαρακτηριστικά που τον διακρίνουν, όπως η διαύγεια, τα γεωμορφολογικά του χαρακτηριστικά, η θαλάσσια ζωή, προσδίδουν σημαντικό καταδυτικό ενδιαφέρον και ευνοούν την ανάπτυξη θαλάσσιου τουρισμού, αλιευτικού ή καταδυτικού, ενδεχόμενη αξιοποίηση των οποίων θα προσέδιδε στο νησί σημαντικά οφέλη (Ακριτοπούλου, Γεροβασιλείου, Κουτσούμπας, τα νέα του Άη Στράτη, τεύχος 2, 2008, σελ. 5).

Εικόνα 127. Ο θαλάσσιος πλούτος του Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Ακριβοπούλου Ελ., 2011

6.8. Τεχνική – Τεχνολογική Πραγματικότητα

6.8.1. Οδικό Δίκτυο

Το οδικό δίκτυο εσωτερικά του οικισμού και 2,5 km εκτός του οικισμού, είναι σε πολύ καλή κατάσταση και η κυκλοφορία των συμβατικών οχημάτων γίνεται χωρίς πρόβλημα. Πέραν όμως των 2,5km του ασφαλτοστρωμένου δικτύου που οδηγεί στον λόφο του Προφήτη Ηλία, το υπόλοιπο δίκτυο από χωματόδρομους είναι απαγορευτικό για την κυκλοφορία συμβατικών αυτοκινήτων. Ως εκ τούτου, καθίστανται άχρηστα στο νησί και η κίνηση, όπως επισημάνθηκε στην καταγραφή, δύναται να υλοποιηθεί μόνο με αγροτικά ή εκτός δρόμου οχήματα. Πέραν τούτου, σε πολλά σημεία το πλάτος του δρόμου είναι μειωμένο αισθητά από την υποχώρηση των χωμάτινων ερεισμάτων, το δίκτυο εμφανίζει, κατά τόπους, αυλάκια μεγάλου εύρους από τα βρόχινα ύδατα, τα επονομαζόμενα «νεροφαγώματα», ενώ απουσιάζει, παντελώς, η σήμανση και τα προστατευτικά κιγκλιδώματα, ακόμα και σε γκρεμώδη σημεία. Οι συνθήκες επιβαρύνονται από την ανεξέλεγκτη διέλευση αιγοπροβάτων και τους δυνατούς ανέμους που επικρατούν συχνά στο νησί. Εκ των ανωτέρω συνθηκών, οι πανέμορφες παραλίες του νησιού δεν είναι εύκολα προσεγγίσιμες ακόμα και η ιδανική για οικογένειες αμμόδης παραλία του Αγίου Δημητρίου που απέχει μόλις 5km από το χωριό, πέραν αυτής του οικισμού.

Το κακό οδικό δίκτυο αποτελεί ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα του Αγίου Ευστρατίου, γεγονός που επισημαίνεται τόσο από τους κατοίκους του νησιού σε ποσοστό 66% όσο και από τους προσωρινά διαμένοντες σε ποσοστό 63% στα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια. Σε γενόμενη προσωπική συζήτηση με τον πρώην Δήμαρχο του Αγίου Ευστρατίου, Κο Μακρή, κατέστη γνωστό ότι υπάρχει επικαιροποιημένη μελέτη στον Δήμο με περιβαλλοντική αδειοδότηση για το τμήμα μήκους 13km μέχρι το μνημείο του Υψογού (I) Ν. Σιαλμά στο νότιο άκρο του νησιού, ωστόσο, δεδομένου ότι υφίσταται ένας μόνο οικισμός στο νησί και δεν υπάρχει άλλος για οδική σύνδεση, το δίκτυο θεωρείται αγροτικό και δεν μπορεί να χρηματοδοτηθεί από Ευρωπαϊκά κονδύλια, παρά μόνο από εθνικούς πόρους (προσωπική επικοινωνία, 24 Φεβρουαρίου, 2017).

Αξιοσημείωτο είναι ότι, οι περιορισμοί και τα προβλήματα του οδικού δικτύου του Αγίου Ευστρατίου δεν εστιάζονται μόνο στα τεχνικά ζητήματα και την ποιότητα των χωματόδρομων. Σημαντικό πρόβλημα, ιδίως για τους επισκέπτες που εξερευνούν το νησί, αποτελεί η οριοθέτηση των κτηνοτροφικών περιοχών και ο διαχωρισμός τους με περίφραξη, για την αποφυγή μίξης των κοπαδιών, ακόμα και στο δημόσιο δίκτυο χωματόδρομων του νησιού. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η υποχρέωση διάνοιξης τεσσάρων (4) και πλέον περιφράξεων για επίσκεψη στο μνημείο του Υποσηναγού (I) Ν. Σιαλμά. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται και στον λόφο του Αγίου Μηνά στον οικισμό ενώ, οι πεζοπόροι που αποφασίζουν να εξέλθουν του δικτύου των χωματόδρομων θα κληθούν, πιθανότατα, να πηδήξουν περίφραξη ή θα πρέπει να επιστρέψουν σε σημείο όπου υπάρχει άνοιγμα ή θύρα για την συνέχιση της πεζοπορίας «μετ' εμποδίων».

Εικόνα 128. Περίφραξη κτηνοτρόφων στο δημόσιο δίκτυο χωματόδρομων του νησιού

Πηγή: Offroader.gr, 2017

Κατά τα λοιπά, στο νησί, ακόμα και την καλοκαιρινή περίοδο, δεν υπάρχει αξιοσημείωτη κυκλοφορία αυτοκινήτων, ως εκ τούτου δεν υφίσταται ζήτημα ηχορύπανσης στον οικισμό ούτε δυσκολία εύρεσης χώρου στάθμευσης.

6.8.2. Θαλάσσιες Μεταφορές

Οι ακτοπλοϊκές συνδέσεις του Αγίου Ευστρατίου, ως ο μοναδικός δίαυλος επικοινωνίας με τον ευρύτερο γεωγραφικά χώρο, αποτελούσε, ανέκαθεν, ζωτικής σημασίας ζήτημα για το νησί. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία πως, η τακτική και άνευ προβλημάτων σύνδεση του νησιού με την Λήμνο και άλλους προορισμούς, είναι καθοριστικός παράγοντας για την επάρκεια των αναγκών αγαθών, την ομαλή διακίνηση προϊόντων και την επισκευσιμότητα ενώ, η προβληματική σύνδεση επιφέρει πλήγμα στην τοπική οικονομία και τον τουρισμό, υπονομεύοντας το επίπεδο ζωής των νησιωτών (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου - Φάση Α', 2015, σελ.14).

Η ακτοπλοϊκή σύνδεση του Αγίου Ευστρατίου, σύμφωνα με το στρατηγικό και επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Ευστρατίου (2015, σελ.14) υπήρξε διαχρονικά προβληματική, τόσο όσον αφορά στην συχνότητα και τα μέσα όσο και στις γραμμές και στις δυνατότητες διασύνδεσης. Πράγματι, οι κάτοικοι του Αγίου Ευστρατίου γνωρίζουν καλά τι σημαίνει να ζεις σε έναν γεωγραφικά απομονωμένο προορισμό και να είσαι αποκλεισμένος καθώς, δεν είναι λίγες οι φορές που κάνουν να δούν καράβι για ημέρες, σε σημείο που η απελπισία να τους αναγκάζει να προβαίνουν σε συμβολικές κινήσεις, όπως η πρόθεση παράδοσης, το 2015, των κλειδιών του Δήμου και του οπλισμού των εθνοφυλάκων (Ελαφρός, 2015).

Τα προβλήματα διασύνδεσης, κατά καιρούς, του νησιού με την Λήμνο και την ηπειρωτική Ελλάδα έχουν αποτυπωθεί στην μνήμη των Αγιοευστρατιτών με αποτέλεσμα να εμφανίζεται, στα ερωτηματολόγια, ως ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί ακόμα και σήμερα με ποσοστό 39% για τους κατοίκους και 65% για τους διαμένοντες.

Ωστόσο, την τρέχουσα χρονική περίοδο, είναι αναμφισβήτητο γεγονός πως η ακτοπλοϊκή σύνδεση του Αγίου Ευστρατίου είναι σε πολύ καλύτερη μοίρα από άλλους γεωγραφικά απομονωμένους προορισμούς της χώρας. Με καθημερινή τοπική σύνδεση του πλοίου «Αιολίς» με Λήμνο, εκτός Κυριακής, χωρίς κόστος για τους κατοίκους, καθώς και η σύνδεση του «Εξπρές Πήγασος» της Hellenic Seaways με τρία (3) δρομολόγια την εβδομάδα την χειμερινή περίοδο και τέσσερα (4) δρομολόγια, εβδομαδιαίως, την καλοκαιρινή περίοδο με Λαύριο και Καβάλα και ένα (1) με τα Μεστά της Χίου, προσδίδει στο νησί μια σημαντική αναπτυξιακή προοπτική και δυνατότητα, μειώνοντας αισθητά τα μειονεκτήματα της διπλής νησιωτικότητας και της γεωγραφικής θέσης του Αγίου Ευστρατίου στο κέντρο του Βορείου Αιγαίου. Βέβαια, το πενήντα (50) ετών γηρασμένο πλοίο Αιολίς που συνδέει το νησί με την Λήμνο, απαιτώντας πέντε (5) ώρες συνολικά για την μετάβαση και επιστροφή εξαιτίας της ταχύτητας πλεύσης που δεν ξεπερνά τα δέκα (10) μίλια την ώρα, εξακολουθεί να αποτελεί πρόβλημα που καθιστά αναγκαία την αντικατάσταση του πλοίου για τον εκσυγχρονισμό της τοπικής ακτοπλοϊκής γραμμής.

Αναπτυξιακή προοπτική στο νησί προσδίδει, αναμφισβήτητα, το νέο κατασκευασθέν λιμάνι του Αγίου Ευστρατίου. Οι νέες σύγχρονες λιμενικές εγκαταστάσεις κατασκευάστηκαν για να αντιμετωπίσουν τις σοβαρές δυσχέρειες του παλιού λιμανιού σχετικά με τον ασφαλή ελλιμενισμό των πλοίων, εξαιτίας των καιρικών συνθηκών που επικρατούν στην περιοχή, καθώς και το παλιό αλιευτικό καταφύγιο που δυσχέραινε την πρόσδεση μεγαλύτερων αλιευτικών για την περαιτέρω ανάπτυξη της αλιείας. Ωστόσο, δεν έχει περάσει πολύς καιρός από την παράδοση προς χρήση, μόλις το 2016, και ήδη τα προσδοκώμενα οφέλη δείχνουν να μην είναι τα αναμενόμενα από την τοπική κοινωνία. Το νέο λιμάνι αποδεικνύεται ότι δεν εξασφαλίζει σε όλους τους ανέμους την ασφαλή πρόσδεση του πλοίου με αποτέλεσμα την επανάληψη του φαινομένου μη πρόσδεσης (Καρβέλλη, 2016β), ενώ το αλιευτικό καταφύγιο δεν προστατεύεται επαρκώς σε νοτιοδυτικούς ανέμους, καθώς ο προσήνεμος μώλος του λιμανιού δεν αποτρέπει τη θάλασσα να εισέρχεται «ζωντανή» στο εσωτερικό, σε συγκεκριμένη κατεύθυνση ανέμων (LimnosReport.gr, 2016β).

Όπως διαπιστώθηκε κατά την επιτόπια έρευνα, οι αλιείς του νησιού εκφράζουν την δυσαρέσκεια πως, ουδέποτε ζητήθηκε η γνώμη τους σχετικά με τις επικρατούσες καιρικές συνθήκες στο νησί κατά την σύνταξη της μελέτης του έργου. Σχετική έρευνα του συγγραφέα επί του θέματος έδειξε πως, δεδομένης της απουσίας μετεωρολογικού σταθμού (Μ.Σ.) της Ε.Μ.Υ. στον Άγιο Ευστράτιο, οι μελετητές κατασκευής του λιμένα ανέτρεξαν στα ετήσια ανεμολογικά στοιχεία των πλησιέστερων σταθμών στην περιοχή και συγκεκριμένα του Μ.Σ. Λήμνου της χρονικής περιόδου 1974 – 1997, του Μ.Σ. Θάσου της περιόδου 1975 – 1997, του Μ.Σ. Μυτιλήνης της περιόδου 1955 – 1997, του Μ.Σ. Σκύρου της περιόδου 1955 – 1997 και του Μ.Σ. Σκοπέλου της χρονικής περιόδου 1956 – 1997 (Μελέτη Λιμενικών Εγκαταστάσεων Αγίου Ευστρατίου, 2008). Οι πιθανές διαφοροποιήσεις του μικροκλίματος και των ανεμολογικών δεδομένων της περιοχής του Αγίου Ευστρατίου σε σύγκριση με τις υπόλοιπες αναφερόμενες γειτνιάζουσες περιοχές στις οποίες βασίστηκε η μελέτη του λιμένα, αποδεικνύουν περίτρανα ότι, η αξιοποίηση της αυτόχθονης γνώσης αποτελεί καθοριστικό βοηθητικό εργαλείο στον αναπτυξιακό σχεδιασμό, όπως ορθά διατυπώνει η μεθοδολογία των επτά (7) βημάτων ολοκληρωμένης ανάπτυξης στο ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

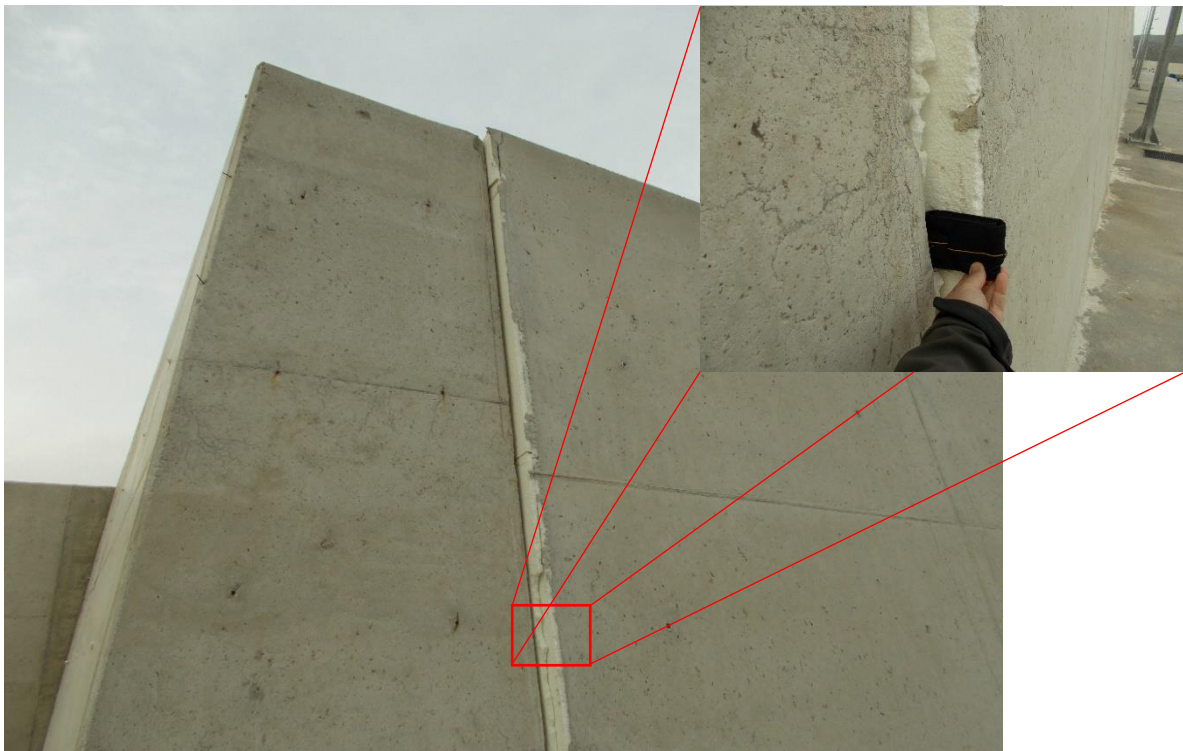
Σύμφωνα με την επιτόπια έρευνα, πέραν των ανωτέρω ζητημάτων του λιμανιού, πιθανότατα ελλείπει της απαιτούμενης χρηματοδότησης, δεν είχε προβλεφθεί η κατασκευή ενισχυμένου θεμελίου σε όλο το μήκος της προβλήτας πρόσδεσης πλοίων παρά μόνο στις άκρες, με αποτέλεσμα, όταν το «Εξπρές Πήγασος» προσδένει στο μέσο της προβλήτας εξαιτίας πρόσδεσης στην άκρη του τοπικού «Αιολίς», οι προπέλες του πλοίου να την εκθεμελιώνουν

σταδιακά και να χαλαρώνουν την αντοχή της κατασκευής. Ένα ζήτημα που πιθανόν να αποτελέσει σημαντικό πρόβλημα στο μέλλον και, ως εκ τούτου, χρήζει αντιμετώπισης.

Το θετικό στην υπόθεση είναι ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει αντιληφθεί τα ζητήματα και έχει απευθυνθεί στο ΕΜΠ και στον έγκριτο λιμενολόγο Κο Κ. Μουτζούρη για τις αναγκαίες βελτιωτικές παρεμβάσεις στο λιμάνι, ενώ είναι ενήμερος ο Υπουργός Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής για το θέμα, σύμφωνα με τη Δήμαρχο Κα Κακαλή (προσωπική επικοινωνία, 9 Μαρτίου, 2017). Πάρα ταύτα, σύμφωνα με την Δήμαρχο, απαιτούνται δύο (2) χρόνια αναμονής για την παρακολούθηση της συχνότητας εμφάνισης του προβλήματος και οι προτάσεις βελτίωσης αφορούν σε παρεμβάσεις με μπλόκια στην εξωτερική πλευρά του αλιευτικού καταφυγίου και ενίσχυση στο κέντρο της προβλήτας (προσωπική επικοινωνία, 21 Φεβρουαρίου, 2017).

Ωστόσο, τα ζητήματα του λιμανιού δεν σταματούν εδώ. Σύμφωνα με τους Λιμενικούς του νησιού, δεν έχει περάσει χρόνος από την κατασκευή του και η δύναμη της θάλασσας αρχίζει και μετατοπίζει το τελευταίο τμήμα του μώλου (προσωπική επικοινωνία, 23 Φεβρουαρίου, 2017). Πράγματι, η σύγκριση των δύο τμημάτων της προβλήτας στον αρμό αναδεικνύουν το πρόβλημα, γεγονός που καθιστά αναγκαία την άμεση γνωμάτευση των λιμενολόγων και την παρέμβαση για ουσιαστική αντιμετώπιση, προτού οξυνθεί περαιτέρω.

Εικόνα 129. Μετατόπιση τμήματος νέας προβλήτας λιμανιού Αγίου Ευστρατίου, 2017

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Τέλος, κατόπιν συζήτησης και επικοινωνίας με χειριστές ιστιοπλοϊκών (skippers) που επισκέφτηκαν το νησί το διάστημα της επιτόπιας έρευνας, δεν μπορεί να μην επισημανθεί η μερική ακαταλληλότητα του νέου λιμανιού στην φιλοξενία ιστιοπλοϊκών σκαφών καθώς, η νέα κατασκευή του λιμένα, όπως αποτυπώνεται στην παρακάτω φωτογραφία, προορίζεται για μεγάλα πλοία. Ως εκ τούτου, το μεγάλο ύψος της προβλήτας δεν εξυπηρετεί την απο/επιβίβαση

σε μικρότερα σκάφη, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν τέσσερα (4) σημεία για ελεύθερη παροχή ρεύματος και νερού σε ιστιοφόρα, καθιστώντας το ένα αναπτυξιακό πρόβλημα του θαλάσσιου τουρισμού στο νησί. Στο σημείο αυτό τονίζεται η απουσία φυσικού κόλπου στο νησί, γεγονός που αποτελεί σημαντικό περιορισμό για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού στον Άγιο Ευστράτιο, αναδεικνύοντας την σημασία του λιμανιού, ως το μοναδικό καταφύγιο ελλιμενισμού μικρότερων σκαφών, ιστιοφόρων ή μη.

Εικόνα 130. Μη λειτουργικότητα λιμανιού Αγίου Ευστρατίου για ιστιοπλοϊκά σκάφη

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

6.8.3. Εναέριες Μεταφορές

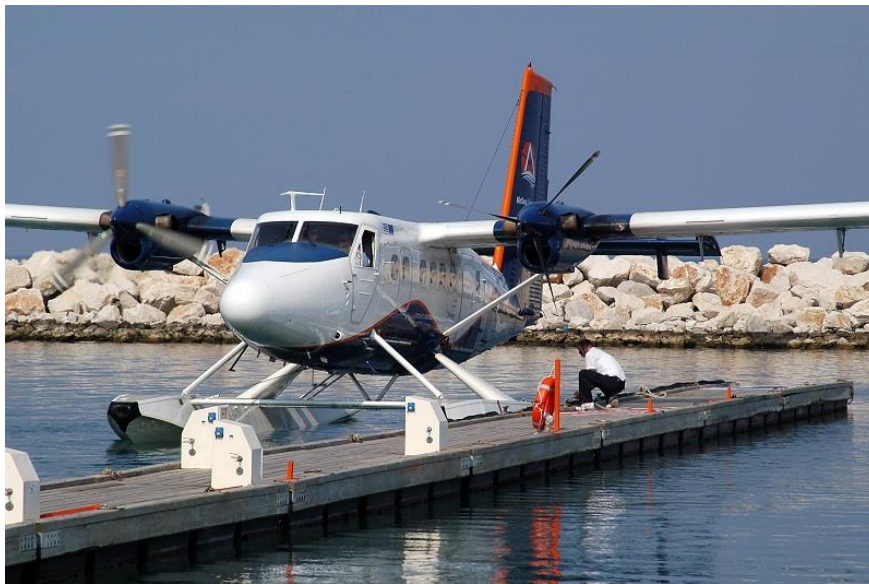
6.8.3.1. Ελικόπτερα

Στον Άγιο Ευστράτιο, όπως αναφέρθηκε στο στάδιο της καταγραφής, δεν υφίσταται αεροδρόμιο. Εν τούτοις, υφίσταται ελικοδρόμιο σε ικανοποιητική λειτουργική κατάσταση για την διεξαγωγή αεροδιακομιδών και την πρόσβαση VIP προσώπων. Όπως διαπιστώθηκε από ίδια παρατήρηση στο νησί, εκτελούνται νυχτερινές ενόργανες προσεγγίσεις, επιβεβαιώνοντας ως σημαντική δυνατότητα, την αδιάκοπη διασύνδεση του νησιού με εναέρια μέσα.

6.8.3.2. Υδροπλάνα

Η κατασκευή προβλήτας πρόσδεσης υδροπλάνων στα πλαίσια υλοποίησης του νέου λιμανιού για την δημιουργία υδατοδρομίου στον Άγιο Ευστράτιο, αποτελεί μια αξιόλογη αναπτυξιακή προοπτική για το νησί. Το ενδεχόμενο μελλοντικής σύνδεσης του νησιού με ηπειρωτικές και νησιωτικές περιοχές της χώρας, μέσω δικτύου υδροπλάνων, θα αποτελέσει σημαντικό πόλο έλξης για τον τουρισμό και το εμπόριο, ενώ θα δώσει μια εναλλακτική λύση για μετακίνηση από και προς το νησί, καθώς σήμερα στηρίζεται αποκλειστικά στην σύνδεση δια θαλάσσης.

Εικόνα 131. Υδροπλάνο σε προβλήτα πρόσδεσης

Πηγή: Ελληνικά Υδατοδρόμια, 2017 (<http://www.waterairports.com/>)

Ωστόσο, παρά τις ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη δικτύου υδροπλάνων που προσφέρει ο κατακερματισμένος χώρος της Ελλάδας, δεν έχει καταστεί ακόμα εφικτή η γενικευμένη εκτέλεση πτήσεων με το νέο αυτό μέσο, που εδώ και χρόνια επιχειρεί να πετάξει στους ελληνικούς ουρανούς (Κασσίμη, 2015).

Οι επιχειρηματικοί και επενδυτικοί κύκλοι του τομέα έχουν αντιμετωπίσει σοβαρές δυσκολίες, ελλείψει, μέχρι πρότινος, νομικού και θεσμικού πλαισίου, γεγονός που διακρίνει οτιδήποτε νέο και πρωτόγνωρο στην χώρα μας. Παρά ταύτα, το τοπίο δείχνει να αλλάζει, οι διαδικασίες αδειοδότησης των υδατοδρομίων βρίσκονται σε εξέλιξη σε όλη τη χώρα, καθώς είναι αντιληπτή η στρατηγική σημασία ενεργοποίησης των ιπτάμενων αυτών μέσων, καθιστώντας θέμα χρόνου την ενεργοποίηση ενός βιώσιμου δικτύου υδροπλάνων στο μέλλον.

Τα υδροπλάνα θα αλλάξουν άρδην τα δεδομένα στον τουρισμό, στο εμπόριο, στις αεροδιακομιδές, στις αλληλεξαρτήσεις των νησιών, στις εξαρτήσεις με την Ηπειρωτική Ελλάδα αλλά και στις ίδιες τις τοπικές κοινωνίες. Και σε αυτόν τον κανόνα, δεν αποτελεί εξαίρεση ούτε το πιο απομακρυσμένο και απομονωμένο νησί του Αιγαίου. Οι δυνατότητες του νέου αυτού μέσου, το εξασφαλίζουν.

6.8.3.2.1. Σύντομο Ιστορικό

Η προσπάθεια για δημιουργία υδατοδρομίου στη χώρα μας έχει ξεκινήσει από το 2004 χωρίς, όπως προαναφέρθηκε, να έχει αποδώσει καρπούς έως σήμερα (Reporter, 2015).

Η πρώτη απόπειρα ενεργοποίησης των υδροπλάνων πραγματοποιήθηκε από εταιρεία Ελληνοκαναδικών συμφερόντων με δύο αεροσκάφη που δραστηριοποιήθηκαν στο Ιόνιο και το Λαύριο. Εν τούτοις, οι καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν στο Λαύριο (καθώς πρόκειται για ανοιχτό λιμάνι) οδήγησαν σε ακύρωση πολλών πτήσεων, με αποτέλεσμα η κύρια δραστηριότητα της εταιρείας, να έχει επικεντρωθεί στην Κέρκυρα, στα Ιωάννινα και στους Παξούς. Παράλληλα, το 2009, όταν ανέστειλε τη λειτουργία της η πρώτη εταιρεία, μια άλλη εταιρεία, Μεξικανικών συμφερόντων, ξεκίνησε τη δραστηριότητά της στις Σποράδες. Αξίζει να σημειωθεί ότι και οι δύο εταιρείες αναγκάστηκαν να λειτουργήσουν χωρίς την παρουσία νομικού και θεσμικού πλαισίου (Κασσίμη, 2015).

Στο χώρο, σήμερα, επιχειρούν να δραστηριοποιηθούν δύο (2) εταιρείες, οι οποίες έχουν έρθει αντιμέτωπες με σοβαρά προβλήματα σε επίπεδο νομικού – θεσμικού πλαισίου, ενώ και οι ίδιες κλήθηκαν να διαχειριστούν προβλήματα χρηματοδότησης της επένδυσής τους (Reporter, 2015). Η «Hellenic Seaplanes», η οποία έχει στη διάθεσή της ένα μικρό θθέσιο υδροπλάνο και δύο ημιμισθωμένα στη Γερμανία, καταβάλλοντας, όσο δεν ξεκινά η πτητική δραστηριότητα, μέρος του τιμήματος. Με την έναρξη της δραστηριότητας, ωστόσο, η εταιρεία προγραμματίζει να πετά με δέκα (10) υδροπλάνα τον πρώτο χρόνο και στοχεύει στον διπλασιασμό, το δεύτερο χρόνο λειτουργίας. Η εταιρεία «Ελληνικά Υδατοδρόμια» σε συνεργασία με την «K2 Smartjets», αποτελεί τη δεύτερη εταιρεία που επιχειρεί να δραστηριοποιηθεί στο χώρο και βρίσκεται σε ανάλογη κατάσταση με την πρώτη, καθώς ούτε εκείνη έχει παραλάβει τα δύο αεροσκάφη που έχει προγραμματίσει να μισθώσει, αφού δεν υπάρχει άμεση πρόβλεψη πτητικής δραστηριότητας (Κασσίμη, 2015).

6.8.3.2.2. Νομικό – Θεσμικό Πλαίσιο

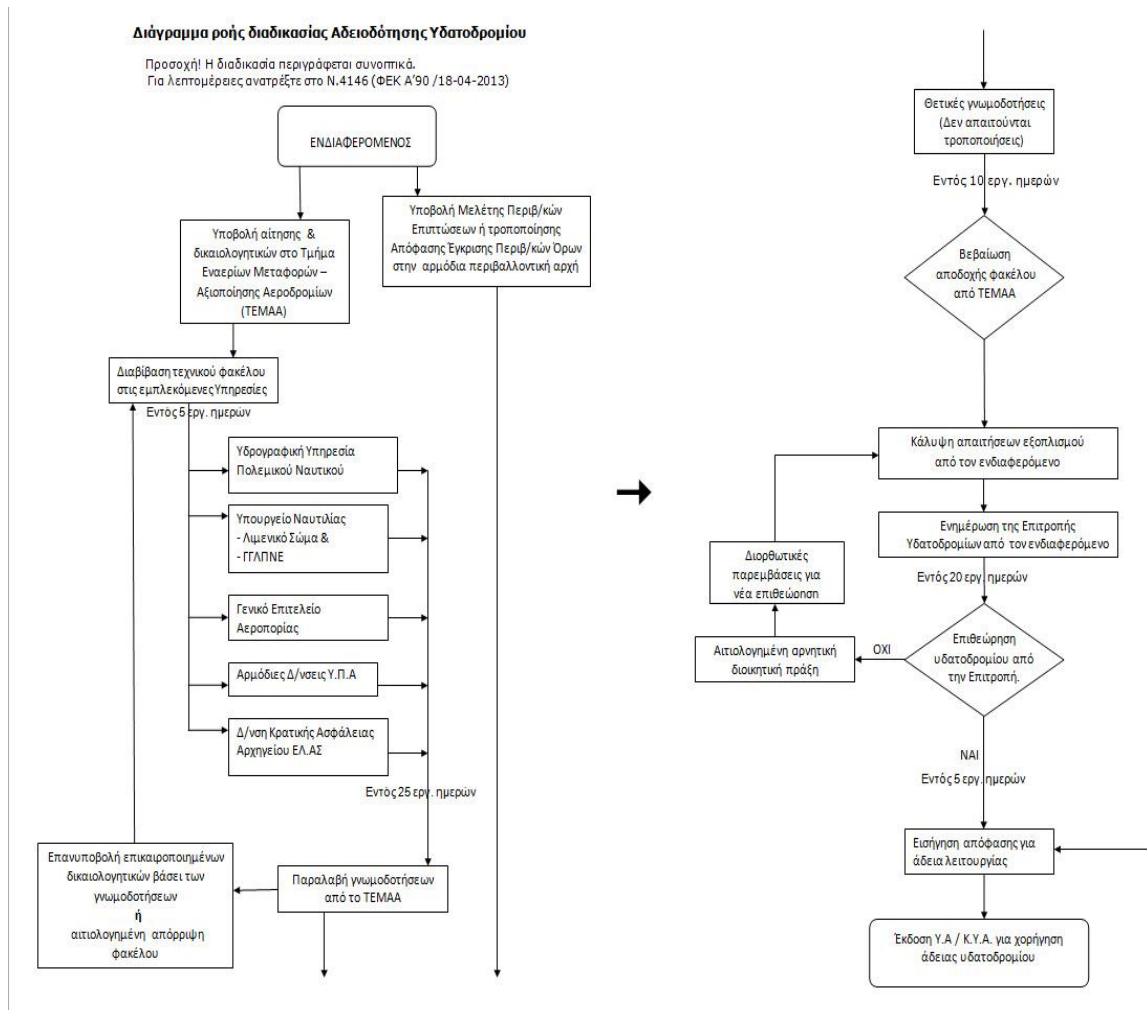
Το Νομοθετικό πλαίσιο ίδρυσης υδατοδρομιών και καθορισμού λειτουργιών τους διαμορφώθηκε το 2013, με το Ν.4146/2013 (ΦΕΚ 90Α) «Διαμόρφωση Φιλικού Αναπτυξιακού Περιβάλλοντος για τις Στρατηγικές και Ιδιωτικές Επενδύσεις και άλλες διατάξεις», κεφάλαιο Ε' «Ίδρυση, λειτουργία και εκμετάλλευση αεροδρομιών επί υδάτινων επιφανειών» (Υπουργείο Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2017).

Στον εν λόγω Νόμο, επιτράπηκε η ίδρυση, λειτουργία και εκμετάλλευση αεροδρομιών επί υδάτινων επιφανειών (Υδατοδρομιών) ως τόπο από/προσθαλάσσωσης υδροπλάνων, με σκοπό τη μεταφορά επιβατών, ταχυδρομείου και φορτίου, την εξυπηρέτηση πτήσεων της Γενικής Αεροπορίας, πτήσεων αεροπορικών εργασιών και την παροχή πτητικής εκπαίδευσης. Ειδικότερα, στα άρθρα 32-57 του ανωτέρω νόμου, καθορίστηκαν οι προϋποθέσεις και η διαδικασία χορήγησης αδειάς λειτουργίας καθώς και οι όροι για την εύρυθμη και ασφαλή λειτουργία ενός Υδατοδρομίου (Υπουργείο Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2017).

Το νομοθετικό πλαίσιο συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε με το Ν.4313/2014 (ΦΕΚ 261Α/17-12-2014) «Ρυθμίσεις θεμάτων Μεταφορών, Τηλεπικοινωνιών & Δημοσίων Έργων & άλλες διατάξεις» και συγκεκριμένα με το άρθρο 58 «Τροποποίηση διατάξεων του ν. 4146/2013» καθώς και τις ΚΥΑ Οικ.6124/22 (ΦΕΚ ΥΟΔΔ 88/20-02-2014) «Επιτροπή Υδατοδρομιών», ΚΥΑ Οικ.68664/168 (ΦΕΚ 50Β/15-01-2014) «Τιμολόγηση Υπηρεσιών Υδατοδρομιών», ΚΥΑ Οικ.6157/24 (ΦΕΚ 655Β/17-03-2014) «Τέλη λειτουργίας υδατοδρομίου», την Εγκύκλιο του Υπουργείου Ναυτιλίας 8112.6/03/14 (05-02-2014 ΑΔΑ ΒΙΡΔΟΠ-Φ6Η) «Ίδρυση και λειτουργία Υδατοδρομιών» και την τροποποίηση της Εγκυκλίου (19-02-2014 ΑΔΑ:ΒΙΕΒΟΠ-4ΤΗ) της Γενικής Γραμ. Λιμένων, Λιμενικής Πολιτικής & Ναυτιλιακών Επενδύσεων με θέμα: «Ίδρυση και λειτουργία Υδατοδρομιών» (Υπ. Υποδομών, Μεταφορών & Δικτύων, 2017).

Έχουν παρέλθει τρία (3) χρόνια και ο μηχανισμός έχει αδειοδοτήσει από τους υποβληθέντες φακέλους, μόνο τα υδατοδρόμια της Κέρκυρας και των Παξών και σύντομα αναμένεται της Πάτρας, ενώ έχουν εγκριθεί δέκα (10) περιβαλλοντικές άδειες σε Αγία Μαρίνα Γραμματικού, Αλόνησο, Βόλο, Θεσσαλονίκη, Πάτμο, Πάτρα, Ρέθυμνο, Σκόπελο, Σκύρο, Ηράκλειο και επίκειται η περιβαλλοντική αδειοδότηση υδατοδρομίου στο Λαύριο (ellinikiaktoploia.net, 2016). Στελέχη της αγοράς έχουν επισημάνει την απειρία των εμπλεκόμενων φορέων στην αδειοδότηση των υδατοδρομιών η οποία έχει αυξήσει σημαντικά τον χρόνο διεκπεραίωσης των φακέλων (Κασσίμη, 2015). Αποδεδειγμένα, η αδειοδότηση ενός υδατοδρομίου αποτελεί μια διαδικασία με πολλούς εμπλεκόμενους φορείς, όπως αποδεικνύει το σχετικό διάγραμμα ροής:

Εικόνα 132. Διάγραμμα Ροής Διαδικασίας Αδειοδότησης Υδατοδρομίου

Πηγή: Υπουργείο Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, 2017
<http://www.yme.gr/?getwhat=1&oid=1497&id=&tid=1647>

6.8.3.2.3. Υφιστάμενη Κατάσταση, Γενικοί Περιορισμοί και Προβλήματα Υδατοδρομίου Αη Στράτη
 Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι, οι πολυσχιδείς γραφειοκρατικές διαδικασίες αδειοδότησης των υδατοδρομίων και οι συνεχείς τροποποιήσεις του θεσμικού πλαισίου αποτελούν ουσιαστικό τροχοπέδη και περιορισμό στην ανάπτυξη του κλάδου των υδροπλάνων στη χώρα. Νέα «τρικλοποδία» έρχεται να βάλει εκ νέου τροποποίηση του θεσμικού πλαισίου για «επιτάχυνση» των διαδικασιών αδειοδότησης των υδατοδρομίων, η διαβούλευση της οποίας ολοκληρώθηκε στις 9 Σεπτεμβρίου 2016 σχετικά με απαγόρευση ίδρυσης υδατοδρομίων από ιδιωτικούς φορείς, εν αντιθέσει με το προυπάρχον ισχύον πλαίσιο, που βρίσκεται έκτοτε και μέχρι την συγγραφή της παρούσας, σε συρτάρι του Υπουργείου Υποδομών (Κασσίμη, 2016).

Τα ανωτέρω δεν αποτελούν τα μόνα εμπόδια για την ανάπτυξη του κλάδου. Η γενικότερη οικονομική αστάθεια στη χώρα, το πολιτικό κλίμα και οι συνεχείς και χρονοβόρες διαπραγματεύσεις με τους δανειστές, εντείνουν το κλίμα αβεβαιότητας, δημιουργώντας προβληματισμό στην υλοποίηση σημαντικών επενδύσεων στο ελληνικό «ρευστό» επιχειρηματικό περιβάλλον. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του διευθύνοντος συμβούλου της εταιρείας «Hellenic Seaplanes» Νικ. Χαραλάμπους: “Σήμερα βρισκόμαστε σε επενδυτικό αποκλεισμό και αυτό αφορά όλους όσους επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στην Ελλάδα. Αναμένοντας την έκβαση των διαπραγματεύσεων με τους δανειστές, δεν κινείται απολύτως

τίποτα”, κρούοντας τον κώδωνα κινδύνου για τις επιπτώσεις που έχει η καθυστέρηση αυτή στον τουριστικό κλάδο, που ίσως είναι και ο μοναδικός που κινεί την οικονομία (Κασσίμη, 2015).

Μελετώντας την περίπτωση του υδατοδρομίου του Αγίου Ευστατίου, οι υπεύθυνοι του σχεδιασμού θα πρέπει να εξετάσουν και την θέση της τοποθετηθείσας προβλήτας πρόσδεσης του υδροπλάνου, καθώς βρίσκεται στην έξοδο των χειμάρρων του Παραδείση και Τενεδιώτη, με αποτέλεσμα να συσσωρεύονται τα φερτά των χειμάρρων στην βάση της. Το γεγονός αυτό, θα προκαλέσει μελλοντικά, σημαντική τάση στις αλυσίδες της προβλήτας με ορατό το ενδεχόμενο μετατόπισης και θραύσης ενώ, η συνεχής συσσώρευση φερτών, θα αποτελέσει εμπόδιο για την είσοδο των σκαφών στο γειτνιάζον αλιευτικό καταφύγιο.

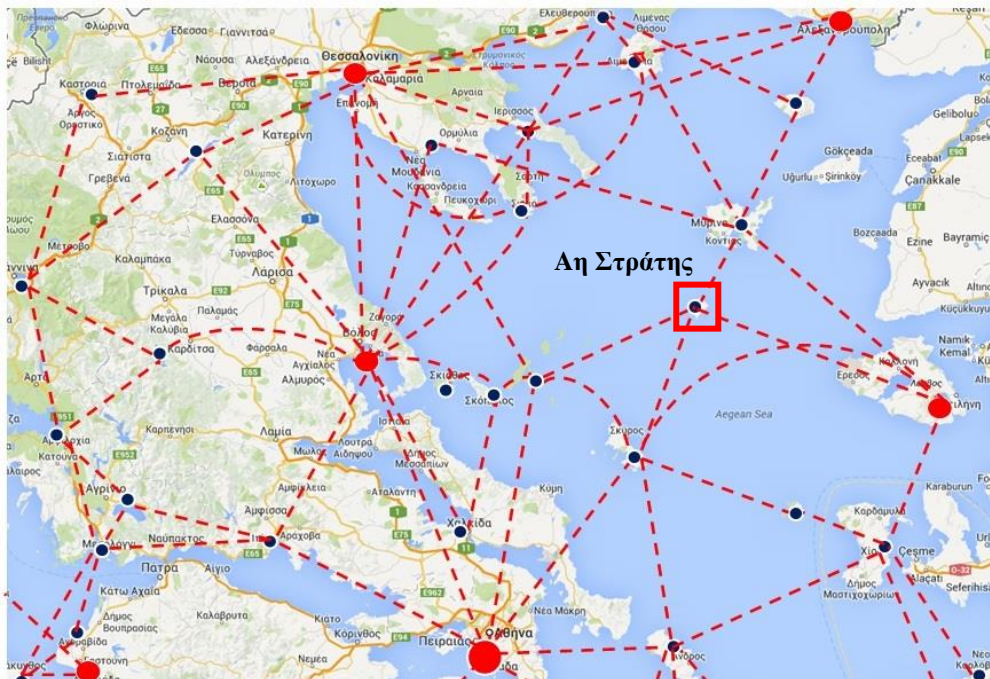
6.8.3.2.4. Προοπτικές Εξέλιξης και Αναπτυξιακές Δυνατότητες Αγίου Ευστρατίου

Παρά τις δυσχέρειες και τις χρονικές καθυστερήσεις που έχουν λάβει χώρα έως σήμερα, δεν είναι λίγοι όσοι ισχυρίζονται ότι πρόκειται για αγορά η οποία θα είναι ιδιαίτερα προσοδοφόρα, καθώς η μορφολογία της χώρας «στρώνει» το κατάλληλο έδαφος για αυξημένη ζήτηση των υπηρεσιών των υδροπλάνων (Κασσίμη, 2015).

Εμπόδια που αρχικά έδειχναν ανυπέρβλητα, πλέον αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά, ώστε να επιτευχθεί η αύξηση των αδειοδοτήσεων, η δημιουργία βιώσιμου δικτύου υδατοδρομίων και η γενικευμένη ενεργοποίηση των πτήσεων των υδροπλάνων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του υδατοδρομίου των Παξών, του οποίου η περιβαλλοντική αδειοδότηση έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, δεδομένου ότι βρίσκεται σε περιοχή Natura, όπως ο Άη Στράτης, αποδεικνύοντας ότι, τα υδροπλάνα είναι φιλικά προς το περιβάλλον μέσα μεταφοράς (Ντελέζος, 2016).

Στον Άγιο Ευστράτιο, οι επιχειρηματικοί κύκλοι δεν έχουν εκκινήσει τις διαδικασίες αδειοδότησης, ωστόσο έχουν ήδη σχηματίσει στα πλάνα τους προβλέψεις για τις συνδέσεις του νησιού, όπως η Λήμνος, η Μυτιλήνη, η Σκύρος και η Αλόνησος.

Εικόνα 133. Προβλεπόμενο Δίκτυο Κεντρικής Ελλάδας της Ελληνικά Υδροπλάνα Α.Ε.

Πηγή: insurance-eea.gr, 2016 (<http://www.insurance-eea.gr/gr/el/articles/ypografii-perivallontiki-adeiodotisi-toy-ydatodromiyy-alonnisoy>)

Οι δυνατότητες και τα πολλαπλασιαστικά οφέλη που θα προσδώσει η υλοποίηση των υδατοδρομιών και η καθιέρωση των πτήσεων των υδροπλάνων στην αναπτυξιακή προοπτική της χώρας και του Αγίου Ευστράτιου ειδικότερα, είναι αναμφισβήτητα (Αλατζάς κ.α, 2016).

Οι εκτιμήσεις επισημαίνουν την δημιουργία άνω των χιλίων θέσεων εργασίας συνολικά στη χώρα για την ομαλή λειτουργία και υποστήριξη του δικτύου υδατοδρομιών και υδροπλάνων (Χάνου, 2016). Στον Άγιο Ευστράτιο, η δημιουργία υδατοδρομίου, θα δημιουργήσει τουλάχιστον τρεις (3) μόνιμες θέσεις εργασίας, σύμφωνα με ενημέρωση του Κου Χαραλάμπους της Hellenic Seaplanes, από τα οποία το ένα θα ασχολείται με τον τομέα της εξυπηρέτησης επιβατών, το άλλο με την ασφάλεια και ομαλή λειτουργία του υδατοδρομίου και το τρίτο θα είναι ο χειριστής του σκάφους ασφαλείας που μπορεί να εξυπηρετεί και ως «dock boy/ dock handling» (προσωπική επικοινωνία, 2 Φεβρουαρίου, 2017).

Στο πλαίσιο αυτό και προκειμένου η έναρξη των δρομολογίων υδροπλάνων να θωρακιστεί με ικανά και εκπαιδευμένα στελέχη, το Πανεπιστήμιο Πειραιά σε συνεργασία με την εταιρεία “Hellenic Seaplanes” ενέταξε και ολοκλήρωσε τον κύκλο μαθημάτων για την Διαχείριση Υδατοδρομιών στο πλαίσιο του «Λιμενικού Σχεδιασμού και Οργάνωσης». Απώτερος στόχος του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι η στελέχωση των υδατοδρομιών με άρτια καταρτισμένους επαγγελματίες, αλλά και η άμεση απορρόφηση των αποφοίτων του Πανεπιστημίου Πειραιά από την αγορά εργασίας. Αξίζει να σημειωθεί πως, το εν λόγω πρόγραμμα σπουδών, υλοποιείται από το Τμήμα Ναυτιλιακών Σπουδών για πρώτη φορά στην Ελλάδα, και η καινοτομία του έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί ένα βασικό εργαλείο για την ανάπτυξη μια πρωτόγνωρης για τα ελληνικά δεδομένα αγοράς, αυτής των υδροπλάνων (Χάνου, 2016).

Νέες προοπτικές ανοίγονται στους τομείς των περιηγητικών και ναυλωμένων πτήσεων, υπηρεσιών μεταφοράς προϊόντων και αεροδιακομιδών, βελτιώνοντας τις υφιστάμενες δομές (Αλατζάς κ.α, 2016).

Εικόνα 134. Υδροπλάνο με εξοπλισμό μεταφοράς ασθενούς

Πηγή: Hellenic Seaplanes, 2017
(<http://www.hellenic-seaplanes.com/index.php/el/upiresies.html>)

Ας ελπίσουμε, σύντομα, να καταστεί εφικτή η πρόωθηση των αναγκαίων δράσεων για την δημιουργία βιώσιμου δικτύου υδροπλάνων, στο οποίο να είναι ενταγμένο το νησί του Αγίου Ευστρατίου. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και κυρίως η τοπική κοινωνία, θα πρέπει να αγκαλιάσει το έργο και να συνειδητοποιήσει τα συνολικά οφέλη, επιλύοντας το ζήτημα των φερτών των χειμάρρων για την άρση των προβληματισμών των αλιέων, πιθανότατα με τακτικό καθαρισμό. Αρμόδιο για την υλοποίηση του εγχειρήματος είναι το Λιμενικό Ταμείο Λήμνου και Αγίου Ευστρατίου, το οποίο οφείλει να παρακολουθεί τις εξελίξεις και να προβεί σε άμεσες ενέργειες αδειοδότησης και κατασκευής των υδατοδρομών αρμοδιότητας.

6.8.4. Ύδατα και Ύδρευση

Ο Άγιος Ευστράτιος, όπως καταγράφεται στις παραγράφους 4.8.5. και 4.9.5. της παρούσας εργασίας, διακρίνεται, στην παρούσα φάση, από ποσοτική επάρκεια νερού, γεγονός πολύ θετικό που, όμως, δεν θα πρέπει να εφησυχάζει την τοπική κοινωνία, προβαίνοντας σε πρακτικές κατασπατάλησης των υδάτινων πόρων τη στιγμή που στο παρελθόν αξιοποιούσαν και το τελευταίο κυβικό που συγκέντρωναν. Οι λόγοι μη εφησυχασμού είναι δύο (2), κατά την κρίση του συγγραφέα.

Ο πρώτος λόγος έγκειται στο γεγονός ότι, το νησί διακρίνεται από έντονη σεισμική δραστηριότητα. Ο καταστροφικός σεισμός του 1968, εξάλειψε τα επίγεια ή στάσιμα νερά και πλέον νερό αντλείται μόνο από γεωτρήσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Τσεσμές στο Αλονίτσι, η μεγαλύτερη από τις πολλές επίγειες πηγές τρεχούμενου νερού, προσεισμικά, που ξεδίψαγε τα κοπάδια της περιοχής. Το νερό της πηγής, αναφέρουν μαρτυρίες, έρεε ορμητικό σαν υπόγειο ποτάμι που, δυστυχώς, με το σεισμό στέρεψε και μαζί χάθηκε η τοπική υδρόβια ζωή (Τα νέα του Αη Στράτη, τεύχος 4, 2009, σελ. 7).

Εικόνα 135. Ο Τσεσμές (Κρήνη) στο Αλονίτσι.

Πηγή: offroader.gr, 2017

(<http://www.offroader.gr/x/index.php/destinations-gr/150-sea/2008-2012-09-18-07-24-43?showall=1>)

Το δεύτερο γεγονός μη εφησυχασμού είναι τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του ύδατος. Σε μελέτη του Ινστιτούτου Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών του 2010, το νερό του Αη Στράτη επισημαίνεται ότι τείνει να γίνει υφάλμυρο, λόγω θαλάσσιας διείσδυσης, χαρακτηρίζοντάς το ως νερό υψηλού κινδύνου αλατότητας και χαμηλού κινδύνου αλκαλίωσης, σύμφωνα με την παράγραφο 4.8.5. της παρούσας εργασίας. Εν αντιθέσει, η Τοπική Αυτοδιοίκηση τονίζει στο στρατηγικό της πρόγραμμα και προφορικά διαβεβαιώνει ότι η ποιότητα των υδάτων είναι πάρα πολύ καλή. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι, στην ιστοσελίδα του Δήμου παραθέτει στην περιήγηση σελίδα με τίτλο «Μετρήσεις Ποιότητας Νερού», δεν παρουσιάζει αποτελέσματα για ασφαλή συμπεράσματα.

Από τα ανωτέρω αναφερόμενα, τεκμαίρεται το συμπέρασμα ότι οι υδάτινοι πόροι του Αγίου Ευστρατίου, δεν μπορεί να κριθεί από τον συγγραφέα αν αποτελούν αναπτυξιακή δυνατότητα ή περιορισμό. Ωστόσο, είναι δεδομένο ότι, η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να προνοήσει και να προβεί σε δημιουργία δικλείδων ασφαλείας για την διατήρηση των ζωτικού αυτού αγαθού του νησιού πριν κληθεί βεβιασμένα να αντιμετωπίσει μια ξαφνική έλλειψη ή μια αλλαγή στα ποιοτικά του χαρακτηριστικά. Η γεωμορφολογία του νησιού και οι χείμαρροι ανάμεσα στις πλαγιές των λόφων, ίσως ενδείκνυνται για την κατασκευή μικρών ταμιευτήρων νερού. Μια σκέψη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για δημιουργία δύο (2) μικρών ταμιευτήρων νερού, θα πρέπει να μετουσιωθεί σε δράση (προσωπική επικοινωνία, 21 Φεβρουαρίου, 2017).

6.8.5. Διαχείριση Λυμάτων

Η ύπαρξη δικτύου αποχέτευσης και εγκατάστασης επεξεργασίας λυμάτων στον οικισμό του Αγίου Ευστρατίου είναι ιδιαίτερα θετικό γεγονός, ωστόσο, θα πρέπει να δοθεί βαρύτητα στην προβλεπόμενη και τακτική προληπτική συντήρηση των εγκαταστάσεων για την αδιάλειπτη και άνευ προβλημάτων λειτουργία. Η απόρριψη των επεξεργασμένων λυμάτων με αγωγό στο θαλάσσιο περιβάλλον ευρύτερα του οικισμού, αποτελεί ένα ζήτημα που ενδέχεται να δημιουργήσει θέμα ευτροφισμού της παρόχθιας ιχθυοπανίδας ή ρύπανσης σε περίπτωση έλλιπούς συντήρησης, χωρίς, βέβαια, να έχει καταγραφεί μέχρι σήμερα τέτοιο ζήτημα.

Πρόβλημα σχετικά με τη διαχείριση λυμάτων αποτελεί το γεγονός ότι, δέκα (10) περίπου οικίες δεν είναι συνδεδεμένες με το δίκτυο αποχέτευσης και χρησιμοποιούν συστήματα βόθρων, σύμφωνα με την Δήμαρχο Κα Κακαλή (προσωπική επικοινωνία, 21 Φεβρουαρίου, 2017). Ως εκ τούτου, κρίνεται απαραίτητη η σύνδεση των οικιών αυτών με το δίκτυο διότι η χρήση των απορροφητικών βόθρων κάνει ορατό τον κίνδυνο επιβάρυνσης του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής, στην ρύπανση των υπόγειων υδάτων, στην μόλυνση και δυσοσμία της παραλίας του οικισμού και δύναται να καταστεί επιβλαβής για τον άνθρωπο.

6.8.6. Διαχείριση Στερεών Αποβλήτων

Η πραγματοποιηθείσα κατάργηση και αποκατάσταση του Χώρου Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ) στη θέση Μύλοι του Αγίου Ευστρατίου αποτέλεσε ένα σωστό βήμα στο δρόμο της ορθής διαχείρισης των στερεών αποβλήτων του νησιού. Αντιμετωπίστηκε, με τον τρόπο αυτό, αποτελεσματικά ένα σοβαρό πρόβλημα ρύπανσης της γειτνιάζουσας περιοχής του οικισμού και του θαλάσσιου οικοσυστήματος από στερεά απόβλητα που κατέληγαν με τους ανέμους στη θάλασσα. Επιπρόσθετα, έπαψε να υφίσταται η σοβαρή οπτική ρύπανση που δημιουργούσε το γεγονός ότι ο ΧΑΔΑ ήταν ορατός σε επισκέπτες και κατοίκους που εισέρχονταν με πλοίο ή σκάφος στο λιμάνι του νησιού.

Δεδομένης της απουσίας ΧΥΤΑ/ΧΥΤΥ στο νησί, η υλοποίηση του Σταθμού Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (Σ.Μ.Α.) και προσωρινής συγκέντρωσης και διαλογής ανακυκλώσιμων

υλικών, προσδίδει σημαντική αναπτυξιακή προοπτική στο νησί και ικανοποιεί τις κοινοτικές οδηγίες στον τομέα της διαχείρισης των στερεών αποβλήτων.

Ωστόσο, θα πρέπει να ενεργοποιηθεί ο Σ.Μ.Α. και να μην αποτελέσει μόνο ένα έργο «βιτρίνα», χωρίς να τεθεί ποτέ σε λειτουργία. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση, σε συνεργασία με την Περιφέρεια, θα πρέπει να επιδιώξει σθεναρά την κατασκευή των ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων, η προμήθεια των υλικών των οποίων, σύμφωνα με τη Δήμαρχο Κα Κακαλή, έχει υλοποιηθεί και βρίσκονται αποθηκευμένα στη αρμόδια για την διαχείριση των στερεών αποβλήτων του Αη Στράτη «Διαδημοτική Επιχείρηση Διαχείρισης Απορριμμάτων και Περιβαλλοντικής Ανάπτυξης Λήμνου Ανώνυμη Εταιρία ΟΤΑ» με διακριτικό τίτλο Δ.Ε.Δ.Α.Π.Α.Λ Α.Ε (προσωπική επικοινωνία 11 Μαΐου, 2017) αλλά και στην προμήθεια εξοπλισμού μεταφόρτωσης, προτού αρχίσουν οι νέες εγκαταστάσεις να καταρρέουν. Η επιτόπια επίσκεψη στον Σ.Μ.Α. προβληματίζει για το μέλλον και την αξιοποίηση των νέων εγκαταστάσεων.

Εικόνα 136. Κατάσταση Σταθμού Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων, Φεβρουάριος 2017

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ., 2017

Η προτεινόμενη, από τον Περιφερειακό Σχεδιασμό, εγκατάσταση ενός επιπλέον κινητού σταθμού ΣΜΑ στον πρώην ΧΑΔΑ του οικισμού, κρίνεται ανούσια, εν αντιθέσει, κρίνεται σημαντική η δράση καθαρισμού του νησιού από στερεά απόβλητα που υπάρχουν σε διάφορα σημεία και η προμήθεια μεταχειρισμένου απορριμματοφόρου για εφεδρική χρήση σε περίπτωση βλάβης του υφιστάμενου καθώς, το δεύτερο απορριμματοφόρο που ήταν για μεγάλο διάστημα στην Αθήνα για επικυρή κρίθηκε ακατάλληλο για χρήση και θα οδηγηθεί προς διάλυση, σύμφωνα με τον Αντιδήμαρχο του Αγίου Ευστρατίου Κο Κουτσοιρίδη Δημ. (προσωπική επικοινωνία, 9 Μαΐου, 2017).

6.8.7. Μονάδες Παραγωγής Ενέργειας

Οι ενεργειακές ανάγκες του νησιού, όπως επισημάνθηκε στην καταγραφή της πραγματικότητας, καλύπτονται, πρωτογενώς, αποκλειστικά από υγρά καύσιμα (πετρέλαιο diesel, βενζίνη και πετρέλαιο θέρμανσης). Προβλήματα στην παραγωγή και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας στον οικισμό δεν υπάρχουν, με εξαίρεση τις σπάνιες διακοπές ρεύματος που παρατηρούνται μετά από έντονες βροχοπτώσεις, σύμφωνα με τη Δήμαρχο Κα Κακαλή (προσωπική επικοινωνία, 21 Φεβρουαρίου, 2017).

Χωροταξικά, ωστόσο, η επιλογή εγκατάστασης του τοπικού σταθμού παραγωγής της ΔΕΗ σε κόλπο δίπλα στον οικισμό θεωρείται αποτυχημένη, διότι έγινε σε σημείο, όπου οι κάτοικοι χρησιμοποιούν παραδοσιακά για θαλάσσια λουτρά, αφού είναι και ο μόνος με ακτή εύκολα προσβάσιμη από τον οικισμό (Advent, 1994). Το γεγονός αυτό αποτελεί, εκ των πραγμάτων, έναν σημαντικό περιορισμό, καθώς δεν είναι αμελητέες οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις των αέριων ρύπων του υφιστάμενου σταθμού στην περιοχή, όπως παρουσιάζονται σε χάρτη του Ι.Γ.Μ.Ε. για το νησί στην παράγραφο 4.8.6. της παρούσας.

Σημαντικό περιορισμό στον τομέα αποτελεί, επιπρόσθετα, η απουσία δομών ηλεκτρισμού στην ύπαιθρο του νησιού, καθιστώντας αδύνατη την τροφοδοσία με ρεύμα μιας ιδιωτικής εγκατάστασης η μονάδας εξωτερικά του οικισμού, παρά μόνο με χρήση ηλεκτρογεννήτριας.

Παρά ταύτα, η λειτουργία στον Άγιο Ευστράτιο σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που παρέχει αυτονομία ενέργειας στον οικισμό του νησιού και τις ζωτικές εγκαταστάσεις με ικανοποιητική εφεδρεία, ακόμα και κατά τις περιόδους αιχμής, αποτελεί μια σημαντική δυνατότητα.

Η μείωση του κόστους λειτουργίας και η ελάττωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του υφιστάμενου σταθμού παραγωγής ρεύματος είναι αναγκαία, καθιστώντας απαραίτητη την δρομολόγηση ενεργειών διείσδυσης Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στο δίκτυο, κάτι που δύναται να επιτευχθεί με το, πολλά υποσχόμενο, πρόγραμμα «Αη Στράτης – Πράσινο νησί».

6.8.8. Λειτουργία Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας

Σημαντική αναπτυξιακή προοπτική για τον Άγιο Ευστράτιο αποτελεί η πρόσφατη ένταξη της τροποποιημένης μελέτης του ερευνητικού – επιδεικτικού έργου «Αη Στράτης – Πράσινο νησί», προϋπολογισμού 8,5 εκατομμυρίων ευρώ, στη νέα προγραμματική περίοδο του ΕΣΠΑ 2014 – 2020 με χρηματοδότηση κατά 100% από Ευρωπαϊκούς πόρους. Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί την έναρξη νέας προσπάθειας δημιουργίας του πρώτου μη διασυνδεδεμένου νησιού της Ελλάδας, το οποίο θα καλύπτει μεγάλο μέρος των αναγκών του σε ηλεκτρική ενέργεια, μέσω διείσδυσης και αξιοποίησης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, σε ποσοστό που θα ξεπερνά το 85% (Τεχνική Περιγραφή «Αη Στράτης – Πράσινο νησί», 2^η έκδοση, 2016, σελ. 2).

Σύμφωνα με τον Προϊστάμενο του Τμήματος Μελετών Αναπτυξιακών Έργων του Κέντρου Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και υπεύθυνο του προγράμματος Κο Ζορλό, η υλοποίηση του έργου θα διαφημίσει το νησί παγκοσμίως με σημαντικά οφέλη, αποτελώντας ένα πεδίο έρευνας και εφαρμογής σε ζητήματα που αφορούν τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, κεντρίζοντας το επιστημονικό ενδιαφέρον του κλάδου (προσωπική επικοινωνία, 3 Μαΐου, 2017).

Ο Άγιος Ευστράτιος, μέσω καταγραφής και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων λειτουργίας του συστήματος, θα αποτελέσει τη βάση για την προώθηση και εξέλιξη εναλλακτικής εφαρμογής των ΑΠΕ στα μη διασυνδεδεμένα νησιά της Ελλάδας, με απώτερο στόχο την σταδιακή μείωση των υφιστάμενων αυτόνομων συμβατικών σταθμών ηλεκτροπαραγωγής που έχουν μεγάλη οικονομική και περιβαλλοντική επιβάρυνση και την αντικατάστασή τους με συστήματα φιλικά στο περιβάλλον (Τεχνική Περιγραφή «Αη Στράτης – Πράσινο νησί», 2^η έκδοση, 2016, σελ. 6).

Από τα ανωτέρω αναφερόμενα, τεκμαίρεται η μεγάλη σημασία υλοποίησης του έργου. Το νησί θα αποτελέσει ένα «ζωντανό» ερευνητικό πεδίο, μέσω καταγραφής δεδομένων σε πραγματικό χρόνο, σε έναν τομέα καθοριστικό για την αξιοποίηση της αιολικής και ηλιακής ενέργειας στα νησιά μας και την μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των υπαρχόντων σταθμών. Αποτελεί μια ευκαιρία που δεν πρέπει να χαθεί για όφελος του Αγίου Ευστρατίου, αποτελώντας παράδειγμα για άλλα μη διασυνδεδεμένα νησιά.

Είναι γεγονός ότι, η απόπειρα υλοποίησης του έργου δεν είναι η πρώτη. Οι προσπάθειες έχουν ξεκινήσει από το 2009, οπότε και εκπονήθηκε η στρατηγική μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων του προγράμματος «Πράσινο Νησί – Αη Στράτης», η οποία εγκρίθηκε το 2012 με κοινή απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Πολιτισμού & Τουρισμού και Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, με την α.π. 195839 της ΕΥΠΕ της Γ.Δ. Περιβάλλοντος του ΥΠΕΚΑ (ΑΔΑ: ΒΟΖ00-Φ21) (Τεχνική Περιγραφή «Αη Στράτης – Πράσινο νησί, 2^η έκδοση, 2016, σελ. 2). Ωστόσο, στην πορεία, κρίθηκε αναγκαίο να υπάρξουν αναγκαίες τροποποιήσεις, καθώς μεσολάβησε μεγάλο χρονικό διάστημα από τον αρχικό σχεδιασμό και, παράλληλα, με τις αλλαγές ενισχύεται ο βασικός στόχος που είναι η κάλυψη των αναγκών του νησιού σε μεγαλύτερο ποσοστό από πηγές φιλικές προς το περιβάλλον (Τεχνική Περιγραφή «Αη Στράτης – Πράσινο νησί, 2^η έκδοση, 2016, σελ. 23).

Σύμφωνα με τον υπεύθυνο του προγράμματος Κο Ζορλό, οι τροποποιήσεις κρίθηκαν αναγκαίες καθώς, κατά την σύνταξη της αρχικής μελέτης, δεν υπήρχε καθορισμένο θεσμικό πλαίσιο που πλέον υφίσταται με τον Κώδικα Διαχείρισης Μη Διασυνδεδεμένων Νήσων (Κώδικας ΜΔΝ) (προσωπική επικοινωνία, 3 Μαΐου, 2017).

Η αντικατάσταση παραγωγής και χρήσης του υδρογόνου με ένα ολοκληρωμένο σύστημα τηλεθέρμανσης αντιμετωπίζει την ενεργειακή ανάγκη θέρμανσης του νησιού, διπλασιάζοντας το ποσοστό εκμετάλλευσης της παραγωγής των ΑΠΕ (Τεχνική Περιγραφή «Αη Στράτης – Πράσινο νησί, 2^η έκδοση, 2016, σελ. 23). Πράγματι, το σύστημα θα είναι σε θέση να παράγει περί τις 3.000MWh/ έτος από τις ΑΠΕ, εκ των οποίων το 1/3 θα εγχέεται στο ηλεκτρικό δίκτυο και τα 2/3 στην αρχική μελέτη θα απορρίπτονταν (Τεχνική Περιγραφή «Αη Στράτης – Πράσινο νησί, 2^η έκδοση, 2016, σελ.8). Πλέον, σύμφωνα με τον Κο Ζορλό, το 1/3 της απορριπτόμενης ενέργειας θα αξιοποιείται για ζεστό νερό χρήσης και ζεστό νερό θέρμανσης, μέσω της τηλεθέρμανσης από έναν κεντρικό λέβητα (προσωπική επικοινωνία, 3 Μαΐου, 2017).

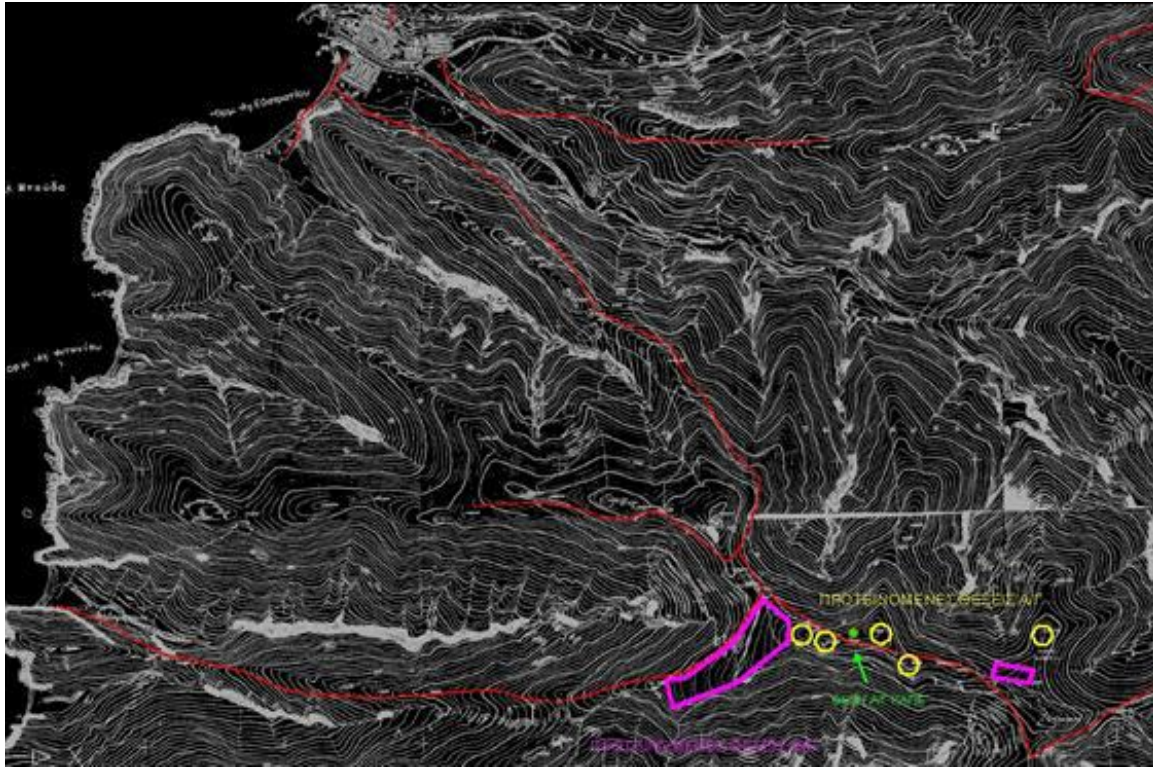
Αναμφισβήτητα, το όφελος της τοπικής κοινωνίας σε ζεστό νερό χρήσης και θέρμανσης αποτελεί μια στρατηγική σκέψη που αυξάνει κατακόρυφα το ενδιαφέρον και την σημασία επιτυχίας του εγχειρήματος. Τα νοικοκυριά του οικισμού θα έχουν σημαντική οικονομική ελάφρυνση στο ετήσιο κόστος για θέρμανση και ζεστό νερό χρήσης, που σήμερα εκτιμάται σε 1.200€ για το τυπικό νοικοκυριό (Τεχνική Περιγραφή «Αη Στράτης – Πράσινο νησί, 2^η έκδοση, 2016, σελ.12). Το κοινωνικό όφελος, το περιβαλλοντικό όφελος από την υποκατάσταση 85 τόνων πετρελαίου θέρμανσης ετησίως περίπου και την επίτευξη μείωσης των εκπομπών CO₂ κατά 270 τόνους περίπου, αλλά και οι προσδοκίες για το ευρύτερο ερευνητικό ενδιαφέρον από την επιστημονική κοινότητα για το «Αη Στράτης – Πράσινο νησί» είναι κάτι που το έχουν αντιληφθεί οι άνθρωποι του νησιού, κρίνοντας από το γεγονός ότι 61% των κατοίκων και 60% των διαμενόντων θεωρεί το αιολικό και ηλιακό δυναμικό ως σημαντικό πλεονέκτημα που μπορεί να συμβάλλει στην αναπτυξιακή προοπτική του Αη Στράτη και, ταυτόχρονα, ποσοστό 41% των κατοίκων αλλά και των διαμενόντων, θα πραγματοποιούσε δράσεις για την ενεργειακή αυτόρκεια του νησιού, για ένα καλύτερο μέλλον. Ως εκ τούτου, δεν αναμένονται αντιδράσεις από την τοπική κοινωνία αλλά αποδοχή και υποστήριξη της κατασκευής του ερευνητικού έργου.

Η προτεινόμενη χωροθέτηση των ανεμογεννητριών και των φωτοβολταϊκών, εξάλλου, απέχει από τον οικισμό και ως εκ τούτου, δεν δημιουργεί οπτική ή ακουστική ρύπανση αλλά ούτε αλλοιώνει το φυσικό τοπίο, όπως παρουσιάζεται στην κατωτέρω πρόταση του ΚΑΠΕ.

Η σύσταση φορέα διαχείρισης, στα πλαίσια του έργου, εξασφαλίζει την συντήρηση των εγκαταστάσεων για την αποφυγή ζητημάτων ελλιπούς συντήρησης που είχαν ως αποτέλεσμα την καταστροφή της ανεμογεννήτριας που είχε τοποθετηθεί, παλαιότερα, παραπλεύρως του ελικοδρομίου. Το κοινωνικό όφελος του έργου και τα έσοδα του φορέα διαχείρισης, πιθανότατα, θα διατηρήσουν την αδιάλειπτη λειτουργία του καθόλη τη διάρκεια του

προγράμματος. Ωστόσο, προβληματισμό δημιουργεί στον γραφόντα και σε μερίδα κατοίκων του νησιού, ο πιλοτικός και επιδεικτικός χαρακτήρας του προγράμματος, ενισχύοντας την ασάφεια περί του τι θα γίνει μετά το πέρας του προγράμματος και τι πραγματικό όφελος θα έχει η τοπική κοινωνία.

Εικόνα 137. Χωροθέτηση Φ/Β & Α/Γ στα πλαίσια έργου «Αη Στράτης – Πράσινο νησί»

Πηγή: ΚΑΠΕ, 2017 (Τεχ. Περ. «Αη Στράτης - Πράσινο νησί, 2^η έκδοση, 2016, σελ.8)

Το έργο έχει και περιορισμούς ή παραδοχές, που πρέπει να γνωρίζει η τοπική κοινωνία εκ των προτέρων και να μην αναμένει ουτοπικές λύσεις σε ζητήματα ή πέφτει θύμα υποσχέσεων για πολιτικούς ή άλλους λόγους. Ένας περιορισμός είναι ότι η επίτευξη διείσδυσης των ΑΠΕ στο δίκτυο σε ποσοστό 100% είναι πρακτικά ανέφικτη, εξαιτίας του τεράστιου κόστους που θα απαιτούσε η αποθήκευση της ενέργειας. Η τοπική κοινωνία δεν πρέπει να αναμένει ειδικό τιμολογιακό καθεστώς της ΔΕΗ. Το ιδιωτικό όφελος έγκειται στο ζεστό νερό χρήσης και θέρμανσης σε όσους έχουν λέβητα πετρελαίου. Το νέο σύστημα δεν έχει την δυνατότητα παροχής ψύξης. Ως εκ τούτου, δεν θα σταματήσει η λειτουργία του Τοπικού Σταθμού Παραγωγής της ΔΕΗ, σε αντίθεση με τα αναφερόμενα στο στρατηγικό και επιχειρησιακό πρόγραμμα του Δήμου (2015, σελ. 14). Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Κο Ζορλό, θα υποκαθίσταται η λειτουργία του Υ/Σ ώρες και ημέρες αλλά δεν καταργείται καθώς, διείσδυση των ΑΠΕ 85% σημαίνει χρήση του Τοπικού Σταθμού Παραγωγής της ΔΕΗ το 25% του χρόνου ετησίως για την παραγωγή του υπόλοιπου 15% των αναγκών (προσωπική επικοινωνία, 3 Μαΐου, 2017).

Στα πλαίσια του έργου, δεν περιλαμβάνεται ο εξοπλισμός της Μαρασλείου για λειτουργία ως ερευνητικό κέντρο ή δράση σε άλλους τομείς, όπως τα υδροπονικά θερμοκήπια, η βιολογική γεωργία, η αλιεία, η κτηνοτροφία, που εισακούστηκαν από την τοπική κοινωνία, κατά την διεξαχθείσα επιτόπια έρευνα. Επιπρόσθετα, δεν περιλαμβάνεται κάποια δράση για

εξηλεκτρισμό της υπαίθρου, καθώς οι υποδομές δεν γίνονται μέσω ΕΣΠΑ για ιδιώτες. Το δίκτυο τηλεθέρμανσης αφορά στον νέο οικισμό, οπότε κτίσματα που υπάρχουν στον παλιό οικισμό δεν περιλαμβάνονται, όμως, θα υπάρχουν κλάδοι για μελλοντική διασύνδεση.

Ας ελπίσουμε, ωστόσο, να υλοποιηθεί το συμβατικό αντικείμενο του έργου διάρκειας εξήντα (60) μηνών από την απόφαση ένταξης, που πραγματοποιήθηκε το 2^ο τρίμηνο του 2017. Η υλοποίηση του έργου θα πραγματοποιηθεί μέσα από 9 υποέργα, εκ των οποίων τέσσερα (4) τεχνικής φύσεως (υβριδικός σταθμός ηλεκτροπαραγωγής, ολοκληρωμένο σύστημα τηλεθέρμανσης στον οικισμό, ηλεκτρικά οχήματα & σταθμός φόρτισης ηλεκτρικών αυτοκινήτων, ενεργειακή αναβάθμιση πέντε δημοτικών κτιρίων στον οικισμό), τρία (3) υποστηρικτικά (μετρητικός εξοπλισμός, μίσθωση γηπέδων, σύσταση φορέα διαχείρισης) και δύο ερευνητικά (ερευνητική εργασία & διαχείριση και επιδεικτικό εναλλακτικό σύστημα αποθήκευσης ηλεκτρικής ενέργειας) (Τεχ. Περ. «Αη Στράτης - Πράσινο νησί, 2^η έκδοση, 2016, σελ.18, 20).

Το χρονικό διάστημα, σύμφωνα με τον υπεύθυνο του προγράμματος Κο Ζορλό είναι αρκετό για την υλοποίηση του έργου. Ωστόσο, σύμφωνα με τον γράφοντα και την εμπειρία που απορρέει από την συμμετοχή σε διαδικασίες δημοπράτησης και κατασκευής δημοσίων έργων, το χρονικό διάστημα φαίνεται αλλά δεν είναι αρκετό. Το ΚΑΠΕ, πέραν από την διεξαγωγή πολλών διαφορετικών διαγωνισμών και των χρονοβόρων διαδικασιών για να καταστούν αυτοί γόνιμοι και να υπογραφούν συμβάσεις, θα κληθούν να αντιμετωπίσουν ανακύπτουσες γραφειοκρατικές διαδικασίες, όπως καθετί νέο και πρωτόγνωρο στη χώρα, πιθανές νέες απαιτούμενες εργασίες αλλά και τα εσωτερικά ζητήματα της Υπηρεσίας που ενδέχεται να επιφέρουν μεγάλες χρονικές καθυστερήσεις. Αυτή η ευκαιρία, όμως, δεν πρέπει να χαθεί.

6.8.9. Δίκτυα Ευρυζωνικότητας και Τηλεφωνίας

Δίκτυα κινητής και σταθερής τηλεφωνίας καλύπτουν το νησί χωρίς να αναφέρονται ιδιαίτερα προβλήματα από την τοπική κοινωνία και αυτό αποτελεί θετική ένδειξη για τον σημαντικό τομέα των δικτύων, ως μέσο για την πολυδιάστατη ανάπτυξη. Ωστόσο, η ανάπτυξη του εν λόγω τομέα είναι τόσο αλματώδης, ώστε διακρίνεται δυσκολία να συμβαδίσουν ανάλογα απομακρυσμένες περιοχές της χώρας, όπως ο Άγιος Ευστράτιος.

Σημαντικό περιορισμό αποτελεί και η έλλειψη δικτύου ευρυζωνικότητας και το μη λειτουργικό Wi-Fi του Δήμου Αγίου Ευστρατίου, με την Τοπική Αυτοδιοίκηση να αναμένει την υλοποίηση υπόσχεσης του Πρωθυπουργού για την δημιουργία δικτύου στο νησί. Παρά ταύτα, παρακολουθώντας τις εξελίξεις στην χώρα σήμερα και την δυναμική που τις διακρίνουν, κρίνεται αναγκαίος ο προγραμματισμός και η προώθηση ενεργειών από την ίδια την Τοπική Αυτοδιοίκηση για την υλοποίηση των επιθυμητών δράσεων, στο μέτρο του εφικτού, αποφεύγοντας την αποκλειστική στήριξη σε πολιτικές υποσχέσεις άνωθεν που μπορεί να οδηγήσουν σε χρονοβόρες αναμονές ή απογοητεύσεις.

7. Το Όραμα για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγίου Ευστρατίου

Αποτελεί γεγονός ότι, οι προσπάθειες των εκπροσώπων της τοπικής κοινωνίας, όπως διαπιστώθηκε από την επιτόπια έρευνα, τις συζητήσεις με τη νυν Δήμαρχο Κα Κακαλή, τη νεότερη της χώρας (Επτακοίλη, 2015), καθώς και τον, επί σειρά ετών, πρώην Δήμαρχο Κο Μακρή, αποσκοπούν στην αναπτυξιακή προοπτική του απομονωμένου αυτού νησιού, επιδιώκοντας την υποστήριξη της Πολιτείας στην υλοποίηση δράσεων για την αντιμετώπιση ουσιαστικών ζητημάτων που ταλανίζουν τον Αη Στράτη αλλά και ευρύτερα τους απομονωμένους νησιωτικούς και ορεινούς προορισμούς της χώρας. Ζητήματα ουσιώδη, όπως η επαπειλούμενη ερήμωση, όπου η Πολιτεία, στην εποχή της κρίσης και της οικονομικής δυσπραγίας, αδυνατεί ή ολιγορεί να αντιμετωπίσει (Γάτσος, 2016).

Αποτελούν, όμως, οι μεθοδεύσεις και ο στρατηγικός σχεδιασμός του Αγίου Ευστρατίου την λύση για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των κρίσιμων ζητημάτων του τόπου; Ενός τόπου που μαστίζεται από την διπλή νησιωτικότητα, τις σοβαρές ελλείψεις σε βασικές υποδομές, την υποστελέχωση, την έλλειψη θέσεων εργασίας και την δυσκολία να κρατήσει τους ανθρώπους του; Μήπως απαιτείται μια εναλλακτική προσέγγιση, διαφορετική του καθιερωμένου νεοφιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου, ώστε να μην θίγονται αλλά να αναδεικνύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ολικού περιβάλλοντος του νησιού, φυσικού και ανθρωπογενούς;

Η απάντηση στα δύσκολα αυτά ερωτήματα σε έναν κόσμο που κυριαρχείται από τον homo economicus, τη χρησιμότητα του άχρηστου αλλά και την μη χρησιμότητα του χρήσιμου (Ordine, 2013, σελ.19), σε μια εποχή που όλα αποτιμώνται σε επενδυτικό όφελος, φαντάζει ιδιαίτερα δύσκολη. Ωστόσο, μήπως, οι επιθυμητές απαντήσεις βρίσκονται κρυμμένες στα διδάγματα της ιστορίας που δεν αντιλαμβανόμαστε, στην αυτόχθονη σοφία των ανθρώπων και αναφερόμενοι ειδικά στο νησί του Αγίου Ευστρατίου, στην οργάνωση της ζωής, όπως έπραξαν οι αγωνιστές του περασμένου αιώνα, μόνιμοι και προσωρινοί κάτοικοι, αλλά και στα αναξιοποίητα φυσικά διαθέσιμα του νησιού, στην πολιτιστική του κληρονομιά και ιστορία;

Ουδέποτε οι συνθήκες ήταν εύκολες και δεδομένες στον Αη Στράτη. Οι ντόπιοι και οι εκτοπισμένοι αγωνίζονταν σκληρά, επί καθημερινής βάσεως, στηριζόμενοι στις δικές τους δυνάμεις και στην ομαδική, συλλογική εργασία για την επιβίωσή τους σε αυτόν τον απομονωμένο γεωγραφικά προορισμό. Σε έναν τόπο ξεχασμένο από τους κυβερνώντες, όπου το 1935, δύο διανοούμενοι εκτοπισμένοι, ο Γληνός και Βάρναλης, *«είδαν το νησί, τη θάλασσα, τα βουνά, τις πέτρες, τα σπίτια και τους ανθρώπους – και την ιστορία τους και τη ψυχή τους. Το δίκιο τους. Τα είδανε όλα αυτά με μάτια γυρισμένα προς τα έξω και όχι προς τα μέσα και οπλισμένα όχι με το μονόελο του ιδεαλισμού, μα με τα διπλά γυαλιά του διαλεκτικού υλισμού. Δε χωρίζανε και τούτοι τη θεωρία από τη πράξη, μα δε χωρίζανε και την αντικειμενική πραγματικότητα από τη συνείδησή τους. Είδανε κι αυτοί την πείνα και την κακομοιριά του λαού, την αμορφωσιά του, την ακινησία του, τη σιωπή του, το φόβο του και τη μοιρολατρεία του. Είδανε πως η εθνική λευτεριά δεν έδωσε τίποτα καλύτερο στους σκλάβους απ’ όσα κακά είχε επί Τουρκίας. Οι φόροι γενήκανε βαρύτεροι. Τους είδανε ν’ αφήνουν το «λεύτερο» τόπο τους και να τρέχουνε στην άκρη της γης να φάνε μια μπουκιά ψωμί, στο Σουδάν, στο Κονγκό, στο Τράνσβαλ, στην Αμέρικα. Και τα σπίτια τους να ρέβουνε πένθιμα σαν τάφοι λησμονημένοι! Το ελληνικό κράτος αφού τους πει το αίμα με τις φορολογίες του και με τους «πατριωτικούς» πολέμους του, ύστερα τους παρατάει στα χάλια τους. Χωρίς δρόμους, χωρίς φωτισμό, χωρίς εκπαίδευση «λαϊκή», χωρίς καμία κοινωνική πρόνοια...Και είδαν ακόμη παραπέρα: πως το παράμερο αυτό νησάκι, το ξεχασμένο στη μέση της Ασπροθάλασσας, ήτανε όλη η Ελλάδα. Η μικρογραφία της «λυτρωμένης» κεφαλαιοκρατικής Ελλάδας...»* (Βάρναλης, 2014, σελ.140).

Σε μια προσπάθεια συνειδητοποίησης αλλά και αφύπνισης από τα διδάγματα της ιστορίας, μιας ιστορίας που επαναλαμβάνεται, αλλά και με γνώμονα το γεγονός ότι η χαρά της ζωής και η

ηθικοποίηση μιας κοινωνίας είναι ζήτημα οργάνωσης της ζωής και κατάργησης της εκμετάλλευσης του ανθρώπου από άνθρωπο (Βάρναλης, 2014, σελ. 96), κρίνεται ότι για την ευημερία των ανθρώπων του νησιού και την ουσιαστική αντιμετώπιση των κρίσιμων ζητημάτων που ταλανίζουν τον εν λόγω τόπο, απαιτείται, όπως τονίστηκε στο ιδιαίτερα σημαντικό στάδιο της διαβούλευσης, *«η θεμελίωση μια πραγματικά ολοκληρωμένης ανάπτυξης, δηλαδή της ταυτόχρονα οικονομικής, πολιτικής, κοινωνικής, πολιτισμικής και κατάλληλα τεχνικής/τεχνολογικής, και γι' αυτό Αξιοβίωτης, γιατί θα τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο, όπως αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά στο Φυσικό και Πολιτισμικό Περιβάλλον του, ως οργανικό και αναπόσπαστο μέρος του και όχι σαν κυρίαρχος, ιδιοκτήτης, επενδυτής ή εκμεταλλευτής του»* (Ρόκος, 1998, 2004, 2007). Και αυτό διότι, θεμέλια της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης αποτελούν οι απλές ουσιώδεις αξίες της ανθρωπότητας, η δικαιοσύνη, η ισότητα, η κοινωνική αλληλεγγύη, ενώ μεθοδολογικά εργαλεία αποτελούν η διεπιστημονικότητα, η ολιστική διερεύνηση και η αντίληψη των προβλημάτων του Περιβάλλοντος και της Ανάπτυξης με ταυτόχρονη αναγνώριση και σεβασμό στην αυτόχθονη γνώση των ανθρώπων του μόχθου και του αγώνα (Ρόκος, 1998, 2004, 2007).

Με βάση τις αρχές και τις αξίες που διέπει την Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη, το όραμα που κρίνεται από τον εισηγητή ως ενδεδειγμένο για την αναπτυξιακή προοπτική του Αγίου Ευστρατίου είναι να αποτελέσει το νησί έναν αυτόνομο τόπο, άξιο να ζει κανείς. Για την επίτευξη του εν λόγω οράματος, επιδιώκεται η υλοποίηση δράσεων σε όλες τις διαστάσεις της πραγματικότητας για την επίτευξη ενεργειακής και διατροφικής επάρκειας, οργάνωσης της αυτοδιαχείρισης, ενεργοποίησης και συνεργασίας των ανθρώπων του νησιού, κατοίκων και προσωρινά διαμενόντων, ανάδειξης του πολιτισμικού πλούτου και αξιοποίησης των φυσικών και ανθρώπινων διαθέσιμων για τον επαναπροσδιορισμό της ταυτότητας του νησιού με εστίαση στην ανθρώπινη κλίμακα (Τάτσης, 2016). Το αναπτυξιακό μοντέλο αυτό, κρίνεται ότι, μπορεί να ανταποκριθεί με τον καλύτερο και πιο ολοκληρωμένο τρόπο στην επίλυση των πραγματικών προβλημάτων του νησιού, αξιοποιώντας τα ειδοποιά του χαρακτηριστικά, αξιολογώντας και ικανοποιώντας, τις πραγματικές ανάγκες και τις εύλογες επιθυμίες των ίδιων των Αγιοευστρατιτών, όπως διαπιστώθηκε από επιτόπια εμπειρική έρευνα, τις συνεντεύξεις και τα συμπληρωθέντα ερωτηματολόγια. Μία ανάπτυξη από τη βάση, με σεβασμό στις τοπικές ιδιαιτερότητες, στις ανάγκες και επιθυμίες του τοπικού πληθυσμού (Τάτσης, 2016).

Η προτεινόμενη προσέγγιση κρίνεται από τον γράφοντα ότι, θα συμβάλλει καθοριστικά στην ουσιαστική αντιμετώπιση των προβλημάτων του νησιού με σκοπό την δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για την προσέλκυση πληθυσμού και την επιστροφή του ξενιτεμένου, την αναζωογόνηση του νησιού, την αξιοποίηση της πατρογονικής γης, την ανάκτηση της χαμένης αισιοδοξίας, την ανάδειξη της πολιτισμικής ταυτότητας, παρά την κρίση θεσμών και αξιών που διέπει τη χώρα τα τελευταία χρόνια.

Είναι βέβαιο ότι ο δρόμος δεν θα είναι εύκολος. Όμως, αναμφισβήτητα, θα είναι ιδιαίτερα δημιουργικός και κάθε βήμα που θα πραγματοποιείται, κάθε δράση που θα υλοποιείται, θα αποτελεί μια κατάκτηση που θα προσδίδει την απαιτούμενη εσωτερική δύναμη για την συνέχιση και την επίτευξη, τελικά, του οράματος...

8. Διατύπωση Προτάσεων προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγίου Ευστρατίου

8.1. Προσπαιτούμενες Ενέργειες

Αναντίρρητα, υπάρχουν ενέργειες, που χαρακτηρίζονται ως προσπαιτούμενες για την αποτελεσματικότητα των επιλεγμένων δράσεων στην περιοχή μελέτης. Οι προσπαιτούμενες ενέργειες που καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την επιτυχία του εγχειρήματος και, κατ' επέκταση, την υλοποίηση του οράματος για το νησί του Αγίου Ευστρατίου, είναι οι εξής:

- Αποτελεσματική αντιμετώπιση της μαστίγας των ορθοπτέρων. Για την μείωση του πληθυσμού των ακρίδων σε επίπεδα κάτω από τα όρια της επιζήμιας πληθυσμιακής πυκνότητας επισημαίνεται, στην παράγραφο 6.7.1.1. της παρούσης, η ενδεδειγμένη μέθοδος που πρέπει να ακολουθήσει το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο. Κρίνεται απαραίτητη η παροχή κατάλληλων οχημάτων από την Περιφέρεια για την περίοδο των δράσεων, οι οποίες θα πρέπει να έχουν εκκινήσει από αρχές Μαρτίου του 2018, υπό φυσιολογικές καιρικές συνθήκες, με την αναγκαία συνδρομή εθελοντών για κάλυψη πολλαπλών μετώπων. Στην συνδρομή και στέγαση εθελοντών, βασικός κρίνεται ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και του Γεωπονικού Πανεπιστημίου, μέσω απήχησης των δράσεων στο διαδίκτυο και στην τοπική κοινωνία,
- Δημιουργία χαρτών από τον Δήμο ή τις αρμόδιες Υπηρεσίες της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, προκειμένου να είναι καταγεγραμμένες και απεικονισμένες όλες οι απαραίτητες πληροφορίες του νησιού (δίκτυο χωματόδρομων και μονοπατιών, υδρογραφικό δίκτυο, μετόχια των Ιερών Μονών Μεγίστης Λαύρας, Διονυσίου και Καρακάλλου Αγίου Όρους, δασικές εκτάσεις, χρήσεις γης, κτηνοτροφικές περιοχές και σημερινή οριοθέτηση, το ανάγλυφο, η βλάστηση, η παράκτια ζώνη - αιγιαλός, τυχόν αρχαιολογικοί χώροι ή σημεία ανίχνευσης ενάλιων αρχαιοτήτων, ειδικά σημεία ενδιαφέροντος και σημαντικά τοπόσημα, υδροβιότοποι, παραλίες, κ.λ.π.). Η δημιουργία χαρτών θα δώσει την δυνατότητα απεικόνισης της πραγματικότητας του νησιού μέχρι την ιδιαίτερα σημαντική υλοποίηση και ολοκλήρωση του Κτηματολογίου και των δασικών χαρτών (Δημοπούλου κ. α, 2010).
- Εκπόνηση άμεσα μελέτης βοσκοϊκανότητας του νησιού, προκειμένου να εξακριβωθούν τα όρια και η δυναμικότητα των βοσκοτόπων. Η εν λόγω ενέργεια δύναται να χαράξει πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος και ανάπτυξης της υπαίθρου του νησιού,
- Επιβολή απαγόρευσης αλιείας στα τρία (3) ναυτικά μίλια από την ακτή για μεγάλα αλιευτικά, γρι γρι, μηχανότρατες που έρχονται στο νησί από άλλες περιοχές. Επιπρόσθετα, καθορισμός περιοχών απαγόρευσης τοπικά στις νησίδες Βέλια, Δώδεκα Απόστολοι και το ακρωτήριο Τρυπητή ή όπου αλλού κρίνεται από ειδικούς ως σημαντικοί τόποι αναπαραγωγής των ψαριών, ακόμα και για τα παράκτια αλιευτικά των Αγιοευστρατιτών. Ανάγκη για αυστηρούς ελέγχους τήρησης των κανονισμών από το Λιμενικό με την υποστήριξη των ίδιων των ντόπιων αλιείων.
- Κατάρτιση της Β' Φάσης του Στρατηγικού σχεδιασμού του Δήμου Αγίου Ευστρατίου, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές που διέπει η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και τα αναφερόμενα στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή,
- Πενταετής απαγόρευση του κυνηγιού όλων των ειδών που διατρέφονται με ακρίδες (πέρδικες κ.ά.) σε μια προσπάθεια φυσικής αντιμετώπισης της μαστίγας στο νησί,
- Διαφάνεια στη χρηματοδότηση του Αγίου Ευστρατίου από το κεντρικό κράτος και την περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Παρουσίαση της οικονομικής κατάστασης του Δήμου,

ανά τακτά χρονικά διαστήματα, προκειμένου να είναι γνωστές οι υφιστάμενες πιστώσεις, η ανάλωση των κονδυλίων και οι διεκπεραιούμενες συναλλαγές.

- Καθιέρωση ενεργούς πολιτικής και ουσιαστική προσπάθεια αξιοποίησης των διατιθέμενων πιστώσεων για την υλοποίηση αναπτυξιακών δράσεων που θα ανασχέσουν την συρρίκνωση του νησιού και θα προσδώσουν αναπτυξιακή προοπτική. Αποτελεί διαπίστωση ότι, η συντηρητική πολιτική επιτείνει τα συσσωρευμένα προβλήματα παρά αντιμετωπίζει καταστάσεις.
- Επιδίωξη εύρεσης χρηματοδοτικών εργαλείων από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων και τα Διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε. ή άλλες πηγές. Καθοριστικό παράγοντα στο ζήτημα διαδραματίζει η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, η οποία θα πρέπει να ενσκήψει ουσιαστικά στον Άγιο Ευστράτιο για την αποτροπή μελλοντικής ερήμωσης, παρά τις πιέσεις και προτεραιότητες που θέτουν τα πληθυσμιακά δεδομένα άλλων νησιών της Περιφέρειας. Είναι τουλάχιστον απογοητευτικό να μην παρουσιάζεται κανένα έργο του Αη Στράτη στα ενταγμένα έργα της περιόδου 2014 - 2020, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα νησιά, όπως αναλύθηκε στην παράγραφο 6.2.1.5. της παρούσης. Στον τομέα, δύναται να συμβάλει συνεργασία με δομές τοπικής ανάπτυξης της Περιφέρειας, όπως η Αναπτυξιακή Λήμνου Α.Ε. (ΑΝ.Ε.Λ. Α.Ε.) κ.ά.,
- Αξιοποίηση Ευρωπαϊκών προγραμμάτων και κονδυλίων για τις προτεινόμενες δράσεις που εμπίπτουν στις Ευρωπαϊκές στρατηγικές της προγραμματικής περιόδου 2014-2020,
- Συνεργασία με το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για αντιμετώπιση των προβλημάτων του νέου λιμανιού και δρομολόγηση ενεργειών αποκατάστασης, προτού οξυνθούν,
- Προώθηση ενεργειών ακύρωσης και επανασύνταξης ή διόρθωσης σφαλμάτων και παραλείψεων της υφιστάμενης πολεοδομικής μελέτης του οικισμού. Για την επίτευξη της επιθυμητής διατροφικής επάρκειας στο νησί, κρίνεται αναγκαία η απαγόρευση οικιστικής επέκτασης στην εύφορη γειτνιάζουσα κοιλάδα του οικισμού, για την διατήρηση των περιβολιών και την αναβίωση παραδοσιακών αγροτικών καλλιεργειών, σε μια προσπάθεια αναγέννησης του σημαντικού τομέα του νησιού που μαράζωσε μετασεισμικά. Σε αυτήν την κατεύθυνση, προτείνεται επανακαθορισμός του πολεοδομικού σχεδιασμού που, ούτως ή άλλως, δεν ανταποκρίνεται στα πληθυσμιακά δεδομένα του νησιού, για απαγόρευση επέκτασης, εφεξής, του δομημένου χώρου του οικισμού, πλην της περιοχής του παλαιού παραδοσιακού οικισμού, με τον τρόπο που ορίζει αποκλειστικά το ΦΕΚ 171/16-2-2005 Δ' (Τάτσης, 2016),
- Επιδίωξη εξέτασης ρεαλιστικών δυνατοτήτων επίλυσης του περιπλεγμένου ιδιοκτησιακού καθεστώτος του παλαιού οικισμού, μέσω ανάθεσης μελέτης σε Πανεπιστήμιο ή εξειδικευμένους φορείς. Στις δράσεις του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος των επόμενων παραγράφων της παρούσας εργασίας, αναλύεται η άποψη του γράφοντα σε μία προσπάθεια επίλυσης του γόρδιου αυτού δεσμού που δυναμιτίζει τις όποιες προσπάθειες αναστήλωσης του παλαιού οικισμού,
- Επέκταση της συνεργασίας με το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο για την αντιμετώπιση της κάμψιας των βελανιδιών και των τσιμπουριών στις παραλίες,
- Επιδίωξη ουσιαστικής συνεργασίας και συνεννόησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με τους κτηνοτρόφους για απομάκρυνση των περιφράξεων οριοθέτησης των κτηνοτροφικών περιοχών από το δημόσιο οδικό δίκτυο, την οριοθέτηση των βοσκοτόπων για τον έλεγχο της βόσκησης, τον αποκλεισμό των ζώων από τις παραλίες και τις δασικές περιοχές και τον καθορισμό περιοχών για μελλοντική ανάκαμψη του φυσικού πλούτου και ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών οικονομίας, όπως τα

αρωματικά φυτά και βότανα, η μελισσοκομία και η αμπελοκαλλιέργεια. Θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι το νησί δεν ανήκει στους κτηνοτρόφους, επικαλούμενοι ζητήματα επιβίωσης. Όλοι οι Αγιοευστρατίτες και οι επισκέπτες έχουν δικαίωμα πρόσβασης στον δημόσιο χώρο και στην αποφυγή κακοτοπιών στις παραλίες. Η καταπολέμηση της αλόγιστης βόσκησης θα πρέπει να κατανοηθεί ότι θα βοηθήσει ευρύτερα το νησί αλλά και τους ίδιους τους κτηνοτρόφους μελλοντικά.

Δεδομένης της ανάγκης άμεσης υλοποίησης των προαπαιτούμενων που καθιστούν τις ενέργειες επείγουσες για την αντιμετώπιση της συρρίκνωσης του Αη Στράτη, κρίνεται από τον γράφοντα αναγκαία η χρήση μέρους του συνολικού αποθεματικού ύψους 1,5 εκ. ευρώ που διατηρεί ο Δήμος και εκτιμάται σε 20%, ήτοι περί τις 300.000€, όπως αναλύεται στην κατωτέρω δράση υπ' αριθμ. 7 της παραγράφου 8.4.1., για την υλοποίηση των αναγκαίων μελετών και τον καθορισμό ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου στο νησί.

Παράλληλα, κρίνεται αναγκαία η συνεχής επιδίωξη των τοπικών Αρχών για ενίσχυση και αποκατάσταση του αποθεματικού και η άσκηση πίεσης προς όλους τους αρμόδιους φορείς και την Πολιτεία. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση οφείλει να αξιοποιήσει τον ανοικτό διάλογο επικοινωνίας με κυβερνητικούς φορείς που ο ακριτικός χαρακτήρας του Αγίου Ευστρατίου και ο ρόλος του στο ευρύτερο γεωπολιτικό γίνεσθαι έχει προσδώσει, για το μέγιστο όφελος του νησιού.

8.2. Εμπλεκόμενοι Φορείς

Ο ρόλος των εμπλεκόμενων φορέων στον αναπτυξιακό σχεδιασμό του Αγίου Ευστρατίου είναι ιδιαίτερα κρίσιμος στην διαμόρφωση της μελλοντικής ταυτότητας του νησιού. Σε αυτούς εμπεριέχεται η Πολιτεία, μέσω της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, με πολλαπλό ρόλο στην εξεύρεση και παροχή της αναγκαίας χρηματοδότησης για την προώθηση δράσεων και έργων του Αγίου Ευστρατίου, αλλά και η Τοπική Αυτοδιοίκηση για τον καθορισμό και την υλοποίηση του στρατηγικού σχεδιασμού του νησιού.

Σημαντικός είναι ο ρόλος του Κέντρου Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ) για την υλοποίηση του προγράμματος «Αη Στράτης – Πράσινο νησί» που θα κάνει δυνατή, σε περίπτωση υλοποίησης, την εξασφάλιση ενέργειας σε ποσοστό τουλάχιστον 85% από Ανανεώσιμες Πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) στο νησί, στρέφοντας το βλέμμα της επιστημονικής κοινότητας.

Καταλυτικός είναι ο ρόλος του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της συντελούμενης καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος και της κτηνοτροφίας από τα ορθόπτερα, αλλά και της κάμπιας των βελανιδιών και άλλων αρθρόποδων που παρατηρούνται στις παραλίες.

Στους εμπλεκόμενους φορείς, σημαντικό ρόλο διακατέχουν οι Ιερές Μονές Μεγίστης Λαύρας, Διοιυσίου και Καρακάλλου Αγίου Όρους, που διατηρούν μετόχια στο νησί, οι οποίες δεν θα πρέπει να είναι αδιάφορες σε ότι λαμβάνει χώρα στο νησί. Αντιθέτως, κρίνεται αναγκαία η συνδρομή και η συνεισφορά τους, στηρίζοντας και παρέχοντας τη γη ιδιοκτησίας τους προς όφελος της τοπικής κοινωνίας για την διατήρηση του τοπικού πληθυσμού στις εστίες του και την προσέλκυση πληθυσμού που θα ασχοληθεί με παραδοσιακές ή νέες, εναλλακτικές, χρήσεις της γης. Επιπρόσθετα, η Εκκλησία με την Ιερά Μητρόπολη Λήμνου & Αγίου Ευστρατίου θα πρέπει να συνεισφέρει χείρα βοήθειας σε μια προσπάθεια αναστήλωσης σημαντικών εκκλησιαστικών μνημείων του νησιού, κατεστραμμένων από τον σεισμό του 1968.

Το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας (ΥΠΕΘΑ), υπεύθυνο για τον αμυντικό σχεδιασμό της Νήσου, θα πρέπει να αποτελέσει αρωγό για την μεταφορά της ΔΑΝ Αγίου Ευστρατίου που σήμερα εδρεύει στην Λήμνο στον Άγιο Ευστράτιο με την δημιουργία στρατοπέδου που, σύμφωνα με

τον Κο Μακρή, πρώην Δήμαρχο του νησιού, έχει λάβει περιβαλλοντική αδειοδότηση (προσωπική επικοινωνία, 22 Φεβρουαρίου, 2017). Μια κίνηση που θα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του πληθυσμού του νησιού με γενικότερα οφέλη στην τοπική κοινωνία. Μια εναλλακτική προσέγγιση, λιγότερο κοστοβόρα, που θα ενσωμάτωνε τους στρατιωτικούς στον οικισμό, αποτελώντας μέρος της μικρής κοινωνίας και όχι κάτι το αποξενωμένο, παρατίθεται στις προτεινόμενες δράσεις αναπτυξιακού σχεδιασμού του γράφοντα, των επόμενων παραγράφων. Καθοριστικός κρίνεται, επιπρόσθετα, ο ρόλος του ΥΠΕΘΑ στην ανακατασκευή του οδικού δικτύου του νησιού, το οποίο θα πρέπει να τεθεί σε άμεση προτεραιότητα, μέσω των ομάδων της Διακλαδικής Διοίκησης Κατασκευής Έργων Ειδικού Σκοπού «ΔΙΔΕΡΓΩΝ» των Ενόπλων Δυνάμεων που έχουν συγκροτηθεί και για τον σκοπό αυτό.

Στους εμπλεκόμενους φορείς εμπεριέχεται το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ) αλλά και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου για υποβοήθηση στο έργο αποκατάστασης των προβλημάτων των λιμενικών εγκαταστάσεων και στην τροποποίηση του σχεδίου Marisca για την χωροθέτηση του θαλάσσιου χώρου, όπως αναφέρθηκε στις παραγράφους 6.3.2.3.2. και 6.8.2. της παρούσας, αλλά και άλλους τομείς.

Επιπρόσθετα, στους εμπλεκόμενους φορείς για την διατήρηση της μνήμης της νεότερης ιστορίας του νησιού συγκαταλέγονται τα πολιτικά κόμματα της χώρας, με ενδεικτικό το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ), το οποίο με την νεολαία, τους φοιτητές και τον εθελοντισμό, δύναται να αναβιώσουν πολιτιστικά δρώμενα, να καθιερώσουν φετιβάλ στο νησί με την συμμετοχή ευαισθητοποιημένων καλλιτεχνών και να μεσοτουσιώσουν την ατυχή διάκριση του νησιού από τόπο τιμωρημένων σε τόπο αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη. Στην προσπάθεια αυτή, σημαντική κρίνεται η συνεισφορά του εδρεύοντος στην Αθήνα Μουσείου Πολιτικών Εξορίστων Αη Στράτη, που οργανώνει δράσεις και επισκέψεις μνήμης στο νησί.

Καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της μελλοντικής ταυτότητας του νησιού, κατέχουν εθελοντικοί φορείς και ιδρύματα που έχουν συμβάλλει, κατά το παρελθόν, καλύπτοντας σημαντικά κενά σε όλους τους τομείς που διέπουν την πραγματικότητα του νησιού. Αναγκαία κρίνεται η συνέχιση του σημαντικού έργου του Ιδρύματος «Σταύρος Νιάρχος», του «Αρχιπελάγους», της «Σύμπλευσης», αλλά και συλλόγων, ομάδων που έχουν εκφράσει επιθυμία για συνεισφορά, όπως οι «Φίλοι της Φύσης» κ.ά.

Στο σημείο αυτό, τονίζεται η αναγκαία συμβολή του Πολιτιστικού Συλλόγου των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο Άγιος Ευστράτιος» για την ανάπτυξη και διατήρηση δεσμών όσων έχουν φύγει από το νησί με την πατρογονική γη, για την αναβίωση πολιτιστικών δρώμενων στο νησί και την συνεισφορά στην τοπική κοινωνία. Σε αυτόν τον στόχο, καταλυτική είναι η συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, η ενίσχυση του ρόλου του και η στήριξή του οικονομικά, στα πλαίσια του εφικτού, από τις Τοπικές Αρχές. Επιπρόσθετα, σημαντική θα είναι η αναζήτηση συνεργασιών με άλλους πολιτιστικούς συλλόγους ή η αξιοποίηση της υφιστάμενης συνεργασίας με την Ομοσπονδία Λημνιακών Συλλόγων (ΟΛ.ΣΥ.) αλλά και με άλλα νησιά για την διατήρηση της παράδοσης και επανακαθορισμού της ταυτότητας των Αγιοευστρατιτών.

Τέλος, στους βασικούς εμπλεκόμενους φορείς λογίζονται οι ίδιοι οι κάτοικοι του νησιού, οι κτηνοτρόφοι, οι αλιείς, νέοι και ηλικιωμένοι, όλοι ανεξαιρέτως, οι οποίοι θα πρέπει να υποστηρίξουν δράσεις που τους αφορούν, να μην μένουν άπραγοι αλλά να συμμετέχουν στην προσπάθεια βελτίωσης της ίδιας τους της ζωής και των συνθηκών στο νησί.

8.3. Ενδεικτικά Χρηματοδοτικά Εργαλεία Προγραμ. Περιόδου 2014-2020

Ενδεικτικά χρηματοδοτικά εργαλεία της περιόδου 2014 – 2020 που δύναται να αξιοποιηθούν από τον Δήμο Αγίου Ευστρατίου και την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου για την χρηματοδότηση

των επιλεγμένων δράσεων προς την «εν δυνάμει» ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Αγίου Ευστρατίου, παρατίθεται κατωτέρω.

Συναφώς αναφέρεται ότι, τα εν λόγω χρηματοδοτικά εργαλεία, δεν είναι τα μοναδικά που υφίστανται. Συνεπώς, η Τοπική Αυτοδιοίκηση οφείλει να παρακολουθεί τα εν εξελίξει προγράμματα και να διεκδικεί την άντληση χρηματοδοτικών πόρων μέσα από στοχευμένες πράξεις προς επίτευξη του στρατηγικού σχεδιασμού του Δήμου Αγίου Ευστρατίου.

8.3.1. Νέο ΕΣΠΑ 2014-2020

Τα επτά (7) Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα του νέου ΕΣΠΑ της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 (<https://www.espa.gr>, 2017), έχουν ως εξής:

1. «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (ΕΠΑνΕΚ), συνολικού προϋπολογισμού δημοσίας δαπάνης 4.665.144.578 ευρώ, εκ των οποίων το ποσό των 3.646.378.272 ευρώ είναι η συμμετοχή της ΕΕ και 1.018.766.306 ευρώ είναι η Εθνική Συμμετοχή. Στρατηγικός στόχος είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, η μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα, με αιχμή την καινοτομία και η αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας.
2. «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη», συνολικού προϋπολογισμού δημοσίας δαπάνης 5.186.665.141 ευρώ, εκ των οποίων το ποσό των 4.333.917.411 ευρώ είναι η συμμετοχή της ΕΕ και 852.747.730 ευρώ είναι η Εθνική Συμμετοχή. Οι στόχοι του Προγράμματος στον τομέα των μεταφορών συνίστανται στην προώθηση της ολοκλήρωσης βασικών υποδομών (οδικών, σιδηροδρομικών, λιμένων, αεροδρομίων), την προώθηση των συνδυασμένων μεταφορών και τον εκσυγχρονισμό του συστήματος Μεταφορών, τη βελτίωση της οδικής ασφάλειας, καθώς και την ανάπτυξη βιώσιμων και οικολογικών αστικών μεταφορών (αστικών μέσων σταθερής τροχιάς). Στον τομέα του περιβάλλοντος, οι στόχοι συνίστανται στην προστασία και αξιοποίηση του περιβάλλοντος, τη διευκόλυνση της προσέλευσης επενδύσεων και την παροχή ευκαιριών άσκησης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στον ίδιο τον Τομέα του Περιβάλλοντος.
3. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», συνολικού προϋπολογισμού δημοσίας δαπάνης 2.667.494.908 ευρώ, εκ των οποίων το ποσό των 2.104.926.538 ευρώ είναι η συμμετοχή της ΕΕ και 562.568.370 ευρώ είναι η Εθνική Συμμετοχή. Περιλαμβάνει ολοκληρωμένες πολιτικές για τη στήριξη της δημιουργίας βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, την προώθηση της ενεργητικής ένταξης στην αγορά εργασίας συμπεριλαμβανομένης της ένταξης ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, την βελτίωση της αποτελεσματικότητας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, την ισχυροποίηση της σύνδεσης της εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης με την αγορά εργασίας.
4. «Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα», συνολικού προϋπολογισμού δημοσίας δαπάνης 486.913.882 ευρώ, εκ των οποίων το ποσό των 377.228.416 ευρώ είναι η συμμετοχή της ΕΕ και 109.685.466 ευρώ είναι η Εθνική Συμμετοχή. Το Πρόγραμμα θα συμβάλει στην εθνική προσπάθεια προκειμένου, η Δημόσια Διοίκηση στην Ελλάδα να καταστεί συνεκτική, καλά συντονισμένη, ευέλικτη, εξωστρεφής και αποτελεσματική, αποκαθιστώντας τη σχέση εμπιστοσύνης του κράτους με τους πολίτες και τις επιχειρήσεις, παρέχοντας υπηρεσίες επικεντρωμένες και συνεχώς αναβαθμιζόμενες.
5. «Τεχνική Βοήθεια», συνολικού προϋπολογισμού δημοσίας δαπάνης 401.870.434 ευρώ, εκ των οποίων το ποσό των 317.612.097 ευρώ είναι η συμμετοχή της ΕΕ και 84.258.337

ευρώ είναι η Εθνική Συμμετοχή. Στοχεύει στην υποστήριξη της λειτουργίας και της εφαρμογής όλων των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και το Ταμείο Συνοχής.

6. «Αγροτική Ανάπτυξη», συνολικού προϋπολογισμού δημοσίας δαπάνης 5.880.192.246 ευρώ, εκ των οποίων το ποσό των 4.718.291.793 ευρώ είναι η συμμετοχή της ΕΕ και 1.161.900.453 ευρώ είναι η Εθνική Συμμετοχή. Στοχεύει στην ανάπτυξη και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού χώρου, στη μετάβαση σε ένα ισχυρό, αειφόρο αγρο-διατροφικό σύστημα και στην αύξηση της προστιθέμενης αξίας των αγροτικών περιοχών.
7. «Αλιεία και Θάλασσα», συνολικού προϋπολογισμού δημοσίας δαπάνης 523.406.309 ευρώ, εκ των οποίων το ποσό των 388.777.914 ευρώ είναι η συμμετοχή της ΕΕ και 134.628.395 ευρώ είναι η Εθνική Συμμετοχή. Αποσκοπεί στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του τομέα της αλιείας και της υδατοκαλλιέργειας, στη διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος και στην προώθηση της αποδοτικής χρήσης των πόρων.

Το ΕΣΠΑ, εκτός από τα τομεακά προγράμματα, περιλαμβάνει δεκατρία (13) πολυτομεακά και πολυταμειακά Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ), ένα για κάθε μία από τις δέκα τρεις (13) Ελληνικές Περιφέρειες. Περιλαμβάνει έργα και δράσεις περιφερειακής κλίμακας και χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ). Ειδικότερα, για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, το σύνολο της Κοινοτικής Συνδρομής για την περίοδο 2014-2020 ανέρχεται στο ποσό των 241,34 εκ. ευρώ, σύμφωνα με τον κατωτέρω ανακεφαλαιωτικό πίνακα.

Πίνακας 24. Κατανομή Χρηματοδοτικών Πόρων Περιόδου 2014-2020 ανά ΕΠ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ		Δημόσια Δαπάνη* [€]	Συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης [€]	Εθνική Συμμετοχή [€]
ΤΟΜΕΑΚΑ				
1	Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία	4.665.144.590,00	3.646.378.272,00	1.018.766.318,00
2	Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη	5.186.665.146,00	4.333.917.411,00	852.747.735,00
3	Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση	2.667.494.916,00	2.104.926.538,00	562.568.378,00
4	Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα	486.913.888,00	377.228.416,00	109.685.472,00
5	Τεχνική Βοήθεια	401.870.438,00	317.612.097,00	84.258.341,00
6	Αγροτική Ανάπτυξη	5.880.192.246,00	4.718.291.793,00	1.161.900.453,00
7	Αλιεία & Θάλασσα	523.406.309,00	388.777.914,00	134.628.395,00
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ				
8	Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	507.739.340,00	406.191.468,00	101.547.872,00
9	Κεντρική Μακεδονία	964.864.185,00	771.891.345,00	192.972.840,00
10	Θεσσαλία	401.130.674,00	320.904.539,00	80.226.135,00
11	Ήπειρος	325.846.893,00	260.677.513,00	65.169.380,00
12	Δυτική Ελλάδα	490.985.732,00	392.788.583,00	98.197.149,00
13	Δυτική Μακεδονία	330.737.741,00	264.590.187,00	66.147.554,00
14	Στερεά Ελλάδα	190.052.422,00	95.026.211,00	95.026.211,00
15	Πελοπόννησος	270.342.339,00	216.273.871,00	54.068.468,00
16	Ιόνια Νησιά	226.924.700,00	181.539.758,00	45.384.942,00
17	Βόρειο Αιγαίο	301.669.500,00	241.335.599,00	60.333.901,00
18	Κρήτη	434.883.125,00	347.906.498,00	86.976.627,00
19	Αττική	1.139.966.974,00	911.973.576,00	227.993.398,00
20	Νότιο Αιγαίο	168.170.562,00	84.085.281,00	84.085.281,00
ΣΥΝΟΛΟ (Τομεακά και Περιφερειακά)		25.565.001.720,00	20.382.316.870,00	5.182.684.850,00

Πηγή: ΕΣΠΑ 2014 -2020, 2017

Το ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου για την προγραμματική περίοδο 2014-2020, διαρθρώνεται σε επτά (7) άξονες προτεραιότητας με την κατανομή της δημόσιας δαπάνης, σύμφωνα με τον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 25. Κατανομή Δαπάνης ανά Άξονα Προτεραιότητας ΠΕΠ Β. Αιγαίου 2014-2020

ΑΞΟΝΑΣ	ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ	Π/Υ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΑΠΑΝΗΣ
Άξονας 1		
Άμεση ανάσχεση της συρρίκνωσης της παραγωγικής / επιχειρηματικής δραστηριότητας, ενδυνάμωση της ελκυστικότητας, της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των νησιών της Περιφέρειας, ιδιαίτερα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και αύξηση της περιφερειακής προστιθέμενης αξίας, με αιχμή την καινοτομία	ΕΤΠΑ	40.000.000,00
Άξονας 2		
2α Ανάπτυξη, αξιοποίηση και αύξηση της συμμετοχής του ανθρώπινου δυναμικού στην αγορά εργασίας, ενεργός ένταξη και κοινωνική ενσωμάτωση	ΕΚΤ	32.952.500,00
2β Υποδομές υποστήριξης ανθρώπινου δυναμικού	ΕΤΠΑ	37.037.500,00
Άξονας 3		
Προστασία του περιβάλλοντος και των πόρων και μετάβαση σε μια οικονομία φιλική στο περιβάλλον, με επάρκεια πόρων για ανάπτυξη, απασχόληση και αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής	ΕΤΠΑ	126.250.000,00
Άξονας 4		
Συμπλήρωση - ολοκλήρωση διατηρήσιμων υποδομών για την ανάπτυξη και την απασχόληση	ΕΤΠΑ	60.000.000,00
Άξονας 5		
Τεχνική Βοήθεια ΕΤΠΑ	ΕΤΠΑ	4.826.548,00
Άξονας 6		
Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ	ΕΚΤ	602.952,00
ΣΥΝΟΛΟ		301.669.500,00

Πηγή: ΕπΙΠΟΛΙΣ Συμβουλευτική, 2016

8.3.2. CLLD / LEADER Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων

Κατά την προγραμματική περίοδο 2014-2020, η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER (Liaisons Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale - Δεσμοί μεταξύ δράσεων για την ανάπτυξη της οικονομίας του αγροτικού χώρου) διατηρεί, όπως και τα προηγούμενα προγράμματα Leader II, LEADER+, το βασικό στοιχείο της από κάτω προς τα επάνω προσέγγισης στον σχεδιασμό τοπικών στρατηγικών και, ταυτόχρονα, δίνει την δυνατότητα πολυταμειακής προσέγγισης (CLLD) αλλά και διεύρυνσης των περιοχών εφαρμογής.

8.3.3. Στρατηγική Έξυπνης Ειδίκευσης (RIS3) Βορείου Αιγαίου 2014-2020

Η Στρατηγική Έρευνας και Τεχνολογίας για την Έξυπνη Ειδίκευση (Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation – RIS3) αποτελεί μια ατζέντα οικονομικού μετασχηματισμού, προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής. Η RIS3 επικεντρώνει την πολιτική υποστήριξη και τις επενδύσεις σε εθνικές/ περιφερειακές προτεραιότητες – κλειδιά, ανάγκες και προκλήσεις για μια ανάπτυξη βασισμένη στη γνώση, υποστηρίζει την τεχνολογική καινοτομία βασισμένη στην πράξη και στοχεύει στην τόνωση των ιδιωτικών επενδύσεων, οικοδομεί στα συγκριτικά πλεονεκτήματα και το δυναμικό κάθε περιφέρειας, ενθαρρύνει την καινοτομία αλλά και τον πειραματισμό, ενώ βασίζεται σε τεκμήρια, περιλαμβάνοντας ένα σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης (ΕΣΠΑ 2014-2020, 2017).

Στην Ελλάδα εκπονήθηκαν μια εθνική και 13 περιφερειακές στρατηγικές έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη ειδίκευση. Ειδικότερα, η στρατηγική έξυπνης ειδίκευσης της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου (ΠΒΑ) για την περίοδο 2014-2020 επιδιώκει την διαμόρφωση ειδικής στρατηγικής που να αξιοποιεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των νησιών (π.χ. μοναδικό και πλούσιο φυσικό περιβάλλον, ειδικά τοπικά παραγόμενα προϊόντα, αξιοποίηση τουριστικά του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος), θέτοντας ως όραμα τον μετασχηματισμό της οικονομίας της Περιφέρειας σε μια ανταγωνιστική οικονομία βασισμένη στην έξυπνη αξιοποίηση των τοπικών παραγωγικών συστημάτων και ανάδειξή τους σε συστήματα νέας δυναμικής και προοπτικής (Στρατηγική Έξυπνης Ειδίκευσης RIS 3 Βορείου Αιγαίου 2014-2020, 2016). Η συνολική χρηματοοικονομική εικόνα του Προγράμματος δράσης απεικονίζεται στον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 26. Οικονομικοί Πόροι RIS3 Βορείου Αιγαίου από το ΠΕΠ 2014-2020

A/A	ΤΙΤΛΟΣ ΑΞΟΝΑ	Π/Υ (Ευρώ)	% Συμμετοχή
1	ΑΞΟΝΑΣ 1: ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ	3.675.000	14,82%
2	ΑΞΟΝΑΣ 2: ΑΓΡΟΔΙΑΤΡΟΦΗ	11.725.000	47,28%
3	ΑΞΟΝΑΣ 3: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ/ ΦΥΣΗ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	6.850.000	27,62%
4	ΑΞΟΝΑΣ 4: ΝΗΣΙΑ ΙΣΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ	2.550.000	10,28%
ΣΥΝΟΛΟ		24.800.000	100%

Πηγή: ΕΣΠΑ 2014 -2020, 2017

8.3.4. Πράσινο Ταμείο

Το Πράσινο Ταμείο είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ). Έχει στόχο αφενός την ενίσχυση της ανάπτυξης μέσω προστασίας του περιβάλλοντος με την χρηματοπιστωτική, τεχνική και διαχειριστική υποστήριξη προγραμμάτων και παρεμβάσεων και αφετέρου την εξυπηρέτηση του δημόσιου και κοινωνικού συμφέροντος και την στήριξη της περιβαλλοντικής πολιτικής της χώρας μέσω διαχείρισης και αξιοποίησης των προβλεπόμενων οικονομικών πόρων (Πράσινο Ταμείο, 2017). Ενδεικτικοί άξονες για τις δράσεις χρηματοδότησης του Πράσινου Ταμείου αποτελούν η προστασία υδάτων – εδάφους, η βιοποικιλότητα, οι δασικές εκτάσεις, η αντιμετώπιση σοβαρών περιβαλλοντικών προβλημάτων, η κλιματική αλλαγή, η πρόληψη, προστασία και ρύθμιση του χωρικού σχεδιασμού, η ενίσχυση των ΑΠΕ, η εξοικονόμηση ενέργειας κ.ά. (Πράσινο Ταμείο, 2017).

Οι οικονομικοί πόροι του Πράσινου Ταμείου προέρχονται από το Ειδικό Ταμείο Εφαρμογής Ρυθμιστικών και Πολεοδομικών Σχεδίων (ΕΤΕΡΠΣ), από τον Ειδικό Φορέα Δασών, από το Ταμείο Περιβαλλοντικού Ισοζυγίου, από εισφορές των διανομέων ενέργειας, των διαχειριστών δικτύων διανομής και των επιχειρήσεων λιανικής πώλησης ενέργειας, άλλα τέλη και ειδικά πρόστιμα, χρηματοδοτήσεις από προγράμματα και πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διεθνείς οργανισμούς, κέρδη, τόκοι ή άλλα έσοδα που προέρχονται από τη συμμετοχή του Πράσινου Ταμείου σε άλλα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, χορηγίες και δωρεές από φυσικά ή νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, έσοδα από τη διαχείριση, εκμετάλλευση και αξιοποίηση της κινητής και ακίνητης περιουσίας του, επιχορηγήσεις από τον Κρατικό Προϋπολογισμό και χρηματοδοτήσεις από το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων και κάθε άλλο έσοδο από νόμιμη αιτία (Πράσινο Ταμείο, 2017).

8.3.5. Πρόγραμμα Στήριξης Μικρών Νησιών του Αιγαίου Πελάγους

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα, σύμφωνα με τον Κανονισμό της ΕΕ 229/2013, κατανοεί τις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου και τις ιδιάζουσες συνθήκες αναφορικά με τη γεωργική παραγωγή στα μικρά νησιά του Αιγαίου. Έτσι, προτείνονται μέτρα ενίσχυσης της μεταφοράς πρώτων υλών από την ηπειρωτική χώρα και την ενίσχυση της τοπικής γεωργικής παραγωγής και των παραδοσιακών εξαγωγών από τα μικρά νησιά. Αναφέρεται σε συγκεκριμένα νησιά που παράγουν Π.Ο.Π προϊόντα και διαθέτουν σημαντικό πρωτογενή τομέα για την περιφέρεια, προωθώντας τις εξαγωγές των προϊόντων αυτών και την αξιοποίηση εθνικών και ευρωπαϊκών πόρων για τις ενέργειες αυτές. (Πρόγραμμα Στήριξης των μικρών νησιών του Αιγαίου Πελάγους, σύμφωνα με τον Καν.(ΕΕ) αριθ. 229/2013). Το πρόγραμμα στήριξης μικρών νήσων δεν περιλαμβάνει τον Άγιο Ευστράτιο σε αντίθεση με την γειτονική Λήμνο που δέχεται ενίσχυση για τις καλλιέργειες παραγωγής ζωοτροφών, γάλακτος για παραγωγή ΠΟΠ προϊόντων και αμπελοκαλλιέργειας. Ωστόσο, κάλλιστα, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα χρηματοδοτικό εργαλείο για τον Αη Στράτη σε ενδεχόμενη προσπάθεια αναβίωσης καλλιεργειών και τυποποίησης τοπικών προϊόντων.

8.3.6. HORIZON 2020

Το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την χρηματοδότηση δράσεων έρευνας και καινοτομίας για την επταετία 2014-2020 ("Ορίζοντας 2020"), συνολικού ύψους 79,4 δισ. ευρώ, αποτελεί το μεγαλύτερο ενιαίο πρόγραμμα χρηματοδότησης της έρευνας παγκοσμίως. Βασικοί στόχοι του προγράμματος "Ορίζοντας 2020" είναι η απάντηση στην οικονομική κρίση, επενδύοντας στη δημιουργία θέσεων εργασίας και ανάπτυξης, η λύση στις προκλήσεις που

αντιμετωπίζει η ΕΕ και οι πολίτες της για την διαβίωσή τους, την ασφάλεια, την ποιότητα ζωής τους και το περιβάλλον, καθώς και η ενίσχυση της παγκόσμιας θέσης της ΕΕ στους τομείς της έρευνας, της καινοτομίας και της τεχνολογίας (ΞυΠΟΛΙΣ Συμβουλευτική, 2016).

Στον «Ορίζοντα 2020» προβλέπεται η απλοποίηση των διαδικασιών συμμετοχής στα διάφορα προγράμματα για επιχειρήσεις, πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη συμμετοχή των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, οι οποίες αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της ευρωπαϊκής οικονομίας και στις οποίες αναμένεται να δοθούν πάνω από 3 δισ. ευρώ (ΞυΠΟΛΙΣ Συμβουλευτική, 2016). Η δομή του προγράμματος "Ορίζοντα 2020" στηρίζεται στο τρίπτυχο:

- "Επιστημονική αριστεία", δηλαδή επιστημονική έρευνα παγκόσμιου επιπέδου που θα οδηγήσει στις τεχνολογίες του μέλλοντος και προσέλκυση στην ΕΕ των καλύτερων επιστημόνων στον κόσμο,
- "Βιομηχανική Υπεροχή", δηλαδή στρατηγική επένδυση σε τεχνολογίες-κλειδιά όπως η νανοτεχνολογία και η μικροηλεκτρονική, συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και δημιουργία καινοτόμων μικρομεσαίων επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας που θα στηρίξουν την ανάπτυξη της ΕΕ,
- "Κοινωνικές προκλήσεις", δηλαδή στράτευση της επιστημονικής έρευνας πίσω από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ΕΕ, όπως είναι η γήρανση του πληθυσμού, η εξάντληση των ενεργειακών πόρων, η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, και η μετατροπή της επιστημονικής γνώσης σε εφαρμοσμένες λύσεις για τα καθημερινά προβλήματα των πολιτών.

8.3.7. LIFE 2014-2020

Το πρόγραμμα LIFE είναι το χρηματοδοτικό μέσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το περιβάλλον. Το LIFE συμβάλλει στην αειφόρο ανάπτυξη και στην επίτευξη των σκοπών και στόχων της στρατηγικής Ευρώπη 2020, στηρίζει την εφαρμογή του 7ου Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον και άλλες στρατηγικές και σχέδια της ΕΕ για το περιβάλλον και για το κλίμα. Μέσω του προγράμματος LIFE χρηματοδοτούνται μέτρα και έργα με ευρωπαϊκή προστιθέμενη αξία για τα κράτη-μέλη. Ο νέος κανονισμός LIFE δημοσιεύτηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2013 στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πρόγραμμα LIFE για την επόμενη περίοδο χρηματοδότησης 2014-2020, καθιερώνονται δύο υποπρογράμματα, το πρώτο για το Περιβάλλον και το δεύτερο για την Κλιματική Δράση. Ο προϋπολογισμός για την περίοδο αυτή ανέρχεται σε 3,4 δισ € (Αλατζάς κ.α, 2016). Το σκέλος «Περιβάλλον» του νέου προγράμματος (75% του προϋπολογισμού) καλύπτει τρεις τομείς προτεραιότητας:

- περιβάλλον και αποδοτικότητα των πόρων
- Φύση και βιοποικιλότητα
- περιβαλλοντική διακυβέρνηση και πληροφόρηση

και το σκέλος « Δράση για το κλίμα » (25% του προϋπολογισμού) καλύπτει:

- μετριασμό της κλιματικής αλλαγής
- προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή
- κλιματική διακυβέρνηση και πληροφόρηση

8.3.8. Europe For Citizens (Ευρώπη για τους Πολίτες) 2014-2020

Το ευρωπαϊκό ανταγωνιστικό πρόγραμμα «Ευρώπη για τους Πολίτες, 2014 - 2020», που θεσπίστηκε με τον Κανονισμό (ΕΕ) 390/2014 του Συμβουλίου της 14^{ης} Απριλίου 2014, είναι ένα σημαντικό μέσο που αποσκοπεί να ενθαρρύνει πεντακόσια (500) εκατομμύρια κατοίκους της Ένωσης να διαδραματίσουν μεγαλύτερο ρόλο στην ανάπτυξή της (ΞυΠΟΛΙΣ Συμβουλευτική, 2016). Με τη χρηματοδότηση προγραμμάτων και δραστηριοτήτων στις οποίες μπορούν να συμμετάσχουν οι πολίτες, το πρόγραμμα προωθεί την κοινή ιστορία και τις αξίες της Ευρώπης και ενθαρρύνει μια αίσθηση κυριότητας για τον τρόπο με τον οποίον αναπτύσσεται η Ένωση (ΞυΠΟΛΙΣ Συμβουλευτική, 2016).

Στο πλαίσιο του γενικού στόχου της στενότερης επαφής της Ένωσης με τους Πολίτες, οι γενικοί στόχοι του προγράμματος είναι η παροχή βοήθειας στους πολίτες για να κατανοήσουν την Ένωση, την ιστορία και την πολυμορφία της. Επιπρόσθετα, αποσκοπά στην προώθηση της ευρωπαϊκής ιθαγένειας και η βελτίωση των συνθηκών για τη συμμετοχή των πολιτών στις δημοκρατικές διαδικασίες και στα κοινά, σε επίπεδο Ένωσης (ΞυΠΟΛΙΣ Συμβουλευτική, 2016). Το πρόγραμμα υλοποιείται σε δύο σκέλη και σε μία οριζόντια δράση:

Σκέλος 1, Ευρωπαϊκή μνήμη: Αύξηση της ευαισθητοποίησης σχετικά με τη μνήμη, την κοινή ιστορία, καθώς και τις αξίες και το στόχο της Ένωσης.

Σκέλος 2, Συμμετοχή στις δημοκρατικές διαδικασίες και στα κοινά: Ενθάρρυνση της συμμετοχής των πολιτών στις δημοκρατικές διαδικασίες και στα κοινά σε ενωσιακό επίπεδο. Τα μέτρα σε αυτό το σκέλος είναι η αδελφοποίηση πόλεων, τα δίκτυα πόλεων και τα έργα της κοινωνίας των πολιτών (Αλατζιάς κ.α, 2016).

8.3.9. URBACT III

Το URBACT είναι το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας που στοχεύει στην ενδυνάμωση της βιώσιμης ολοκληρωμένης αστικής ανάπτυξης στις πόλεις της Ευρώπης. Το URBACT III εστιάζει στην ενίσχυση της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και της καινοτομίας, στην βελτίωση της πρόσβασης, της χρήσης και της ποιότητας των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών, στην υποστήριξη της μετάβασης προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα σε όλους τους τομείς, στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ, στην προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, στην πρόληψη και διαχείριση κινδύνων, στην διαφύλαξη και προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων, στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης, στην προώθηση των βιώσιμων μεταφορών και της άρσης των προβλημάτων σε βασικές υποδομές δικτύων, στην προώθηση της διατηρήσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και στήριξη της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού, καθώς και στην επένδυση στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση για την απόκτηση δεξιοτήτων και τη διά βίου μάθηση. Ο συνολικός προϋπολογισμός του URBACT III για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 ανέρχεται στα 96,3 εκ. ευρώ (ΞυΠΟΛΙΣ Συμβουλευτική, 2016).

8.3.10. INTERREG IVC

Ο Στρατηγικός Στόχος του προγράμματος καθορίζεται ως η βελτίωση, μέσω της διαπεριφερειακής συνεργασίας, της αποτελεσματικότητας των πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης στους τομείς της καινοτομίας, της οικονομίας της γνώσης, του περιβάλλοντος και πρόληψης κινδύνων, καθώς και ο οικονομικός εκσυγχρονισμός και η αύξηση της

ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης (Αλατζάς κ.α, 2016). Στόχο έχει την βελτίωση των περιφερειακών και τοπικών πολιτικών στον τομέα της καινοτομίας και της οικονομίας της γνώσης, αποδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στην περιφερειακή προοπτική για έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη. Υποστηρίζει την επιχειρηματικότητα των Μικρών & Μεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ), των πρωτοβουλιών καινοτομίας, αλλά και την προώθηση της χρήσης των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ), την απασχόληση, το ανθρώπινο κεφάλαιο και την εκπαίδευση (Αλατζάς κ.α, 2016).

Επιπρόσθετα, στόχο έχει την βελτίωση των περιφερειακών και τοπικών πολιτικών στον τομέα του περιβάλλοντος και την πρόληψη των κινδύνων. Οι δράσεις του συγκεκριμένου στόχου αφορούν την πρόληψη και διαχείριση των φυσικών και τεχνολογικών κινδύνων, τη διαχείριση των υδάτων και των ακτών, την βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης τη διαχείριση των αποβλήτων, την διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς, την βιοποικιλότητα, την χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, την διαχείριση καθαρών και βιώσιμων δημόσιων συγκοινωνιών, καθώς και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Αλατζάς κ.α, 2016).

8.3.11. Πρωτοβουλία JESSICA

Η πρωτοβουλία JESSICA (Κοινοί Ευρωπαϊκοί Πόροι για Αειφόρες Επενδύσεις στα Αστικά Κέντρα - Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas) έχει σαν στόχο την παροχή ολοκληρωμένων λύσεων στην χρηματοδότηση σχεδίων βιώσιμης αστικής ανάπτυξης, συνδυάζοντας επιχορηγήσεις και δάνεια. Ειδικότερα, η JESSICA στοχεύει στην κινητοποίηση κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση Ολοκληρωμένων δράσεων αστικής ανάπτυξης με πιλοτικά προγράμματα (Ολοκληρωμένα Σχέδια Αστικής Ανάπτυξης). Απώτερος στόχος είναι η ανάπτυξη των αστικών κέντρων και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (Αλατζάς κ.α, 2016).

8.3.12. Πρωτοβουλία “Έξυπνα Νησιά”

Η πρωτοβουλία «Έξυπνα Νησιά» αποτελεί μια προσπάθεια που ξεκίνησαν οι νησιωτικές αρχές με σκοπό την αξιοποίηση του σημαντικού αλλά ανεκμετάλλευτου δυναμικού των νησιών που δύναται να τα αναδείξει ως πεδία τεχνολογικής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής καινοτομίας (Διακήρυξη “Έξυπνα Νησιά”, 2017). Με ουσιαστικές δράσεις στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών, των υδατικών πόρων, των απορριμμάτων, της οικονομίας, τις τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας αλλά και της διακυβέρνησης, αποσκοπεί στο να καταδείξει ότι τα νησιά ενδείκνυνται για την υλοποίηση πιλοτικών έργων, τα οποία με τη σειρά τους μπορούν να παράξουν γνώση σχετικά με την έξυπνη και αποδοτική διαχείριση υποδομών και πόρων (Πρωτοβουλία “Έξυπνα Νησιά”, 2017). Στόχος της πρωτοβουλίας με την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των νησιών είναι η δημιουργία βιώσιμης τοπική ανάπτυξης και ευημερίας, βοηθώντας την Ευρωπαϊκή Ένωση να επιτύχει τους στόχους που έχει θέσει σε διάφορους τομείς πολιτικής, όπως η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, η καινοτομία, η κυκλική οικονομία, οι βιώσιμες μεταφορές και η κινητικότητα, η ψηφιακή ατζέντα και η γαλάζια ανάπτυξη (Διακήρυξη “Έξυπνα Νησιά”, 2016). Η πρωτοβουλία είναι αποτέλεσμα μια σειράς δράσεων οι οποίες περιλαμβάνουν: χρηματοδοτικά εργαλεία που δόθηκαν στα νησιά για την προώθηση του βιώσιμου τοπιού ενεργειακού σχεδιασμού και την ωρίμαση έργων βιώσιμης ενέργειας τοπικά (ISLEPACT; SMILEGOV), πρωτοβουλίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που υπογραμμίζουν τόσο τις προκλήσεις όσο και το δυναμικό των νησιών να μεταβούν σε ένα χαμηλό σε άνθρακα και βιώσιμο αναπτυξιακό μοντέλο (2006/2106(INI); 2015/3014 (RSP)), σύσταση Ευρωπαϊκών νησιωτικών δικτύων (ISLENET) και γεωγραφικών ομάδων (SMILEGOV) κ.ά. (Διακήρυξη “Έξυπνα Νησιά”, 2017).

8.4. Προτεινόμενες Ενδεδειγμένες Δράσεις ανά Διάσταση Πραγματικότητας

Στην παρούσα ενότητα καταγράφονται ενδεδειγμένες δράσεις ανά διάσταση, σύμφωνα με την κρίση του γράφοντα, οι οποίες δύναται να συνδράμουν καθοριστικά στην πραγμάτωση του οράματος για τον Άγιο Ευστράτιο. Υλοποιείται μια προσπάθεια αποτύπωσης, κατά το δυνατόν, ρεαλιστικών δράσεων αλλά και πιθανών χρηματοδοτικών εργαλείων με βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο ή μακροπρόθεσμο εύρος υλοποίησης.

Στο σημείο αυτό υπενθυμίζεται ότι, σύμφωνα με την μεθοδολογία των επτά (7) βημάτων ολοκληρωμένης ανάπτυξης, όπως αυτή διδάσκεται στο ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του ΕΜΠ και τονίστηκε στην παράγραφο διαβούλευσης της παρούσας εργασίας, η επιτυχία του εγχειρήματος και ο καθορισμός στοχευμένων δράσεων για τον αναπτυξιακό σχεδιασμό μιας περιοχής, προϋποθέτει την διεπιστημονική ολιστική προσέγγιση σε όλους τους τομείς της πραγματικότητας. Ως εκ τούτου, με γνώμονα τους περιορισμούς της μονοεπιστημονικότητας, όπως αυτή απορρέει από την ατομική προσπάθεια της παρούσας εργασίας, παρατίθενται οι κατωτέρω προτεινόμενες δράσεις για ένα μέλλον άξιο να βιωθεί από τους Αγιοευστρατίτες.

8.4.1. Πολιτική Διάσταση

1. Στελέχωση του Δήμου

Η σημαντική υποστελέχωση του Δήμου Αγίου Ευστρατίου και η συνεπαγόμενη υπολειτουργία του, καθιστά αναγκαία την προσπάθεια κάλυψης των κενών με κατάλληλο προσωπικό σε θέσεις που έχουν εντοπιστεί βασικές ελλείψεις. Το γεγονός οικονομικής επιβάρυνσης του Δήμου από τον Δήμο Λήμνου κατά 10.000€ ετησίως για λογιστική και τεχνική υποστήριξη, επιτείνει την ανάγκη μείωσης της επιβάρυνσης αυτής. Τα κενά εντοπίζονται σε προσωπικό Μηχανικών για σύνταξη μελετών έργων και Τεχνικών για συντήρηση των πάσης φύσεως εγκαταστάσεων τα οποία θα μπορούσαν να καλυφθούν με υλοποίηση εσωτερικών μετατάξεων με παροχή κινήτρων από το Δήμο σε ζητήματα στέγασης ή διατροφής. Βέβαια, σε περίπτωση που είναι εφικτό, θα πρέπει ο Δήμος να επιδιώξει την τροποποίηση της υπό υλοποίηση πρόσληψης, μέσω ΑΣΕΠ, δύο (2) υπαλλήλων ΠΕ Λογιστικού που θα στελεχώσουν τον Δήμο, από άτομα άλλων ειδικοτήτων που υφίστανται πραγματικές ελλείψεις.

2. Ολοκλήρωση Κτηματολογίου και Δασικών Χαρτών για τον Άγιο Ευστράτιο

Ολοκλήρωση των διαδικασιών και της σύνταξης ολοκληρωμένων χαρτογραφικών αποδόσεων και περιγραφικών πληροφοριών (τεχνικά χαρακτηριστικά, ιδιοκτησιακό καθεστώς, κ.λ.π.) για το σύνολο των εκτάσεων του Αγίου Ευστρατίου. Η ολοκλήρωση της διαδικασίας θα προσδώσει την δυνατότητα ενδεχόμενης μελλοντικής αξιοποίησης της υπαίθρου και τον καθορισμό χρήσεων γης για την ανάπτυξη εναλλακτικών δραστηριοτήτων στο νησί, όπως η συλλογή βοτάνων και αρωματικών φυτών, η αναβίωση παραδοσιακών ή νέων καλλιεργειών και η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Επιπρόσθετα, καθίσταται απαραίτητη η ολοκλήρωση της διαδικασίας κύρωσης των δασικών χαρτών για το νησί, καθώς οι δασικοί χάρτες και το μετέπειτα Δασολόγιο αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την προστασία των δασικών οικοσυστημάτων και τη διαχείριση του δασικού χώρου (Δημοπούλου κ.α, 2010).

3. Διατήρηση Μειωμένου ΦΠΑ και Επιδίωξη Περαιτέρω Μείωσης Φορολογίας

Επαγρύπνηση από την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, τον Δήμο Αγίου Ευστρατίου, το Επιμελητήριο Λέσβου και τις συλλογικότητες των νησιών της Περιφέρειας για διατήρηση του μειωμένου ΦΠΑ. Επιπρόσθετα, καθίσταται απαραίτητη η κινητοποίηση για περαιτέρω μείωση

της φορολογίας σε μικρά νησιά, όπως ο Αη Στράτης, για την καταπολέμηση του άνισου ανταγωνισμού και την υποβοήθηση της επιχειρηματικότητας. Ο Δήμος Αγίου Ευστρατίου, δεδομένων των μειονεκτημάτων που απορρέουν από την απομόνωση που διέπει την πραγματικότητά του, την διπλή νησιωτικότητα που ταλανίζει τον τόπο αλλά και την μάλιστα των ακρίδων που οδήγησε στο να κηρυχθεί το νησί σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης πολιτικής προστασίας για τρεις μήνες το 2017, καθιστούν αναγκαία την άσκηση ουσιαστικής πίεσης για εξαίρεση από τις συνήθεις καταστροφικές, οριζόντιες φορολογικές και οικονομικές πολιτικές, στο μέτρο του εφικτού.

4. Ανάπτυξη Συνεργασιών με Νησιά Ανάλογων Προβλημάτων ή Δυνατοτήτων

Με δεδομένη την αποτελεσματικότητα της ρήσης «*η ισχύς εν τη ενώσει*», καθίσταται αναγκαία η αναζήτηση και ανάπτυξη συνεργασιών με άλλα νησιά της χώρας ή ακόμα και του εξωτερικού με αντίστοιχα προβλήματα ή αναπτυξιακές δυνατότητες. Οι συνεργασίες θα σχετίζονται με την αποτελεσματική αντιμετώπιση ζητημάτων υγείας και εκπαίδευσης, την βελτίωση τεχνικών υποδομών και ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας σε όλους τους τομείς αλλά και την αξιοποίηση των φυσικών και ανθρωπίνων διαθεσίμων. Αναζητούνται καλά παραδείγματα σε όλους τους τομείς της πραγματικότητας, όπως η Τήλος και η Τένεδος σε ζητήματα αυτονομίας ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η Αμοργός στην προώθηση και ανάπτυξη τοπικών προϊόντων και σε ενέργειες προβολής του νησιού, η Αλόνησος που είναι ενταγμένη στο σύνολό της σε δίκτυο Natura, αντίστοιχα με τον Αη Στράτη, σε ζητήματα προστασίας των οικοσυστημάτων αλλά και νησιά που αντιμετωπίζουν τα ίδια σοβαρά προβλήματα, όπως τα Αντικύθηρα στο ζήτημα της οξύτατης πληθυσμιακής συρρίκνωσης κ.ά.. Την επίτευξη του σκοπού αυτού, θα ενίσχυε η συμμετοχή και ένταξη του Αγίου Ευστρατίου σε ομάδες μικρών νησιών, όπως το Ελληνικό Δίκτυο Μικρών Νησιών, η Πρωτοβουλία Έξυπνα Νησιά ή διεθνείς, όπως η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Μικρών Νησιών κ.ά.

5. Καλλιέργεια Διαλόγου & Υποβοήθηση του Έργου του Δήμου από Περιφέρεια

Ουσιαστικός διάλογος ανάμεσα σε φορείς της Περιφέρειας και του Δήμου για αντιμετώπιση από κοινού των τοπικών ζητημάτων και των αναγκών. Ακόμη, προτείνεται η συνεργασία και υποβοήθηση του έργου του Δήμου από την Περιφέρεια στην ροή χρηματοδότησης, στην ολοκλήρωση μελετών, στην παροχή υποστήριξης για την αντιμετώπιση των ουσιαστικών προβλημάτων του νησιού, στην διεκπεραίωση διαδικασιών, προκειμένου να προωθούνται δράσεις και να αλλάξει ριζικά η σημερινή κατάσταση μη ένταξης έργου για τον Αη Στράτη στο ΕΣΠΑ 2014 – 2020.

6. Τροποποίηση της Ιστοσελίδας του Δήμου Αγίου Ευστρατίου

Κρίνεται σημαντική η τροποποίηση της υφιστάμενης ιστοσελίδας του Δήμου Αγίου Ευστρατίου και ο εμπλουτισμός της με πληροφορίες των μνημείων και αξιοθέατων του νησιού, ενσωμάτωση συνδέσμων (link) για περιπατητικές διαδρομές και καταδύσεις στο νησί, καταγραφή πληροφοριών βιοποικιλότητας του νησιού, προσθήκη χάρτη, ενσωμάτωση επαγγελματικών φωτογραφιών και πληροφοριών για τις παραλίες, ενημέρωση για τις εκδηλώσεις και δράσεις, προτού αυτές υλοποιηθούν, πληροφορίες για την τοπική γαστρονομία και προτάσεις – tips προς τους επισκέπτες για απολαυστικές διακοπές. Στόχο αποτελεί η δημιουργία μιας ελκυστικής ιστοσελίδας που θα αυξήσει την επισκεψιμότητα, παρέχοντας ουσιαστικές πληροφορίες για το νησί, την ιστορία και τον πολιτισμό του. Η δράση θα

μπορούσε να χρηματοδοτηθεί από το τομεακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του νέου ΕΣΠΑ της περιόδου 2014-2020 «Μεταρρύθμιση Δημοσίου Τομέα».

7. Αξιοποίηση Μέρους του Αποθεματικού του Δήμου για Δράσεις Ανάγκης

Καθίσταται αντιληπτό ότι, το αποθεματικό ενός Δήμου διατηρείται για την αντιμετώπιση μιας επείγουσας ανάγκης, θέτοντας επί τάπητος, όρους και προϋποθέσεις για την χρήση. Ωστόσο, κρίνεται ότι το νησί βρίσκεται σε κατάσταση πραγματικής ανάγκης όχι μόνο εξαιτίας των ορθοπτέρων αλλά και εξαιτίας της ευρύτερης συρρίκνωσης που διέπει την σημερινή πραγματικότητα. Η έντονη πληθυσμιακή συρρίκνωση και η μηδενική ανανέωση του πληθυσμού, όπως φανερώνει το γεγονός μη γέννησης παιδιού τα τελευταία τρία (3) χρόνια, σύμφωνα με στοιχεία της HOPEgenesis (HOPEgenesis, 2017), η συρρίκνωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, ο έντονος προβληματισμός που επικρατεί στην άσκηση της οποιας δραστηριότητας επιτείνοντας την φυγή των νέων, η σχεδόν ολοκληρωτική εξάλειψη των καλλιεργειών και άλλα, καθιστούν επιτακτική την αξιοποίηση μέρους του αποθεματικού για δράσεις αντιμετώπισης των ιδιαίτερων τοπικών αναγκών και προβλημάτων, οξυμένων από την ευρύτερη κρίση που διέπει τη χώρα. Ως εκ τούτου, κρίνεται αναγκαία η αξιοποίηση ποσοστού περί του 20% του αποθεματικού, ήτοι ποσό που εκτιμάται στα 300.000€ για την υλοποίηση των προαπαιτούμενων δράσεων της παραγράφου 8.1. της παρούσης, με ταυτόχρονη επιδίωξη αναπλήρωσης του εν λόγω ποσού. Παράλληλα, ποσό περί του ενός εκατομμυρίου ευρώ από το αποθεματικό διατηρείται για άλλες έκτακτες ανάγκες που μπορεί να ανακύψουν στον τόπο.

8. Παρακολούθηση των Τροποποιήσεων του Νέου Καλλικράτη

Ένα καθοριστικό γεγονός για τον ρόλο και την λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι οι αλλαγές στον, υπό διαμόρφωση, Νέο Καλλικράτη. Το πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας των ΟΤΑ πρόκειται να μεταβληθεί και οι προτεινόμενες τροποποιήσεις ενδέχεται να θίξουν ή και να ενισχύσουν τα μικρά νησιά. Κρίνεται αναγκαία η παρακολούθηση, η συμμετοχή σε ενδεχόμενη ισχύουσα διαβούλευση, η επίγνωση των προτεινόμενων μεταρρυθμίσεων και η παρέμβαση για την αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών και δυσχερειών του παλαιού Καλλικράτη από την οπτική γωνία των μικρών νησιών με την ιδιότητα του Δήμου, όπως ο Αη Στράτης. Αποτελεί μονόδρομο, προκειμένου να μην μεταφερθούν αυτούσιες οργανωτικές αδυναμίες και επαναληφθούν τα ίδια λάθη στο Νέο Καλλικράτη, υποβοηθώντας με τον τρόπο αυτό, το μελλοντικό έργο και την αποτελεσματικότητα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τόσο του Αγίου Ευστρατίου όσο και όλων των νησιών της χώρας με ανάλογα χαρακτηριστικά.

8.4.2. Κοινωνική Διάσταση

Υγεία – Πρόνοια

9. Βελτιστοποίηση Πρόληψης και Έγκαιρης Διάγνωσης

Η πρόληψη και έγκαιρη διάγνωση αποτελεί, αναμφισβήτητα, πρωταρχική δράση, καθώς δύναται να αντιμετωπιστεί έγκαιρα ένα σοβαρό περιστατικό με απρόβλεπτες συνέπειες και, ταυτόχρονα, να αποφευχθεί μια κοστοβόρα κινητοποίηση φορέων για την διακομιδή σε πλησιέστερο νοσοκομείο. Για την υλοποίηση της εν λόγω δράσης, θα πρέπει να δρομολογηθούν άμεσα οι κάτωθι ενέργειες:

- Αναζήτηση των αιτιών που δεν εντάχθηκε τελικά ο Άγιος Ευστράτιος στο νέο Εθνικό Δίκτυο Τηλεϊατρικής (ΕΔΙΤ) της 2^{ης} ΔΥΠΕ Πειραιώς και Αιγαίου, παρά το γεγονός ότι

προβλεπόταν στην Διακήρυξη του έργου. Σκοπός της αναζήτησης δεν είναι η απόδοση τυχόν ευθυνών αλλά η γνώση των ζητημάτων που επέφεραν την ακύρωση τοποθέτησης στο νησί, ώστε να αντιμετωπιστούν οι δυσχέρειες και να καταστεί δυνατή η υλοποίηση σε μελλοντικό έργο,

- Αναβάθμιση του παλαιότερου συστήματος «Δήλος» που είναι εγκατεστημένο στο νησί με μέρη του Δήμου και αναζήτηση ενδεχόμενης δυνατότητας διασύνδεσης με το ΕΔΙΤ. Εκπαίδευση του εκάστοτε ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού που υπηρετεί στο νησί, δημιουργία εγχειριδίου και καταγραφή λειτουργιών για την απόκτηση τεχνογνωσίας και την σταδιακή αξιοποίηση του συστήματος. Για την υλοποίηση της εκπαίδευσης, δύναται να υπάρξει επικοινωνία και συνεργασία του Δήμου με την 2^η ΔΥΠΕ Πειραιώς και Αιγαίου, με σκοπό την ενσωμάτωση, κατ' εξαίρεση, του Αη Στράτη στις προγραμματισμένες εκπαιδεύσεις της 2^{ης} ΔΥΠΕ σε νησιά που διαθέτουν το σύστημα Δήλος,
- Δημιουργία ΚΕΠ Υγείας στον Άγιο Ευστράτιο με στόχο την πρόληψη νοσημάτων, τον προσυμπτωματικό έλεγχο κατοίκων που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου και γενικότερα την προώθηση ολοκληρωμένων πολιτικών και δράσεων στο πεδίο της Δημόσιας Υγείας. Η προληπτική Ιατρική δύναται να αποτελέσει την βέλτιστη και, ίσως, την οικονομικότερη λύση ενός περιστατικού υγείας. Χρηματοδότηση δύναται να παρασχεθεί από κονδύλια του ΕΣΠΑ της περιόδου 2014 – 2020 και μη κερδοσκοπικές – μη κυβερνητικές εταιρείες στήριξης που αποτελούν σημαντικούς παρόχους υγείας (<http://www.kepygeias.gr/health-providers/nonprofit/>), ενώ η στέγαση του ΚΕΠ Υγείας θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί σε υφιστάμενο κενό κατάστημα της Δημοτικής αγοράς στον οικισμό του νησιού ή ακόμα και στο υφιστάμενο αγροτικό ιατρείο.

10. Στελέχωση Αγροτικού Ιατρείου

Το εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό και η προβλεπόμενη στελέχωση του αγροτικού ιατρείου, σύμφωνα με το οργανόγραμμα, αποτελεί μέγιστη προτεραιότητα για την βελτίωση του συστήματος υγείας και την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Αγίου Ευστρατίου. Οι ενέργειες για την υλοποίηση της δράσης εστιάζουν στην παροχή κινήτρων (οικονομικών και μη), απλούστευση εσωτερικών διαδικασιών μετακίνησης προσωπικού, διαρθρωτικές αλλαγές για την προσέλκυση ιατρών και νοσηλευτικού προσωπικού, με σκοπό την ακατάπαυστη στελέχωση και την διατήρηση προσωπικού σε μόνιμη βάση στο νησί. Ειδικότερα, οι ενέργειες εστιάζουν στα κάτωθι:

- Παροχή κινήτρων μέσω οικονομικών ενισχύσεων και εξασφάλιση στέγης για την προσέλκυση ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού. Ο χώρος δίπλα στο αγροτικό ιατρείο που διατίθεται προς φιλοξενία δεν είναι γνωστό αν ικανοποιεί τις σύγχρονες ανάγκες στέγασης, ωστόσο, θα πρέπει να καλύπτει τις ανάγκες λειτουργικότητας και αισθητικής για να αποτελεί έναν φιλόξενο και επιλέξιμο χώρο από το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό. Απαιτείται περαιτέρω ενεργοποίηση του Υπουργείου για ενσωμάτωση των κινήτρων σε προκηρύξεις πλήρωσης θέσεων και μεταβίβαση ανάλογων πιστώσεων στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου,
- Περιορισμός ή κατάργηση αποσπάσεων αγροτικών ιατρών από ένα μέρος σε άλλο, ανά δεκαπενθήμερο, αλλά διατήρηση αγροτικών ιατρών στην οργανική θέση για όλη την θητεία υπαίθρου, ώστε να γνωρίζουν το ιατρικό ιστορικό των κατοίκων του Αη Στράτη,

- Απλούστευση εσωτερικών διαδικασιών ανακατανομής προσωπικού σε θέσεις που υπάρχουν προβλήματα στελέχωσης, όπως η περιοχή μελέτης, όταν αυτή είναι επιθυμητή από το προσωπικό,
- Υιοθέτηση εκτέλεσης της στρατιωτικής θητείας ιατρών, νοσηλευτών, οδηγών ασθενοφόρων και άλλων παρεμφερών ειδικοτήτων σε υποδομές υγείας των απομονωμένων γεωγραφικά νησιών. Στον Άγιο Ευστράτιο, το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας καλύπτει συχνά τα παρουσιαζόμενα κενά με στρατιωτικούς ιατρούς ή φαντάρους, ωστόσο, η εν λόγω στελέχωση θα πρέπει να είναι συμπληρωματική, καθώς αναφερόμαστε σε νέους γιατρούς χωρίς ιδιαίτερη εμπειρία. Κρίνεται πρωταρχική και απαραίτητη η στελέχωση με έμπειρο γιατρό, όπου ο στρατιωτικός γιατρός ή ο φαντάρος θα αποτελεί τον βοηθό, θα ενισχύει την προσπάθεια, θα διδάσκεται και θα αποκτά εμπειρία στο νησί,
- Θέσπιση επαύξησης μοριοδότησης σε διαγωνισμούς του ΑΣΕΠ όταν ο υποψήφιος έχει, προϋπηρεσία σε απομονωμένους νησιωτικούς προορισμούς κατά τουλάχιστον πέντε (5) έτη, ώστε να καταστούν νησιά σαν τον Άγιο Ευστράτιο ελκυστικά.
- Άμεση καταβολή δεδουλευμένων για αποφυγή φαινομένων επίσχεσης εργασίας από καθυστέρηση καταβολής της δαπάνης των εφημεριών αλλά και την αποφυγή μείωσης της απόδοσης και διάθεσης των γιατρών που υπηρετούν σε απομονωμένα μέρη.

11. Βελτίωση Υποδομής, Εξοπλισμού και Υπηρεσιών Υγείας

Η δράση εστιάζει στην προμήθεια εξοπλισμού που απουσιάζει από το αγροτικό ιατρείο και κρίνεται ζωτικής σημασίας για την αντιμετώπιση ενός περιστατικού από μια πρωτοβάθμια δομή υγείας, στην συντήρηση του υφιστάμενου, στην επάρκεια αναλωσίμων, στην λειτουργική κατάσταση του ασθενοφόρου, με στόχο την ομαλή λειτουργία του ιατρείου και την διεκπεραίωση του έργου των ιατρών. Το κόστος υλοποίησης, δύναται να επιτευχθεί με Ευρωπαϊκά κονδύλια στα πλαίσια ενίσχυσης του ΕΣΠΑ 2014-2020 ή με την χορηγία Ιδρυμάτων και εθελοντικών φορέων, όπως το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και την Σύμπλευση, με αποδεδειγμένη ευαισθησία στο νησί και προμήθεια ιατρικού εξοπλισμού, κατά το παρελθόν. Επιπρόσθετα, κρίνονται σημαντικές δράσεις συντήρησης της υφιστάμενης δομής υγείας, μέσω ανακαίνισης - ανακατασκευής, που θα αποσκοπεί στην ενεργειακή αναβάθμιση του κτιρίου του αγροτικού ιατρείου για περιορισμό των καταναλώσεων. Στο πιλοτικό – ερευνητικό πρόγραμμα «Αη Στράτης – Πράσινο Νησί» προβλέπεται ενεργειακή αναβάθμιση Δημοτικών κτιρίων χωρίς να κατονομάζεται το αγροτικό ιατρείο, τεκμαίροντας ότι δεν έχει προβλεφθεί αναβάθμιση στον εν λόγω χώρο. Ως εκ τούτου, προτείνεται επέκταση του συμβατικού αντικειμένου για ενσωμάτωση ή, σε περίπτωση που αυτό δεν είναι εφικτό, ένταξη και χρηματοδότηση από το Πράσινο Ταμείο ή το νέο πρόγραμμα «Εξοικονομώ» που αποσκοπεί στην ενεργειακή αναβάθμιση δημόσιων κτιρίων και εντάσσεται στο νέο ΕΣΠΑ. Αποτελεί Ευρωπαϊκό στόχο, εξάλλου, η ουσιαστική μείωση του ενεργειακού αποτυπώματος των δημοσίων κτιρίων, σύμφωνα με την Οδηγία 2010/31/ΕΕ, περί ενεργειακής απόδοσης κτιρίων.

12. Δημιουργία Παροχών Κοινωνικής Πρόνοιας

Η δράση εστιάζει στην δημιουργία δομών που απουσιάζουν από το νησί και η ενίσχυση των κοινωνικών παροχών για τον Αη Στράτη και την εδραίωση μιας πιο ανθρώπινης τοπικής κοινωνίας, μέσω ανάπτυξης κοινωνικής αλληλεγγύης στο νησί. Οι δράσεις εστιάζουν σε:

- Δημιουργία κοινωνικού φαρμακείου, καθώς το νησί δεν διαθέτει φαρμακείο και οι κάτοικοι αναγκάζονται να μεταβούν στην Λήμνο για την προμήθεια φαρμάκων.
- Δημιουργία μέριμνας για ηλικιωμένους με την δημιουργία ενός Κέντρου Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων με επιθυμητή συνεισφορά από την Ιερά Μητρόπολη Λήμνου και Αγίου Ευστρατίου και παροχή, προσωρινά, χώρου από τον Δήμο σε κενό κατάστημα της Δημοτικής Αγοράς, κατόπιν ανάλογης διαμόρφωσης.
- Μέριμνα της Τοπικής Αρχής για ειδικές πληθυσμιακές ομάδες, όπως ΑΜΕΑ, άποροι και μονογονεϊκές οικογένειες και γενικότερα άτομα του νησιού που υπάγονται στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, η οποία θα προβαίνει σε μέριμνα και ενίσχυση σε τομείς που κρίνεται αναγκαία η υποβοήθηση.

Χρηματοδότηση για την δημιουργία κοινωνικών παροχών αναζητείται από την Περιφέρεια και τα κονδύλια του Δήμου. Όσον αφορά στις υποδομές, η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να επιδιώξει μεσοπρόθεσμα την αγορά ή διεκδίκηση και αναστήλωση ενός κτιρίου στον παλαιό οικισμό για την στέγαση των αναγκαίων δομών κοινωνικής αλληλεγγύης. Μέσω του παραδείγματος του Δήμου, θα μπορούσε να δοθεί έναυσμα και σε ιδιώτες για την αναστήλωση κτιρίων, αφού επιλυθεί το περιπλεγμένο ιδιοκτησιακό καθεστώς στον παλαιό οικισμό.

13. Αξιοποίηση Δημόσιας Περιουσίας για την Εξυπηρέτηση των Πολιτών

Η δράση περιλαμβάνει την δημιουργία κοινωνικού παντοπωλείου σε ανενεργό κατάστημα της Δημοτικής αγοράς του οικισμού, προκειμένου να διαδραματίσει υποστηρικτικό ρόλο προς κατοίκους του νησιού που υπάγονται σε κοινωνικά ευαίσθητες κατηγορίες. Το κοινωνικό παντοπωλείο θα μπορούσε να τροφοδοτηθεί και από λαχανικά που δύναται να καλλιεργηθούν στον αύλειο χώρο της Μαρασλείου Σχολής, μέσω δημιουργίας ενός δημοτικού λαχανόκηπου στα υφιστάμενα παρτέρια, αφού εγκιβωτιστεί κηπευτικό χώμα και σύστημα άρδευσης από την γειτνιάζουσα δεξαμενή ύδατος. Στόχος η ανάπτυξη άμιλλας, η ενασχόληση εθελοντών ή ανέργων για την ανάπτυξη αισθήματος συνεισφοράς, η δημιουργική απασχόληση των μαθητών του σχολείου και οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Χρηματοδοτικά εργαλεία προς την εν λόγω κατεύθυνση δύναται να εξευρεθούν από τα Πράσινα Ταμεία, χρηματοδότηση της Περιφέρειας ή πιστώσεις μεταρρύθμισης του Δημόσιου Τομέα του ΕΣΠΑ 2014-2020.

14. Προσέλκυση Έμφυχου Δυναμικού για Κάλυψη Αναγκών Υγείας και Πρόνοιας

Η δράση αποσκοπεί στην προσέλκυση επιστημονικού δυναμικού και βοηθητικού προσωπικού, αλλά και επαναπατρισμό Αγιοευστρατιτών με σκοπό την κάλυψη των λειτουργικών κενών στις υπηρεσίες υγείας και την αναζωογόνηση του πληθυσμού με έμπειρο και ικανό προσωπικό. Για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού, επιδιώκεται η δημιουργία συνθηκών ικανών να καταστήσουν δυνατό τον επαναπατρισμό, μέσω εξασφάλισης ικανοποιητικά αμειβόμενης εργασίας, μέσω παροχής συνθηκών ασφαλείας για τους ίδιους και τις οικογένειες τους, μέσω παροχής οικονομικών κινήτρων, ικανών να επιτύχουν την επιστροφή στις πατρογονικές εστίες. Τα κίνητρα δύναται να χορηγηθούν τόσο από κονδύλια του Δήμου ή της Περιφέρειας όσο και από πιστώσεις Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευσης και Δια βίου μάθησης του ΕΣΠΑ 2014-2020, καθώς και από την πρωτοβουλία JESSICA.

15. Ενίσχυση της Προσβασιμότητας σε ΑΜΕΑ

Προωθούνται δράσεις στην βελτίωση προσβασιμότητας ατόμων με προβλήματα κινητικότητας στους κοινόχρηστους χώρους και στην παραλία του οικισμού, μέσω κατασκευής ειδικών ραμπών πρόσβασης. Η χρηματοδότηση της δράσης δύναται να υλοποιηθεί από του ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 2014 – 2020.

16. Βελτίωση Κοινωνικής Συνοχής

Επιδιώκεται η βελτίωση της κοινωνικής συνοχής με ενσωμάτωση των ασθενέστερων οικονομικά κατοίκων του νησιού, με προγράμματα και δράσεις για τους νέους, με δράσεις προαγωγής και ίσης μεταχείρισης ατόμων που υπάγονται στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Χρηματοδοτικό εργαλείο αποτελεί το Ταμείο Απόρων αλλά και πιστώσεις της Περιφέρειας για την υλοποίηση σχετικών δράσεων. Οι δράσεις θα μπορούσαν να σχετίζονται με την αναβίωση του πρωτογενή τομέα, των παραδοσιακών καλλιεργειών και ειδικά της αμπελοκαλλιέργειας, την αποκατάσταση των μασίδων (ξερολιθιών), τις περιπολίες για την καταπολέμηση της παράνομης αλιείας και του παράνομου κυνηγιού, την συνεισφορά για την αντιμετώπιση των ακρίδων, των καθαρισμό παραλιών και την συντήρηση του δημοτικού λαχανόκηπου κ.ά..

17. Ανάπτυξη Συμμετοχικών Δράσεων και Εθελοντισμού

Για την αντιμετώπιση πολλών και ουσιωδών ζητημάτων του νησιού, καθίσταται αναγκαία η συνεισφορά εθελοντικών ομάδων που θα αναλάβουν δράσεις βελτίωσης της πραγματικότητας του Αγίου Ευστρατίου. Στα πλαίσια αυτά, η Τοπική Αυτοδιοίκηση καλείται να συνδράμει στην ανάπτυξη και οργάνωση συμμετοχικών δράσεων, παρέχοντας αμέριστη υποστήριξη σε στέγαση και διατροφή αλλά και άλλες ευκολίες, προκειμένου αυτές να είναι συνεχείς, αδιάκοπες και σταδιακά αυξανόμενες. Η φιλοξενία δύναται να πραγματοποιείται στην Μαράσλειο με την διαμόρφωση κατάλληλα του υπογείου του κτιρίου.

Εκπαίδευση

18. Πλήρωση Θέσεων Εκπαιδευτικών Δομών

Για την ουσιαστική αντιμετώπιση της παρουσιαζόμενης, κατά καιρούς, έλλειψης ορισμένων ειδικοτήτων, όπως καθηγητές ή δασκάλους μουσικής, καλλιτεχνικών, γυμναστικής, πληροφορικής και άλλων ειδικοτήτων, που οδηγούν σε υπολειτουργία της εκπαίδευσης στο νησί, κρίνεται αναγκαία η παροχή κινήτρων σε εκπαιδευτικούς που θα καθιστούν την απόσπαση ή διορισμό στο νησί του Αγίου Ευστρατίου επιθυμητή και όχι αναγκαστική επιλογή. Αναλυτικότερα, κρίνονται αναγκαίες οι κάτωθι ενέργειες:

- Καθορισμός κινήτρων με χορήγηση επιδόματος νησιωτικότητας σε απομονωμένα νησιά, όπως ο Αη Στράτης, για την προσέλκυση καθηγητών, νηπιαγωγών ή δασκάλων. Επιπρόσθετα, καταλυτική για την προσέλκυση θα ήταν η παροχή, με μέριμνα της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου ή του Δήμου, κινήτρων δωρεάν διαμονής και σίτισης, δεδομένων των σημαντικών περικοπών που έχουν υποστεί οι εκπαιδευτικοί στα χρόνια της κρίσης.
- Με μέριμνα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, σημαντικό κίνητρο για προσέλκυση εκπαιδευτικών, θα ήταν η αύξηση της μοριοδότησης σε διαγωνισμούς ΑΣΕΠ για προϋπηρεσία σε πραγματικά απομονωμένα νησιά, όπως ο Αη Στράτης,

- Υιοθέτηση εκτέλεσης της στρατιωτικής θητείας καθηγητών και δασκάλων σε δομές εκπαίδευσης απομονωμένων γεωγραφικά νησιών, όπως η περιοχή μελέτης,
- Διενέργεια έγκαιρων διαδικασιών πρόσληψης αναπληρωτών και καθηγητών ενισχυτικής διδασκαλίας για την ομαλή έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς,
- Επιδίωξη πλήρωσης κενών στην εκπαίδευση μέσω χορηγιών Ιδρυμάτων, όπως το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, το οποίο προέβη σε κάλυψη του κενού του γυμναστή την τρέχουσα εκπαιδευτική χρονιά 2016-2017, με ταυτόχρονη αναζήτηση και άλλων κοινωφελών οργανώσεων για τον σκοπό αυτό.

19. Βελτίωση Υφιστάμενων Εγκαταστάσεων Εκπαίδευσης

Η δράση στοχεύει στην δημιουργία του κατάλληλου σχολικού περιβάλλοντος για την διδασκαλία των νέων. Ως εκ τούτου, απαιτείται η συντήρηση και βελτίωση των υφιστάμενων σχολικών εγκαταστάσεων. Αναλυτικότερα, οι δράσεις εστιάζονται στα κάτωθι:

- Ενεργειακή αναβάθμιση του σχολικού συγκροτήματος. Αποτελεί θετικό γεγονός ότι, η ενεργειακή αναβάθμιση του σχολείου είναι ενταγμένη στο ερευνητικό – πιλοτικό πρόγραμμα «Αη Στράτης – Πράσινο Νησί», σύμφωνα με την οποία προβλέπεται η αντικατάσταση των εξωτερικών κουφωμάτων, η τοποθέτηση εξωτερικής θερμομόνωσης και η αναβάθμιση του τεχνητού φωτισμού. Ωστόσο, στο αρνητικό ενδεχόμενο το ερευνητικό – πιλοτικό πρόγραμμα να μην υλοποιηθεί, η δράση δύναται να ενταχθεί και να χρηματοδοτηθεί από ανάλογα Ευρωπαϊκά Προγράμματα και από το νέο ΕΣΠΑ που αποσκοπούν στην ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων ή το Πράσινο Ταμείο. Αποτελεί Ευρωπαϊκό στόχο, εξάλλου, η ουσιαστική μείωση του ενεργειακού αποτυπώματος των δημοσίων κτιρίων, σύμφωνα με την Οδηγία 2010/31/ΕΕ περί ενεργειακής απόδοσης κτιρίων.
- Απομάκρυνση του νηπιαγωγείου από την αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου. Η έλλειψη νηπιαγωγείου στο νησί, οδήγησε σε κατάληψη της αίθουσας εκδηλώσεων του σχολείου για την στέγαση των νηπίων, στερώντας από τα μεγαλύτερα παιδιά του Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου, τον χώρο όπου θα μπορούσαν να εκφραστούν σε σχολικές εορτές και παραστάσεις, έναν χώρο δημιουργικής απασχόλησης και έναν εσωτερικό χώρο εκγύμνασης τον χειμώνα. Προτείνεται η απελευθέρωση της αίθουσας, κατόπιν κατασκευής νέου νηπιαγωγείου σε άλλο χώρο, όπως αναφέρεται στην δράση 21, για την βελτίωση των υφιστάμενων δομών εκπαίδευσης.
- Διαμόρφωση σχολικής αυλής. Αποτελεί γεγονός ότι η πράσινη διαμόρφωση των σχολικών αυλών επιδρά στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, τη μάθηση, την σωματική, την κοινωνική και ψυχική υγεία των μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (Γαρίτσης κ. συν., 2010). Ως εκ τούτου, προτείνεται η κατάλληλη διαμόρφωση του αύλειου χώρου του σχολείου, σύμφωνα με πρόταση της WWF (WWF, 1999).

20. Ανάπτυξη Σύγχρονων Μεθόδων Εκπαίδευσης Εξ' Αποστάσεως

Επιδιώκεται η ανάπτυξη διαδικασιών εκπαίδευσης εξ' αποστάσεως και η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών παρακολούθησης μαθημάτων (τηλεκπαίδευσης). Η ιδιωτική πρωτοβουλία τηλεκπαίδευσης για φροντιστηριακά μαθήματα μαθητών του σχολείου του Αγίου Ευστρατίου, θα μπορούσε να παρέχεται από τον Δήμο για όλα τα παιδιά που το επιθυμούν, δεδομένης της απουσίας φροντιστηρίου στο νησί. Ουσιαστική συμβολή στον τομέα θα μπορούσε να αναζητηθεί από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου και ειδικότερα από το Τμήμα Μηχανικών

Πληροφοριακών και Επικοινωνιακών Συστημάτων για παροχή τεχνογνωσίας και την υλοποίηση έρευνας δυνατοτήτων της εκπαίδευσης εξ αποστάσεως, με στόχο την εγκατάσταση ανάλογων εφαρμογών στο νησί. Πόροι για την έρευνα, μελέτη και εφαρμογή δύναται να εξευρεθούν από το ΕΣΠΑ 2014-2020 και συγκεκριμένα από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση».

21. Δημιουργία Νέων Υποδομών Εκπαίδευσης

Η δράση εστιάζει στην αναβάθμιση των εκπαιδευτικών υποδομών του Αγίου Ευστρατίου. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών εκπαίδευσης μέσα από την κατασκευή νηπιαγωγείου που απουσιάζει από το νησί και στεγάζεται προσωρινά στην αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου. Η υπό εκπόνηση μελέτη για ανέγερση νηπιαγωγείου, παραπλεύρως του Μουσείου Δημοκρατίας, θα πρέπει να ολοκληρωθεί άμεσα και να προωθηθούν διαδικασίες υλοποίησης του έργου. Επιπρόσθετα, επιδιώκεται η κατασκευή βιβλιοθήκης στο νησί σε πτέρυγα στη Μαράσλειο για την αρχειοθέτηση του σημαντικού αριθμού τίτλων βιβλίων που έχουν αποσταλεί ως δωρεά στο νησί και παραμένουν σε κούτες στο γραφείο του Αντιδημάρχου με στόχο την πρόσβαση στην γνώση. Παράλληλα, προτεραιότητα τίθεται στην δημιουργία αίθουσας σύγχρονων Η/Υ για διδασχία των μαθητών επί των δυνατοτήτων αλλά και των πιθανών κινδύνων του διαδικτύου. Πόροι για τα ανωτέρω, δύναται να εξευρεθούν από το ΕΣΠΑ 2014-2020 και συγκεκριμένα από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση».

22. Εκπαίδευση – Εξωστρέφεια – Ενημέρωση – Ενισχυτική Διδασκαλία

Σημαντική δράση αποτελεί η μεταλαμπάδευση της γνώσης στο νησί με στόχο την διεύρυνση των γνωστικών οριζόντων των μαθητών και των κατοίκων ευρύτερα. Για τον σκοπό αυτό, κρίνεται αναγκαία η υλοποίηση ενημερώσεων για περιβαλλοντικά ζητήματα απευθυνόμενα σε όλες τις ηλικίες, προκειμένου να «εκκολαφθεί» περιβαλλοντική συνείδηση στους κατοίκους του Αη Στράτη. Στον στόχο θα μπορούσε να συνδράμει το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του Λαυρίου (ΚΠΕ Λαυρίου, <http://kpe-lavriou.att.sch.gr/>) ή της Λέσβου (ΚΠΕ Ευεργέτουλα, <http://www.kpeevergetoula.gr/site/>) ή της Χίου (ΚΠΕ Ομηρούπολης Χίου, <http://www.kpeomiroupolischiou.gr/>). Επιπρόσθετα, θα βοηθούσε η διεύρυνση των δραστηριοτήτων του σχολείου σε χειροτεχνία, κηπουρική, μελισσοκομία και άλλες δράσεις βελτίωσης της επιδεξιότητας των μαθητών. Ακόμη, θα συνέβαλε στην πραγμάτωση του στόχου, η προώθηση δράσεων προβολής, μέσω εκθέσεων, εκδηλώσεων τέχνης και βιωματικών εργαστηρίων και η διεξαγωγή καλοκαιρινών μαθημάτων και ενισχυτικής διδασκαλίας από δασκάλους και καθηγητές σε εθελοντική βάση με εξασφάλιση διαμονής και σίτισης με μέριμνα του Δήμου ή της Περιφέρειας. Χρηματοδότηση για την δράση δύναται να εξευρεθεί από το ΕΣΠΑ 2014-2020 και συγκεκριμένα από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση». Παράλληλα, καθίσταται πρωταρχικός στόχος η ανάπτυξη προγραμμάτων Δια βίου μάθησης, προγράμματα σχολικής υγιεινής και υγιεινής διατροφής για αντιμετώπιση της παιδικής παχυσαρκίας και ενημέρωση τόσο των μαθητών όσο και λοιπών κατοίκων του Αγίου Ευστρατίου.

Αθλητισμός

23. Κατασκευή Νέων Αθλητικών Εγκαταστάσεων

Οι δράσεις στρέφονται στην προώθηση του αθλητισμού στο νησί. Δίνεται βάρος στην κατασκευή του γηπέδου 5x5 και άλλων βοηθητικών υποδομών για την άθληση των νέων. Η

απαιτούμενη χρηματοδότηση για την κατασκευή του γηπέδου συνολικού ποσού 150.000€ και η παροχή 101.000€ από την Περιφέρεια και 40.000€ από τον Δήμο θα πρέπει να εξασφαλιστεί και να μην εκτραπούν οι πιστώσεις για την κάλυψη άλλων αναγκών. Τέλος, δεδομένης της γειννίας με την θάλασσα, πιστεύεται ότι θα πρέπει να δοθεί βάρος και στην κατασκευή μικρών υποδομών και εγκαταστάσεων αθλημάτων θαλάσσης. Η δράση δύναται να περιλαμβάνει την προμήθεια ή ενοικίασης μικρών ιστιοπλοϊκών σκαφών για την εκμάθηση των νέων και την στροφή προς το νέο, πολλά υποσχόμενο, τομέα των θαλάσσιων αθλητικών δραστηριοτήτων. Επιπρόσθετα, η τοποθέτηση υπαίθριων οργάνων γυμναστικής σε δημόσιο χώρο θα βοηθούσε στην καθημερινή εξάσκηση ηλικιωμένων και νέων του νησιού. Η χρηματοδότηση για τις ανωτέρω δράσεις δύναται να εξασφαλιστεί από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευσης και δια βίου Μάθησης.

24. Συντήρηση – Βελτίωση Υφιστάμενων Αθλητικών Εγκαταστάσεων

Το μέτρο προωθεί την βελτίωση και συντήρηση των υφιστάμενων αθλητικών εγκαταστάσεων στην σχολική αυλή και στην παραλία του οικισμού, καθώς αποτελούν χώρους που δεν πληρούν, κατά την κρίση του γράφοντα, τις απαιτήσεις ασφαλείας για τους εφήβους και τα παιδιά που συναθροίζονται στους συγκεκριμένους χώρους.

25. Προώθηση Αθλητικών Δραστηριοτήτων

Αντικείμενο των δράσεων είναι η διενέργεια αθλητικών δρώμενων και η προσπάθεια ευρύτερης απήχησης μέσω του διαδικτύου, καθώς συμβάλλουν ουσιαστικά αφενός στην προβολή του νησιού και στην προσέλκυση επισκεπτών και αφετέρου σε έναν σημαντικότατο παράγοντα που θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη στο νησί: την δημιουργική απασχόληση των νέων του Αγίου Ευστρατίου και την αποτροπή τους από ουσίες ή την προσκόλληση στην τηλεόραση και τις παιχνιδιομηχανές. Την προσπάθεια αυτή, θα βοηθούσε η διεξαγωγή και καθιέρωση ποδηλατικού αγώνα ανωμάλου δρόμου στο νησί αλλά και η καθιέρωση αγώνα δρόμου. Παράλληλα, ουσιαστικά θα βοηθούσε η δημιουργία αθλητικού συλλόγου στο νησί για την διοργάνωση προγραμμάτων άθλησης για το σύνολο των κατοίκων και την συμμετοχή σε δραστηριότητες με άλλα νησιά.

8.4.3. Οικονομική Διάσταση

Απασχόληση

26. Ενίσχυση Μικρών Επιχειρήσεων – Τόνωση Επιχειρηματικότητας

Η μείωση της ανεργίας στο νησί μπορεί να ξεκινήσει μέσω της ενίσχυσης μικρών επιχειρήσεων. Το νέο ΕΣΠΑ μέσω της δράσης «Αναβάθμιση πολύ μικρών & μικρών επιχειρήσεων για την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους στις νέες αγορές» παρέχει έως το 50% της χρηματοδότησης για κτίρια, εγκαταστάσεις, περιβάλλοντα χώρο, μηχανήματα, εξοπλισμό, μισθολογικό κόστος εργαζομένων (υφιστάμενο ή/και νέο προσωπικό). Κριτήριο επιλεξιμότητας μιας επιχείρησης για να υπαχθεί στο εν λόγω πρόγραμμα, θα μπορούσε να είναι η πρόθεση πρόσληψης κατοίκων του νησιού ή άτομα που έχουν επιλέξει να μετεγκατασταθούν στον Αη Στράτη από άλλες περιοχές. Προτεινόμενες μικρές επιχειρήσεις αποτελούν η δημιουργία τυροκομείου, η συλλογή και μεταποίηση αρωματικών φυτών και βοτάνων, επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού κ.ά. Επιπρόσθετα, κρίνεται αναγκαία η δράση τόνωσης της επιχειρηματικότητας στο νησί, μέσω εξοικείωσης των ντόπιων με τεχνολογικά εργαλεία αλλά και την διεξαγωγή σεμιναρίων και ενημερώσεων από αρμοδίους που θα κληθούν από το

Δήμο, αναφορικά με δράσεις παροχής ποιοτικών υπηρεσιών, συνεργασίας, εκσυγχρονισμού, εξωστρέφειας, προωθώντας τη δημιουργικότητα και την καινοτομία. Η εν λόγω δράση, θα μπορούσε να ενισχυθεί στο πλαίσιο του Τομεακού Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» της Προγραμματικής περιόδου 2014-2020.

27. Επαγγελματική Κατάρτιση

Τα επιδοτούμενα προγράμματα ΕΣΠΑ που υλοποιούνται από τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) στοχεύουν στην κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού με στόχευση σε θέματα πρωτογενούς και τριτογενούς τομέα αλλά και της συνεταιριστικής επιχειρηματικότητας για κατάρτιση των ενδιαφερομένων. Αναμφισβήτητα, μια τέτοιου είδους τεχνική εκπαίδευση δύναται να συμβάλει στην τοπική οικονομία, στον πολιτισμό και στο να μην χαθεί η παραδοσιακή τεχνογνωσία που μεταφέρεται από γενιά σε γενιά. Στην επαγγελματική κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού του Αγίου Ευστρατίου δύναται να συνδράμει καθοριστικά το ΚΕΚ της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου που εδρεύει στην Χίο.

28. Ενίσχυση Κοινωνικής και Συνεταιριστικής Οικονομίας

Δράση και, ταυτόχρονα, ευκαιρία της τοπικής οικονομίας και της απασχόλησης, αποτελεί η ίδρυση στο νησί του Αγίου Ευστρατίου Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης (ΚοινΣΕπ) ή Ιδιωτικής Κεφαλαιουχικής Εταιρίας (ΙΚΕ), οι οποίες απαιτούν ελάχιστο κεφάλαιο, με στόχο της προώθησης της ομαδικότητας και της επιχειρηματικότητας με κοινωνικό αντίκτυπο και όφελος. Για τον σκοπό αυτό, απαιτείται ενεργοποίηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η οποία δύναται να αποτελέσει μέλος μιας ΚοινΣΕπ για το νησί, αλλά και ανθρώπων του Αη Στράτη που ενδιαφέρονται να εργαστούν για την βελτίωση τομέων στο νησί, κάτι που είναι ιδιαίτερα αναγκαίο για ένα καλύτερο και ευοίωνο μέλλον στον τόπο.

Πρωτογενής Τομέας

29. Παροχή Κινήτρων για Εύρεση Αγροτικού Δυναμικού

Στο ζήτημα της αγροτικών καλλιεργειών στον Αη Στράτη, η ύπαρξη, ακόμη και σήμερα, σημαντικής αυτόχθονης γνώσης παραγωγής αγροτικών προϊόντων με ιδιαίτερα ποιοτικά αποτελέσματα, δύναται να αποτελέσει εφελκυστικό και οδηγό για ένα νέο ξεκίνημα στο νησί με πολλαπλασιαστικά οφέλη για την τοπική κοινωνία. Για την αναβίωση του τομέα και την επίτευξη της επιθυμητής διατροφικής αυτάρκειας στον Άγιο Ευστράτιο, απαιτείται η παροχή κινήτρων για την ενασχόληση των ίδιων των κατοίκων, παρά την μειωμένη αρχικά απόδοση, αλλά και την προσέλκυση ανθρώπινου δυναμικού που θα καταστεί αρωγός στην προσπάθεια αυτή. Κατόπιν τούτου, με πρωτοβουλία του Δήμου, δύναται να εκκινήσουν σεμινάρια σχετικά με τις νέες προοπτικές στο αγροτικό επάγγελμα και την σημασία αναβίωσης των καλλιεργειών στο νησί. Εκτός αυτού, καθίσταται αναγκαία η ενημέρωση των μεγάλων δυνατοτήτων που δίνει το νέο ΕΣΠΑ 2014-2020 με απώτερο στόχο την σταδιακή αύξηση του αγροτικού δυναμικού. Στο πλαίσιο της νέας ΚΑΠ (Κοινή Αγροτική Πολιτική), προβλέπεται επιδότηση πρώτης εγκατάστασης για τους νέους ηλικιακά αγρότες έως και 70.000 ευρώ, αλλά και μια ειδική συμπληρωματική ενίσχυση για τα πρώτα πέντε χρόνια δραστηριότητας των νέων αγροτών. Προτείνεται η ενασχόληση με την καλλιέργεια αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών, η καλλιέργεια ζωοτροφών, όσπρια, αμπέλια, αλλά και ελιές, παρά την μη ιδιαίτερη ενασχόληση στο παρελθόν, για παραγωγή ελαιόλαδου. Μάλιστα, η αξιοποίηση βιολογικών μεθόδων

παραγωγής θα μπορούσε να προσελκύσει αυξημένες ενισχύσεις, κάτι που προσφέρεται στο νησί από την διατήρηση αναλλοίωτου του φυσικού περιβάλλοντος.

30. Καταπολέμηση Υπεραλίευσης - Υπερβόσκησης

Η υπεραλίευση και η υπερβόσκηση έχουν ιδιαίτερο αντίκτυπο στο ευαίσθητο περιβάλλον του Αγίου Ευστρατίου, με οικονομικές και περιβαλλοντικές συνέπειες. Για την υπεραλίευση, κρίνεται επιτακτική η θέσπιση μέτρων αντιμετώπισης, μέσω οριοθέτησης περιοχών απαγόρευσης αλιείας στο νησί, με στόχο την ανάκαμψη του ιχθυαποθέματος σε βιώσιμα επίπεδα. Δυστυχώς, στην Ελλάδα αγνοείται επιλεκτικά η νομοθεσία σχετικά με την προστασία των ευαίσθητων παραγωγικών θαλάσσιων οικοτόπων, όπως του Αγίου Ευστρατίου. Ωστόσο, για την πρόληψη επιβολής ευρωπαϊκών κυρώσεων αλλά, πρωτίστως, για την προστασία του περιβάλλοντος και της συγκεκριμένης ουσιώδους οικονομικής δραστηριότητας στο νησί, προτείνεται η ενίσχυση του ελέγχου των αλιευτικών δραστηριοτήτων με παράλληλη εφαρμογή υψηλών προστίμων, σε περίπτωση παραβάσεων. Επιπρόσθετα, η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να ενημερώσει τους αλιείς και να ενισχύσει την προσπάθεια χρήσης έξυπνων δικτύων (με ένα λοξό, πλαστικό και εύκαμπτο πλέγμα στο μέσο) από αλιευτικά σκάφη τα οποία επιτρέπουν στον γόνο και τα μικρόσωμα ψάρια να δραπετεύσουν, αντί να πιαστούν και να πεταχτούν μετέπειτα νεκρά στη θάλασσα. Για την αντιμετώπιση της υπερβόσκησης, προτείνεται η δημιουργία σχεδίου διαχείρισης βοσκοτόπων και η εξασφάλιση πιστοποιητικού βοσκο-ικανότητας, σύμφωνα με την φέρουσα ικανότητα του οικοσυστήματος του Αγίου Ευστρατίου.

31. Επανάδρυση Κτηνοτροφικού και Αγροτικού Συνεταιρισμού

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι, η παραγωγή και πιστοποίηση τοπικών προϊόντων είναι ασύμφορη για μεμονωμένες κινήσεις κτηνοτρόφων. Ως εκ τούτου, κρίνεται σημαντική δράση η επανασύσταση κτηνοτροφικού συνεταιρισμού για την κοινή αντιμετώπιση των προβλημάτων του κλάδου τα οποία, την τρέχουσα περίοδο, είναι ιδιαίτερα σοβαρά στον Αη Στράτη. Η πραγματοποιηθείσα συλλογική αντιμετώπιση του ζητήματος των ακρίδων από τους κτηνοτρόφους δύναται να αποτελέσει εφελκυστικό για μια αληθινή συνεργασία και ομαδική αντιμετώπιση των ζητημάτων του νησιού. Μια επαναδραστηριοποίηση με καλύτερη οργάνωση, επανακαθορισμό των στόχων και τρόπου λειτουργίας με διαφανείς κανόνες θα αποτελέσει ζωτικό παράγοντα για την επιβίωση του κλάδου. Η δράση του θα συμβάλλει στην επιδίωξη καλύτερων τιμών για τα αμνοερίφια σε ικανοποιητικά για τους παραγωγούς επίπεδα, στην αποτελεσματικότερη διεκδίκηση δίκαιων αιτημάτων και σε ικανή διαπραγματευτική δυναμική. Όμοια, η επανάδρυση αγροτικού συνεταιρισμού δύναται να συνδράμει στην αναβίωση του τομέα της αγροτικής παραγωγής με επανακαθορισμό στόχων για αναβίωση παραδοσιακών καλλιεργειών, επανακαλλιέργεια ζωοτροφών για αντιμετώπιση κοστοβόρων μεταφορικών από άλλες περιοχές και την επίτευξη διατροφικής αυτάρκειας στο νησί.

Η ανάπτυξη τέτοιας μορφής δραστηριοτήτων μπορεί να λειτουργήσει συνεργιστικά συμπαρασύροντας και άλλους συνδεδεμένους, τομείς, όπως η μεταποίηση, το τοπικό εμπόριο, ο εναλλακτικός τουρισμός, οι τοπικές επιχειρήσεις εστίασης και φιλοξενίας, τα παραδοσιακά επαγγέλματα και άλλα, προσδίδοντας πολλαπλασιαστικά οφέλη στην τοπική κοινωνία.

32. Αναστολή Καταβολής Μισθίων Μετοχίων έως την Αντιμετώπιση Ορθοπτέρων

Η δράση αποσκοπεί σε συμβολή των Ιερών Μονών Μεγίστης Λαύρας, Αγίου Διονυσίου και Καρακάλλου Αγίου Όρους στην ανάκαμψη του κτηνοτροφικού τομέα του Αγίου Ευστρατίου

μέχρι την οριστική αντιμετώπιση των ακρίδων. Για τον σκοπό αυτό, καλούνται οι Ιερές Μονές Μεγίστης Λαύρας και Καρακάλλου να ακολουθήσουν το παράδειγμα της Ιεράς Μονής Αγίου Διονυσίου, όπως ευγενικώς ενημέρωσε ο Καθηγούμενος της Μονής με επιστολή του Παραρτήματος, στην αναστολή διεκδίκησης μισθίων από τους κτηνοτρόφους για τα μετόχια μέχρι την οριστική καταπολέμηση της ακρίδας, η οποία εκτιμάται σε τρία (3) χρόνια. Αποτελεί μια συμβολική πράξη ένδειξης συμπαράστασης των Ιερών Μονών προς τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι κτηνοτρόφοι την τρέχουσα περίοδο σε έναν ακριτικό και απομονωμένο προορισμό της χώρας. Βέβαια, με την σειρά τους οι κτηνοτρόφοι, όταν ανταπεξέλθουν της μάστιγας, οφείλουν να ανταποδώσουν την παραχώρηση με προαύξηση του μισθίου ως αντάλλαγμα για την βοήθεια και συνεισφορά των Μονών στην δυσκολία που αντιμετωπίζουν.

33. Πιστοποίηση, Εξωστρέφεια και Διάθεση Προϊόντων

Από τους τοπικούς φορείς, το διαδίκτυο αλλά και σεμινάρια με μέριμνα του Δήμου, δύναται να υπάρξει ενημέρωση σε ενδιαφερόμενους του νησιού για την διαδικασία, το κόστος, τους φορείς και τις προβλεπόμενες διαδικασίες σχετικά με την τυποποίηση και πιστοποίηση των παραγόμενων προϊόντων του Αγίου Ευστρατίου ως βιολογικών προϊόντων ή προϊόντων Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ) ή ως Ιδιότυπα Παραδοσιακά Προϊόντα (ΙΠΠ) αλλά και ως προϊόντα ειδικών κατηγοριών, όπως το ‘products of island farming’, αλλά και τα οφέλη που απορρέουν από αυτές τις διαδικασίες σχετικά με την δυνατότητα διάθεσής τους.

Παρά τις αντικειμενικές δυσκολίες που έχουν αναλυθεί εκτενώς στην παρούσα εργασία, πιστεύεται ότι υφίσταται δυνατότητα άμεσης αξιοποίησης και πιστοποίησης στα τυροκομικά προϊόντα με την δημιουργία προϊόντων ΠΓΕ με την ονομασία «Τυροβόλι Αγίου Ευστρατίου». Ωστόσο, μελλοντικά και υπό προϋποθέσεις, πιστεύεται ότι δύναται να πιστοποιηθεί το ιδιαίτερα ποιοτικό κρέας από τα αμνοερίφια ελευθέρως βοσκής, κατόπιν ίδρυσης μικρού σφαγείου και λειτουργικών υποδομών μεταποίησης, τα αρωματικά φυτά και βότανα αλλά και το βιολογικό μέλι, μετά την αντιμετώπιση των ακρίδων, τα αλιεύματα, μετά από ενδεχόμενη μελέτη σκοπιμότητας ίδρυσης μικρής μεταποιητικής εγκατάστασης, αλλά και προϊόντα από την αναβίωση παραδοσιακών καλλιεργειών, όπως τα κουκιά και άλλα προϊόντα.

34. Αξιοποίηση Εγκαταλελειμμένων Αγροτικών Εκτάσεων. Αναβίωση Παραδοσιακών Καλλιεργειών και Αμπελοκαλλιέργειας στο Αλονίτσι

Η συγκεκριμένη δράση στοχεύει στην επανενεργοποίηση των εγκαταλελειμμένων κατακεραματισμένων αγροτικών εκτάσεων του Αγίου Ευστρατίου. Μετά την εγκατάλειψη της αγροτικής παραγωγής στο νησί, όλες οι εκτάσεις έχουν σταδιακά μετατραπεί σε βοσκότοπους. Ωστόσο, η ενασχόληση ενός και μοναδικού παραγωγού αμπελοκαλλιέργειας στο Αλονίτσι και η ύπαρξη σημαντικής τεχνογνωσίας με παραδοσιακές καλλιέργειες, όπως τα ξερικά κουκιά, προσδίδουν την δυνατότητα, μετά από περιορισμό της βόσκησης σε περιοχές που παραδοσιακά καλλιεργούνταν, στην αναβίωση και αναγέννηση του σημαντικού αυτού τομέα για την επίτευξη του στόχου διατροφικής αυτάρκειας, με τους δεδομένους ρεαλιστικούς συμβιβασμούς της παραγράφου 6.3.2.1.2. της παρούσης.

Η επίτευξη του στόχου δύναται να εκκινήσει δοκιμαστικά σε συγκεκριμένη περιοχή, όπως για παράδειγμα το Αλονίτσι για την αναβίωση της παραδοσιακής αμπελοκαλλιέργειας, με την συνδρομή εθελοντών ή την βοήθεια ανθρώπων του νησιού ή ακόμα και των κτηνοτρόφων, καθώς κρίνεται αναγκαίο να συνειδητοποιήσουν ότι η αναβίωση παραδοσιακών καλλιεργειών, μεταξύ των οποίων κριθάρι, βρώμη, άχυρα θα μείωνε τις κοστοβόρες προμήθειες ζωοτροφών. Για τον σκοπό αυτό, απαιτείται η σύμφωνη γνώμη των ιδιοκτητών των αγροτεμαχίων της

περιοχής στο Αλονίτσι και η παραχώρησή τους για την ευόδωση της προσπάθειας. Επιπρόσθετα, οι κάτοικοι του νησιού αλλά και οι μαθητές, στα πλαίσια περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στην προσπάθεια, σύμφωνα με τις εκάστοτε δυνατότητες ατομικής συμβολής, όπως αυτές διατυπώθηκαν στα ερωτηματολόγια, με αντάλλαγμα την διάθεση των παραγόμενων προϊόντων στους ίδιους τους μετέχοντες από μία γη που θεωρείτο αναξιοποίητη. Για την πιλοτική αναβίωση της αμπελοκαλλιέργειας στο Αλονίτσι, οι μετέχοντες, θα μπορούσαν να αναλάβουν την ανανέωση παλαιών καλλιεργειών με απομάκρυνση των αστουβιών και την αντικατάσταση των παλαιών αμπέλων στο Αλονίτσι με τις ίδιες ντόπιες παραδοσιακές ποικιλίες για την αναγέννηση του τομέα, σύμφωνα με τις υποδείξεις και την επιστημονική προσέγγιση του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, όπως διεξοδικά καταγράφηκε στην παράγραφο 6.3.2.1.2. της παρούσας εργασίας.

Τέλος, η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να συνδράμει στην εν λόγω προσπάθεια, ενισχύοντας με κάθε μέσο, όπως με την παραχώρηση χώρου στην Δημοτική Αγορά, για την δημιουργία κοινωνικού παντοπωλείου για διάθεση των παραγόμενων προϊόντων στους κατοίκους και ειδικότερα στους οικονομικά ασθενέστερους.

Δευτερογενής Τομέας

35. Δημιουργία Τυροκομείου

Η δράση αφορά στην δημιουργία υποδομής που σχετίζεται με την οικονομική δραστηριότητα των προϊόντων του κτηνοτροφικού τομέα και ειδικότερα στην δημιουργία μονάδας επεξεργασίας και τυποποίησης τοπικά παραγόμενων τυροκομικών προϊόντων. Στο νησί, οι κτηνοτρόφοι ατομικά παράγουν τυροκομικά προϊόντα εξαιρετικής ποιότητας που τα διαθέτουν σε μισθία στις Μονές του Αγίου Όρους ή διαθέτουν το γάλα στη Λήμνο για την παραγωγή των ΠΟΠ τυροκομικών προϊόντων του γειτονικού νησιού (καλαθάκι Λήμνου, Μελίχλωρο κ.ά). Μια συνεργασία για την δημιουργία επαγγελματικού τυροκομείου, με τις απαιτούμενες προδιαγραφές, θα προσέδιδε προστιθέμενη αξία στα τυροκομικά προϊόντα του Αη Στράτη. Επιπρόσθετα, κρίνεται αναγκαία η παραχώρηση καταστήματος στην Δημοτική Αγορά για διάθεση των προϊόντων σε επισκέπτες και κατοίκους του νησιού. Η δράση δύναται να χρηματοδοτηθεί από Ευρωπαϊκά Προγράμματα, επιχορηγήσεις, το Κράτος και την Περιφέρεια.

36. Καλλιέργεια και Τυποποίηση Αρωματικών Φυτών και Βοτάνων

Όπως αναλύθηκε στην παρούσα εργασία, το νησί του Αγίου Ευστρατίου διαθέτει, τουλάχιστον πριν την επιδρομή των ακρίδων, ένα εξαιρετικό δυναμικό που σχετίζεται με την ύπαρξη σημαντικών αρωματικών φυτών και βοτάνων, που το διακρίνουν στον Ελλαδικό χώρο. Η ιδιαιτερότητα αυτή της χλωρίδας, ως σημαντικού οικοτόπου Natura, προσδίδει σημαντικές δυνατότητες αξιοποίησης μέσω δημιουργίας μονάδας καλλιέργειας, συλλογής, επεξεργασίας και τυποποίησης αρωματικών φυτών και βοτάνων. Για τον λόγο αυτό, καθίσταται αναγκαία η εμπεριστατωμένη επιστημονική έρευνα στο νησί, η καταγραφή των ειδών και η οριοθέτηση χώρων ανάπτυξης των καλλιεργειών, προστατευόμενων από την βόσκηση αιγοπροβάτων, προκειμένου να καταστεί εφικτή η υλοποίηση της δράσης.

37. Μελέτη Προϋποθέσεων για Ίδρυση Μικρού Κινητού Σφαγείου ή Σφαγείου Μικρής Δυναμικότητας

Αποτελεί γεγονός και αναφέρθηκε στην παρούσα εργασία ότι, η δημιουργία ενός σφαγείου στο νησί δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση, δεδομένων των περιορισμών που επιφέρει το ιδιοκτησιακό

καθεστώς, οι περιβαλλοντικές αδειοδοτήσεις, οι συνθήκες υγιεινής, η διαχείριση των αποβλήτων, το υψηλό κόστος κατασκευής, λειτουργίας και συντήρησης των εγκαταστάσεων και άλλα ζητήματα, όπως αναλύθηκαν στην παράγραφο 6.3.3.1. της παρούσης εργασίας. Περιορισμοί που, προφανώς, έχουν αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα για την δημιουργία σφαγείου στον Αη Στράτη έως και σήμερα, παρά το ικανοποιητικό ζωικό κεφάλαιο.

Ωστόσο, η ανάγκη αντιμετώπισης των ουσιαστικών ζητημάτων που επιφέρει η διακίνηση ζωντανών αμνοεριφίων με τα βαπόρια που σχετίζονται με τον περιορισμένο αριθμό ζώων που δύναται να μεταφερθούν ακόμα και σε περιόδους αυξημένης κίνησης αλλά και στις εξαρτήσεις από τις εκάστοτε καιρικές συνθήκες και, βέβαια, το κόστος των μεταφορικών δια θαλάσσης, επιβάλλουν την διερεύνηση και την σύνταξη ολοκληρωμένης μελέτη για την υλοποίηση ενός σφαγείου μικρής δυναμικότητας με τις ελάχιστες απαιτήσεις λειτουργίας και συντήρησης. Η δημιουργία σφαγείων μικρής δυναμικότητας για νησιά μικρής έκτασης, με μέγιστο αριθμό τα 150 αιγοπρόβατα το μήνα με δυνατότητα αύξησης έως 90% μόνο για την Περίοδο του Πάσχα (Τράτσα, 2013), ίσως αποτελεί ευκαιρία για νησιά, όπως ο Αη Στράτης.

38. Μελέτη Προϋποθέσεων Τυποποίησης Ιχθυαλιευμάτων στο Νησί

Οι δυσχέρειες έγκαιρης και ταχείας μεταφοράς αλιευμάτων επιτάσσουν την διερεύνηση των απαραίτητων προϋποθέσεων και την σύνταξη μελέτης σκοπιμότητας για την δημιουργία μονάδας συσκευασίας και επεξεργασίας νωπών ή κατεψυγμένων ιχθυαλιευμάτων στο νησί του Αγίου Ευστρατίου. Μια τέτοια προσπάθεια, πιθανότατα από τον αλιευτικό συνεταιρισμό του νησιού με την υποστήριξη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της Περιφέρειας, παρά τις αντικειμενικές δυσκολίες υλοποίησης, θα επίλυε χρόνια προβλήματα στην μεταφορά και διάθεση των προϊόντων και θα είχε πολλαπλασιαστικά οφέλη για την τοπική κοινωνία. Η προσπάθεια θα μπορούσε να χρηματοδοτηθεί από το Τομεακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αλιεία και Θάλασσα» της προγραμματικής περιόδου 2014 - 2020. Προφανώς, η υλοποίηση και χωροθέτηση μιας τέτοιας μονάδας επεξεργασίας αλιευμάτων στο νησί θα λαμβάνει υπόψη την κείμενη Νομοθεσία και τους περιβαλλοντικούς περιορισμούς, ενώ θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο κάλυψης των ενεργειακών απαιτήσεων της εγκατάστασης από το ερευνητικό πρόγραμμα «Αη Στράτης – Πράσινο νησί». Πέραν των ανωτέρω, αναγκαία κρίνεται η μίσθωση καταστήματος στην Δημοτική αγορά από τον Αλιευτικό συνεταιρισμό για διάθεση αλιευμάτων στο νησί, δεδομένης της αδυναμίας αγοράς αλιευμάτων από επισκέπτες και κατοίκους στο νησί και την αναγκαστική μετάβαση σε Λήμνο για προμήθεια αλιευμάτων.

39. Δράσεις Ανάπτυξης Βιολογικής Μελισσοκομίας

Μια μελλοντική δράση, μετά την αντιμετώπιση των ακρίδων, θα αξιοποιούσε το αναλλοίωτο φυσικό περιβάλλον του νησιού και την πληθώρα αρωματικών φυτών και βοτάνων για την παραγωγή θυμαρίσιου μελιού ή μελιού ανθέων αλλά και δρυόμελου με την χρήση βιολογικών μεθόδων παραγωγής και επεξεργασίας. Στον εν λόγω τομέα, καταλυτική θα είναι η συνεισφορά του Κου Βύρωνα Μανικάκη και η εμπειρία του στον τομέα της μελισσοκομίας.

40. Ενίσχυση Προώθησης & Παραγωγής Τοπικής Μπύρας San Strati

Η ερασιτεχνική παραγωγή της τοπικής μπύρας San Strati αποτελεί έναν πολλά υποσχόμενο τομέα της δευτερογενούς παραγωγής του νησιού. Κρίνεται σημαντική η υποστήριξη της παραγωγής και η προσπάθεια δημιουργίας των προϋποθέσεων και των υποδομών για αύξηση της παραγωγής και εμφιάλωσης. Δεδομένης της αδυναμίας του παραγωγού, κρίνεται αναγκαία

η υποβοήθηση για ένταξη σε πρόγραμμα ενίσχυσης ανάλογων επιχειρήσεων ή σε πρωτοβουλία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την καθιέρωσή του ως προϊόν του νησιού.

41. Αξιοποίηση του Βελανιδόκαρπου της Αιγαιακής Δρυός

Η μοναδικότητα του δάσους Αιγαιακής Δρυός στον Άγιο Ευστράτιο, ως ένα από τα ελάχιστα εναπομείναντα στο Αιγαίο, καθιστά την δράση ευρείας αξιοποίησης του δάσους ιδιαίτερα σημαντική. Πέραν από την προβολή και χάραξη πεζοπορικών διαδρομών, οι οποίες θα αναφερθούν σε επόμενη δράση, καθίσταται δυνατή η ανάπτυξη της βελανιδοκαλλιέργειας και η αξιοποίηση του βελανιδόκαρπου και κελύφους για παράγωγα προϊόντα με νέες μεθόδους τεχνικών εφαρμογών, αντίστοιχες με αυτές που πραγματοποιούνται στην Κέα και μάλιστα με εθελοντική συνεισφορά (Oakmeal.com, 2017).

42. Προβολή Τοπικά Παραγόμενων Προϊόντων

Η δράση αποσκοπεί στην προβολή όλων των παραγόμενων αγαθών του πρωτογενή αλλά και προϊόντων του δευτερογενή τομέα του νησιού, είτε αυτά παράγονται σήμερα είτε πιστεύεται ότι θα παραχθούν μελλοντικά με την παρότρυνση που απορρέει από τις αναφερόμενες δράσεις, στα οποία θα δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ποιότητα, στο αναλλοίωτο φυσικό περιβάλλον του Αγίου Ευστρατίου, στην εφαρμογή παραδοσιακών μεθόδων, με σκοπό να εκκινήσει μια ευρύτερη προβολή και διανομή πέρα από την τοπική αγορά του νησιού. Προτείνεται η προβολή στο διαδίκτυο, καθώς τα κόστη είναι μικρότερα συγκριτικά με τα παραδοσιακά μέσα. Η συγκεκριμένη δράση θεωρείται πως μπορεί να ενισχύσει όλους τους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας του νησιού και σε αυτό οφείλει η Τοπική Αυτοδιοίκηση να ενσκήψει με προβολή είτε στην ιστοσελίδα του Δήμου είτε με παραπομπή συνδέσμου (link) σε ιστοσελίδα τοπικών προϊόντων του Αγίου Ευστρατίου με λεπτομέρειες επί των διαδικασιών παραγωγής και τις ενδεχόμενες πιστοποιήσεις.

Τριτογενής Τομέας

43. Οριοθέτηση Θαλάσσιων Μονοπατιών. Ανάπτυξη Θαλάσσιου & Καταδυτικού Τουρισμού

Σημαντικές προοπτικές εντοπίζονται στην αξιοποίηση του θαλάσσιου πλούτου του Αγίου Ευστρατίου, ο οποίος διακρίνεται από ιδιαίτερη βιοποικιλότητα μοναδικής ομορφιάς και επιστημονικού ενδιαφέροντος (Ακριτοπούλου κ.α., 2008). Κατόπιν τούτου, προτείνεται οριοθέτηση κατάλληλων θαλάσσιων εκτάσεων και «θαλάσσιων μονοπατιών» στο νησί, αντίστοιχα με την προσπάθεια που πραγματοποιείται στη Γυάρο (Μαργαρίτη, 2017). Η οριοθέτηση δύναται να υλοποιηθεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου σε συνεργασία με την Δημοτική Αρχή, το Λιμενικό κλιμάκιο του Αη Στράτη και εξειδικευμένους επιστήμονες σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου και ερευνητικά κέντρα της χώρας, όπως το Αρχιπέλαγος ή την WWF Ελλάς. Η χρηματοδότηση δύναται να εξασφαλιστεί είτε από το πρόγραμμα LIFE, όπως και στην Γυάρο, είτε από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αλιεία και Θάλασσα» της προγραμματικής περιόδου 2014 – 2020 είτε άλλες πιστώσεις του Κράτους και της Περιφέρειας. Στόχος είναι η ανάπτυξη του θαλάσσιου και καταδυτικού τουρισμού στον Αη Στράτη σε αρμονία με το θαλάσσιο περιβάλλον και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Ως εκ τούτου, καθίσταται αναγκαία η εκπόνηση των αναγκαίων περιβαλλοντικών μελετών για την διερεύνηση πιθανών επιπτώσεων.

Κατά το παρελθόν, η Τοπική Αυτοδιοίκηση σε συνεργασία με τους ψαράδες του νησιού είχε προκρίνει την δημιουργία καταδυτικών πάρκων σε τρία (3) σημεία του νησιού και συγκεκριμένα στο Ακρωτήριο Σιαλμά (Νοτινή μέχρι θέση Βίγλα), Κοπάνια (από την ξέρα μέχρι τα Καρούλια) και νησίδα Δώδεκα (12) Απόστολοι (από την Βόρεια πλευρά), όπως επισημαίνονται στον κατωτέρω χάρτη (Τα νέα του Αη Στράτη, Τεύχος 4, σελ. 3, 2009).

Εικόνα 138. Προτεινόμενα Καταδυτικά Πάρκα Αγίου Ευστρατίου

Πηγή: Τα νέα του Αη Στράτη. Τεύχος 4, σελ. 3, 2009

<http://iaspispbico.eweb702.discountasp.net/AISTRATIS/TEYXOS-4.pdf>

Ωστόσο, αποτελεί γεγονός ότι οι περιοχές που ενδείκνυται για το νησί έχουν μελετηθεί διεξοδικά από την Κα Ακριτοπούλου Ελ., απόφοιτη του Τμήματος Επιστημών της Θάλασσας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, η οποία κατάγεται από τον Αη Στράτη, μετά από ενδελεχή καταδυτική έρευνα του θαλάσσιου οικοσυστήματος του νησιού. Συνεπώς, κρίνεται καταλυτική η συνεισφορά της για την υλοποίηση της δράσης και τον καθορισμό των τελικών περιοχών.

Στην προσπάθεια αυτή, θα πρέπει να ακολουθηθούν πρακτικές και μεθοδολογία που πραγματοποιήθηκαν σε άλλες περιοχές με μεγάλη επιτυχία, όπως η περίπτωση του καταδυτικού πάρκου Medes στην Ισπανία, όπου ένα σύμπλεγμα επτά μικρών βραχονησίδων υποβαθμισμένων και κατεστραμμένων από την υπεραλίευση, έχει μετατραπεί σήμερα σε έναν απίστευτο ζωντανό υποβρύχιο παράδεισο, αποτελώντας, πιθανότατα, τον δημοφιλέστερο καταδυτικό προορισμό της Μεσογείου (ΤΡΙΑΙΝΑΣΤΗΡ, 2016).

44. Ανάπτυξη Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού

Ο Άγιος Ευστράτιος με το απρόσβλητο φυσικό του περιβάλλον εξαιτίας των ήπιων ανθρωπογενών παρεμβάσεων, ενταγμένος εξ' ολοκλήρου στο δίκτυο Natura, με τα ιδιαίτερα γεωμορφολογικά του χαρακτηριστικά, τον θαλάσσιο πλούτο, τα μνημεία και αξιοθέατα, την ιστορία, την πολιτιστική του κληρονομιά, αλλά και τα καινοτόμα ερευνητικά προγράμματα, διαθέτει όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ποικίλων εναλλακτικών μορφών τουρισμού και την καθιέρωσή του στους κορυφαίους προορισμούς της χώρας.

Ειδικότερα, διακρίνονται προοπτικές ανάδειξης στους κάτωθι τομείς εναλλακτικού τουρισμού:

- Πολιτιστικός – Αρχαιολογικός - Ιστορικός. Η ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά του Αγίου Ευστρατίου προσδίδουν στο νησί σημαντικές δυνατότητες ανάδειξης των στοιχείων που την συνθέτουν. Σε αυτά τα στοιχεία ενδιαφέροντος περιλαμβάνεται η σημαντική πολιτική ιστορία του νησιού και ο ρόλος του στην νεότερη ιστορία ως τόπος εκτόπισης με διάσπαρτα σημεία μνήμης που πρέπει να αναδειχθούν. Επιπρόσθετα, στα στοιχεία ενδιαφέροντος περιλαμβάνονται τα προϊστορικά κατάλοιπα, οι μυκηναϊκοί τάφοι, τα ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής διατηρητέα κτίρια του παλαιού οικισμού, μεταξύ των οποίων η Μαράσλειος – Λογοθέτιος Σχολή, αλλά και τα στοιχεία της άυλης κληρονομιάς του νησιού, όπως τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις.
- Πεζοπορικός. Στην παρούσα εργασία τονίστηκε η ανάγκη ανάδειξης, χαρτογράφησης, σήμανσης και θεματικής ταξινόμησης των μονοπατιών, με έμφαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε τμήματος του νησιού, όπως «στα χνάρια των εκτοπισμένων», «γεωλογικός πλούτος», «διαδρομή ιστορικής μνήμης», «θρησκευτικά μονοπάτια» κ.λ.π., σύμφωνα με την ενδεικτική καταγραφή μονοπατιών της παρ. 4.8.11.3 της παρούσης. Οι περιπατητικές διαδρομές προτείνεται να είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες των πεζοπόρων (μικρή / μεγάλη δυσκολία, μεγάλες ηλικίες, οικογένειες κ.λπ.).
- Γαστρονομικός. Ο Άγιος Ευστράτιος, όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο 4.6.8.7., έχει να επιδείξει σημαντικά δείγματα τοπικής παραδοσιακής γαστρονομίας χάρη στα αγνά τοπικά προϊόντα και τις παραδοσιακές συνταγές των κατοίκων. Μια γκάμα συνταγών και υλικών που πρέπει να αναδειχθούν, πιθανότατα σε εκδηλώσεις και πανηγύρια, για την προβολή του διατροφικού πολιτισμού του νησιού, λειτουργώντας και ως πιθανό κίνητρο για την αναβίωση των καλλιεργειών και της παραγωγής τοπικών προϊόντων που έχουν παραμεληθεί ή εγκαταλειφθεί, όπως τα ξακουστά κουκιά του Αη Στράτη ή το γλυκό βελανίδι.
- Φυσιολατρικός - Παρατηρητικός. Το νησί αποτελεί ιδανικό τόπο ανάπτυξης οικοτουριστικών δραστηριοτήτων, καθώς αποτελεί προστατευόμενη περιοχή με μοναδικά οικοσυστήματα (χερσαία και θαλάσσια), διαθέτει αξιοσημείωτη βιοποικιλότητα και αρκετά σημεία ενδιαφέροντος για τον επισκέπτη. Ενδείκνυται για παρατήρηση σημείων φυσικού κάλλους, της ξεχωριστής γεωμορφολογίας, της χλωρίδας και σημαντικών ειδών πανίδας, όπως η μεσογειακή φώκια *Monachus monachus*, αλλά και της ορνιθοπανίδας με τα ξεχωριστά είδη αποδημητικών πουλιών, τον μαυροπετρίτη, τον θαλασσοκόρακα (Birdwatching),
- Θαλάσσιος – Καταδυτικός. Όπως τονίστηκε στην δράση 43 σχετικά με την αξιοποίηση του θαλάσσιου πλούτου του νησιού, το θαλάσσιο περιβάλλον του Αη Στράτη διακρίνεται από ιδιαίτερη βιοποικιλότητα και σε συνδυασμό με τις θαλάσσιες σπηλιές, τις βραχονησίδες, τις απάνεμες ακρογιαλιές αλλά και τις Βορειοανατολικές ακτές με τους δυνατούς ανέμους, όπως το Αλονίτσι, δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων, όπως καταδύσεις, θαλάσσιες περιηγήσεις, θαλάσσιο αθλητικό τουρισμό (π.χ. Aegean Regatta), Wind Surfing, Κανό – Καγιάκ θαλάσσης,

Kite Surfing, αλιευτικό τουρισμό, περιήγηση επιφανείας με αναπνευστήρα και άλλες συναφείς με το υδάτινο στοιχείο δραστηριότητες.

- Θρησκευτικός. Στα εξωκλήσια του νησιού, τα μνημεία και ευρύτερα στους χώρους θρησκευτικής σημασίας. Αναμφισβήτητα, το νησί των αγένειων μοναχών, όπως είναι γνωστό στο Άγιο Όρος, διαθέτει πλούσια θρησκευτική παράδοση με εξωκλήσια σε σχισμές βράχων, όπως της Αγίας Παρασκευής, αλλά και το ιδιαίτερου θρησκευτικού ενδιαφέροντος σπήλαιο του Αγίου Ευστρατίου. Ακόμα και οι γκρεμισμένες εκκλησίες του παλαιού οικισμού, όπως ο Ιερός Ναός των πέντε Μαρτύρων, αποτελούν σημαντικά θρησκευτικά μνημεία τα οποία πρέπει να ενταχθούν στην δράση ανάδειξης και να είναι επισκέψιμα και σηματοδοτημένα, ώστε να ευαισθητοποιούνται οι επισκέπτες για την μελλοντική τους αναστήλωση,
- Εκπαιδευτικός - Επιστημονικός. Το ερευνητικό πρόγραμμα «Αη Στράτης – Πράσινο Νησί» δύναται να αποτελέσει εφελτήριο για την μετατροπή του Αη Στράτη σε ζωντανό κέντρο έρευνας με σημαντικές επιστημονικές και εκπαιδευτικές εφαρμογές (σεμινάρια, εκδηλώσεις, επισκέψεις, κ.ά.) προς φοιτητές και φορείς σχετικά με τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας.
- Περιηγητικός. Θαλάσσιες διαδρομές με βαρκάκι για αναψυχή (πχ. Τρύπια σπηλιά, νησίδες),

Η καθιέρωση του Αη Στράτη ως κορυφαίου εναλλακτικού προορισμού στην χώρα θα πρέπει να αποτελεί βασική επιδίωξη, όχι μόνο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αλλά και όλων των Αγιοευστρατιτών, κατοίκων και επισκεπτών, καθώς αποτελεί μια πραγματική ευκαιρία για ένα καλύτερο μέλλον.

45. Προσέλκυση Ομάδων Κοινωνικού Τουρισμού

Μια δράση που θα ενίσχυε τον τομέα των τουριστικών καταλυμάτων του νησιού, θα ήταν η συμμετοχή των ιδιοκτητών καταλυμάτων του Αγίου Ευστρατίου σε προγράμματα κοινωνικού τουρισμού με στόχο την προσέλκυση επισκεπτών ακόμα και σε μη τουριστική περίοδο, στα πλαίσια των επιδοτούμενων προγραμμάτων του Οργανισμού Γεωργικών Ασφαλίσεων (<http://www.oga.gr/>).

46. Δημιουργία Οργανωμένου Camping

Η παρουσία αρκετών ελεύθερων κατασκηνωτών σε παραλίες του νησιού, χωρίς την αντίστοιχη υποδομή, με συνέπεια την άφεση απορριμμάτων και την δημιουργία αρνητικής εικόνας για τους κατασκηνωτές από κατοίκους του νησιού, όπως έγινε αντιληπτό από την επιτόπια έρευνα, καθιστούν αναγκαία την δημιουργία ενός οργανωμένου χώρου κατασκήνωσης (camping) για την προσέλκυση της μερίδας αυτής των επισκεπτών που επιλέγουν το νησί για την γαλήνη και την φυσική του ομορφιά. Ως εκ τούτου, προτείνεται η διενέργεια μελέτης σκοπιμότητας από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, προκειμένου να καθοριστεί μια παραλία και να δημιουργηθεί κατάλληλος χώρος και αντίστοιχες προβλέψεις, όπως η τοποθέτηση κάδων για την συγκέντρωση και αποκομιδή των απορριμμάτων αλλά και η εγκατάσταση τουαλετών ή άλλες αναγκαίες παροχές.

Κατά τον γράφοντα, η παραλία στο Αλονίτσι αποτελεί ενδεδειγμένο χώρο για την δημιουργία ενός δημόσιου ή ιδιωτικού Camping, ωστόσο, σύμφωνα με την Δήμαρχο Κα Κακαλή, αποτελεί αρχαιολογικό χώρο και, συνεπώς, δεν επιτρέπεται η ανάπτυξη τέτοιας δραστηριότητας στην εν λόγω παραλία. Παρά ταύτα, η σημασία για την ανάπτυξη της εναλλακτικής αυτής μορφής

τουρισμού στο νησί, καθιστά αναγκαία μια εναλλακτική πρόταση, όπως την παραλία μικρό ή μεγάλο Μουρούλι που γειτνιάζουν στον οικισμό. Η συγκεκριμένη δράση δύναται να επιφέρει σημαντικά οφέλη, κατατάσσοντας το νησί στους εναλλακτικούς προορισμούς κατασκηνωτικού τουρισμού στη χώρα. Δεδομένου του κακού οδικού δικτύου, η αποκομιδή των απορριμμάτων δύναται να πραγματοποιείται δια θαλάσσης, ενώ η χρηματοδότηση για την δημιουργία δημοτικού camping θα μπορούσε να ενταχθεί στον άξονα 3 της στρατηγικής έξυπνης ειδίκευσης του προγράμματος RIS3 του Βορείου Αιγαίου και μια ιδιωτική πρωτοβουλία θα μπορούσε να ενταχθεί στον άξονα προτεραιότητας 1 του ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου για την προγραμματική περίοδο 2014-2020.

47. Προσπάθειες για Αντιμετώπιση Έλλειψης Σημαντικών Υποδομών

Η έλλειψη σημαντικών υποδομών στο νησί, όπως ψαράδικο, φούρνος, βενζινάδικο, φαρμακείο, κρεοπωλείο και άλλων, έχει ως συνέπεια την αναγκαστική εξυπηρέτηση των κατοίκων από την Λήμνο. Επιπρόσθετα, δυσχέρεια αντιμετωπίζουν κάτοικοι και επισκέπτες ακόμα και στην ανάληψη χρημάτων, δεδομένης της απουσίας ATM ή υποκαταστήματος τραπεζής στον Αη Στράτη. Ως εκ τούτου, καθίσταται πρωταρχικός στόχος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η παροχή κινήτρων για την έναρξη λειτουργίας των υποδομών που στερείται το νησί, ειδικά το πρώτο διάστημα, προκειμένου οι κάτοικοι του Αη Στράτη να έχουν ίση μεταχείριση και να λαμβάνουν υποδομών - εξυπηρετήσεων που πραγματοποιούνται και σε άλλα νησιά, αντίστοιχου μεγέθους ή πληθυσμιακών δεδομένων. Ειδικά σχετικά με την έλλειψη ATM, η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να αναζητήσει τους λόγους μη εγκατάστασης από τις Τράπεζες ενός μηχανήματος στο νησί και σε περίπτωση που ισχύει ή ύπαρξη κατώτερου ορίου καταθέσεων και αναλήψεων για την τοποθέτηση ATM, να αναζητήσει με ένδικα και μη μέσα τρόπο άμεσης επίλυσης του ζητήματος και αποκατάστασης της έλλειψης. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να μεριμνήσει για την άμεση επαναλειτουργία του βενζινάδικου στο νησί, καλύπτοντας το κόστος τοποθέτησης του συστήματος εισροών – εκροών και την άμεση διενέργεια διαγωνισμού για την εύρεση μισθωτή, πριν τον επερχόμενο χειμώνα που θα παραστεί ανάγκη προμήθειας πετρελαίου θέρμανσης στους κατοίκους του νησιού.

8.4.4. Πολιτισμική Διάσταση

48. Ανακατασκευή Αναβαθμίδων (Μασίδων) των Λοφοπλαγιών του Νησιού

Οι μασίδες στον Αη Στράτη, όπως αναφέρθηκε διεξοδικά στην παρούσα εργασία, έχουν αφεθεί στην τύχη τους από την εγκατάλειψη της υπαίθρου, με πολλαπλές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον του νησιού. Πέραν από τον καταλυτικό ρόλο στην συγκράτηση του εδάφους, στον εμπλουτισμό του υπόγειου υδροφορέα και στην διατήρηση της βιοποικιλότητας, έχουν σημαίνοντα ρόλο στην ενδεχόμενη αναβίωση των αγροτικών καλλιεργειών και ανάπτυξης, ευρύτερα, του πρωτογενούς τομέα. Ως εκ τούτου, καθίσταται απαραίτητη και προτείνεται η ανακατασκευή τους με εργασία από την τοπική κοινωνία, τον πολιτιστικό Σύλλογο του νησιού, αλλά και την συνδρομή εθελοντών, φοιτητών ή της νεολαίας που δύναται να κληθούν από την Τοπική Αυτοδιοίκηση προς την επίτευξη του στόχου. Η κατασκευή των αναβαθμίδων δύναται να πραγματοποιηθεί υπό την επίβλεψη επιστημονικού συνεργάτη, ώστε να εξασφαλιστεί ότι θα πραγματοποιείται με την παραδοσιακή τεχνοτροπία και τους κανόνες της αυτόχθονης γνώσης. Στην δράση αυτή δύναται να συνδράμει το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, λόγω μελέτης και εξειδίκευσης στον σημαντικό αυτό τομέα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας μας, ως τεκμήριο του τρόπου που συγκροτήθηκε ιστορικά η σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος στον ελλαδικό χώρο. Κονδύλια για την εν λόγω δράση δύναται να αναζητηθούν από το Τομεακό Πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη» ή το Πράσινο Ταμείο. Υπέρτατος στόχος

είναι η διαφύλαξη και προστασία τους, η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των κοινοτήτων γύρω από αυτές, μέσω εκπαίδευσης, καθώς και η έμφαση στην ενίσχυση της γνώσης και των τεχνικών δεξιοτήτων (<http://ayla.culture.gr/>, 2017).

49. Δημιουργία Λαογραφικού & Αρχαιολογικού Μουσείου στο Αρχοντικό Μυτίλια

Η απουσία αρχαιολογικού και λαογραφικού μουσείου στον Άγιο Ευστράτιο και η εναπόθεση των αρχαιολογικών και βυζαντινών ευρημάτων σε ακατάλληλους χώρους με κίνδυνο απώλειας ή πρόκλησης ζημιών, καθιστούν αναγκαία την δημιουργία ενός κατάλληλου χώρου για την στέγαση και διατήρηση του πολιτιστικού πλούτου του νησιού. Ένας πλούτος που έχει πολλά να προσδώσει στο μέλλον, δεδομένης της μη διενέργειας, έως σήμερα, αρχαιολογικής σκαπάνης ή έρευνας του εγγύς θαλάσσιου χώρου του νησιού.

Για τον σκοπό αυτό, προτείνεται η διεκδίκηση ή αγορά, η αναστήλωση και η κατάλληλη διαμόρφωση του αρχοντικού Μυτίλια ή ανάλογου στον παλαιό οικισμό το οποίο, σύμφωνα με τον πρώην Δήμαρχο Κο Μακρή, αποτελεί ένα κτίριο με προοπτικές για την δημιουργία ενός εκθεσιακού χώρου τόσο για αρχαιολογικά ευρήματα όσο και για τα λαογραφικά στοιχεία του Αη Στράτη. Η δράση κρίνεται αναγκαία για να γνωρίσουν οι επόμενες γενιές το ιστορικό παρελθόν του νησιού αλλά και τα στοιχεία που συνέθεταν την καθημερινότητα στον περασμένο αιώνα, όπως ενδυμασίες, κειμήλια, εργαλεία, σκεύη. Την χρηματοδότηση της δράσης αυτής θα μπορούσε να αναλάβει τόσο το Υπουργείο Πολιτισμού όσο και η Περιφέρεια, ενώ θα μπορούσαν, επιπρόσθετα, να γίνουν δωρεές, μέσω crowdfunding ή ανθρώπους που ζουν ή κατάγονται από το νησί, αλλά και από φορείς του ιδιωτικού τομέα που έχουν ενισχύσει παρόμοιες δράσεις κατά το παρελθόν.

50. Δημιουργία Υποδομών Πολιτισμού στην Μαρασλείο – Λογοθέτειο Σχολή

Όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο 6.5.2.3. της παρούσης εργασίας, η ανάδειξη του ιστορικού κτιρίου της Μαρασλείο – Λογοθέτειο Σχολής, αποτελεί καθοριστικής σημασίας δράση για το μέλλον του Αη Στράτη. Ωστόσο, κρίνεται από τον γράφοντα πως, η προσπάθεια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για μετατροπή της Σχολής σε κτίριο συνεδριακού τύπου αλλοιώνει την ταυτότητα και την ιστορικότητα του κτιρίου και δεν προσφέρει τίποτα ουσιαστικό στην τοπική κοινωνία, η οποία στερείται σημαντικών υποδομών και πολιτιστικών διεξόδων.

Κατόπιν τούτου, επαναδιατυπώνεται η ανάγκη αναστήλωσης του ιστορικού διατηρητέου κτιρίου της Μαρασλείο Σχολής, με στόχο την αξιοποίηση του ως πολιτιστικό κέντρο και δημιουργικής απασχόλησης των νέων και όχι ως πολυχώρος υποδοχής, ενημέρωσης και κατάρτισης, σύμφωνα με την νέα πρόταση του Δήμου στο πρόγραμμα Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων της τρέχουσας περιόδου ή ως ερευνητικό ενεργειακό κέντρο για το έργο «Αη Στράτης – Πράσινο νησί», που προβλέπει το Στρατηγικό του Δήμου. Το νησί στερείται βιβλιοθήκης και χώρου μελέτης, στερείται ενός χώρου δραστηριοτήτων και δημιουργικής απασχόλησης των παιδιών με μουσικά όργανα, παραδοσιακούς χορούς ή μιας χορωδίας, μιας αίθουσας φωτογραφίας του Β. Μανικάκη, μιας εσωτερικής αίθουσας εκδηλώσεων ή φιλοξενίας μιας προσωρινής έκθεσης ή συλλογής, ενός χώρου συγκέντρωσης των πλούσιων λαογραφικών στοιχείων του νησιού που πολλοί κάτοικοι θα δώριζαν για την γνώση της παράδοσης από τις επόμενες γενιές, ενός χώρου έκθεσης των αρχαιολογικών ευρημάτων και ενάλιων αρχαιοτήτων. Το μικρό θεατράκι στη πίσω μεριά της Μαρασλείο θα αποτελούσε ενδεδειγμένο μέρος για την αναβίωση πολιτιστικών δρώμενων και την καθιέρωση σχολικών παραστάσεων. Τα γεμίσματα των τοιχίων αντιστήριξης στην εμπρόσθια όψη θα μπορούσαν να μετατραπούν σε βοτανικό κήπο για τους μαθητές, όπως στο παρελθόν. Οι χώροι και οι

δυνατότητες του κτιρίου είναι τέτοιοι που θα μπορούσαν να φιλοξενηθούν όλα τα ανωτέρω μέχρι την αναστήλωση ενός κτιρίου του παλαιού οικισμού για την στέγαση λαογραφικού – αρχαιολογικού μουσείου και, επιπρόσθετα, την δέσμευση μιας πτέρυγα του υπογείου για διαμονή εθελοντών που επιθυμούν να προσφέρουν εργασία στο νησί. Οι χώροι ενημέρωσης, συσκέψεων και προβολής θα μπορούσαν, κάλλιστα, όπως τονίστηκε, να δημιουργηθούν στα κενά γραφεία της Δημοτικής Αγοράς ιδιοκτησίας του Δήμου. Αποτελεί ισχυρή πεποίθηση ότι, η εξάλειψη των προβλημάτων του ιστορικού κτιρίου, η μετατροπή του σε πολυχρηστικό χώρο πολιτισμού και η ανάδειξή του θα προσέδιδε ιδιαίτερη αναπτυξιακή προοπτική στον Άγιο Ευστράτιο και θα είχε πολλαπλασιαστικά οφέλη στην τοπική κοινωνία και στο νησί ευρύτερα. Η πρόταση θα μπορούσε να χρηματοδοτηθεί στα πλαίσια του σχεδιασμού της αναπτυξιακής στρατηγικής της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου για τις Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις της προγραμματικής περιόδου 2014 – 2020.

51. Διεξαγωγή Αρχαιολογικών Ερευνών σε Χερσαίο και Θαλάσσιο Χώρο

Στο νησί δεν έχει ουδέποτε πραγματοποιηθεί, κατά το παρελθόν, επίσημη αρχαιολογική έρευνα του χερσαίου και θαλάσσιου χώρου. Παρόλα αυτά, η επιτόπια έρευνα απέδειξε ότι υφίσταται πληθώρα ευρημάτων που κοσμούν σπίτια και ξενώνες του νησιού. Ταυτόχρονα, αρχαιολογικά ευρήματα «φυλάσσονται» σε ακατάλληλους χώρους, χωρίς να είναι καταγεγραμμένα με ορατό το ενδεχόμενο απώλειας. Ως εκ τούτου, καθίσταται αναγκαία η επιδίωξη όχλησης της αρμόδιας αρχαιολογικής Υπηρεσίας από τον Δήμο για την διαπίστωση της δυνατότητας χρηματοδότησης και διενέργειας αρχαιολογικών ερευνών στο νησί και τον θαλάσσιο χώρο. Δεδομένης της ουσιαστικής δυσκολίας εξασφάλισης πιστώσεων για την διεξαγωγή αρχαιολογικών ερευνών, θα πρέπει να η αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων, να προβεί σε καταγραφή πόρτα – πόρτα στον οικισμό, προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι δεν θα απομακρυνθούν από το νησί ευρήματα και πως κάποια ημέρα θα στολίζουν τις προθήκες ενός μουσείου στο νησί για να διαπιστώνουν οι επόμενες γενιές το πλούσιο παρελθόν του Αγίου Ευστρατίου. Θα πρέπει να κατανοηθεί από τους Αγιοευστρατίτες, ότι το ιστορικό μας παρελθόν είναι ότι πολυτιμότερο έχουμε και γι' αυτό οφείλουμε να το διαφυλάττουμε και να περάσει αυτούσιο στις μελλοντικές γενιές. Στην υλοποίηση της εν λόγω δράσης, σημαντική θα είναι η συμβολή και οι πιθανές κατευθυντήριες οδηγίες από τον Κο Βύρωνα Μανικάκη, ως γνώστης της ιστορίας του νησιού.

52. Διοργάνωση Καταδύσεων σε Σημεία Ενάλιων Αρχαιοτήτων ή Ναυαγίων

Στο νησί έχουν εντοπιστεί ναύαγια, όπως στη νησίδα Δώδεκα Απόστολοι και αλλού, σύμφωνα με επιτόπιες μαρτυρίες, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν ως υποθαλάσσια μουσεία, αντίστοιχα με την περίπτωση των Σποράδων και του Παγασητικού, όπου τέσσερα (4) ναύαγια θα αναδειχτούν σε ενάλιους αρχαιολογικούς χώρους με έγκριση από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (ΚΑΣ) (Το ΒΗΜΑ, 2015). Φορέας υλοποίησης δύναται να είναι η Περιφέρεια και ο Δήμος σε συνεργασία με την αρμόδια Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, η οποία θα έχει και την εποπτεία.

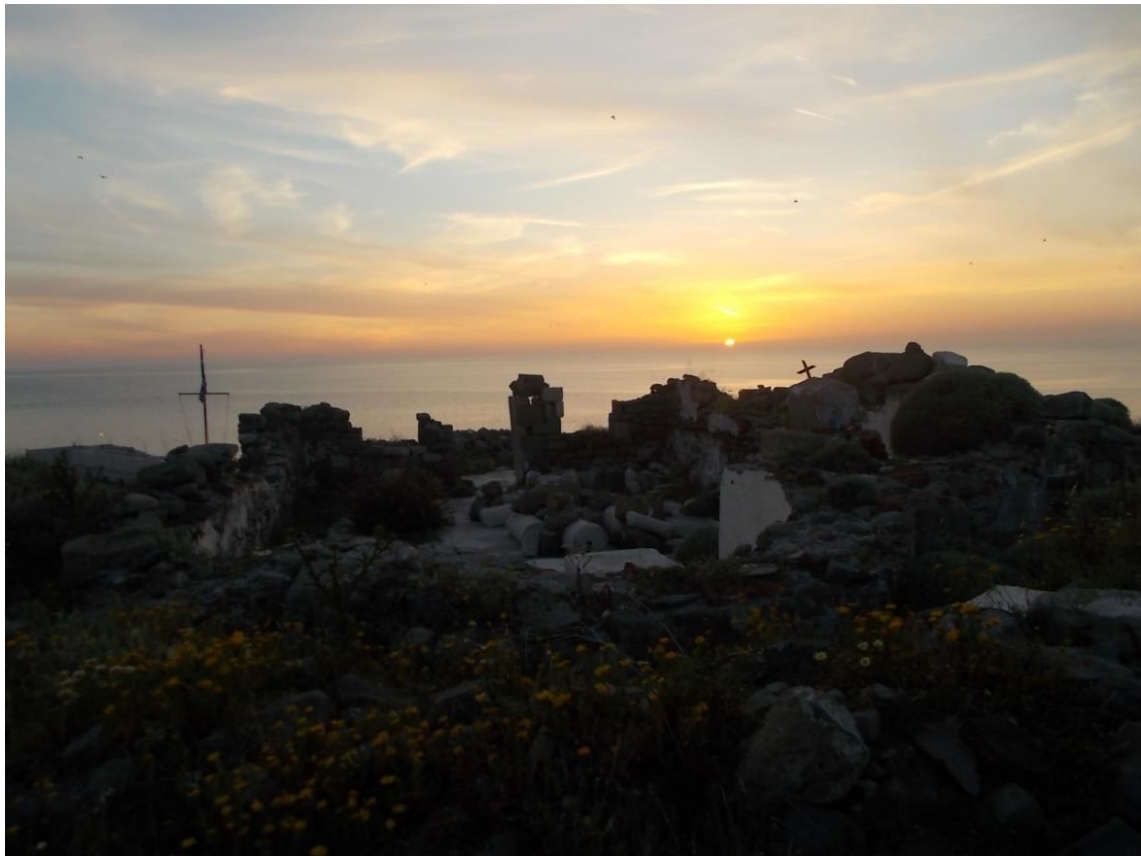
53. Αναστήλωση Εκκλησιαστικών Μνημείων

Στον παλαιό οικισμό εξακολουθούν να υπάρχουν γκρεμισμένα εκκλησιαστικά μνημεία που αναμένουν, ενάντια στον χρόνο, την αναστήλωσή τους. Μεταξύ αυτών, το ιδιαίτερα σημαντικό εκκλησιαστικό μνημείο του Αη Στράτη, ο Ιερός Ναός των Πέντε Μαρτύρων.

Κατόπιν των ανωτέρω, κρίνεται σημαντική η προσπάθεια αναστήλωσης για την αποκατάσταση της μνήμης των κατοίκων. Στον τομέα αυτό, θα ήταν επιθυμητή η συμβολή της Ιεράς

Μητρόπολης Λήμνου & Αγίου Ευστρατίου και της αρμόδιας για το νησί 14^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, ενώ η αναστήλωση των γκρεμισμένων εκκλησιαστικών μνημείων θα πρέπει να αποτελεί πάγια επιδίωξη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Σημαντική, επιπρόσθετα, θα ήταν η συμβολή του ΕΜΠ με το Τμήμα Φωτογραμμετρίας και τον Αγιοευστρατίτη Καθηγητή Κο Γεωργόπουλο, ενώ χρηματοδότηση θα μπορούσε αναζητηθεί από crowdfunding ή πιστώσεις της Περιφέρειας.

Εικόνα 139. Ο Ιερός Ναός των Πέντε Μαρτύρων στον Παλαιό Οικισμό

Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθ. – Λιόλιου Μιχ., 2016

54. Ανάδειξη Πολιτιστικών Περιπατητικών Διαδρομών

Στον Άγιο Ευστράτιο, όπως έχει αναφερθεί, υπάρχουν διάσπαρτα αρχαία ευρήματα, όπως λείψανα προϊστορικού οικισμού της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (3η χιλιετία π.Χ.) στη θέση Άγιος Αλέξιος στο Αλονίτσι ή ερείπια της αρχαίας πόλης στο λόφο του Αγίου Μηνά και άλλα ιστορικά κατάλοιπα, τα οποία θα πρέπει να αξιοποιηθούν, μέσω διοργάνωσης περιπατητικών διαδρομών, όπου οι επισκέπτες θα μπορούν να θαυμάσουν το πολιτισμικό πλούτο αλλά και τις φυσικές ομορφιές του νησιού. Την δράση αυτή θα πρέπει να πραγματοποιήσει ο Δήμος σε συνεργασία με τον πολιτιστικό σύλλογο του νησιού, ενώ χρηματοδότηση δύναται να αναζητηθεί από τις πιστώσεις του Δήμου ή της Περιφέρειας.

55. Συμμετοχική Διαχείριση και Χρηματοδότηση Έργων

Η δράση αυτή στοχεύει στη χρηματοδότηση κατασκευής έργων και συντήρησης υποδομών, μέσω του crowdfunding ή αλλιώς participative financing, μία νέας δημοφιλούς μεθόδου για την άντληση κεφαλαίων από μεγάλο αριθμό ενδιαφερόμενων, κατά κύριο λόγο μέσω του διαδικτύου. Το crowdfunding λειτουργεί συνήθως μέσω μίας ιστοσελίδας, στην οποία παρουσιάζονται έργα που χρειάζονται χρηματοδότηση και στην οποία έχει πρόσβαση το κοινό. Θα μπορούσε, κάλλιστα, να χρησιμοποιηθεί η μέθοδος αυτή για τη χρηματοδότηση έργων απαραίτητων στο νησί του Αη Στράτη, όπως η κατασκευή λαογραφικού – αρχαιολογικού μουσείου, η διενέργεια ανασκαφών και η αναβίωση καλλιτεχνικών, δεδομένων των περιορισμένων πιστώσεων του Δήμου και της Περιφέρειας. Ακόμη, με τη μέθοδο Crowdsourcing, πράξη ανάθεσης καθηκόντων που παραδοσιακά εκτελείτο από υπάλληλο ή εργολάβο, σε μια μεγάλη ομάδα εθελοντών ή μία κοινότητα μέσω ανοικτής πρόσκλησης, θα μπορούσαν να υλοποιηθούν τα έργα αυτά από απλούς πολίτες, όπως η συντήρηση μνημείων από φοιτητές από όλη την Ελλάδα στο πλαίσιο πρακτικής άσκησης (Κοντιζάς και Παπαχρήστου, 2014).

56. Αναβίωση των Παραδόσεων

Μεγάλο πρόβλημα αποτελεί η μετασεισμική αλλοίωση των πολιτισμικών στοιχείων του Αγίου Ευστρατίου, καθώς τα έθιμα, οι παραδοσιακοί χοροί, τα τραγούδια αλλά και οι παραδοσιακές τέχνες και τα επαγγέλματα τείνουν ή έχουν ήδη εξαφανιστεί. Ωστόσο, οι παραδόσεις του Αη Στράτη μπορούν να συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη του νησιού και για τον λόγο αυτό προτείνεται η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων με παραδοσιακή μουσική και χορούς, τοπική κουζίνα αλλά και παραδοσιακές φορεσιές και έθιμα, όπου θα μπορεί ο επισκέπτης να συμμετέχει και να βιώσει την εμπειρία. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις θα μπορούσαν να διοργανώνονται και σε μη τουριστικές περιόδους, ώστε να υπάρχει συμβολή στην επέκταση της επισκεψιμότητας. Φορέας υλοποίησης θα πρέπει να είναι ο Δήμος σε συνεργασία με τον πολιτιστικό σύλλογο του νησιού αλλά και κάτοικοι που επιθυμούν να συνεισφέρουν στην οργάνωση και στην υλοποίηση.

57. Αναβίωση Πολιτιστικών Δρώμενων Εκτοπισμένων και Καθιέρωση Φεστιβάλ

Όπως έχει αναλυθεί στην παρούσα εργασία, το νησί, στο πρόσφατο παρελθόν, αποτέλεσε σημαντικό τόπο εκτόπισης αλλά και δράσης πλήθους πολιτικών κρατουμένων. Ανάμεσά τους, εξέχουσες προσωπικότητες των γραμμάτων, των τεχνών και της διάνοησης. Με βάση την ιστορία του τόπου, λοιπόν, δεν θα μπορούσε να μην προταθεί η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων μνήμης με τη συμμετοχή καταξιωμένων καλλιτεχνών. Αποτελεί έναν ιστορικό πολιτιστικό πλούτο, ανεκμετάλλευτο και αναξιοποίητο, που κάλλιστα, θα μπορούσε να μετατρέψει την σημερινή παραπομπή του Αγίου Ευστρατίου από «νησί της εξορίας» σε νησί έμπνευσης ανθρώπων του αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη και την εδραίωσή του στον πολιτιστικό χάρτη της χώρας και όχι μόνο (Τάτσης, 2016).

Ως εκ τούτου, προτείνεται η αναβίωση των πολιτιστικών δρώμενων των εκτοπισμένων με την συνδρομή και συμμετοχή του Μουσείου Πολιτικών Εξόριστων Αγίου Ευστρατίου στην Αθήνα αλλά και την Κομμουνιστική Νεολαία Ελλάδας (ΚΝΕ). Μεταξύ των πολιτιστικών δρώμενων, σημαντική θα ήταν η αναβίωση των ποιητικών απογευματινών των εκτοπισμένων και η πρόσκληση των ανθρώπων του πνεύματος για την προβολή του νησιού και την απήχηση σε όλη την Ελλάδα.

58. Δημιουργία Υπαίθριου Μουσείου στα Ίχνη των Εκτοπισμένων

Μια πραγματική ευκαιρία για τα πολιτιστικά δρώμενα του Αγίου Ευστρατίου είναι η δημιουργία υπαίθριου μουσείου στα ίχνη των εκτοπισμένων. Η ανάδειξη της πρόσφατης ιστορίας του νησιού, μέσω καθαρισμού, αποκάλυψης, σήμανσης και ανάδειξης των σημαντικών σημείων του στρατοπέδου εκτοπισμένων, όπως αυτά παρουσιάζονται σε χάρτη του Μουσείου Δημοκρατίας, δύναται να προσδώσει σημαντική αναπτυξιακή προοπτική στον Άγιο Ευστράτιο και να μετουσιώσει την φήμη του από τόπο εξορίας σε τόπο του αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη. Αποτελεί μια αναξιοποίητη πολιτιστική παρακαταθήκη που μπορεί να προσδώσει την δυνατότητα στον επισκέπτη να «ταξιδέψει» στον χρόνο και τη νεότερη ιστορία της χώρας και να «αφουγκραστεί» τα βήματα σπουδαίων ανθρώπων του πνεύματος, των τεχνών, των γραμμάτων και της διάνοησης που εκτοπίστηκαν στο νησί και συνείσφεραν μετέπειτα στην διαμόρφωση της πολιτιστικής ζωής της χώρας.

59. Ανάδειξη και Προβολή του Αη Στράτη ως Ιστορικού Τόπου Μνήμης

Κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η προσπάθεια ανάδειξης και προβολής του Αγίου Ευστρατίου ως ιστορικού τόπου μνήμης, καθώς αποτέλεσε τον μακροβιότερο τόπο εκτόπισης, κατά το πρόσφατο παρελθόν, «μαρτυρώντας» το σκληρό πρόσωπο της νεότερης ιστορίας της χώρας μας. Εξήντα τέσσερα (64) ολόκληρα χρόνια «αξιοποίησης» του νησιού ως τόπου εκτόπισης. Μια βαριά κληρονομιά που απέκτησε το νησί, η σημασία της οποίας συνοψίζεται στα λόγια του Κώστα Βάρναλη...«*Ο Άγιος Ευστράτιος ανάμεσα στους διάφορους τόπους εξορίας κατέχει μια ξεχωριστή θέση. Αποτέλεσε το μακροβιότερο τόπο εξορίας και έγινε σύμβολο του αγώνα του λαού για μια κοινωνία και καιρούς εντυχισμένους...*» (Βάρναλης, 2014, σελ. 19).

Θα μπορούσαν να διοργανώνονται εκδηλώσεις μνήμης, ετησίως, με τη συμμετοχή γνωστών και καταξιωμένων καλλιτεχνών, να διοργανώνονται εκπαιδευτικές εκδρομές από μαθητές και φοιτητές αλλά και να δημιουργηθεί ντοκιμαντέρ με τη πλούσια ιστορία του νησιού για προβολή στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό. Την υλοποίηση της δράσης αυτής θα μπορούσε να αναλάβει η Περιφέρεια με τη συμβολή του Υπουργείου Πολιτισμού και σημαντικών προσωπικοτήτων με αναγνωρισμένη παρουσία στη χώρα ή και ευρύτερα.

60. Δημιουργία Περιηγητικού – Πεζοπορικού Οδηγού για τον Άγιο Ευστράτιο

Η δημιουργία ενός περιηγητικού και πεζοπορικού οδηγού για τον Άγιο Ευστράτιο κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική δράση για την ενημέρωση των επισκεπτών αλλά και την προβολή - ανάδειξη του νησιού. Αποτελεί μια δράση που απουσιάζει από την αγορά και θα μπορούσε να εμπεριέχει σημαντικές πληροφορίες για την ιστορία του νησιού, τα μνημεία και αξιοθέατα, τις πεζοπορικές διαδρομές, την χλωρίδα & πανίδα του νησιού και άλλα πολύτιμα στοιχεία για την παραδοσιακή αρχιτεκτονική, την γαστρονομία, τον πολιτισμό και την ταυτότητα των Αγιοευστρατιτών. Κατά την παρούσα εργασία, έγινε προσέγγιση εταιρειών που διαθέτουν εμπειρία στον τομέα με σκοπό να αποσαφηνιστεί το κόστος μιας τέτοιας προσπάθειας, όπως αποτυπώνεται στην παράγραφο 11.5. του Παραρτήματος. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να εστιάσει και να προωθήσει την δημιουργία ενός τέτοιου οδηγού που θα οδηγήσει, αναμφισβήτητα, σε αύξηση της επισκεψιμότητας. Χρηματοδότηση δύναται να ευρεθεί από πιστώσεις του Δήμου ή της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου.

61. Αναστήλωση Ανεμόμυλων

Σημαντικό στοιχείο προβιομηχανικής τεχνολογίας και πολιτιστικό στοιχείο του Αγίου Ευστρατίου αποτελούσαν οι ανεμόμυλοι που έστεκαν στις παρυφές του λόφου του Αη Γιάννη, άνωθεν του οικισμού, οι οποίοι είναι χαραγμένοι στις μνήμες των κατοίκων του νησιού. Οι ανεμόμυλοι αυτοί, όσοι γλίτωσαν από τον καταστρεπτικό σεισμό του 1968, γκρεμίστηκαν από τα συνεργεία ανοικοδόμησης του Δικτατορικού καθεστώτος. Για την επαναφορά του παραδοσιακού χαρακτήρα του νησιού, κρίνεται ως σημαντική δράση η προσπάθεια αναστήλωσης ενός ή δύο ανεμόμυλων, με προσδωκόμενο συνολικό αριθμό τους τέσσερις (4), η οποία θα έχει ιδιαίτερα θετικό αντίκτυπο στις μνήμες των κατοίκων. Η δράση δύναται να ενταχθεί και να χρηματοδοτηθεί από τον άξονα 3 του προγράμματος «Στρατηγική Έξυπνης Ειδίκευσης - RIS 3» του Βορείου Αιγαίου για την περίοδο 2014-2020.

62. Ίδρυση Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων

Σύμφωνα με την Δήμαρχο Κα Κακαλή, υπάρχει πρόθεση ίδρυσης Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων. Πράγματι, η δράση κρίνεται θετική, καθώς ο Σύλλογος θα συμβάλλει στην ενασχόληση με τα ζητήματα του σχολείου και της εκπαίδευσης των παιδιών γενικότερα. Ωστόσο, καθίσταται αναγκαία η ουσιαστική συνεισφορά στην βελτίωση των συνθηκών και παροχών εκπαίδευσης με εθελοντική εργασία, δημιουργικές προτάσεις και πράξεις για τα παιδιά του νησιού και το μέλλον τους με στόχο την διεύρυνση των μαθησιακών οριζόντων τους και όχι η ίδρυση ενός συλλόγου για τυπικούς λόγους.

63. Εξωστρέφεια και Συνεργασία Πολιτιστικού Συλλόγου με Τοπική Αυτοδιοίκηση

Ο Πολιτιστικός Σύλλογος των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο Άγιος Ευστράτιος» θα πρέπει να καταστεί πιο ενεργός επί των ζητημάτων του νησιού και να μην περιορίζεται σε εθιμοτυπικές συγκεντρώσεις, όπως η διενέργεια χοροεσπερίδων και η κοπή πίτας. Αναμφισβήτητα, οι εν λόγω εκδηλώσεις φέρνουν του απόδημους Αγιοευστρατίτες πιο κοντά, διατηρώντας τους δεσμούς, ωστόσο, θα πρέπει οι δράσεις του να διεκρινθούν για την αντιμετώπιση προβλημάτων του νησιού, καλύπτοντας σημαντικά κενά προς όφελος του τόπου καταγωγής τους. Πράγματι, ο Σύλλογος θα πρέπει να ενσκήψει με εθελοντικές δράσεις και συμβολική εργασία στην αντιμετώπιση των ακρίδων, αλλά και κάλυψη ελλείψεων του σχολείου ή άλλες ενέργειες που θα δημιουργήσουν μια γέφυρα αλληλεγγύης κατοίκων και προσωρινά διαμενόντων στο νησί.

Από την άλλη, η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να συνεργαστεί και να υποστηρίξει τον Πολιτιστικό Σύλλογο και την θέλησή του για διενέργεια πολιτιστικών δρώμενων στο νησί, παρέχοντας οικονομική στήριξη και την δυνατότητα αξιοποίησης του ετήσιου κονδυλίου του Δήμου για πολιτιστικά δρώμενα με διαφανείς διαδικασίες.

Καθίσταται αναγκαία η αλληλοϋποστήριξη Πολιτιστικού Συλλόγου και Τοπικής Αυτοδιοίκησης και η ανάπτυξη δεσμών εμπιστοσύνης. Η προτιθέμενη μεταφορά του καταστατικού του Πολιτιστικού Συλλόγου από την Αθήνα στον Άγιο Ευστράτιο ας είναι το πρώτο βήμα στην ανάπτυξη της επιθυμητής συνεργασίας που θα επιφέρει την παρακολούθηση και συμμετοχή του Συλλόγου εκ του σύνεγγυς στα ζητήματα του νησιού. Στην συνέχεια, θα πρέπει η εξωστρέφεια να αποτελέσει κοινό στόχο, ώστε με δράσεις και δρώμενα να καταστεί εφικτή η ανάδειξη του νησιού και της ιδιαίτερης ταυτότητάς του.

64. Αδερφοποίηση με την νήσο Τένεδο

Η ύπαρξη ομοιοτήτων του Αγίου Ευστρατίου με το ερευνητικό πρόγραμμα «Αη Στράτης – Πράσινο Νησί» και της γειτονικής Τένεδου, που αποτελεί ήδη πράσινο νησί σε ζητήματα αυτονομίας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, καθιστά παραγωγική και ωφέλιμη την προσπάθεια αδερφοποίησης. Κατά το παρελθόν, σύμφωνα με τον πρώην Δήμαρχο Κο Μακρή, υπήρχε πρόταση αδερφοποίησης από την Τένεδο η οποία δεν αξιοποιήθηκε. Κρίνεται ότι, μια ανάλογη κίνηση από πλευράς του Αη Στράτη, σε περίπτωση που είναι εφικτή και αποδεκτή από τους αρμόδιους φορείς, θα είχε θετικά αποτελέσματα και θα μπορούσε να συμβάλλει σε ανταλλαγή τεχνογνωσίας και απόψεων μεταξύ των δύο νησιών αλλά και επέκταση της συνεργασίας σε άλλους τομείς, όπως η αξιοποίηση της εμπειρίας της Τένεδου στην αμπελοκαλλιέργεια, ως θετικό παράδειγμα για ενδεχόμενη αναβίωση της αμπελοκαλλιέργειας στον Αη Στράτη, αλλά και πολιτιστικές δράσεις κοινού ενδιαφέροντος. Πράγματι, μια τέτοια ενέργεια θα μπορούσε, σε περίπτωση αποδοχής από το αρμόδιο Υπουργείο, να έχει πολλαπλασιαστικά οφέλη με μικρές αλλά καθοριστικές ενέργειες προσέγγισης των δύο λαών, της Ελλάδας και της Τουρκίας, μέσω δράσεων που γεφυρώνουν τα χάσματα και μειώνουν τις αποστάσεις των δύο χωρών.

65. Έκδοση Ανέκδοτου Λαογραφικού Υλικού για τον Αη Στράτη

Στο Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών και συγκεκριμένα στο χειρόγραφο με α/α 03641 του 1972 και τίτλο «*Λαογραφικά νήσου Αγίου Ευστρατίου (Αϊ Στράτη)*» του Κου Γιάννου Ι. και στο χειρόγραφο με α/α 04109 του 1979 και τίτλο «*Λαογραφικό Υλικό Δήμου*» του Κου Μανάκα Γ., διατηρείται σημαντικό ανέκδοτο ιστορικό και λαογραφικό υλικό που αφορά στο νησί και σήμερα τείνει να εξαφανιστεί ή έχει ήδη σβήσει από τις μνήμες, σε μια εποχή ισοπέδωσης και αγνόησης των παραδόσεων, των ηθών και εθίμων, της τέχνης και του πολιτισμού ευρύτερα. Για την διατήρηση της μνήμης αλλά και της προσπάθειας αναβίωσης πολιτιστικών δρώμενων, καλείται η Τοπική Αυτοδιοίκηση και ο Πολιτιστικός Σύλλογος του νησιού, στην από κοινού προσπάθεια εύρεσης πόρων και έκδοσης του υλικού αυτού, ως στοιχείο της προσεισμικής πολιτιστικής ζωής του νησιού και της ταυτότητας των Αγιοευστρατιτών.

8.4.5. Ανθρωπογενές Περιβάλλον

66. Επίλυση του Περιπλεγμένου Ιδιοκτησιακού Καθεστώτος Παλαιού Οικισμού

Αναμφισβήτητα, το περιπλεγμένο ιδιοκτησιακό καθεστώς, όπως αυτό αναλύθηκε στην παράγραφο 6.6.1.2. της παρούσας εργασίας, δυναμιτίζει τις όποιες προσπάθειες αναστήλωσης του παλαιού οικισμού του Αγίου Ευστρατίου. Αποτελεί ένα ανασταλτικό εμπόδιο στην δημιουργία του οποίου συνέβαλλε καθοριστικά η Πολιτεία και οι δικαστικές αποφάσεις του παρελθόντος. Ωστόσο, δεν μπορεί να αποτελεί δυσεπίλυτο ζήτημα. Οι ειδικοί σε ζητήματα χωροταξίας, όπως ο Καθηγητής Κος Λαλέλης Κ. του Τμήματος Χωροταξίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ο οποίος έχει ασχοληθεί με το ζήτημα, θα μπορούσε να συμβάλλει στην επίλυση του γόρδιου αυτού δεσμού και στην εύρεση μιας δίκαιης λύσης που θα έδινε στους Αγιοευστρατιτίτες την δυνατότητα επανακατοίκησης του παλαιού οικισμού. Ωστόσο, για να είναι αυτό επιθυμητό από τους ίδιους, θα πρέπει να υπάρχουν τα ανάλογα κίνητρα, όπως το να μην επωμιστούν το υψηλό κόστος μετεγκατάστασης στο σύνολο αλλά και οι κατοικίες στον παλαιό οικισμό να είναι λειτουργικές, σύμφωνα με τις σύγχρονες ανάγκες.

Τα οικόπεδα του παλαιού οικισμού ήταν επιφανείας της τάξης των 30 – 50m² που επιλύαν τις ανάγκες ωφέλιμου χώρου στέγασης σε δύο και τρεις ορόφους με την δημιουργία προεξοχών,

τα περίφημα σαχνισίνα, ενώ η δόμηση στον παλαιό οικισμό ήταν ιδιαίτερα πυκνή, με κοινή μεσοτοιχία των σπιτιών, αφήνοντας ελάχιστους κοινόχρηστους χώρους. Το γεγονός αυτό δημιουργεί σκεπτικισμό στην προτιθέμενη απόπειρα αποκάλυψης των κοινοχρήστων χώρων και εύρεσης των αρχικών ιδιοκτησιών για την αναστήλωση του παλαιού οικισμού σχετικά με την λειτουργικότητα των μελλοντικά ανεγειρόμενων κατοικιών. Πράγματι, αν ακολουθηθεί το πολεοδομικό μοντέλο του προσεισμικού οικισμού θα ανακύψουν σημαντικά ζητήματα στον αερισμό και φυσικό φωτισμό των μελλοντικών κατοικιών λόγω πυκνής δόμησης αλλά και στους απαραίτητους κοινόχρηστους χώρους του οικισμού, πέραν από το ιδιοκτησιακό καθεστώς, το οποίο έχει περιπλακεί έντονα από τις δικαστικές αποφάσεις και την πάροδο πενήντα περίπου ετών από τον σεισμό με τον πολλαπλασιασμό των δικαιούχων των ιδιοκτησιών των οικοπέδων, ως απόγονοι και φυσικοί κληρονόμοι των αρχικών ιδιοκτητών. Από την άλλη, μια προσπάθεια υλοποίησης αναδασμού του οικισμού και η δημιουργία νέων, λειτουργικών και μεγαλύτερων σε διάσταση οικοπέδων διαφαίνεται, σύμφωνα με την επιτόπια έρευνα που διενεργήθηκε, ότι δεν θα ικανοποιούσε όλους τους πιθανούς ιδιοκτήτες, λόγω περιορισμένης επιφάνειας του παλαιού οικισμού και των πολλών δικαιούχων. Κατόπιν των ανωτέρω, απαιτείται μια εμπεριστατωμένη μελέτη του θέματος από αρμόδιο φορέα, στον οποίο θα πρέπει να αποταθεί η Τοπική Αυτοδιοίκηση άμεσα για την εύρεση μιας ορθολογικής λύσης.

Κατά την κρίση του γράφοντα, πιστεύεται πως το ζήτημα του παλαιού οικισμού θα μπορούσε να επιλυθεί από μια προσπάθεια ολοκληρωμένου αναδασμού (Ρόκος, 1981) που μπορεί να διευρύνει τις τυπικές δυνατότητες του παραδοσιακού αναδασμού. Πράγματι, με τον παραδοσιακό αναδασμό, η Κρατική αρχή αποσπά όλες τις έγγειες ιδιοκτησίες ενός καθορισμένου τόπου από τους κυρίους τους, χαράσσει νέα όρια στο εσωτερικό τους και τελικά τις επαναδιανέμει μεταξύ των πρότερων ιδιοκτητών, με νέους τίτλους κυριότητας (Βικιπαίδεια, 2017_ε). Στην περίπτωση του παλαιού οικισμού, αυτό θα έδινε λύση στο ζήτημα δημιουργίας ρυμοτομίας που δεν υπήρχε στον προσεισμικό οικισμό. Ωστόσο, το ζητούμενο στον παλαιό οικισμό του Αη Στράτη δεν είναι μόνο το ζήτημα στέγασης των κατοίκων και δημιουργίας κοινοχρήστων χώρων αλλά και η ολιστική αντιμετώπιση των ουσιωδών ζητημάτων του νησιού για την αναστροφή της πορείας συρρίκνωσης προς επίτευξη της ολοκληρωμένης ανάπτυξης στον δοκιμασμένο αυτό τόπο. Με τον ολοκληρωμένο αναδασμό αντιμετωπίζεται η ιδιωτική, δημόσια ή κοινοτική γη ως ολότητα όλων των δυνάμει φυσικών και ανθρωπίνων διαθεσίμων ενός τόπου, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν μόνο μέσα από μια ολιστική πολιτική ολοκληρωμένης ανάπτυξης, που θα είναι αξιοβίωτη στον βαθμό που θα ζωντανεύει εκτός από τις φυσικές, και τις ανθρώπινες δυνάμεις και δυνατότητες όλων όσων αποφασίσουν εθελοντικά και συνεργιστικά να συμμετέχουν σ' ένα ελπιδοφόρο μήνυμα (Ρόκος, 1981).

Έτσι, στην περίπτωση του Αγίου Ευστρατίου, με γνώμονα ότι ο ολοκληρωμένος αναδασμός αντιλαμβάνεται ολιστικά και διεπιστημονικά το συνολικό πρόβλημα στο οποίο θα πρέπει να δοθεί λύση και το οποίο αφορά, όχι μόνο στην υπό αναδασμό γη, καθίσταται αναγκαία η ανάγκη κάλυψης όλων των αναγκαίων κοινωνικών, οικονομικών, τεχνικών – τεχνολογικών υποδομών ή υποδομών πολιτισμού που απουσιάζουν από το νησί, όπως έχουν αναλυθεί στην παρούσα εργασία, για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Αη Στράτη. Συγκεκριμένα, στις υποδομές συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, ένα αρχαιολογικό – λαογραφικό μουσείο, κοινωνικό φαρμακείο, ΚΕΠ Υγείας, ΚΗΦΗ και άλλες υποδομές που σχετίζονται με την ανάπτυξη σε όλες τις διαστάσεις. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να διεκδικήσει χώρους στο τμήμα του παλαιού οικισμού για την δημιουργία των εν λόγω υποδομών και, βέβαια, την διαμοίραση δίκαια της υπόλοιπης επιφάνειας στους ιδιοκτήτες με οικοπέδα της τάξης των 70m² επιφάνειας, δημιουργώντας νέο σχεδιασμό. Πιστεύεται ότι, ο ολοκληρωμένος αναδασμός θα αποτελούσε την πιο δίκαιη λύση για ένα καλύτερο μέλλον του Αγίου Ευστρατίου. Ωστόσο, αποτελεί καθαρά μια άποψη, ενώ η λύση θα πρέπει να επέλθει με την

ενεργό συμμετοχή όλων των κατοίκων αλλά και αποδήμων Αγιοευστρατιτών και τους αρμόδιους σε ζητήματα χωροταξίας και πολεοδομικού σχεδιασμού.

67. Αναστήλωση του Παλαιού Οικισμού

Η εκ νέου δημιουργία του παλαιού οικισμού αποτελεί, αδιαμφισβήτητα, σημαντικό βήμα για την ευρύτερη ανάπτυξη του νησιού. Πιστεύεται ακράδαντα ότι, η αναστήλωση του οικισμού θα δώσει την δυνατότητα επαναπατρισμού αποδήμων Αγιοευστρατιτών που απομακρύνθηκαν είτε ηθελημένα είτε εκδιώχτηκαν από το Δικτατορικό καθεστώς με το αιτιολογικό της απουσίας από το νησί την ημέρα του σεισμού, χάνοντας το δικαίωμα χορήγησης νέας κατοικίας. Επιπρόσθετα, η παραδοσιακή αρχιτεκτονική του παλαιού οικισμού θα συμβάλλει στην επαναφορά της πολιτισμικής ταυτότητας και, αναμφισβήτητα, θα αποτελέσει παράγοντα προσέλκυσης επισκεπτών. Με τον τρόπο αυτό, θα ενισχυθεί η τοπική οικονομία, ενώ δεν θα πρέπει να παραμεληθούν οι θετικές συνέπειες στην αποκατάσταση της μνήμης των κατοίκων και επούλωσης των πληγών του παρελθόντος.

Είναι, λοιπόν, σαφές ότι πρόκειται για δράση με σημαντικά πολλαπλασιαστικά οφέλη στην τοπική κοινωνία που δύναται να αναδιαμορφώσει το τοπίο του νησιού, αρκεί να υπάρχει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο που θα προβλέπει τον τρόπο με τον οποίο θα καταστεί αυτή δυνατή. Στην κατεύθυνση αυτή, θα πρέπει η Πολιτεία να ενσκήψει και να παρασχεθούν κίνητρα στους ιδιοκτήτες, πιθανότατα με την χορήγηση άτοκων δανείων ή δανείων με ιδιαίτερα χαμηλό επιτόκιο, προκειμένου να καταστεί εφικτή η αναστήλωση κατοικιών σε αυτήν την δύσκολη χρονικά οικονομική συγκυρία για την χώρα. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση, με την σειρά της, θα πρέπει να προβεί στην υλοποίηση του έργου διάνοιξης των κοινοχρήστων χώρων και στην δημιουργία κατάλληλης υποδομής δικτύων στον οικισμό, ώστε να συμβάλλει στην προσπάθεια αναστήλωσης. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να δημιουργήσει δανειοθάλαμο υλικών, ώστε οι κάτοικοι να εξασφαλίσουν τους λίθους για την ανέγερση των κατοικιών, μειώνοντας, σε ένα ποσοστό, το κόστος προμήθειας πρώτων υλών.

Η αναστήλωση του παλαιού οικισμού θα πρέπει να τεθεί ως στόχος πρώτης προτεραιότητας για την Τοπική Αυτοδιοίκηση, στοχεύοντας στην δημιουργία δημόσιων υποδομών που απουσιάζουν από το νησί σε αυτό το τμήμα του οικισμού, όπως λαογραφικό – αρχαιολογικό μουσείο και υποδομές πρόνοιας, όπως αναφέρθηκε στην δράση 66, αλλά και συνεισφέροντας στις ιδιωτικές προσπάθειες με την επίγνωση ότι το πιο σημαντικό όφελος της αποκατάστασης αποτελεί η επανάκτηση της απωλεσθείσας «ταυτότητας» του νησιού και η ικανοποίηση των κατοίκων, καθώς αποκαθίσταται μία μεγάλη αδικία που έγινε σε βάρος τους κατά το πρόσφατο παρελθόν.

68. Μεταφορά της ΔΑΝ Αγίου Ευστρατίου από Λήμνο σε Άγιο Ευστράτιο

Σημαντική δράση που θα άλλαζε τα πληθυσμιακά δεδομένα του νησιού με πολλαπλασιαστικά οφέλη για την τοπική κοινωνία, θα αποτελούσε η μεταφορά της Διοίκησης Άμυνας Νήσου (ΔΑΝ) Αγίου Ευστρατίου από τη Λήμνο, που εδρεύει σήμερα, στον Άγιο Ευστράτιο. Η δημιουργία στρατοπέδου στο νησί για την στέγαση της ΔΑΝ, δυναμικότητας περίπου εκατόν είκοσι (120) ατόμων, σύμφωνα με τον πρώην Δήμαρχο Κο Μακρή, αποτελούσε επιδίωξη και είχε καθοριστεί χώρος στα Μουρούλια, έχοντας λάβει και περιβαλλοντική αδειοδότηση, αλλά δεν υλοποιήθηκε γιατί υπήρξε πρόβλημα χρηματοδότησης (προσωπική επικοινωνία, 24 Φεβρουαρίου, 2017). Προφανώς, για οικονομικούς ή άλλους λόγους, δεν έχει καταστεί εφικτό μέχρι σήμερα και δεν είναι γνωστό αν υπάρχει μελλοντική πρόθεση ή πρόβλεψη του ΥΠΕΘΑ για την εν λόγω μετεγκατάσταση, σε μια εποχή περιστολής δαπανών και μείωσης των

στρατοπέδων. Ωστόσο, δεδομένων των εθνικών λόγων που επιτάσσουν την υλοποίηση της δράσης, θα πρέπει να πραγματοποιηθούν προσπάθειες από το ΥΠΕΘΑ για την εξασφάλιση των αναγκαίων πιστώσεων και την δημιουργία του στρατοπέδου, προκειμένου στο νησί να υπάρχει δύναμη άμυνας και όχι στρατιωτική δύναμη ανακατάληψης από τη Λήμνο.

Εάν η δημιουργία στρατοπέδου είναι απαγορευτική στην παρούσα περίοδο που διανύει η χώρα, για την μη εγκατάλειψη του πλάνου που θα άλλαζε τα πληθυσμιακά δεδομένα στο νησί και, ενδεχόμενα, την μελλοντική του πορεία, προτείνεται μια πιο οικονομική προσέγγιση, κατά την κρίση του γράφοντα, για την μεταφορά της Διοίκησης στο νησί με το οποίο σχετίζεται η ύπαρξή της. Η πρόταση αυτή αφορά στην μη δημιουργία στρατοπέδου αλλά στην μεταφορά της ΔΑΝ και στέγαση των στρατιωτικών και των οικογενειών τους στις μετασεισμικές οικίες του οικισμού που δημιούργησε το Καθεστώς με μίσθωση από τους σημερινούς ιδιοκτήτες. Σκοπός η χρήση τμήματος του οικισμού, δεδομένης της ύπαρξης πολλών κενών σπιτιών, επιτυγχάνοντας την ενσωμάτωση των στρατιωτικών στην τοπική κοινωνία. Το κόστος της μίσθωσης προτείνεται να καταβάλλεται από το ΥΠΕΘΑ, το οποίο θα πρέπει, κατά την γνώμη του γράφοντα, να συνδράμει στο σχέδιο αναστήλωσης του παλαιού οικισμού και να προβεί σε αγορά, μεσοπρόθεσμα, παλαιών μετασεισμικών οικιών για την δημιουργία τύπου Διασποράς στον οικισμό για την στέγαση των Αξιωματικών, Υπαξιωματικών και στρατευσίμων της ΔΑΝ παρέχοντας, σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, κίνητρα μετεγκατάστασης των κατοίκων στην πλαγιά του λόφου του Αη Γιάννη, στον παλαιό οικισμό.

Το σχέδιο μπορεί να φαντάζει σήμερα ουτοπικό αλλά θα αποτελέσει σταδιακά εφελτήριο για αναζωογόνηση του παλαιού παραδοσιακού οικισμού – αφού επιλυθεί το ιδιοκτησιακό καθεστώς – και στην εγκατάσταση της ΔΑΝ σε τμήμα του μετασεισμικού οικισμού, ενσωματώνοντας τους στρατιωτικούς στην τοπική κοινωνία και ενισχύοντας την τοπική οικονομία σε έναν οικισμό που δημιουργήθηκε από το Δικτατορικό καθεστώς με τις προδιαγραφές ενός στρατοπέδου.

69. Τοποθέτηση Κεραμοσκεπών στις Μετασεισμικές Οικίες

Για την αισθητική, ενεργειακή και λειτουργική αναβάθμιση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος του οικισμού του Αγίου Ευστρατίου, προτείνεται η τοποθέτηση κεραμοσκεπών και ηλιακών θερμοσιφώνων σε όλες τις μετασεισμικές οικίες. Πράγματι, τα ουσιαστικά ζητήματα έλλειψης μόνωσης των οικιών αυτών, δύναται να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά με τις εν λόγω ενέργειες, οι οποίες θα αναβαθμίσουν αισθητικά τις ακαλαίσθητες σημερινές οικίες. Για τον λόγο αυτό, προτείνεται η κάλυψη κατά 50% του κόστους υλοποίησης από την Τοπική Αυτοδιοίκηση με διαγωνισμό επιλογής του αναδόχου εγκατάστασης με βάση την οικονομικότερη προσφορά, ενώ το υπόλοιπο 50% προτείνεται όπως καλυφθεί με ιδιωτικές δαπάνες. Επιπρόσθετα, η τοποθέτηση ηλιακών θερμοσιφώνων, προτείνεται όπως πραγματοποιηθεί από κονδύλια του προγράμματος «Εξοικονομώ κατ' οίκον» σε συνδυασμό με την αντικατάσταση κουφωμάτων με νέα αλουμινίου σε ξύλινη απόχρωση η οποία προτείνεται στην δράση 95 της τεχνικής – τεχνολογικής διάστασης.

8.4.6. Φυσικό Περιβάλλον

70. Νομοθετικό πλαίσιο για την αλιεία

Η μείωση της επιτρεπόμενης διάρκειας αλιείας, η απαγόρευση αλιείας σε καταφύγια θαλάσσιας ζωής του νησιού, η θέσπιση ζώνης απαγόρευσης για τα μεγάλα ξένα αλιευτικά, όπως ανεμότρατες, και η χρήση επιλεκτικών μεθόδων, όπως παγίδες, παραγάδια, ορισμένα δίχτυα, μπορεί να συμβάλλουν ενεργά στη προστασία του θαλάσσιου πλούτου του Αγίου Ευστρατίου.

Ειδικότερα, για την θαλάσσια περιοχή του νησιού, κρίνεται αναγκαία, σε συνδυασμό με την δράση 30 για την υπεραλίευση, η θέσπιση απαγόρευσης της αλιείας σε όλα τα μεγάλα αλιευτικά σε απόσταση μικρότερη των τριών (3) ναυτικών μιλίων από τις ακτές του νησιού. Επιπρόσθετα, κρίνεται αναγκαία η απαγόρευση αλιείας των παράκτιων αλιευτικών του νησιού με συγκεκριμένα αλιευτικά εργαλεία (γρι-γρι) και σε συγκεκριμένες περιόδους αλλά και αποκλεισμός τους από σημεία που αποτελούν καταφύγια θαλάσσιας ζωής, όπως προτείνεται στην δράση 72, με θέσπιση Προεδρικού Διατάγματος ή απόφασης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, εάν είναι εφικτό. Σημαντική δράση αποτελεί η παρακολούθηση του υπό δημιουργία χωροταξικού σχεδίου για τον θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου, όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο 6.3.2.3.2., για την μελλοντική επιβίωση του τομέα αλλά και του πλούσιου θαλάσσιου οικοσυστήματος του Αγίου Ευστρατίου.

71. Τεχνητοί Ύφαλοι

Η δημιουργία τεχνητών υφάλων σε περιοχές, όπως στην θαλάσσια περιοχή εξωτερικά της νησίδας Βέλια, θα συμβάλει σημαντικά στην αύξηση του ιχθυοαποθέματος, στη διατήρηση της βιοποικιλότητας στον Άγιο Ευστράτιο, εμποδίζοντας, ταυτόχρονα τα μεγάλα αλιευτικά να πλησιάσουν. Παρόμοιες ενέργειες έχουν πραγματοποιηθεί σε και άλλες περιοχές της Ελλάδας με μεγάλη επιτυχία, όπως η Κάλυμνος, η Πρέβεζα, το Λιτόχωρο κ.ά.. Οι τεχνητοί ύφαλοι γίνονται με βύθιση κούφια τσιμεντόλιθων. Η χρηματοδότηση μπορεί να γίνει από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αλιείας του ΥΠΑΑΤ.

72. Οριοθέτηση Θαλάσσιων Περιοχών Απαγόρευσης Αλιείας

Προκειμένου να διατηρηθεί η θαλάσσια βιοποικιλότητα, κρίνεται αναγκαία η οριοθέτηση περιοχών περιορισμού ή απαγόρευσης της αλιείας στον Άγιο Ευστράτιο. Σημαντικές περιοχές διατήρησης της ιχθυοπανίδας στις οποίες προτείνεται η απαγόρευση της αλιείας αποτελούν οι νησίδες Βέλια, οι Δώδεκα Απόστολοι και το ακρωτήριο Σιαλμά. Επίσης, ο ανακαθορισμός των περιοχών αυτών ανά χρονικά διαστήματα με βάση τη βιοποικιλότητα και το ιχθυοαπόθεμα από τους ειδικούς κρίνεται αναγκαίος. Ο έλεγχος μπορεί να επιτευχθεί με εγκατάσταση ειδικού εξοπλισμού και τη χρήση ραντάρ, για την επόπτευση και παρακολούθηση της θαλάσσιας ζώνης, όπως έχει τοποθετηθεί στην θαλάσσια περιοχή της Γυάρου των Κυκλάδων.

73. Σήμανση και Προστασία των Μικρών Υγροτόπων του νησιού

Αυτά τα εξαιρετικά ευαίσθητα και σημαντικά οικοσυστήματα χρήζουν ιδιαίτερης προστασίας και ανάδειξης. Η δημοσιοποίηση, στην ιστοσελίδα του Δήμου, πληροφοριών σχετικά με τους έξι (6) μικρούς νησιωτικούς υγροτόπους του νησιού και τους σκοπούς που εκπληρώνουν, θα συνέβαλε στη περαιτέρω ενημέρωση κατοίκων και επισκεπτών. Επίσης, η δημιουργία θέσεων παρατήρησης με ενημερωτικές πινακίδες σχετικά με τα είδη ορνιθοπανίδας που φιλοξενούν οι υγρότοποι του Αγίου Ευστρατίου και η θηροφύλαξη με παράλληλη ευαισθητοποίηση των κατοίκων, αποτελούν σημαντική δράση για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Η εθελοντική παρακολούθηση των υγροτόπων του νησιού αποτελεί έναν αποτελεσματικό τρόπο προστασίας και ανάδειξης των προβλημάτων τους. Στη παρακολούθηση μπορούν να συμβάλλουν φοιτητές του Τμήματος Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αιγαίου του, στα πλαίσια της πρακτικής τους εξάσκησης.

74. Εκπόνηση των Διαχειριστικών Σχεδίων Βόσκησης του Ν.4351/2015

Σύμφωνα με τον εν λόγω Νόμο, η βοσκή εντός των βοσκήσιμων γαιών θα ασκείται βάσει των Διαχειριστικών Σχεδίων Βόσκησης (ΔΣΒ). Με τα διαχειριστικά σχέδια ρυθμίζονται οι όροι χρήσης των εν λόγω εκτάσεων σύμφωνα με τις υφιστάμενες και τις προκύπτουσες συμβατές με τη δασική νομοθεσία και τη βοσκή παράλληλες χρήσεις αλλά και την βοσκοϊκανότητα της περιοχής, διασφαλίζοντας την αειφόρο διαχείριση και την απρόσκοπτη αξιοποίηση των γαιών για τις ανάγκες βόσκησης των ποιμνίων. Συνεπώς, κρίνεται αναγκαία η εναρμόνιση με τις διατάξεις του Νόμου και η άμεση δημιουργία ΔΣΒ για το νησί του Αγίου Ευστρατίου, με μέριμνα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

75. Υιοθέτηση Αυστηρού Νομοθετικού Πλαισίου για τη Θήρα

Σύμφωνα με το ισχύον νομικό πλαίσιο, οι παραβάτες των διατάξεων περί θήρας τιμωρούνται με φυλάκιση, με στέρηση της άδειας θήρας, με χρηματική ποινή κ.λπ. ανάλογα με την παράβαση. Ένα μέτρο που θα περιόριζε τις παραβάσεις σε θέματα θήρας στον Άγιο Ευστράτιο αποτελεί ο ουσιαστικός έλεγχος και η αφαίρεση της δυνατότητας κυνηγιού οριστικά για το νησί του Αη Στράτη, μετά από βεβαιωμένη παράβαση στο νησί. Επιπρόσθετα, με δεδομένο το ζήτημα της ακρίδας και την ανάγκη προστασίας των αποδημητικών πουλιών και πτηνών που συντελούν στην καταπολέμησή τους, κρίνεται αναγκαία η θέσπιση απαγόρευσης του κυνηγιού πτηνών στο νησί για τουλάχιστον πέντε (5) χρόνια.

76. Θεσμικό Πλαίσιο για Επιχειρήσεις Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού

Οι επιχειρήσεις που σχετίζονται με εναλλακτικές μορφές τουρισμού εμπίπτουν θεσμικά σε γενικότερες κατηγορίες που ασχολούνται με τον μαζικό τουρισμό. Απαιτείται ειδικό θεσμικό πλαίσιο στον Άγιο Ευστράτιο για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού με δεσμεύσεις για τη προστασία του περιβάλλοντος, την ασφάλεια του επισκέπτη, την ενημέρωση σε περιβαλλοντικά θέματα και την προώθηση της πιστοποίησης επιχειρήσεων φιλικών προς το περιβάλλον (ecolabel).

77. Ανάδειξη και Πιστοποίηση Διαδρομών Περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος

Η μοναδικότητα του εκτεταμένου δάσους Αιγαιακής Δρυός (*Quercus tihaburensis* ssp *macrolepis*) στην περιοχή Αυλάκια, ως από τα ελάχιστα εναπομείναντα στο Αιγαίο, καθιστά την δράση αξιοποίησης ιδιαίτερα σημαντική. Πράγματι, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για πεζοπορία, μέσω χάραξης και χαρτογράφησης μονοπατιών, τα οποία θα μπορούσαν να λάβουν και ευρωπαϊκή πιστοποίηση (Leading Quality Trails – Best of Europe). Επιπρόσθετα, καθίσταται σημαντική η δράση αποκατάστασης και ανάδειξης του κατεστραμμένου μονοπατιού προς Γερακοφωλιά στα Αυλάκια, καθώς αποτελεί, σύμφωνα με επιτόπια έρευνα, σημαντική αναπτυξιακή δυνατότητα στον τομέα των πεζοπορικών διαδρομών του Αγίου Ευστρατίου. Η δράση δύναται να υλοποιηθεί από τον Δήμο με την ανάθεση των εργασιών ανάδειξης, χαρτογράφησης και προβολής του δικτύου μονοπατιών σε εταιρείες που εξειδικεύονται στον τομέα, όπως η TERRAIN, η paths of Greece, η Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας, η Ελληνική Εταιρία Περιβάλλοντος ή η Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Πεζοπόρων, ενώ η Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Πεζοπόρων δύναται να τα πιστοποιήσει.

78. Δημιουργία Πυροσβεστικού Κλιμακίου και Ίδρυση Ομάδας Πυρασφάλειας

Η απουσία πυροσβεστικού κλιμακίου στο νησί με εξαίρεση ένα πυροσβεστικό όχημα και ενός αγροτικού που διαθέτει πυροσβεστική αντλία με οδηγό τον Αντιδήμαρχο, σε έναν από τους πολλούς ρόλους του, δημιουργεί ερωτηματικά για την ετοιμότητα αντιμετώπισης μιας πυρκαγιάς στο βελανιδόδασος ή αλλού. Ως εκ τούτου, καθίσταται αναγκαία η εγκατάσταση πυροσβεστικού κλιμακίου στο νησί με ανάλογο εξοπλισμό και οχήματα. Σε περίπτωση που δεν προβλέπεται ή υφίσταται αδυναμία εγκατάστασης πυροσβεστικού κλιμακίου στον Άγιο Ευστράτιο, κρίνεται αναγκαία η συγκρότηση εθελοντικής ομάδας πυρασφάλειας για άμεση αντίδραση. Ο εξοπλισμός της ομάδας δύναται να αναζητηθεί από πιστώσεις του Δήμου και της Περιφέρειας ή από χορηγίες του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος με αποδεδειγμένη ευαισθησία στα ζητήματα των μικρών και απομονωμένων νησιών της χώρας. Σημαντικές πληροφορίες για την αποτελεσματική συμμετοχή των εθελοντών στην προστασία των δασών παρέχει η WWF (WWF, 2009), ενώ σεμινάρια και εκπαίδευση εθελοντών στην δασοπυρόσβεση και δασοπροστασία παρέχει η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας και το Αρχηγείο του Πυροσβεστικού Σώματος κάθε χρόνο.

79. Αποκάλυψη του Σπηλαιού Καταφύγι και Ανάδειξη Σπηλαίων του Νησιού

Η λαογραφική παράδοση του Αγίου Ευστρατίου αναφέρει συχνά το Σπήλαιο Καταφύγι, στο οποίο προσέφυγαν οι κάτοικοι, κατά το παρελθόν, για να προστατευτούν από τους πειρατές. Σύμφωνα με επισημάνσεις κατοίκων, το σπήλαιο είναι, κατά πάσα πιθανότητα, υπαρκτό στον ομώνυμο λόφο προς το Αλονίτσι με καλυμμένη την είσοδο, λόγω κατάρρευσης του εσωτερικού από σεισμό. Κρίνεται σκόπιμη η υλοποίηση προσπάθειας εξακρίβωσης της ύπαρξης ή μη του σπηλαιού και η εκτέλεση, σε περίπτωση που είναι υπαρκτό, δοκιμαστικών προσπαθειών αποκάλυψης της εισόδου για την διερεύνηση των δυνατοτήτων αξιοποίησης και σύνδεσης του με την λαογραφική παράδοση του Αγίου Ευστρατίου, ως σημαντικό φυσικό μνημείο του νησιού. Σε περίπτωση ύπαρξης του σπηλαιού, η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα μπορούσε να απευθυνθεί στον έμπειρο Σπηλαιολογικό Ελληνικό Εξερευνητικό Όμιλο για την υποβοήθηση του πιθανού έργου ανάδειξης και αξιοποίησης (ΣΠ.ΕΛ.Ε.Ο) (<http://speleo.gr/el/>).

Επιπρόσθετα, κρίνεται αναγκαία η χαρτογράφηση, σήμανση, ανάδειξη, προβολή και βελτίωση της πρόσβασης του σημαντικού σπηλαιού του Οσίου Ευστρατίου στις ανατολικές ακτές του νησιού, πάνω από τον όρμο Νεράκι, αλλά και σήμανσης και ανάδειξης των σπουδαίων ενάλιων σπηλαίων του νησιού, στα οποία βρίσκει καταφύγιο η μεσογειακή φώκια *Monachus monachus*.

80. Ανάδειξη Απολιθωμένου Δάσους και Γεωλογικών Σχηματισμών

Η καταγεγραμμένη ύπαρξη απολιθωμένου δάσους στο νησί, καθιστά επιτακτική την χαρτογράφηση, οριοθέτηση σήμανση, προστασία και ανάδειξη αυτού του σημαντικού, από γεωλογική άποψη, στοιχείου φυσικής κληρονομιάς με στόχο την ευρεία προβολή, αντίστοιχη του απολιθωμένου δάσους στην Λέσβο. Επιπρόσθετα, στο νησί παρατηρούνται γενικότερα αξιόλογοι γεωλογικοί σχηματισμοί από ηφαιστειακούς τόφφους που καθιστούν, ομοίως, αναγκαία την ανάδειξη για την προσέλκυση επισκεπτών αλλά και επιστημόνων.

81. Ανάδειξη και Αξιοποίηση Αμμοθινών στο Αλονίτσι

Η ύπαρξη αμμοθινών στο Αλονίτσι δίνει την δυνατότητα προβολής, ως μια μικρογραφία των αμμοθινών της Λήμνου. Θα μπορούσε να ενταχθεί σαν αξιοθέατο σε έναν περιηγητικό οδηγό του νησιού και να επιτύχει την προσέλκυση πεζοπόρων και επισκεπτών στο αξιόλογο αυτό

σημείο του νησιού. Αποτελεί μια ελάχιστα κοστοβόρα δράση που πρέπει να αξιοποιηθεί προς όφελος της επισκεψιμότητας.

8.4.7. Τεχνική – Τεχνολογική Διάσταση

Μεταφορές

82. Βελτίωση Υφιστάμενου Οδικού Δικτύου

Στον Άγιο Ευστράτιο, το υφιστάμενο οδικό δίκτυο πάσχει από κάθε άποψη, αποτελώντας σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα ανάπτυξης του νησιού. Προτείνεται, λοιπόν, σε πρώτη φάση ασφαλτόστρωση μέχρι την παραλία του Αγίου Δημητρίου και μεσοπρόθεσμα η ασφαλτόστρωση του κεντρικού χωματόδρομου μέχρι το Μνημείο του Υποσμηναγού (Ι) Σιαλμά Νικ., βελτιώνοντας τα οδικά χαρακτηριστικά στους κάθετους χωματόδρομους που οδηγούν στις παραλίες του νησιού. Η επικαιροποίηση των υπαρχόντων μελετών οδοποιίας του νησιού που υπάρχουν στον Δήμο, σύμφωνα με τον Κο Μακρή, αποτελεί ένα πρώτο βήμα που οφείλει να υλοποιήσει η Τοπική Αυτοδιοίκηση και, ταυτόχρονα, οφείλει να πιέσει για την εξεύρεση της απαραίτητης χρηματοδότησης. Προτείνεται η εκτενής αποκατάσταση του συνόλου του δικτύου με γνώμονα την οδική ασφάλεια και την βελτίωση των υποδομών με εργασίες επισκευής οδοστρωμάτων, τοποθέτησης προστατευτικών κιγκλιδωμάτων και κατάλληλη οδική σήμανση, όπου κριθεί απαραίτητο. Δεδομένης της αδυναμίας εξεύρεσης ευρωπαϊκών πιστώσεων για την υλοποίηση του έργου, ελλείψει άλλου οικισμού στο νησί για την διασύνδεση με κοινοτικά κονδύλια, η βελτίωση του οδικού δικτύου του Αγίου Ευστρατίου δύναται να επιτευχθεί με αξιοποίηση της Διακλαδικής Διοίκησης Κατασκευής Έργων Ειδικού Σκοπού «ΔΙΔΕΡΓΩΝ» των Ενόπλων Δυνάμεων για περιορισμό του κόστους κατασκευής και την επίσπευση διαδικασιών. Για τον σκοπό αυτό, κρίνεται απαραίτητη η αξιοποίηση της καλής συνεργασίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης του Αγίου Ευστρατίου με το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. Τέλος, κρίνεται αναγκαία η απομάκρυνση των περιφράξεων των κτηνοτρόφων που διακρίνουν τις κτηνοτροφικές περιοχές από το οδικό δίκτυο, προκειμένου να καταστεί εφικτή η ελεύθερη και ανεμπόδιστη κίνηση των οχημάτων στο νησί.

83. Αποκατάσταση Προβλημάτων Λιμανιού και Αλιευτικού Καταφυγίου

Όπως αναλύθηκε διεξοδικά στην παρούσα εργασία, έχουν διαπιστωθεί σημαντικές αδυναμίες των νέων λιμενικών εγκαταστάσεων όταν επικρατούν δυσμενείς καιρικές συνθήκες και υπό συγκεκριμένη διεύθυνση ανέμων. Για τον λόγο αυτό, κρίνεται απαραίτητη η μελέτη βελτίωσης των υπαρχόντων λιμενικών εγκαταστάσεων με συνδρομή του Τμήματος Λιμενικών Έργων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Η πρώτη επαφή με τον έγκριτο Λιμενολόγο Κο Μουτζούρη του ΕΜΠ έχει πραγματοποιηθεί, συνεπώς προτείνεται η παρακολούθηση και αποκατάσταση των ζητημάτων με τον βέλτιστο τρόπο που θα υποδείξουν οι ειδικοί προς την κατεύθυνση ενίσχυσης του πεδύλου στο μέσο της προβλήτας, ενίσχυσης με μπλόκια εξωτερικά του λιμενοβραχίονα και του αλιευτικού καταφυγίου, καθώς και ενίσχυσης του ακραίου τμήματος του λιμενοβραχίονα που αρχίζει και μετατοπίζεται αισθητά. Τέλος, κρίνεται αναγκαίος και προτείνεται ο τακτικός καθαρισμός των φερτών των χειμάρρων Τενεδιώτη και Παραδείση που συγκεντρώνονται στην πλατφόρμα πρόσδεσης των υδροπλάνων στην είσοδο του αλιευτικού καταφυγίου, εμποδίζοντας την διέλευση των αλιευτικών σκαφών. Χρηματοδότηση για την εν λόγω δράση δύναται να εξευρεθεί από το τομεακό πρόγραμμα του ΕΣΠΑ «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» της τρέχουσας περιόδου 2014-2020.

84. Δημιουργία Νέων Υποδομών Λιμένα και Μαρίνας Σκαφών Αναψυχής

Στον Άγιο Ευστράτιο, παρά την κατασκευή του νέου λιμανιού, εξακολουθεί να παρατηρείται έλλειψη απαραίτητων λιμενικών υποδομών για την ικανοποιητική λειτουργία των θαλάσσιων μεταφορών. Ως εκ τούτου, κρίνεται αναγκαία η υλοποίηση επιβατικού σταθμού, η κατασκευή αποθήκης, κατάλληλου χώρου στέγασης υπηρεσιών για την πλήρη λειτουργικότητα των ήδη υπαρχόντων λιμενικών εγκαταστάσεων. Επιπρόσθετα, δεδομένης της μη λειτουργικότητας της μαρίνας πρόσδεσης σκαφών, όπως επισημαίνουν χειριστές ιστιοπλοϊκών (skippers) που επισκέπτονται το νησί, καθώς η προβλήτα προορίζεται για μεγάλα πλοία και το ύψος της είναι μεγάλο, θα πρέπει, μεσοπρόθεσμα, να εξεταστεί μια εναλλακτική προσέγγιση δημιουργίας ανεξάρτητης μαρίνας σκαφών σε διαφορετικό σημείο του λιμένα που, βέβαια, να μην εμποδίζει την είσοδο του πλοίου στο λιμάνι ή των αλιευτικών στο αλιευτικό καταφύγιο. Μια πρόταση θα ήταν η εξέταση του χώρου μπροστά από τον Τοπικό Σταθμό Παραγωγής της ΔΕΗ, στην εσωτερική παρειά του υφιστάμενου βραχίονα από μπλόκια με κατάλληλη εμβάθυνση του πυθμένα η οποία, ενδεχομένως, θα αξιοποιούσε και θα αναβάθμιζε τον αντικειμενικά υποβαθμισμένο χώρο εμπροσθεν του σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Χρηματοδότηση για την εν λόγω δράση δύναται να εξευρεθεί από το τομεακό πρόγραμμα του ΕΣΠΑ «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» της τρέχουσας περιόδου 2014-2020, ενώ η μελέτη αποκατάστασης των ελαττωμάτων δύναται να πραγματοποιηθεί με την συνδρομή του ΕΜΠ και πιστώσεις του Δήμου.

85. Αντικατάσταση Γερασμένου Πλοίου «Αιολίς» Τοπικής Ακτοπλοϊκής Σύνδεσης

Αποτελεί γεγονός ότι, το τοπικό πλοίο «Αιολίς» που συνδέει τον Άγιο Ευστράτιο με την Λήμνο είναι ένα γερασμένο παγοθραυστικό ηλικίας πενήντα (50) ετών που πλέει με μόλις εννέα (9) με δέκα (10) μίλια την ώρα, με αποτέλεσμα να απαιτούνται δύομιση (2 ½ h) σχεδόν ώρες για την απλή μετάβαση στην Λήμνο για μια απόσταση που δεν ξεπερνά τα είκοσι (20) μίλια. Ως εκ τούτου, απαιτούνται συνολικά πέντε (5) ώρες για την μετάβαση και επιστροφή στο κοντινότερο νησί, αποτελώντας ανασταλτικό αναπτυξιακό παράγοντα. Κατόπιν των ανωτέρω, κρίνεται αναγκαία η προσπάθεια εκσυγχρονισμού της τοπικής σύνδεσης για την εξυπηρέτηση των κατοίκων, των επισκεπτών αλλά και για την υποβοήθηση μεταφοράς των διακινούμενων προϊόντων.

Η ιδιοκτήτρια εταιρεία του Αιολίς θα πρέπει να επιδιώξει την αναζήτηση χρηματοδότησης και την ανάλογη ενίσχυση για την αντικατάσταση του γερασμένου ΑΙΟΛΙΣ προς όφελος του νησιού. Ταυτόχρονα, η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να διευκολύνει την προσπάθεια αντικατάστασης του πλοίου και τον εκσυγχρονισμό της τοπικής ακτοπλοϊκής σύνδεσης. Χρηματοδότηση για την εν λόγω δράση δύναται να εξευρεθεί από το Τομεακό Πρόγραμμα του ΕΣΠΑ «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» της τρέχουσας περιόδου 2014-2020.

86. Δρομολόγηση Αδειοδότησης και Κατασκευής Υδατοδρομίου

Μια σημαντική δράση με πολλαπλασιαστικά οφέλη για το νησί του Αγίου Ευστρατίου μελλοντικά, αποτελεί η δημιουργία και ενεργοποίηση βιώσιμου δικτύου υδροπλάνων στην Ελλάδα και η διασύνδεση του νησιού με αυτό. Για τον σκοπό αυτό, το Δημοτικό Ταμείο Λήμνου, ως αρμόδιο για το υδατοδρόμιο του Αγίου Ευστρατίου, οφείλει να δρομολογήσει και να διεκπεραιώσει άμεσα τις διαδικασίες αδειοδότησης των υδατοδρομίων Λήμνου και Αγίου Ευστρατίου με την υποβολή σχετικών φακέλων σε αρμόδιες αρχές αλλά και στην κατασκευή των κτιρίων επιβατών και των λοιπών εγκαταστάσεων. Αν και ενταγμένο σε δίκτυο Natura το

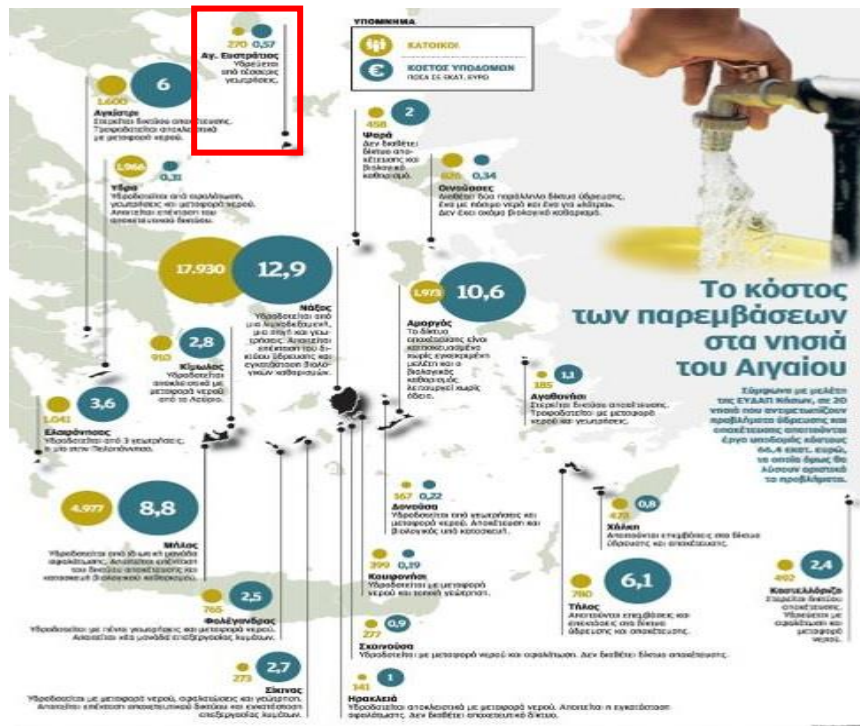
νησί του Αη Στράτη, η περιβαλλοντική αδειοδότηση είναι εφικτή, καθώς το υδροπλάνο αποτελεί ένα φιλικό πτητικό μέσο με ελάχιστο περιβαλλοντικό αντίκτυπο. Στόχο αποτελεί η μελλοντική διασύνδεση του Αγίου Ευστρατίου με άλλα νησιά, όπως η Λήμνος, η Λέσβος, η Σκόπελος, η Σκύρος ή ακόμα και μεγάλα παραθαλάσσια αστικά κέντρα, όπως η Θεσσαλονίκη αλλά και η Τουρκία, ενώ η επαφή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και του Λιμενικού Ταμείου Λήμνου με τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον χώρο, όπως η Hellenic Seaplanes ή η Water Airports, θα μπορούσε να διευκολύνει στις γραφειοκρατικές διαδικασίες αδειοδότησης των υδατοδρομίων. Η δράση δύναται να χρηματοδοτηθεί από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» της περιόδου 2014 - 2020.

Υδρευση - Άρδευση

87. Δημιουργία Δύο (2) Μικρών Ταμιευτήρων Νερού

Δεδομένης της τάσης υφαλμύρωσης των υπόγειων υδάτων του Αγίου Ευστρατίου αλλά και των δυναμικών φαινομένων που λαμβάνουν χώρα στο νησί, όπως καταγράφηκε στην παράγραφο 4.8.5. και αναλύθηκε στην παράγραφο 6.8.4. της παρούσας εργασίας, καθίσταται αναγκαία η έγκαιρη προετοιμασία του Δήμου σε μία ενδεχόμενη επιδείνωση των δεδομένων ποιότητας του νερού στο νησί. Ως εκ τούτου, καθίσταται αναγκαία η δημιουργία δικλείδας ασφαλείας στο υδάτινο απόθεμα του Αγίου Ευστρατίου με την δημιουργία δύο (2) μικρών ταμιευτήρων συγκέντρωσης ύδατος με την κατασκευή αντίστοιχων μικρών φραγμάτων. Σύμφωνα με μελέτη της ΕΥΔΑΠ Νήσων, το ζήτημα ύδρευσης του Αγίου Ευστρατίου θα εξαλειφόταν οριστικά με 565.000€, σύμφωνα με μελέτη του 2013 (Λιάλιος, 2015). Δεν είναι γνωστό εάν οι παρεμβάσεις της ΕΥΔΑΠ σχετίζονται με την δημιουργία φραγμάτων ή άλλων δράσεων, ωστόσο, αποτελούν τους αρμόδιους που η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει να απευθυνθεί για την οριστική αντιμετώπιση του ζητήματος ύδρευσης στον Αη Στράτη.

Εικόνα 140. Κόστος Παρεμβάσεων Εξάλειψης Ζητημάτων Ύδρευσης σε Αιγαίο

Πηγή: Λιάλιος, 2015

Διαχείριση Στερεών-Υγρών Αποβλήτων

88. Διασύνδεση Μη Συνδεδεμένων Οικιών με Υφιστάμενο Βιολογικό Καθαρισμό

Στο επίπεδο της διαχείρισης λυμάτων, πρέπει να υπάρξει δράση για την εξάλειψη των σηπτικών βόθρων, η ύπαρξη των οποίων, αποτελεί περιβαλλοντική πρόκληση, λόγω του κινδύνου προσβολής των υπόγειων υδροφορέων. Σύμφωνα με την Δήμαρχο του νησιού, υπάρχουν τουλάχιστον δέκα (10) κατοικίες στον οικισμό που δεν έχουν συνδεθεί με την εγκατάσταση επεξεργασίας λυμάτων (ΕΕΛ). Το γεγονός αυτό, ενισχύομενο από το γεγονός υψηλού κόστους για την μεταφορά βυτιοφόρου από την Λήμνο, συνεπάγεται υψηλό κίνδυνο μόλυνσης του υδροφόρου ορίζοντα και της γειτνιάζουσας παραλίας του οικισμού. Ως εκ τούτου, κρίνεται αναγκαία η διασύνδεση των κατοικιών στην ΕΕΛ για την αποτροπή του κινδύνου. Η δράση θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με πιστώσεις του Δήμου ή της Περιφέρειας, αλλά ακόμη και με διαδικασίες εξεύρεσης πόρων από προγράμματα, όπως το URBACT III για την μείωση του κινδύνου ρύπανσης του περιβάλλοντος.

89. Συντήρηση Εγκατάστασης Επεξεργασίας Λυμάτων και Μελέτη Αναβάθμισης

Η ομαλή λειτουργία και η αποτελεσματικότητα του συστήματος επεξεργασίας λυμάτων του νησιού βασίζεται στην προβλεπόμενη συντήρηση των εγκαταστάσεων και τον τακτικό έλεγχο ο οποίος, την τρέχουσα περίοδο οικονομικής δυσπραγίας, τίθεται «εν αμφιβόλω». Ως εκ τούτου, απαιτείται η δραστηριοποίηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την περιοδική συντήρηση της εγκατάστασης με στόχο την αποφυγή δυσλειτουργιών και κοστοβόρων επισκευών με περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Επιπρόσθετα, προτείνεται ως δράση βαρύνουσας σημασίας, η μελέτη δυνατότητας αναβάθμισης, τουλάχιστον έως το επίπεδο δευτεροβάθμιας επεξεργασίας, όπου πρακτικά ελαχιστοποιείται το οργανικό και νιτρικό φορτίο των λυμάτων και ακολούθως ο περιβαλλοντικός κίνδυνος. Ακόμη, μέσω Ευρωπαϊκών κονδυλίων, θα μπορούσε να μελετηθεί η δυνατότητα επεξεργασίας ακόμη και σε τριτοβάθμιο επίπεδο. Μέσω της τριτοβάθμιας επεξεργασίας μπορεί να υπάρξει αξιοποίηση των τελικών απομολυσμένων πλέον προϊόντων, όπως το παράγωγο νερό για αρδευτικούς σκοπούς και η ιλύς ως λίπασμα για χρήση στις μασίδες (ξερολιθιές) των λοφοπλαγιών του Αη Στράτη ως εδαφοβελτιωτικό υλικό. Τέλος, τονίζεται ότι, η αφθονία αιολικού και ηλιακού ενεργειακού δυναμικού της περιοχής μελέτης και το υπό υλοποίηση ερευνητικό – πιλοτικό πρόγραμμα «Αη Στράτης – Πράσινο Νησί» θα μπορούσε να στηρίξει την προαναφερθείσα εγκατάσταση, η οποία έχει υψηλές ενεργειακές απαιτήσεις. Η εξασφάλιση πόρων από Ευρωπαϊκά Προγράμματα και από φορείς, όπως το Κράτος και η Περιφέρεια, επιτρέπει την περαιτέρω ανάπτυξη υποδομών, που θα μπορούσαν να επιφέρουν καθοριστικές αλλαγές στο υπάρχον σύστημα επεξεργασίας λυμάτων του νησιού.

90. Ενεργοποίηση Σταθμού Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (Σ.Μ.Α.)

Σημαντική δράση στον τομέα διαχείρισης στερεών αποβλήτων, κρίνεται η άμεση ενεργοποίηση του Σ.Μ.Α. στην θέση «Αγία Τριάδα» που αρχίζει να «καταρρέει» από την στασιμότητα στην ολοκλήρωση του έργου. Καθίσταται επιτακτική η ανάγκη ενσωμάτωσης του ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού, ο οποίος είναι αποθηκευμένος στην ΔΕΔΑΠΑ Λήμνου, σύμφωνα με την Κα Κακαλή, καθώς και η προμήθεια του απαραίτητου εξοπλισμού μεταφόρτωσης ανακυκλώσιμων και άλλων υλικών. Η ενεργοποίηση και λειτουργία του σταθμού αποτελεί έργο πνοής για το νησί, στο οποίο θα προσδώσει νέες δυνατότητες στην διαλογή απορριμμάτων με σημαντικά οικονομικά και περιβαλλοντικά οφέλη, καθώς μόλις ένα

πολύ μικρό μέρος στερεών αποβλήτων θα μεταφέρεται και θα καταλήγει τελικά στον ΧΥΤΑ – ΧΥΤΥ της Λήμνου.

91. Προμήθεια Εφεδρικού Απορριματοφόρου στο Δήμο

Η απουσία εφεδρικού απορριματοφόρου την τρέχουσα περίοδο στο νησί, δεδομένης της ασύμφορης οικονομικά επισκευής ενός υπάρχοντος, καθιστά σημαντική την δράση προμήθειας ενός μεταχειρισμένου απορριματοφόρου για την κάλυψη του κενού σε περίπτωση βλάβης του υπάρχοντος. Η δράση θα πρέπει να πραγματοποιηθεί έγκαιρα, ώστε να μην κληθεί ο Δήμος να αντιμετωπίσει την έλλειψη αφού προκύψει βλάβη ή άλλο πρόβλημα στο κύριο όχημα συλλογής απορριμμάτων. Στο ζήτημα αυτό, θα μπορούσε να διατεθεί πλεονάζον μεταχειρισμένο όχημα από την Περιφέρεια με παραχώρηση από άλλα νησιά ή άλλους Δήμους της χώρας, όπως ο Δήμος Περιστερίου, που διαθέτουν εφεδρικά οχήματα ή να πραγματοποιηθούν ενέργειες εξασφάλισης χρηματοδότησης από το τομεακό πρόγραμμα «Αλιεία και Θάλασσα» για την προστασία του περιβάλλοντος της νέας προγραμματικής περιόδου 2014 – 2020.

92. Προμήθεια Οχήματος Γενικής Χρήσης από ΟΔΔΥ

Δεδομένης της έλλειψης οχημάτων γενικής χρήσης στον Δήμο, καθίσταται αναγκαία η διαδικασία εύρεσης και προμήθειας ενός οχήματος γενικής χρήσης, ώστε να βοηθήσει στο έργο αντιμετώπισης των ακριδών αλλά και άλλες βοηθητικές χρήσεις στον Δήμο, όπως τη συλλογή πρασίνων. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα μπορούσε να απευθυνθεί στον ΟΔΔΥ (<http://www.oddy.gr/diakirixis/>) για την προμήθεια σε χαμηλό κόστος που δύναται να καταστήσει δυνατή την υλοποίηση.

93. Δημιουργία Χώρου Αναψυχής στον Αποκατεστημένο ΧΑΔΑ

Στον χώρο του πρώην ΧΑΔΑ προβλεπόταν η δημιουργία χώρου πρασίνου και αναψυχής, σύμφωνα με τον πρώην Δήμαρχο Κο Μακρή, ο οποίος δεν διαμορφώθηκε τελικά για άγνωστους λόγους. Η ιδιαίτερη τοποθεσία του χώρου σε εύκολα προσβάσιμο σημείο από τον οικισμό με απέραντη θέα στο Αιγαίο, καθιστούν αναγκαία την διαμόρφωσή του για τον περίπατο και την χαλάρωση κατοίκων και επισκεπτών, μέσω δημιουργίας ενός κατάλληλα διαμορφωμένου χώρου με παγκάκια και ανάλογη φύτευση δενδρυλλίων και λουλουδιών, καθώς και την δημιουργία δικτύου άρδευσης από την γειτνιάζουσα δεξαμενή ύδρευσης. Η δράση δύναται να πραγματοποιηθεί με πιστώσεις του Δήμου.

94. Απομάκρυνση Ανεμογεννήτριας και Στερεών Αποβλήτων

Μια περιήγηση στο νησί αρκεί για την διαπίστωση διάσπαρτων στερεών αποβλήτων που χρήζουν απομάκρυνσης, καθώς αποτελούν εστίες μόλυνσης και οπτικής ρύπανσης. Η παλαιά εγκαταλελειμμένη ανεμογεννήτρια στις παρυφές του οικισμού, πλαστικά και άλλα αντικείμενα στις ακτές των παραλιών και τον βυθό παρασυρμένα από τον άνεμο, τα διάσπαρτα σκουπίδια στο βελανιδόδασος, καθιστούν αναγκαία την δράση συλλογής, συγκέντρωσης και απομάκρυνσης. Ως εκ τούτου, η Τοπική Αυτοδιοίκηση αλλά και ο Πολιτιστικός Σύλλογος του νησιού, κάτοικοι ή προσωρινά διαμένοντες, οφείλουν να διοργανώσουν εθελοντικό καθαρισμό των ακτών και του νησιού ευρύτερα και, βέβαια, την ενημέρωση των κατοίκων για τις επιπτώσεις στο περιβάλλον και την αρνητική εικόνα, η οποία προκαλείται από την ανεξέλεγκτη ρίψη απορριμμάτων σε όχθες και λοφοπλαγιές του νησιού.

Ενέργεια

95. Επανεκκίνηση προγράμματος «Εξοικονόμηση Κατ' Οίκον»

Η δράση αποσκοπεί στην ένταξη των κατοίκων του Αγίου Ευστρατίου στο πρόγραμμα επιδότησης έως και είκοσι πέντε χιλιάδες ευρώ (25.000€) και αύξηση του ποσού κατά 5% για κάθε προστατευόμενο μέλος με άτοκα δάνεια για ενεργειακή ανακαίνιση της κατοικίας τους. Το πρόγραμμα που είχε διακοπεί, επανεκκίνησε τον Ιούνιο του 2017 και ήδη υποβάλλονται αιτήσεις ένταξης (Αντωνόπουλος, 2017). Με την δράση ενεργειακής αναβάθμισης των κατοικιών του Αγίου Ευστρατίου, δίνεται η δυνατότητα μείωσης του ενεργειακού κόστους των κατοίκων για ηλεκτρισμό και θέρμανση. Από την άλλη μεριά, η Ελλάδα συμορφώνεται με τις κοινοτικές οδηγίες και αποφεύγει πιθανές κυρώσεις. Το πρόγραμμα αποτελεί μια ευκαιρία βελτίωσης της λειτουργικότητας των κατοικιών του οικισμού και δύναται να ωφελήσει καταλυτικά τις συνθήκες διαβίωσης στο νησί.

ΑΠΕ

96. Ανάπτυξη Υπεράκτιου Αιολικού Πάρκου στο Αλονίτσι

Η ανάπτυξη υπεράκτιου αιολικού πάρκου μπορεί να αποτελέσει μία εικόνα από το μέλλον του Αγίου Ευστρατίου, καθώς θα μπορούσε να αποφέρει σημαντικά έσοδα στο νησί με την πώληση ηλεκτρικής ενέργειας σε πάροχο, μετά από διασύνδεση του νησιού με άλλα μέρη της Ελλάδας, όπως η Λήμνος ή αλλού. Η συγκεκριμένη μακροπρόθεσμη δράση έχει πολύ υψηλό κόστος και μεγάλη παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και προτείνεται να υλοποιηθεί με σύμπραξη ιδιωτικού και δημόσιου τομέα. Ενδεδειγμένη θέση για υπεράκτιο αιολικό πάρκο στο νησί πιστεύεται ότι αποτελεί η εγγύς θαλάσσια περιοχή στο Αλονίτσι και ειδικότερα ανοικτά της νησίδας Βέλια, η οποία έχει υψηλό αιολικό δυναμικό, σε απόσταση ασφαλείας από την ακτή, ώστε να μειωθεί η οπτική όχληση στο ελάχιστο δυνατό. Η δημιουργία ενός υπεράκτιου αιολικού πάρκου στην περιοχή πιστεύεται ότι θα είχε θετικά αποτελέσματα και στην ανάπτυξη της ιχθυοπανίδας τοπικά, μέσω των τεχνητών υφάλων που θα μπορούσαν να αποτελούν τα θεμέλια των υπεράκτιων ανεμογεννητριών. Κατά το παρελθόν, η εταιρεία ΤΕΡΝΑ τοποθέτησε μετρητή αιολικού δυναμικού στο Αλονίτσι και κατέθεσε πρόταση στην Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας για αδειοδότηση αιολικού σταθμού στην περιοχή. Ωστόσο, το μέγεθος του προτεινόμενου αιολικού πάρκου, όπως παρουσιάζεται στην παράγραφο 4.9.9 της παρούσας, διακρίνεται από το κυκλώπειο μέγεθος και αντίκειται στην φυσιογνωμία του νησιού. Κρίνεται απαραίτητο να υλοποιηθεί με σεβασμό στις ανάγκες ήπιας ανάπτυξης του νησιού (Τάτσης, 2016). Ως εκ τούτου, προτείνεται μείωση μεγέθους του υπό αξιολόγηση εγκατάστασης αιολικού πάρκου και με σαφή ανταλλάγματα στην τοπική κοινωνία για την αποδοχή του έργου, όπως η μείωση της τιμολόγησης της ενέργειας για τους κατοίκους και ο εξηλεκτρισμός της υπαίθρου.

Μπορεί με τα σημερινά δεδομένα η εν λόγω δράση να φαντάζει ουτοπική, ωστόσο, ενδέχεται μελλοντικά να αλλάξει τα δεδομένα στον Άγιο Ευστράτιο από την παραγωγή και εμπορία ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, αντίστοιχα με την γειτονική Τένεδο.

Ευρυζωνικότητα

97. Δημιουργία Ευρυζωνικότητας σε Δήμο και Δικτύου Wi – Fi σε Οικισμό

Δεδομένης της ανεπάρκειας του υφιστάμενου ασύρματου δικτύου στον οικισμό, προτείνεται η προώθηση ενεργειών για την υλοποίηση ενός ελεύθερα προσβάσιμου και ικανοποιητικής εμβέλειας ασύρματου δικτύου Wi – Fi, το οποίο να καλύπτει τις σύγχρονες ανάγκες των κατοίκων και επισκεπτών. Αποτελεί υπόσχεση του Πρωθυπουργού, κατά την επίσκεψή του στο

νησί την 28^η Οκτωβρίου 2016, η δημιουργία Ευρυζωνικότητας και ασύρματου δικτύου στον Αη Στράτη, ωστόσο, η δράση θα μπορούσε να υλοποιηθεί και με πρωτοβουλία του Δήμου από πιστώσεις του Τομεακού Προγράμματος «Μεταρρύθμιση Δημοσίου Τομέα» του ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου 2014-2020 ή ακόμα από το πρόγραμμα «Στρατηγική Έξυπνης Ειδίκευσης - RIS 3» του Βορείου Αιγαίου για την περίοδο 2014-2020.

9. Εφαρμογή Δράσεων, Συνεχής Παρακολούθηση, Έλεγχοι, Ανάδραση

Το στάδιο της εφαρμογής των επιλεγμένων δράσεων είναι το πλέον κρίσιμο και σημαντικό, καθώς το σύνολο των καθορισμένων προτάσεων του αναπτυξιακού σχεδιασμού μετουσιώνεται σε πράξη. Ωστόσο, ακόμα και το πιο μελετημένο και ολοκληρωμένο αναπτυξιακό σχέδιο δύναται να παρουσιάζει δυσχέρειες στην εφαρμογή ή να προκαλέσει την αντίδραση τοπικών παραγόντων που, ενδεχόμενα, επηρεάζονται άμεσα ή έμμεσα ή θίγονται τα συμφέροντά τους.

Αποτελεί ρεαλιστικό γεγονός ότι, οι προτεινόμενες δράσεις, ενδέχεται να αλλάξουν τον τρόπο λειτουργίας θεσμών ή την συνήθεια ατόμων, κάτι που δεν είναι ιδιαίτερα επιθυμητό, κυρίως, σε μικρές κοινωνίες από άτομα είτε μεγαλύτερης ηλικίας είτε άτομα που δεν διαθέτουν την κατάρτιση να αντιληφθούν τα ευρύτερα μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα οφέλη αν δεν υπάρχει άμεσο ή ιδίον όφελος. Αυτός ακριβώς είναι ο λόγος που η ολοκληρωμένη ανάπτυξη στοχεύει στην ενεργοποίηση και συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων, κατά το δυνατό, φορέων της περιοχής μελέτης για την διαμόρφωση του βέλτιστου σεναρίου ολοκληρωμένης ανάπτυξης, ώστε να εξασφαλίζεται η αποδοχή της πλειοψηφίας των πολιτών και η προθυμοποίησή τους για συμμετοχή και δράση, ενισχύοντας καταλυτικά τις πιθανότητες υλοποίησης του οράματος.

Με πλήρη κατανόηση των ανωτέρω, το έβδομο και τελευταίο στάδιο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης μιας περιοχής, προϋποθέτει την συνεχή παρακολούθηση, τους συνεχείς ελέγχους και την ανάδραση (Ρόκος, 2003, 2005, 2007). Η ανάδραση είναι σημαντικό στοιχείο στην επιτυχία οποιουδήποτε εγχειρήματος. Στρατηγείται από τα πρώτα βήματα και συνεχίζεται σε όλη την περίοδο εφαρμογής, χωρίς διακοπή. Ωστόσο, η ανάδραση δεν είναι απλώς η αναζήτηση δυσχερειών του αναπτυξιακού σχεδιασμού ή παραπόνων ή παρατηρήσεων της τοπικής κοινωνίας που γίνεται δέκτης των προτάσεων – δράσεων. Και βέβαια, δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται μόνο ως μια δημοκρατική μέθοδος απόκρισης των υπευθύνων του αναπτυξιακού σχεδιασμού. Αποτελεί έναν συνεχή διάλογο ουσίας όλων των εμπλεκόμενων φορέων, μια αξιολόγηση του τι κάνει κάποιος, με ποιόν τρόπο το υλοποιεί και πως θα μπορούσε να γίνει καλύτερα, μια πραγματική ακρόαση και εφαρμογή για την βελτίωση του καθορισμένου σχεδιασμού και των δράσεων, η οποία απέχει παρασάγγας από επικοινωνιακές πολιτικές και ψηφοθηρικές στρατηγικές.

Σε μια πραγματικότητα που εξελίσσεται ραγδαία, σε μια δυναμική κατάσταση που διέπει τη ζωή και τις ανάγκες της κοινωνίας, η μεθοδολογία των επτά (7) σταδίων ολοκληρωμένης ανάπτυξης εμπεριέχει, με τους συνεχείς ελέγχους και την ανάδραση, την αντιμετώπιση των ανακυπτουσών προκλήσεων, τον εμπλουτισμό και την αναπροσαρμογή για την επιτυχία του εγχειρήματος. Καθίσταται, συνεπώς, σαφές ότι οι αρχές της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης αποτελούν τον ενδεδειγμένο αναπτυξιακό σχεδιασμό τόσο του Αγίου Ευστρατίου όσο και κάθε περιοχής ή περιφέρειας, καθώς ο υπέρτατος στόχος, το να ζει κανείς άξια στον τόπο του, σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον συνάνθρωπο, τις πανανθρώπινες θεμελιώδεις αξίες και το «όλο» φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, στο οποίο αυτός εντάσσεται ειρηνικά κι δημιουργικά ως αναπόσπαστο και όχι κυρίαρχο μέρος του (Ρόκος, 2003, 2005, 2007), παραμένει αμετάβλητος, ανεπηρέαστος από κομματικές επιλογές, συμφέροντα και διακρίσεις. Μια συνέπεια και μια συνέχεια, όπου η συνεχής ανάδραση αποτελεί το καθοριστικό βοηθητικό εργαλείο προς την επίτευξή της.

10. Γιατί ο Άη Στράτης...Αντί επιλόγου

Όπως έγινε κατανοητό στο παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή, το άγνωστο, για πολλούς, νησί του Αγίου Ευστρατίου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για τη χώρα μας εξαιτίας της θέσης του, της ιστορικής και πολιτικής του σημασίας, του φυσικού πλούτου και της πολιτιστικής του κληρονομιάς. Παρά ταύτα, υπάρχει σημαντικότερος, κατά την κρίση του συγγραφέα, λόγος που όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς θα πρέπει να ενσκήψουν στα ζητήματα του νησιού και να προβούν σε ουσιαστικές δράσεις, όπως αποδεικνύει το παράδειγμα αναστήλωσης και δημιουργίας του εξαίρετου μουσείου Δημοκρατίας, όταν υπάρχει θέληση από το κράτος.

Γιατί ο Άη Στράτης; Διότι οφείλει η Πολιτεία να επανορθώσει για τα δεινά που προκάλεσε η ανθρώπινη παρέμβαση μετά τον καταστρεπτικό σεισμό του 1968. Ανεξάρτητα αν οι παρεμβάσεις έγιναν επί Δικτατορικού καθεστώτος, οι μετέπειτα πολιτικές δεν πέτυχαν να ανασχέσουν την συρρίκνωση του πληθυσμού και του νησιού ευρύτερα σε όλους τους τομείς. Το τοπίο, μετασεισμικά, μεταβλήθηκε άρδην και το νησί απώλεσε την πολιτιστική του ταυτότητα. Τα δεινά που επακολούθησαν σε κάθε διάσταση της πραγματικότητας έχουν αφήσει έως σήμερα ανοιχτές πληγές στον ψυχισμό των απανταχού Αγιοευστρατιτών, όπως δύναται εύκολα να διαπιστωθεί από την επικοινωνία με την τοπική κοινωνία. Το νησί συρρικνώνεται επικίνδυνα και αυτό οφείλουν να το αντιληφθούν έγκαιρα οι αρμόδιοι φορείς.

Ωστόσο, αρκούν οι ενέργειες της Πολιτείας και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την αντιμετώπιση των ουσιαστικών ζητημάτων του νησιού και την ανάσχεση της συρρίκνωσης;

Η απάντηση είναι κατηγορηματικά πως όχι. Απαιτείται η ενεργοποίηση όλων των ανθρώπων του νησιού, κατοίκων και προσωρινά διαμενόντων, ανεξάρτητα από πολιτικές πεποιθήσεις και συμφέροντα για το κοινό όφελος, το όφελος του Αγίου Ευστρατίου και το μέλλον τους. Οφείλει η τοπική κοινωνία να ενεργοποιηθεί, να μην αναμένει την υλοποίηση πολιτικών υποσχέσεων αλλά με μια φωνή να διεκδικήσει για να εισακουστεί, να επιδιώξει ουσιαστικά την βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης και της ζωής τους.

Η μεθοδολογία της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης, όπως διδάσκεται στο ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του ΕΜΠ και έγινε απόπειρα εφαρμογής στην παρούσα διπλωματική εργασία, δείχνει τον δρόμο για την ανάσχεση της αρνητικής πορείας του Αγίου Ευστρατίου και την δημιουργία άξιου βίου των κατοίκων του, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην διαβούλευση της παρούσας. Αυτές είναι οι πραγματικές προϋποθέσεις της ουσιαστικής ανάπτυξης, η οποία θα μπορέσει να σχεδιαστεί πάνω σε νέα θεμέλια, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα στους κατοίκους του Αγίου Ευστρατίου να αξιοποιήσουν το νησί τους.

Η τοπική κοινωνία βρίσκεται σε ένα ιστορικό σταυροδρόμι που δεν έχει, ωστόσο, γίνει αντιληπτό. Πρέπει άμεσα να κατανοηθεί ότι, είτε θα συνεχιστεί η ίδια πορεία, διακρινόμενη από αποσπασματικές ενέργειες σε όλους τους τομείς, έλλειψη συμμετοχής, απουσία ουσιαστικής διάθεσης και συνεχείς επικλίσεις της απομόνωσης, αναμένοντας την άνωθεν βοήθεια, αν αυτή έρθει ποτέ, είτε θα οργανωθεί, θα παραμερίσει διαφορές, θα θέσει την εξωστρέφεια σε πρώτο πλάνο για την αναζήτηση συνεργασιών συλλογικής αντιμετώπισης των προβλημάτων, όμοιων με άλλα μικρά νησιά, επιδιώκοντας την αξιοποίηση του ολικού δυναμικού και των οικονομικών πόρων για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και την παροχή κινήτρων ώστε, ο Άγιος Ευστράτιος, να καταστεί πραγματικά ελκυστικός για επιστροφή και εγκατάσταση αποδήμων Αγιοευστρατιτών ή άλλων σχετικών και μη στο νησί.

Στην πρώτη περίπτωση, το μέλλον είναι προδιαγεγραμμένο. Όπως αντιλαμβάνονται και αναφέρουν οι ίδιοι οι κάτοικοι, γνωρίζοντας την ιστορία του νησιού, δεν θα είναι η πρώτη φορά στο διάβα του χρόνου που οι λιγστοί κάτοικοι θα αναγκαστούν να το εγκαταλείψουν. Στην δεύτερη περίπτωση, πιστεύεται ακράδαντα ότι, δύναται να αναστραφεί η αρνητική πορεία και να μετατραπεί σε πρότυπο νησί σε Εθνικό και ευρύτερα επίπεδο. Οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες υφίστανται και το όραμα δεν είναι ουτοπικό. Στο χέρι των ανθρώπων του, μονίμων

και προσωρινών κατοίκων, είναι να αξιοποιηθούν ώστε, το επιθυμητό μέλλον να μετουσιωθεί σε πραγματικό.

Σε αυτήν την πραγματική προσπάθεια των κατοίκων, όπως απορρέει από την επιθυμία τους να ζήσουν αξιοπρεπώς στο νησί τους, αλλά και την ενεργό συμμετοχή και συνεισφορά των προσωρινά διαμενόντων, των αποδήμων Αγιοευστρατιτών και των απογόνων τους, όπως αυτή πηγάζει από την αγάπη και περηφάνεια για τον τόπο καταγωγής τους και την πατρογονική γη, θα έχουν στο πλευρό τους, ενεργά, όλους όσους πιστεύουν στις προοπτικές του Αγίου Ευστρατίου και των ανθρώπων του, στην ανάγκη συνέχισης της ανθρώπινης παρουσίας στο νησί και στην δύναμη του ανθρώπου να επιτύχει, όταν υπάρχει πραγματική θέληση... Μέσα σε αυτούς λογίζεται και ο γραφών της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

11.Ενδεικτικές Προσπάθειες Ενεργοποίησης Εμπλεκόμενων Φορέων

Στο παρόν τμήμα της διπλωματικής εργασίας, καταγράφονται ενδεικτικές προσπάθειες του συγγραφέα για την ενεργοποίηση φορέων της τοπικής και ευρύτερης κοινωνίας οι οποίοι, κατά την κρίση του γραφόντα, δύναται να συμβάλλουν ουσιαστικά στο όραμα της «εν δυνάμει» ολοκληρωμένης ανάπτυξης της νήσου Αγίου Ευστρατίου. Είναι ευνόητο ότι, οι συγκεκριμένοι φορείς, αποτελούν μέρος των φορέων και συντελεστών που δύναται να συνεισφέρουν στην προσπάθεια υλοποίησης του οράματος. Η αποτελεσματικότητα της προσπάθειας προϋποθέτει την συνεισφορά όλων των εμπλεκόμενων φορέων αλλά και την ενεργοποίηση πολιτών, καθιστώντας αναγκαία την συνεργασία για τον κοινά αποδεκτό στόχο. Έναν υψίστης σημασίας εθνικό στόχο που δεν είναι άλλος από την ανάσχεση της συρρίκνωσης των απομονωμένων νησιωτικών αλλά και ορεινών περιοχών της χώρας μας και την επιδίωξη της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, για ένα μέλλον άξιο να το βιώνουν τα παιδιά μας. Με γνώμονα το γεγονός ότι, η χειρότερη προσπάθεια είναι αυτή που δεν γίνεται και πως η βέλτιστη μέθοδος ενεργοποίησης φορέων και πολιτών είναι, πρωτίστως, το δικό μας παράδειγμα, η δική μας αφύπνιση και ενεργοποίηση, αναφέρονται κάποιες προσεγγίσεις:

11.1. Επιστολές σε Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας, Αγ. Διονυσίου & Καρακάλλου Αγίου Όρους

Όπως επισημάνθηκε στην παράγραφο 4.2.7. της παρούσας διπλωματικής εργασίας, η Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας Αγίου όρους διατηρεί στο νησί ιδιόκτητο Μετόχι 2.200 περίπου στρεμμάτων που εκμισθώνει σε ντόπιους κτηνοτρόφους. Ομοίως, οι Ιερές Μονές Αγίου Διονυσίου και Καρακάλλου Αγίου όρους διατηρούν Μετόχια 1.600 και 1.800 στρεμμάτων αντίστοιχα (Γιάννος, 1983, σελ. 85). Ως εκ τούτου, κρίνονται εμπλεκόμενοι φορείς που δύναται να συνδράμουν στην υλοποίηση του οράματος για το νησί.

Στα πλαίσια αυτά, εστάλη στην Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας Αγίου όρους και, αντίστοιχο, στην Ι. Μ. Αγίου Διονυσίου και Ι.Μ. Καρακάλλου, η κάτωθι επιστολή:

Αθήνα, 15 Μαΐου 2017

Αξιότιμοι Πατέρες της Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους,

Ονομάζομαι Τάσης Αθανάσιος και είμαι μεταπτυχιακός φοιτητής στο Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ), σε φάση εκπόνησης διπλωματικής εργασίας με τίτλο «Προς την ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της νήσου Αγίου Ευστρατίου. Προβλήματα, δυνατότητες και προοπτικές».

Στα πλαίσια επιτόπιας έρευνας στον Άγιο Ευστράτιο σχετικά με τις αναπτυξιακές του προοπτικές, διαπίστωσα ότι η Ιερά Μονή διατηρεί στο νησί μετόχι περίπου 2.200 στρεμμάτων, το οποίο εκμισθώνει σε κτηνοτρόφους έναντι αντιτίμου ή κτηνοτροφικών προϊόντων.

Η Ιερά Μονή, πιθανότατα, έχει αντιληφθεί την οικονομική ζημία που έχουν υποστεί οι κτηνοτρόφοι του Αγίου Ευστρατίου από την μάστιγα της ακρίδας που πλήττει τα τελευταία χρόνια το νησί και από τον πρόσφατο παγετό του χειμώνα της περιόδου 2016-2017, με αποτέλεσμα να αναγκάζονται να προμηθεύονται ζωοτροφές σε πολλαπλάσιο κόστος, πέραν από τις απώλειες σε ζωικό κεφάλαιο που υπέστησαν.

Κατόπιν τούτου, χωρίς να εκπροσωπώ φυσικό πρόσωπο ή φορέα, παρά μόνο τις αρχές της αντικειμενικότητας και σφαιρικής εξέτασης των ζητημάτων που διέπει μια ερευνητική εργασία του ΕΜΠ, επιθυμώ να αντιληφθώ την πρόθεση της Ιεράς Μονής για ενδεχόμενη συνεισφορά στις απομονωμένες γεωγραφικά περιοχές της Χώρας που διατηρεί μετόχια και διακρίνονται από έντονη πληθυσμιακή συρρίκνωση και πληθώρα προβλημάτων, όπως ο Άγιος Ευστράτιος, την δυνατότητα παραχώρησης εκτάσεων που θα βοηθούσαν στην αναβίωση παραδοσιακών καλλιεργειών ή άλλων (βοτάνων, αρωματικών φυτών) και, ευρύτερα, την πρόθεση υποστήριξης δράσεων που αποσκοπούν στην αναστροφή της πορείας συρρίκνωσης που κάνει ορατή την απειλή ερήμωσης του Αγίου Ευστρατίου στο μέλλον.

Έχοντας επίγνωση της δύσκολης χρονικής συγκυρίας για τη χώρα μας, την οικονομική και γενικότερη κρίση θεσμών και αξιών που διέπει όλους τους τομείς της πραγματικότητας αλλά, ταυτόχρονα, την ανάγκη αναζήτησης ουσιαστικών δράσεων που δύναται να την αντιμετωπίσουν, όπως η συνεργασία, η συνεισφορά, η υποστήριξη στις νεότερες γενιές και η παροχή κινήτρων για κατοίκηση εκ νέου των γεωγραφικά απομονωμένων περιοχών της χώρας για πληθώρα λόγων και, πρωτίστως, το εθνικό μας συμφέρον, παρακαλώ για την πληροφόρηση επί των κάτωθι ζητημάτων :

α. Υφίσταται από την Ιερά Μονή πρόθεση συνεισφοράς προς τους κτηνοτρόφους του Αγίου Ευστρατίου που υπέστησαν και συνεχίζουν να υφίστανται ζημία από την μάστιγα της ακρίδας που πλήττει το νησί ή τον πρόσφατο παγετό, με κάποιο μέτρο υποβοήθησης, όπως με ενδεχόμενη μείωση της εισφοράς από την μίσθωση της γης ιδιοκτησίας της Ιεράς Μονής;

β. Υφίσταται πρόθεση παραχώρησης, άνευ αντιτίμου, εκτάσεων ιδιοκτησίας της Ιεράς Μονής για αναβίωση παραδοσιακών ή άλλων καλλιεργειών με σκοπό την τόνωση της αγροτικής παραγωγής στον Άγιο Ευστράτιο και την προσέλκυση πληθυσμού; Αν δεν υφίσταται πρόθεση, μπορείτε να με ενημερώσετε για ενδεχόμενους προβληματισμούς; Επισημαίνεται ότι, κατόπιν διεξαγωγής έρευνας στο νησί, υφίσταται πρόθεση κατοίκων του νησιού και εθελοντών για συμμετοχή σε ενδεχόμενη δράση.

γ. Υπάρχει πρόθεση ή προγραμματισμός υλοποίησης δράσεων από την Ιερά Μονή για κοινωνικό όφελος σε νησιά που διατηρεί μετόχια, όπως ενδεχόμενη συνεισφορά στην υλοποίηση δράσεων αναστήλωσης, κατεστραμμένων από τον σεισμό του 1968 και των μετέπειτα ανθρωπογενών παρεμβάσεων, εκκλησιαστικών μνημείων ή άλλων δράσεων στον Άγιο Ευστράτιο;

Καθίσταται αντιληπτό από την κοινωνία, πως η συνδρομή και συνεισφορά όλων των εμπλεκόμενων φορέων κρίνεται καταλυτική στην αντιμετώπιση των ουσιαστικών ζητημάτων του Αγίου Ευστρατίου αλλά και κάθε γεωγραφικά απομονωμένου νησιωτικού ή ορεινού τόπου της χώρας μας.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων και παρακαλώ για την υποβοήθηση στην διεξαγόμενη έρευνα στα πλαίσια εκπόνησης διπλωματικής μεταπτυχιακής εργασίας στο ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του ΕΜΠ. Στην διάθεσή σας για την όποια απορία ή διευκρίνηση.

Με Τιμή,

Τάτσης Αθανάσιος

Επί των ανωτέρω επιστολών, απέστειλαν απαντητικές επιστολές οι Ιερές Μονές Αγίου Διονυσίου και Καρακάλλου Αγίου Όρους, οι οποίες παρατίθενται κατωτέρω, ενώ η Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας δεν προέβη σε απάντηση, μέχρι και την συγγραφή της παρούσας:

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ
ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τῇ 14/27 η.6.2017

Αρ. Πρωτ. 124

Φ. 6/4

Πρὸς τὸν
Ἀξιότιμον Κύριον
Ἀθανασιον Τάτσην
Σμηναγὸν
Ἀνακτήριον Πολέμου 43
162 33 Βύρωνα - Ἀθήναι

Θέμα: Πληροφορίες περὶ μετοχίου Μονῆς εἰς Ἅγιον Εὐστράτιον
Ἀξιότιμε κ. Τάτση,

Χαίρετε ἐν Κυρίῳ.

Διὰ τοῦ παρόντος Ἱεροσφραγιστοῦ καὶ ἐνισπυγρέφου Μοναστηριακοῦ ἡμῶν γράμματος καὶ εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπὸ 15.5.2017 Ὑμετέρης ἐπιτολῆς γνωρίζομεν Ὑμῖν τὰ κάτωθι:

1.- Ἡ καθ' ἡμᾶς Ἱερά Μονή δέν ἔχει εἰς Ἅγιον Εὐστράτιον κάποιαν ἔκτασιν, δυναμένην νά καλλιεργηθῇ μέ ὁποιοδήποτε προϊόν, ὥστε, διὰ τῆς σπουδαίας αὐτῆς, νά βοηθήσῃ τήν δημιουργίαν συνθηκῶν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς νήσου.

2.- Τό μετόχιον ἡμῶν εἰς Ἅγιον Εὐστράτιον εἶναι ἀπό αἰῶνων βοσκότοπος, τόν ὁποῖον ἀνέκαθεν, ὡς μᾶς ἐπιβάλλει ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐκμισθώομεν δόλοκληρον εἰς κτηνοτρόφον τῆς νήσου ἔναμι ἀσημένιον (1.000 €) ἑτησίῳ μισθώματος, προκαμένου νά ἐπιβιῶνῃ εἰς τόν τόπον αὐτοῦ κάτω ἀπὸ τὰς γνωστάς δυσμενεῖς διαχρονικὰς συνθηκὰς.

3.- Λόγω τῆς μείωσος τῆς ἀκρίδος, ἡ ὁποία τὰ τελευταῖα ἔτη ἀφαιρίζει τό πρόσιον εἰς τήν νήσον, ἡ Μονή δέν λαμβάνει ἀπό τόν μισθοῦν τῆς οὔτε τό πενήτρων μισθώμα.

4.- Ἡ Μονή ἡμῶν δέν ἔχει τήν οἰκονομικήν δυνατότητα καί, ὡς ἐκ τούτου, οὔτε τήν πρόθεσιν νά δραστηριοποιηθῇ εἰς τήν ἀναστήλωσιν τῶν πολλῶν, ἀλλά καταστραμμένων ἀπό τόν χρόνον καί τοῦς σεισμούς, ἐκκλησιαστικῶν μνημείων, τὰ ἅποια εὐρίσκονται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἐκεῖ μετοχίου αὐτῆς.

5.- Θεωροῦμεν ἐκ πάσης ἐπόμεως ἐπιαντινῆ καὶ ἐθνικῆς χρήσιμον τήν προσπάθειαν καὶ ἐργασίαν ἡμῶν, ἀφοῦ ἀφορᾷ τήν στήριξιν μᾶς τῶν Θεοματῶν τοῦ Αἰγίου μας.

6.- Θά ἦτο παράλειψις ἡμῶν, ἐάν δέν οὐκ πληροφορούσαμε ὅτι μικροκτίματα τῆς Μονῆς, ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ βοσκότοπου, ἔχουν κατακτηθῆ ἀπό δλίγους γηγενεῖς κατοίτους, οἱ ὁποῖοι τὰ σφρατρίζονται καὶ δέν συμπαθαῖν, «δέν βλέπουν μέ καλὸ μάτι», τὰς σπανίας ἐπισκέψεις ἐμπροσθίων τῆς Μονῆς ἡμῶν.

Ἐπὶ δέ τοῖτοισι, διατελοῦμεν μετὰ τιμῆς καὶ εὐχῶν.

Ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου

Γεώργιος Νίκας

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, 630 87 ΔΙΟΝΗ - ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ, ΤΗΛ. 23770 23667, FAX 23770 23666

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ
ΚΑΡΑΚΑΛΛΟΥ
ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ
ΑΘΩ

630 86 ΚΑΡΥΑΙ
Τηλ. 23770-23225
Φάξ: 23770-23746

Εν τῇ Ἱερῇ Μονῇ Καρακάλλου, τῇ 12-6-2017

Ἄξιότιμον
κ. Ἀθανάσιον Τάτσην
ΑΘΗΝΑ

Ἀξιότιμε κόριε Τάτση,

Μέ πολύ ἐνδιαφέρον διαβάσαμε τήν ἀπό 15-5-2017 ἐπιστολή σας, καί σᾶς οἰχαίρουμε γιά τήν ἐπιλογή τῆς ἀκριτικῆς νήσου Ἅγιος Εὐστράτιος ὡς ἀντικείμενο τῆς διπλωματικῆς ἐργασίας σας.

Στίς μέρες μας, πού μέ πόνο βλέπουμε τήν συρρίνωση τῶν ἀκριτικῶν νησιῶν, εἶναι σκόπιμος καί ἀξιόπαινη κάθε πρωτοβουλία γιά στήριξη τῶν εὐαίσθητων αὐτῶν περιοχῶν τῆς χώρας μας.

Καί ἐμεῖς ἔχουμε ὀλη τήν βούληση καί καλή προαίρεση νά συμβάλουμε, μέ ὅποιο τρόπο μποροῦμε, στήν ἀναζωογόνηση καί ἀνάπτυξη τοῦ νησιοῦ.

Βέβαια κάθε τυχόν προτεινόμενη δραστηριότητα θά τήν συζητήσουμε καί μέ τόν μοιωτή τοῦ Μετοχίου μας, τόν κτηνοτρόφο κ. Ὀδυσσεά Ζέρβα.

Εἴμαστε στή διάθεσή σας γιά ὅποια πληροφορία θέλετε σχετικά μέ τήν διπλωματική ἐργασία σας. Εὐχόμαστε, χάριτι Θεοῦ, νά τήν ὀλοκληρώσετε μέ τό καλό, καί νά ἀποτελέσει ἕνα ἔναυσμα γιά τήν ἀναβέρμανση τῆς ζωῆς τοῦ νησιοῦ.

Θά χαροῦμε νά μᾶς ἐπισκεφθῆτε, νά σᾶς γνωρίσουμε ἀπό κοντά καί νά τά συζητήσουμε διεξοδικῶς ὀλα αὐτά.

Υγιαίνετε.

Εκ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Καρακάλλου

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Γέρων Παῦλος

11.2. Ηλεκτρονικό Μήνυμα σε Υπουργό Εθνικής Άμυνας

Στον Υπουργό Εθνικής Άμυνας, εστάλη ηλεκτρονικό μήνυμα έκκλησης για συνεισφορά των Ενόπλων Δυνάμεων σε αναπτυξιακά έργα του Αγίου Ευστρατίου.

From: Athanasios athan_tatsis@hotmail.com

Sent: Tuesday, August 23, 2016 5:47 PM

To: minister@mod.mil.gr

Subject: Υποβολή Πρότασης Συνεισφοράς Ενόπλων Δυνάμεων σε Αναπτυξιακό Έργο της Νήσου Αγίου Ευστρατίου

“Αξιότιμε Κε Υπουργέ,

Ονομάζομαι Τάσης Αθανάσιος και είμαι Επισμηναγός της Πολεμικής Αεροπορίας ευρισκόμενος, κατά την παρούσα φάση, σε εκπαιδευτική άδεια από την Υπηρεσία για την παρακολούθηση του Διεπιστημονικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ).

Προβαίνω στην υποβολή του παρόντος ηλεκτρονικού μηνύματος για να σας αναφέρω ότι, στα πλαίσια παρακολούθησης των εν λόγω σπουδών, κατέστη σαφής η ανάγκη ενεργοποίησης όλων των πολιτών και η εστίαση της Πολιτείας στα μείζονα ζητήματα των απομονωμένων γεωγραφικά περιοχών της Χώρας, ορεινών και νησιωτικών, για την ανάσχεση της συνεχιζόμενης συρρίκνωσης και, ταυτόχρονα, η μελέτη του "ολικού" δυναμικού κάθε περιοχής, ώστε να δημιουργηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις αξιοποίησης των δυνατοτήτων τους, με απώτερο στόχο, να αποτελέσουν εκ νέου πόλο έλξης κατοίκων για μόνιμη διαβίωση και να καταστεί εφικτή η ανάπτυξη των περιοχών αυτών, μιας ανάπτυξης διαφορετικής, της αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης.

Μια από τις νησιωτικές απομονωμένες περιοχές της Χώρας που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής, για ποικίλους λόγους, μεταξύ των οποίων και το σημαντικό γεωπολιτικό ενδιαφέρον, αποτελεί η νήσος του Αγίου Ευστρατίου στο Βόρειο Αιγαίο.

Αν και δεν κατάγομαι από την περιοχή, εν τούτοις, διέκρινα, μετά από συζήτηση με τοπικούς φορείς και ανθρώπους του μικρού αυτού νησιού, στα πλαίσια εργασίας του ΕΜΠ για συνέδριο που διενεργείται στις 22-24/9 στο Μέτσοβο (υποβάλλω συνημμένα το πρόγραμμα και την εργασία που θα παρουσιάσω), την ανάγκη να στρέψει το βλέμμα της η Πολιτεία, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η συνεχιζόμενη πληθυσμιακή συρρίκνωση που θα οδηγήσει, αναπόφευκτα, στην μελλοντική ερήμωση του νησιού.

Αφουγκραζόμενος, λοιπόν, τις τοπικές ανάγκες, διέκρινα την μεγάλη σημασία αποκατάστασης του παλαιού παραδοσιακού οικισμού του Αγίου Ευστρατίου, καλυμμένου σήμερα με οικοδομικά υλικά, για τους απανταχού Αγιοευστρατίτες, με σκοπό την ανάκτηση της "χαμένης" πολιτιστικής ταυτότητας του νησιού και την αποκατάσταση της ιστορικής μνήμης των κατοίκων, μετά τον καταστροφικό σεισμό που κλόνησε το νησί το 1968 και την μετέπειτα ισοπέδωση και δημιουργία νέου οικισμού σε ακατάλληλη θέση από το Δικτατορικό καθεστώς, καταστρέφοντας την παραδοσιακή Αιγαιοπελαγίτικη Αρχιτεκτονική.

Η αποκατάσταση του παλαιού οικισμού και συγκεκριμένα η διάνοιξη των κοινοχρήστων χώρων και η δημιουργία υποδομής δικτύων, είχε ενταχθεί, μετά από πολυετείς προσπάθειες των κατοίκων, στο ΕΣΠΑ 2007-2013, στα πλαίσια της Πράξης "Αποκατάσταση Κοινοχρήστων Χώρων στον Παλιό Οικισμό του Αγίου Ευστρατίου", Π/Υ 2,5 εκ. ευρώ στο Επιχειρησιακό

Πρόγραμμα "Κρήτη και Νήσοι Αιγαίου" χωρίς, ωστόσο, να υλοποιηθεί. Επίσημη αιτία μη υλοποίησης, η έλλειψη χρόνου για την εκτέλεση του έργου, όμως, ανεπίσημα, θεωρείται η εκτροπή των διατιθέμενων πιστώσεων για σημαντικότερα και υψηλότερης προτεραιότητας έργα. Προφανές, ίσως, για ένα νησί μόλις 200 κατοίκων. Στην παρούσα φάση, πραγματοποιούνται ενέργειες επανένταξης του έργου στο ΕΣΠΑ 2014-2020 καθιστώντας, ωστόσο, αβέβαιο το σενάριο υλοποίησης του έργου στο μέλλον, δεδομένης της μείωσης των διατιθέμενων πιστώσεων.

Στο σημείο αυτό Κε Υπουργέ, σε μια συμβολική κίνηση για τον Άγιο Ευστράτιο και τους κατοίκους του και την αποφυγή εγκατάλειψης του έργου από τις συνεχιζόμενες καθυστερήσεις, παρακαλώ για εξέταση συμβολής των Ενόπλων Δυνάμεων στην υλοποίηση του έργου σε έναν τόπο δοκιμασμένο, με στόχο την αποκατάσταση της μνήμης και της φήμης των Ενόπλων Δυνάμεων στα μάτια των κατοίκων.

Σε περίπτωση που, ενδεχομένως, αξιολογηθεί και κριθεί εφικτή η συνδρομή των Ενόπλων Δυνάμεων, είτε μέσω των Κατασκευαστικών Μονάδων (ΜΟΜΑ) είτε μέσω άλλου τρόπου υλοποίησης έργου, δηλώνω την επιθυμία συμμετοχής, λόγω ειδικότητας και εμπειρίας επίβλεψης και παρακολούθησης κατασκευής έργων, σε ενδεχόμενο κλιμάκιο υλοποίησης του έργου.

Η εν λόγω συμβολική κίνηση κρίνεται ότι θα είχε πολλαπλασιαστικά οφέλη τόσο για την τοπική κοινωνία όσο και ηχηρό αντίκτυπο στην ευρύτερη κοινωνία ότι, οι Ένοπλες Δυνάμεις, παρά τις αυξημένες δυσκολίες, βρίσκονται παντού για τους Έλληνες των ακριτικών και απομονωμένων, νησιωτικών ή ορεινών, αλλά όχι μόνο, περιοχών της Χώρας μας.

Με Τιμή,

Αθανάσιος Τάσης

Επί του ανωτέρω ηλεκτρονικού μηνύματος, ο γραφών της παρούσας, κλήθηκε σε έγγραφη απολογία για υπέρβαση ιεραρχίας, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την «επίπληξη» του.

11.3. Ηλεκτρονικό Μήνυμα σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ)

Αποστολή του κάτωθι μηνύματος ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail) στο ΚΚΕ, ως ενδεικτικό πολιτικό κόμμα της χώρας, με μνήμες από τον τόπο, για συνεισφορά στην αναβίωση πολιτιστικών δρώμενων των εκτοπισμένων στον Άη Στράτη :

Πρόταση για Αναβίωση Πολιτιστικών Δρώμενων Εκτοπισμένων και Καθιέρωση Φεστιβάλ στον Άγιο Ευστράτιο

From: athan_tatsis@hotmail.com

To : mailbox@kke.gr

Date : Mon 6/3/2017 10:05 AM

«Καλημέρα σας. Ονομάζομαι Τάσης Αθανάσιος και είμαι μεταπτυχιακός φοιτητής στο Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου "Περιβάλλον και Ανάπτυξη". Στα πλαίσια συνεδρίου του ΕΜΠ στο Μέτσοβο (<http://mirc.ntua.gr/>) παρουσίασα εργασία σχετικά με τα ιστορικά γεγονότα του 20ου αιώνα που καθόρισαν την σημερινή φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα του Αγίου Ευστρατίου καθώς και προτεινόμενες δράσεις για την ανάσχεση της συνεχιζόμενης πληθυσμιακής συρρίκνωσης του νησιού που θα οδηγήσει, αναπόφευκτα, σε μελλοντική ερήμωση του ιστορικού αυτού τόπου. Στην παρούσα φάση βρίσκομαι σε διαδικασία εκπόνησης της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας σχετικά με την Αξιοβίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη (https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%B2%CE%AF%CF%89%CF%84%CE%B7_%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7) της νήσου του Αγίου Ευστρατίου και μετά από συλλογή ερωτηματολογίων και διενέργεια συνεντεύξεων με τοπικούς φορείς και κατοίκους, συμπεράνα την μεγάλη σημασία αναβίωσης των πολιτιστικών δρώμενων των εκτοπισμένων και καθιέρωσης φεστιβάλ στο νησί που δύναται να μετουσιώσει τη φήμη του νησιού από νησί της εξορίας που αντηχεί αρνητικά στην κοινή γνώμη σε νησί του αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη και κατάργησης της εκμετάλλευσης από άνθρωπο σε άνθρωπο. Μια δράση που δύναται να βάλει τον Άγιο Ευστράτιο στον πολιτιστικό χάρτη της χώρας και όχι μόνο και να αποτρέψει τις προσπάθειες διαγραφής της νεότερης ιστορίας του νησιού από τις μνήμες των επόμενων γενιών. Τίποτα στο μέλλον δεν θα θυμίζει στο νησί τους αγώνες των προσωρινών και μόνιμων κατοίκων για ένα μέλλον καλύτερο, καθώς τα ίχνη εξαφανίζονται ένα προς ένα.

Δεδομένου ότι η μοναδική, ίσως, πολιτική παράταξη που θα μπορούσε να το αποτρέψει αυτό είναι το ΚΚΕ, παίρνω το θάρρος να υποβάλλω αίτημα για συνεισφορά στη διατήρηση της μνήμης και υποβοήθηση του νησιού, όπου αυτό είναι εφικτό, πιθανότατα με την βοήθεια της ενεργής και δυναμικής νεολαίας και με την συνεισφορά εθελοντών, μέσα στους οποίους λογίζομαι και εγώ ο ίδιος, προκειμένου να βοηθήσει το νησί του Αγίου Ευστρατίου, στο δρόμο για ένα καλύτερο αύριο, σε αντίθεση με τις προस्ताγές των καιρών.

Παρακαλώ για την απάντησή σας. Στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε πληροφορία και σκέψεις εξέυρεσης χρηματοδοτικών εργαλείων τύπου *crowdsourcing* και *crowdfunding*.

Με τιμή, Τάσης Αθανάσιος

Επί του ανωτέρω ηλεκτρονικού μηνύματος, δεν ελήφθη, μέχρι την συγγραφή της παρούσας, κάποια απάντηση.

11.4. Επικοινωνία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση

Η συνεργασία μου με τη Δήμαρχο του Αγίου Ευστρατίου ήταν αξιόλογη, καθ' όλη τη διάρκεια σύνταξης της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Η καλή επικοινωνία ξεκίνησε νωρίτερα, κατά την διάρκεια σύνταξης εισήγησης για το 8ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. με θέμα "Η ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΑΠΟΜΟΝΩΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ" που διεξήχθη στο Μέτσοβο, το χρονικό διάστημα 22-24 Σεπτεμβρίου 2016 (<http://mirc.ntua.gr/>). Η βοήθειά της ήταν σημαντική και ουδέποτε στερήθηκα την δυνατότητα να εκφράσω τη γνώμη και τις ανησυχίες μου ακόμα και για τις ενέργειες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, πάντα από την οπτική γωνία του ερευνητή, χωρίς ιδιοτέλεια ή προσωπικό συμφέρον. Για τον λόγο αυτόν, την ευχαριστώ θερμά και εύχομαι κάθε επιτυχία στο έργο της.

11.5. E-mail σε Επαγγελματίες Χαρτογράφησης & Ανάδειξης Μονοπατιών

Σε μία προσπάθεια υποβοήθησης της προτεινόμενης δράσης δημιουργίας ενός περιηγητικού οδηγού για τον Άγιο Ευστράτιο και την ανάδειξη των πεζοπορικών διαδρομών του νησιού, πραγματοποιήθηκε επικοινωνία με επαγγελματίες στο χώρο για την απαιτούμενη διαδικασία και το κόστος υλοποίησης του εγχειρήματος. Κατόπιν τούτου, ζητήθηκε ενημέρωση περί των διαδικαστικών από δύο επιχειρήσεις του χώρου, την ΚοινΣΕπ "Paths of Greece" με εμπειρία στο χώρο και την TERRAIN που έχει δημιουργήσει με επιτόπια έρευνα τον πεζοπορικό χάρτη του Αγίου Ευστρατίου. Η σημασία χαρτογράφησης, σήμανσης και ανάδειξης των πολιτιστικών διαδρομών του Αγίου Ευστρατίου, των μονοπατιών που διέρχονται από το πλούσιο φυσικό περιβάλλον του νησιού για απόδραση ή παρατήρηση της πλούσιας ορνιθοπανίδας και η δημιουργία ενός περιηγητικού οδηγού που δεν υφίσταται στην αγορά, κρίνεται βαρύνουσα σημασίας από τον γραφόντα, καθώς θα δώσει την δυνατότητα στον επισκέπτη να μάθει την ιστορία του νησιού και να αναδειχθούν οι άγνωστες, στο ευρύ κοινό, πτυχές του Αη Στράτη. Ως εκ τούτου, θεωρήθηκε αναγκαία η διερεύνηση και ενημέρωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης του νησιού για τις απαιτούμενες ενέργειες, σε περίπτωση που αποφασιστεί η υλοποίηση του εγχειρήματος.

11.5.1. Paths of Greece

From: Fivos@ <Paths of Greece info@pathsofgreece.gr>
Sent: Wednesday, February 8, 2017 1:31 PM
To: Τάτσης Αθανάσιος
Subject: Re: Μονοπάτια Αγίου Ευστρατίου

Καλησπέρα κε Τάτση,

Κατόπιν της τηλεφωνικής μας επικοινωνίας, σας αποστέλω τα κάτωθι:

Στο παρελθόν, στη χώρα μας, η κατασκευή των μονοπατιών ήταν μεγάλης σημασίας καθώς αυτά συνέδεαν πόλεις, χωριά και περιοχές σημασίας για λειτουργικούς λόγους. Αυτή η ανάγκη υποστήριξης των μονοπατιών οδήγησε σε πολλές περιοχές στην ανάπτυξη ιδιαίτερα σύνθετων και πολύπλοκων δικτύων μονοπατιών, διαφορετικών τύπων (καλντερίμια, μουλαρόδρομοι, ορεινά περάσματα, κ.λ.π.) και χρησιμότητας. Με την έλευση των τροχοφόρων η σημασία αυτή μετατοπίστηκε προς τις οδικές αρτηρίες και καθώς η χρήση των μονοπατιών ελαττώθηκε η φύση τα ανακατέλαβε και σε πολλά σημεία τα εξαφάνισε. Στις μέρες μας τα μονοπάτια χρησιμοποιούνται για περιηγητικούς λόγους κι αυτό σημαίνει ότι η σημασία τους έχει αλλάξει και

η χρήση τους πλέον πρέπει να εξυπηρετεί διαφορετικά κριτήρια από το παρελθόν (αισθητικά, ιστορικά, περιβαλλοντικά, κ.α.). Για αυτό το λόγο, στην "Paths of Greece", όταν επισκεπτόμαστε έναν τόπο με σκοπό την ανάπτυξη δικτύου μονοπατιών προσπαθούμε να ανακαλύψουμε όσο το δυνατόν περισσότερο από το αρχικό δίκτυο και μετά επιλέγουμε ποιες διαδρομές θα αναπτυχθούν με βάση τις σύγχρονες, διεθνείς, περιηγητικές πρακτικές και ανάγκες. Κατόπιν προτείνουμε ένα ολοκληρωμένο πλάνο σχεδιασμού, ανάπτυξης και προβολής του δικτύου πλαισιωμένο από σύγχρονα εργαλεία όπως ταυτότητα, ιστοσελίδα και εφαρμογή (application), βασιζόμενοι πάντα σε διεθνείς προδιαγραφές, προσαρμοσμένες στις ελληνικές ανάγκες.

Λόγω της εξαιρετικά μεγάλης ποικιλίας τοπίων, περιοχών και μονοπατιών που απαντώνται στη χώρα μας, η κάθε λύση είναι διαφορετική από την άλλη αλλά αυτός είναι ο βασικός τρόπος με τον οποίο προσεγγίζουμε το έργο μας. Αν σας ενδιαφέρει να αναπτύξετε τον πεζοπορικό τουρισμό της περιοχής σας ή να δημιουργήσετε ένα δίκτυο μονοπατιών η επαγγελματική μέθοδος που εφαρμόζουμε είναι η εξής:

1) Μελετούμε την περιοχή και -όταν υπάρχει αντικείμενο- οργανώνουμε τα μονοπάτια που θα ενταχθούν στο δίκτυο.

2) Υλοποιούμε τις απαραίτητες παρεμβάσεις (σήμανση, καθαρισμό, βελτιώσεις, κ.λ.π.).

3) Προβάλλουμε το δίκτυο μονοπατιών με τον κατάλληλο τρόπο (διεθνείς εκθέσεις, ηλεκτρονικά μέσα, εκπροσώπηση στο World Trails Network, κ.α.) ώστε να γίνει γνωστό και να προσελκύσει πεζοπόρους, επισκέπτες.

Θα μπορούσαμε να επισκεφθούμε την περιοχή για τρεις ημέρες, κατά τις οποίες θα αναζητήσουμε κάποιες πεζοπορικές διαδρομές, ώστε να αποκτήσουμε μια πιο σφαιρική εικόνα των πεζοπορικών της δυνατοτήτων. Δεν είναι ανάγκη να περπατήσουμε ολόκληρες τις διαδρομές. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι να ερευνήσουμε όσο το δυνατόν μεγαλύτερη έκταση. Σε αυτό το πλαίσιο είναι ιδιαίτερα χρήσιμο να υπάρχει κάποιος (ή κάποιοι) που να γνωρίζουν μονοπάτια στην περιοχή και να μας τα υποδείξουν, ώστε να είναι όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη η επίσκεψή μας. Ταυτόχρονα, ένα από τα βράδια της επίσκεψης, θα μπορούσαμε να κάνουμε και μια παρουσίαση του τί σημαίνει πεζοπορικός τουρισμός και οργάνωση πεζοπορικών μονοπατιών, ανοιχτή για το κοινό και κυρίως για όσους ενδιαφέρονται να συμβάλλουν στην προσπάθεια. Από την επίσκεψή μας αυτή θα προκύψει:

- μια μικρή έκθεση των όσων ερευνήσαμε και των όσων προτείνουμε σε γενικές γραμμές.

- μια εκτίμηση του συνολικού κόστους του έργου, το οποίο αφορά στους καθαρισμούς και τις σηματοδοτήσεις μονοπατιών, αλλά και στην προβολή στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

- η προσφορά μας για να γίνει ενδελεχής έρευνα στην περιοχή από την οποία προκύπτουν συγκεκριμένες δράσεις υλοποίησης (καθαρισμοί, σηματοδότηση, προτεινόμενες δράσεις προβολής).

Αυτό που ζητούμε για την πρώτη μας τριήμερη επίσκεψη είναι να καλυφθούν τα έξοδα ταξιδιού (από Αθήνα), η διαμονή, διατροφή και μετακίνησή μας, για δύο άτομα. Δεν υπάρχει κάποια χρέωση για αυτές τις υπηρεσίες μας. Για οποιαδήποτε άλλη πληροφορία στη διάθεσή σας.

Με εκτίμηση, Φοίβος Τσαραβόπουλος

Fivos Tsaravopoulos

Manager @ Paths of Greece

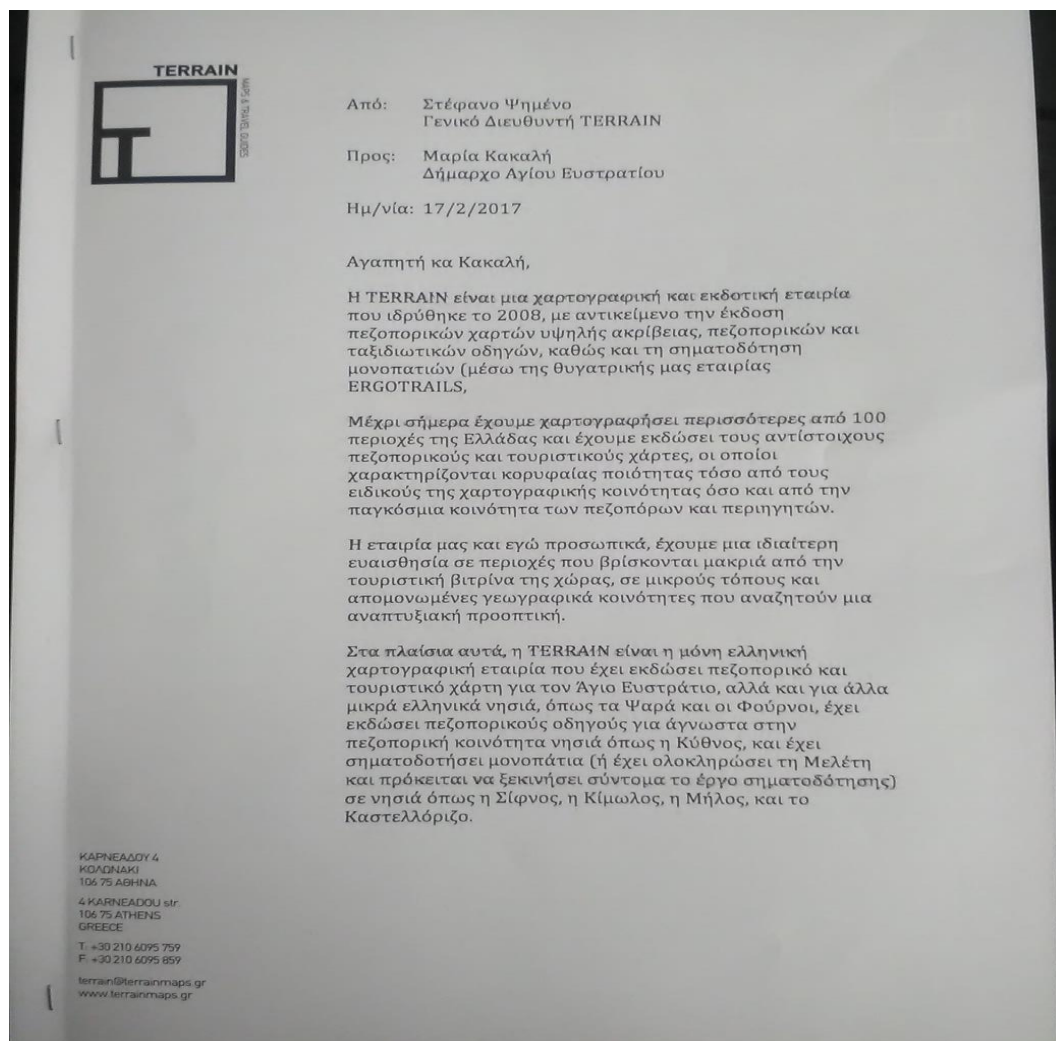
www.pathsofgreece.gr

info@pathsofgreece.gr /

“Καλημέρα σας. Στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" του ΕΜΠ, ερευνώ την ολοκληρωμένη ανάπτυξη γεωγραφικά απομονωμένων νησιωτικών περιοχών στην χώρα μας, με μελέτη εφαρμογής τη Νήσο του Αγίου Ευστρατίου στο Βορειοανατολικό Αιγαίο. Στις δράσεις, λοιπόν, προτείνω στο Δήμο την αξιοποίηση της εμπειρίας σας στην χαρτογράφηση, σηματοδότηση και προώθηση πεζοπορικών διαδρομών του νησιού για την αναβίωση της ιστορίας των πολιτικών εξορίστων αλλά και την ανάδειξη των φυσικών αξιοθέατων του νησιού. Μπορείτε να μου δώσετε πληροφορίες σχετικά με την διαδικασία που ακολουθείτε, ενδεικτικό κόστος, απαιτούμενη προετοιμασία από το Δήμο για την υλοποίηση αυτών των σκέψεων; Πως κοστολογείτε? Κάνετε επιτόπια επίσκεψη και δίνετε προσφορά για τις επιθυμητές διαδρομές; Ο Δήμος είναι μικρός και το budget ακόμα μικρότερο. Υπάρχουν δυνατότητες περιορισμού του κόστους με εθελοντική εργασία στην οποία θα μπορούσαν να συμμετάσχουν άνθρωποι του νησιού σε περίπτωση υλοποίησης; Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την απάντησή σας. Με τιμή Τάτσος Αθανάσιος.”

11.5.2. TERRAIN

Η εταιρεία terrain απέστειλε πρόταση δημιουργίας ενός περιηγητικού οδηγού του Αγίου Ευστρατίου, που απουσιάζει από τον Ελλαδικό χώρο, η οποία εστάλη στην Δήμαρχο του νησιού Κα Κακαλή και παρατίθεται κατωτέρω:

θα αποτελούσε ευτυχές γεγονός για την εταιρεία μας το να συμβάλει σε μια προσπάθεια για το καλό του Αγίου Ευστρατίου, μέσα από μια συνεργασία με ανθρώπους σαν τον κο **Τάσση Αθανάσιο** που μας επισήμανε τα πλεονεκτήματα και τα χαρακτηριστικά που μπορούν να ενσωματωθούν σε έναν περιηγητικό και πεζοπορικό οδηγό για τον Άγιο Ευστράτιο. Ένας οδηγός που απουσιάζει από τον Ελλαδικό χώρο και θα μπορούσε να προσελκύσει αξιόλογους επισκέπτες στον Άγιο Ευστράτιο ακόμα και σε μη τουριστική περίοδο, συμβάλλοντας στην οικονομική στήριξη του νησιού και στην γνωριμία του ιστορικού αυτού τόπου.

Στα πλαίσια αυτά, θα θέλαμε να θέσουμε στην κρίση σας τις εξής προτάσεις, που πιστεύουμε ότι μπορούν να συμβάλλουν θετικά στην προσέλευση επισκεπτών στον Άγιο Ευστράτιο.

- 1. ΧΑΡΤΗΣ ΑΓΙΟΥ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ.** Πρόκειται για τον μοναδικό τουριστικό και πεζοπορικό χάρτη που κυκλοφορεί για τον Άγιο Ευστράτιο, στην λεπτομερή κλίμακα 1:20.000. Έχει δημιουργηθεί αποκλειστικά με επιτόπια έρευνα, είναι υψηλής ακρίβειας, και είναι τυπωμένος στο ειδικό υλικό Polyart που δεν σκίζεται και είναι 100% αδιάβροχο. Στην πίσω όψη του υπάρχει ένας έγχρωμος μίνι ταξιδιωτικός οδηγός με φωτογραφίες και κείμενα για την ιστορία του νησιού, τα αξιοθέατα, το φυσικό περιβάλλον. Ο χάρτης αυτός ήδη πωλείται στα βιβλιοπωλεία της Ελλάδας και του εξωτερικού, στη λιανική τιμή των **5,30 ευρώ**

Η πρότασή μας είναι να σας διαθέσουμε αντίτυπα αυτού του χάρτη, σε τιμές χαμηλότερες και από το βιομηχανικό κόστος (μόνο το κόστος χαρτιού και εκτύπωσης για τον χάρτη Αγίου Ευστρατίου, είναι 0,90 ευρώ/αντίτυπο), προκειμένου να τα διαθέτετε, ως Δήμος, δωρεάν σε κάθε επισκέπτη του νησιού, αλλά και σε επισκέπτες σε ελληνικές και διεθνείς τουριστικές εκθέσεις, μέσα από τη συμμετοχή σας με δικό σας περίπτερο ή σε κοινό περίπτερο με τα υπόλοιπα νησιά της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Σας αποστέλλουμε δείγματα του χάρτη που σας προτείνουμε, και στις τιμές που σας δίνουμε περιλαμβάνεται και η εκτύπωση ενός αυτοκόλλητου με το λογότυπο του Δήμου σας και μια φράση του τύπου «Δήμος Αγίου Ευστρατίου, Καλώς ήρθατε στο ιστορικό νησί μας», επικολημένο στο εξώφυλλο του χάρτη.

Η τιμή προσφοράς διαμορφώνεται ανάλογα με την ποσότητα ως εξής (ελάχιστη ποσότητα 1.000 αντίτυπα, μέγιστη ποσότητα 5.000 αντίτυπα):

1.000 αντίτυπα	800 ευρώ (0,80 ευρώ/αντίτυπο)
2.000 αντίτυπα	1.400 ευρώ (0,70 ευρώ/αντίτυπο)
3.000 αντίτυπα	1.800 ευρώ (0,60 ευρώ/αντίτυπο)
4.000 αντίτυπα	2.000 ευρώ (0,50 ευρώ/αντίτυπο)
5.000 αντίτυπα	2.250 ευρώ (0,45 ευρώ/αντίτυπο)

Η προσφορά αφορά το υπάρχον stock, και είναι άμεσα διαθέσιμο. Στις ανωτέρω τιμές προστίθεται ΦΠΑ 24%

- 2. ΕΚΔΟΣΗ ΠΕΖΟΠΟΡΙΚΟΥ – ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΟΔΗΓΟΥ.** Σας αποστέλλουμε δείγμα του πεζοπορικού οδηγού Κύθνου που έχουμε εκδώσει πρόσφατα με την TERRAIN, καθώς και του ταξιδιωτικού οδηγού «Ανεξερεύνητο Πήλιο» που είχαμε εκδώσει παλαιότερα με την προηγούμενη εταιρία μας, τη ROAD.

Η πρότασή μας αφορά έναν ολοκληρωμένο ταξιδιωτικό-πεζοπορικό οδηγό για τον Άγιο Ευστράτιο, που θα παρουσιάζει με αναλυτικές περιγραφές και φωτογραφίες όλα τα μονοπάτια του νησιού, όλα τα αξιοθέατα, τις παραλίες, τα μνημεία, τα τοπία, τα τοπικά προϊόντα, και όλα όσα έχει να προσφέρει ο Άγιος Ευστράτιος στον επισκέπτη.

Ο «Ταξιδιωτικός και Πεζοπορικός Οδηγός Αγίου Ευστρατίου» (που θα μπορούσε να έχει και τον τίτλο «Ανεξερεύνητος Άγιος Ευστράτιος», προκειμένου να ενταχθεί στη διάσημη σειρά ταξιδιωτικών οδηγών «Ανεξερεύνητη Ελλάδα») θα δημιουργηθεί με επιτόπια έρευνα, βιβλιογραφική έρευνα, και με τη συνεργασία ειδικών σε κάθε τομέα (ιστορία, φυσικό περιβάλλον, ανθρωπογεωγραφία) αλλά και με τη συνεργασία των κατοίκων του νησιού που θα διαθέσουν για τις ανάγκες της έκδοσης πολύτιμες πληροφορίες, παλιές φωτογραφίες κ.λπ.).

Για έναν έγχρωμο οδηγό 120 σελίδων, διαστάσεων σελίδας 20,5 x 12 cm (όπως το δείγμα Κύθνου που σας αποστέλλουμε), σε 2.000 αντίτυπα, το κόστος είναι **6.500 ευρώ (+ΦΠΑ 5%)**

- 2. ΣΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΠΕΖΟΠΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ.** Όπως μπορείτε να δείτε και στο έντυπο της ERGOTRAILS που σας αποστέλλουμε, έχουμε υψηλή τεχνογνωσία και μεγάλη πείρα στη σηματοδότηση μονοπατιών στην Ελλάδα, σε περιοχές που δεν είχαν μεγάλη τουριστική κίνηση και που χάρη στα έργα υποδομής εναλλακτικών μορφών τουρισμού που υλοποιήσαμε, ενισχύθηκε το τουριστικό ρεύμα και η τοπική οικονομία των περιοχών αυτών. Για το έργο αυτό, θα χαρούμε πολύ να συζητήσουμε λεπτομερώς τις παραμέτρους του και να σας υποβάλλουμε οικονομική προσφορά, εφόσον κρίνετε ότι σας ενδιαφέρει.

Είμαστε στη διάθεσή σας για κάθε διευκρίνηση.

Με εκτίμηση,

Στέφανος Ψημένος
Γενικός Διευθυντής TERRAIN

12.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

12.1. Ελληνόγλωσση

Advent Μελετητική, Συριόπουλος Γ. και Συνεργάτες Ε.Ε., (1994). «*Άγιος Ευστράτιος – Μελέτη Ολοκληρωμένων Σχεδίων Ανάπτυξης των Μειονεκτικών Νησιών του Β. Αιγαίου*», Τεχνική Έκθεση Α΄ Φάσης. Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Υπουργείο Αιγαίου, Αθήνα. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, πλατφόρμα τηλεκαίτευσης, UTH e-class, Πολεοδομική Πολιτική (ΜΗΧΑ206), Πολεοδομική Μελέτη Αγίου Ευστρατίου, <http://eclass.uth.gr/eclass/modules/document/index.php?course=ΜΗΧΑ206&openDir=/532230e8wZ9N/53230ae6DIP8>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 07.04.2017.

Αη – Στράτης. *Φωτογραφικά Ίχνη* (1940-1970) (1999). Αρχείο Βασίλη Μανικάκη, κείμενα Γιώργος Νικολακάκης. Υπουργείο Αιγαίου, Διεύθυνση Πολιτισμού, Μυτιλήνη.

Αλατζάς Σ., Γιαννοπούλου Χ., Γλυνός Λ., Κουκουβίνου Α., Λειβαδάρας Ν., Λιόλιος Μ., Μερκουρέας-Καρράς Α., Μπαδογιάννης Ν., Τάτσης Α., (2016). «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου - Περιφερειακή Ενότητα Κυκλάδων*». Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. «*Περιβάλλον και Ανάπτυξη*», Διδάσκοντες: Ρόκος Δ., Δημοπούλου Ε., Επιβλέπουσες: Γεροντέλη Α., Μιχαηλίδου Ε., Αθήνα.

Αναστασοπούλου Α. & Καππάτου Γ. (1998). «*Φωτογραμμετρική Αναπαράσταση & Οπτικοποίηση του Κατεστραμμένου Παραδοσιακού Οικισμού της νήσου του Αγίου Ευστρατίου*». Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.

Αξιολόγηση, Αναθεώρηση και Εξειδίκευση του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Β. Αιγαίου – Στάδιο Β1, σελ. 152, (2015). Σύμπραξη : Prisma, Λ. Τριανταφυλλίδης, Χρ. Μανδύλας. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.pvaigaiou.gov.gr/web/guest/375?p_p_id=bs_news&p_p_action=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_pos=1&p_p_col_count=2&bs_news.struts.action=%2Fext%2Fnews%2Fload&bs_news.mainid=21450&bs_news.loadaction=view&bs_news.redirect=%2Fweb%2Fguest%2F375. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19.05.2017

Αρχοντίδου Α. (2005). «*Άγιος Ευστράτιος*» στο Βλαχόπουλος Α. (επιμ.), «*Αρχαιολογία – νησιά του Αιγαίου*», σελ. 115, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα.

Βάρναλης, Κ. (2014). «*Αϊ-Στράτης. Θυμήματα Εξορίας*». Εισαγωγή-Επιμέλεια-Σχόλια Ηρακλής Κακαβάνης, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Γαρίτσης Ι, Κουθούρης Χ., Ζαφερούδη Α., Αλεξανδρή Κ. (2010). «*Η επίδραση της “Πράσινης διαμόρφωσης των σχολικών αυλών”, στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, τη μάθηση, τη σωματική, την κοινωνική και την ψυχική υγεία μαθητών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης*». Ελληνική Εταιρεία Διοίκησης Αθλητισμού και Αναψυχής. Επιστημονικό Περιοδικό «*Διοίκηση Αθλητισμού & Αναψυχής*», 2010, 7, (2), 19-37.

Γιάννος, Ι., (1983). «*Ιστορία της Νήσου Αγίου Ευστρατίου (Αη – Στράτη), Από τα αρχαιότερα χρόνια έως σήμερα, Χρύση – Αλόνησος - Νέαι - Ιερά*», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.

Γλέζος Μ., (2007), «*Εθνική Αντίσταση 1940-1945*», τ. Β΄, σελ. 147, Εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα.

Γουλιάμου Α. κ.συν., (2007). «*Προσπάθεια Προσέγγισης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης Νομού Λέσβου*», Μεταπτυχιακή Εργασία στο ΔΠΜΣ «*Περιβάλλον και Ανάπτυξη*», Επιβλέπων Δ. Ρόκος, Αθήνα.

Δημοπούλου Ε., Λαμπρόπουλος Α., Ζεντέλης Π., (2010), «*Η Συμβολή του Κτηματολογίου στη Διαχείριση του Δασικού Χώρου*». 6ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών*», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 16-19 Σεπτεμβρίου 2004. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://mirc.ntua.gr/6th_conference/presentations/1_main_sessions/3rd_session/DIMOPOULOU E - LAMPROPOULOS A - ZENTELIS P.pdf

Διακήρυξη “Εξυπνα Νησιά”, (2017). «*Χάραξη νέων δρόμων για τα Ευρωπαϊκά Νησιά – Έξυπνες, εύρωστες και χωρίς αποκλεισμούς νησιωτικές κοινωνίες για μία καινοτόμο και βιώσιμη Ευρώπη*», Πρωτοβουλία “Εξυπνα Νησιά”. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://pin.gov.gr/wp-content/uploads/2017/03/60-%CE%98%CE%95%CE%9C%CE%91-%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%97%CE%9C%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%9F-4.pdf>.

Εγχειρίδιο Ξερολιθικών Κατασκευών - Τοίχοι, (2009). Επανεκδόση Εγχειριδίου του 2001 στο πλαίσιο Προγράμματος ΛΙΘΟΣ του Interreg II. Ομάδα Μελέτης: Μιχαήλ Γ., Παγκρατίου Ε., Πουλογιάννη Ν., Συντονισμός – Επιμέλεια Έργου: Παγκρατίου Ε., Ιωάννινα.

Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (2011), Οδηγός Παρακολούθησης, Αξιολόγησης, Επικαιροποίησης και Αναθεώρησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ο.Τ.Α α΄ βαθμού,

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) (1991, 2001, 2011), Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά τις απογραφές της 17ης Μαρτίου 1991, 18ης Μαρτίου 2001 και Φεβρουαρίου του 2011, Διαθέσιμες στο διαδίκτυο <http://www.statistics.gr/>

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου 2015-2019. Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.pv.aigaioi.gov.gr/web/guest/prog/ep>,

ΕΣΥΕ, (1982). Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 5ης Απριλίου 1981, Αθήνα: Εκδοτικός οίκος ΕΣΥΕ.

ΕΣΥΕ, (1972). Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 14ης Μαρτίου 1971, Αθήνα: Εκδοτικός οίκος ΕΣΥΕ.

ΕΣΥΕ, (1962). Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 19ης Μαρτίου 1961, Αθήνα: Εκδοτικός οίκος ΕΣΥΕ.

ΕΣΥΕ, (1952). Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 7ης Απριλίου 1951, Αθήνα: Εκδοτικός οίκος ΕΣΥΕ.

ΞυΠΟΛΙΣ Συμβουλευτική, (2016). Παροχή Υπηρεσίας με τίτλο: «*Υπηρεσίες ωρίμανσης και διαχείρισης συγχρηματοδοτούμενων έργων και δράσεων Δήμου Αγ. Ευστρατίου*». 1ο ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ. Περιγραφή Προγραμμάτων. Ι. Ακριβοπούλου και Σία Ο.Ε., Μυτιλήνη.

Ευσταθίου, Εμμ., (1971). «*Η νήσος Άγιος Ευστράτιος*». Αγ. Ευστράτιος Λήμνου.

Θεοχάρης Δ. (1975). «*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Α΄, Προϊστορία και Πρότοϊστορία*» (Μέχρι το 1.100 π.Χ.), (σελ. 88-89). Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (Ι.Γ.Μ.Ε.), Τομέας Υδατικών Πόρων και Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Υδρογεωλογίας, (2010). «*ΥΔΡΟΓΕΩΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ – Υδατικό Διαμέρισμα Νήσων Αιγαίου (14)*». Έργο: “*Καταγραφή και Αποτίμηση των Υδρογεωλογικών χαρακτήρων των Υπόγειων Νερών και των Υδροφόρων Συστημάτων της Χώρας*”. Υπόεργο 7: *Αποτίμηση Υδατικών Πόρων Αιγαίου. Ποιοτικοί Έλεγχοι και Προτάσεις Αξιοποίησης*, Γιαννουλόπουλος Π & Λάμπας Ι., Νήσος Άγιος Ευστράτιος, σελ. 65, Αθήνα.

Κακαλής, Ε., (2009). Έκθεση Ορνιθολογικής αξιολόγησης περιοχής «GR133 Άγιος Ευστράτιος». Στο : Δημαλέξης, Α. Μπούσμπορας, Δ., Καστρίτης, Θ., Μανωλόπουλος Α. και Saravia V. (Συντονιστές Έκδοσης). Τελική αναφορά προγράμματος επαναξιολόγησης 69 σημαντικών περιοχών για τα πουλιά για τον χαρακτηρισμό τους ως Ζωνών Ειδικής Προστασίας της Ορνιθοπανίδας. ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα.

ΚΑΠΕ, (2016). Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, Τεχνική Περιγραφή του Έργου «Πράσινο Νησί – Αη Στράτης», Έκδοση 2^η, Ημ/νία Έκδοσης 15.11.2016.

Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 03641, (1972). «*Λαογραφικά νήσου Αγίου Ευστρατίου (Αϊ Στράτη)*», Γιάννος Ι., Άγιος Ευστράτιος.

Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, χφ. 04109, (1979). «*Λαογραφικό Υλικό Λήμνου*», Μανάκας Γ., Μύρινα Λήμνου.

Κόμης Κ. (2004). «*ΝΗΣΙΩΤΙΚΑ. Πληθυσμιακές Μετακινήσεις, Δημογραφικές Ανακατατάξεις & Οικονομικές Διαμορφώσεις. Από την οθωμανική περίοδο στον 20^ο αιώνα*». Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας. Ιωάννινα.

Κουτσοπούλου Α., (2013). «*Δυναμική των νησιωτικών συστημάτων: Προς μια στρατηγική ολοκληρωμένης ανάπτυξης του ελληνικού μικρονησιωτικού χώρου*». 11ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο – 2013. Ελληνικό τμήμα της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης (ERSAGR). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://grsa.prd.uth.gr/conf2013/37_koutsopoulou_ersagr13.pdf/. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 22.03.2017

Λαλένης, Κ. (2001). «*Πολεοδομική Μελέτη και Πράξη Εφαρμογής Οικισμού Αγίου Ευστρατίου, Κοινότητας Αγίου Ευστρατίου, Νομού Λέσβου*». ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα.

Λαλένης, Κ. (2010). «*Ο Άγιος Ευστράτιος πριν και μετά το σεισμό του 1968: Ανασυγκρότηση σε Συνθήκες Ακραίας Νησιωτικής Απομόνωσης*». Εργασία στους Μπεριάτο Η. και Δελλαδέτσιμα Π-Μ., (2010), «*Σεισμοί και Οικιστική Ανάπτυξη. Ο Ρόλος του Αρχιτεκτονικού, Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού*», Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα.

Λιόλιος Μ. και Τάτσης Α., (2016). «*Χωρική Μεταβολή και Αναπτυξιακές Προοπτικές. Η Περίπτωση του Παλαιού Οικισμού του Αγίου Ευστρατίου*». Εργασία 2^{ου} Εξαμήνου στα πλαίσια του Μαθήματος «Χωρικές, Οικονομικές, Κοινωνικές και Περιβαλλοντικές Διαστάσεις της Ανάπτυξης και του Σχεδιασμού», Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Αθήνα.

Μάλαμη, Β. (2014). *Το τοπίο ως Πολιτισμικό και Συνθετικό Εργαλείο για το Σχεδιασμό του Χώρου*. Πολυτεχνείο Κρήτης. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

Μελέτη Λιμενικών Εγκαταστάσεων Αγίου Ευστρατίου, (2008). Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λέσβου, Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών, Τμήμα Τεχνικών Υπηρεσιών Λήμνου. Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων. Μελετητής Χ. Αντωνόπουλος, Απρ. 2008. Ανεμολογικά Στοιχεία: Ακτομηχανική Μελέτη, Μελέτη Λιμ. Εγκαταστάσεων Αγ. Ευστρατίου, Ιαν. 2008.

Μοσχίδης Αργ. (1907). «*Η ΛΗΜΝΟΣ, Ιστορικών Δοκίμιον της Νήσου Ταύτης από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς εις δύο τεύχη, Τεύχος Α': Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του 1770, σελ. 66-67*», Τυπογραφείο «ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ» Γ. Τήνιου, Αλεξάνδρεια Αιγύπτου.

Μουσείο Δημοκρατίας – Άγιος Ευστράτιος, (2008). Υπουργείο Πολιτισμού, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Κείμενα Φωτοπούλου Β., Επιμέλεια Μπεχράκη Ε., Αθήνα.

Μπαλή Μ. & Μπαλή Χ. (2012). *Κτήριο ή Τοπίο*. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

Μπόσης Κ., (1977). “*ΑΗ ΣΤΡΑΤΗΣ – Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΠΕΙΝΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΞΟΡΙΣΤΩΝ ΣΤΑ 1941*”, *Ιστορικές Εκδόσεις, Αθήνα*. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.scribd.com/document/132978711/%CE%9A%CF%8E%CF%83%CF%84%CE%B1-%CE%9C%CF%80%CF%8C%CF%83%CE%B7-%CE%91%CE%97-%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%A3-%CE%B7-%CE%BC%CE%AC%CF%87%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CE%B5%CE%BE%CE%BF%CF%81%CE%AF%CF%83%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B1-1941>

Νταβούτογλου, Α. (2010). *Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Μετάφραση: Ραπτόπουλος Ν., Επιμέλεια : Σαρρής Ν., 9^η Έκδοση, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα.

Ordine, N., (2014). «*Η Χρησιμότητα του Άχρηστου*». Μανιφέστο. Με ένα Δοκίμιο του Abraham Flexner. Μετάφραση Χρυσοστομίδης Α, Εκδόσεις ΆΓΡΑ, Αθήνα.

Παπαϊωάννου, Α, (2014). «*Η μαρτυρία του Γιώργου Φαρσακίδη για το θέατρο στον Αη Στράτη κατά το διάστημα 1950-1961*». Εργασία στο Περιοδικό του Τμήματος Θεάτρου του Α.Π.Θ, τεύχος 6 (2014) από διπλωματική διάλεξη της συγγραφέας με τίτλο «*Σκηνογραφώντας στην εξορία: Μια μαρτυρία του Γιώργου Φαρσακίδη*» στο Τμήμα Θεάτρου της Σχολής Καλών Τεχνών του Α.Π.Θ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://ejournals.lib.auth.gr/skene/article/view/4492> .

Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Βορείου Αιγαίου 2014 – 2020. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://www.espa.gr/elibrary/Voreio_Aigaiou_2014GR16M2OP010_1_4_el.pdf .

Πετανίδου Θ., (2015). «*Μέλισσες και Περιβάλλον: Επικοινωνία, διατήρηση της βιοποικιλότητας, υποστήριξη αγροτικής παραγωγής... απειλές, δράση για αντιμετώπιση*». Εργαστήριο Βιογεωγραφίας & Οικολογίας, Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kpreevergetoula.gr/site/ext-files/gr-seminaria/2013.04.26-seminario-melissokomoi-iliko-6.pdf>.

Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Γυμνασίου – Λ.Τ. Αγίου Ευστρατίου, (2013 - 2014). «*Η χλωρίδα της νήσου του Αγίου Ευστρατίου – Ο κήπος μας*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/autosch/joomla15/images/stories/pdf/periverg.pdf>.

Ρόκος, Δ., (2007), «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου. Προβλήματα, Δυνατότητες και Περιορισμοί*». 4ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου*», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 23-26 Σεπτεμβρίου 2004. Επιστημονική Επιμέλεια: Ρόκος Δ. Εκδοτικός Οίκος Α.Α Λιβάνη, σελ. 93-140, Αθήνα. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://ntua.gr/MIRC/4th_conference/The_Integrated_Development_of_Epirus.pdf/

Ρόκος, Δ.,(2005), *Αξιοβίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Για έναν ειρηνικό και καλύτερο κόσμο, «Ανάπτυξη και περιβάλλον. Διαλεκτικές σχέσεις και διεπιστημονικές προσεγγίσεις, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα.*

Ρόκος, Δ., (2004), «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη*», Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου «*Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. Θεωρία και Πράξη*», Ε.Μ.Πολυτεχνείο – Δήμος Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου 2001, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, Επιστημονική Επιμέλεια: Ρόκος Δ., Εναλλακτικές Εκδόσεις, σελ. 79-140, Αθήνα.

Ρόκος, Δ., (2003), Από τη «βιώσιμη» ή «αιεφόρο» στην αξιοβίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη, Εκδοτικός Οργανισμός Α.Α.Λιβάνη, σελ. 551, Αθήνα.

Ρόκος, Δ., (1998), «*Η Διεπιστημονικότητα στην Ολοκληρωμένη Προσέγγιση και Ανάλυση της Ενότητας της Φυσικής και της Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας*», στο: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας "Φιλοσοφία, Επιστήμες και Πολιτική", 24-27.5.1996, Συγκομιδή προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή Ευτ. Μπιτσάκη (επιμ. Π.Νούτσος), Εκδ. Τυπωθήτω - Γ. Δαρδάνος, σελ. 403-437, Αθήνα.

Σπιλάνης Γ. και Κίζος Θ., (2015). «*Άτλας των Νησιών*», Τμήμα Περιβάλλοντος και Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.

Στρατηγική Έξυπνης Ειδίκευσης RIS 3 Βορείου Αιγαίου 2014-2020, (2016). Διαθέσιμη στο διαδίκτυο: https://www.espa.gr/elibrary/RIS3_BoreioAigaio_201502.pdf.

Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019 (2015). Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, Άγιος Ευστράτιος.

Σχέδιο Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών του Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου (GR 14), (2015). Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης Περιβάλλοντος & Ενέργειας (ΥΠΑΠΕΝ) - Ειδική Γραμματεία Υδάτων. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://wfd.ypeka.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=113&Itemid=19.

Τα νέα του Άη Στράτη, χθές – σήμερα – αύριο, (2008). Έκδοση του Συλλόγου των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ». Τεύχος 1, Ιούνιος 2008. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://iaspispbico.eweb702.discountasp.net/AISTRATIS/TEYXOS-1.pdf>.

Τα νέα του Άη Στράτη, χθές – σήμερα – αύριο, (2008). Έκδοση του Συλλόγου των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ». Τεύχος 2, Δεκέμβριος 2008. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο <http://iaspispbico.eweb702.discountasp.net/AISTRATIS/TEYXOS-2.pdf>.

Τα νέα του Άη Στράτη, χθές – σήμερα – αύριο, (2009). Έκδοση του Συλλόγου των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ». Τεύχος 3, Ιούνιος 2009. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://iaspispbico.eweb702.discountasp.net/AISTRATIS/TEYXOS-3.pdf>.

Τα νέα του Άη Στράτη, χθές – σήμερα – αύριο, (2009). Έκδοση του Συλλόγου των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ». Τεύχος 4, Δεκέμβριος 2009. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://iaspispbico.eweb702.discountasp.net/AISTRATIS/TEYXOS-4.pdf>.

Τα νέα του Άη Στράτη, χθές – σήμερα – αύριο, (2010). Έκδοση του Συλλόγου των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ». Τεύχος 5, Ιούνιος 2010. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://iaspispbico.eweb702.discountasp.net/AISTRATIS/TEYXOS-5.pdf>.

Τα νέα του Άη Στράτη, χθές – σήμερα – αύριο, (2011). Έκδοση του Συλλόγου των Απανταχού Αγιοευστρατιτών «Ο ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ». Τεύχος 7, Ιούνιος 2011. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://iaspispbico.eweb702.discountasp.net/AISTRATIS/TEYXOS-7.pdf>.

Τάτσης Α. (2016). *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Νήσου Αγίου Ευστρατίου - Τα Ιστορικά Γεγονότα του 20ου αιώνα, προκλήσεις και προοπτικές του σήμερα*. Προτεινόμενη Εισήγηση 8^{ου} Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του ΕΜΠ και του ΜΕΚΔΕ του ΕΜΠ: Αθήνα.

Terrainmaps, (2009). *Πεζοπορικός Χάρτης Αγίου Ευστρατίου (326), 1:20.000, ΣΚΑΪ ΧΑΡΤΕΣ*.

Τσέλλος, Τ. (2002). «*Πολιτιστική ζωή και δραστηριότητα του στρατοπέδου πολιτικών εξόριστων Αϊ – Στράτη: 1950-1962*». Εκδόσεις Πάραλος, Αθήνα.

ΥΠΕΚΑ, Ειδική Γραμματεία Υδάτων, (2014), Προσχέδιο Διαχείρισης των Λεκανών Απορροής Ποταμών του Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου (GR 14), Κατάλογος Προγραμματιζόμενων και Νέων Έργων/Δραστηριοτήτων/Τροποποιήσεων.

Υπουργείο Ναυτιλίας και Αιγαίου, (2012). Κείμενο εργασίας: “*Νησιωτική Πολιτική: Στρατηγικός και Επιχειρησιακός Σχεδιασμός*”. Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής.

Φαναριώτης Π., (1999). Δημόσια Διοίκηση Αποκέντρωση και Αυτοδιοίκηση, σελ:195-201, Σταμούλης, Αθήνα.

ΦΕΚ (91/Δ/27.05.1968). *Περί αναγκαστικής απαλλοτριώσεως ακινήτων εν τη περιοχή Αγίου Ευστρατίου Λέβου προς αποκατάστασιν σεισμοπλήκτων.*

ΦΕΚ (133/Δ/23.02.1987). Πολεοδομία – Διατάγματα. Τροποποίηση των Π.Δ. από 24.4.1985 «*τρόπος καθορισμού ορίων οικισμών της χώρας μέχρι 2.000 κατοίκους, κατηγορίες αυτών και καθορισμός όρων και περιορισμών δομής τους*» (ΦΕΚ 181/Δ) και από 20.8.1985 «*πολεοδόμηση και επέκταση οικισμών της χώρας μέχρι 2.000 κατοίκους και τροποποίηση του από 24.4.1985 Π. Δτος*» (ΦΕΚ 414Δ).

ΦΕΚ (555/Δ/15.10.1985). Πολεοδομία – Διατάγματα. Χαρακτηρισμός ως διατηρητέου του κτιρίου της Μαρασλείου Ακαδημίας του Αη Στράτη Λήμνου.

ΦΕΚ (402/Δ/17.05.2002). Πολεοδομία – Διατάγματα. Χαρακτηρισμός 25 νησιών που έχουν ανάγκη από ιδιαίτερη προστασία και καθορισμός περιορισμών και ειδικών όρων δόμησης στις εκτός σχεδίου και εκτός οικισμών περιοχές αυτών.

ΦΕΚ (171/Δ/16.02.2005). Χαρακτηρισμός τμήματος του οικισμού του Αγίου Ευστρατίου της νήσου του Αγίου Ευστρατίου του Νομού Λέσβου παραδοσιακού, θέσπιση ζώνης προστασίας στο υπόλοιπο τμήμα του οικισμού και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών.

ΦΕΚ (23/Α/ 30-01-1981), Προεδρικό Διάταγμα υπ’ αριθ. 67/1981, «Περί Προστασίας της αυτοφυούς γλωρίδας και της άγριας πανίδας και καθορισμού διαδικασίας συντονισμού και ελέγχου της έρευνας επ’ αυτών»

ΦΕΚ (50/Δ/ 01-02-1995), Απόφαση Πολεοδομίας του Νομάρχη Λέσβου με αριθ. 261/ 12.1.95 «*Τροποποίηση ρυμοτομικού σχεδίου και αλλαγή των όρων δόμησης σ’ αυτό στον οικισμό Αγ. Ευστρατίου Νομού Λέσβου*»

ΦΕΚ (128/Α/ 03.07.2008), Απόφαση υπ’ αριθμ. 6876/4871 «*Έγκριση του Γενικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης*»,

ΦΕΚ (1138/Β/2009), Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού, ΥΠΕΚΑ

ΦΕΚ (2464/Β/03.12.2008), Απόφαση υπ’ αριθμ. 49828 «*Έγκριση ειδικού πλαισίου χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και της στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων αυτού*»,

ΦΕΚ (1154/Β/12-08-2003), Αριθ. Δ17α/ 115/9/φν275. Τροποποίηση διατάξεων του «*Ελληνικού Αντισεισμικού Κανονισμού ΕΑΚ-2000*» λόγω αναθεώρησης του Χάρτη Σεισμικής Επικινδυνότητας, Υφ. ΠΕΧΩΔΕ.

ΦΕΚ (1473/Β/09.10.2003), Απόφαση υπ’ αριθμ. 26297 «*Έγκριση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου*»,

ΦΕΚ (229/ΑΑΠ/ 19-06-2012), Τεύχος Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων και Πολεοδομικών Θεμάτων, Έγκριση καταλόγου μικρών νησιωτικών υγρότοπων και καθορισμός όρων και

περιορισμών για την προστασία και ανάδειξη των μικρών παράκτιων υγροτόπων που περιλαμβάνονται σε αυτόν.

ΦΕΚ (1389/Β' / 14.11.2000), Αριθ. ΔΠΑ 10910, Χαρακτηρισμός ως Ιδιαίτερου φυσικού κάλλους των νησίδων Αγ. Γεώργιος, Πόχης, Αγ. Βασίλειος, Αλογονήσι, Σεργίτσι, Κουκονήσι, Καστριά, Ρούμπος και Αγ. Απόστολοι του Ν. Λέσβου.

Φλούντζης, Α., (1986). «Στο στρατόπεδο του Αη Στράτη 1950-1962», Εκδόσεις Κ. Καπόπουλος, Αθήνα.

Χειλαδάκης, Ν. (2008). *Η Διαμάχη στο Αιγαίο και η Τουρκική Προκλητικότητα*. Στρατιωτική Επιθεώρηση, Μαΐος – Ιούνιος 2008. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.army.gr/files/File/epitheorisi/200803_%CE%97%20%CE%94%CE%99%CE%91%CE%9C%CE%91%CE%A7%CE%97%20%CE%A3%CE%A4%CE%9F%20%CE%91%CE%99%CE%93%CE%91%CE%99%CE%9F%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%97%20%CE%A4%CE%9F%CE%A5%CE%A1%CE%9A%CE%99%CE%9A%CE%97%20%CE%A0%CE%A1%CE%9F%CE%9A%CE%9B%CE%97%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A4%CE%97%CE%A4%CE%91.pdf.

Χουλιαράκης, Μ. (1973). *Γεωγραφική, διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξις Ελλάδος*. Αθήνα.

12.2. Ξενόγλωσση

Asres K., Gibbons S., Hana E., Bucar F., (2005). Anti – inflammatory activity of extracts and a saponin isolated from *Lelilotus elegans*. *Pharmazie*, Apr; Document 60 (4), pp. 310–312. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15881614>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18.05.2017

Lemerle P., Guillou A., Svoronos N., Papachryssantou D., Paris, 1970. Actes de Lavra, Premiere partie, Des origins a 1204, Archives de l' Athos, Document 38, pp. 217 – 218

Strachinis I. & Roussos A., (2016). Terrestrial herpetofauna of Limnos and Agios Efstratios (Northern Aegean, Greece), including new species records for *Malpolon insignitus* (Geoffoy Saint-Hilaire, 1827) and *Pelobates syriacus* Boettger, 1889. *Herpetology Notes*, volume 9: 237-248 (2016) (published online 25 October 2016)

Thomas K., Thanopoulos R., Knüpfner H., Bebeli P., (2012). Plant generic resources of Lemnos (Greece), an isolated island in the Northern Aegean Sea, with emphasis on Ianraces. *Genet Resour Crop Evol* (2012) 59: 1417 – 1440.

12.3. Διαδικτυακές πηγές

Aegean Regatta, (2016). Άρθρο της 23^{ης} Αυγούστου με τίτλο «Στον Άγιο Ευστράτιο έφτασε η Aegean». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.aegeanregatta.gr/gr/item/487-ston-agio-efstratio-aegean-regatta.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01.06.2017

agioefstratios.blogspot.gr. (2011). «Μονοπάτια στον Αη Στράτη» Άγιος Ευστράτιος. Η Ιστοσελίδα του συλλόγου των απανταχού ΑγιοΕυστρατιτών. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://agioefstratios.blogspot.gr/2011/05/blog-post.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27.5.2016

Archipelago, (2017). Διαδικτυακή Χαρτογραφική Εφαρμογή του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://archipelago.aegean.gr:8090/webgis/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.04.2017

- atexnos.gr. (2015). «*Η περιπετειώδης απόδραση των εξόριστων κομμουνιστών του Αη Στράτη στις 17 Ιούνη του 1943*». Άρθρο του ΟΙΚΟΔΟΜΟΥ της 17 Ιουνίου του 2015. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://atexnos.gr/%CE%B7-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%80%CE%B5%CF%84%CE%B5%CE%B9%CF%8E%CE%B4%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%80%CF%8C%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B5%CE%BE%CF%8C%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15.03.2017
- athens.indymedia.org. (2006). «*ΑΗ ΣΤΡΑΤΗΣ. Για την επιχείρηση συσκότισης και διαστρέβλωσης της ιστορίας στο νησί της εξορίας*». Άρθρο της 29 Σεπτεμβρίου του 2006. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://athens.indymedia.org/post/575931/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 29.5.2017
- BBC News, (2017). Άρθρο της 19^{ης} Μαΐου με τίτλο «*Greece battles locust plague on Agios Efstratios island*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.bbc.com/news/world-europe-39972713?SThisFB>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31.05.2017
- Earthquakes. gr, (2017). Άρθρο με τίτλο : «*«Καταστροφικότεροι Σεισμοί στην Ελλάδα και στον Κόσμο»*». Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.earthquakes.gr/loc_eq/earthquakes-severe.asp. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 06.04.2017
- Ellinikiaktoploia.net, (2016). Άρθρο της 7^{ης} Νοεμβρίου 2016 με τίτλο : «*Απογείωση Ενδιαφέροντος για τα ελληνικά υδατοδρόμια – Έπιασαν λιμάνι οι Ιάπωνες*». Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο <http://www.ellinikiaktoploia.net/apogiosi-endiaferontos-gia-ta-ellinika-idatodromia-epiasan-limani-iarones/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 06.05.2017
- Emprosnet (2014). Άρθρο της 14 Ιαν. 2014 με τίτλο: “*«Ανάσταση» 45 χρόνια μετά...*”. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.emprosnet.gr/article/54050-anastasi-45-hronia-meta>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 27.05.2016
- Emprosnet (2015). Άρθρο της 21 Οκτ. 2015 με τίτλο: “*Βρέθηκε γιατρός για τον Αη Στράτη*”. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.emprosnet.gr/article/77513-vrethike-giatros-gia-ton-ai-strati>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 30.05.2017
- Emprosnet, (2016). Άρθρο της 21 Οκτ. 2016 με τίτλο: «*Οκτώ χρόνια ακριδόπληκτος ο Αη Στράτης*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.emprosnet.gr/article/87996-okto-hronia-akridopliktos-o-ai-stratis>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 16.05.2017
- Energia.gr (2010). Άρθρο της 29^{ης} Ιουνίου 2010 με τίτλο : «*«Ξεπαγόνουν» τα Κοιτάσματα Πετρελαίου στην Ελλάδα*». Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: http://www.energia.gr/article.asp?art_id=38063. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 31.01.2017
- Enet.gr (2011). Άρθρο της 2ας Νοεμβρίου 2011 με τίτλο : «*Το ιδιοκτησιακό καθεστώς και 10 αγκάθια στη λειτουργία των σφαγείων*». Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=322773>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 07.06.2017
- Envifriends.blogspot.gr, (2017). Περιβάλλον με Οικολογία. Άρθρο με τίτλο: «*Ξερικές Καλλιέργειες για Άνδρες και όχι μόνο Περιοχές*» Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://envifriends.blogspot.gr/2013/05/blog-post_20.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 05.06.2017

EUR-Lex, (2009). Access to European Union Law. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L309, 24 Νοεμβρίου 2009, Οδηγία 2009/128/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Οκτωβρίου 2009, σχετικά με την κοινή θέση του Συμβουλίου που αφορά τον καθορισμό πλαισίου κοινοτικής δράσης με σκοπό την επίτευξη ορθολογικής χρήσης των γεωργικών φαρμάκων. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2009.309.01.0071.01.ELL&toc=OJ:L:2009:309:TOC.

Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 16.05.2017

EUR-Lex, (2014). Access to European Union Law. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Document 32014L0089. Οδηγία 2014/89/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Ιουλίου 2014, περί θεσπίσεως πλαισίου για τον θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0089>.

Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 06.06.2017

ESPON (2011β), “*The Development of the Islands: European Islands and Cohesion Policy (EUROISLANDS), Final Report*”. ESPON & University of the Aegean. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/TargetedAnalyses/EUROISLANDS/FinalReport_foreword_CU-16-11-2011.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 22.03.2017

Googlemaps, (2016), Δορυφορικός Χάρτης Αγίου Ευστρατίου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.google.gr/maps/place/Αγ.+Ευστράτιος/@39.5122608,24.9438605,17789m/data=!3m2!1e3!4b1!4m5!3m>, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27.05.2016

Hellenic Seaplanes, (2016). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.hellenic-seaplanes.com/index.php/el/>, τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13.2.2016

HOPEgenesis, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://hopegenesis.org/gr/index.php>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30.4.2017

iefimerida.gr, (2016). Άρθρο της 27^{ης} Οκτωβρίου με τίτλο: «*Τίμησε την «Αποστολή» για την προσφορά της στα ακριτικά νησιά η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.iefimerida.gr/news/297451/timise-tin-apostoli-gia-tin-prosfora-tis-sta-akritika-nisia-i-perifereia-voreiyou-aigaiou>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31.05.2017

Insurance-eea.gr, (2016). Άρθρο με τίτλο: «*Υπεγράφη η περιβαλλοντική αδειοδότηση του υδατοδρομίου Αλοννήσου*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.insurance-eea.gr/gr/el/articles/ypegrafi-i-perivallontiki-adeiodotisi-toy-ydatodromiyou-alonnisou>.

Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.05.2017

John Carter Brown (JCB) Map Collection, (2017). *File name 03361-083 «Map of the island of Stalimene [Lemnos] with the island of San Strati [Agios Efstratios]» Bordon, Benedetto, 1450-1530, Venice.* Διαθέσιμο στο Διαδίκτυο: <http://jcb.lunaimaging.com/luna/servlet/detail/JCBMAPS~1~1~4711~102813:-Map-of-the-island-of-Lemnos-and-Ag>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 03.02.2017

Limniakifoni.gr (2016). Άρθρο της 13^{ης} Οκτωβρίου 2016 με τίτλο: “*Στον Αη Στράτη για παραλαβή έργων κλιμάκιο με επίκεφαλής τον Έπαρχο*”. Λημνιακή Φωνή. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://limniakifoni.gr/?p=58053>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03.02.2017

Katohika.gr (2016). Άρθρο της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 2016 με τίτλο: “*Οι μεγαλύτεροι και πιο καταστροφικοί σεισμοί της Ελλάδας*”. Κατοχικά Νέα. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://katohika.gr/ellada/megaliteroi-katastrofikoi-seismoi-elladas-archaiotita-mexri-simera/>.

Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 05.04.2017

KavalaNews.gr (2016). Άρθρο της 14^{ης} Απριλίου 2016 με τίτλο: “WWF: Τι συμβαίνει στην Καβάλα; Πώς φτάνει στο πιάτο σου ο γαύρος και η σαρδέλα; Video HD & Infographic”. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kavalanews.gr/4431-wwf-symvainei-kavala-pos-ftanei-piatio-soy-gayros-i-sardela-video-hd-infographic.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.06.2017

LimnosFM100, (2016). Άρθρο της 4^{ης} Ιουνίου 2014 με τίτλο : “Δωρεάν ιατρικές υπηρεσίες στον Αη Στράτη από τον Όμιλο Φουσκωτών Σκαφών Θεσσαλονίκης”. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.limnosfm100.gr/limnos/item/8318-dorean-iatrikes-ypiresies-ston-ai-strati-apo-ton-omilo-fouskoton-skafon-thessalonikis.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31.05.2017

LesvosReport, (2016). Άρθρο της 21^{ης} Νοεμβρίου με τίτλο : “Η ΜΚΟ «Σύμπλευση» βρέθηκε στον Άγιο Ευστράτιο για δωρεάν ιατρικές εξετάσεις σε όλους τους κατοίκους”. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.lesvosreport.gr/limnos/ai-stratis/item/14880-i-mko-symplepsi-vrethike-ston-agio-efstratio-gia-dorean-iatrikes-eksetaseis-se-olous-tous-katoikous>). Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31.05.2017

Limnosgreece.gr (2017). Πιάτα Γαστρονομίας στον Αη Στράτη. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosgreece.gr/el/agios-efstratios/gastronomia>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04.04.2017

LimnosReport.gr, (2016α). Άρθρο με τίτλο: «Ο Αντιπεριφερειάρχης Θεόδωρος Βαλσαμίδης, δεν κρύβει την χαρά του για το λιμάνι του Αγίου Ευστρατίου». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosreport.gr/archives/87984>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.5.2016

LimnosReport.gr, (2016β). Άρθρο με τίτλο: «Αυτό είναι το νέο, «ασφαλές» λιμάνι του Αγίου Ευστρατίου!». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosreport.gr/archives/92065>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27.5.2016

LimnosReport.gr, (2016γ). Άρθρο με τίτλο: «ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ: Η Μαρία Κακαλή μιλάει για το νέο λιμάνι και τις ακρίδες του Άι Στράτη (βίντεο – φωτό)». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosreport.gr/eidiseis/92998/%ce%b1%ce%b3%ce%b9%ce%bf%cf%83-%ce%b5%cf%85%cf%83%cf%84%cf%81%ce%b1%cf%84%ce%b9%ce%bf%cf%83-%ce%b7-%ce%bc%ce%b1%cf%81%ce%af%ce%b1-%ce%ba%ce%b1%ce%ba%ce%b1%ce%bb%ce%ae-%ce%bc%ce%b9%ce%bb%ce%ac%ce%b5/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01.06.2017

LimnosReport.gr, (2017). Άρθρο με τίτλο: «Ο Άγιος Ευστράτιος κηρύχθηκε σε κατάσταση Έκτακτης Ανάγκης Πολιτικής Προστασίας». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosreport.gr/limnos/114666/o-agios-efstratios-kirychthi-se-katastasi-ektaktous-anagkis/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17.05.2017

LimnosReport.gr, (2012). Άρθρο με τίτλο: “Εδώ έγραψε ο Μίκης Θεοδωράκης το «Βράχο βράχο τον καημό μου...»”. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosreport.gr/eidiseis/8722/%ce%b5%ce%b4%cf%8e-%ce%ad%ce%b3%cf%81%ce%b1%cf%88%ce%b5-%ce%bf-%ce%bc%ce%af%ce%ba%ce%b7%cf%82-%ce%b8%ce%b5%ce%bf%ce%b4%cf%89%cf%81%ce%ac%ce%ba%ce%b7%cf%82-%cf%84%ce%bf-%ce%b2%cf%81%ce%ac%cf%87/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01.04.2017

Listedmonuments.culture.gr, (2017), Διαρκής κατάλογος των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων Ελλάδας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:

http://listedmonuments.culture.gr/search_declarations.php. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.04.2017

Oakmeal.com, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.oakmeal.com/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17.05.2017

Offroader.gr, (2017). “Αη Στράτης”. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.offroader.gr/x/index.php/destinations-gr/150-sea/2008-2012-09-18-07-24-43?showall=1>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12.04.2017

Palmografos.gr, (2011). Καταγράφοντας τον παλμό της επικαιρότητας και όχι μόνο... Άρθρο με τίτλο: «ο Άγιος Ευστράτιος και η επιχείρηση στο Αφγανιστάν – της Δώρας Αντωνίου». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.palmografos.com/permalink/9135.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 31.01.2017.

Reporter (2015). Άρθρο της 16 Νοεμβρίου με τίτλο: «Γιατί "φεύγουν" τα υδροπλάνα από την Πάτμο;». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.reporter.gr/Eidhseis/Epicheirhseis/Transportation/273036-Giati-feygoyn-ta-ydroplana-aro-thn-Patmo>, τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.05.2017

Rib and Sea (2012). Άρθρο της 2^{ης} Οκτωβρίου με τίτλο: «Με τους "Sea Hawks" στον Αη Στράτη». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ribandsea.com/travels/770-qsea-hawksq>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01.06.2017

Rib and Sea (2016). Άρθρο της 25^{ης} Αυγούστου με τίτλο: «Άγιος Ευστράτιος – Aegean Ρεγαττα 2016». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ribandsea.com/news/2506-agios-efstratios-aegean-regatta-2016>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01.06.2017

The IUCN Red List of Threatened Species (2016-3). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.iucnredlist.org/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 22.01.2017

Tvxs.gr Ανεξάρτητη Ενημέρωση (2011). Άρθρο με τίτλο: «Wikileaks: «Ημικρανία στο Αιγαίο» λόγω της άσκησης «Τολμηρός Τοξότης»». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://tvxs.gr/news/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/wikileaks-%C2%AB%CE%B7%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%81%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CE%B9%CE%B3%CE%B1%CE%AF%CE%BF%CE%BB-%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CF%89-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%AC%CF%83%CE%BA%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%C2%AB%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%BC%CE%B7%CF%81%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%BF%CE%BE%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%BB>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 31.01.2017.

Veteranos.gr. Άρθρο με τίτλο: «Νικόλαος Σιαλμάς. Ο Ηρωας Υποσημναγός που ανέδειξε τα Μιραζ!». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://veteranos.gr/nikolaos-sialmas-o-iposminagos-pou-anedixe-ta-miraz-video/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01.02.2017

Wikileaks, Public Library of US Diplomacy, 07ATHENS459_a, CONFIDENTIAL, 2007. Άρθρο με τίτλο: «Aegean Migraine: Greece Reacts to NATO Exercise Cancellation». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://wikileaks.org/plusd/cables/07ATHENS459_a.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 31.01.2017

Wikileaks, Public Library of U.S. Diplomacy, 07ATHENS550_a, CONFIDENTIAL, 2007. Άρθρο με τίτλο: «Proposed U.S. Statement on Greek Island of Agios Efstratios». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://wikileaks.org/plusd/cables/07ATHENS550_a.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 31.01.2017

Wikileaks, Public Library of U.S. Diplomacy, 07ATHENS559_a, CONFIDENTIAL, 2007. Άρθρο με τίτλο: « FM Bakoyannis Outlines Goals for her March 22 Visit to Washington». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://wikileaks.org/plusd/cables/07ATHENS559_a.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 31.01.2017

Wikipedia, (2017a). *Dociostaurus maroccanus*. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://en.wikipedia.org/wiki/Dociostaurus_maroccanus. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15.05.2017.

Wikipedia, (2017b). *Melilotus*. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://en.wikipedia.org/wiki/Melilotus>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 18.05.2017.

World Cruising Wiki (2016). *Ayios Efstratios*. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.cruiserswiki.org/wiki/Ayios_Efstratios, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27.05.2016

WWF, Οικοσκόπιο, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.oikoskopio.gr/map/>, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15.04.2017

WWF, (2017). «*Το αύριο της Ελλάδας. Επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής στην Ελλάδα κατά το άμεσο μέλλον*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://www.wwf.gr/images/pdfs/wwf-to_avrio_tis_elladas.pdf. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17.05.2017

WWF, (2009). «*Εθελοντισμός, δασοπροστασία και δασοπυρόσβεση στην Ελλάδα. Πρόταση για την ουσιαστική και αποτελεσματική συμμετοχή των εθελοντών στην προστασία των δασών*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.wwf.gr/images/pdfs/ethelontismos-dasoprostasia.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14.07.2017

WWF, (1999). «*Πρασινίζοντας τις Αυλές των Σχολείων*». Πιλοτικό Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για το Δημοτικό». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.wwf.gr/images/pdfs/pe/prasinizontasavles.pdf>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 14.07.2017

Yurtseven R. (2010). «*Η πολιτιστική αξία και η συμβολική σημασία των παραδοσιακών επαγγελμάτων στην Ίμβρο και την Τένεδο. Έρευνα του καθηγητή του Πανεπιστημίου του Τσανάκαλε, Ριντβάν Γιούρτσεβεν*». Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://el.sae.gr/?id=21000&type=mail>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27.5.2017

Zougla.gr (2016). «*Απορρίφθηκε το τουρκικό υπόμνημα των 17 σημείων στο NATO*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.zougla.gr/politiki/article/aporifdike-to-tourkiko-ipomnima-ton-17-simion-sto-nato>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 31.01.2017

Αγορείτικη Χαρτοθήκη (2015). *Atlas Novus J. Laurenberg, Insularum Archipelagi Septentrionalis, 1656*. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://athosmaplibrary.blogspot.gr/2015/02/j-laurenberg-insularum-archipelagi.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 11.02.2017

Ακριβού Μ. (2015). Άρθρο της 16ης Ιουνίου με τίτλο: «*Η Ελλάδα "Μέκκα" των υδροπλάνων*;». News 247. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://news247.gr/eidiseis/oikonomia/business-news/h-ellada-mekka-twn-ydroplanwn.3530756.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13.02.2016

Ακριτοπούλου Ε., Γεροβασιλείου Β., Κουτσούμπας Δ. (2008). «*Ο θαλάσσιος πλούτος του Αγίου Ευστρατίου: Δυνατότητες Βιώσιμης Ανάπτυξης*» Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:

<http://aistratis-nature.blogspot.gr/2008/11/blog-post.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27.05.2016

Αναπτυξιακή Λήμνου Α.Ε., (2017). Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία ΟΤΑ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.anel-sa.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 25.04.2017

Αντωνόπουλος Γ., (2017). Άρθρο της 3^{ης} Μαΐου με τίτλο: «*Τον Ιούνιο οι αιτήσεις για το Εξοικονομώ Κατ' Οίκον*». Dikaiologitika News. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/koinonia/154650/to-ioynio-oi-aitiseis-gia-to-eksoikonomo-kat-oikon>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10.07.2017

Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, (2017). Η τέχνη της ξερολιθιάς. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://ayla.culture.gr/?p=387>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04.04.2017

Βικιπαίδεια, (2017). Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%B2%CE%AF%CF%89%CF%84%CE%B7_%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7/, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 24.04.2017

Βικιπαίδεια (2017α): Άγιος Ευστράτιος, διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%95%CF%85%CF%83%CF%84%CF%81%CE%AC%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10.03.2017

Βικιπαίδεια (2017β): Φωτογραφία, διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A6%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1>, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04.04.2017

Βικιπαίδεια (2017γ): Πολιτιστική Κληρονομιά, διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%9A%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%AC#.CE.A6.CF.85.CF.83.CE.B9.CE.BA.CE.AE_.CE.9A.CE.BB.CE.B7.CF.81.CE.BF.CE.BD.CE.BF.CE.BC.CE.B9.CE.AC, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04.04.2017

Βικιπαίδεια (2017δ): Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, διαθέσιμο στο διαδίκτυο: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CF%85%CE%BB%CE%B7_%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%9A%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%AC, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04.04.2017

Βικιπαίδεια, (2017ε): Αναδασμός, διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%B4%CE%B1%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 25.07.2017

Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ypai.gr/site/home.csp>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 25.04.2017

Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://web.gys.gr/portal/page?pageid=33,46034&dad=portal&schema=PORTAL>, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27.05.2016

Γεωργούδης Γ. & Μπαλάσκας Στρ., Enet.gr (2010). Άρθρο της 9^{ης} Οκτωβρίου 2010 με τίτλο: «*Γκρίζο Φόντο στ' ανοιχτά του Αϊ - Στράτη*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=211717>, τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 31.01.2017

Γιάνναρου Λ., (2012), Φονικό ψάρεμα με δυναμίτη. Σε έξαρση η παράνομη αλιεία σε Κυκλάδες, βόρεια Δωδεκάνησα και νότια Εύβοια. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/72855/article/epikairothta/perivallon/foniko-yarema-me-dynamith/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.06.2017

Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου (2004). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AiStratisMiasAllisEpoxis.htm>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27.05.2016

Δημητρακόπουλος, Γ., (2016). Άρθρο της 17^{ης} Μαρτίου 2016 με τίτλο: «Οι αμφισβητήσεις – διεκδικήσεις της Τουρκίας στο Αιγαίο και οι ελληνικές θέσεις». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.gdimitrakopoulos.gr/%CE%9F%CE%B9-%CE%95%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%BC%CE%BF%CF%85/1778-%CE%9F%CE%B9-%CE%B1%CE%BC%CF%86%CE%B9%CF%83%CE%B2%CE%B7%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%91%CE%B9%CE%B3%CE%B1%CE%AF%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%93-%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%B7%CF%84%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%85>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 31.01.2017.

Δήμος Αγίου Ευστρατίου, (2016α). Ευχαριστήρια επιστολή – Ομάδα Ελληνίδων Μαμάδων Βελγίου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.agios-efstratios.gov.gr/news/deltia-typoy/eucharistiria-epistoli---omada-ellinidwn-mamadwn-belgiou/338/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31.05.2017

Δήμος Αγίου Ευστρατίου, (2016β). Δελτίο Τυπου για την Αύξηση του ΦΠΑ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.agios-efstratios.gov.gr/news/deltia-typoy/deltio-typoy-gia-tin-ayksisito-y-fpa/345/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12.06.2017

Δήμος Αγίου Ευστρατίου, (2017). Απόφαση Κήρυξης Δήμου Αγίου Ευστρατίου σε Κατάσταση Έκτακτης Ανάγκης. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: [http://www.agios-efstratios.gov.gr/files/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%AD%CE%BA%CF%84%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B7%CF%82%20\(1\).pdf](http://www.agios-efstratios.gov.gr/files/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%AD%CE%BA%CF%84%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B7%CF%82%20(1).pdf). Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.06.2017

Δίκτυο Αειφόρων Νήσων ΔΑΦΝΗ, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.dafni.net.gr/gr/home.htm>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 26/04/2017.

Δίκτυο Καταδυτικών Διαδρομών, (2017). Δώδεκα Απόστολοι, Άγιος Ευστράτιος. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.diveinourislands.com/el-gr/%CE%9B%CE%AD%CF%83%CE%B2%CE%BF%CF%82-%CE%9B%CE%AE%CE%BC%CE%BD%CE%BF%CF%82/%CE%94%CF%8E%CE%B4%CE%B5%CE%BA%CE%B1-%CE%91%CF%80%CF%8C%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B9-%CE%91%CE%B3->

[%CE%95%CF%85%CF%83%CF%84%CF%81%CE%AC%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82](#). Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 12.04.2017.

Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (2017). *Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Εφημερίδων και Περιοδικού Τύπου*. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 05.04.2017

Εθνικό Κτηματολόγιο και Χαρτογράφηση Α.Ε. (ΕΚΧΑ Α.Ε.), (2016). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ktimatologio.gr/Pages/Default.aspx>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.05.2016

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, (2017). Ενταγμένα Έργα. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.pεpba.gr/%ce%b5%ce%bd%cf%84%ce%b1%ce%b3%ce%bc%ce%ad%ce%bd%ce%b1-%ce%ad%cf%81%ce%b3%ce%b1/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 13.06.2017

Ελαφρός, Ι., (2015), «*Έχουν να δουν πλοίο στον Αη Στράτη εδώ και 34 ημέρες*», Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/816828/article/epikairothta/ellada/exoyn-na-doyh-ploio-ston-ah-strath-edw-kai-34-hmeres>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04.05.2017

Ελληνικά Υδατοδρόμια, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://waterairports.com/>, τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.05.2017

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) (1991, 2001, 2011). Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά τις απογραφές της 17ης Μαρτίου 1991, 18ης Μαρτίου 2001 και Φεβρουαρίου του 2011. Διαθέσιμες στο διαδίκτυο <http://www.statistics.gr/>

Επιμελητήριο Λέσβου, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.lesvos-chamber.com/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 25.04.2017

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση της Προγραμματικής περιόδου 2014-2020. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.epanad.gov.gr/default.asp?pID=59&la=1>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03.06.2017

Επτακόιλη Τ., (2015), «*Η περιπέτεια του Αη Στράτη*», Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/827457/article/epikairothta/ellada/h-peripeteia-toy-ah-strath>, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.05.2016

ΕΣΠΑ 2014-2020, (2017). Ανάπτυξη – εργασία – αλληλεγγύη. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 25.04.2017

ΕΤΑΛ α.ε., (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.etal-sa.gr/index-gr.php>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.04.2017

Ζιώγα, Β., (2015). Άρθρο της 26^{ης} Απριλίου 2015 με τίτλο: «*“I Love Acorns” : Η ιστορία μιας Αμερικανίδας που μετακόμισε στην Κέα και ζωντάνεψε το εμπόριο βελανιδιού*». Huffingtonpost.gr. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.huffingtonpost.gr/2015/04/26/life-gevs-i-sthn-praksi-i-love-acorns-kea-tzia-macie-mayer_n_7136394.html. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17.05.2017

Ιγνατιάδης, Β. (2017). Άρθρο της 19^{ης} Μαΐου με τίτλο: «*Εισβολή από ακρίδες*». ΕΘΝΟΣ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.ethnos.gr/koinonia/arthro/eisboli_apo_akrides-65142036/. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04.06.2017

Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, (2015). Γραφείο Τύπου 13^{ης} Νοεμβρίου 2015 με τίτλο: «Οι κινητές Ιατρικές Μονάδες ταξιδεύουν στον Άγιο Ευστράτιο». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.snf.org/el/grafeio-typou/lista-neon/2015/11/oi-kinites-iatrikes-monades-taksidayoun-ston-agio-eystratio/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31.05.2017

Ινστιτούτο Αρχιπέλαγος, (2017α). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο <http://archipelago.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.04.2017

Ινστιτούτο Αρχιπέλαγος, (2017β). Άρθρο της 23^{ης} Μαρτίου με τίτλο: “Το Αρχιπέλοαγος στο Περιφερειακό Γνωμοδοτικό Συμβούλιο της ΕΕ. Για την Αλιεία στη Μεσόγειο”. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://archipelago.gr/prosfata-pragmatopiithike-sti-romi-synantisi-tou-periferiakou-gnomodotikou-symvouliou-tis-ee-gia-tin-aliia-sti-mesogio-medac-melos-tou-oriou-ine-institouto-thalassias-prostasias-archipelag/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.06.2017

Καπούτσης Χρ. (2011). Άρθρο της 8 Δεκεμβρίου 2011 με τίτλο: «9. Άγιος Ευστράτιος: Η γεωπολιτική του Αζία». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://e-puzzle.blogspot.gr/2011/10/3.html> Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31.01.2017

Καράμπελας Χρ. (2017). Άρθρο της 3^{ης} Μαΐου 2017 με τίτλο: «*Δήμαρχος Αη Στράτη στο NEWS 247 “Πονάμε” για έμπειρο ιατρικό προσωπικό*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://m.news247.gr/eidiseis/koinonia/dhmarxos-ah-strath-sto-news-247-poname-gia-empeiro-iatriko-proswpiko.4641209.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 30.05.2017

Καρβέλλη, Β., (2016α). Άρθρο της 4^{ης} Ιουνίου με τίτλο: «*Μοναχοί της Ιεράς Μονής Μεγίστης Λαύρας στον Αη Στράτη για τις ακρίδες (photos)*». LimnosFM100. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosfm100.gr/limnos/item/20669-monaxoi-tis-ieras-monis-megistis-layras-ston-ai-strati-gia-tis-akrides-photos.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17.05.2017

Καρβέλλη, Β., (2016β). Άρθρο της 25 Ιουνίου με τίτλο: «*Δεν έδεσε το “Εξπρές Πήγασος” στον Αη Στράτη*». LimnosFM100. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.limnosfm100.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=21085:den-edese-to-ekspres-pigasos-ston-ai-strati&Itemid=123. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 15.05.2017

Καρβέλλη, Β., (2016γ). Άρθρο της 28^{ης} Απριλίου με τίτλο: «*Οι Φίλοι της Φύσης “υιοθετούν” τον Αη Στράτη*». LimnosFM100. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosfm100.gr/limnos/item/20007-oi-filoi-tis-fysis-yiothetouyn-ton-ai-strati.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01.06.2017

Καρβουνόπουλος, Π., (2016). Άρθρο της 2ας Δεκεμβρίου 2016 με τίτλο: «*Η Τουρκία...μας απαγορεύει να κάνουμε ασκήσεις σε 11 περιοχές του Αιγαίου*». Militaire.gr. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.militaire.gr/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%B1%CF%82-%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%B5%CF%8D%CE%B5%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5-%CE%B1/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 31.01.2017

Κασίμη Α. (2016). Άρθρο της 12^{ης} Νοεμβρίου με τίτλο: «*Νέα τρικλοποδιά στα υδατοδρόμια*». Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/883252/article/epikairothta/ellada/nea-triklopodia-sta-ydatodromia>, τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.05.2017

Κασίμη Α. (2015). Άρθρο της 16^{ης} Μαΐου με τίτλο: «*Αναβλήθηκαν εκ νέου οι πτήσεις με υδροπλάνα...λόγω εκλογών*». Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:

<http://www.kathimerini.gr/815548/article/epikairothta/ellada/anavlh8hkan-ek-neoy-oi-ptiseis-me-ydroplana-logw-eklogwn> , τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.05.2017

ΚΕΚ Βορείου Αιγαίου, 2017. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kekba.gr/el-gr/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B9%CE%BA%CE%AE.aspx>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.04.2017

Κεμανέτζη Στ. (2008). Άρθρο της 17^{ης} Μαΐου 2008 με τίτλο: «Σε ποιες περιοχές της Ελλάδας «μυρίζει» πετρέλαιο». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.ethnos.gr/koinonia/arthro/se_poies_perioxes_tis_elladas_myrizei_petrelaio-986428/. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31.01.2017

Κερκινεόγλου, Απ., (2014). «*Το κρασί της Τένεδου όπως το είδαν ξένοι περιηγητές*». Αναδημοσίευση από το περιοδικό "Η ΤΕΝΕΔΟΣ", τ. 31 (Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2014) του Συλλόγου Τενεδίων "Ο ΤΕΝΝΗΣ". Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://users.otenet.gr/~Tened0s/KrasiTenedu.htm>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.05.2016

Κοντιζάς Ν. και Παπαχρήστου Ε., (2014). Άρθρο της 2^{ας} Οκτωβρίου με τίτλο: «*Το crowdfunding στην Ελλάδα*». Capital.gr. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.capital.gr/story/2121692/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 19.07.2017

Λιάλιος Γ., (2017). Άρθρο της 27^{ης} Μαρτίου με τίτλο: «*Η νέα «ακτινογραφία» των ελληνικών νησιών*». Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/902052/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-nea-aktinografia-twn-ellhnikwn-nhsion>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30.05.2017

Λιάλιος Γ., (2015). Άρθρο της 24^{ης} Μαΐου με τίτλο: «*Πώς θα «ξεδιψάσουν» 20 νησιά στο Αιγαίο*». Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/816628/article/epikairothta/ellada/pws-8a-3ediyasoy-n-20-nhsia-sto-aigaiο>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12.07.2017

Λιανός Ν., (2017). Άρθρο της 3^{ης} Απριλίου με τίτλο: «*Το Αιγαίο αποκτά...σχέδιο και μπάινει σε...τάξη*». NaxosPress.gr. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.naxospress.gr/arthro/perivallon/aigaiο-apokta-shedio-kai-mpainei-se-taxi>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30.05.2017

Μαντάς, Γ. (2017). «*ΠΡΟΣΩΠΑ: Βασίλης και Βύρωνας Μανικάκης: Οι φωτογράφοι του Αϊ Στράτη*». The Travel Book. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.thetravelbook.gr/article.asp?catid=29870&subid=2&pubid=64207352>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 04.04.2017

Μαντάς, Γ. (n.d.). «*Αϊ Στράτης: Ονειρική Γαλήνη*». The Travel Book. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.thetravelbook.gr/article.asp?catid=30848&subid=2&pubid=64208395>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12.04.2017

Μαργαρίτη, Κ., (2017). Άρθρο της 19^{ης} Ιουλίου με τίτλο: «*Γυάρος: Η εξορία που γέννησε τη ζωή*». In.gr. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://news.in.gr/features/article/?aid=1500155308>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 23.07.2017

Μαχητής.gr. (2014). «*Κώστας Γαβριηλίδης, ο σπουδαίος αγωνιστής πολιτικός και αγροτιστής*». Ηλεκτρονική Εφημερίδα του Νομού Κιλκίς. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://maxitis.gr/kostas-gavrihlidhs-agonistis-politikos-agrotistis/> Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.05.2016

Μηχανή του Χρόνου, (2016). Άρθρο της 15^{ης} Μαΐου με τίτλο: «*Το νησί της εξορίας που έζησαν ο Κατράκης, ο Λουντέμης και ο Ρίτσος, είχε βρει καταφύγιο ο ήρωας του Σοφοκλή, Φιλοκτήτης. Πως ένα μικρό πουλί από την Ινδία, έσωσε τους κατοίκους του από τις χιλιάδες ακρίδες και*

ονομάστηκε “αγιοπούλι”». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.mixanitouxronou.gr/to-nisitis-exorias-pou-ezisan-o-katrakis-o-lountemis-ke-o-ritsos-iche-vri-katafigio-o-iroas-tou-sofokli-filoktitis-pos-ena-mikro-pouli-apo-tin-india-esose-tous-katikous-tou-apo-tis-chiliades-ak/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16.05.2017

Μουσείο Δημοκρατίας Αγίου Ευστρατίου, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.mouseiodimokratias.gr/greek/exhibition6c.asp>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03.04.2017

Μουσείο Πολιτικών Εξόριστων Αη Στράτη (Exile Museum), (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.exile-museum.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 03.04.2017

Νέα Κρήτη, (2016). Άρθρο της 1^{ης} Σεπτεμβρίου με τίτλο: “*Συρρικνώνεται επικίνδυνα ο ελληνικός πληθυσμός*”. neakriti.gr. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.neakriti.gr/?page=newsdetail&DocID=1347484>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 21.03.2017

Νέδος, Β., (2017). Άρθρο της 21^{ης} Μαρτίου με τίτλο: “*Εξαίρεση Λήμνου από Νατοϊκή Άσκηση*”. Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/901435/article/epikairothta/politikh/e3airesh-lhmnou-apo-natoikh-askhsh>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 21.03.2017

Ντελέζος Κ. (2016). Άρθρο της 10^{ης} Φεβρουαρίου με τίτλο: «*Μετά την Κέρκυρα, αδειοδοτείται και το υδατοδρόμιο των Παζών*». ΤΑ ΝΕΑ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/5333632/meta-thn-kerkyra-adeiodoteitai-kai-to-ydatodromio-twn-pakswn/>, τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.05.2017

Ντούνης Α. (2013). Άρθρο της 10^{ης} Νοεμβρίου με τίτλο: «*Η Ιεράρχηση των Ανθρώπινων Αναγκών κατά τον Maslow*». SOCIALPOLICY.gr. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://socialpolicy.gr/2013/11/%CE%B7-%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%AC%CF%81%CF%87%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%AF%CE%BD%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CE%BA%CE%B1.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 11.09.2017

Οικοσκόπιο της WWF. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.oikoskopio.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 22.01.2017

Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας (ΟΑΣΠ), (2017). *Σεισμοί και Ελλαδικός Χώρος*. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.oasp.gr/node/207>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 08.04.2017.

Πανεπιστήμιο Αιγαίου, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.aegean.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.04.2017.

Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, (2017). Περιφερειακές Ενότητες Λέσβου και Λήμνου (Νομός Λέσβου). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.pvaigaiou.gov.gr/web/guest/perifenot>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 24.04.2017.

Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Βορείου Αιγαίου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://vaigaiou.pde.sch.gr/newsch/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 24.03.2017

Πολιόχνη Κέντρο Πρόληψης, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.polioxni.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.04.2017

Πράσινο Ταμείο, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.prasinotameio.gr/index.php/el/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 20.06.2017

Πρωτοβουλία “Εξυπνα Νησιά”, (2017). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.smartislandsinitiative.eu/gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.06.2017

Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ) (2016). Γεωπληροφοριακός Χάρτης. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.rae.gr/geo/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.05.2016

Σιγάλας, Γ., (2011), «*Η αρχιτεκτονική κληρονομιά μας*», Τα νέα του Αη Στράτη. Χθες, Σήμερα, Αύριο. Τεύχος 7, Ιούνιος 2011. Έκδοση των Απανταχού Αγιοευστρατιτών. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://documents.tips/documents/ah-stratis-teyxos-7.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.05.2016

Σιδέρης, Σ., (2016). Άρθρο της 6^{ης} Μαρτίου 2016 με τίτλο: «*Την επιθετική πολιτική της κλιμακώνει η Τουρκία*». Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/852176/article/epikairothta/politikh/thn-epidetikh-politikh-ths-klimakwnei-h-toyrkia>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 31.01.2017

Σκαπέτης, Π., (2017). Άρθρο της 6^{ης} Απριλίου 2017 με τίτλο: «*Ακριδόπληκτος κηρύχθηκε ο Άγιος Ευστράτιος*». Limnosfm100.gr. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosfm100.gr/limnos/item/26338-akridopliktos-kiryxthike-o-agios-efstratios.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 16.05.2017

Σκλάβος, Τ., (2016). Άρθρο της 9^{ης} Δεκεμβρίου 2016 με τίτλο: «*Ικανοποίηση στα νησιά του Β. Αιγαίου για τη διατήρηση του μειωμένου ΦΠΑ*». Dikaiologitika news. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/oikonomia/133892/ikanopoiisi-sta-nisia-tou-v-aigaiou-gia-ti-diatirisi-tou-meiomenou-fpa>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 12.06.2017

Σπυριδάκη, Αν., (2014). Άρθρο της 14^{ης} Μαρτίου με τίτλο: «*Ζωηρό ενδιαφέρον για το «Πράσινο Νησί». Δημοπρατήθηκε το μεγαλύτερο έργο ηλεκτροδότησης με ΑΠΕ στον Άη Στράτη*», Λημνιακός Λόγος. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosnea.gr/dimoprathithe-megalytero-ergo-ilektrodosis-me-ape-ston-ai-strati>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.05.2016

Σπυριδάκη, Αν., (2014). Άρθρο της 8^{ης} Ιανουαρίου με τίτλο: «*Ξεκινά Σύντομα η Υλοποίηση Προγράμματος. Αναστήλωση του οικισμού του Άη Στράτη*», Λημνιακός Λόγος. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosnea.gr/anastilosi-toy-oikismoy-toy-ai-strati>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26.05.2016

Σταυρόπουλος, Δ. (2015). Άρθρο της 13^{ης} Απριλίου με τίτλο: «*“Αδειάζουν” τα μικρά νησιά από κατοίκους*». Paraskhnio.gr. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.paraskhnio.gr/adeiazoun-ta-mikra-nisia-apo-katoik/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 21.03.2017

Το ΒΗΜΑ, (2015). Άρθρο της 15^{ης} Ιανουαρίου με τίτλο: «*Επισκέψιμοι χώρι τέσσερα ναύαγια σε Σποράδες και Παγασητικό*». Η σχετική μελέτη εγκρίθηκε από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=667478>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 24.07.2017

Τράπεζα της Ελλάδος, (2011). Μελέτη της ΕΜΕΚΑ με τίτλο: «*Κίνδυνοι και Επιπτώσεις της κλιματικής μεταβολής στη βιοποικιλότητα και στα οικοσυστήματα*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/%CE%9A%CE%B9%CE%BD%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%B9%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%80%CF%84%CF%89%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%20%CF%83%CF%84%CE%B7%20%CE%92%CE%B9%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE>

[%BA%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%83%CF%85%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1.pdf](#). Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 17.05.2017

Τράτσα Μ., (2013). Άρθρο της 3^{ης} Δεκεμβρίου με τίτλο: «Ορίστηκαν οι προδιαγραφές για τα μικρά σφαγεία στα νησιά». ΤΟ ΒΗΜΑ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=545090>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 17.07.2017

ΤΡΙΑΙΝΑΣΤΗΡ, (2016). Άρθρο της 3^{ης} Νοεμβρίου με Τίτλο: «Το παράδειγμα “Medes”». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://tridentstar.gr/portfolio/%cf%84%ce%bf%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%ac%ce%b4%ce%b5%ce%b9%ce%b3%ce%bc%ce%b1-medes-2/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 17.07.2017

Τσιμιτάκης Μ. (2015). Άρθρο της 5^{ης} Δεκεμβρίου με τίτλο: «Ένα νοσοκομείο στην οθόνη μου». Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/841060/article/epikairothta/ellada/ena-nosokomeio-sthn-othnh-mou>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30.05.2017

Υπουργείο Εξωτερικών, (2017). Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 30.01.2017

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Γενική Γραμματεία Αθλητισμού, (2017). Χαρτογράφηση Αθλητικών Εγκαταστάσεων. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://gga.gov.gr/athl-egatastaseis/xartografhsi-athlitikon-egk>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 24.03.2017

Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. 2^η ΔΥΠε Πειραιώς και Αιγαίου. Εθνικό Δίκτυο Τηλεϊατρικής (ΕΔΙΤ) (2015). Διακήρυξη Διαγωνισμού. Διαθέσιμη στο διαδίκτυο: http://www.2dype.gr/images/stories/diakirixeis/%CE%94%CE%99%CE%91%CE%9A%CE%97%CE%A1%CE%A5%CE%9E%CE%97_%CE%95%CE%94%CE%99%CE%A4_2%CE%B7%CF%82_%CE%A5%CE%A0%CE%95_%CE%A0%CE%95%CE%99%CE%A1%CE%91%CE%99%CE%A9%CE%A3_%CE%9A%CE%91%CE%99_%CE%91%CE%99%CE%93%CE%91%CE%99%CE%9F%CE%A5.pdf, τελευταία ημερομηνία πρόσβασης 30.05.2017

Υπουργείο Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, (2017). Μεταφορές και Δίκτυα. Τμήμα Εναέριων Μεταφορών – Αξιοποίησης Αεροδρομίων. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.yme.gr/?getwhat=1&oid=1497&id=&tid=1647>, τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.05.2017

Φιλότης, (2017). Βάση Δεδομένων για την Ελληνική Φύση, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Τομέας Υδάτινων Πόρων & Περιβάλλοντος, <http://filotis.itia.ntua.gr/>, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 10.04.2017

Φυσιολατρική Λέσχη Φίλων Φουσκωτού Σκάφους «ΝΑΥΤΙΛΟΣ», (2017). «Οδοιπορικό της 18ή Αποστολής “Σταγόνα Αγάπης στο Αιγαίο” - Άη Στράτης 2016». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.nautilus-ribclub.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=407:17-02-2030&catid=17&Itemid=123. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 01.06.2017

Χάνου Ε. (2016). Άρθρο της 12^{ης} Ιανουαρίου με τίτλο: «Από το καλοκαίρι δρομολόγια υδροπλάνων σε Βόλο και Β. Σποράδες». ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ (Καθημερινή Εφημερίδα της Μαγνησίας). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:

<http://www.taxydromos.gr/%CE%A4%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AC/208528-apo-to-kalokairi-dro%CE%BCologia-ydroplanwn-se-bolo-kai-b-sporades.html>, τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 06.05.2017